ترجمهٔ الشارح مولانا محمد مکی افندی علی روحه
سجال غفران الملك المبدی نقلته بعینه
من ذیل ذیل ذیل دوحة المشایخ
لمنیب علیه رحمة
الملك المجیب

مولانای مشار الیه صب صیب الغفران علیه حضرتلرینك والد ماجدلری خلیل افندی سرای جدید همایونده کیلار خاصه اغالرندن ایکن اساتذهٔ حذاقدن اکتساب فضائل ومعارف ایچون تشمیر ساعد وساقله چاشنیٔ حلاوت علم وکمالدن حلو المذاق اولوب التحاق زمرهٔ علمایه کسب استحقاق ایتمکله داخل سرایدن رؤس خارجله چراغ خاص ونجم بختی پرتو اقبال الله باهر الاختصاص قلنمشیدی سابق الذکر خلیل افندی دور مراتب وضبط مناصب ایدرك مکهٔ مکرمه مولویتیله حائز قصب السبق احترام واحرام بند زیارت بیت الله الحرام اولوب بیکیوز یکرمی التی سالنده حرم آمنده مجاورتله ساکن ایکن صاحب الترجمه جنابلری (بلاد بها حل الشباب تمیمتی) (واول ارض مس جلدی ترابها) مصداقی اوزره مولد مظهر اولاك اولان مقام پاك فیضناکده مانند زمزم حیات افزوذ رشحه پاش ساحهٔ وجود اولمغله اول ذات رفیع الاعلام نام محمد مکی ایله ممتاز وبنام قلنمشیدی تا که پدر معتبرلری اول جای معلا وفات ایله انتقال جنات عالیات ایلدکدنصکره بعض حاضنلرینك مباشرتیله بیت الله الحرامدن شد حرام وماننـد دریتیم کان جواهر کون ومکان اولان بندرگاه استانبوله خرام ایدوب چند ساله هنگام صباوتی امرار وتمییز بیاض وسواده کسب اقتدار ایلدکده برمقتضای (اطلبوا العلم من المهد الی اللحد) ملازمت مجالس اساتذهٔ علوم ومواظبت مدارس جهابذهٔ فهوم ایدرك عنفوان شبابنده تحصیل مایهٔ عوارف ایله شیخ واصل وتکمیل وایهٔ معارف ایله مرشد کامل اولوب بیکیوز قرق بدی سنه سی ذی الحجه سنده رتبهٔ خارج ایله صحن تدریسه داخل ونیجه مدت امور خدمات شرعیه‌ده متصرف ومداحل اولمشیدی رفته رفته نردبان نه

پایهٔ

پایهٔ مراتبدن ارتقا وبرهان سلمی ایله نهایت سلسلهٔ بعیدة التناهی یه اثبات انقطاع وانتها برله (منع ایلرایمش مسئلهٔ عشقی مدرس) ای خواجه انك وار ایسه یقلاشدی قضاسی) مقتضاسنجه بیکیوز یتمش طقوز سنه سی ربیع الاولنده سلانیك مولویتیله اول والیٔ ولایت معالی لاحق فریق سعادت رفیق موالی قلندی قضای مرقومده اجرای احکام ایله نیکنام وتکمیل ساله سالما وغانما وطن اصلیلرینه امانهٔ لجام اعتزام ایدوب زاویهٔ انزواده زهد وطاعت وعفت وقناعتله اوقات گذار ومداولهٔ کتب ورسائل ومناولهٔ بحاث ومسائل برله ورقگردان لیل ونهار ایکن یوزسکسان بش سنه سی ربیع الاولنده شام عزلت روز خلعت وصله تحویل وتوجیه حکومت دمشق الشام ایله تبجیل اولنوب بیك طقسان محرمنده دخی شمع اقبالی قضاء مدینه منوره ایله تنویر وزیارت روضهٔ مطهره وکعبهٔ مکرمه ایله دیدهٔ بصر وبصیرتی قریر قلندقدنصکره تکمیل اسفار ایله فجر طالعی شعله تاب اسفار ووطن اصلیسنه عودتله مانند سفرهٔ کرام تحریر اسفار حسنات علمیه ایله ساحه زیب استقرار اولدی (فالقی عصاه واستقرت به النوی) کما قر عینا بالایاب المسافر) بعده یوز طقسان سکز سنه سی رمضان شریفك یکرمی یدنجی کونی برات قدر ورفعتی تجدید ونیل قضاء دار السلطنه ایله ایام روزده عید بربالای عید ایدوب میزان شرع وقانونی تحکیم وسنهٔ کامله حکومت طیبه ایله تطییب خاطر اصناف انامی تتمیم ایلدی ینه طقسان طقوز سالی رمضاننك یکرمی التیسنده پایهٔ اناطولی یه وضع قدم اعتلا وبیك ایکیوز سنه سی ربیع الاخرینك اون برنجی کونی قوت اقبال الله بالفعل تصدر صدر اناطولیسنه پایه صدارت روم دخی علاوهٔ استعلا قلنوب ینه سنهٔ مرقومه جمادی الاخره سنك اون بشنده صدارت رومه نقل ایله نائل مروم وجمع ریاست علمیه ورسمیه ایله صدر الروم وقرم القروم اولمشدر بعده یوز درت سنه سی صفر الخیرینك ایکنجی کونی سابق التفصیل مفتی زاده احمد افندی حضرتلری حسب الاقتضا تبدیل واول فاضل بیضاوی عدیل تلبس فروهٔ بیضا ایله مقام فتوا ده

جوابِ لا ونعم برله مسائل سائلینی جرح وتعدیل ایلمشلردر لکن
اول وارث علوم الانبیانك ایام مشیختی عدد کتب سماویه یه مساوی
یعنی مقام منصب افتاده انجق یوز درت کون مقداری منصب
ومستوی اولوب هنوز موجب عزل اوله جق برسبب حادث یوغیکن
مجرد خیرالخلفلری اولان ذات کامل الشرفه قصد اکرام اولنمق
باعث اولوب تلخیٔ عزلله لب بستهٔ فراغ ولذت علم وعبادتله
شیرینساز دماغ اولدیلر (قو بو عیش وعشرتی چونکیم فنادر
عاقبت ؛ یار باقی استر ایسك اول یه طاعت کبی) ا واوجهله چند سال
کوشهٔ وحدتده کثرت الطاف جناب احدیته وقف انظار ومضمون
(بعد نومیدی بسی امید هاست) (نخل ماچون خشك شد تر
میشود) بشارتلرینه انتظار اوزره ایکن ایکیوز بش سنه سی رجب
المرجبنك یکرمی ایکنجی کونی اول عذیق مرجب طرف پادشاهیدن
دعوت اجلالله مطلوب ومجددا ذروهٔ ربوهٔ مشیخت علیایه
منصوب بیورلدیلر بودفعه لرنده بی مانع ومزاحم ارباب استحقاقدن
نیجه محروم محرور الفؤادی شاداب زلال مراحم ایلدیلر حتی
بوفقیر جامع الحروف دخی بالدفعات اصباء نصاب همتلرندن
حصه مند اولدیغمدن بشقه حرکت التمشلی رتبه سنده ایکن
یکرمیدن زیاده اسکیلریمه تقدیمله موصلهٔ سلیمانیه دن حسرة
المدرسین اولان مدرسهٔ سلطان احمدی دفعةً توجیهله رتبه
ورائبه می سربلند ایلدیلر وامتحان طالبان طریق تدریس ایچون
بر مجلس عالی ترتیب وتأسیس (وعند الامتحان یکرم الرجل او یهان)
مثلی اوزره قرقدن منفصللرك ممتازلرندن قرقدن زیاده سنی وصول
مطلب اعلا ایله سرفراز ایلدیلر لکن (اذا امتحن الدنیا لبیب
تکشفت) (له عن عدو فی ثیاب صدیق) مصداقنجه بودار غرورك
نصب مناصبی عین نصب وپرتو اقبال سریع الانقلابی لمعهٔ برق
خلب ایدوکی مشهور ومجرب اولمغله ایکیوز التی سنه سی
ذی القعده سنك یکرمی ایکیسنده عزلله اقامت امور جاهدن
تقاعد وتقرب شاه دولت پناهدن تباعد ایلیوب بودفعه لرنده
مهر اقبالی اوج رفعتده دفعهٔ اولا لرندن زیاده مرتشح اولمشیکن
ینه

ینه اون التی آی تمامنده ماه اجلالی محق ومحاقله منسلخ اولدی (روی
در نقصان کذارد ماه چون کردد تمام) (چون شود لبریز جامت
ازخمار اندیشه کن) ودفعهٔ اولالری دولت حمیدهٔ حمیدیه ده ظاهر
وثانیه لری سلطنت سعیدهٔ سلیمیه ده متیسر اولمشدر وبعد
العزل آمال پرآلام دنیویه دن دامنکش نیاز ودست تمناسی انجق
درکاه قاضی الحاجاته باز اولوب ایکیوز اون ایکی سنه سی جمادی
الاولانك یکرمی ایکنجیسی یوم الاثنینده روم ایلی حصارنده واقع
ساحلخانه لرنده ایکن آرزوی لجهٔ رحمت وزورق سوار تابوت
مغفرت اولوب (قدیکی سنك مصلاده یاتوب ای باقی) طوروب ال
باغلیه لر قارشوکه یاران صف صف) نشیده سی اوزره جامع ابی
الفتحده جماعت احباب واتراب اداء صلاتنه شتاب ایله بهایی
تربه سنده اول کوهر کرانبهایی دفین تراب ایلدیلر (مرحوم
فضائل مرسوم عز واعتبار ومکنت واقتدار ایله بالاپرواز
ارباب رسوم ایکن ینه هرکسه تواضع ومسکنتدن خفض جناح
وشفقت ومرحمتدن عفو جناحله موسوم وملبس ومسکنده مقدار
کفایه ایله اکتفا واسباب شهرتدن توقی واختفا برله فضلهٔ
مالی وجوه حسناته مقسوم وهر وضیع وشریفه طرح کلفتله دفع
خشیت وبسط الفتله اظهار وحدت ایلمك عندنده معتاد ومحسوم
ایدی (مرا از صافیٔ مشرب زخود دانند هر جنسی) (که هر ظرفی
برنك خود نماید آب صافی را) بناء علیه سکسان یدی سنه مدت
طویلهٔ حیاتی شوق ولذت وامن وعافیتله کذار ایدرك امثال
کرامنك مبتلا اولدقلری نفی وتغریب وعزل بی تقریب ایله کدر
کورمیوب فصول عزل وانفصاللرنده دخی ایام شتاده دولتخانه لرنده
کوشه کزین کرمیت وهنکام صیفده ساحلخانه لرنده کناره نشین
سلامت اولمشلر ایدی (خانهٔ هرکه باندازه بود چون زنبور) همه
ایام حیاتش بحلاوت کذرد) وفضلهٔ مصافندن ادخار ایلدکاری
بعض نقود ایله اشتراء املاك وعقار وجمله سن وقف وتسبیلله
تحصیل رضای کریم غفار ایدوب غله سندن جامع سلطان محمد
خانده بهر یوم ادا اولنمق اوزره بردرسیه وروم ایلی حصارنده

پرتك على جامعنده بهرسال قرائت مولد نبويه وينه حصارمرقومده
بهرسال يوم معينده فقرايه تقسيم ايچون عاشورا و پلاو زرده
طبخى وبهرسال فقراى حرمين محترمينه صرهٔ معينه ارسالى
شرط وتعيين وبهرنيه دراهم معينه نص وتبيين ايلمشلردر وايام
عطلتلرنده ضبط اوابد فوايد وربط شوارد فرائد ايله استيناس
ايتملريله كتب عديده ده آثار قلملرى احساس اولنديغندن بشقه
اوائل بيضاوى يه برحاشيه وقصيدهٔ برده يه لسان تركى اوزره
برشرح مفصل ومباحث حمد وشكره متعلق بر رساله ومباحث
صفات الالهيه ده بر رسالهٔ تركيه واصول الفقه دن اقسام نظمى
بيانده بر رسالهٔ تركيه وتوضيحدن مقدمات اربع اوزره بر رساله
ومحل نزاع سعدين اولان استعارهٔ تبعيهٔ تمثيليه اوزره بر رسالهٔ تركيه
جمع وترصيف وحسن سبك اوزره وضع وتصنيف ايلمشلردر
وطريقت نقشبنديه دن ميان جنود اهل حالده جنيد وقت
اولان مولانا دولكر زاده الشيخ محمد صديق افندى حضرتلرندن
وسلسلهٔ اشرفيه دن شرفبخش زمرهٔ اشراف اولان مولانا
عزالدين افندى جنابلرندن صدق بيعتله اكتساب شرف عزت
ايلمشلردر والحاصل ظاهرى فضائل عديده ايله مجلى وباطنى
خصائل حميده ايله محلى رموز آموز جهان وكنج اختفاده بركنج
نهان ايديلر رحمة الله عليه رحمة واسعة ومرتب ومهذب ديوان
اشعارى واردركه دفعهٔ ثانيه لرنده پيشگاه والانگاه شهنشاهى يه
عرض واتحاف ايله مظهر تلطيفات شهريار عظيم الالطاف
اولمشلردر وحالا موالئ عظامدن غلطه دن معزول مصطفى
عاصم افندى نام برمخدوم معارف مرسوملرى واردركه فضائل
اخلاق ومحامد اوصاف ايله اخلافنه شرف واسلافنه خير
الخلف دينلمكه سزاواردر عمره الله تعالى اطول الاعمار وعصمه
عن الشرور والاكدار (انتهى)

* يقول الطابع الفقير شيخزاده السيد محمد اسعد *

سايهٔ يزدان ومايهٔ امن وامان پادشاه كشور لفظ ومعنى وشهنشاه
عرفان پناه جهان آرا (خداوند زمان محمود خان معدلت عنوان
اوله

اوله ظل افكن شان تاكه دوران ايليه دوران) افنديمز
حضرتلرينك عهد همايون وقرن سعادت مقرونلرنده اشبو
شرح شريف شريعجى پسند وبو تأليف حقايق پيوندك زيور
دستگاه طبع وتمثيل اوله رق نشرينه عادى وهر قطرده نسيم
مطالعه سى گشايش زواهر خواطر اهل طبع وعرفانه بادى
اولوب حقا كه ذيل مذكورده ترجمهٔ والد خالد المحامدلرينى
باقلم استاد اسم سامى سى تحرير اولنه رق مسكى الختام ونام
نامدارينى (الولد الحر يقتدى بابائه الغر) اقتضاسنجه ازهر جهت
احيا ايله نوبنو اعلام ايدن ذات عالى كعبه كه الآن شيخ الاسلام
سامى مكاندر سرورى مرحومك قبلة المناى اميد واران اولان
پيشگاهلرينه تقديم ايتمش اولديغى (بلند اولدى كاوب عاصم افندى
پايهٔ رتبه) شرفله قلدى مكى زاده مكه پايه سى احراز) تاريخلرى
منطوقنجه بيك ايكيوز اون التى سنه سى شهر ربيع الاخرك يدنجى
كونى مكهٔ مكرمه پايه سى احسان وينه سروريك (معلى جاه
استانبوله مكى زاده دراحرى) تاريخ بلاغت شعارنجى حسابنده يعنى
ايكيوز يگرمى درت سنه سى صفر الخيرينك اونجى كونى دار الخلافة
العلية حكومتيله ممتاز الاقران بيورلوب برسنه يگرمى كون كمال
عفت ونزاهت واستيعاب خير وبركت ايله حكومت شرعيه يى
اجرا ودرهٔ (وزنوا بالقسطاس المستقيم) ايله بين الاصناف
حقوق حسبيه يى ايفا و (يازدى تاريخن پدرمانده سرورى
بنده سى) (رتبهٔ اناطولى احراى مكى زاده در) تاريخنده يعنى
ايكيوز يگرمى التى سال فيض اشتمالى شهر ربيع الاولينك يگرمى يدنجى
كون قامت استيهالرينه جامهٔ پايهٔ صدارت اناطولى اكسا
وحق احقنده مضمر اولان التفات فتوت سمات شاهانه بونوجهله
ايما بيورلدقدن صكره يگرمى يدى سنه سى جمادى الاخره سى
غره سنده بالفعل اول صدر عاليقدرده سروريك (ذات منعم صدر
اناطولى مكى زاده در) تاريخ بجوهرى اشرانجه سنهٔ كامله مستعدان
قضاته انعام فرما ويگرمى طقوز سنه سى شهر ربيع الثانينك
غره سنده صدر والاى روم ومدت معتادهٔ صدارتنده منصه آراى

ظهور اولان رأفت وعفتی رشك فرمای قروم اولمشیدی اوتوز
اوچ سنه‌سی شهر ربیع الاولنك اون طقوزنجی كونی بالارث
والاستحقاق خلعت بیضای فتوا ذات بركزیده صفاتلرینه سزا
و بشارت توجیهی اطراف واكافده انتشار آرا اولدقده لسان
تحسین (الحمدلله علی فضله) (قد وصل الحق الی اهله) تبریكنی
كویا اولمش واول هنكامده اطه بازارنده نیابت شرعیه ایله
مألوف بولنان راقم الحروف دخی سرشار استبشار اولدیغنده (ایتدی
مكی زاده‌یی یزدان مفتیٔ زمان) تاریخنی تقدیم پیشكاه فتوتپناهلری
قلمش ایدی دفعهٔ اولای مذكوره‌لرنده مداد زلال نهاد قلم خجسته
رقملرندن اغصان ابتهاج ارباب طریق قرین ارواو مشكل‌كشای
امورباى وكدا اولدقلری و فرق دعا كویانلرنده سایهٔ
توجه ورضای ظل باری بولندیغی حالده اوتوز درت سالی ذی
القعدة الحرامك سكزنجی كونی الحاج خلیل افندی مرحومك
فصبیله حسب القدر معززا معزول وصیف وشتا ساحلخانه
وسعادت اشیانه‌لرنده اقصای بالدن دعای بقای عمروشوكت شاهانه‌یه
مواظب ومشغول ایكن دفعهٔ ثانیه‌ده اوتوز طقوز سنه‌سی محرم
الحرامك اون طقوزنجی كونی براقتضای (التكرار حسن) جاه جلیل
فتوای ایله دین ودولته مؤتمن بیوریلوب بوكره ده ایام جاه لازم
الاحتراملری اوچ قدرده قرق بر سنه‌سی ربیع الاخرینك اون اوچنجی
كونی تمام وینه مكرما وملتفتهٔ صیفیه وشتائیه‌لرنده قرین آرام
اولوب صباح ومساسبحهٔ دردانهٔ دعای دوام داورانه‌یی اداره
ولازمهٔ ماهیتلری اولان خیرخواهیٔ سلطنت سنیه مصباحنی
اناره ایتمكده ایكن زبان الهام خدا (فعززنا بثالث) تعزیزنی
١٢٤٨
كویا اولوب یعنی پادشاه مقادیرشناس وشهنشاه مكارم
استیناس (اسعد اكالای تاریخن كوزل نسج ایلدم) كیدی
مكی زاده اوچ كز ئوب فتوایی ینه) منطوقنجه قرق سكز سنه‌سی
رمضان فیض فیضانك اون یدنجی كونی دفعهٔ ثالثه‌ده مسند عالی
مسند صدر فتوایی احسان برله اهل طریقی شادان بیورمشدر
مشارالیه افاض الله تعالی فیضه الدائم علیه حالا كمال عفت
ونزاهت

ونزاهت وغایت خلوص وحسن نیتله امضانویس فتوی ومتوسد
وسادهٔ مشیخت عظمادر همان جناب نسقسا ز كاركاه امكان
الذی تقدست ذاته عن وصمة النقصان ظل ظلیل شاهانه‌یی
اوزرنده الی الابد دائم و رضای صواب اقتضای باری
وارتضای فخرمضای شهریاری مقارنتیله
استجلاب دعوات خیریه‌یه
ملازم ایلیه
آمین
(وهذا دعاء لایرد لانه)
(دعاء لاصناف البریة شامل)

قصيدهٔ شریفه برای فهرست

ولا

وكيف يدرك فى الدنيا حقيقته ١٨٢ قوم نيام تسلوا عنه بالحلم
فمبلغ العلم فيه انه بشر ١٨٤ وانه خير خلق الله كلهم
وكل آى اتى الرسل الكرام بها ١٨٦ فانما اتصلت من نوره بهم
فانه شمس فضل هم كواكبها ١٨٨ يظهرن انوارها للناس فى الظلم
اكرم بخلق نبى زانه خلق ١٩١ بالحسن مشتمل بالبشر متسم
كالزهر فى ترف والبدر فى شرف ١٩٦ والبحر فى كرم والدهر فى همم
كانه وهو فرد فى جلالته ٢٠٠ فى عسكر حين تلقاه وفى حشم
كانما اللؤلؤ المكنون فى صدف ٢٠٢ من معدنى منطق منه ومبتسم
لا طيب يعدل تربا ضم اعظمه ٢٠٧ طوبى لمنتشق منه وملتثم
ابان مولده عن طيب عنصره ٢١٠ يا طيب مبتدأ منه ومختتم
يوم تفرس فيه الفرس انهم ٢١٥ قد انذروا بحلول البؤس والنقم
وبات ايوان كسرى وهو منصدع ٢١٧ كشمل اصحاب كسرى غير ملتئم
والنار خامدة الانفاس من اسف ٢٢١ عليه والنهر ساهى العين من سدم
وساء ساوة ان غاضت بحيرتها ٢٢٤ ورد واردها بالغيظ حين ظم
كان بالنار ما بالماء من بلل ٢٢٦ حزنا وبالماء ما بالنار من ضرم
والجن تهتف والانوار ساطعة ٢٢٨ والحق يظهر من معنى ومن كلم
عموا وصموا فاعلان البشائر لم ٢٣٢ تسمع وبارقة الانذار لم تشم
من بعد ما اخبر الاقوام كاهنهم ٢٣٥ بان دينهم المعوج لم يقم
وبعد ما عاينوا فى الافق من شهب ٢٣٧ منقضة وفق ما فى الارض من صنم
حتى غدا عن طريق الوحى منهزم ٢٤٠ من الشياطين يقفوا اثر منهزم
كانهم هربا ابطال ابرهة ٢٤٢ او عسكر بالحصى من راحتيه رمى
نبذا به بعد تسبيح ببطنهما ٢٤٦ نبذ المسبح من احشاء ملتقم
جاءت لدعوته الاشجار ساجدة ٢٥١ تمشى اليه على ساق بلا قدم
كانما سطرت سطرا لما كتبت ٢٥٤ فروعها من بديع الخط فى اللقم
مثل الغمامة انى سار سائرة ٢٥٦ تقيه حر وطيس للهجير حمى
اقسمت

اقسمت بالقمر المنشق ان له ٢٥٩ من قلبه نسبة مبرورة القسم
وما حوى الغار من خير ومن كرم ٢٦٢ وكل طرف من الكفار عنه عمى
فالصدق فى الغار والصديق لم يرما ٢٦٦ وهم يقولون ما فى الغار من ارم
ظنوا الحمام وظنوا العنكبوت على ٢٦٩ خير البرية لم تنسج ولم تحم
وقاية الله اغنت عن مضاعفة ٢٧٢ من الدروع وعن عال من الاطم
ما سامنى الدهر ضيما واستجرت به ٢٧٤ الا ونلت جوارا منه لم يضم
ولا التمست غنى الدارين من يده ٢٧٩ الا استلمت الندى من خير مستلم
لا تنكروا الوحى من رؤياه ان له ٢٨٣ قلبا اذا نامت العينان لم ينم
فذاك حين بلوغ من نبوته ٢٨٥ فليس ينكر فيه حال محتلم
تبارك الله ما وحى بمكتسب ٢٨٧ ولا نبى على غيب بمتهم
كم ابرأت وصبا باللمس راحته ٢٨٩ واطلقت اربا من ربقة اللمم
واحيت السنة الشهباء دعوته ٢٩٣ حتى حكت غرة فى الاعصر الدهم
بعارض جاد او خلت البطاح بها ٢٩٧ سيبا من اليم او سيلا من العرم
دعنى ووصفى آيات له ظهرت ٢٩٩ ظهور نار القرى ليلا على علم
فالدر يزداد حسنا وهو منتظم ٣٠٢ وليس ينقص قدرا غير منتظم
فما تطاول آمال المديح الى ٣٠٤ ما فيه من كرم الاخلاق والشيم
آيات حق من الرحمن محدثة ٣٠٨ قديمة صفة الموصوف بالقدم
لم تقترن بزمان وهى تخبرنا ٣١٤ عن المعاد وعن عاد وعن ارم
دامت لدينا ففاقت كل معجزة ٣٢٦ من النبيين اذ جاءت ولم تدم
محكمات فما تبقين من شبه ٣٢٨ لذى شقاق ولا يبغين من حكم
ما حوربت قط الا عاد من حرب ٣٣٣ اعدى الاعادى اليها ملقى السلم
ردت بلاغتها دعوى معارضها ٣٣٧ رد الغيور يد الجانى عن الحرم
لها معان كموج البحر فى مدد ٣٤٠ وفوق جوهره فى الحسن والقيم
ولا تعد ولا تحصى عجائبها ٣٤٤ ولا تسام على الاكثار بالسأم
قرت بها عين قاريها فقلت له ٣٤٨ لقد ظفرت بحبل الله فاعتصم

ان تتلها خيفة من حر نار لظى ٣٥٢ اطفأت حر لظى من وردها الشبم
كانه الحوض تبيض الوجوه به ٣٥٦ من العصاة وقد جاؤه كالحمم
وكالصراط وكالميزان معدلة ٣٥٨ فالقسط من غيرها للناس لم يقم
لا تعجبن لحسود راح ينكرها ٣٦٢ تجاهلا وهو عين الحاذق الفهم
قد تنكر العين ضوء الشمس من رمد ٣٦٣ وينكر الفم طعم الماء من سقم
يا خير من يمم العافون ساحته ٣٦٥ سعيا وفوق متون الاينق الرسم
ومن هو الاية الكبرى لمعتبر ٣٦٩ ومن هو النعمة العظمى لمغتنم
سريت من حرم ليلا الى حرم ٣٧٣ كما سرى البدر فى داج من الظلم
وبت ترقى الى ان نلت منزلة ٣٧٦ من قاب قوسين لم تدرك ولم ترم
وقدمتك جميع الانبياء بها ٣٨١ والرسل تقديم مخدوم على خدم
وانت تخترق السبع الطباق بهم ٣٨٣ فى موكب كنت فيه صاحب العلم
حتى اذا لم تدع شأوا لمستبق ٣٨٧ من الدنو ولا مرقى لمستنم
خفضت كل مقام بالاضافة اذ ٣٨٩ نوديت بالرسل مثل المفرد العلم
كيما تفوز بوصل اى مستتر ٣٩٤ عن العيون وسر اى مكتتم
فحزت كل فخار غير مشترك ٣٩٦ وجزت كل مقام غير مزدحم
وجل مقدار ما وليت من رتب ٤٠١ وعز ادراك ما اوليت من نعم
بشرى لنا معشر الاسلام ان لنا ٤٠٦ من العناية ركنا غير منهدم
لما دعى الله داعينا لطاعته ٤٠٩ باكرم الرسل كنا اكرم الامم
راعت قلوب العدى انباء بعثته ٤١٣ كنباءة اجفلت غفلا من الغنم
مازال يلقيهم فى كل معترك ٤١٦ حتى حكوا بالقنا لحما على وضم
ودوا الفرار فكادوا يغبطون به ٤٢٠ اشلاء شالت مع العقبان والرخم
تمضى الليالى ولا يدرون عدتها ٤٢٤ ما لم تكن من ليالى الاشهر الحرم
كانما الدين ضيف حل ساحتهم ٤٢٦ بكل قرم الى لحم العدى قرم
يجر بحر خميس فوق سابحة ٤٢٩ ترمى بموج من الابطال ملتطم
من كل منتدب لله محتسب ٤٣٤ يسطو بمستأصل للكفر مصطلم

حتى

حتى غدت ملة الاسلام وهى بهم ٤٣٧ من بعد غربتها موصولة الرحم
مكفولة ابدا منهم بخير اب ٤٤٠ وخير بعل فلم تيتم ولم تئم
هم الجبال فسل عنهم مصادمهم ٤٤٥ ماذا رأوا منهم فى كل مصطدم
وسل حنينا وسل بدرا وسل احدا ٤٤٩ فصول حتف لهم ادهى من الوخم
المصدرى البيض حمرا بعد ما وردت ٤٥٣ من العدى كل مسود من اللمم
والكاتبين بسمر الخط ما تركت ٤٥٧ اقلامهم حرف جسم غير منعجم
شاكى السلاح لهم سيما تميزهم ٤٦٢ والورد يمتاز بالسيما من السلم
تهدى اليك رياح النصر نشرهم ٤٦٤ فتحسب الزهر فى الاكمام كل كم
كانهم فى ظهور الخيل نبت ربى ٤٦٨ من شدة الحزم لا من شدة الحزم
طارت قلوب العدى من بأسهم فرقا ٤٧١ فما تفرق بين البهم والبهم
ومن تكن برسول الله نصرته ٤٧٤ ان تلقه الاسد فى اجامها تجم
ولن ترى من ولى غير منتصر ٤٧٨ به ولا من عدو غير منقصم
احل امته فى حرز ملته ٤٨٢ كالليث حل مع الاشبال فى اجم
كم جدلت كلمات الله من جدل ٤٨٠ فيه وكم خصم البرهان من خصم
كفاك بالعلم فى الامى معجزة ٤٨٧ فى الجاهلية والتأديب فى اليتم
خدمته بمديح استقيل به ٤٩٠ ذنوب عمرى مضى فى الشعر والخدم
اذ قلدانى ما تخشى عواقبه ٤٩٣ كاننى بهما هدى من النعم
اطعت غى الصبى فى الحالتين وما ٤٩٧ حصلت الا على الآثام والندم
فيا خسارة نفس فى تجارتها ٥٠٠ لم تشتر الدين بالدنيا ولم تسم
ومن يبع آجلا منه بعاجله ٥٠٣ يبن له الغبن فى بيع وفى سلم
ان آت ذنبا فما عهدى بمنتقض ٥٠٨ من النبى ولا حبلى بمنصرم
فان لى ذمة منه بتسميتى ٥١١ محمدا وهو اوفى الخلق بالذمم
ان لم يكن فى معادى آخذا بيدى ٥١٣ فضلا والا فقل يا زلة القدم
حاشاه ان يحرم الراجى مكارمه ٥١٦ او يرجع الجار منه غير محترم
ومنذ الزمت افكارى مدائحه ٥١٩ وجدته لخلاصى خير ملتزم

ولن يفوت الغنى منه يدا تربت ٥٢٣ ان الحيا ينبت الازهار فى الاكم

ولم ارد زهرة الدنيا التى اقتطفت ٥٢٥ يدا زهير بما اثنى على هرم

يا اكرم الخلق مالى من الوذ به ٥٢٨ سواك عند حلول الحادث العمم

ولن يضيق رسول الله جاهك بى ٥٣٠ اذ الكريم تجلى باسم منتقم

فان من جودك الدنيا وضرتها ٥٣٤ ومن علومك علم اللوح والقلم

يانفس لاتقنطى من ذلة عظمت ٥٣٨ ان الكبائر فى الغفران كاللمم

لعل رحمة ربى حين يقسمها ٥٤١ تأتى على حسب العصيان فى القسم

يارب واجعل رجائى غير منعكس ٥٤٥ لديك واجعل حسابى غير منخرم

والطف بعبدك فى الدارين انله ٥٤٨ صبرا متى تدعه الاهوال ينهزم

وأذن لسحب صلاة منك دائمة ٥٥١ على النبى بمنهل ومنسجم

والآل والصحب ثم التابعين لهم ٥٥٥ اهل التقى والنقى والحلم والكرم

مارنحت عذبات البان ريح صبا ٥٥٨ واطرب العيس حادى العيس بالنغم

توسل

بسم الله الرحمن الرحیم

حمد وشکر متعاقب الورود * اول واجب الوجود * وغایهٔ کل مقصود * حضرت منعم کریم بی علته که بو هفت ورق زرافشان آسمانی پرداختهٔ مهرهٔ مهر ابداع وایجاد * وتراکیب سائرهٔ باهرة الاستعارات مخلوقاتی قلم دست قدرة کامله سیله مصدر کش اختراع وانشاد ایلدی * وصلاة وسلام بی انفصام اول مطلع دیوان نبوت * وشهبیت قصیدهٔ رسالت * فریدهٔ منظومهٔ خلقت سر نامهٔ کتاب اصطفا * اعنی به نبینا محمد المصطفی * علیه افضل الصلاة ومن التحیات ازکاها حضرتلرینه تقدیم واهدا * ونجوم سماء اهتدا اولان آل واصحاب سعادت اشتمال حضراتی دیباجهٔ عنوان الشرف رضیه وتسلیم قلندقدن صکره * ناودان قلم عاجزانه ایله بوکونه اسقای کلستان آمال اولنور که بو عبد عاجز نادسامان محمد مکی که قدروناتوان (کوکب المضیئه) اسمی ایله موسوم وبین الانام قصیدهٔ برده دیمکله معروف قصیدهٔ مبارکه یی شعرادن بحری مرحومه اقتفا واقتدا ایله بوندن اقدم ترکی لسان ایله تخمیسه مبادرت ایتمشیدم لکن ابیات قصیده نک معناسی معلوم ومفهوم

اولمادیغجه

اولمادیغجه تخمیسک ربطی ولطائف معناسی ظاهر اولمادیق ملاحظه سیله آثار مشاهیر فضلا اولان معتنی ومعتبر شروح قصیده یی بعد المطالعه هر برنده بولنان بیان صحیح معنی وتدقیقات استعارات وانواع مجاز وکنایاتی اخذ وقواعد کلیه سیله محللندن نقل وتسطیر ایدوب خصوصا هر بیتک اعرابنده یازدقلری احتمالاتدن مختار وظاهر اولان انجق برقات اعراب نحویه سنی بیان ایله اکتفا اولنمشدر * لکن کتب نحویه دن وفنون سائره دن مناسبتله بعضا قواعد کلیه سی دخی نقل واجرا اولندیغندن ماعدا ابیاتک عبارهٔ معناسنی ترکی تعبیر ایله بعینه ادا ایتمک ایچون لسان ترکی ایله شرح ایتمک مناسب کورلدی خصوصا هر بیتده بولنان صنایع بدیعیه بعض شراحک تفصیل ایلدیکی وجهله آخر ابیاتده تحریر وهر بیتی وزن عربیه سی اوزره تقطیع ایله اکمال کتابه * قدرة الغلة بقدرها * مفادنجه عاجزانه تشمیر ساق قدرت واهتمام واسمنی (توسل) تسمیه سیله اتمام مرام اولنمشدر * قطعه * امیدم خالقدن مکی نه احساندرنه تحسیندر * مجرد خدمت فخر رسلده شوق مطلقدر * کناره عرض کالا ایله ایتم نعمتم زائل * حذر صد الحذر شرکک خفی زیرا محققدر * حضرت غفور کنه بخشا بو وسیله جزئیه ایله جریدهٔ مسودهٔ سیئاتمه قلم عفو وغفران چکوب دائرهٔ محبت علاقهٔ محمدیه دن بر آن دور ومهجور ایتمیه امین (امدی) شراح ذوی الاحترام علیهم الرحمه اولا ناظم قصیده نور الله مضجعه بانوار الرحمة والغفران حضرتلرینک حالنی تعریف وتوصیف وبعده قصیدهٔ مبارکه یی انشا دینک سبب ظاهریسنی ووجه تسمیه سنی ذکر وبیانی تقدیم ایتمشلر ایله شارح معتبر (درة المضیئه صاحبی کوردی علیه الرحمه نک اول بابده نقل وتحریر ایلدیکی تفصیلات اختیار اولنوب بو کونه بعبارته نقل وتسطیره ابتدا وابتدار اولندی ومن الله العون والاحسان * کما قال رحمه الله ناظم القصیدة فهو الشیخ الامام المحقق شرف الدین ابو عبد الله محمد بن سعد البوصیری وهو من اقلیم الصعید من اعمال مصر القاهره واشتهر بالبوصیری وهو عالم محدث اخذ منه الحدیث کثیر من العلماء العظام

ولد سنة ثمان وستمائة وتوفى فى سنة ست وتسعين وستمائة بمصر
نورالله روحه ونورضريحه وقبره مزار هنا الآن وراء قبر الامام
الشافعى رحمة الله عليه وكان رحمه الله من عجايب الدهر فى النظم
والنثر وناهيك بنظم البردة الشريفة التى لامثل لها وصحب القطب
الربانى اباالعباس المرسى من المشايخ الصوفية فعادت عليه بركته
الى ان فاق اهل زمانه فى العلوم وغيره كذا فى شرح الهمزية للسيد على
الازهرى * واما سبب نظمه حكى عنه انه قال اصابنى خلط فالج
فابطل نصفى الاسفل من الحركة ففكرت فى نفسى ان اعمل قصيدة
فى مدح النبى عليه الصلاة والسلام فانشأتها ونمت فرأيت النبى
صلى الله عليه وسلم فى المنام فتوسلت اليه وتضرعت لديه وسألته
كشف ضرى فنادانى ان قم فقد كشف الله عنك الضر وغفرلك
ببركة قصيدتك فانتبهت معافا سليما ببركتها فصادفنى فى طريق
بعض الفقراء فبدانى بالسلام وقال لى اسمعنى القصيدة التى القتها
فى مدح النبى عليه السلام فقلت له اى القصيدة تعنى فقال التى
اولها (امن تذكر جيران بذى سلم) فقلت من اين هذا فوالله
لم يطلع عليها احد فقال سمعتها البارحة تنشد بين يدى من صنفت
فيه وهو يتمايل كالقضيب وقد عافاك الله وغفرلك ببركتها فلك
البشرى هذا نص كلام المصنف رحمه الله (وكان الوزير بهاء الدين
وزير ملك الطاهر فاستنسخها ونذر ان لايسمعها الا حافيا مكشوف
الرأس وكان يحب سماعها ويتبرك بها هو واهله فرأوا من بركتها
خيرا كثيرا فى دينهم ودنياهم ولقد اصاب الوزير المذكور
رمد واشرف منه على العمى فقيل له فى المنام اطلب القصيدة البردة
وضعها على عينيك تشفى باذن الله تعالى ففعل وعوفى لوقته فبركتها
عظيمة واسرارها جسيمة عند طلب الحاجة ونزول الملمات وما من
مريض تليت عليه الا شفاه الله تعالى وكتبوا كتبا فى خواصها
ومنافعها واما اسمها المشهور * قصيدة البردة * وذكروا
فى وجه التسمية بالبردة ان النبى صلى الله عليه وسلم القى على الناظم
بردا حين رآه فى المنام ومسح بيده الكريمة نصفه المؤف ووجد
ذلك البرد على عاتقه فوجه التسمية ذلك * وقيل قصيدة البردة

فى الحقيقة قصيدة بانت سعاد لكعب بن زهير رضى الله تعالى عنه
(واسمها قصيدة البرئة بالهمزة فحرفها العوام فقالوا البردة وهذا
هو القريب الى العقول لان الناظم برئ بها انتهى) ديو تفصيل
ايتمشدر (بو قصيدۀ جليله يى اوراد صوفيه واذكار موقتۀ طرق
عليه كبى بعض كبار مشايخ عظام صبح ومسا قرائت ايلديكنى قتى
چوق ذوات كرام نقل وتحقيقدن ماعدا اوقوع ورطۀ هولناكده
نجات وسلامته وصولده وتفريج هموم وصحت مرضى واجابت دعاده
قرائت واشتغال مجرب ومشهوردر (نته كيم شارح فخر الدين
ازهرى بركاته مشهورة وتقرأ للتفريج ووقت الكرب والدعاء
بعده يجاب ديو تصريح ايدر (بوندن صكره معلوم اوله كه ناظم
عليه الرحمة والغفران قصيدۀ مباركه يى اون قسم اوزره انشاد
ايتكله شارح مشار اليه صاحب الدرة كردى عليه الرحمه بوكونه
تفصيل ايدر كه (القصيدة مرتبة على عشرة ابواب (الباب الاول)
فى بيان العشق وابتلاء الناظم بالهوى وهذا يسمى تسبيبا وهو بيان
حسن المحبوب وجماله وكماله وذلك يوجب رقة قلب السامع ويكون
سببا الى سماع الشعر (الباب الثانى) فى بيان اعترافه بالتقصيرات
بمتابعة النفس الامارة بالسوء والشيطان (الباب الثالث) فى الاستغفار
ولايخفى حسن الانتقال منه الى مدح شفيع المذنبين وهادى المضلين
(الباب الرابع) فى كمالات سيد الكائنات ومعجزاته (الباب الخامس)
فى الاستعانة والالتجاء (الباب السادس) فى القرآن الكريم (الباب
السابع) فى المعراج والمعجزات (الباب الثامن) فى مدح المجاهدين
من المهاجرين والانصار (الباب التاسع) فى عرض الحاجة
على الممدوح والمناجات من المولى (الباب العاشر) فى الصلاة
على النبى المختار) ديو ابواب قصيده نك ترتيب وضعيسنى دخى
تعيين ايتمشدر * فى بيان وزن القصيدة * معلوم اوله كه نظم واشعار
اصطلاحده كلام موزوندن عبارت اولمغله انشاد اولنان شعرك
وزنى بيلمك وتقطيع وزحافاتى معرفت اقدم اموردن اولديغنه بناء
(اولا قصيدۀ مباركه نك فنقى بحردن اولديغى شرح وتعيين
(وبعده كلدكجه محلنده هر بيتى تقطيع وبيان مناسب كورلمشدر

ایمدی اشبو قصیدهٔ مبارکه‌نك وزنی بحر بسیطدندر که بیتی
درت (مستفعلن) ودرت (فاعلن) وزننددن مرکبدر
(بو تقدیرجه هر بیتك اجزاسی سکز اولور (علم عروضده مصرع
اولك آخر جزئنه عروض دیرلر (مصرع ثانینك آخر جزئنه ضرب
دیرلر اشبو بحر بسیطك عروضی اوج وضربی التیدر اول اوج
عروضدن اولکیسی بو بیتك ایکی مصرعندن هر بر مصرعك
آخر جزئی خبن علتی ایله معلول کلمشدر (نته‌کیم ابن حاجب
عروضنده وللبسیط ثلث اعاریض وستة اضرب (العروض الاولی
تأتی بحسب الاستعمال مخبونة فیکون الوزن بعد الخبن فعلن ولهذا
العروض ضربان (الاول مثل العروض فی الخبن دیمشدر (یعنی
بحر بسیطك عروض اولنك ضرب اولی شو وجهله کلور که
بر بیتك مصرع اولنك آخر جزئنه (کذلك مصرع ثانیك آخر
جزئنه خبن علتی عارض اولوب اول مصرعینك آخر جزءلری که
انلره عروض وضرب دیرلر فاعلن وزنی اوزره ایکن فعلن وزننده
کلور زیرا خبن اول ساکنی حذفه دیرلر (فاعلن وزننده اول ساکن
اولان الف حذف اولنوب یعنی مخبون اولدقده فعلن قالور (پس
بحر بسیطك اوج عدد اعاریضندن ضرب اولی تفصیل اولندیغی
اوزره در سائر اعاریضنك بو محلده بیانی ایله تشویشدن احتراز
اولندی علم عروضده مفصلدر بو مقامده معرفتی لازم اولان اشبو
عروض اولك ضرب اولی درکه (قصیدهٔ مبارکه اشبو عروض
اولك ضرب اولندندر الی تمام القصیده هر بیتك مصرع اولنك
ومصرع ثانیسنك آخر جزئنه خبن علتی عارض اولمق بطریق
اللزومدر انفکاکی یوقدر (کذلك خبن علتی بیتك حشونه (یعنی
سائر جزلرینه دخی عارض اولور لکن عروضنه وضربنه عارض
اولدیغی کبی لزومادکلدر بلکه حشونه یعنی سائر جزلره کاه عارض
اولور وکاه عارض اولمیوب سالم کلور مثلا خبن علتی بیتك عروض
ضربندن ماعدا اولان (مستفعلن) وزننه کاهی عارض اولوب
اول ساکنی اولان سین حذف اولنمغله متفعلن قالور اشبو متفعلن
علم عروضده مستعمل اولمامغله مفاعلن وزننه نقل اولنور کذلك

فاعلن جزئنه دخی خبن علتی عارض اولور فعلن کلوب و بیتك اجزاء
سائرسنده دخی کاهی مفاعلن وکاهی فعلن کلور بوکه قیاسا
بیت اولدن * امن تذکر جیران بذی سلم * مصرعی بحر بسیطك
وزنی مقتضاسنجه جزء اولی اولان مستفعلن وزننه خبن کلمکله
مفاعلن وزننده کلدی و جزء ثانیسی اولان فاعلن وزنی کذلك
مخبون اولمغله فعلن وزننده کلدی (اما جزء ثالثی مستفعلن وزنی
اوزره سالم کلمشدر جزء رابعی که عروضنده فاعلن وزننده کله‌جك
ایکن وجوبا ولزوما فعلن وزننده مخبون کلوب امن تذك (مفاعلن)
کرجی (فعلن) ران بذی (مستفعلن) سلم (فعلن) وزنی اوزره
مخبون کلمشدر کذلك بیت مرقومك مصرع ثانیسی اولان * مزجت
دمعا جری من مقلة بدم * مصرعنده جزء اولی بحر بسیطك وزنی
مقتضاسنجه مستفعلن ایکن خبن کلوب مفاعلن وزننده کلدی جزء
ثانی فاعلن وزننده سالم کلدی (کذلك جزء ثالثی مستفعلن وزننده
کلمشدر اما جزء رابعی اولان ضربی فاعلن کله‌جك ایکن خبن لزوما
عارض اولمغله فعلن کلوب (مصرع ثانی مزجت دم (مفاعلن)
عاجری (فاعلن) من مقلة (مستفعلن) بدم (فعلن) وزننده
کلمشدر بوکه قیاسا جمیع ابیات قصیده تقطیع اولنور (خلاصهٔ کلام
قصیدهٔ جلیله تفصیل اولندیغی اوزره بحر بسیطك عروض
اولنك ضرب اولندندر علل وزحافاتدن انجق خبن علتی عارض
اولور عروضنه وضربنه خبن من غیر انفکاك الی تمام القصیده عارض
اولوب سائر اجزاسنه خبن کاهی عارض اولور کاهی سالما کلور

* ⁂ قال الشیخ نور الله مضجعه وقدس الله سره ⁂ *

(امن تذکر جیران بذی سلم) (مزجت دمعا جری من مقلة بدم)

قوله امن تذکر لفظنده اولان همزه استفهام تقریریدر انکاری دکلدر
مدخولنده شك ایچوندر یعنی متکلم همزه‌نك مدخولنده شك ایدر
همزه‌نك مدخولی مشکوکی اولدیغی افاده موضعنده استعمال اولنور
اول مدخول کاه اسم اولور ازید اضربت کبی مضروب زیدمیدر
آخر کیمسنه میدر متکلمك مشکوکی اولمغله مفعول اولان زیددن
سؤال ایدرکه شك مفعولده اولمش اولور وکاه اول مدخول فعل

اولور (نحوا ضربت زيدا) كبي ضربده شك ايدر ضرب واقع
اولديمي اولماديمي ديووكاه مدخول فاعل اولور (ءانت ضربت)
كبي (ايمدى بومقامده مشكوك اولان تذكردر يعنى قائل شك ايدر
سبب مزج دم تذكرميدر ياغيريسميدر يقينا معلومم دكل مشكوكمدر
ديمك معناسنى اراده وقصد ايدر صنايع بديعيه دندر كه (وقد
ينزل العالم بمنزلة الجاهل لنكتة) بومقامده دخى سبب مزج دم
تذكرجيران اولديغى يقينا بيلور ايكن نكتهٔ خفاء حب ايچون قائلك
كويامشكوكى اولمغله تجاهلا سؤال قبيلندندر (ايمدى قائلك بوتجاهلا
سؤالنه نكته (بومحلده خفاء حبدر كه بين العشاق اخفاء محبت غايت
معتبر ومقبولدر (من تذكر من حرف جردر تعليل ايچون كلور لام
جاره كبي بومقامده دخى من كلمه سنك مدخولى اولان تذكر علتدر
حرف علت اولان من كلمه سنك متعلقى اولان مزجت فعلنه ناظمك
من كلمه سنى تقديمى علتينه اشارت ايچوندر (شرح مواقفده) تقدم
بش قسم اولمغله (برقسمى دخى تقدم بالعليه اولديغى مصرحدر وتذكر
شيئ بعد النسيان ذكردر بومقامده مراد ذكر بالقلبدر كه شيئ
خاطره كتوروب خطور وتفكر مقوله سيدر واقعده كريهٔ عشاقه
علت وسبب اكثريا تذكر وقلبه خطور جانان اولمغله اشك چشمى
خونله مزجك علتى تذكر اولديغى ومزجك معلوليتى ظاهردر (تذكر
لفظى جيران كلمه سنه مضافدر مصدرك مفعولنه اضافتى قبيلندندر
جيران جارك جمعيدر قوكشيلر ديمكدر اصلى جوراندر واوك ماقبلى
مكسور اولمغله يايه قلب اولنمشدر ميزان كبي جيرانده اولان تنوين
تعظيم ايچوندر (قوله بذى با حرف جردر فى معناسنده كقوله
تعالى (ان اول بيت وضع للناس للذى ببكة مباركا وهدى) ذى
صاحب معناسنه در اسماء ستهٔ معتلهٔ مضافه دندر ولازم
الاضافه در دائما اسم جنسه مضاف اولور ضميره وعلمه اضافتى
نادردر احوال ثلثه ده اعرابى بالحروفدر (بومقامده حرف
جرايله مجرور اولوب علامت جرى يا ايله در محذوف كائنين
كلمه سنه متعلق جيران لفظنك صفتيدر (قوله سلم بالفتحتين
صاحب معناسنه اولان ذى كلمه سنك مضاف اليهيدر (سلم اسم

جنسدر اشجاردن برنوع شجرك اسميدر (بواعتبار يله معنى اصل
وضعنه نظرا در (لكن بومقامده تركيب اضافيدر كه بين الحرمين
برموضع دلكشايه ذى سلم علم وضع اولنمشدر سلم ديدكارى اشجارك
موضع مرقومده كثرتى سبب تسميه در (بلاد مزده بونك نظيرى
چنارلى وكرازلى قريه لرى وچبقلى سيران كاهيدر بوتقديرجه
ذى سلم تركيب اضافى مبنى محلا مجرور صفتيدر جيران كلمه سنك
دينور (قوله مزجت تاء خطابدر فتح وكسر روايتدر بكسر التاء
اولورسه نفسه خطابدر بالفتح اولورسه مذكره خطاب اولمغله
نفسدن تجريد اولنمش كندونك عشق وافراط حزننده مماثل
برشخصه خطابدر صنايع بديعيه دن صنعت تجريد اعتبار يله در
قاعدهٔ تجريد خاتمه ده تفصيل اولنمشدر مزجت مزج يمزج باب
اولى اولان نصر ينصردن قرشدرمق كه خلط معناسنه در
(قوله دمعا مزجت فعلنك مفعوليدر دمع كوز ياشيدر حزندن
اولورسه حار اولور فرح وسروردن اولورسه بارد اولور ديمشلر
(قوله جرى فعل ماضيدر يجرى جرياسال يعنى اقدى معناسنه در
تحتنده ضمير مستتر فاعليدر دمعا كلمه سنه راجعدر مزجت جمله سى
دمعا كلمه سنك صفتيدر دمعا لفظنده اولان تنوين تكثير ايچوندر
(قوله من مقلة مترجم صحاح وآن قولى مرحوم (المقلة) ديمك
ضمى وقافك سكونيله شول كوزده اولان ياغدر كه كوزك آقيله
قره سن جمع ايدر (شراح قصيده) المقلة الشحمة الجامعة للبياض
والسواد ديمشلر (وآن قولى شحم) شينك فتحى وحانك سكونيله اتده
حاصل اولان ياغ كه ايچ ياغنه دخى متن اولدر (الشحمة واحديدر
ذكر اولنان ياغك بر پارهسى معناسنه (شحمة الاذن قولقده كوپه
اصدقلرى يومشاق يرديو تفصيل ايدرلر ظاهر مراد كوز قپاغنك
محفوف ومستورى اولان بياض وسواد عين مجموعيدر كه دمع اندن
خروج وجريان ايدر (من مقلة جار مع المجرور جرى فعلنه متعلق
غير صريح مفعوليدر كه مفسرين ظرفيدر تعبير ايدرلر (قوله
بدم كلمه سنده (با مع معناسنه در جار مع المجرور مزجت فعلنه متعلقدر
(خلاصهٔ معناى بيت) قاعدهٔ تجريده مراعات ايچون مزجت بالفتح

قرائت ایدوب دیمکدرکه ایهـا الشخص المجرد العاشق والمحب
الحریق الصادق کوزکدن جاری اولان کوز یاشنی قانله مزج
یعنی خون الود ایلدك اشبو مزجك سببی وعلتی ندر باکه
خبر ویر ذی سلم دیدکاری موضعده اولان جیران واحبابی تفکر
وتذکرمیدر آیا سبب یعنی اطراف مدینهٔ طاهره دن موضع
مرقوم یار دلربانك کشت وکذار ایلدیکی اماکن متبرکه‌دن وسکان
قدیم الایامدن بروجیران واحباسندن اولمغله انلری تذکر سببیله
آتش عشق جانسوز اشتیاق آتشکدهٔ دلده برقات دخی فروزان
اولمغله اشك جاری یی خون آلود ایلدك (یعنی قان اغلمقده سن
دیمك اوله‌شراح قصیدهٔ مبارکه دن محشئ بیضاوی شیخزاده علیه
الرحمه شرح قصیدهٔ شریفه‌ده ماسبب اختلاط دمعك الجاری
من مقلتك بالدم اهو تذکر جیران ذی سلم ام هبوب الریح الی آخره
عبارتیله مأل معنای بیتی بیان ایتمشدر (خلاصهٔ مقال صاحب
سعادت واصل رب العزت محبوب خدا نور چشم انبیاء علیه الصلاة
والسلام افندیمزك عشق ومحبتی ایله قان اغلدیغنه اشارت خفیه ایله
مدایح اوصاف علیه‌یه بوصیری مرحوم کوزل شروع وابتدا ایتمشدر
رحمة الله رحمة واسعه واسکنه بقرب جوار نبیه علیه افضل الصلاة
والتحیه بوندنصکره کلشن طراز حدایق شرح وبیان اولان
بوعاجز کمقدر پریشان مقال (مکی ناتوان) قصیدهٔ مشروحه‌یی
ضعیفانه ومستمندانه ایلدیکی تخمیسدرکه سماط پر نعمای عام
الشمول فیوضات الهیه‌یه مخمس مبارك ایله ابتدا وانشاد ایتمشیدیکه
تبرکا هر بیتك شرحی تمامنده ذکر وتسطیری اختیار اولندی

** تخمیس **

چقرمیوب دردلدن مسالك حرمی * همیشه یاد ایدوب احباب یار محترمی
عجب بوکریهٔ حسرت بو اشك دمبدمی * امن تذکر جیران بذی سلم
* مزجت دمعا جری من مقلة بدم *

ام هبت الر مستفعلن ریح من فاعلن تلقاء کا مستفعلن ظمة فعلن
واومض ال مفاعلن برق فی الظ فاعلن ظلماء من مستفعلن اضم فعلن
(ام هبت الریح من تلقاء کاظمة) (واومض البرق فی الظلماء من اضم)

(قوله ام هبت ام حرف عاطفه‌در هبت بیت سابقه‌ده کی امن تذکر
اوزرینه معطوفدر (اولا معلوم اوله که کلمهٔ ام ایکی قسمدر (قسم
اول ام متصله‌در معناسی بعد الاول ثانیدن استفهام ایچوندر
وام متصله معادل ومساوی یکه مقابل استر (کما قال النحاة
ان المستفهم بالهمزة وام انما یطلب تعیین احد المحتملین لتحقق
الوجود دیمشلردر (اما ام منقطعه یا اولی ابطال ایچوندر یا اولدن
انتقال ایچوندر (معادل ومقابل ایستمز (کذلك ام متصله احد
متساوییننده استعمال اولنور وهمزهٔ استفهامدن خالی اولماز
اول احد متساوییننك بری همزه‌یی ولی ایدر ومتساویء آخر ام
کلمه‌سنی ولی ایدر (ان الطلب معام لاحد الامرین اللذین علم ثبوت
احدهما من غیر تعیین دیمشلر (بونك تفصیلی بو وجهله درکه
متکلم احد امرینك وقوعنی بیلور یعنی علم متکلمده امرین
متساویدر لکن اول امریندن واقع اولان قنغیسیدر شك ایدر
علی التعیین انی بیلمز (ایمدی بو مقامده تفهیم ایچون بومثال فهمه
اقربدر مثلا ضابط اوکنده زید وعمرو محاربه ایدوب ضابطه
قارشو قومشلر ضابط طائفه‌سی بونلردن برینی ضرب ایلمش
دیو متکلم ایشیدوب یقینا انلردن برینك ضرب اولندیغنی بیلکله
عندنده زید وعمرودن برینك لا علی التعیین مضروب اولدیغی
متساوی لکن مضروب احد متساوییندن زید میدر یوخسه
عمرو میدر علی التعیین بیلیور مشکوکی اشبو تعییندن سؤال ایچون
ازید مضروب ام عمرو دیو تعییندن سؤالی ام متصله ایله درکه
قنغیسیدر ضرب اولنان تعیین طلب ایدر قاعدهٔ نحویه بودر (ایمدی
بو مقامده ام متصله اولدقده متساوییندن بری همزهٔ استفهامیه‌یی
ولی ایدن تذکر کلمه‌سیدر آخر متساوی ام لفظنی ولی ایدن هبت
فعلیدر استفهاملردن مراد ذکر اولنان متساوییندن برینی مخاطبك
تعیینیدر مدخول حرف استفهام اولان اول متساوییندن هر بری
سبب مزج دمدر یعنی کوز یاشنی قانله مزجك سببیدر مدخول
اول اولان تذکر سبب باطنیدر مدخول ثانی اولان هبت سبب
خارجیدر (ایمدی) ناظم اشك چشمی خونله الوده ایتمه‌نك بیت

اول سبب باطنيسندن سؤال ایتمشیدی (بعده اشبو بیت ثانیده
سبب ظاهر یسندن سؤال ایدر زیرا مزج دمعك هبوب ریح خارجده
موجود اولمسنه سبب ظاهر یسیدر تذکر کبی امر معنوی دکلدر ایمدی
تردید بین الامرین اولور بو مقامده امرك بری تذکر احبابدر
وبری هبوب ریحدر که دمعی خونله مزجك سببی بو ایکی امردن
بریدر (متکلم بالاده تفصیل اولندیغی اوزره اشبو احدا مرینك
وقوعنی بیلور لکن وقوع بولان قنغیسیدر علی التعیین بلمامکله
احد امریندن بو وجهله سؤال ایدر ام متصله اولور (شارح
شیخ زاده (ام متصله یه ذاهب اولمغله بیورر (واوللعطف ام علی
حقیقتها فیکون التردید بین الشیئین (ام کلمه سندن قسم ثانی
ام منقطعه در کلمهٔ بل کبی کلام سابقدن یا اضراب یا انتقال ایچوندر
بو مقامده ام منقطعه اولمق مرجوحدر (قوله هبت الریح
یهب هبا کلور ترکیده روزکار اسمك فارسیده وزان اولمق هبوب
ریح معناسنه در (ریح مؤنث سماعی اولمغله هبت دینور صیغهٔ تأنیث
ایله در (معلوم اوله که ام متصله ده قاعده بودر که اکرام متصله یی
اسم ولی ایدرسه ام متصله ده لابد اولان همزه یی دخی اسم ولی
ایدر (واکرام متصله یی فعل ولی ایدرسه همزهٔ دخی فعل ولی ایدر
(ایمدی بو مقامده ام متصله یی هبت فعلی ولی ایلدی همزه یی اسم
اولان تذکر ولی ایتمکله قاعدهٔ مزبوره یه مخالف اولدی (پس)
هبت فعلنده تأویله محتاج اولمغله بعض شراح زمخشریدن نقل ایله
اشبو هبت فعلنك جزء مفهومی اولان حدث که معنای مصدریدر
اشبو حدث معناسنه هبت کلمه سی من غیر تقدیر ان تجرید اولنمشدر
(پس) ام عاطفه ایله معنای مصدری که هبوبدر تذکر اوزرینه
معطوفدر (ام من هبوب الریح تقدیرنده در دیمشلر (ایمدی)
معطوف علیه اولان تذکر اسم مصدر در هبوب دخی اسم
اولمغله قاعده یه موافق اولمش اولور (یعنی هبت فعلی مصدر
معناسنه مستعملدر اقامة الفعل مقام المصدر قبیلندندر ام متصله ایله
بیت سابقده اولان تذکر اوزرینه بو وجهله معطوفدر (نته کیم
(شارح مصنفك وحاصل المقام ان المزج امر معلوم لاشبهة

فیه وانما الشبهة فی سببه اهو تذکر الخلان بذلك المكان
او هبوب الریح من منزل الحبیب فلفظة ام یحتمل الاتصال علی
تقدیر اقامة الفعل مقام المصدر علی طریقة قولهم (تسمع بالمعیدی
خیر من ان تراه) دیمشدر یعنی تسمع سماعك معناسنه در (ریح
ریاحك مفردیدر اهل حکمت ریح هوآء متحرکه در جو سماده
تا کرهٔ ناره وارنجه خالی محل اولمیوب هوا ایله مملو اولمغله متحرك
اولان هوایه ریح دیرلر (بعض شراح) جانب قبله دن بدأ ایدوب
طرف مقابلنه طوغر وحرکت ایدوب وزان اولان هوایه صبا تسمیه
ایندکلریدر دیدی (وبعض شراح) وقت استواء لیل ونهارده
وزان اولان هوا ایله تخصیص ایدر (جهان نما صاحبی مرحوم
کاتب چلبی بو وجهله تعیین وتفصیل ایدر که شماله یلدز جنوبه
قبله شرقه کون طوغروسی غربه باطی شرق ایله شمال اراسنه
یوراز شرق ایله جنوب اراسنه کششله جنوب ایله غرب
اراسنه لودوس غرب ایله شمال اراسنه قره یل دیرلر دیمش
یعنی مهب اعتباریله اسماء ریاحی بیان ایدر بو لرك بینهما سنده
شعبات ریاح واردر هوانك هر برینك طبیعتلری مقتضاسنجه
حیوان ونباته منافعلری وتأثیرلری انکار اولنماز (قوله تلقاء
بکسر التاء جانب معناسنه در حرف جر ایله مجرور هبت فعلنه
متعلقدر (قوله کاظمة) مدینهٔ منوره شرفها الله تعالی الی
یوم الاخره نك اسمیدر تلقاء کلمه سنك مضاف الیهیدر اضافت
بمعنی اللامدر (قوله واومض البرق فعل وفاعل بو محلده اولان
واو عاطفه او معناسنه عاطفه در مانعة الجمع دکلدر (نته کیم
تفصیلی کلور (اومض مقدما هبت فعلنده تفصیل اولندیغی
اوزره تأویل مصدرده ایماض البرق معناسنه در جمله سی ام هبت
اوزرینه معطوفدر (ایماض البرق لمعان برق دیمکدر یقال اومض
البرق یومض ایماضا اذا لمع (برق اسمدر من برق السیف دیمشلر
برق تلألأ سیف کبی افقده کاهی سماده ظاهر اولان شعاعك اسمیدر
براق اولدیغی سبب تسمیه در (اما حقیقتی حکما شو وجهله
بیان ایتمشلردر که قد تصاعد من الارض الی السماء مع البخار دخان

فيحتبس فى السحاب فيحصل من تمزيقه ومصاككته صوت هو الرعد
ونار لطيفة هى البرق او نارية كثيفة هى الصاعقة ديمشلر (قوله
فى الظلماء جار مع المجرور اومض فاعلى اولان برق كلمه سندن
حالدر كائنا فى الظلماء ديمكدر ياخود موصوف محذوف برق
كلمه سنك صفتيدر برق كائن فى ليلة الظلماء تقديرنده در ظلما ضد نور
اولان ظلمتدن اظلمك مؤنثيدر (قوله من اضم جار مع المجرور مقدر
كائن كلمه سنه متعلق محلا مرفوع اومض كلمه سنك فاعلى اولان برقك
صفتيدر (اضم بكسر الهمزه مدينهٔ منوره يه قريب بر وادينك
ياخود اول حواليده بر جبلك اسميدر (ايمدى) ناظمك ظاهر
عبارتى كوز ياشنى خونله مزج ايلدك كوزكدن جارى اولدى
معناسيدر لكن چونكه مجرد كوز ياشنى خونله مزجك چندان
لطف معناسى اولمامغله قانله مخلوط كوز ياشيله بكا ايلدك ديمك
اولور (خلاصهٔ معناى عبارت بيت بودر كه) بيت سالفده تفصيل
اولنديغى اوزره ناظم كندودن تجريد اولنمش شخصه خطاب
ايدر كه (خونله كوز ياشنى آلوده ايلدك چشمكدن ريزان اولدى
يعنى اى عاشق حسرت كشيده وشيدا بو رتبه قانلر اغلمغه سبب
ذى سلم نام موضعده اولان احباب يار قديمى ياد ايدوب تذكرميدر
يوخسه دار الهجرة العليه مدينهٔ منوره جانبندن ريح وزان
اولوب (مصرع) كل اى نسيم صبا كوى ياردن نه خبر) منطوقنجه
روايح شميم كوى جانانى سكا ايصال ايلديكندنميدر قان اغلمغه
سبب اشبو ايكى امردن بريدر بونده يقينم وار معلومم در لكن فقط نسيدر
سبب بعينه انى بيلم سؤال ايدرم ديمك اولور (بو تقرير واومض
كلمه سنده واو عاطفه او معناسنه اولديغنه بنادر كه ترديد بين الامرين
اولور متكلم اشبو امرينډن برى سبب اولديغى بيلور لكن فقط نسيدر
سبب بعينه بيلمامكله سببندن سؤال ايتمش اولور (نته كيم بيان
اولندى (معلوم اوله كه بو مقامده ام متصله ايله سؤال مزبور سبب
بكادندر كما هو الظاهر يوخسه بكادن دكلدر (شارح شيخ زاده
رحمه الله) واومض عبارتنده اولان واو عاطفه كندو معناسى اولان
عطف معناسنه اولمق احتمالنه دخى ذاهب اولمش تكلف اولمغله

ترك اولنمشدر (كما قال الواو للعطف فيكون الترديد بين ثلثة اشياء

* * تخميس * *

ايدركن آهم ايله كوى يارمنقبتك * دلك تحسر يله آتش الدى هر جهتك
صبامى ويردى پيامك اوجاى تسليتك * ام هبت الريح من تلقاء كاظمة
* واومض البرق فى الظلماء من اضم *

فالعى مفاعلن نيك ان فاعلن قلت اكففا مستفعلن همتا فعلن
ومالقل مفاعلن بك ان فاعلن قلت استفق مستفعلن يهم فعلن
(فالعينيك ان قلت اكففا همتا) (ومالقلبك ان قلت استفق يهم)
فاقولنده فاء فصيحه در اشبو فاء فصيحه فاء عاطفه اقسامندندر
(شارح شيخ زاده دخى فصيحه اولمغه ذاهبدر (ايمدى) معانى
فادن بو محلده مختار اولان فصيحه اولمغله فا كلمه سنك جمله اقسامنى
بيان ايده لم (معلوم اوله كه فاء عاطفه نك مدخولى اكر بر محذوف
معطوف عليه اوزرينه عطف اولورسه واول محذوف اولان
معطوف عليه معطوف اولان مدخول فانك سببى اولورسه اول
معطوفه داخل اولان فاء مزبوره يه فصيحه ديرلر سبب تسميه سنده
لافصاحه عن المحذوف ديمشلردر (كقوله تعالى * وقلنا اضرب
بعصاك الحجر فانفجرت * اشبو فانفجرت كلمهٔ مباركه سى محذوف
ضرب كلمه سى اوزرينه عطف اولنمشدر كه فاء اول سبب محذوفدن
مفصح ومخبردر زيرا انفجارك سببى ضرب اولديغى ظاهردر واكر
محذوف اولان معطوف عليه اول مدخول فا اولان معطوفه سبب
دكل ايسه فاء تعقيب ديرلر واما اكر معطوف عليه محذوف اولميوب
مذكور اولورسه ومعطوفه سبب ايسه اول معطوفه داخل اولورسه
فايه فاء تسبيب ديرلر واكر اول مذكور اولان معطوف عليه مدخول
فايه سبب دكل ايسه فاء تفريعيه ديرلر فاما اكر اول مذكور اولان
معطوف عليه معطوفك شرطى اولورسه فاء جزائيهٔ شرطيه ديرلر
ان كانت الشمس طالعة فالنهار موجود كبى (نته كيم بو مقامده) فا
لعينيك عبارتى محذوف اولان ان كنت تنكر حبا شرطى اوزره عطف
اولنديغى صورتده فاء شرطيه در بعضيلر فاء فصيحه شرطيه در ديمشلر
(قال الشيخ) فالفاء فصيحة لافصاحه عن الشرط المحذوف يعنى

ان كنت تنكر المحبة والود فالعينيك ان اردت منهما الامساك
عن البكاء سالتا ومالقلبك ان طلبت منهما الافاقة يهم فى اودية
الهجران انتهى (بو تقرير اوزره فالعينيك عبارەسنك اعرابى فاء
شرطيەدر كلمهٔ ما استفهاميهٔ تعجبيه سكون اوزره مبنى محلا
مرفوع مبتدا لعينيك جار مع المجرور محذوف حدث او حصل
فعلنه متعلق محلا مرفوع مبتدانك خبريدر كاف خطاب مضاف
اليهيدر مبتدا مع خبره جملەسى شرط محذوف اولان ان كنت
تنكر حبا اوزرينه معطوفدر (ايمدى) ديمك اولور كه سن عشقكى
انكار ايدرسن فالعينيك يا كوزلر يكەنه اولديكه يتراغملهديسك
طور ميوب كريان اولمقده (ودخى قلبكەنه حادث اولديكه
اى قلب كند و كه كل ديسك متحير اولوب حيران اولمقده
عشق وجدانيادن در اثارى ايله ظاهر ومعلوم اولور سنده
عشق اولديغى بو اثار ايله ثابت وظاهردر ديمك اولور (قوله
فالعينيك كلمهٔ سنده ما استفهاميهٔ تعجبيەدر (نته كيم قوله تعالى
(مالى لا ارى الهدهد) اية كريمەسنده اولديغى كبى (معلوم اوله كه
كلمهٔ ما اولا استفهاميهٔ تعجبيه اولور ثانيا موصوله اولور * كقوله
تعالى (والسماء وما بنيها) ثالثا موصوفه اولور كاه جمله ايله صفتلنور
ربما تكره النفوس من الامر كبى (وكاه مفرد ايله صفتلنور مررت
بما معجبك كبى اى بشئ معجب (رابعا صفت اولور اضربه ضربا ما
كبى (خامسا مصدريه اولور كقوله تعالى (وضاقت عليهم الارض
بما رحبت) اى برحبها بضم الراء وهو السعة (سادسا شرطيه اولور
ما تصنع اصنع كبى اشبو اقسام ستّه اسم اولان مادر لكن حرف
اولان ما ايكى قسمدر اولكى ماء كافه در شئ معناسنەدر لاحظ
لها من الاعراب والعمل وعلامتها ان تكتب متصلة بالكلمة
المذكورة قبلها نحو سيما ونعماهى اى نعم شئ كبى (قسم ثانى ماء
نافيەدر كقوله تعالى (وما الله بغافل عما تعملون) (قوله عينى تثنيەدر
كاف خطابه اضافت ايله نون ساقط اولمشدر تثنيەنك اعرابى
حالت رفعنده الف ايله در كقوله تعالى (فيهما عينان تجريان) حالت
نصبنده وجرنده يا ايله در نحو رأيت عينين كعينى الغزالة ونحو

فالعينيك اعرابى بو صورتده فاء عاطفه ما استفهاميهٔ تعجبيه سكون
اوزره مبنى مبتدادر لعينيك لام جاره عينى تثنيه حالت جرى يا ايله
حصل فعلنه متعلق محلا مرفوع خبريدر مبتدا مع خبره جملەسى
محلا منصوب استفهام سابق اوزرينه معطوفدر كاف خطاب
مبنى محلا مجرور عينى كلمەسنك مضاف اليهيدر (قال مولانا
جامى قدس سره (من وماذا كانتا استفهاميين تأتى فيهما الوجوه
الثلثة المذكورة فى كلمة كم الا انها لا تأتى فيهما الرفع على الخبريه
فانه لا يقع بعدهما الا الفعل ولا يصلح الفعل للابتدائية (يعنى
كلمهٔ ما مؤخر مبتدايه مقدم خبر اولەمز كلمهٔ كم ده اولديغى كبى باقى
وجوه اعرابده كلمهٔ كم كبيدر ديمكدر (ايمدى كم كلمەسنك وجوه
اعرابنك برى مبتدا اولمقدر اكابناء بو محلده ما مرفوع مبتدادر ديو
اعرابى اختيار اولندى (قوله * ان حرف شرط (قلت فعل
ماضى مخاطبدر مع فاعله جملەسى محلا مجزوم فعل شرط خطاب
يا نفسه يا سالف الذكر شخص مجرده خطابدر (قوله * اكففا
امر حاضر تثنيەدر عينينه خطابدر كاف خطاب ايله ادغام
جائزدر كف تندر منع معناسنەدر (يقال كففت نفسى عن شرب
الخمر اى منعتها (قوله * همتا همى يهمى دن اصلى هميتا ايدى قلبت
الياء الفا لتحركها وانفتاح ما قبلها ثم حذفت الالف حملا
على المفرد (همتا فعل ماضى تثنيه فاعلى عينينه راجع تا ضميردر
مع فاعله جملەسى مجزوم المحل جزاء شرط فعل شرط جزاء
شرط جملەسى جملهٔ شرطيه محلى يوق ماقبلنى مفسر جمله
تفسيريەدر (ياخود جملهٔ استينافيەدر * قال فى المصباح الجملة
الابتدائية لا محل لها من الاعراب ثم الجملة المستانفة نوعان
احدهما الجملة المفتتحة بالنطق ابتداء نحو زيد قائم (ومنه الجملة
المفتتحة بها السور (والثانى الجملة المنقطعة قبلها نحو مات فلان
رحمه الله ويخص البيانيون الاستيناف بما كان جوابا للسؤال
المقدر * معلوم اوله كه جملهٔ استينافيه كاه جملهٔ ابتدائيەيه ديرلر
وكاه سؤال مقدره جواب اولان جملەيه ديرلر بو دخى اوچ نوعدر
حاشيهٔ بيضاويده (شيخ زاده عليه الرحمه كوزل تفصيل ايدر

(كما قال ذكر فى كتب المعانى ان الاستيناف ثلثـة انواع الاول
ان يكون السؤال عن سبب الحكم مطلقا كما فى قوله (قال لى كيف
انت قلت عليل (سهر دائم وحزن طويل (فقوله سهر دائم جملة
مستانفة وقعت جوابا عن سؤال سبب علته ماهو فانه لما قال عليل
توجه ان يقال ماسبب علتك فاجاب عنه سهر دائم وليس السؤال
عن سبب خاص لهذا الحكم كان يقال هل سبب علتك كذا وكذا
اى سبب علتك سهر اوصداع ام خفقان وغيرها من الاسباب
المخصوصة (والنوع الثانى ان يكون السؤال عن سبب خاص
للحكم السابق كما فى قوله تعالى (وما ابرئ نفسى ان النفس لامارة
بالسوء) فالجملة المؤكدة بلفظـة ان جواب عن السؤال الخاص
لعدم تبرئة نفسه كانه قيل هل النفس لامارة بالسوء (فقيل نعم
لامارة بالسوء والتأكيد دليل على ان السؤال عن السبب الخاص
(والنوع الثالث ان لا يكون السؤال عن سبب الحكم بل عن شئ
غير السبب كقوله تعـالى (قالوا سلاما قال سلام) فانه لما حكى ان
الملئكة قالوا لابراهيم عليه السلام سلاما توجه ان يقال فماذا قال
ابرهيم فى جواب الملئكة قال لهم سلام فهو جواب عن السؤال
غير السبب (ايمـدى بو مقامده تقديرا وانان سؤالك تقريرى
شو وجهله اوله كه مخاطب اولان معهود شخص مجرد عاشق كريانه
سؤال ايدركه اى ناظم تعجب ايلديكك نه در عينيك نه سنه تعجب
ايلدك ديمش (يعنى فالعينيك عبارتنده ما استفهاميهٔ تعجبيه اولمغله
شخص مخاطب عينيك حالنه تعجب ايتمش اولدى (پس متعجب منه
نه اوله ديو سؤال كلكله بو سؤال مقـدره ناظمدن جواب (ان
قلت اكففا جملهسيدر (يعنى ناظم دير كه عينينك حالندن تعجب
واستغراب ايلديكم شودر كه سن انلره اكففا يتر كافيدر بكادن
ممنـوع اولكز ديسك انلردنخى زياده بكا ايدر (پس ان قلت
اكففا جواب اولديكه ان قلت استينافيهدر (همتا سيلان ايتديلر
ديمكدر فعل ماضى تثنيهٔ مؤنثدر همى سال معناسنـه در (يقال
همى الماء اذا سال همتانك عينيه نسبتى مجاز عقليدر ماهوله سنك
غيرى يه نسبتدر (زيرا سيلان ايدن عين دكلدر بلكه عينيده حال

اولان كوز ياشيدر سال الميزاب قبيلندندر كه آقن ميزاب دكلدر
حال اولان ماء مطردر (قوله ومالقلبك ده ما اقسام سالفة الذكردن
كذلك استفهاميهٔ تعجبيهدر (لقلبك جار مع المجرور مقدر حدث
اوحصل فعلنـه متعلق مرفوع المحل مبتدا اولان كلمهٔ مانك
خبريدر مبتدا مع خبره جملهسى فالعينيك اوزرينه معطوفدر (قلب
مبدأ حيات حيوانيه اولان اعضاء رئيسهدن تحت ثدى ايسرده
شكل صنوبريده برعضوك اسميدر (قوله ان قلت عبارتنده كلمهٔ
ان حرف شرط قلت فعل وفاعل اولمغله فعل شرطدر (قوله
استفق استفاق يستفيق دن امر حاضردر استفاق افاق ايكيسى
بر معنايه درسكر وياغير حالدن صحوه ديرلر (استفق كلهسى كلامك
مقول قولدر (يهم هام يهيم هيما وهيمانا صيغهسندن فعل مضارع
مجزومدر حرف جازم اولان ان ايله يا ساقط اولمشدر لم يقل كبى
تحتنده ضمير فاعل قلبه راجعدر هام تحير معناسنـهدر (يقال هام
الرجل من عشقـه اى صار كالمجنون منه وقلب هايم ومستهام
اى متحير ديرلر (يهم جملهسى جزاء شرطدر يعنى ان قلتم
حرف شرط وفعـل شرط يهم جزاء شرط جملهسى جملهٔ
شرطيه محلى يوق جملهسى تفسيريه در (ياخود سؤال محذوفه
جواب اولان جملهٔ استينافيه در (نته كيم مصرع اولده تفصيلى
مرور ايلدى (محصول معناى بيت) اى شخص عاشق پردرد محبتكى
صاقلكيم انكار ايتمك اميدندهسن يا دوچشم كريانك نه حال اولديكه
اغلمقدن ممنوع اولك يعنى يتر اغلديكك ديسك همتا يعنى سيلان
وجريان ايدر وقلبكه نه حال اولديكه سكر ووجد عشقدن آيل
كندوكه كل ديسك يهم يعنى متحير اولور بو ايكى حالت ابتلاى
عشق ومحبته تمام دليلدر نيچون دردمندر دعشقكى كتم واخفا
ايتمك اميد ايدرسن ديمك اوله (قال حضرت الشيخ رحمه الله
ايها الصب البـاكى اسفا والمحترق فى نار الحيرة لهفا كيف تطمع
اخفاء حالك مع هذين الشاهدين اى مع كون قلبك هايما وعينيك
باكية) تفصيلى ايله شرح وبيان بيورمشلردر صنايع علم بديعدن
بو بيت مباركده شراحك بوالدقلرى صنعت بديعيه بى بو كونه

تعداد ایتمشلردر (کما قالوا وفی البیت من البدیع المقابلة ویسمی الطباق والتضاد وهو بین اکففا وهمتا و بین استفق یهم وفیه مراعاة النظیر بجمعه بین العین والقلب لان الاول علامة ظاهرة والثانی علامة باطنة ومجاز الحذف فی همتا

* * تجنیس * *

خیال یثرب وبطحا اوکوی یارخدا کر نجه فلك خیاله سرشك اولوردریا شورتبه ایتدی اثر باکه آتش سودا * فالعینیك ان قلت اکففا همتا *ومالقلبك ان قلت استفق یهم*

ایحسب الص مفاعلن صب ان فاعلن ن الحب من مستفعلن کتم فعلن مابین من مستفعلن سجم فعلن منه ومض مستفعلن طرم فعلن (ایحسب الصب ان الحب منکتم) (مابین منسجم منه ومضطرم) همزهٔ استفهام تعجبیه یاخود استفهام انکاری توبیخیدر (شارح شیخ زاده والاستفهام الانکاری التوبیخی بمعنی لاینبغی ان یکون کقولك اتعصی ربك دیمش (قوله *یحسب فعل مضارعدر حسب یحسب التنجی بابندندر ظن ایچوندر یقال یحسب اذا ظن ایکی مفعوله تعدی ایدن افعال قلوبدندر صب اصلنده صبب در باء اولی ثانیده ادغام اولنمشدر من صب یصب صبابة کلور صبابه شوق ورقة الهوی والمحبة وحزن العشق معناسنه در صب کلمه سی ذات مع الصفه ایله تعبیر اولنان صفهٔ مشبهه در (کما قالوا الصفة المشبهة ما اشتق ای صیغة اشتق من فعل لازم کالحسن المشتق من فعل حسن اللازم لمن قام ذلك الفعل به علی معنی الثبوت لابمعنی الحدوث احتراز عن قائم وذاهب وصیغتها مقصور علی حسب السماع ولایضطرد قیاس (پس بو محلده صب ذات محبدر که عاشق معناسنه در (قوله ان حروف مشبهه دندر الحب کلمه سنده الف لام عهد خارجیدر نا لحم ایله مخاطب بیننده معهود ومعلوم اولان محب یاخود جنس ایچوندر (حب محبتدر اسم ان در خبری منکتم کلمه سیدر جمله سی محلا منصوب سادمسد المفعولین یحسب فعلنك مفعولیدر یحسب جمله سی ابتدائیه در (انکتام استتار و کتمدر مابین کلمه سنده ما تزیین کلام ایچون زائده در (بین ظروف مکانیه دندر مضاف

استعمال اولنمغله معرب منصوب اولوب منکتم کلمه سنك مفعول فیهیدر منسجم کلمه سنه مضافدر (انسجام انصباب معناسنه در من سجم الدمع سجوما اذا قطر سجمت العین اذا سال دمعها (قوله منه جار مع المجرور منسجم کلمه سنه متعلق مفعولیدر چونکه دمع منسجم عاشقك دمعیدر (پس منه کلمه سنده ضمیر بارز صبه راجع اولور یاخود منه کلمه سنده جار ومجرور ظرف مستقردر محذوف کائنا کلمه سنه متعلق منسجم کلمه سنك موصوفی اولان محذوف دمعدن حالدر یاخود محذوف دمعه راجع منسجمده مضمر ضمیردن حالدر (قوله ومضطرم منسجم اوزرینه معطوفدر مضطرم منه دیمکدر که منه کلمه سی بقرینة الاولی محذوفدر که قلب مضطرم صبکدر یعنی عاشقکدر اضطرام اشتعال معناسنه در من صرمت النار اذا اشتعلت من باب فرح در مضطرمك موصوفی محذوف قلبدر (سؤال ایتمشلر قلبك اضطرام واحتراقی محسوس دکلدر امر مخفیدر مشاهد ومحسوس اولمیان شیء نیجه علامات محبتدن اولور (جواب ابن سینا قانونده یازمشدر که فاذا اشتعلت الاعضاء الاصلیة وخصوصا القلب کان من ذلك هذا المرض الذی هو الدق ثم لا یفلح من بلغ انتهاء الذبول وقل مایقبل العلاج الاماشاء الله قولی اوزره آتش عشقله قلب مشتعل ومضطرم اولدقده منبع الحیات الحیوانی اولدیغنه بناء اسباب علت دقدن اولان اشتعال وحرارت زائده قلبه تشبث ایتمکله وجودده ضعف ودقت و وجهده صفرت وهزال اضطرام قلبك خاصهٔ لازمه سندن اولدیغی سببدن سببه انتقال طریقه سیله احتراق قلبه استدلال اولنوب اضطرام قلب ظاهر وآشکار اولور یعنی اضطراب واشتعال قلب نه قدر محسوس دکل ایسه دخی اسباب وعلاماتیله معلوم اولور (محصول معنای بیت) عاشق شیدا عجبدر که عشق ومحبتك اشاعت وظهورینه موجب اولوب کندودن بروزایدن اشك سیال وقلب بریانی بیننده محبتی مکتوم ومستوردر ظن ایدر بو ایکی علامت که اشك جاری وقلب سوزان درد محبتك علامات ظاهره سندن ایکن دیمك اوله بو معنی همزهٔ تعجبیه تقدیری

اوزره در یاخود محبتك ظهورنه موجب اولان انسجام دمع
واضطرام قلب بیننده محبتی عاشق نیچون منکتم اولور ظن ایدر
بویله ظن لایق دکلدر بویله ظن ایتمسون دیمك اوله انکار توبیخی
معناسنه (شیخ زاده علیه الرحمه لاینبغی ان یکون معناسنی ویروب
کقولك اتعصی ربك مثالنی کتورمشدر (قال الشراح
وفی البیت من البدیع الجناس اللاحق بین الصب والحب
والمقابلة بین المنسجم الذی هو من اوصاف الدمع المشبه
بالماء والمضطرم الذی هو من اوصاف النار المضاد للماء والمجاز
بالحذف والانسجام والمماثلة الوزنیة بین منکتم ومضطرم ومنسجم

* * تخمیس * *

دل پرآتش ایله دیده اشکریزدرچون
میان آتش وآب اولدی عشقه حکمت کن
نیچون دوشر عجبا قید کتمه هردون وکون
ایحسب الصب ان الحب منکتم
مابین منسجم منه ومضطرم

لولا الهوی مستفعلن لم ترق فاعلن دمعا علی مستفعلن طلل فعلن
ولا ارق مفاعلن ت لذك فعلن رالبان وال مستفعلن علم فعلن
(لولا الهوی لم ترق دمعا علی طلل) (ولا ارقت لذکر البان والعلم)
قوله لولا شرطیه اولور یعنی شرطك وجودی ایله جوابنك امتناعنی
اقتضا ایدر کذلك حرف تحضیض اولور ای لطلب بازعاج نحو لولا
تستغفرون الله (کذلك حرف عرض اولور ای لطلب برفق نحو
(لولا اخرتنی الی اجل قریب (حرف توبیخ اولور (فلولا نصرهم
الذین اتخذوا من دون الله قربانا الهة) ای فهلا نصرهم اشبو قسم
اخیرده لولا فعله داخل اولور البته بو محلده لولا شرطیه در شرط
ایچون اولان لولا مبتدایه داخل اولور مدخولی اولان مبتدانك
خبری وجوبا محذوف اولور بو محلده دخی موجود کلمه سی خبر
محذوفدر تقدیری لولا الهوی موجود فیك دیمکدر (قوله الهوی
مبتدادر تقدیرا مرفوع مبتدادر الف لام جنس ایچوندر مبتدا مع
خبره جمله سی ابتدائیه در قوله لم ترق ناظم نفسنده مجرده تخصه خطاب

ایدر

ایدر وغیبتدن خطابه التفات اولور (لم ترق فعل مضارع مجزومدر
فاعلی ضمیر مستتر انت جمله سی لا محل لها من الاعراب سادمسد
الخبر لولانك جوابیدر اولا حرف شرط فعل شرط وجزای شرط
جمله سی سؤال مقدره جواب اولان جملهٔ استینافیه در ذکراتی
محصول معنای بیت اشبو سؤال مقدره جوابدر نته کیم تفصیلی کاور قوله
دمعا لم ترق فعلنك مفعولیدر دمع ماء العین که اشك چشمدر تنوین
تکثیر ایچوندر کثرت دموعه اشارتدر (قوله علی طلل جار ومجرور
ارقت فعلنه متعلق مفعولیدر (طلل دار خرابه دن بعد الانهدام بقیه
قلان آثاردر تنوین تحقیر ایچوندر یاخود تنوین مضاف الیهدن
عوضدر ای طلل بیت الحبیب دیمکدر علی استعلائیه در اراقت دمع
اثارد ار اوزرینه اولدیغنی مفیددر (بو محلده بعض شراح هذا
جار علی عادة العشاق من المجیء الی منازل المحبوب فیسکبون
الدموع حزنا واحتراقا دیمشدر (قوله ولا ارقت بتاء الخطاب فعل
ماضی مخاطبدر فاعلی تاء خطاب ضمیر بارزدر لم ترق اوزرینه
معطوفدر ارق یرق ارقا کفرح یفرح فرحا اذا سهر (قوله لذکر
البان لام حرف جر در ارقت فعلنه متعلق تعلیلیه در بانی تذکر
سهره علت اولدیغنی افاده ایچوندر (ذکر برشیء قلبدن بعد الذهول
ینه قلبه خطوردر بان کلمه سنه اضافتی مصدرك مفعولنه اضافتی
قبیلندندر (بان ترکیده سکوت دیدکلری موزون القد حسن الهیئة
برشجر مشهور وشعراء عرب قامت محبوبی استوا ولطافتده بانه
تشبیه ایدرلر حتی بعض شعرا لفظهٔ بینکده فراقدر فرقتدن
کمال حذر وخشیتلرینی بیان ضمننده (بیت) ومن مخافة بین
کنت احذره * ان اذکر القد کی لا اذکر البانا * دیمشدرنته کیم
شعراء روم وعجم قد جانانی سروه تشبیه ایدرلر (مصرع) سرو
قدت که از چمن جان برآمده کبی (قوله العلم فتحتین ایله بان اوزرینه
معطوفدر ترکیده طاغ فارسیده کوه دیدکلریدر لکن بان حجازده
شجر بان انده کثرت اوزره اولان مسیره کاه لطیفدر علم کذلك
حجازده برجبل معروفدر که انلر منازل محبوب وسیرانکاه خوبان
عرب اولمق اوزره بعض شراح نقل ایدر (بان کلمسنده بعض

فضلا استعارهٔ مصرحه‌یی تصریح ایتمشدر یعنی قامت محبوبه‌یی
استقامت ولطافت اندامده شجر بانه تشبیه ایدوب مشبه‌به دال
اولان لفظ بانی ذکر ایدوب مشبه اولان قامت جانانی مراد ایدر
مقام عشق ومحبت ووصف جانان اولدیغی قرینه‌در که مراد
معنای مجازیدر بو بیتده ارقت لم ترق محسنات بدیعیه‌دن صنعت
جناسدر (معلوم اوله که مقدما اوائل کلامده تقریر اولنمش ایدیکه
جملهٔ شرطیه استینافیه اولمغله بو بیت سؤال مقدره جوابدر
دیمش ایدک (ایمدی سؤال مقدرک توجهی بووجه اوزره اوله که
ناظم بیت سابقده صب ایله تعبیر ایلدیکی عاشقده‌کی انسجام
واضطرامی چونکه محبتنه دلیل قیلدی وعاشق کتم عشقله دائما
مأمور اولمغله عاشق طرفندن برسؤال کلدیکه انسجام واضطرام
همان عشقدن اولمغه منحصر دکلدر علت رمد وسائر علل حاره
وعارضهٔ امراض مقوله‌سندن اولسون بو نکله وجود عشق
ومحبته دلالت ثابت اولماز دیو توجه ایدن سؤال مقدره بو بیت
جواب وبرهان اولور یعنی ای عاشق شیدا سنده انسجام واضطرام
بروجه محرر آخرشیدن اولمق محتمل اولمغله بیت سابقده سنده
محبتک ثبوتی دیه‌لم که پکده ظاهر اولماسون لکن اکر سنده عشق
ومحبت اولماسه محبوبک دار ودیارک خرابه‌سنی کوروب حرکت
سوادی عشق ایله کریان اولوب اول آثار دارخرابه اوزرینه
اغلیوب بالفعل کوز یاشنی اراقه واساله ایتمز ایدک وسیرانکاه دلربا ده
اولان شجرهٔ بانی وجبل سالف الذکری تذکر ایدوب خاطره
محبوبک خطور ایتمکله کوز کهاو بحو کیرصیوب سهره مبتلا اولماز
ایدک بونلر دلایل اقوای محبتدکلیدر دیو (محصول بیت تغییر دلیل
مثللو جواب اولوب جملهٔ شرطیه استینافیه اولدیغی ظاهر اولوب
لولایه جواب اولور واقعده محبوبک ترک ایدوب کیدوب خرابه زار
قلان دارخرابه سنک منهدم احجار وجدران وآثار بقیهٔ سائره‌سنه
مخصوص واروب شومرتبه کریان اولمق که کوز یاشنی اول آثار
خرابه‌یه اراقه واجرا عشق ومحبتدن غیری نه‌یی مقتضی اولور
تمام مخاطبده وجود عشقه اماره‌در (قال الشراح وفی البیت

من البدیع الجناس المطلق بین ترق وارقت وفیه الالتفات من الغیبة
الی الخطاب وفیه الموازنه فی الاصل بین البان والعلم وفیها مراعات
النظیر کانه قال الشجر والجبال

* * تخمیس * *

خیال قدک ایدلدن اوباریدلدلک * کوزنده سروسهی خارچشم پرعللن
همیشه منزل جانان تخیل واملک * لولا الهوی لم ترق دمعا علی طلل
* ولا ارقت لذکر البان والعلم *

فکیف تن مفاعلن کرحب فعلن بابعدما مستفعلن شهدت فعلن
به‌علی مفاعلن لک عدو فعلن ل الدمع والس مستفعلن سقم فعلن
(فکیف تنکر حبا بعد ما شهدت) (به علیک عدول الدمع والسقم)
(شارح شیخ زاده انفاء للفصیحة والنتیجة دیمشدر (فانک ماسبقده
اقسامی فا لعینیک بیتنده مرور ایتمشدر (ایمدی بو مقامده فاء
فصیحه در مدخولی اولان تنکر جمله‌سی محذوف اذا کان الامر
کما ذکر اوزرینه معطوفدر دیمشلر (نته کیم تفصیل معناسی کلور
(قوله فکیف تنکر قال مولانا جامی رحمه الله کیف انکائنة للحال
استفهام حال شیء وصفته فالمراد بالحال صفة الشیء لازمانه فان کان
بعد کیف اسم فهو فی محل الرفع بالخبریة نحو کیف زید ای علی ای
حال هو وان کان بعده فعل نحو کیف جئت فهو فی محل النصب علی
الحالیة ای علی ای حالة جئت راکبا وماشیا وقد یستعمل للشرط نحو
کیف تجلس اجلس انتهی (بو مقامده کیف‌دن صکره فعل اولمغله
اعرابی کیف فتح اوزره مبنی محلا منصوب تنکر کلمه‌سنک فاعلندن
حالدر کیف علی وجه التعجب استفهام انکاریدر (کما قال صاحب
درة المضیئة کیف اسم مبنی علی الفتح منصوب المحل علی الظرفیة
اوعلی الحالیة من فاعله دیمشدر (تنکر فعل مضارع مخاطبدر
انکاردندر فاعلی مستتر انت جمله‌سی محذوف سالف الذکر (فاذا
کان الامر کما ذکر اوزرینه معطوفدر حبا مفعولیدر (قوله بعد
ظروف مکان مبهمدن ظرفدر مکان مبهم جهات ست اولان قبل
بعد فوق تحت یمین یسار وما بمعناها اولاندر بونلرده قاعدهٔ نحویه
بونلر اکر مضاف استعمال اولنورسه ومضاف مذکور اولورسه

فتح اوزره مبنی اولوب محلنه کوره فعل مذکورك . و یافعل مقدرك
ظرفی اولور لاطائل تحته کبی و اکر مضاف الیه محذوف اولورسه
اشبو ظروف ضم اوزره مبنی اولوب محلا منصوب فعلك ظرفی
اولور دیباجه‌لرده اولان و بعد کبی و اکر مضاف استعمال اولنمیوب
ومضاف الیهی کلیا متروك ومنسی اولورسه بحسب العوامل
معربدر (رب بعد خیر من قبل کبی (لکن معلوم اوله که بومذکورات
اکر جهات ست ظرف اولورسه‌در یعنی کندوده ظرفیت معناسی
اولان فی معناسی که ترکیده ده دیدکلریدر وفارسیده در کلمه‌سیدر
بوظرفیت معناسی قصد اولنورسه‌در اما کاهی جهات ست
ظرف اولمیوب اسم اولور که ظرفیت معناسنده استعمال اولنماز
کقوله تعالی (تجری من تحتها الانهار) وقوله تعالی (وهم
من بعد غلبهم سیغلبون) آیت کریمه‌لرنده اسم اولمق اوزره
استعمال اولنمشدر جهات الست بوصورتلرده بحسب العوامل
معرب اولور نته کیم من تحتها من ایله مجرور در کافی کتاب الضوء
الحاصل ان الظروف بعضها لازم الظرفیة فیکون منصوبا ابدا
نحو عند وسوا وسواء من الظروف المکان وذات ومرة من المکان
و بعض الظروف یستعمل اسما وظرفا نحو الجهات الست من المکان
نحو امامك خیر من ورائك (قوله ماشهدت به ما مصدریه دریاخود
ماء موصول یاخود زائده در دیمشلر (اولا ماء مصدریه اولدیغی
صورتده شهدت علم یعلم بابندن فعل ماضیدر شهادتدندر حضور
معناسنه اولان شهوددن دکلدر (العدول شهدت فعلنك فاعلیدر
مصرع ثانیده اولان به ضمیری حب کلمه‌سنه راجع اولوب باایله
محلا مجرور شهدت فعلنه متعلق مفعولیدر (علیك کذلك کاف
علی ایله محلا مجرور شهدت فعلنه متعلق اولوب مفعولیدر بومحلده
شهدت فعلنك ایکی عدد مفعولی اولان علیك و به کلمه‌لری
شهدت فعلنك فاعلی اولان عدول اوزرینه تقدیمی اول ایکی مفعولك
ذکرنه اهتمامادر که بری ضمیر محبت و بری کاف خطاب ایله عاشقدر
بونلر تقدیم ایله اهتمامه الیقدر دیمشلر (شهدت جمله‌سی جمله فعلیه
تأویل مصدرده بعد کلمه‌سنك مضاف الیهدر بومقامده بعد

کلمه‌سی ظرفدر مایه مضاف استعمال اولنمغله منصوب اولوب
شهدت فعلنك ظرفیدر اعرابی بو وجهله‌در (فاما اکر ماء
موصول اولورسه شهدت جمله‌سی اعرابدن محلی یوق ماء موصولك
صله‌سیدر ماء موصول مع صلته محلا مجرور کذلك ظرفك
مضاف الیهیدر بوصورتده به ضمیری ماء موصوله کیدر
و اکر ماء زائده اولورسه به ضمیری حبه راجع اولوب شهدت
جمله‌سی محلا مجرور کذلك ظرف اولان بعد کلمه‌سنك مضاف
الیهیدر شهدت فعلنده استعارهٔ تبعیه واردر دیمشلر (فائده قال
فی البیان ان کان المستعار مشتقا فالاستعارة تبعیة لجریان الاستعارة
فی اللفظ المستعار بعد جریانها فی المصدر دیمشلر (ایمدی شهدت
فعلنك مصدری اولان شهادت دلالت معناسنده استعاره اولنوب
شهادت دلالت معناسنده اولدقدن صکره اول مصدر اولان
شهادتدنکه دلالت معناسنده ایدی لفظ مستعار اولان شهدت
فعلی مشتق قیلدق شهدت دخی دلت معناسنده بطریق الاستعاره
استعمال اولندی قرینه‌سی دمع وسقم شهادته ملایم اولمیوب بلکه
اشك وسقم محبتك علامتی ومحبته دلالت ایتمکله قرینه‌درکه شهادت
معنای ماوضع له‌سنده استعمال اولنمامشدر بلکه استعاره طریقیله
دلالت معناسنده مستعملدر دینور (عدول عدلك جمعیدر عدل
حق اوزرینه بر امری اقامه‌دز یقال عدل فی الامر اذا اقامه علی الحق
(بوکه بناء شاهد عدل وشاهد عادل دیرلر حق اوزره اقامت شهادت
ایتدکلرینه بناء‌در عدول جمع صیغه‌سیله مافوق الواحد مراد
ایتمك جائز اولمغله عدولك بو محلده دمع وسقم اولان امرینه اضافتی
قرینه‌سیله عدولدن مراد انجق مافوق الواحد ایکی امردر
دیمك ظاهردر اول ایکی امرك بری دمع وبری سقم‌در عدول
محذوف موصوفك صفتیدر ای شهود عدول دیمکدر (بعض
شراح والعدول جمع العدل مصدر عدل یقال عدل فی الامر اذا
اقام علی الحق وعدل الیه ای مال الیه والعدل بمعنی العادل ولهذا
جمعه واراد بالجمع مافوق الواحد بقرینة لاضافة دیمشدر (دمعدن
مراد قطرات الدمعدر کوز یاشی معناسنه‌در (نته کیم بیت سابقده

مقصوددر (عدولك دمعه اضافتی بیانیه‌در که حمل ممکندرای عدول
هی الدمع دیمك صحیحدر (الدمع‌ده اولان الف لام جنس ایچوندر
دیمشلر (فقیرك ملاحظه‌مده حرف تعریف اولان لام عهد خارجی
اولوب معهود بین المتکلم و المخاطب بیت مقدمه‌ده مذکور منزل
محبوب اوزرینه اراقه اولنان معهود دمعدر (پس معنای محصول
بیته اوفق ظن ایدرم (ایمدی بو محلده اولان دمعله مراد بیت
سابقده اولان معهود دمعدر که طلل منزل محبوب اوزرینه اراقه
اولنان دمع اولمش اولور (پس بو بیت ایله اول معهود دمعك شهود
عدولدن اولدیغی بیان اولور وسقم دمع اوزرینه معطوفدر
(سقم فتحتین ایله مرض وخسته‌لك معناسنه‌در (ایمدی الف لام
بروجه محرر عهد خارجی اولمق احتمالنه نظرله سابق الذکر
فکیف کلمه‌سنده اولان فانك فصیحه اولماسنه اوفق اولور (ایمدی
فا فصیحه اولدقده بهرحال محذوف اوزرینه معطوف اولمغله
(بعض شراح بو مقامده ملاحظه اولنان محذوف معطوف
علیهی در فاذا کان الامر کما ذکر عبارتیدر که محذوف کما ذکر ایله
مراد بیت سابق وانکله ثابت اولان مخاطبده‌کی وجود عشق ومحبتدر
دیمشلر بو تقدیرجه (فکیف تنکر حبا اول حذف و تقدیر اولنان
فاذا کان الخ اوزرینه عطف اولندیغی صورتده فاذا کان الامر
کما ذکر دیمك یعنی ای عاشق بیت مقدم ایله سنده محبت اولدیغی
شهود عدول ایله ثابت اولدیسه فکیف تنکر مقام جوابده اولدقده
(محصول معنای بیت) فاذا کان الامر کذلك یعنی بیت سابق
ما آنجه سنده محبت اولدیغی ثابت اولدیسه فکیف تنکر الخ
عجیبدرکه خبی یعنی عاشق اولدیغکی نیجه انکار ایدرسن سنك
اوزریکه عدول دمع وسقم محبتله بعد الشهاده یعنی شهود عدول اولان
دمع وسقم یعنی کوز یاشی وخسته‌لك بویله شهادت ایتدکدنصکره
عشق ومحبتی نیجه انکار ایدرسن استبعاد وتعجب اولنور دیمکدر
(ایمدی بو تحریرات وتفصیلات فکیف کلمه‌سنده اولان فا فصیحه
اولدیغی تقدیر اوزره‌در یعنی فاء فصیحهٔ عاطفه ایله اشبو بیت محذوف
فاذا کان الامر کذلك اوزرینه معطوف اولدیغی تقدیر اوزره در

✻ ✻✻ تخمیس ✻✻ ✻

کوزکده جوکبی جاری جداول حسرت
یوزکده زردیٔ رنج محبت و فرقت
ثبوت عشقه بو یوزدن و یرلدی چون صورت
فکیف تنکر حبا بعد ما شهدت
✻ به علیك عدول الدمع والسقم ✻

واثبت ال مفاعلن وجد خط فاعلن طی عبرة مستفعلن وضنی فعلن
مثل البها مستفعلن رعلی فعلن خدیك وال مستفعلن عنم فعلن
(واثبت الوجد خطی عبرة وضنی) (مثل البهار علی خدیك والعنم)
(قوله واثبت واو عاطفه در بو بیت سابق اوستنه عطفدر اثبت
اثبا تدندر که اظهاردن اظهر معناسنه‌در (وجد حزن معناسنه‌در
(شیخ زاده علیه الرحمه وجد ناسه مستولی اولان حزنده مستعملدر
دیمش بعض شراح (والوجد حرقة یجدها الناس عند وجدان
مفارقة المحبوب او عند رؤیة ما یکره ایله تفسیر ایتمشلر (خطی
خطك تثنیه‌سیدر اضافتله نون ساقط اولمشدر تثنیه‌نك حالت نصبی
یا ایله اولمغله اثبت فعلنك مفعولیدر (قوله عبرة قطرة وزننده در
عین مهملهٔ مفتوحه وسکون با ایله کوز یاشیدر عبرة خطی کلمه‌سنك
مضاف الیهیدر اضافت بیانیه‌در عبره مطلقا کوز یاشیدر لکن
ناظمك مرادی خونله آلوده اولان کوز یاشیدر که اشبو اشك خون
آلودی مصرع ثانیده مذکور عنم اولان قرمزی اغاجه تشبیه
ایدر کما سیجیٔ (ایمدی اقتضا ایدرکه عبرة قولی ایله مرادی خون
آلود اولان کوز یاشی اوله اشبو اراده‌سنی ابیات سالفه‌دن مزجت
دمعا بدم بیتنده اولان کلامندن فهمه حواله ایدرکه عبرة ایله مرادی
خونله آلوده کوز یاشیدر (وضنی صاری کبیدر واو عاطفه در ضنی تقدیرا
مجرور اولوب خطی کلمه‌سنك مضاف الیهی اولان عبرة اوزرینه
عطف اولنمشدر معطوف معناده معطوف علیهك محلنده قائم
اولدیغنه بناء ضنا دخی عبرة کبی خطینك تحتنده داخل وخطی
وضنایه دخی شامل اولمغله خطیندن مرادهم عبره وهم ضنا اولمش
اولور زیرا اضافت بیانیهٔ محضه اولمغله حمل صحیح اولمق شرطدر که

الخطين هما العبرة و الضنى ديمكدر بو صورتده عاشقك وجهنده
ثابت اولان ايكى امر اولور برى خط عبرة و برى خط ضنى يعنى درد
محبت وجه عاشقده ايكى خط اظهار ايلدى خط اول عاشقك
خدنده يول يول اقن قانلى كوز ياشى در نته كيم تفصيلى كاور خط
ثانى مرض عشقله صراروب وجهنده كى صفرتدر كه ذكر سبب
ارادهٔ مسبب قبيلندن ضنى كه مرضدر ذكر اولنوب سببى اولان
صفرة وجه مراددر (كما قال الشارح يريدان الوجد اثبت خطين
على خديك هما العبرة وضنى كما قال بعضهم ولك ان تجعل الخطين
عبارة من الحالتين الحاصلتين من الوجد وهما العبرة والضنى فيكون
الضنى على هذا معطوفا على العبرة انتهى (قوله مثل كلمه سى فتحله
اولان خطيدن حالدر ياخود خطينك صفتيدر مثل كلمه سى دخى
بهاره مضافدر بهار صارى كولدر (على خديك على حرف جردر
خدى تثنيه دركاف خطابه اضافتله نون ساقط اولمشدر حالة جرى
ياايله مجرور اولمغله اثبت فعلنه متعلق مفعوليدر (والعنم جرايله بهار
اوزرينه معطوفدر (وان قوليده العنم شاعرك بمخضب رخص كان
بنانه عنم على اغصانه ديديكى قولى اشجار قسمندن اولديغنه
شاهددر ديمش بو شعر ايله تفصيلندن مستفاد دركه عنم
قنه لى بنان محبوبه يه تشبيه اولديغى اوزره عنم قرمزى شجر اوله
بو صورتده عاشقك قانلى كوز ياشى اول قرمزى شجر عنمه
تشبيه اولور ياخود (شارح شيخ زاده نك عنم شجر لها ثمرة حمراء
تشبه به الاصابع المخضوبة ديديكى اوزره ناظم عليه الرحمه خون
آلود اولان اشك چشم عاشق ذكر محل ارادهٔ حال قبيلندن
اولمق اعتباريله عنده حال اولان قرمزى اثماره تشبيه ايدر اثمار
مذكوره ديار مزده مشهور عناب مثللو اولمق كرك حتى نديم مرحوم
بيت) كه لبك كاهيجه ده دست مخناسن اوپوب) دانهٔ عناب ايلدروحه
غدا و يرمزميسن) بيتى دلالت ايدر (ايمدى عاشقك وجهنده
بر برينه متصلك ايپلك كبى ممدودا جريان ايدن خونله آلوده قطرات
اشكى خطه تشبيه ايتمشدر ايكى عدد خطك برى بودر ايكنجى
خط بالاده ذكر اولنديغى اوزره ناظمك صارى كله تشبيه ايلديكى

ضنادن يعنى خسته لكدن عاشقك وجهنده ظهور ايدن صفرتدر
(ايمدى خطين ايله مراد ضنى وعنم اولوب اشبو ايكى شيدن عبارت
اولان خطى دن مثل لفظى حال اولدقده يعنى اى عاشق شيدا وجد
محبت سالف الذكر ايكى خط كه برى خط عبرتى و برى خط
صفرتى وجهكده صارى كل كبى و شجر عنم كبى ياخود ثمر عنم كبى
اولدقلرى حالده اثبات واظهار ايلدى لف ونشر مشوش اوزره
مآلى مخاطب اولان عاشقك درد عشق ايله بكزى صاره روب
وجهنده ظاهر اولان صفرتى كمال اصفرارده صارى كلك مثلى
وخونله آلوده كوز ياشى حمرتده عنمك مثليدر ديمك استر (واثبت
الوجد واو عاطفه ايله بيت سابقده اولان تنكر فعلنه معطوف
وكيف كلمه سى تعجب واستفهام ايچون اولوب ماينبغى ان يكون
معناسيله شيخ زاده عليه الرحمه نك تفسيرى بيت سابق شرحنده
كذر ايتمشدر (ايمدى بو بيتده اولان اثبت فعلى محل مرقومه
بر منوال محرر عطف اولندقده ايكى بيتك معناسنى مزج ايله
(محصول معناى بيت) اى شخص محب شيدا مبتلا اولديغك
محبتى نيجه انكار ايدرسك عدول دمع وسقم سنك اوزريكه شهادت
ايتدكدن صكره ووجد وحزن وعلامت كوز ياشنده قرمزى شجر
مثللو ودرد عشقله اصفرارده صارى كل كبى وجهكده ايكى خط
اثبات واظهار ايلدى نيجه انكار ايدرسن تعجب ايدرم انكار لايق
دكلدر انصاف بودر كه بو شهادات وعلامات بدنه دن صكره محبتى
انكار ايتميوب اقرار ايده سن ديمك اوله (نته كيم شيخ زاده كيف
تنكر المحبة بعد شهادة عدول الدمع والسقم عليك واثبات الوجد
خطين من العبرة على خديك ومن الضنى فان حمرة دمعك مثل
العنم واصفرار لونك مثل بهار فلابد لك من الاقرار ديمش (كذلك
بعض شراح يريدان الوجد اثبت خطين على خديك هما العبرة
والضنى وهما مثل البهار والعنم فخط العبرة مثل العنم لانها ممتزجة
بالدم فيكون احمر مثل العنم وخط الضنى مثل البهار لانه يكون اصفر
مثل البهار ففيه لف ونشر على غير الترتيب قوليله محصول معنايى
افاده ايدرلر عليهم الرحمه (بعض شراح بو بيتده بر معناى آخر

احتمالنه ذاهب اولوب بووجهله بيان وتفصيل ايدر (كما قال
واضافة الخطى الى العبرة من قبيل اضافة المشبه به الى المشبه اى
اثبت الوجد العبرة التى فى الخطين فى الاستطالة والاستواء على
صحيفة الوجنين وضنى بالفتح عطف على الخطين (وقوله مثل
البهار بالنصب حال اوصفة من الخطين والضنى معا ومعنى البيت
ايها الشخص المحب لاينبغى لك انكار المحبة بعدشهادة الشاهدين
العدلين من الدمع والسقم و بعداثبات الوجد واظهاره على خديك
الخطين من العبرة التى كالعنم فى الحمرة والضنى الذى كالبهار
فى الصفرة ومن انكرحبه واخفاه اظهر دمع عينه وضناه (وفيه
من البديع مراعاة النظير بجمعه بين العبرة والضنى

** تخميس **

صررده صولدى رخك دردعشقه دوشدلى سن
دم سر شككى لعل ايتدى حسرتك دلدن
كه سرخ وزرد ايله يازدى خطوطى عشق ومحن
واثبت الوجد خطى عبرة وضنى
مثل البهار على خديك والعنم

نعم سرى مفاعلن طيف من فاعلن اهوى فار مستفعلن رقنى فعلن
والحب يع مستفعلن ترض ال فعلن لذات بال مستفعلن الم فعلن
(نعم سرى طيف من اهوى فارقنى) (والحب يعترض اللذات بالالم)
(قوله *نعم قال مولانا جامى نعم حرف ايجاب مقررة لماسبقها اى
محققة لمضمونه استفهاما كان اوخبرا فهى فى جواب اقام زيد قام
زيد و فى جواب الم يقم زيد بمعنى لم يقم زيد و بلى فى جواب الم يقم
بمعنى قام زيد فمعنى بلى فى جواب (الست بربكم) انت ربنا ولوقيل
فى موضع بلى ههنا نعم لكان كفرا (بلى مختصة بايجاب النفى يعنى
ينقض النفى المقدم ويجعله ايجابا (صاحب دره شارح كردى
نته كيم ديمشدركه نعم لتقرير ماسبق نفيا واثباتا من غير تغيير وتبديل
بخلاف بلى ويقال فيه حرف اعلام اذا وقع بعد الاستفهام نحو هل
قام زيد فهو دائما يقوم مقام الجملة الجوابية (قوله * نعم كلمه سى ما
سبقنى مقرر حرف ايجابدر قوله *سرى فعل ماضيدر سرى يسرى

سرى كبهدى اصلى سرى دررمى كبى كيجه يوريمك معناسنه درفعل
لازمدر تعديه سنده سرى به واسرى به واسراه ديرلر (قوله طيف
مرفوع فاعليدر طيف لغتده برشيئك صورتيدر كه اوشيدن خبر
ويرر (صاحب قاموس الطيف الخيال الطائف فى المنام ديمشدر
بومعنى سرى لفظنه مناسبدر كه سرى سير فى الليلدر (شيخ زاده
عليه الرحمه مطلقا خيال معناسنه در ديمش سرى جمله سى محلى
يوق جمله استينافيه دركه سؤال مقدره جوابدر (من موصوله در
غالبا ذوى العقوله استعمال اولنور (اهوى هويه دندر بالقصر
و بالكسر يهوى هوى اذا احب (اهوى فعل مضارع نفس
متكلمدر جمله سى محلى يوق من موصولك صله سيدر لابدمنه
اولان ضمير محذوفدر من اهواه تقديرنده در من موصول جمله سى
محلا مجرور طيف كلمه سنك مضاف اليهيدر (فارقنى اسهرنى وايقظنى
معناسنه در تاريقدن فعل ماضيدر تحتنده ضمير فاعلى طيفه
راجعدر و ضمير بارزمتصلى اولان ضمير متكلم تقديرا منصوب
مفعوليدر مع فاعله جمله سى فاء عاطفه ايله سرى جمله سى اوزرينه
معطوفدر فارقنى ده اولان فاسببيه در زيرا معطوف عليه مذكوردر
وهم معطوفك سببيدر طيفك سراسى يعنى كيجه كلمسى ووصولى
سبب ذهاب نوم اولديغنى افاده ايدر (قوله والحب يعترض
واو حاليه درحب مبتدا در حرف تعريف جنس ايچوندر يعترض
فعل مضارعدر فاعلى حبه راجع ضميردر جمله سى ارقنى كلمه سنك
تحتنده طيفه راجع فاعل ضميرندن حالدر (اعتراض شيئين متلازمين
بيننه شيئك دخوليدر بومحلده مراد دخوله لازم كلان فصلدر
(للذات جمع مؤنثدر نصبى جرنه محمولدر يعترض فعلنك مفعوليدر
لذات ادراك الملايم الم ادراك المنافردر بالالم قولنده باء سببيه در
يعنى محبت صفا وراحت ايله الام بيننده كيروب لذت وراحته
وصولدن منع ايدر ديمك اولور (زيرا المحبة يلازمه المحنة
(بومقامده الم محبت ايله مراد عاشق بيچاره يه تواردايدن شدائد
حسرت واشتياق ايله سهر واضطراب واكدار وافكاردر
نعم كلمه سنده ايكى احتمال واردر نته كيم بالاده نقل اولنان

قواعد نحویه منطوقنجه نعم کلمه سنك ماسبق که استفهام
اولور نعم کلمه سی اول استفهام سابق تقریر ایچون اولور که
ماسبق خبر اولور استفهام خبری تقریر ایچون اولور بو بیتده
کلمهٔ نعم استفهام سابق تقریر ایچون اولمق مختار اولدیغی (شیخ
زاده علیه الرحمه نك کلامندن مستفاددر که بیورر نعم حرف ایجاب
لماسبق وهو الاستفهام عن تحقق الحب (فالحاصل انه استفهم
منه على سبيل الانكار وتليت عليه الايات الدالة على انه عاشق
بحيث لم تجد الى الانكار سبيلا وهل تخفى مع العبرات سرا فقال
نعم على ما ظننتم (ایمدی بو افاده و بو تقدیر اوزره (محصول معنای
بیت) شویله تقریر اولنور که ای شخص مجرد عاشق کوز یاشنی
قانله مزج ایدوب اجرا ایلدك وعدول دمع وسقم سنده عشق
و محبته شهادت ایلدی وقانلی کوز یاشنی ودخی درد عشقدن
اصفرار وجهی ایکی خط کبی وجد و محبت رویکده اظهار
ایلدی بو مذکورات عاشق اولدیغکه علامات وامارات داله در که
انکاره مجال یوقدر بوندن صکره ینه محبتی اقرار ایتمز میسن دیو
اولان استفهامه اول شخص مجرد عاشق جوابده انجق نعم لفظنی
تکلم ایلدکده نعم لفظی لسان ترکیده اویله در و بلی مقامنده در
(نته کیم اقام زید مثالنده استفهامه جواب نعم اولدیغی کبی که
قام زید دیمکدر (بو مقامده دخی نعم کلمه سی اویله در دیمك مقامنده
اولور (زیرا نعم کلمه سی اقام زید جوابنده نعم دینلدکده قام زید
دیمك اولدیغی اول تحریراتده ملا جامیدن نقل اولنمش ایدی
بو محلده دخی نعم دیمك حالی على ما قلت دیمکدر (پس اعرابی
نعم حرف ایجاب حالی على ما قلت مبتدا خبر جمله سنك محلی یوق
جملهٔ استینافیه در (لکن نعم کلمه سی اول مقدر حالی على ما قلت
جملهٔ استینافیه نك محلنه قائم در (اشبو بیتده دخی نعم کلمه سی الحال
على ما قلت جمله سی مقامنه قائمدر و بو جملهٔ جوابیه نك محلی
یوق استفهامه جوابدر دیرلر (یاخود اعرابنده نعم جمله سی اعرابدن
محلی یوق جملهٔ ایجابیه دیرلر (پس نعم کلمه سی استفهام سابق
تقریر ایچون اولدیغی ظاهر اولور لکن بو مقامده بر سؤال کلور که

استفهام سابق نفی در نفیی نعم ایجاب ایلدکده محبتی عدم تقریری
مفید اولور (پس محبتی اقرار ایتمز میسن استفهامی تقریر اولدقده
نعم اقرار ایتمم حالم اویله د کلدر دیمك مقامنده اولور مقصود
ایسه اقرار ایدرم دیمك اولمالیدر دیمشلر (بو سؤالك دفعی نعم
کلمه سی ماسبق تقریر ایچون اولمق لغةدر یوخسه عرفا کاهی
خلافی اولور دیمکله در (نته کیم متوسط صاحبی رحمه الله دیمش
فنعم مصدقة لما سبقها من الكلام مثبتا كان او منفيا استفهاما كان
او خبرا تقول لمن قال قام زيد ولمن قال ما قام زيد والم يقم زيد نعم (فنعم
تصديق لما قبله هذا بحسب اللغة دون العرف الا يرى انه ان قيل لك
اليس لى عندك كذا مالا فقلت نعم لا لزمك القاضى به تغليبا للعرف
دون اللغة دیمش در (ایمدی نعم کلمه سنده احوال بو وجهله در که
تقریر اولندی کلدك سری کلمه سنی (شیخ زاده سؤال مقدره
جواب اولان جملهٔ استینافیه اولمق صورتنده ذکر ایدر (نته کیم
بیورر (فالحاصل انه استفهم منه على سبيل الانكار ثم كان سائلا
قال كيف كان الحال فاستأنف بقوله سرى بو تقدیرجه معنی اول
شخص مجرد عاشق تفصیل اولندیغی اوزره نعم دیمکله بلی اویله در
محبته مبتلایم دیو استفهام سابق تصدیق ایلدکده بر سؤال
استفساری کلدیکه ای عاشق چونکه کندکده اولان محبتی
اعتراف وتصدیق ایلدك اول درد محبت ایله آیا نه حالده سن در دینلد
دیو توجه ایدن مقدر سؤال استینافیه یه جوابده سری طیف الخ
دیدی (یعنی کیجه محبوبمك خیالی کلدی و بنی نومدن بیدار ایلدی
خواب وراحتم کیتدی حال بو که محبت لذائذ وصفانك بیننه الم
واکدار ایله معترض اولوب وتحلل ایدوب فاصل اولور (یعنی
محبت بر حالده در که کرك نوم وکرك سائر لذائذدن عاشقی محروم
ایدر شمدی حالم بو منوال اوزره در دیمك مآلنده اولور ومختار
اولان دخی بو معنادر (اما درة المضيئة صاحبی علیه الرحمه نك
بو بیت عسیر المعنانك بیاننده تحریری بو وجهله در که دیمشدر
(نعم حرف تصديق اذا وقع بعد الاخبار ويقال فيه حرف اعلام
اذا وقع بعد الاستفهام نحو هل قام زيد فنعم ههنا حرف اعلام

لوقوعه بعد الاستفهام السابق المراد به بيان اسباب المحنة فكأنه
قال نعم سبب مزج الدمع بالدم احد هذه الاسباب المذكورة
وهو سرى طيف المحبوب الذى كالبرق الخاطف فى السرعة
والمغيب ديمشدر بوقول اوزره استفهام سابق مزج دمعك احد
اسبابندن سؤال واستفهام اوله يعنى ديمك اوله كه مزج دمعك
احد اسبابندن اولان خيال محبوبك سكا كلمه سيدر مزج دمعك
سببى (ايدى بو برسؤال واستفهامدر بو سؤاله جواب اولان نعم
سرى طيف الخ مصر عنده كى نعم كلمه سى بلى اويله در ديمك
مقامنده در نته كيم هل زيد قائم استفهامنك جوابنده نعم كلمه سى
زيد قائم ديمك مقامنده اولديغى كبى (وقوله سرى من اهوى الخ
كلامى اول جوابى تفصيلدر (بعض شراح نعم كلمه سى خبر
سابق مقرر در ديمش لكن مختار اولان اولا تفصيل اولنديغى
اوزره نعم كلمه سى بو بيت مباركده استفهام سابق مقرر اولمقدر
وفيه من البديع رد العجز على الصدر

* ** تخميس ** *

* فراق وحسرت آلوب خواب وراحت بدنى *
* دوشمده كورمكه ده قائلم اكرچه سنى *
* اسير بسترم اماولبك خواب قنى *
* نعم سرى طيف من اهوى فارقنى *
* والحب يعترض اللذات بالالم *

يالائمى مستفعلن فى الهوى ال فاعلن عذرى مع مستفعلن ذرة فعلن
منى الى مستفعلن ك ولو فعلن اتصفت لم مستفعلن تلم فعلن
(يالائمى فى الهوى العذرى معذرة) (منى اليك ولو انصفت لم تلم)
يا حرف ندا لائم لام يلوم لوما وملامة اسم فاعلدر تقديرا منصوب
منادادر حقيقتده موصوف محذوف شخصا كلمه سنك صفتيدر
محذوفه اعتمادا اسم فاعل عامل اولور (پس فاعلى تحتنده مستتر
مقدر اولان موصوفه راجع ضمير در مفعولى مضاف اولديغى ياء
متكلمدر كه تقديرا مجرور لائم كلمه سنك مضاف اليهيدر فى الهوى
لائم كلمه سنه متعلقدر هوى محبت معناسنه در (قوله العذرى بضم

العين المهملة والذال المعجمة بنى عذره منسوب بر قبيله نك اسميدر
محبت معناسنه اولان الهوى كلمه سنك صفتيدر (هوى العذرى
حب شديد مفرط معناسنده استعمال اولنور سببى قبيلهٔ مزبوره نك
نسوانى ملكهٔ حسن وجمال وشبانى مستعد جريحهٔ محبت اولمقده
صاحب كمال اولمغله حب مفرطه ابتلا ايله سنلرى اربعينه قبل
الوصول انتقال ايده كلمشلردر (بعض شراح العذرى عبارتنك
اعرابنده محذوف تقديرى ايله فى الهوى المحبوب العذرى ديمكدر
ديوب شو وجهله بيان وتقرير ايدر كه قبائل عربدن بنى عذره
كمال حسن وملاحتده بين القبائل مسلم اولمغله (مصرع) كيمدر
نظيرك واردر سن حسنله بردانه سن) مفادنجه ايچلرنده نهايت
رتبهٔ ملاحتده حسن وجمال صاحبى نيجه جانانه لر بولنديغنه بناء
محبوب عذرى كمال حسنله متصفه اطلاق اولنه كلديكى اعتبار ايله
فى الهوى العذرى ديمك لفظ محبوب تقديرى ايله فى محبة المحبوب
العذرى ديمك اولور بو تقدير اوزره العذرى كلمه سى محذوفك
صفتيدر ديمشلر (حكايهٔ قبيلهٔ عذريه نك بالاده تحرير اولنديغى
اوزره ابتلالرينى بيان ضمننده اصمعيدن بو بلاغت وفصاحت
اوزره روايت اولنمش كه (انه مر بقبيلة بنى العذرة فاضافه بعضهم
وجر محبته بالاضافة فكانت لمضيفه بنت رشيق القد صبيح الخد
فصيح الكلام (بيت) وليس لها عيب سوى ان ضيفها) (يعاب
بنسيان الاحبة والوطن) يقول الاصمعى (خرجت من بيت المضيف
لا تفرج باقى اهلهم فرأيت شابا ضعيفا كالهلال ونحيفا كالخلال
تلوح اسرار المحبة من اسرته لا ينطفى نيران قلبه بقطرات عبرته
فسألت الحضار عن حاله قالوا الحبيبة التى انت فى بيتها ومارآها
منذ سنين وله من فراقها آه وانين فضبت الى البيت طالبا للمرام
وقلت يا راحة جراحة كل جريح قد جئت اليك متشفعا فى امر
هذا الشاب فترحمى اليه باستمالة قلبه المصاب وردى قرة عينيه
بنور الجمال قالت صلاحه فى فراقنا فبعد الايتا والتى قبلت الحاح
منى فذهبت الى المحب وقلت استعد لمشاهدة المحبوب فبين ذلك
لهاج الغبار من جانب الحبيب فغشى عليه ووقع فى التراب فقالت

یا سلیم القلب انه لایطیق مشاهدة غبار نعالنا فکیف یطیق
مطالعة جمالنا انتهی (معلوم اوله که نعوذ بالله تعالی بو مرتبه عشق
و محبت ماسوایه قلبك کمال تعلقندن عبارت اولمغله خطاء فاحش
اولدیغی ظاهردر (مصرع) خیالك دیده دن نقشك دل بیکینه دن
چیقمز) مفادنجه خیال محبوبی برآن قلبندن اخراج ایده ممکله
جلوکاه انوار جمال الله اولان قلب کبی نظرکاه الهیه یی او مقوله
خیال باطل و فرط حب ماسوی ایله دائما تلویث ایتمك (حب الدنیا
رأس کل خطیئة) حدیث شریفی منطوقنجه حب دنیانك کماله مرتبه
افراطی ایله اتصافدر بامر الله تعالی مبتلای عشق ماسوی
نتیجه نتیجه مهالك واضطرابه و رزائل و محن لایطاقه مبتلا اوله
کلدیکی مجرب کائناتدر (ناظم قصیده مرحوم شیخ حضرتلرینك
بالجمله ایراد ایلدیکی محبت واشتیاق اول محبوب رب العالمین مفخر
موجودات افندیمز صلی الله تعالی علیه وسلم حضرتلرینك وسیلهء
حیات ابدیه اولان علاقهٔ محمدیه ایله عشق و محبتلریدر که اول
حبیب اکرمه محبت الهیه محبتدر خلقت انسانیه یعنی دنیایه کلمدن
دخی مراد بو طریق ایله و بو وسیلهٔ کلیه ایله قرب و وصال حقه
کسب واستعداددر (قوله * معذرة کاهی مصدر میمی اولمق اوزره
استعمال اولنور عذر یعذر عذرا و معذرة ذال معجمه نك کسری
و فتحیله جائزدر و کاهی صرف اسم اولوب کلامدن ماینعذر به
اسمی اولور یعنی اعتذار ایدن کیمسه عذرنی افاده و بیان ایچون
متکلم ایراد ایلدیکی کلامه معذره درلر (ایمدی اکر مصدر میمی
اولورسه محذوف فعل امر اولان اقبل فعلنك مفعولیدر (منی کلمه سی
جار مع المجرور سالف الذکر محذوف اقبل فعلنك مفعولی اولور
الیك کلمه سنده کذلك جار و مجرور معذرة لفظنه متعلق معذرة
کلمه سنك مفعولی اولوب تقدیری اقبل منی الیك معذرة ای عذری
دیمکدر یعنی اعتذارمی قبول ایله مألنده اولور یاخود محذوف
اعتذار فعلنك مفعول مطلقی اولوب اعتذر معذرة تقدیرنده در
فاما اکر معذرة مصدر میمی اولیوب ماینعذر به اولان کلمه نك
اسمی اولورسه فعل محذوفك مفعول بهی اولور تقدیری اقول

معذرة دیمکدر ای اقول کلاما بما یتعذر به دیمك اولور لکن
بو احتمال ده (مصرع ثانیده اولان منی الیك عبارتنده تکلفه
محتاجدر مناسب اولان اولا تقریر اولنان معذرة مصدر میمی اولمق
اوزره اعراب اولنور (عصام رحمه الله نسبتدن تمیزدر دیمش
بو مقاملرده شراح اعراب بیاننده قتی چوق احتمالات یازمشلر آدمه
مطالعه دن فتور کتورر مختارنی ذکر ایله اکتفا اولندی (قوله ولو
انصفت لو حرف شرطدر انصفت عدالت معناسنه در انصافدندر
فعل مخاطبدر مع فاعله جمله سنك محلی یوق فعل شرط (لم حرف
جازم (تلم فعل مضارع مخاطبدر مع فاعله جمله سی جزاء شرط تلم
لومدن طعن معناسنه در فعل شرط مع جزائه جمله سی شرطیه
لا محل لها من الاعراب جمله مستأنفه در که ماقبلنی تأکید و تقریردر
یعنی ماقبلنده مذکور اولان ابیاتده ذکر اولنان عشق و محبت
عاشقده اختیاری اولمیوب خصوصا بر محبت که هوای عذری
اوله نتیجه تحمل اولنور بو مقوله اراده واختیاردن خارج حالات
اضطراریه یه انصاف ایدرسن یعنی انصاف بودر که لوم وطعن
ایتمزسن دیو بو وجهله ماسبقی لم تلم جمله سی تأکید اولور (بو بیت
عبارکه ده لایم و لم تلم عبارتلریله صنایع بدیعیه دن رد العجز علی
الصدر اولدیغی کبی فی العذری و معذرة عبارتنده تشبیه بالمشتق
ایله جناس اولور (محصول معنای بیت) ای بنی هوای عذریه ده
یعنی حب مفرطده لوم وطعن ایدن بندن سا که اولان اعتذاری
یعنی معذرت و عذرمی اکر انصاف ایدرسن قبول ایدرسن لوم
ایتمزسن یعنی آیا ارباب طعن وتشنیع سکا اعتذار ایده رمکه بنم مبتلا
اولدیغم عشق و محبت شواهل قبیله عذریه یی از وقتده هلاک
ایصال ایدن هوای محبت واره بن ایشته اویله محبته مبتلایم بویله
مبتلایه لوم وطعن انصاف دکلدر مألنده اوله (پس دیمك اولور که
اصلنده محبت اضطراری در خصوصا که هوای عذریه اوله
انصاف ایتیوب نیچه لوم ایدرسن (وفیه من البدیع جناس الاشتقاق
فی یالائمی ولم تلم والسلب الصوری والایجاب والجناس المطرف
فی لم تلم والجناس المطلق فی العذری و معذرة

❊ ❊ تخميس ❊ ❊

اولورسه نال قوا ولسون هوای عشقله تن
بو يولده فيض خدادرنه شبهه دردومحن
محبت ازلى صانمه اختيار ايله سن
يالائمى فى الهوى العذرى معذرة
منى اليك ولوانصفت لم تلم

عدتك حا مفاعلن لى لا فعلن سرى بمس مستفعلن تتر فعلن
عن الوشا مفاعلن ةولا فعلن دانى بمن مستفعلن حسم فعلن
(عدتك حالى لاسرى بمستتر) (عن الوشاة ولادانى بمنحسم)

قوله عدتك عدا يعدو عدوا وعدوانا فعل ماضى مؤنثدر اصلى عدوتدر واو حرف علت متحرك ماقبلى مفتوح النه بعد القلب الف حذف اولنمشدر (معلوم اوله كه اشبو عدتك كلمه سنده شراح اوچ وجهله معنايه ذاهب اولمشلردر (اولا عدتك كلمه سى دلت معناسنده استعارهٔ تبعيه اولمقدر (ايكنجى حذف وايصال اوزره معنادر كه حذف معتبر اولان حرف جر حروف جاره دن عن كلمه سى اولمق وار (اوچنجى الى كلمه سى اولمق وار (نته كيم دره صاحبى عدتك كلمه سى بنفسه متعديه در كه جاوز معناسنه در و بومعنى ايله دلت معناسنده استعارهٔ تبعيه در ديمش استعارهٔ تبعيه فعلده اولان استعاره يه ديرلر تبعيه ديدكلرى استعاره اولا اول فعلك مصدرنده جريان ايدوب بعده اول استعاره اجرا اولنان مصدردن فعل مستعار مشتق قلنور بو قاعده اوزره اولا عاشقك حالنك دلالتى كمال ظهوره واشتهارده عدوكه تجاوزه تشبيه اولنوب عدو دلالت ايچون مستعار اولدقده مصدر اولان عدوده دلالت معناسنه استعاره يى بعد الاجرا عدودن دلت معناسنده عدوت . فعلى مشتق قلنمغله عدوت فعلنده دلالت معناسنه استعارهٔ تبعيه اولمغله عدتك حالى ديمك دلتك حالى على سرى ديمك اولوب نطقت الحال كبى استعارهٔ تبعيه اولور بومعنايى شارح مزبور تقديم ايدر (كما قال وحال الشئ مايفهم من ذلك الشئ بالقرائن الخارجية من العوارض وعلى هذا يكون عدتك بمعنى دلتك حالى على سرى فيكون العدو مستعار اللدلالة استعارة تبعية

كما فى نطقت الحال بعضيلر حذف وايصال قبيلندن اولديغنه ذاهب اولدقلرينى شارح مشار اليه نقل ايدر (ايمدى اولا حذف وايصالى بيان ايده لم (معلوم اوله كه فعل كندوده اولان معنايى مفعوله بنفسه ايصال ايده ممكله اول معنايى حرف جر واسطه سيله ايصاله محتاج اولور (بومقوله محذوف حرف جرايله عربك استعمال ايده كلديكى فعللرده حذف وايصال واردر درلر بو حذف ايصال سماعيدر (ايمدى مصنف عدت كلمه سنده عربك (حذف وايصال ايله استعماللرينه مطلع اولمغله بو بيتده حرف عن ياخود حرف الى كلمه لرينى حذف وايصال ايله معنى مراد ايدوب عدتك حالى عنك الى غيرك اى تجاوز حالى عنك الى الغمازين معنا سنده اولور زيرا عدوك اصل معناسى تجاوز در لكن بو محلده حذف وايصال اولمغله محذوف عن ايله استعمال اولنديغى تقديرجه بروجه محرر تجاوز حالى عنك الى غيرك ديمك اولدقده حالندن شكايتدر كه كندوينى تجاوز ايدوب غيريلره واصل اولدى ديمك اولور (كما قال فى الدرة قيل فى عدتك حذف وايصال لانه يقال عداعنه جاوزه وعدى اليه سرى اليه اى عدت الحال عنك الى غيرك فهو شكاية عن حال نفسه بان سره قدتجاوز عنه وفشى بين الناس (يعنى حالم سكا واصل اولدى وسندن مثلا غمازلره تجاوز ايلدى ديمك حال عشقم سنك معلومك اولدى وغيريلرك دخى معلومى اولدى ديوب بين الناس حالم افشا اولدى ديو كندو نفسندن شكا يتدر شو معنايه شكايت كه ابيات سابقه ده ناظم اى شخص مجرد عاشق سنده محبت واردر شهود عدول ايله وجهكده اولان خطى ايله كذا و كذا ثابت ايكن فكيف تنكر ديوب محبتى نيجه انكار ايدرسن ديدكده اولدخى على ماسبق انكاردن خالى اولميه رق آخر الامر نعم سرى بنى منطوفيجه هوى وابتلاسنى اقرار ايدوب حتى خيال محبوبك دخى كيجه لرده كلوب خوابدن محروم ايتديكنى دخى اعترافدن صكره طعن ولوم ايدنلره اعتذار ايدوب درد محبتى وابتلايى كتم واخفا ايده جك حال قالممغله حال نفسندن شكايت ضمننده (بو بيت ايله لائمه خطاب ايدر كه عدتك حالى حالم سكا بالغ وسنك معلومك اولدى

وسندن کچوب غیریلرك دخی یعنی جمله ناسك معلومی اولدی کتم
ایده جك حالم قالمدی دیمك اولور بو صورتده عدتك کلمه سنده
حذف و ایصال عن کلمه سیله اولمش اولور بو تقریر اوزره معنی
طبعه ملایم وظاهر اولمق کرك (اما حذف وایصال احتمال ثانی
اوزره الی کلمه سیله اولمق اعتباریله اولورسه شویله تقریر اولنور که
مقام عاشقك حزن و انکساری مقامی اولوب فعل ماضی اولان
عدتك کلمه سی دعا موضعنده استعمال اولنمغله بددعا ایدر که عدتك
حالی الیك یعنی حالم سکا کچسون سن دخی بنم کبی عاشق ودرده
مبتلا اوله سن دیمك اولور (ایمدی حذف وایصال قاعده سی اوزره
اشبو حرف الی تقدیری ایله اولان معنی (شیخ زاده علیه الرحمه نك
دخی مختاریدر نته کیم تفصیل ایدر (عدت الیه ای سری الیه
وعلیه ای ظلم وعنه ای تجاوز و بدون الصلة بمعنی سار سریعا
والظاهر دعاء علی اللائم ای ابتلاك الله بمثل ابتلائی به (یعنی عدی
علی ایله استعمال اولنورسه ظلم معناسنه در الی وعن ایله استعمال
اولنورسه تجاوز معناسنه در بدون الصله استعمال اولنورسه سری
سریعا دیمکدر که عدو لغتده قوشمقدر بو مقامده الی محذوفدر
عدت الیك بد دعا در نته کیم تفصیل اولندی (قوله * حالی مؤنث
سماعیدر اکابناء عدت فعلی صیغهٔ مؤنث ایله کلمشدر تقدیرا مرفوع
عدت کلمه سنك فاعلیدر یاء متکلمه مضافدر حال الشیء مایفهم
من ذلك الشیء بالقرائن الخارجیة من العوارض ایله تعریف ایدرلر
یعنی شیئك عوارضیدر عارض قائم بنفسه اولان جوهر ایله قائم
اولان شیدر حال عرضدن عامدر (بو مقامده مراد عاشقه عارض
اولان احوال عشق ومحبتدر عدتك جمله سی مع فاعله بیت سابقك
علتیدر دیمشلر (قوله لاسری بمستتر عبارتنده لا کلمه سی بمعنی لیس در
نته کیم شارح مصنفك (ولا هذه بمعنی لیس وبهذا ادخل الباء
فی الخبر دیمشدر سری تقدیرا مرفوع اسمیدر لانك مستتر مخفی اولان
شیئه دیرلر بمستتر باء زائده در مستتر لانك خبریدر جمله سی حال لفظندن
حالدر عدتك جمله سی تأکید اولور یاخود بدلدر (معلوم اوله که
حرف زائده ده قاعده در که زائده اولان حرف جرك مدخولی مجرور

اولور لکن محلی متعلق اولماز بحسب العوامل معرب اولور (نته کیم
بمستترده باء زائده لفظا مجرور در لانك خبریدر (قوله عن الوشاة وشاة
لفظا مجرور بمستتر کلمه سنه متعلقدر وشاة بضم الواو واشینك
جمعیدر واشی غمازه دیرلر الف لام جنس ایچوندر یاخود استغراق
ایچوندر (قوله ولادائی داء مرضدر انحسام انقطاعدر ولادائی بمنحسم
لاسری بمستتر اوزرینه معطوفدر (کما قال فی الدرة ولا هذه زائده
او عاملة وما بعدها اما عطف المفرد علی المفرد او عطف الجملة علی
الجملة وکلمة لا بمعنی لیس وان المراد بالحال والسرداء واحد وهو
الم العشق فعبر عنه بالسر لخفائه وبالداء لما فیه من الالم للقلب
والحال اعم منهما (بوندن صکره معلوم اوله که الی کلمه سی تقدیری
ایله حذف وایصال عدتك فعلنك بددعا معناسنی مفید اولدیغنك
تفصیلی کذار ایلمدی اما عن کلمه سی تقدیری ایله حذف وایصالی
بیاننده (صاحب درة بالاده سبقت ایلین تفصیلندن صکره
دیمشدر که فلما ذکر الاعتراف بالمحبة واراد الاعتذار والانصاف
لاجل المودة علله بقوله عدتك حالی ای بلغك ووصل الیك
وتجاوز عنك الی غیرك دیو تقریرندن مستفاد اولان عن کلمه سیله
عدتك فعلنده حذف ایصال اولنه (نته کیم تفصیلی کچمشدر
بعده معنای بیتی بیاننده (صاحب درة والمعنی یا ایها اللائم فاقبل
معذرتی واترك لومتی وانصف فی حالتی فانه قد بلغك وعلمت
ان سری قد فشی بین الواشین وان دائی غیر منقطع فانی الان محل
المرحمة لا محل اللوم دیمشدر (محصول معنای بیت) ایها اللائم بنم
حالم سنی تجاوز ایلمدی یعنی سکا بالغ وسنك معلومك اولدی وسندن
غیری بی دخی تجاوز ایلمدی بنم سرم غمازلردن مستور دکلدر بین
الواشین افشا اولمشدر و بنم دردم کسلمز منقطع دکلدر یعنی درد
عشق بندن کسلوب کتمز در دمندم محل مرحمتم یوخسه محل
لوم دکلم دیمك اوله کذلك (بعض شراح حذف وایصال عن
کلمه سی اعتباریله اولدیغی تقدیرجه محصول معنای بیتی شو وجهله
تقریر ایدر که (تجاوزت عنك قصتی ایها اللائم وبلغت الی الوشاة
فلا سری بمستتر عنهم ولا دائی وهو العشق بمنحسم دیمشدر واختر

بما نشأت من التقريرات بوندن صكره معلوم اوله كه وجملة البيت
لا محل لها من الاعراب تعليل للبيت الاول ديمشلر يعنى عذلك حالى
فعل وفاعلدر جمله سى بيت اولك علتيدر (ايمدى علت اولديغى
شووجهله كه بيت اول اولان يا لائمى فى الهوى الخ نظمنك مضمونى
اى لائم بن مهلك اولان هواى عذريه مبتلا اولدم بن بو بابده
معذورم انصاف بودركه بكا سن طعن ولوم ايتمه لى بن نيچون زيرا
بنم حالم سنك وغيريلرك معلومى اولدى مستور اوله جق شيئم قالمدى
ودردم هلاكه مؤدى اولان هواى عذريه دركه غير منقطع يعنى
بندن كسلوب كيتمسى محال مرض لاعلاجدر بويله درده مبتلايه
لوم اولنمامق لازم كلور معناسيله بيت سابقك بووجهله علتيدر
ديمك ممكندر زيرا بو مقوله تخيلاته مبنى محللرده ادنى ملابسه ايله
لزوم تصورى كفايت ايدر منطقده شعر تخيلاتدن مركب قضايادر
ديمشلر وفيه من البديع المقابلة بين السر والستر والوشاة المظهرين
وحسن التقسيم بين وشاة لا يمكنه معهم الكتمان ولا يمكن انقطاعه

* * تخميس * *

* محبتك نيجه اولور كيتمى سر مشتهرن *
* چكرمى عاشق اولان طعن دشمنك كدرن *
* بلندى درد درونم نه لطفى وار حذرن *
* عذلك حالى لاسرى بمستتر *
* عن الوشاة ولا دائى بمنحسم *

محضتنى الن مفاعلن نصح لا فاعلن كن لست اس مستفعلن معه فعلن
ان المحب مستفعلن ب عن ال فعلن عذال فى مستفعلن صمم فعلن
(محضتنى النصح لكن لست اسمعه) (ان المحب عن العذال فى صمم)
محض خالص معناسنه در يقال محضه الود يمحضه محضا خالصا
كذلك يقال عربى محض اى خالص النسب ديمكدر (شيخ زاده
المحض من الشئ الصرف الخالص ديمشدر (محضتنى فعل مخاطبدر
فاعلى تاء مخاطبدر مفعولى باء متكلمدر (النصح بضم النون نصيحت
معناسنه در محضتنى فعلنك مفعول ثانيسيدر باكه سن نصيحت
محضه ايلدك يعنى ما لا ينبغيدن صافى وخالص اولان نصيحتى باكه

ايلدك ديمكدر نصح ينصح نصحا ونصاحة يقال اذا خلصه (لكن
كلمه سى بلا تشديددر حروف مشبهه دن دكلدر بلكه مخففه دركه
حرف عاطفه در بهر حال نفى ايله استعمال اولنور اكر عطف المفرد
على المفرد اولورسه لكن نفيدن صكره ذكر اولنور واكر عطف
الجمله على الجمله اولورسه قبل النفى و بعد النفى كلمك جائزدر (كما قال
مولانا جامى رحمه الله لكن لازمه للنفى و الايجاب فان كان لعطف المفرد
على المفرد فهى نقيض لا اى لايجاب ما انتفى عن الاول نحو ما جاءنى
زيد لكن عمرو قد جاء و بعد الاثبات لنفى ما بعدها نحو جاءنى زيد
لكن عمرو ولم يجئ فعلى كل تقدير غير مستعمل بدون النفى انتهى
بو محلده لكن لعطف الجملة على الجمله در واثباتدن صكره ذكر اولنمغله
ما بعدى منفى اولور (قوله لست افعال ناقصه دن نفى در اسمى ضمير
متكلم جمله سى محضتنى جمله سندن جملهٔ مستأنفه در ما قبلندن
استدراك ايدر قوله اسمعه اقبله معناسنه در سمع الله لمن حمده كبى در
يعنى نصيحت قبول ايتم ديمك اولور اسمع فعل مضارع نفس
متكلمدر مع فاعله جمله سى محلا منصوب لست فعلنك خبريدر
(شارح مصنفنك ديمشكه واسمعه مجاز عن القبول فليس النفى
مجرد السماع بل المطلوب بالنفى هو ملزومه اعنى القبول انتهى يعنى
لكن كلمه سى كلام سابقدن نشئت ايدن وهمى دفع ايچون موضوع
اولمغين بو محلده دخى كلام سابق خالص نصيحت اولمغله بوندن
بووهم تولد ايدركه مخاطب بهر حال او نصيحتى دكلیوب قبول ايليه
زيرا نصيحت خالصه در (پس كلام سابق اشبو توهمدن خالى
اولمغله لكن كلمه سى اشبو كلام سابقدن تولد ايدن وهمى دفع ايدر
يعنى لكن لست اسمعه جمله سى او نصيحتى بن دكلم وقبول ايتم معناسنده
جملهٔ مستأنفهٔ مستدركه اولور قوله ان المحب ان حروف مشبهه دندر
المحب باب افعالدن اسم فاعلدر ان كلمه سنك منصوب اسميدر
(قوله فى صمم جار مع المجرور محذوف كائن كلمه سنه متعلق محلا
مرفوع خبريدر ان مع خبره جمله سى جملهٔ تعليليه در يعنى نصيحتى
دكليوب قبول ايتممه نك البتده بر سببى وعلتى اولمالى (پس عاشق
لوم وطعن ايدنلردن صممده اولمه سى نصيحتى استماع ايتممه نك

سببیدر واقعده صمم ایشتممه‌نك سببی اولدیغی ظاهردر كذلك
بالواسطه عدم قبول نصیحتك دخی سببیدر (ایمدی عاشق صممده
اولمق عدم قبول نصیحتدن كنایه اولور (قوله عن العذال بضم العین
والذال المعجمه عاذلك جمعیدر عذلدندر عذل لوم وطعن ایدنلردر كه
عذل لوم معناسنه‌در جار مع المجرور مؤخر صمم كلمه‌سنه متعلق
مفعولیدر زیرا صمم مصدردر مصدرك معمولی ظرف اولسه مصدر
اوزرینه تقدیمی جائزدر صمم صم یصم صمما وصمما اذا انسد
وثقل سمعه دیمشلر صمم صاغرلقدر ظرفیتی افاده ایدن فی ایله
استعمالی محبك مبالغه ایله صممده اولوب قطعا اونصیحتی استماع
ایتممه‌سنی افاده ایچوندر كویا عاشق صمم ایچنده محاط وصمم
ظرف كبی محیط دردیمك اوله (محصول معنای بیت) حق بو كیم
سن بكا خاص نصیحت ایلدك لكن بن نصیحت دكلم زیرا عاشق
لوم وطعن ایدنلردن صاغرلقده در یعنی نصیحتدن برو تبه‌ده
كران كوشدر كه كویا ایشتممك ظرف كند ومظروفدر قطعا
عذالك طعنی عاشقك قولاغنه كیرمز دیمك اوله یعنی عشق احوال
اضطراریه‌دندر بكا طعن ایده‌یورلر دیو متأثر اولوب عاشق تخلیص
جانه قادرمیدر بروجهله قادر دكلدر خلقك تعییب وتشنیعی
عاشقك قولاغنه دخی كیرمز مألنده اوله (معلوم اوله كه بعضیلر
عشق ومحبت اختیاریدر وبعضیلر اضطراریدر دیمشلر اختیاری
دینلر عشق دیدكلری هوای نفسه تابع استحكام هوادر اضطرار
یوقدر حتی جناب حق جل شانه اول هوادن نفسنی نهی ایدنلری
مدح ایلدی اكر اضطراری اولسه قبول نهیه قدرتلری اولمازایدی
نته كیم بیورمشدر (واما من خاف مقام ربه ونهی النفس عن الهوی
فان الجنة هی المأوی) هوی اختیاری اولدیغنه بناء نفسنی هوادن
نهی ایدنلری مدح ضمننده جنت ایله موعود اولدیلر عشق دخی
هوای نفسك افرادندن اولمغله آیت كریمه‌نك مشمولی اولور (ایمدی
اكر هوای عشق اضطراری اولیدی مدح توجه ایتمیوب اندن
كندوینی منع ایدنلر مدح اولنمازایدی دیدیلر اما عشق اضطراریدر
دینلر عطشانك مایه جیعانك طعامه شوق ومحبت وتمایلی كبیدر

صبر ایده مز مضطر اولور (درة المضیئه صاحبی قوله تعالی (ربنا
ولا تحملنا ما لا طاقة لنا به) آیت كریمه‌سنی كثیر من السلف عشق
ایله تفسیر ایتدیلر دیو نقل ایدوب (نهی النفس عن الهوی) آیت
كریمه‌سنده اولان هوادن مراد هوای نفس اماره بالسوء در
یوخسه عشق ومحبت معناسنه اولان هوی دكلدر دیوب بو صورتده
عشق آیت كریمه‌ده اولان هوانك مشمولی اولمامغله اضطراره
ذاهب اولنلر طرفندن فریق اوله جواب نقل ایدوب بعده بعض
علمانك دخی طائفتین بیننده محاكه‌لرینی شو وجهله بیان ایدر كه
عشق ومحبته مؤدی اولان مبادی واسباب حق بودر كه اختیاریدر
مثلا محبوبه امعان نظر وصورت جمال مستحسنه‌سنی دائما تخیل
وتسلیط فكر بونلر جمله اسباب ابتلادندر بو اسبابی رضا
واختیار ایله اتیان ایدنلر مسبب اولان عشق ومحبته مبتلا اولور
(پس بو اسبابه مسبب اولان عشقك ترتبی اضطراری اولور دیوب
بو وجهله عشقك اضطراری اولدیغنی ترجیح ایتمشلر (واقعا ابن
سینا قانونده العشق مرض سوداوی یجذبه الانسان الی نفسه
بتسلیط فكرته علیه دیدیكی بونی مؤیدر ابیات سابقه‌دن یالائمی
فی الهوی العذری بیتی شرحنده بو مقامه دائر كلام سبقت ایتمش
ایدی فی الحقیقه عشق ومحبت انجق غایة كل مقصود اولان محبوب
حقیقی واجب الوجود جناب كبریایه اولمقدر لایق اولان زیرا
عشق وصول حقه ارباب سلوك بیننده اسهل طریق واقدم
وسائل واعظم مطالبدر (نته كیم دیمشلر شعر (باغی كه بهار
دوسر از یر اوست) (چوبی كه چمزار بقا برك تر اوست) (كنجی كه
غنای ابدی نقش زر اوست) (عشقیست كه اكسیر فنا خاك در اوست)
(از هر دو جهان سیر شدن ما حضر اوست) (كبار مشایخ صوفیه‌دن
بعض اهل كمال قصیده خمریه شرحنده بیورمشكه الواصلون
الی الحق سبحانه وتعالی علی قسمین اهل الجذب بالسكر من شراب
المحبة المسلوبون عن انفسهم الغارقون فی ابحر الجمع فانخلع عنهم
ربقة العلم والعقل وهم الذین قامت عنهم احكام الشریعة وآداب
الطریقة فهؤلاء سكان قباب العزة وقطان دیار الجبروت لبس لهم

خبر بوجودهم فكيف يشتغلون بالغير (والقسم الثانى سلبوا عن انفسهم اولا بعد الوصول ثم اعادهم الحق تعالى الى ما كانوا عليه فعادوا الى احكام الشريعة وآداب الطريقة فاجمع مشايخ الصوفيه قدس الله اسرارهم انه لامقام للعبد تسقط عنه التكاليف الشريعة من الحلال والحرام واجمعوا ايضا على انه لايصح النهايات الابصحة البدايات وفيه من البديع التهكم والاستدراك والدليل والاقتباس من الحديث والطباق بين اسمعه وصمم والمقابلة المحققة بين المحب والعذال

* * تخميس * *

جهانى شهرت عشقم چون ايلدى مملو

* هجوم ايدنجه عدو لوم وطعنله هرسو*

* صيانت ايلدوب الحق بنى اياحق كو*

* محضتنى النصح لكن لست اسمعه*

ان المحب عن العذال فى صمم

انى اتهم مستفعلن ت نصى فعلن ح الشيب فى مستفعلن ع ذلى فعلن والشيب اب مستفعلن عد فى فعلن نصح من الت مستفعلن تهم فعلن (انى اتهمت نصيح الشيب فى عذلى) (والشيب ابعد فى نصح من التهم ناظم بو محلده نفسك اطاعتدن خارج اولوب نصيحت قبول ايتميوب كمال غلبه وخباثتى بيانه ونفسدن شكايته مقدمهٔ انتقال ايتمشدر زيرا كلامده براسلوبدن آخره انتقال بلاغت وفصاحتدن اولديغى (شارح شيخ زاده بو وجهله تقرير ايدر كه ومن ههنا انتقال من بيان حال المخاطب الى حال النفس والانتقال فى الكلام من اسلوب الى اسلوب يكون احسن تطرئة لنشاط السامع ومااعجاز كلام رب العزة وهو قرأنه الكريم وفرقانه العظيم الا لانصبابه فى هذه الاساليب ديمشدر (قوله انى اتهمت ان حروف مشبهه بالفعلدندر ياء متكلم تقديرا منصوب اسميدر (اتهمت اتهامدندر اوتهمت ايدى واو تايه قلب اولنوب ادغام اولنمشدر اتهمت فلانا بكذا اى نسبته الى التهمه والكذب ديرلر (شيخ زاده اتهمت فلانا بكذا اى نسبته الى ما يورثه العار ديرلر ديمش اتهمت مع فاعله جملهسى خبران دران مع خبره بيت سابقلره مرور ايدن عدم سماعدن تعليل در ياخود واو عاطفه

تقديرى ايله بيت اوله معطوفدر ديمشلر (قوله نصيح لفظا منصوب اتهمت فعلنك مفعوليدر نصيح فعيل بمعنى فاعل ناصح ديمكدر شيبه اضافتى صفتك موصوفه اضافتى قبيلندن اضافت بيانيهدر كه مضاف اليهى مضافه حمل صحيحدر شيب ناصح ديمك صحيحدر شيب بياض شعردر وقد شاب رأسه يشيب شيبا ومشيبا اذا ابيض شعره ديرلر (بومقامده لفظ شيبده استعاره بالكنايه واردر ديمشلر اولا خطيب مذهبى اوزره استعاره بالكنايه تشبيه مضمر فى النفسدر كويا ناظم نفسنده شيبى ناصحه تشبيه ايلدى شووجهله كه (بيت) موى سفيد اولدى عيان اچ كوزك كوكل) (تاكى بو خواب غفلت اغردى سحر يرى) مفهومنجه اى غافل عمرك منقضى اولدى مقدمات انتقال كورندى نيچون توبه وانابت واعمال صالحه ايله تدارك قيدنده اولمازسن ديو نصح وپند ايتمكده (ناظم رحمه الله كندو نفسنده شيبى ناصحه تشبيه ايلدى بعده مشبه به اولان ناصحك لوازمندن اولان نصحى مشبه اولان شيبه اثبات ايتمكله قرينهٔ استعارهٔ بالكنايه قيلدى (امدى شيبده استعارهٔ بالكنايه بو وجهله ملاحظه اولنور على مذهب الخطيب (نتهكيم علم بيانده مفصلدر كه (انشبت المنية اظفارها) كلامنده استعارهٔ مكنيه بو صورت اوزرهدر كه متكلم كندو نفسنده منيهيى كه موتدر اسده تشبيه ايلدى بعده اسدك ملايمى ولازمى اولان اظفارى منيهيه اثبات ايلدى كه اظفارها ديدى (پس معلوم اولدى كه متكلم كندو نفسنده وضميرنده منيهيى اسده تشبيه ايلمش كه اظفارى منيهيه اثبات ايلدى زيرا منيهده اظفار اولماز اظفار اسدك ملايمى ولازميدر بو قرينهدر كه منيهيى اسده تشبيه ايلمش (ايمدى منيه كلمهسنده استعاره بالكنايه بو وجهله متحقق اولور (معلوم اوله كه استعاره بالكنايهده خطيب مذهبى فهم واجرايه اسهل وقبوله اوفقدر جمهور وسكاكى مذهبى اوزره محلنده اجرا عسير وفائدهٔ زائده يوقدر كما مر (قوله فى نصح كلمهسنده اولان حرف جر وقوله من التهم كلمهسنده اولان حرف جر ابعد كلمهسنه متعلقدر (ابعد فعل تفضيلدر مفضل عليهه محتاج اولمغله مفضل عليه محذوف من كل ناصح اولمق مناسبدر تقديرى

ابعده من كل ناصح فى نصيحته من التهمة والكذب ديمكدر ديمشلر
بو محلده مفضل عليهى ناظم ذكر ايتميوب حذف ايلديكى عموم
افاده سى ايچوندر (نته كيم الله اكبرده اكبر من كل شئ ديمكدر
(علم نحوده بو قاعده مبينه دركه كاهى فعلك منعولى حذف اولنور كه
ليذهب ذهن السامع الى كل مايصلح للمفعوليه و يفيد العموم
ديدكلرينه قياسادر (التهم بضم التاو فتح الها جمع تهمتدر (لغتده
تهمت شيئى خلاف مقصوده حمل در مثلا عابد حقه عبادت ايچون
نماز قيلار سفهاء ناس مقصودى عبادت دكلدر ريا قصد ايدر
ديوب اوادمك نماز قلمسنى مقصودنك خلافنه حمل كبيدر (والشيب
ابعد جمله سى حاليه در مصراع اولده مذكور اولان شيبدن حالدر
بو مقامده شيبه راجع ضمير مقامى ايكن ناظم شيبى اعاده ايدوب مكرر
ذكر ايلديكى شان شيبه تفخيم وتعظيم ايچوندر خصوصا اعادهٔ
ذكر ايله نفسه ناصحى ونخبر موتى تذكير ايدوب ايقاظ ايچوندر ديمشلر
(محصول معناى بيت) ناظم عليه الرحمه ناصحه بو وجهله خطاب
ايدركه ماسبقدن بروچوق لوم وطعن ايلدك وخالص نصيحتلر ايندك
لكن تحقيقا بن ناصح شيبى باكه ايلديكى لوم وطعنده كذبله اتهام
ايلدم حال بو كه شيب نصيحتده اتهام كذبدن و بالجمله تهمتلردن
ابعددر يعنى ناصح شيب كه برآن بدندن منفك اولميوب پيش نظرمده
لسان حال ايله اى غافل مقدمات فنا وعلامات وهن وجود وضعف
قوى ظهوره كلدى بودار امتحاندن سفر وانتقال وقتلرى كورندى
توبه وانابت ايله اولدقجه تلافئ مافات قيدنه نيچون دوشمزسن
ديو ليل ونهار لوم ايله نصيحت ايدركن تحقيق بن اول ناصحى كذبله
اتهام ايلدك نصيحت قبولى زده قالدى مع هذا كه ناصح شيب دائما
كوزم اوكنده طوروب تمام جاى عبرت و نصيحتده اتهامدن جمله دن
ابعددر ديمك اولور (اما كرابيات سابقه يه بو بيتى ربطله معنى مراد
اولورسه مآل معنى بو وجهله تقرير اولنور كه اى ناصح سن باكه خالص
نصيحت ايلدك لكن بن ناصح شيبى دكليوب كذبله اتهام وكلامنى
كذبه حمل ايدركن ماسبقدن بروسنك مبتلاى عشق اولديغمه طعن
ولومنى استماع وقبول ايدرميم بوندن فهم ايله كه ناصح شيبك نصيحتنى

قبول ايتمين كيمسه عذالك طعن ولومنه اعتبار ايدرمى ايتمزدا ملنده
اوله (وفيه من البديع التصدير وجناس الاشتقاق فى اتهمت والتهم
ونصيح ونصح والتكرير فى الشيب والاستعارة والتذييل

* * تخميس * *

* اساس جسم ضعيفه هرم و يروب خللى *
* بناى طاقتى يقدى زلازل زالى *
* كتور ميوب بو خسارتله يادمه اجلى *
* انى اتهمت نصيح الشيب فى عذلى *
* والشيب ابعد فى نصح عن التهم *

فأن ام مفاعلن مارتى فاعلن بالسوءما مستفعلن تعظت فعلن
من جهلها مستفعلن بنذى فعلن والشيب وال مستفعلن هرم فعلن
(فان امارتى بالسوء ما اتعظت) (من جهلها بنذير الشيب والهرم)
قصيدهٔ مبار كه نك ابتداسندن بو محله كلنجه احوال عشق ومحبت
اولمق اوزره شراح باب اول اعتبار ايتمشلردر (بوندن صكره باب
ثانيدركه امارة بالسوء اولان نفسه متابعتله تقصيراته اعتراف
بيانندهدر (قوله فان امارتى فا تعليليه در ان حروف مشبهه دندر
امارتى مبالغه ايله اسم فاعلدر نصارة وعلامة وزننى اوزره معناسى
زياده امر ايديجى ديمكدر نصارة مبالغه ايله نصرت ايديجى مفرد مؤنثدر
امارتى ضد نهى اولان امردندر مفعولى اولان ياء متكلمه مضاف
اولمغله تقديرا منصوب اسم اندر فاعلى تحتنده مضمر محذوف
موصوفنه راجع ضمير در موصوف محذوف نفسدر بو محلده ناظم
نفسدن امارة بالسوء ايله تعبير ايتديكى قرأن كريمده (ان النفس
لامارة بالسوء) وارد اولديغنه اتباعا در مصنف موصوف مزبور
نفسى ذكر ايتميوب صفتنى ذكر ايلديكى نفسك بو صفت ايله اتصافنك
كمالنه وشهرتنه اشارت ايچوندر كويا امارة بالسوء نفسه اسم وعلم
اولمشدر بر رتبه كه ذكره حاجت يوقدر ديمك استر (شارح شيخ زاده
عليه الرحمه نفس امارهيى بيانده بيورر (اعلم ان النفس هى معدن
الاخلاق الذميمة مودعة بين جنبى الانسان اى جميع جسده وهى
امارة بالسوء مجبولة على ضد الروحانيات المخلوقة عن الملكوت الاعلى

فانهم یأمرون بالخیر وینهون عن الشر وهی مخلوقة من الملكوت
السفلی كالشیاطین وهم لایأمرون الا بالشر ومن طبعهم التمرد
والاستكبار ولهذا تأبی النفس عن قبول الموعظة (ولها سبع
صفات الكبر والحرص والشهوة والحسد والغضب والبخل
والحقد فمن زكی عن نفسه هذه الصفات فقد وصل الی درجات
الجنان كما قال الله تعالی (قد افلح من تزكی) ومن لم یزكی نفسه عن
هذه الصفات بقی فی درجات جهنم كما قال الله تعالی (وقد خاب
من دسیها) (قوله بالسوء جار مع المجرور امارة كلمه سنه متعلقدر
(ساء یسوء سوء دیرلر قبحن برفنا فعل ایلسه (قوله ما اتعظت ما نافیه در
اتعظت فعل ماضی مؤنثدر اتعاظدندر اتعاظ نصیحت معناسنه
اولان موعظه دندر ضمیر متصل بارز فاعلیدر امارة كلمه سنه راجعدر
اتعظت جمله سی أن كلمه سنك خبریدر ان مع خبرها جمله سی فاء
تعلیلیه یه بناء محضتنی النصح مصرعنده اولان عدم سماعدن
یاخود بیت سابقده اولان انی اتهمت فعلندن جملهٔ تعلیلیه در دیمشلر
(بعض شراح فا عاطفه در ان مع خبرها جمله سی سالف الذكر
انی اتهمت جمله سی اوزرینه معطوفدر دیمش (قوله من جهلها من
تعلیلیه در جهل من ایله مجرور اولوب اتعظیه متعلقدر (جهل
مصدردر فاعلی اولان ضمیره مضافدر ضمیر امارة كلمه سنه راجعدر
(قوله بنذیر جار مع المجرور اتعظت كلمه سنه متعلقدر شیبه مضافدر
صفتك موصوفه اضافتی قبیلندندر بلكه مشبه بهك مشبهه
اضافتی در الشیب المنذر دیمكدر كالبدیع بمعنی المبدع دركه نذیر
منذر معناسنه در یاخود نذیر مصدر در انذار معناسنه نكیر انكار
معناسنه اولدیغی كبی بو تقدیرده اضافت بمعنی اللام اولوب شیب
كلمه سنده استعارهٔ مكنیه بولنور (كویا ناظم شیبی منذره تشبیه
ایدوب مشبه به اولان رجل منذرك ملایمی اولان انذاری قرینهٔ
استعاره اولمق اوزره شیبه اثبات ایلدی انذار تخویف معناسنه در
هرم وانقولیده فتحتین ایله یاش زیاده اولوب پیر اولمق معناسنه در
دیمش (بالاده ذكر اولندیغی اوزره فان كلمه سنده فا تعلیلیه اولدیغی
صورتده فان امارتی جمله سی بعض شراح بیت اسبق اولان

محضتنی دن علتدر و بعضیلر بیت سابق اولان انی اتهمت نك
علتیدر دیمشلر افادهٔ معناده بو یله تقریر ایدرلر كه (ایها الشیخ الناصح
انی لا اقدر علی سماع نصیحتك لان نفسی امارة بالسوء ما اتعظت
من فرط جهلها بوعظ الواعظین فلا تلمنی من لطفك لانی معذور
تقدیرنده در دیمشلر (و بعض شراح هذا تعلیل (لقوله انی اتهمت
نصیح الشیب والمعنی ان نفسی التی هی امارة بالسوء لم تأخذ
الواعظ بسبب جهلها بتخویف الشیب ایاها دیمش (شیخ زاده
فالمعنی ان نفسی الامارة بالسوء ماقبلت الواعظ من نذیر الشیب
فتمادت فی غوایه الجهل والهرم دیو معنی ویرر (لكن فقیر كقدرك
تصورمده فان امارتی محذوف معلولك علتی اولمق ربط معناده
غایت ملایم اولور ظن اولنور مثلا محذوف اولان معلول لا تلومنی
یاخود لا تعیبنی مثللو اوله (ایمدی اشبو محذوف ملاحظه سیله
(محصول معنای بیت) ایا شیخ ناصح سنك نصیحت محض وخالصكی
استماع وقبول ایتدم واتهاممدن دورو بعید اولان ناصح شیبی بن
كذبله اتهام ایلدم بنی تعییب ایتمه زیرا تحقیق بنم نفس امارة بالسوءم
كمال جهلندن اخافهٔ شیب وهرم ایله متعظ اولمازیعنی نصیحت
قبول ایتمز بویله برخبیثدر دیمك اوله (وفیه من البدیع مراعات النظیر
والمقابلة مع حسن الانتقال الی ذكر معاقب النفس بعد ان كان
فی حال المحبة والمخاطبة اللائم المسمی بالافتنان وهو اسلوب من احسن
اساليب البلغاء فی كلامهم

* * تخمیس * *

مؤاخذه ك نیجه بر ناصحا ویرر دهشت بوسن وساالده معاصی یتریكا خجلت
ملامت ایتمه بنی ایله حالمه شفقت) (فان امارتی بالسوء ما اتعظت

* من جهلها بنذیر الشیب والهرم *

ولاعد مفاعلن دت من ال فاعلن فعل الجمی مستفعلن ل قری فعلن
ضیف الم مستفعلن م برأ فعلن سی غیرمح مستفعلن تشم فعلن
(ولا اعدت من الفعل الجمیل قری) (ضیف الم برأسی غیر محتشم)
ولا اعدت واو عطف ایچوندر اتعظت اوزرینه معطوفدر لا زائده در
لاء زائده نفی سابقی تأكید ایدر زیرا معطوف علیهده اولان لا كلمه سی

معطوف اولان اعدت کلمه سنی دخی نفی ایدر لاء ثانی یه حاجت یوقدر
مجرد تأکید اولور اعدت فعل ماضیء مؤنثدر حاضرلمق معناسنه اولان
اعداد دندر اعدت فعلنك فاعلی ضمیر بارزنفس اماره یه راجعدر
(قوله من الفعل اعدت کلمه سنه متعلق ظرف لغودر کلمهٔ من
ابتدائیه در الفعل بکسر الفا اولورسه اسمدر افعال عباددن اولوب
عبددن صادر اولان عملدر فتحله اولورسه مصدردر اشلمك معناسنه
اولور فعل یفعل فعلا کلور بو معناده فانك فتحیله و کسریله استعمال
اولنور بونك تفصیلی توضیحده تفصیل اولنمشدر که فعل عبد
حاصل بالمصدر معناسنه اولمق وار یاخود مصدر معناسنه اولمق
وار اولکی خارجده موجود در مثلا قیامدن حاصل اولان هیئتدر
ایکنجی اول هیئتی ایقاعدر که اول ایقاع لاموجود و لامعدوم
قبیلندن حالدر قصد قلب وارادهٔ جزئیه ایله تفسیر ایدرلر مقدمات
اربعه اولان مباحثك مبناسی بودر (بو مقامده فعل ایله مراد
عبادات وسیئاتی قصد واراده وایقاعدر که عبدك مدار مؤاخذه سی
واثابه وعقابی عند الماتریدیه اول حال قبیلندن اولان قصد قلب
وارادهٔ جزئیه در (الجمیل حسن معناسنه در قری بکسر القاف تقدیرا
منصوبدر عصی کبی اعدت فعلنك مفعولیدر قری کلمه سی مصدر
معناسنه اولور ضیافت ایتمك معناسنه در واکر حاصل بالمعنی المصدر
اولورسه ماقریء به الضیف من الطعام معناسنه در یعنی مسافره
حاضرلنان طعامك اسمیدر (ضیف بالجر مضاف الیهدر لا اعدت قری
ضیف دیمك مسافرك طعامنی حاضرلامدم دیمكدر (ضیف مسافره
دیرلر جمعی اضیاف کلور ضیافده استعارهٔ مصرحه واردر (ناظم
کندونك صاچ وصقال اغارمه سندن عبارت اولان شیبی محله نزولده
مسافره تشبیه ایلدی بعده مشبه به اولان ضیفی ذکر ایلدی کندو
رأسنه نازل وعارض اولان شیبی مراد ایلدی باشه نزول مشبه اولان
شیبك لوازمندندر ضیفه اثباتی قرینهٔ استعاره در که مسافردن
مراد شیب ایمش یوخسه مسافر باشه اینمز خانه یه اینز رأیت اسدا
فی الحمام قبیلندن اولور لفظ قری که طعام وضیافتدر مشبه به اولان
ضیفك ملایمی اولمغله ترشیح اولور (الم فعل ماضی در الماقدن نزول

معناسنه در تحتنده فاعل ضمیری ضیفه راجعدر جمله سی ضیفك
صفتیدر (قوله برأسی باء فی معناسنه حرف جردر رأسی تقدیرا مجرور
الم فعلنه متعلقدر قوله غیر لفظا منصوب الم فعلنك فاعلندن حالدر
یاخود لفظا مجرور ضیفك صفت بعد صفتیدر محتشم کلمه سنه
مضافدر (شیخ زاده علیه الرحمه الاحتشام الاستحیاء بالاحترام
فمعناه ان نفسی ماهیئت شیأ من الاعمال الصالحات اضیافة ضیف
کریم نزل برأسی ای ماتابت النفس عن ضلالها القدیم ولم تعد
من الرجوع الی الله تعالی قری الضیف الکریم دیمش (بعض
شراح محتشم بصیغة الفاعل الاستحیاء مع الاحترام ای غیر مستح
منی فی نزوله برأسی وعدم استحیاء الضیف فی نزوله دلیل علی کرمه
فی عادة العرب دیمش (لکن درة مضیئه صاحبی فاضل علیه
الرحمه نك اختیار وتقریری بو وجهله در کما قال الاحتشام یستعمل فی
عرف العام بمعنی العظمة والاحترام ای غیر متعظم فی نزوله وهذا المعنی
انسب والمعنی ان النفس الامارة بالسوء ضیعت خلاصة الاعمار
فی الملاهی والمناهی وماهیأت شیئا من الافعال المستحسنة الجمیلة
ولا اعدت عملا من الاعمال المرغوبة الجلیلة مما تصلح لقری ضیف
غیر متعظم ولا متکبر بل هو متواضع نزل برأسی من تواضعه واطفه
بلا تکبر (وحاصله التأسف علی عدم استحیائه من الشیب النازل
بالرأس والتحسر علی عدم توقیره وتقویة زاد السفر (ظاهر معنای
عبارت بیت) نفس امارهم کبر وتعظمی یوق (یعنی کبر ایتمیوب
کمال تواضعندن تنزل ایدوب باشمه نزول ایدن مسافر شیبك حسن
عملندن ضیافتنی حاضرلمدی یعنی نفس امارهٔ بالسوءم وعظ ونصیحت
ایله متعظ اولماز ودخی کبر ایتمیوب هریره تنزل ایدن یعنی جمله نك
باشنه کلن صاچ صقال اغارمه سی مسافری باشمه نزول ایتدی
اول مسافره فعل جمیلدن یعنی نعم اعمال صالحه دن ضیافتنی
حاضرلمدی دیمك مراد اوله بو معنی غیر محتشم عبارتنده اولان
احتشام تعظم وتکبر معناسنه اولدیغی اوزره در لکن عربده
بر عادت واربر کیمسه نك خانه سنه اوطنمیوب صقلمیوب بی تکلف
نزول ایدن مسافر عندلرنده معتبر اولمغله اویله مسافره کریم اطلاق

ایدرلر ایمش (پس محتشم استحیا معناسنه اولان احتشامدن
اولورسه معنی تحقیق نفس امارهم باشمه نازل اولوب قونان مسافر
کریمك اعمال جمیله دن ضیافتنی حاضرلمدی دیمك اولور (ایمدی
احتشام لفظنده تعظیم یاخود استحیا معنالری اعتباریله بالاده تقریر
اولنان ایکی وجهله (محصول معنای بیتك مآل خلاصه سی)
صائبك (چون کذشتی از زباطن دکر معموره نیست) (زادراهی
برنمید اری از ین منزل جرا) بیتی مفادنجه پیر اولدم اختیار اولدم
صاچ وصقال اغردی ایام انتقال دار بقا وسفر آخرت کورندی نفس
امارم بو وقت ایچون عبادات وطاعاتدن برشیء حاضر ایمدی یعنی
اختیار اولدم پیرلك کلدی چوکدی برعمل صالحم یوق دیو تأسفی مفید
اولور (فیه من البدیع مراعات النظیر والاستعارة والتذییل والتضمین

* * تخمیس * *
* *

بونفس ظالم ایدرهراهاتی اجرا) (اکرچه عزت ایله باشه قوندیر راما
مسافرك نه ایدرحق لایقن اجرا) (ولا اعدت من الفعل الجمیل قری
ضیف الم برأسی غیرمحتشم

لوکنت اع مستفعلن لم ان فعلن نی ماوق مستفعلن قره فعلن
کتمت سر مفاعلن رابدا فاعلن لی منه بال مستفعلن کتم فعلن
(لوکنت اعلم انی ماوقره) (کتمت سرابدالی منه بالکتم)
ذکرفی الجامی کلمة لولانتفاء الثانی لانتفاء الاول وهذا لازم معناه فانها
موضوعة لتعلیق حصول امر فی الماضی بحصول امر آخر مقدر فیه
فاذا قلت لوجئتنی لاکرمتك فقد علقت حصول الاکرام فی الماضی
بحصول مجیء مقدر فیه فیلزم انتفاء هما معا (بو محلده لو حرف
شرطدر (قوله کنت مع فاعله جمله سی اعرابدن محلی یوق فعل
شرطدر (قوله اعلم افعال قلوبدن ایکی مفعوله تعدی ایدر که اول
مفعولین اصلندن مبتدا وخبرایدی (کما ذکر فی النحو افعال القلوب
ظننت علمت حسبت الی آخره تدخل علی الجملة الاسمیة اعنی المبتدأ
والخبر لبیان مایکون تلك الجملة عبارة عنه من ظن او علم (وقال
البعض تدخل تلك الافعال علی الجملة الاسمیة لبیان الشیء الذی
تکون تلك الافعال مشتقة عنه یعنی علمت تدخل فی الجملة لاجل

بیان

بیان العلم وظننت لبیان الظن ولعل هذا احسن من الاول وتنصب
هذه الافعال جزئی الجملة الاسمیة المسند والمسند الیه علی انهما
مفعولان لها ومن خصایصها ابطال عملها اذا توسطت بین
مفعولیها او تأخرت لاستقلال الجزئین الصالحین لان یکونا مبتدأ
وخبرا انتهی (قوله * انی همزه نك فتحیله حروف مشبهه دندر
(یامبنی تقدیرا منصوب ان کلمه سنك اسمیدر مانا فیه در (قوله اوقره
فعل مضارع نفس متکلمدر توقیردن تعظیم معناسنه در تحتنده مضمر
ضمیر فاعلیدر ضمیر بارز متصل مبنی محلا منصوب مفعولیدر اوقره
جمله سی جملهٔ فعلیه محلا مرفوع ان کلمه سنك خبریدر ان مع خبرها
جمله سی علمت فعلنك ساد مسد المفعولین محلا منصوب مفعولیدر
علمت جمله سی محلا مرفوع کنت فعلنك خبریدر (قوله کتمت فعل
وفاعلدر کتم ستر واخفا معناسنه در کتمت الشیء کتما وکتمانا سترته
دیمکدر (سرا کلمه سی کتمت نك مفعولیدر سر امر مخفی یه دیرلر
بو محلده امر مخفی صاچ وصقالده ظهور ایدن بعض بیاض شعر
لردر که اختیارلق مقدماتندندر (شراح سرا مستورا معناسنه در
دیمش بو معنا اوزره دخی مرادینه ظهور ایدن بیاض شعرلردر که انلر
پردهٔ سواده مستور ایدی کنت جمله سی اعرابدن محلی یوق جواب
شرطدر جمله سی شرطیه لامحل لها من الاعراب جملهٔ مستأنفه در قوله
بدالی ظهرلی دیمکدر بدا فعل ماضیدر فاعلی ضمیر تحتنده مستتر
سرا کلمه سنه راجعدر جمله سی سرا کلمه سنك صفتیدر (قوله منه من
حرف جردر هاء ضمیر متصل مبنی محلا مجرور بدا کلمه سنه متعلقدر
ضمیر بیت سابقده اولان ضیفه یاخود شیبه راجعدر (قوله بالکتم
فتحتین ایله نباتاتدن براوتدر که بعض شی ایله قارشدروب خضاب
دیدکلری صقال بویاسی یاپارلر آق صقال سیاه اولور (بالکتم
کلمه سنده با حرف جردر مع المجرور کتمت فعلنه متعلقدر (محصول
معنای عبارت بیت) اکربن باشمه نزول ایدن اومسافره توقیر واحترام
ایتمیه جکمی بلیدم یعنی شیبك حق ولایقی اولان توبه وعباداته
مراعات ایتمیه جکمی بلیدم اندن بکا ظاهر اولان سری یعنی امر
مستوری که بیاض شعر لحیه در خضاب ایله کتم واخفا ایدردم

دافع

لكن بلمدم ایتمدم یعنی توقیر ایتمیه جکمی بلمدیکم ایچون مستورایکن
ظهوره کلن یاضلری بو یایوب سیاه ایتمدم بو یله ناسك طعن وعتاب
ولومنه مبتلا اولدم که ع (اوغلانجق ایتمز ایتدیکنی آق صقالله)
منطوقنجه خلقك لسان حال ایله بره اق صقالندن اوطانمز باق هله
ارتکاب ایتدیکك ایشلره دیو عتاب وتحقیرارینه مستحق اولدم دیمك
اوله (وفیه من البدیع الطباق فی کتمت سرا بدالی والجناس المطلق
فی کتمت بالکتم

* * تخمیس * *

یاضه چیقدی ایشی عمرك عاقبت هرسو
آغردی لحیه ولی عبرت المدم سرمو
عتاب ایته بکا غافلا ایاحق کو
لوکنت اعلم انی ما اوقره
کتمت سرا بدالی منه بالکتم

من لی برد مستفعلن دجما فعلن ح من غوا مستفعلن یتها فعلن
کما یرد مفاعلن دجما فعلن ح الخیل بال مستفعلن لجم فعلن

(من لی برد جماح من غوایتها) (کما یرد جماح الخیل باللجم)

بو بیت نفسدن شکایتدر که وعظ ونصیحت دکلمزند یرموتدن
خوف ایتمز غوایت وضلالتده قالدی (بیت) یارب بزه برار بولنور همت
ایدرمی) (یوخسه کونمز بو یله ضلالتله کچرمی) دانجه انقیاد امرحقه
وطاعاته اقدام ایدرمدرس ظهوری امیدیله (ناظم علیه الرحمه تضرع
وتمنی واستعطافی مفید حرف استفهام کتوروب بیورر که قوله من لی برد
من حرف استفهام سکون اوزره مبنی محلا مرفوع مبتدا لی کلمه سنده
لام حرف جر یاء متکلم تقدیرا مجرور مقدر یضمن یاخود یتکفل یاخود
یعاون مقوله سنه متعلقدر جار مع المجرور محلا مرفوع مرقوم مبتدا نك
خبریدر (برد باحرف جردر فی معناسنه رد کلمه سی با ایله مجرور سالف
الذکر محذوف یضمن ویعاون فعلنه متعلقدر رد ارجاع واعاده
معناسنه در جماح کلمه سنه مضافدر (جماح مصدر در لجن فرس
صاحبنه انقیاد ایتمز سرکش اولوب کم الماز لجام اوردورمز حرون
اولدقده عرب جمح الفرس راکبه جوحا وجماحا دیرلر اذا ابی منه

وغابه دیمشلر بو معنی جوح فرسده اولورسه در (اما جوح
انسانده اولورسه جمح الرجل اذا رکب هواه وعسر رده فهو جامح
دیرلر (بو مقامده ناظم اسم فاعل صیغه سیله کتورمیوب جماح
لفظی ایله کتوروب نفسنی مصدر صیغه سیله توصیف ایدوب
نفسدن مصدر صیغه سیله تعبیری نفسك کمال مرتبه جماحت ایله
اتصافنه اشارت ایچوندر کویا نفس عین جماح اولمش رجل عدل
کبی اولور (پس جماح جامح معناسنه اولوب جامح حرون وانقیاددن
خارج فرس معناسنه اولان لفظ جماحده استعاره مصرحه واردر
دیمشلر زیرا بو بیتده مشبه ذکر اولنمامشدر که ذکر اولنان انجق
مشبه بهدر یعنی جامح دیمك اولان جوح لفظنی ناظم ذکر
ایدوب تشبیه علاقه سی سببیله نفس اماره یی مراد ایتمکله جماح
لفظنده استعاره مصرحه بولنور کویا نفس اماره یی جامحه که
یعنی فرس سرکش وحرونه تشبیه ایلدی مشبه به اولان جماح که
جامح معنا سنه در که ذکر ایلدی مشبه اولان نفسی مراد ایلدی
مشبه اولان نفسك ملایمندن لازمی اولان غوایتی جماحه اثبات
ایلدی قرینهٔ استعاره در که جماح ایله مراد نفسدر یوخسه فرس
حرون مراد دکلدر زیرا غوایت وضلالت نفسك لوازمندندر
فرس ایله ضلالتك مناسبتی یوقدر (نته کیم فی الحمام قولی قرینهٔ
استعاره در که رأیت اسدا فی الحمام مثالنده اسد ایله مراد رجل شجاع
ایمش زیرا حمامده اولمق رجلك ملایمیدر ولوازمندندر یوخسه
حمامده اولمق ایله اسدك مناسبتی یوقدر (بو مقامده نفسی فرسه
تشبیه وخیل ایله تعبیردن ناظمك مرادی (نفسك مطیتك فارفق
بها) حدیث سعادتده نفسدن مطیه ایله تعبیر بیورلدیغنه تبرکادر
دیمشلر (قوله من غوایتها من حرف جردر ابتداء غایت ایچوندر رد
کلمه سنه متعلقدر غوایت ضمیره مضافدر ضمیر مبنی تقدیرا مجرور
مضاف الیهدر غوایت ترکیبده آزغونلق درکه فتحله مصدر در
ضلالت معناسنه در غوی یغوی غوایة وغیا اذا غوی وطغی دیرلر
غوایت کلمه سنك مضاف الیهی اولان ها ضمیری جماح کلمه سنه
راجعدر ضمیرتأنیث کتورلدیکی جماح ایله مراد مؤنث سماعی اولان

نفس امارەنك تأنيثنه بناءدر نفسى غوايتندن ردك معناسى غوايت
وضلالتندن سمت صلاحه صرف وتحويلدر (قوله كما ترد كاف
مثل معناسنه محلا مجرور سالف الذكر رد كلمه سنك صفتيدر
ياخود محلا مرفوع مبتداء محذوف هو كلمه سنك خبريدر تقديرى هو
مثل رد الخيل ديمكدر مبتدا مع خبره كذلك مصرع اولده
اولان رد كلمه سنك صفتيدر ما مصدريه‌در (يرد فعل مضارع مجهول
جماح قائممقام فاعليدر (قوله باللجم ضمتين ايله در حرف جر رد
كلمه سنه متعلقدر حرف جر اولان با استعانت ايچوندر لجم لجامك
جمعيدر لجام تركيده كم ديدكلرى يمور در كه ضبط ايچون خيلك
اغزينه وضع ايدرلر معروفدر لجام لفظ معربدر فارسيده لكامدن
تعريب اولنمشدر (تعريب اولدر كه لفظ عجمى نك بعض حروفنى
مخرجده اول حرفه قربى اولان آخر حرف مناسبنه تبديل ايدوب
عربى قلمقدر عرب تعريبى كندولره تكلمده تسهيل ايچون ايدرلر
(نته كيم لكام عجميدر حرف كاف مخرجده كندويه قريب جيمه
تبديل اولنمشدر نطق و تكلمده سهولت هر قومك تركيده سليقه
والفت طبعنه منوطدر (ظاهر معناى عبارت بيت) اه كيمدر او لكيم بنم
ايچون التزام ايدوب ضامن اوله بنم جماحى يعنى حرون وسركش
اولان انقياددن خارج نفس امارەمى غوايتندن رد ايليه يعنى
غوايت وضلالتندن دوندروب وطريق هدايت وسلامته رد وارجاع
ايليه (نته كيم خيلك انقياددن خارج حرون وسركش اوچوروم
ويارباشى كبى مواضع مهلكه دن شاهراه مقصد وسلامته لجام
ايله رد وارجاع اولنديغى كبى (يعنى اه كيمدر او ذات عاليقدر
صاحب همت معدن كرامت باكه غالب مطلق انقياددن خارج
حرون وسركش جماحمى (يعنى نفسمى سلوك غيا ومعصيت
وضلالتندن سمت طريق مستقيمه هدايت وطاعت وسلامته رد
واعاده‌يه ضامن اولوب همت والتزام ايليه ديمكدر (نته كيم
درة المضيئه ده لفظ من للاستفهام فيه معنى الاستعطاف والتضرع
والتأسف على حاله وما فات منه من العبادة ديمشدر (تركى تعبيرده
مد آه تأسف وحزن مقامنده استعمال اولنور اكه بناء تركى تقريرده

آه لفظيله تعبير اولندى (معلوم اوله كه بو بيت غراده اشارت وار در كه
تزكيهٔ نفس يالكز عقل ايله اولميه (زيرا نفس امارة بالسوء دكه
حال ايله سمت صلاحه وانابتـه كتمز (بهر حال بر مرشد كامل
عزيزك همت وعنايتنه احتياج مقرردر ديوب اويله بر صاحب همته
تحسره وانى تمنى يه اشارت وتضرع ايله اظهار حزن وكندو حالنه
تأسف اوله بو معنالرده ثابت مرحوم كوزل اظهار حزن وتأسف ايدر

يا الهى شكسته وزارم * كاغر نفسده كرفتارم
بنى قول كبى نفس اماره * قوللنور معصيتده همواره
چكـرى هوسده منقه‌ده‌يم * دل مجرمله بر پرانقه‌ده‌يم
نه بلادر بو انكرك قهرى * نه نوكمز خزينه‌در زهرى

لكن (شارح شيخ زاده عليه الرحمه تمام شيخانه واديانه قتى اعلا
بيان حقيقت ايدر حيث قال (يعنى من يضمن لى برد الجماح عن
طريق الغواية الى سنن الصلاح كما يرد جماح الخيل عن الغيا
فى المهلكه الى طريق المقصد بلجامها وفى هذا البيت اشارة الى ان
رياضة النفوس المعبر عنها بالتزكية اصل جميع الفلاح كما قال
الله تعالى (قد افلح من زكيها) وهى لا يتيسر الا برائض عالم
بقوانين الرياضة فائض على الطالب سجال الافاضة ولا تظنن
ان تزكية النفس يتيسر بطريق العقل كما ظنت الفلاسفة وغيرهم
من الجهال وشرعوا فى تزكية نفوسهم بالرياضيات والمجاهدات
على العمياء فوقعوا فى الشبهات والضلالات فان تزكية النفوس
كمعالجة الابدان فكما لا يجوز للمريض استعمال الادوية الا بنظر
حاذق كذلك تزكية النفوس لا يتيسر الا بنظر نبى او ولى وهذا احد
اسرار بعثة الانبياء عليهم السلام ولهذا بعثهم الله تعالى ليزكوا
بعلاج الشرايع نفس كل قنوط ويؤس (فالناظم رحمه الله تعالى
يتمنى من يضمن له بهذا الشان ويرد جماحه عن غواية الطغيان
(فالاستفهام للتمنى والاستعطاف واظهار التأسف والاستعانة بكل
احد انتهى (بعض شراح من كلمه سى استفهام استبعاد ايچوندر
ديمش (نحو ده اتضرب زيدا وهو اخوك قبيلندن استفهام انكارى
اولور (بو صورتده من لى برد كلمه سنده لام حرف جردر مقدر

يضمن لى او يكفل لى فعلنه متعلقدر من يضمن لى ديمك اولدقده
معنى بنم ايچون جاجمى يعنى حرون وسركش بكا انقياددن خارج
نفس اماره مى غوايت وضلالتدن سمت صلاح وهدايته صرف
ورده كيم ضامن اولور (يعنى كيم تكفل والتزام ايدر كيمك نه حاجتى
بويله تكفل ايدر يوقدر ديمكدر (مصراع اول (مصراع ثانى مألى
اوزره نته كيم جماح خيل سركش وحرون لجام ايله صوب سلامته رد
وصرف اولنديغى كبى بنم دخى جماحمى ضلالتدن سمت صلاحه
صرف ورده كيم تكفل ايدر كيمسه تكفل ايتز تكفل ايدر ضامن
اولور كيمسه يوقدر ديمكدر (بعض شراح والغرض من الاستفهام
استبعاد رده الى الطريق القويم والمعنى ان رد النفوس عن المعاصى
ليس من طوق البشر وانما هو شان القوى ذو القدرة عبارتيله تفصيل
ايدر (لكن كبار شراحك مختارى مقدما تفصيل اولنان معانى لطيفه
اولديغى ظاهردر وفيه من البديع التكرير والاستعارة وحسن التعليل

* ⁂ تخميس ⁂ *

قنى اورايض خيل طريق فوزهدا * كه اوردى خاك ضلاله بنى سمندهوا
رجاى تربيهٔ نفس ايدوب ديدم آيا * من لى برد جماح من غوايتها
* كما يرد جماح الخيل باللجم *

فلا ترم مفاعلن بالمعا فاعلن صى كسرشه مستفعلن وتها فعلن
ان الطعا مستفعلن م يقو فعلن وى شهوة ال مستفعلن نهم فعلن
(فلا ترم بالمعاصى كسر شهوتها) (ان الطعام يقوى شهوة النهم)
فلا ترم فا شرطيه در نته كيم ماسبقده شرحنده فانك اقسامى تفصيل
اولنمش ايدى كه معطوف عليه محذوف اولوب وشرط اولورسه
فاء فصيحهٔ شرطيه ديرلر بو محلده دخى فلا ترم شرط اولان محذوف
معطوف عليه اوزرينه عطف اولنمشدر تقديرى اذا عرفت احوال
النفس من الغواية وعدم الاتعاظ فلا ترم اى فلا تطلب ديمكدر
نته كيم (شارح شيخ زاده والفاء يفصح عن شرط محذوف يفهم
مما سبق اى ان كنت عرفت ان النفس الامارة حريصة على الشرور
والقبايح فلا تطلب باستعانة المعاصى كسر شهوتها ديمشدر (لا ترم
فعل مضارعدر نهى حاضردر رام يروم روما ديرلر روم طلبدر

يقال

يقال رام اذا طلب قوله بالمعاصى باستعانت ايچون حرف جردر
لا ترم فعلنه متعلقدر لا ترم جملهسى محذوف اولان سابق الذكر
شرطك جوابيدر معاصى معصيتك جمعيدر طاعتك خلافيدر (درة
المضيئه صاحبى كردى بو محلده سهوتها قرينهسيله معاصيدن مراد
بطريق الكنايه طعامدر ديمش ومعناى بيتى بروجه آتى ذكر ايتمش
نته كيم (كلور قوله كسر لفظا منصوب لا ترم فعلنك مفعوليدر
كسر شيئى قطع واجزاسنك بعضيسنى تفريق ايتمكدر امور
محسوسهده اولور اما شهوت امور عقليهدن اولمغله بو محلده كسر
كلمهسى شهوتى ازاله وابطال معناسنده استعمال اولنمغله كسر
لفظنده استعارهٔ مصرحه واردر (كويا ناظم شهوت نفسى ابطال
ايتمكى شئ محسوسى قطع واجزاسنى تفريقه تشبيه ايلدى بعده
تفرقهٔ اجزايه موضوع اولان كسر لفظنى ذكر ايلدى ابطال
شهوت مراد ايلدى شهوت لفظى نفسك ضميرنه اضافت قرينهٔ
استعاره در شهوتها ده اولان ضمير نفسه كيدر شهوت ضميره مضافدر
ضمير مبنى محلا مجرور شهوت كلمهسنك مضاف اليهيدر (ايمدى
شارح مشار اليهك معاصى لفظندن بطريق الكنايه مرادى
طعامدر ديديكنه كوره شويله تقرير ايتمش كه (والمعنى فلا تطلب
بالطعام الكثير كسر شهوت النفس الامارة بالسوء لان الطعام
يقوى شهوة الاكول فيتقوى على المعاصى ويعرض عن الاخلاص
ديو معنى ويرمشدر (قوله كسر لفظا منصوب لا ترم فعلنك
مفعوليدر كسردن مراد ماسبقده تفصيل اولديغى اوزره بطريق
الاستعارة ابطال وازالهدر شهوتها كسرك مضاف اليهيدر شهوت
نفسك برشيئى كمال شوقله طلبنه ديرلر ضمير نفسه راجعدر شهوتك
مضاف اليهيدر (قوله ان الطعام ان بالكسر حروف مشبهه دندر
(الطعام الف لام عهد ذهنيدر طعام ان كلمهسنك اسميدر يقوى
تقويتدندر قوى ايدر و زياده ايدر ديمكدر (يقوى فعل مضارع
فاعلى تحتنده ضمير طعامه راجعدر شهوت مفعوليدر جملهسى ان
كلمهسنك خبريدر ان مع خبره جملهسى جملهٔ تعليليه در (يعنى
مصراع ثانى مفهومى مصراع اولده اولان ولا ترم نهينك علتيدر كه

کویا ارسال مثل قبیلندندر (زیرا مصراع ثانیده اولان طعام
لفظنده کنایه یوقدر بلکه طعام کندو معناسنده مستعمل اولمغله
ارسال مثلدر (النهم شهوت کلمه سنك مضاف الیهیدر (نهم فتح نون
وکسرها ایله ذات مع الصفة ایله تعبیر اولنان صفة مشبهه در نهم
اکول اولان کمسنه در (معلوم اوله که بو مصرعده مذکور اولان
کرك طعام وکرك نهم لفظلری معنای حقیقتلرنده مستعملدر
ظاهرا کنایه واستعاره وتشبیهدن نسنه یوقدر لکن ارسال مثل
طریقه سیله مصرع ثانیده مذکور طعامی لذات نفسانیه دن اولان
عیش وعشرت وصفا وغیرها من مشتهیات النفسه ضمنا تشبیه
چیقدیغی کبی نفسی دخی نهم اولان اکوله تشبیه ضمنی ومعنوی
چیقار بو ارسال مثل بین الشعرا غایت مقبول ومشهوردر حتی
صائبك اکثر اشعاری ارسال مثل ایله در (محصول معنای بیت)
نفسك شدت واشتها ایله ایسته دیکی عیش وعشرت واقبال وذوق
وصفا ومال وغیرها من امثالها جمیع مشتهیاتنی کندودن دریغ
ایتمه یم ویره یم اوله که نفس اماره یه شبع تام کلوب منهیاتدن اولان
لذائذ مذکوره دن تبری واستنکاف ایده دیوب بو معنایی طلب
وامید ایتمه که اکول اولان ذاتك طعام اشتهاسنی ارتروب اشتهاسنه
قوت ویرور کسر وابطال نرده قالدی دیمك اوله بو بیتدلارادن
منفهم اولان فائده بودر که (نظم نابی) کیمی کوردم ایسه
حکومتکده جاه اوزره) (دولتندن کورینور اولدخی اکراه اوزره)
بو امتحانه عالمده کورلمشمی عجب) کیمسه نك نائل کام اولدیغی دلخواه
اوزره) ما انجه نه مرتبه ده جاه ودولت وعیش وصفالرله عمر کچورسه
ینه کشی دنیاده کام الوب ودفع آرزو ایده مز وایتدم دیه مز دیدیلر
دخی ریاءسویلر بلکه شوق وامال یوما فیوما زیاده اولدیغی چوق
آدمده مشاهده در لذائذ دنیاو مزخرفات ماسوایه نفس اماره اکول
آدم کبی طویمیوب وبرحال ایله انلردن غنا وشبع حاصل اولمیوب
مکر سر توحید وسیر وسلوك ایله وهمت مرشد کامل ایله تصفیهٔ قلب
میسر اولوب حب ماسوادن مهما امکن تخلیص کریبان جان ناتوان
میسر اوله (وفیه من البدیع المقابلة فی کسر شهوتها وحسن التعلیل

* * تخمیس * *

طویرمی نفس حریص ایتسه نعمتك احیا
ضیافت اولسه اکر مطلبیله صبح ومسا
* نه کلوجکسك اکا صد سماط پر نعما*
* فلا ترم بالمعاصی کسر شهوتها*
* ان الطعام یقوی شهوة النهم *

والنفس کالط مستفعلن طفل ان فاعلن تهمله شب مستفعلن ب علی فعلن
حب الرضا مستفعلن ع وان فعلن تفطمه ین مستفعلن فطم فعلن
(والنفس کالطفل ان تهمله شب علی حب الرضاع وان تفطمه ینفطم)
والنفس واو عاطفه در النفس مبتدا کالطفل محذوفه متعلق خبریدر
جمله سی بیت سابقده اولان الطعام اوزرینه معطوفدر الف لام عهد
خارجیدر بو محلده نفسدن مراد بیت سابقده واقع شهوتها ضمیرنك
مرجعی اولان معهود نفس اماره در (فلا ترم بالمعاصی کسر شهوتها
وان النفس کالطفل ان تهمله الخ تقدیرنده اولوب بیت سابقده اولان
مصرع اوله تذییل واتمام مقوله سی احوال نفسی بیان اولور بلکه
مصرع اولك بودخی علتی اولور (بعض شراح واو استینافیه در
النفس کلمه سنده اولان الف لام جنس ایچوندر النفس مبتدادر
کالطفل خبریدر مبتدا مع خبره جمله استینافیه در که نفسك حال
وشانی بر کونه دخی بیانه شروع وابتدادر دیمش (معلوم اوله که
بو محللرده مبحوث عنه اولان قنغی نفسدر بلمك موقوف علیه
مقوله سی اولمغله بیانی بو وجهله در که نفس انسانیه نك ارتقاسی
اعتباریله درت مقامی واردر (مقام اماره کما قال الله سبحانه
(ان النفس لامارة بالسوء) مقام لوامه کقوله تعالی (ولا اقسم
بالنفس اللوامة) مقام ملهمة قوله تعالی (ونفس وما سویها
فالهمها فجورها وتقویها) مقام مطمئنه کقوله تعالی (یا ایتها
النفس المطمئنة ارجعی الی ربك) ایمدی ما تقدمدن بو ذکر اولنان
نفسدن مراد اماره یه ده قلان نفس امارة بالسوءدر (قوله ان تهمله
ان حرف شرط تهمل فعل مضارع مخاطب فاعلی مخاطبه راجع
ضمیر مستتر انت در ضمیر بارز متصل که ها در تقدیرا منصوب مفعولیدر

ضمیر طفله راجعدر تهمله جمله سی فعل شرطدر (ایمدی فعل شرط
جزاء شرط جمله سی جملهٔ شرطیه اعرابدن محلی منصوب طفل
کلمه سندن حالدر یاخود سؤال مقدره جواب اولان جملهٔ استینافیه در
(یعنی نفس طفل کبیدر دیدکده سؤال کلدیکه وجه شبه نه در
نه شیده طفله بکزر جواب ان تهمله الخ جملهٔ استینافیه اولوب وجه
شبهی بیان اولور (تهمل اهمالدندر اهمال ترك معناسنه در (قوله
شب کبر معناسنه در فعل ماضیدر تحتنده فاعل ضمیری طفله راجعدر
جمله سی جزاء شرطدر (بعض شراح شب بمعنی کبر (فقال شب الغلام
یشب بالکسر شبا وشبوبا کبر لازم ومتعد دیمش (وآن قولیده
الشباب شینك فتحیله شابك جمعیدر (یکتلك معناسنه ده
کلور الشاب یکت دیمکدر (الشبیبة شینك فتحی ویانك کسریله
یکتلك معناسنه در شاب کبی (یقال شب الغلام یشب من الباب الثانی
شبابا وشبیبة دیمش (ایمدی بو معناره نظرا قصیده ده شب مجهول
صیغه سیله اولمغله شب علی حب الرضاع عبارتنك معناسی رضاعك
محبتنده یکتلنور (یعنی یکت اولور کیدر رضاعدن ایرلمز دیمك
اولور اصل شب کلمه سنك معناسی بودر لکن (شارح مشار الیه شب
معناسنه لازم کلان کبر معناسنه در دیدیکی اصل شب کلمه سنك لازم
معناسیله تفسیرا اولور (زیرا طفل سن شبابه وصولنده بهر حال بیومکدن
خالی اولمغله بیومك لازم کلور (علی حب حرف جر شب فعلنه متعلقدر
مفعولیدر یاخود مقدره متعلق اولوب شب فعلنك فاعلندن حالدر
تقدیری حال کونه حریصا علی حب الرضاع دیمك اولور (حب
شیئه میل ومحبتدر (رضاع رضع یرضع رضاعا سمع یسمع سماعا کبی
مصدردر رضاع ثدیدن یعنی ممه دن شرب لبنه دیرلر الرضاع
والرضیع الولد الذی یرضع امه ای یمص ثدیها درلر ان تفطمه فطمدن
در فطام الصبی فصاله عن امه یقال فطمت الام ولدها فصلته
عن الرضاع دیرلر (بو نفامده فطم چوجوغی ممه دن کسمکدر فطیم
صبیدر جمعی فطم درسریر ایله سرر کبی ان حرف شرطدر تفطمه
فعل مضارع مخاطبدر فاعلی انت ضمیریدر مفعولی متصل اولان
ضمیر بارزدر جمله سی فعل شرط (قوله ینفطم فعل مضارع فاعلی

ضمیر تحتنده مستتر طفله راجعدر جمله سی جزاء شرطدر فعل
شرط جزاء شرط جمله سی جملهٔ شرطیه ان تهمله اوزرینه
معطوفدر (محصول معنای بیت) بو مآلده درکه برشیء اعتبار ایدوب
میل ایله محبت ومواظبت ایتمکه واندن ینه منقطع اولوب تبریده
نفس طفل کبیدر زیرا انی سن اعتبار ومیل ومحبت ایتدیکی شیده ترك
واهمال ایتمه (زیرا طفل اکر حالنه ترك واهمال ایدرسك محبت
رضاع اوزره کبیر اولور یعنی کبیر ایکن دخی ممه امر یاخود
رضاعك محبتنده یکتلنور یعنی یکت اولور کیدر ینه ممه امر (واکر
رضاعدن فطم وقطع ایدرسك منفطم اولور یعنی کسرسك ممه دن
کسیلور (خلاصهٔ معنی ایا طالب حق بو نفس امارة بالسوءك
معاصی ولذات ومشتهیاتنه مساعده ایله شهوتنی کسر وابطال ایده رم
طلبنده وامیدنده اولمه بلکه تزکیه ومجاهده ایله انی سن
مشتهیاتدن فطم وقطعه سعی ایله که نفس طفل کبیدر اکر طفلی
اهمال ایدوب رضاعده ترك ایدرسك علی محبة الرضاع شاب اولور
یعنی شاب اولور کیدر ممه نك اوستنه دوشن چوجوق کبی رضاعه
محبت اوزره اولور ایرلماز (یاخود علی محبة الرضاع کبیر اولور
یعنی بیور کیدر رضاعی سوب ایرلماز اما رضاعده ترك ایتمیوب طفلی
ممه دن کسرسن کسیلور نفس بویله در مألوفات طبیعیه سی اولان
لذات کاذبات منهیه دن صرف ایدرسك منصرف اولور تفوز
بالسعادات واکر اهمال ایدوب حالنه قیوب نه یاپارسه یاپسون دیوب
قطع ومنع ایتمزسك فسادات وضلالتده انهماککده قالور
نجاتی متصور اولماز (وفیه من البدیع التشبیه والمقابلة بین
تهمله وتفطمه والرضاع والفطام والجناس المضارع بین شب
وحب والمشتق بین تفطمه وفطم ومراعات النظیر بین الطفل
والرضاع وینفطم وحسن البیان والتعلیل والسهولة ویمکن
العافیة والتقسیم (فان الطفل لیس له غیر هذین القسمین
اما الاهمال واما الفطام والانسجام ولا ابداع

* * تخمیس * *

تلذ ذایلمه رأس خطیئه دن اصلا

همیشه نیشنی نوش ایچره کیزلمش دنیا

* کوکل لذائذ ایچنده قوقالمسون زیرا*

والنفس کالطفل ان تهمله شب علی

* حب الرضاع وان تفطمه ینفطم *

فاصرف هوا مستفعلن ها وحا فاعلن ذران تول مستفعلن لیه فعلن
ان الهوا مستفعلن ما تول فاعلن لی یصم او مستفعلن یصم فعلن
(فاصرف هواها وحاذران تولیه) (ان الهوی ماتولی یصم او یصم)
فاصرف فا شرطیه در اصرف صرفدن منع معناسنه در فعل وفاعل
جمله سی شرط محذوفه جوابدر تقدیری نفس امارهنك حال وشانی
بیلدکسه ونه کونه اولدیغنی اکلدکسه انك هواسنی صرف ایله دیمکدر
(یاخود فاصرف جمله سنی بیت مقدمده مذکور اولان لازم اوزرینه
عطف ایچوندر قوله هوی تقدیرا منصوب فاصرف فعلنك مفعولیدر
(ها ضمیر منفصل مبنی محلا مجرور هوانك مضاف الیهدر جمله سی
لازم اوزرینه معطوفدر هوا میل النفس الی خلاف الشرع
الشریف دیمشلر (شیخزاده هوا عرفده مصلحتدن خارج عاقبتی
محمود اولمیوب وخیم اولان امره اطلاق ایدرلر دیمش (قوله حاذرا حذر
معناسنهدر حذر ایله دیمکدر یحاذردن امردر قاعده در که امر
حاضر فعل مضارع مجزوم لفظی اوزره جاریدر (اکر فعل
مضارعك حرف مضارعتدن صکره کلن حرفی متحرك اولورسه
امر حاضرنده حرف مضارعت ساقط اولوب باقی مجزوم اولدیغی
حالده امر حاضر اولور یفرح فعلندن حرف مضارعت ساقط فرح
مجزوما امر حاضر اولور کذلك یحاذردن قاعدهٔ مزبوره ایله حاذر
کلور واکر حرف مضارعتدن صکره کلن حرف ساکن اولسه حرف
مضارعت حذف اولنوب یرینه الف وصل کتورلوب آخری
اسکان اولنور یضرب دن اضرب علم یعلمدن اعلم کلور بو محلده
حاذر فعل وفاعل در حذر معناسنه امر حاضردر مبالغه بابندن
اولان مفاعلهدن اولمغله زیاده حذر ومبالغه ایله احتراز ایله دیمك

اولور (ان المفاعلة اذا لم یکن للمشارکة تکون للمبالغة حاذر جملهسی
جملهٔ سابقهده اولان اصرف اوزرینه معطوفدر قوله ان تولیه
ان مصدریه در تولیه فعل مضارع مخاطبدر ان ایله منصوبدر
فاعلی انت ضمیریدر تولی قبول ولایت معناسنهدر زیرا تفعل بابی
مطاوعت ایچون کلور (شارح درة المضیئه فهو بمعنی قبول الولایة
لانه لمطاوعة التولیة دیمشلر تولی کلمهسی ایکی مفعوله تعدی ایتمکله
مفعول اولی ضمیر بارز متصل مبنیدر محلا منصوب مفعولیدر
تولینك مفعول ثانیسی محذوف علیكدر تقدیری (ان تولیه علیك
دیمك اولور یعنی نفسك هواسنی کندو اوزریکه والی قلمقدن حذر
ایله دیمك اولور (قال الصرفیون ان باب التفعل یجیء للاتخاذ علی
اصل الفعل نحو توسدته ای اتخذته وسادة تولی کلمهسی قبول ولایت
معناسنه کلور زیرا تفعل بابی کاهی مطاوعت ایچون استعمال اولنور
(شارح دره فهو بمعنی قبول الولایة لانه لمطاوعة الولایة دیمشدر
(نته کیم بعض شراح حاذران تجعل الهوی والیا وسلطانا علیك
دیمشدر یاخود انك ولایتنی قبول ایتمکدن حذر ایله دیمکدر ان تولیه
جملهسی حاذرك مفعولیدر (تولیه کلمهسینك شرحنده (شیخزاده
علیه الرحمه بیورر که ولاه العمل ای قلده حذف المفعول لقصد
التعمیم مع الاختصار او من قبیل تنزیل المتعدی منزلة اللازم ای
یجعله ذا ولایة وضمیر تولیه للهوی وتولی الامر تقلده والتزمه وصار
والیا علیه دیمشدر (وان قولیده الولایة کسرله برنسنهنك صاحبی
اولمق التولیة بوزون التربیه برکسنهیی برایشه والی قلمق یقال ولاه
الامیر عملا کذا یعنی فلان عمله انی والی قیلدی التولی فتحتیله
ولامك کسریله وتشدیدیله برعملی عهدسنه المق یقال تولی العمل
ای قلده سیبویه ایتدی ولایة فتحله مصدر کسرله اسمدر اماره
ونقابه کبی دیمش (ایمدی ان تولیه تولیهدن مأخوذدر که تولیه
اعطاء الولایة والامارة درلر مثلا طرف سلطانیدن برکسنه
برمملکتنه والی یاخود حاکم الشرع نصب اولنسه اول کسنهیه
ولایت ویرلمش دیرلر لکن عرفده اکر حاکم الشرع نصب اولندی
ایسه مولی تعیین اولنمش دیرلر اکر اول بلدیه امیر یعنی پاشا وامثالی

نصب اولندی ایسه والی نصب ایلمشلردیرلر واکر اول مولی تعیین
اولنان ملا کند و طرفندن اول مملکتده برینی استخلاف ایدوب
یعنی نائب نصب ایدرسه اربه‌لقلرده اولدیغی کبی اول نائبه خلافة
مولی دیرلرحتی نائبلر امضالرنده المولی خلافة یازدقلرینك معناسی
بودر (شارح حنفی بوکونه تفصیل ایدرکه والتولیة قد یستعمل بمعنی
وهی حینئذ بمعنی الاعراض و الفرار وجاء بمعنی الاستقبال ومنه
(قوله * ولکل وجهة هو مولیها ای مستقبلها وبهذا المعنی
یتعدی بالی و بمعنی تقلیده الامر یقال ولاه العمل ای قلده اياه
وبهذا المعنی یتعدی بنفسه الی مفعولین وقد یستعمل بعلی بمعنی
الحکومة یقال تولی علیه بمعنی حکم علیه ومنه الولی و الوالی
(قال الله تعالی انما ولیکم الله ورسوله والذین امنوا الذین یقیمون
الصلوة ویؤتون الزکوة وهم راکعون وهو ح لازم ولعله یکون
متضمنا معنی الاستیلا فانه متعد بعلی (قال الشاعران هو مستولیا
علی احد الاعلی حزبه المنافه لیس (قوله ان الهوی ان بالکسر
حروف مشبهه دندر الهوی الف لام عهد خارجیدر هوی تقدیرا
منصوب اسم ان در (قوله ماتولی ما اسمدر شرطیه در ان شرطیه
معناسنه‌در ان تولی دیمکدر کند ودن صکره ایکی فعلی جزم ایدر
(تولی فعل مضارعدر تحتنده فاعل ضمیری هوایه راجعدر جمله‌سی
محلا مجزوم فعل شرطدر تولی فعلنك مفعولی محذوف ضمیردر ای
ماتولاه دیمکدر (قوله یصم رفع یاوکسر صاد وسکون میم ایله فعل
مضارعدر افعال بابندن اصما دندر اصلنده یصمی ایدی علامة
جزم ایچون یادوشمشدر اخرینك سقوطی ایله مجزومدر فاعلی تحتنده
ضمیر کذلك هوایه راجعدر مفعولی حرف شرط اولان ما کلمه‌سیدر
(یصم جمله‌سی محلا مجزوم جزاء شرطدر فعل شرط جزاء شرط
جمله‌سی جملهٔ شرطیه محلا مرفوع ان کلمه سنك خبریدر (ان مع
خبرها جمله‌سی مصرع اولده اولان اصرف وحاذر دن جملهٔ
تعلیلیه‌در و اقعده هلاك ورسوای اولمق تمام نفسدن موجب
احتراز وعلت صرفدر بو اعراب (رة المضیئه صاحبنك تحقیقدر
لکن (شیخ زاده علیه الرحمه ما اسم موصولدر مایه راجع ضمیر

محذوفدر

محذوفدر ماتولاه تقدیرنده در یاخود دائمه‌در مادام تولاه دیمکدر
دیمش (شارح مصنفك ماتولیه ماهذه اماشرطیة ای الهوی
ان تولی ای صار والیا یصم او بمعنی مادام دیمش شرطیه اولورسه
معناسی اکر هوای نفس اوزریکه حاکم اولورسه یصم هلاك ایدر
دیمك اولور وجه ثانی اوزره معنی هوای نفس مادامکه اوزریکه
حاکم اوله یصم دیمك اولور یصم یقتل ویهلك معناسنه‌در (یقال
اصمی الصید اذاقتله فی مکانه دن مأخوذدر دیمشلر (یصم یانك
ضمی وصادك کسریله در صحاحده یقال اصمت الصید اذا رمیته
وقتلته وانت تراه قید ایتمشدر (قوله او یصم یعد وزننده بفتح الیاء
وکسر الصاد والمیم سابق یصم اوزرینه معطوفدر معطوف علیهه
اعرابده مطابقت ایچون یصم فعلنك اخری مجزوم اولمق لازم
ایکن مکسور کلدیکی ضرورت وزن ایچوندر یصم کلمه‌سی عیب
کتورر دیمکدر وصمه یصمه صمة وصما اذا عابه و کسر وقطع
دیمشلر ترکی تعبیرده کسوب بچمك یعنی تعیب وفصل ایتمك اما
(بعض شراح یصم بفتح الیاء من الوصم وهو الاستقام السقم فان
الهوی اذاتولی علی النفس تقتلها او یسقمها معناسنه ذاهب
اولمش (محصول معنای عبارت بیت) نفس اماره‌یی هواسندن
صرف ومنع ایله واوزریکه انی والی قلمقدن حذرایله تحقیق اول
هوای نفس اکرتولی ایدرسه یعنی والی وآمر اولورسه سکا یصم
اهلاك ایدر (او یصم یامعیب ورسوای عالم ایدر دیمك اوله
(خلاصهٔ معنای بیت طفل ورضاع وقطع وفصامه نه کونه مستعد
ایسه نفس دخی عبادت وطاعات حقه وکذلك فسق وفجور
وضلالته اویله مستعددر (ایمدی سن نفسك هواسنی صرف ایله
هوای نفسی کندوکه والی وآمر ایتمکدن مبالغه ایله حذرایله زیرا
هوای نفس سکا تولی ایدرسه یعنی اکر اوزریکه والی وآمر اولورسه
یا اهلاك ایدر یامعیب ورسوای عالم ورزیل ایدر (بو ایکی بیتدن
برندن البته خلو یوقدر جمعنده منافات اولمغله هم اهلاك وهم
معیب ورزیل ایتمکدن دخی مانع یوق سالف الذکر ایکی مصیبتك
ایکیسی دخی اصابت ایتمك ممکندر (وفیه من البدیع التکریر من هواها

والهوى وجناس الاشتقاق فى توليه وتولى وجناس التحريف بين يصم ويصم والمقابلة بين صرف الهوى وتوليه

* * تخميس * *

ويرر خرابه‌سنى حكم ظالم بدخو * كه اوله حاكم ملك دللك براسكى عدو
يه‌در بو نفس خبيثه بو رتبه‌ده تكپو * فاصرف هواها وحاذر ان توليه
* ان الهوى ما تولى يصم او يصم *

وراعها مفاعلن وهى فى ال مستفعلن اعمال سا مستفعلن ئمة فعلن
وان هى اس مفاعلن تحلت ال فاعلن مرعى فلا مستفعلن تسم فعلن
(وراعها وهى فى الاعمال سائمة) (وان هى استحلت المرعى فلا تسم)
واو عاطفه‌در (راعها جمله‌سى بيت سابقده حاذر فعلنه معطوفدر راعى يراعى دن راعها امر حاضردر مراعات و حفظ ايله‌ ديمكدر فاعلى ضميرى تحتنده انت مخاطب عامه راجعدر ها ضمير تقديرا منصوب نفسه راجع مفعوليدر قال الجوهرى يقال الحمار يراعى الحمرا ى يرعى معها (وآن قوليده الرعايه والى ولايتنى ضبط ايتمك يقال رعى الامير رعيته رعايه‌و بر كيمسه‌نك حرمتن صاقلمغه ديرلر ديمش (ايمدى راعها رعايتدن امر حاضردر يوخسه رعيادن امردكلدر زيرا رعيادن امر ارع كلور راع كلمز كذلك (وآن قوليده الرعى رانك فتحيله و عينك سكونيله مصدردر اوتلمق معناسنه در يقال رعيت الابل ارعاها رعيا ورعى اوتلمغه دخى ديرلر (يقال رعى العير الكلاء بنفسه رعيا عير حماره ديرلر انتهى (وهى واو حاليه در هى ضمير منفصل مبنى محلا مرفوع مبتدادر (قوله فى الاعمال جار مع المجرور سائمة كلمه‌سنه متعلقدر حصر ايچون تقديم اولنمشدر قوله سائمة نظام رفوع مبتدانك خبريدر مبتدا مع خبره جمله‌سى راعهاده اولان مفعول ضميرندن حالدر ها ضميرى تقديرا منصوب راع كلمه‌سنك مفعوليدر نفسه راجعدر (وآن قوليده السائمه يانك كسريله يبانده اوتليان طوار (المسومه ميمك ضمى واوك فتحى وتشديديله كزديلن آتلرومنه (قوله تعالى والخيل المسومة ديمش (بعض شراح بويتك معناسنده ديمشدركه وراعها من المراعات بمعنى الحفظ شبه الاعمال بالعشب فى النفع استعارة مكنية واثبات الرعى والسوم لها تخييل

وفى ضمير النفس استعارة مكنية واثبات الاستحلاء تخييل والمعنى الزم محافظة نفسك وراعها فى حال اشتغالها بالاعمال الصالحة وامنعها حين وجدت المرعى حلوا لذيذا فان رعيتها فى صالحات الاعمال ومهذبات الاخلاق فراعها وارفق بها واحفظها بالاعمال الصالحات وعليك بواطن الامور واياك وظواهرها فان العسل المسموم حلو لذيذ ظاهرا وسم قاتل باطنا (شارح فاضل شيخ زاده عليه الرحمه فمعنى البيت راع النفس فى اشتغالها بالاعمال عماهو مفسد من الرياء والعجب والغفلة والضلالة وان عدت النفس بعض التطوعات حلوا واعتادت به والفت فاجتهد فى ان تقطع نفسك عنها واشتغل بما هو اشق عليها لان اعتبار العبادة انما هو بامتيازها عن العادة ولان البلوغ الى قاصية الكمال فى ارتكاب مشقة النفس ديو معنى ويرر (فاما بو معناى لطيف ملاحظه‌سى ممكندركه ناظم عليه الرحمه مصراع اولده سائمة كلمه‌سنده حرف تشبيهى حذف ايدوب كالسائمة ديمك مراد ايدر ياخود رجل عدل قبيلندن نفس سائمه‌در مراد ايدر يعنى نفسى يبانده بلا راعى اوتليان طواره تشبيه ايتمشدر بوندن مقصودى ديمك استركه يبانده بلا محافظ وراعى اوتليان طوار يعنى سائمه سقوط و هلاك مظنون اولان يوكسك يرلرده اوتلمقدر ومضر بلكه مسموم اولان اعشاب وكلادن تناول ايتمكدن و بو مقوله مهالكدن حفظ وحراست ومرعاى قديمه سلامته سوق ايدر راعى اولمديغى صورتده قضادن خالى اولميوب كيده‌رك تلف وهلاك اولمق مقرردر نفس دخى بو سائمه كبيدر حفظ و حراسته محتاجدر سندخى اعمال صالحه‌يى مفسداتدن وريادن حفظ ايله رعايت ايله معناسى اوله (قوله وان هى واو عاطفه‌در ان شرط ايچوندر هى ضمير منفصل مبنى محلا مرفوع مبتدادر ضمير نفسه راجعدر (قوله استحلت فعل ماضى مؤنث غائبه‌در تحتنده فاعل ضميرى نفسه راجعدر جمله‌سى فعل شرطدر (استحلت اصلنده استحلوت ايدى واو حرف علت الفه بعد القلب التقاء ساكنينى دفع ايچون الف حذف اولنمشدر استفعال بابى وجدان ايچون كلور (كما قالوا ولاصابة الشئ على صفة نحو

استعظمته اى وجدته عظيما نتـه كيم بعض شراح وان وجدت
النفس المرعى حلوافلا ترعها كما يقال استحلى الشئ وجده حلوا
ديمش قوله المرعى تقديرا منصوب استحلت فعلنك مفعوليدر مرعى
تركيده دخى مستعملدر كه فلان قريه نك مرعاسيدر ديرلر حيوانات
رعى اولنان يرلردر بعضيلر مرعادن مراد علف وكلا مقوله سى
اوتلردر كه ذكر محل ارادهٔ حال قبيلندندر ديمش (قوله فلا تسم
فاجزائيه در زيرا قاعده دركه جزاء شرط نهى اولسه ياخود امر يا
جملهٔ اسميه يا فعل ماضى اولسه جزايه فانك دخولى واجب اولور
فلا تسم نهى حاضردر رعيدن نهى در رعى ايتمه ديمكدر بو مقامده
نهيه لازم كلن منع معناسنده كنايه مستعملدر كه منع ايله ديمكدر مع
فاعله جمله سى جزاء شرطدر شراح (من سامت الماشية سام يسوم
سوما اى رعت واسمها اذا اخرجتها للرعى ديمش (ايمدى بالاده
تفصيل اولنديغى اوزره حرف تشبيهى حذفله نفسى يانده كزوب
كند وكندويه اوتليان حيوانه تشبيه ومرعادن مراد بطريق
الاستعارة المصرحه اعمال اولنديغى اعتبار ايله ولا تسم كلمه سى لازم
اولان منع معناسندن كنايه اولمق اوزره مصراع اولك ابتدا عبارت
معناسى بعده خلاصهٔ مفهومى تقريرى بو وجهله در سن نفسى
رعايت وحفظ وحراست ايله نفس اعمالده سائمه اولديغى حالده
ديمكدر معناى عبارت بودر لكن مآل مقصود بو وجهله تقرير
اولنور كه اولا اعمال ايله مراد اعمال صالحه اولديغى (شارح
شيخ زاده نك بالاعمال مفسد من الريا الخ قولى بالاده سبقت ايلدى
(ايمدى ديمكدر كه نفس اعمال صالحه صورتنده ايلديكى اعمالنده
سائمه در يعنى يانده كندو كندويه بلا راع ولا حافظ اوتليان
طواركبيدر كه مثلا اعمال صالحه ديو ايلديكى اعمالدن نمازنده سهو
وخطا ونيجه مفسدات ايله افساد صلاة ايدر كذلك مثلا خلقك
ظلما مالن آلوب وقف وخيرات ايتمك مراد ايدر وريا ايله نيجه
عبادت ولحن وخطا ايله قرآن كريمى تلاوت كذا وكذا بو مثللو
نيجه اعمال صالحه ايدرم صانوب معصيته مستغرق اولور سن انى
رعى ايله يعنى او مقوله مفسدات وريا وموجب معصيت اولان

اعمالدن

اعمالدن حفظ ايله وا كه رعايت ايله كه (فويل للمصلين الذين هم
عن صلاتهم ساهون) تهديدر بانيدر (ورب تال يلعنه القرآن حديث
شريف بويدر رباشراء خفى وظلم عباددن موقف اوقافدن نه خير
اولور ديو بو مقوله عمللردن سن انى حفظ وحراست وضبط وا كاه
ايتمك ايله محافظـه ايله (مصراع ثانى واكر نفس مرعايى حلو
بولورسه يعنى او مقوله اعمال كندويه طتلو كلورسه اوتلمه دن منع
ايله ديمك اوله چونكه مرعادن مراد بطريق الاستعاره اعمال ايدى
يعنى او مقوله صورتا عبادت اما حقيقة جهل ومعصيت بلكه شرك
خفى اولان اعمالده اكر نفس حلاوت ولذت بولورسه سن انى منع
ايله كه عبادت ديوب الفت ومداومت ايتمه سيله غريق سيئات
ومعصيت اولميه (ناظمك فى الاعمال قولندن مرادى ذكر اولنديغى
اوزره ظاهرا عمل صالح حقيقتده معصيت اولان اعمال اولديغى
راعها كلمه سيله رعايت ومحافظه ايله ديو امر ايلديكندن ظاهر
ومستفاددر زيرا نفسى اعمال صالحه ده حفظ وضبط وحراستك
معناسى اولديغى كبى مصراع ثانيده فلا تسم عبارتيله اعمال
صالحه دن نهى هيچ جائز دكلدر (ايمدى فى الاعمال قولنده اولان
اعمال ايله مراد ضبط وحراسته ورعايت واحتياطه محتاج اولان
اعمال ايمش كه راعها قوليله ناظم امر ايلدى بو مقوله اعمال بهر حال
اعمـال سيئه اولور ديمك ظاهر عبارتدر بو بيت صعب المسالك
شرحنده بعضيلر دخى يعنى عليك بمراعات النفس فانها مطيتك
وارفق بها اذا كانت راغبـة فى رياض الاعمال الصالحات وان
وجدت النفس المرعى حلوا فلا ترعها وعالجها بالتكاليف الشاقة
لئلا تعتاد بالتنعم المفضى الى الكسالة والمؤدى الى البطالة
ديمشدر فاختر ماشئت من المعانى (وفيه من البديع جناس الاشتقاق
بين سائمة وتسم وراعها والمرعى ورد العجز على الصدر فيهما
ولذا لم يأت يراعيه مكان سائمة ومراعاة النظير بين سائمة والمرعى
كم حسنت مستفعلن لذة فاعلن للمرء قا مستفعلن تلة فعلن
من حيث لم مستفعلن يدران فاعلن نالسم فى ا مستفعلن دسم فعلن
(كم حسنت لذة للمرء قاتلة) (من حيث لم يدر ان السم فى الدسم)

كم حيثيتنت اولا كم كلمه سنك استفهاميه وخبريه ايكى قسم اولديغنى
تحقيق وهر برينك معناسى اخردن تفريق وكركى كبى معنالرينى
واعرابنى ذكر وتفصيله محتاج اولمغله (شيخ زاده عليه الرحمه نك
تفسير بيضاوى حاشيه سنده سورهٔ بقره دن بالمناسبه تحريرى نقل
وبوكونه ذكر اولنوركه (حيث قال لفظة كم استفهامية واخبارية
تدلان على عدد معلوم فالاستفهامية كناية عن عدد مبهم عند المتكلم
معلوم فى ظنه عند المخاطب والخبرية لعدد مبهم عند المخاطب ربما
يعرفه المتكلم ومعناه التكثير واما المعدود فهو مجهول عند المخاطب
فى الاستفهامية والخبرية فلهذا احتاج كل منهما الى مميز يبين
المعدود مميز الاستفهامية منصوب مفرد لانه العدد ومميز الخبرية
مجرور باضافتها اليه ويجوز ان يكون مميز المجرور مفردا للتكثير
ويجوز ان يكون جمعا لانها كناية عن العدد الكثير انتهى (معلوم
اوله كه كم كلمه سى ايكى قسمدر (اولكى استفهاميه در كه انكله
عدددن سؤال اولنور مميزى منصوب اولور مثلا كم رجلا عندك ديمك
عدد رجالدن سؤالدر (ايكنجى كم خبريه در كه جامى مرحوم كثيرا ايله
تعبير ايدر مميزى مجرور اولور نحو كم رجل يذهب الى الجهاد يعنى
چوق آدم سفره كيدر غزا ايدركلور ونحو (قوله تعالى كم من فئة قليلة
غلبت فئة كثيرة) بونلرده عدددن سؤالك اصلا ملايمتى يوقدر
(ايمدى معنالرى معلوم اولديسه كلهلم اعرابنه (قال ملا جامى فكم
الاستفهامية المتضمنة معنى الاستفهام مميزها الذى يدفع الابهام
عن جنس المسؤل عنه منصوب على التمييز مفرد وكم الخبرية فمميزها
مجرور بالاضافة يكون مفردا تارة نحو كم رجل عندك ومجموع اخرى
تقول كم رجال عندك وتدخل من فى مميز كم الاستفهامية والخبرية
تقول كم من رجل ضربت (وقوله تعالى كم من قرية اهلكناها
وكل من كم الاستفهامية والخبرية يقع منصوبا ومجرورا ومرفوعا
ديمشدر بونك قاعده سى بودر كه اكر كم كلمه سندن صكره كندويه كه
مميزينه راجع ضميرى مشتمل اولميان فعل ياخود شبه فعل مذكور
اولورسه يعنى كندودن صكره فعل مذكور اوله لكن ضمير
مذكوردن عارى اوله (كما قال رحمه الله كل واحد من كم الاستفهامية

والخبرية يكون بعده فعل او شبه فعل غير مشتغل عنه بضميره يكون
منصوبا معمولا على حسب هذا الفعل وعمله لايكون الا بحسب
المميز وذلك انك تقول كم يوما ضربت فكم منصوب على الظرفية
مع اقتضاء الفعل ان يكون كم مفعولا به اومفعولا مطلقا وغير ذلك
من المنصوبات فتعينه لاحد المنصوبات انما هو بحسب المميز يعنى
كم سكون اوزره مبنى محلا منصوب اولوب كندودن صكره مذكور
فعل معهود على حسب هذا الفعل معمولى اولور بونك معناسى
بودر كه كمك مميزى اول فعلك نه كونه معمولى اولمق اقتضا ايدرسه كم
اول فعلك او كونه معمولى اولور مثلا فعل معهود كمك مميزنى معناده
كندويه مفعول به ايتمك اقتضا ايلسه كم او فعلك مفعول بهى اولور
(نحو كم رجلا ضربت مثالنده فعل غير مشتغل بضميره كه ضربت
كلمه سيدر كم لفظنك مميزى اولان رجل كلمه سى معناده كندويه
مفعول به اولمغى اقتضا ايدر (پس كم سكون اوزره مبنى محلا منصوب
ضربت فعلنك مفعولى اولور رجلا لفظا منصوب كمك مميزيدر
دينور واكر فعل مذكور اول مميزى كندويه ظرف اولمقلغى اقتضا
ايلسه نحو كم يوما ضربت مثالنده كم محلا منصوب ضربت فعلنك
ظرفيدر يوما كمك مميزيدر واكر مفعول مطلق اولماسنى بحسب
المعنى اقتضا ايدرسه كم ضربة ضربت كبى كه كم منصوب المحل
ضربت فعلنك مفعول مطلقى اولور ضربة كمك مميزيدر (زيرا
فعل معهود بو مثالده كم كلمه سنك مميزى اولان ضربة لفظنك
كندويه بحسب المعنى مفعول مطلق اولمغى اقتضا ايتدكله كم كلمه سى
ضربت فعلنك مفعول مطلقيدر دينلدى (ايمدى بو مثاللر كم
استفهاميه نك مثاللريدر (اما كم خبريه يه مثال كم رجل ملكت قولنده
ملكت فعلى رجل كلمه سنى بحسب المعنى مفعول به اولمغى اقتضا ايدر
(پس كم سكون اوزره مبنى ملكت نك مفعول بهيدر رجل لفظا مجرور
كم خبريه نك مميزيدر (ونحو كم يوم ضربت كم ضربت نك ظرفى
اولور يوم لفظا مجرور كم خبريه نك مميزيدر (ونحو كم ضربة ضربت
فى المفعول المطلق (ايمدى كم كلمه سنك تقديرا منصوب اولمه سنك
صورتى بودر (اما كم كلمه سنك صورت وقوع جرى كم مطلقا حرف

جرك مدخولی اولورسه یاخود مضاف الیه اولورسه كم تقدیرا
مجرور اولور (كما قال رحمه الله كل واحد من كم الاستفهامیة
والخبریة وقع قبله حرف جر نحو بكم درهما اشتریت فی الاستفهامیة
او بكم رجل مررت فی الخبریة او مضاف نحو غلام كم رجلا ضربت
وعبد كم رجل اشتریت فمجرور بحرف الجر والاضافة مثال اولده كم
حرف جر ایله محلا مجرور اشتریت فعلنه متعلقدر جار مع المجرور
محلا منصوب مفعول بهدر درهما كمك ممیزیدر مثال ثانی اولان
صورت اضافتده غلام ضربت فعلنك مفعولیدر مضافدر كم
كلمه سنه كم تقدیرا مجرور غلام كلمه سنك مضاف الیهیدر رجلا
ممیزیدر (ایمدی بو مذكورات كم كلمه سنك منصوب و مجرور
اولمه سنك صورتیدر فاما مرفوع اولمه سنك صورتی سالف الذكر
ایكی صورتك رفعی عندنده در كما قال رحمه الله (والا فمرفوع ای
ان لم یكن بعد كم فعل غیر مشتغل عنه بضمیره ولا ما قبله حرف جر
او مضاف فمرفوع (قال المتوسط قوله والا مرفوع اشارة الی
مواضع كونها مرفوعین ومعناه ان لم یكن بعده فعل غیر مشتغل عنه
بشیء آخر ولا قبله حرف جر ولا اسم مضاف فكم مرفوع فی ذلك
المواضع بانه مبتدأ ان لم یكن ظرفا نحو كم رجلا اخوتك و كم رجل
قام وخبر مبتدأ ان كان ظرفا نحو كم یوما سیرك و یعلم كونه ظرفا
بالممیز فان كان الممیز ظرفا كان كم ظرفا والا فلا انتهی (ایمدی
خلاصهٔ ما ذكر بودر كه صورت اولاده كم منصوب اولوب ممیزی
كاه مذكور و كاه محذوف اولوب كندیدن صكره ذكر اولنان
فعلك معمولیدر كما ذكرنا صورت ثانیه كم حرف جر یاخود اضافت
ایله مجرور اولمسیدر صورت ثالثه كم كلمه سی مبتدا وما بعده خبر یاخود
بالعكس مقدم خبر مؤخر مبتدا اولوب مرفوع اولمسیدر (مصنف
ابن حاجب علیه الرحمه نك كل واحد من كم الاستفهامیة والخبریة
یقع منصوبا ومجرورا ومرفوعا دیدیكی اشبو صور ثلاثه در (ایمدی
بو محلده كم خبریه در كثیرا معناسنه در ممیزی محذوف مرة
كلمه سیدر (قوله حسنت تفعیل بابندن فعل ماضی مؤنث غائبه در
تحتنده فاعل ضمیری نفسه راجعدر كرچه حسنت كمدن

صكره مذكور فعلدر لكن كمك ممیزی اولان مرة كلمه سنه
راجع ضمیر اولمغله ان كان بعده فعل غیر مشتغل عنه بضمیره
صادق اولوب وممیزی اولان محذوف مرة كندودن صكره
مذكور سالف الذكر حسنت فعلنك مفعولی اولمق اقتضا ایتمكله
كم سكون اوزره مبنی محلا منصوب ما بعدنده مذكور غیر مشتغل
بضمیره اولان حسنت فعلنك مفعولیدر واكر محذوف دیدیكمز
ممیز تحسینا تقدیر اولنورسه اول ممیز فعل مذكورك مفعول
مطلق اولمق اقتضا ایتمكله كم كلمه سی بو صورتده محلا منصوب
حسنت فعلنك مفعول مطلقی اولور شیخ زاده محذوف اولان ممیزی
حرف جر ایله تقدیر ایدوب وكم منصوب المحل بالظرفیة ای كثیرا
من المرات حسنت دیمشدر (حسنت دیمك كوزل كوستردیمكدر
دیمشلر (قوله لذة لذت الملك مقابلیدر كذلك ما یتلذذ به اولان شیئه
دخی اطلاق ایدرلر طعام لذیذ معناسنه اولور قوله لمرء حسنت فعلنه
متعلقدر مرء تركیده اركشی به تعبیر ایدرلر (فارسیده مرددر قوله قائلة
كلمه سی لذة كلمه سنك صفتیدر (من حیث من حرف جردر حیث ظرف
مكاندر جهت معناسنه استعمال اولنور من جهة العلم دیمك اولور
وكاهی تعلیل ایچون استعمال اولنور من اجل عدم العلم معناسنی
مفید اولور) قوله لم یدر فعل مضارع مجزومدر دری یدری درایة
ودریا دیرلر اذا علم دیمشلر اصلی دری یدری رمی یرمی كبی واما
المضارع فی الناقص فیسكن اللام فی الرفع ویسقط فی الجزم
قاعده سیله یدری یاسا كن قلندی بعده حرف جازم ایله یا حذف
اولندی لم یدر اولدی قوله یدر فعل مضارع فاعلی تحتنده ضمیر مرء
كلمه سنه راجعدر لم یدر جمله سی حیث كلمه سنك مضاف الیهیدر
(ان السم ان حروف مشبهه دندر السم اسمیدر سم زهردر قوله
فی الدسم حرف جر كائن محذوفنه متعلق ان كلمه سنك خبریدر ان مع
خبره جمله سی لم یدر فعلنك مفعولیدر اكر لم یدر لم یعرف معناسنه
اولورسه اما اكر لم یدر ایكی مفعوله تعدیه ایدن افعال قلوبدن
لم یعلم معناسنه اولورسه جملهٔ مذكوره یعنی ان مع خبره جمله سی
ساد مسد المفعولین لم یدر فعلنك مفعولیدر (زیرا لم یدر كلمه سی

افعال قلوبدن ایکی مفعوله تعدیه ایدن لم یعلم معناسنه در (دسم
وان قولیده الدسم فتحتین ایله چرویش یاغیدر دیو تصریح ایدر
چرویش ترکیده ات یاغیدر (بعض شراحك دسم مایتلذذ به النفس
ویتشوق الیهدن مجازدر دیدیکی تأیید ایدر که ات یاغی بین العرب
اطعمهٔ لذیذه دن اوله (ایمدی محصول معنای بیتی بیانده شراحك
تقریری بو وجهله در که بعض شارح زینت النفس لذة للمرء وهی
لبست بلذة وانما یصیر سببا لهلاکها فی الدارین من جهة ان المرء
لایدری ان السم فی الدسم فیأکله فاذاهی سم دیمشدر (درة المضیئه
صاحبی بویله تقریر ایدر که والمعنی ان النفس الامارة بالسوء لغایة
رغبتها فی استیفاء اللذات وفرط محبتها لنیل الشهوات لم تلتفت
الی حقیقة الحال ولم یتوجه الی المآل فکثیرا من المرات حسنت
وزینت لذة بحسب الظاهر وهو سم قاتل فی الباطن لعدم درایتها
ان فی الدسم سما قاتلا دیدی شارح فاضل شیخ زاده علیه الرحمه
بو بیت بیت سابقك مصراع ثانیسندن استفهامدر (یعنی مصراع
ثانیسندن نشأت ایدن سؤاله جوابدر کویا ناظم مصراع ثانیده
اکر نفس مرعادن لذت آلورسه سن انی رعیدن منع ایله دیدکده
بر سؤال کلور که چونکه رعیدن لذت المش قورعی ایلمسون نیچون
فلا تسم دیوب رعیدن منع ایدرسن دیدکلرنده جواب نفس لذت
آلوب حلاوت بولدیغندن منع شو ملاحظه ایله درکه نفس چوق
کره انسانه لذت قاتله یی استحسان ایدر کوزل کوسترر حال بوکه
انسانك تحسینی سم طعام لذیذ ایچنده اولدیغنی بیلمدیکی جهتندندر
یاخود بیلدیکی ایچوندر دیمك اوله (نته کیم شارح حنفی علیه الرحمه
بیورر من حیث اما یتعلق لمحذوف او بقاتله او حسنت والمعنی
حال کون ذلك التحسین او القتل حاصلا من جهة عدم ادراکه
کذا لاجل کذا (وقال الشارح المصنفك فکم هذه اما استفهامیة
والاستفهام للتجهیل ای انت لاتعرف کید النفس فانها تحسن
مایهلك ایاك ومميزها محذوف ای کم مرة او خبریة ای کثیر من المرات
المعنی کم زینت النفس لذة للمرء بحسب الصورة وهی لبست بلذة
فی الحقیقة بل هی تصیر سببا لهلاکها من جهة انه لایدری ان السم

فی الدسم فیأکله فیهلکه (فیه من البدیع الجناس المطرف بین السم
والدسم وهو مازاد احد رکنیه علی الاخر بحرف فی اوله کما ان المزیل
مازاد علی الاخر بحرف فی الاخر وتسمیته بالمطرف هو ماعلیه القوم
وهو احسن من تسمیته بالناقص ومراعات النظر بین الدسم
وقاتله وبین لذة والدسم وحسن التعلیل فی قوله من حیث لم یدر
واخش الدسا مستفعلن یس من فعلن جوع ومن مستعلن شبع فعلن
فرب مخ مفاعلن مصة فعلن شر من الت مستفعلن تخم فعلن

(واخش الدسایس من جوع ومن شبع)

(فرب مخمصة شر من التخم)

(واخش قولی راعها اوزرینه معطوفدر خشی یخشی دن واخش
امر حاضردر خوف ایله دیمکدر دسایس مفعولیدر (بعضیلر نزع
خافض اوزره منصوبدر من دسایسها دیمکدر دیمش (دسایس
دسیسه نك جمعیدر دسیسه خدعه و مکر و کزلو فتنه معناسنه در
حقیقتده مراد آفات نفسدر (بعض شراح وهی الفتنة الخفیة التی
لایطلع علیه کل احد من دسست الشیء فی التراب اخفیته قال الله
تعالی (وقد خاب من دسیها) ای اخفاها فی الصدور دیو تفصیل ایتمش
(الف لام جنس ایچوندر عمل واعتقاده شامل مطلقا جنس دسیسه
مراد اولنور (قوله من جوع جار مجرور دسایسه متعلقدر یاخود
مقدر کائن کلمه سنه متعلق اولوب دسایسك صفتیدر (جاع یجوع
جوعا فهو جایع کلور آجلق معناسنه در (قوله ومن شبع من جوع
اوزرینه معطوفدر بکسر الشین وفتحها شبع یشبع شبعا وشبعا
علم بابندن مصدردر شبع جوعك ضدیدر من شبع کلمه سنده اولان
حرف جر اعاده اولندیغی جوع وشبع دن هر بری مستقلا منشأ
آفات اولوب هر برندن احتراز وخشیت ایتمکه تنبیه ایچوندر
منشأ آفات اولمقده ایکیسنك جمعنه حاجت یوقدر دیمك اولور
(دسایس جوع یعنی جوعده اولان دسایس سوء خلق وحدت
وغضب وسوء الاعتقاد بالله تعالی وحدوث الکلال فی العبادات
والملال وعلة الدق والذبول والامراض والخیالات الباطلة
الفلسفیة وغیرهادر (بعضیلر آفات الناشیة من الجوع تضرر

بالقلب والروح والدين ديمشلر (اما دسايس الشبع قسوت قلب
وغفلت وكسل وكرانی وثقلت وضيق قلب وغلبۀ شهوت
ومغلوبيت لنفس الاماره واطفاء نورقلب وارتفاع يقين وسوء ظن
وسوء اعتقاد وغيرذلك ديمشلر (بونلر جمله آفات جوع وشبعدندر
(قوله فرب فاتعليليه در جوعدن خوف وخشيت ايتمك ايله
ايلديكی امرك علتيدر (رب كلمه‌سی عندالبصريين نكريه داخل
اولور واول مدخولی اولان نكره يامفرد ايله ياجمع ايله صفتلنور
(واول نكرۀ موصوفه‌ده عامل اولان فعل غالبا محذوف فعل
ماضيدر كه حرف جر اولان رب اول فعل محذوفه متعلق اولور
اول فعله جواب رب ديرلر (فرب مخمصة وجدتها تقديرنده در
(بعض شراح رب زائده در مخمصة لفظا مرفوع مبتدادر شر
خبريدر (بحسبك درهم قبيلندندر ديمشلر (اما كوفيون عندنده
رب اسمدر كم كلمه‌سی كبی تقديرا مرفوع مبتدادر شر خبريدر
مخمصة مضاف اليهيدر (ای كثير من المخمصة شر من التخم
تقديرنده در بوقوالده كلفت اولمغله مختار بودر ديمشلر (مخمصة
مصدردر مسغبۀ وزننده شدة جوعدر يقال حتی خمص بطنه
اذاالتصق على ظهره (بعض شراح مخمصة نهاية الجوع الذی
بعده الموت (ولهذا اباح الله تعالى المحرمات فی تلك الحالة ديمش (ناظم
جوعی شدت ايله قيد وتوصيف ايلديكی شر شدت جوعده در
(زيرا جوع قليلده شر يوقدر وآفات الناشية من الجوع المفرط
هو يضر بالقلب والروح والدين ديمشلر (معلوم اوله كه ناظم
جوعك بيانه فرب مخمصة ايله مبادرت ايلدی اماشبعك بيانه
تعرض ايتمدی (يعنی جوعدن خوف واحترازايله امر ايلديكنك
علتنی بيان ايلدی شبعك دسايسنك واندن احترازك علتنی بيان
ايتمدی كه شبعك دسايس ومضرتی ظاهردر اماجوعك مضرتی
ودسايسی خفيدر (زيرا جوع شعار صالحيندندر وفی الجوع الحكمة
والعلم ديمشلردر (الجوع نور والشبع نار بيورلمش وبالجمله كبار
اولياء اللهك جوعله اتصافلری مشهوردر كذا وكذا ظاهر اولان
جوعك آثار حسنه‌سيدر (امادسايسی مخفی اولمغله جوع مطلقا

مقبول ومؤتمن اولوب محل خوف وحذر اولمق مظنه‌سنی دفعه
محتاج اولمغله (ناظم فرب مخمصة قولی ايله جوعك علت احتراز
وخشيتنی بيانه مبادرت ايلدی (زيرا جوعك آفات ودسايسی
مخفيدر اماشبعك افات ودسايسی اكثر من ان يحصی ظاهر وآشكار
اولمغله اندن خوف واحترازه علت بيانه حاجت يوقدر فی الحقيقه
دسايس وافات ومخاطرات ومهالكك مبدائی اكثريا شبع اوله كلمشدر
(حتی بعض شراح افراط ايدوب قيل لو سئل اهل القبور ماسبب
اجالكم لقالوا جميعا التخمة ديمش بطنك عدوك ضروب امثالندندر
(قوله شر افعل تفضيل در شراح يقال فلان شر الناس ولايقال اشر
الناس ديمشلر يعنی افعل تفضيل البته انصر وزننده اولور
اعتراضنه جوابدر شر لفظا مرفوع مبتداء محذ وفك خبريدر
ای هی شر ديمك اولور مبتدا مع خبره جمله‌سی مخمصه كلمه‌سنك
صفتيدر (من التخم من حرف جر التخم مجرور بهادر (شر كلمه‌سنه
متعلقدر التخم كلمه‌سنده ايكی احتمال واردر (اولكی كلمه‌نك جمعی
اولان كلم كبی تخمه‌نك جمعی اولمق (ايكنجی تخم اصلندن تخمه‌در
كلمۀ كبی مفرددر ضرورت وزن ايچون تا حذف اولنمشدر تخم اولك
ضمی ثانينك فتحی ايله در كذلك مفردی اولان تخمه‌دخی اولك
ضمی ثانينك فتحيله در تخم وخمدن مأخوذ در تانك اصلی واودر
تكلمة كبی وخم هواده اولان تعفن سوء مزاجدر ديمشلر واقعده
هوای وخيم مشهوردر تخمه كثرة اكل وفرط امتلادن حاصل
علل معديه‌دن برمخاطره‌لی علت مهلكه‌نك اسميدر (بو نظم بديعده
بين الجوع والشبع والمخمصة والتخم مطابقت اولمغله صنايع
بديعه‌دن صنعت تطبيق بولنمق ممكندر (بيتك خلاصه معناسنده
(بعض شراح ديمشكه (والمعنى كن خائفا من الافات الناشئة
من الجوع ومن الشبع ولاتكن زاعما ان الجوع على الاطلاق جيد
حسن فان كثيرا من المجاعات بمراتب شر من الشبع التام المفضی
الى المرض اوالموت (دره مضيئه صاحبی خلاصۀ معنايی
بوصورتده تقرير ايدر كه والمعنى ايها الطالب احترز عن حيوانية
نفسك فی جميع الاحوال ولاتغتر بالجوع والشبع فان للنفس

فيهما مكرا وكيدا خفيا لا تطلع عليه فتزل قدمك بعد ثبوتها
(وقل اللهم ثبت قدمي على الصراط المستقيم (معناى عبارت
بيت) جوع وشبعدن حاصل اولان حيله دن يعني نفسك جوع
وشبعدن حاصله اولان حيله وفتنه سندن خوف وخشيت ايله
زيرا چوق جوع مفرط واردر كه تخمه دن زياده شردر يعني
قبيح بولورسك يعني همان جوعدر ديوب محسنات ظاهره سنه
نظر ايدوب دسايس وآفات خفيه سندن امين اولمه شبعدن
خوف ايتديكك كبي جوعدن دخي زياده خوف واحترازايله زيرا
نيجه جوع مفرط واردر كه امراض مهلكه دن اولان تخمه دن
زياده شر وقبيحدر ديمك مآلنده اوله (وفيه من البديع الطباق
بين الجوع والشبع والمخمصة والتخم ومراعات النظير

واستفرغ الدمستفعلن دمع من فاعلن عين قدام مستفعلن تلئت فعلن
من المحا مفاعلن رم وال فعلن زم حمية الن مستفعلن ندم فعلن

(واستفرغ الدمع من عين قد امتلئت)
(من المحارم والزم حمية الندم)

(قوله واستفرغ واو عاطفه واخش اوزرينه معطوفدر (استفرغ
استفعال بابندن امر حاضردر تخليه وتفريغدن افرغ معناسنه در الدمع
فعل امرك مفعوليدر كوز ياشيدر من عين جار مع المجرور استفرغ فعلنه
متعلقدر ياخود محذوفه متعلق اولوب دمعك صفتيدر تنوين تحقير
ايچوندر محارمه نظر ايله مملو اولان عين تحقيره شايسته در ديمكه
اشارتدر (قوله قد امتلئت قد تحقيق ايچوندر (امتلئت فعل ماضي
مؤنث در افتعال بابندندر فاعلي هي ضميري عينه راجعدر عين مؤنث
سماعيدر امتلا فراغك ضديدر طولدي مملو اولدي ديمكدر قوله من
المحارم من ابتدائيه در لام جنس ايچوندر (محارم حرام معناسنه اولان
محرمك جمعيدر حتى نكاحي صحيح اولميوب حرام اولان اقربايه
ذي رحم محرم ديرلر قاضي عضدا امتلاء دمعدن مراد كثرت ذنوبدر
ديمش يعني عينك حرام ايله ممتلي اولماسنك تكثير ذنوب ومعصيت
لازميدر زيرا عين يا محرماته نظر ايدر معصيتله مملو اولور ياخود
سائر موجب معصيت اولان علايق وماسوايه ومشتهيات نفسه

نظر ايدر بيت) هواي نفسمه بادي نگاهم اولمشدر) (بوتيرينه بكا
كند وتركشمدندر) منطوقنجه او نظر عين جهتندن ارتكاب
معصيت سببيله عين نه قدر محارم ايله مملو اولورسه معصيت وگناه
دخي اولقدر كثير اولمق لازم كلور بو لزوم ايله مراد امتناع انفكاك
معناسنه لزوم منطقي دكلدر بلكه مجازاتده اولان لزوم عرفيدر
(ايمدي ملزوم اولان امتلاء عيني ذكر ايدوب لازمي اولان ذنوب
ومعصيتي لزوم علاقه سيله اراده مجاز مرسل اولور ديمش كنايه يه
ذاهب اولمديغنك سببي كنايه ده معناي حقيقيي اراده ايتمك ممكن
اولمق شرطدر بو محلده ايسه عينك حقيقت محارم ايله مملو اولمه سي
متصور دخي دكلدر (نته كيم كثير الرماد كثرت مسافردن اقتضا
ايتمكله مضيف ديمكدن كنايه در لكن اول مضيف اولان شخصك
حقيقتده مطبخنده رماد كثير اولمق محال دكلدر (اما مجازده
قرينهٔ مانعه واردر معناي حقيقيي اراده ممكن دكلدر (ايمدي كنايه
ايله مجاز بو جهتدن فرق اولنور (قوله والزم دردنجي بابدندر ثبوت
وعدم انفصام معناسنه اولان لزومدن امر حاضردر ملازمت ايله ايرلمه
ديمكدر (واو عاطفه ايله واستفرغ اوزرينه معطوفدر الزمت
الشيء الزمه لزوما وماذا لم يفارقه ديمشلر قوله حمية الندم بكسرة الحاء
المهملة وسكون الميم احتما واحتراز در رمي يرمي كبي حمي يحمي
حميا وحماية وحمى المريض مما يضره منعه منه ديمشلر والندم بتحريك
الدال الندامه من ندم على فعل ندما من باب الثاني (وآن قوليده
الندم پشيمان اولمق ديمش حميه لفظي ندم كلمه سنه مضافدر اضافت
بيانيه در (زيرا مضاف اليهي مضافه حمل صحيحدر (الاحتماء الذي
هو الندم ديمك صحيحدر كذلك اضافت بمعني من در ديمشلر يعني
ندامتدن اقتضا ايدن احتما واحتراز در يوخسه لمصلحة اولان
احتما دكل ديمك اولمغله معناي لطيف اولور مثلا شرب خمر كندونك
علتنه مضر اولان كيمسه علتنك تزايدندن خوف مصلحتي ايچون
شرابدن حميه واحتراز ايتمه سي لمصلحة حميه در يوخسه توبه
وندامتدن ناشي حميه دكلدر (نته كيم شيخ زاده عليه الرحمه والحمية
الاحتماء واضافتها الى الندم اما بيانية اي الاحتماء الذي هو الندم

وان يكون بمعنى من اى الاحتماء الحاصل من الندم و الناشى منه
لا الناشى من مصلحة ديمشدر (بو قوله شارح مصنفنك اعتراض ايلمش
بقوله وذهب بعض الشارحين الى ان هذه الاضافة امابيانية (واما
بمعنى من اى الاحتماء الناشى من الندم وهو الندم لا الناشى من مصلحة
دنيـويه وهو غلط فاحش لان المسطور فى النحو ان الاضافة
البيانية هى التى بمعنى من و كلامه غلط من جهة انه زعم ان الاضافة
البيانية قسيمة للذى بمعنى من ديوب (شارح تحريره بو وجهـله
اعتراض ايدر لكن جواب بو وجهله ممكندر كه (شيخ زاده عليه
رحمه الله تصوير معناده الاحتماء الذى هو الندم ديوب بلا واسطه
كلمهٔ من حمل اولند يعنى بيان ايدر كذلك من واسطه سيله دخى
حمل ممكندر ديوب (بو مقامده ايكى طريق ايله تعبير ممكن اولديغنى
الاحتماء الحاصل من الندم ديمكله افادهٔ مراد ايدر بو منا سبتله
قواعد اضافتى ذكر و بيانه عاجزانه بو وجهله ابتدا اولنور كه (قال
مولانا جامى عليه الرحمة البارى و المضاف اليه كل اسم حقيقة
او حكما يشتمل الجمل التى يضاف اليها نسب اليه شئ بواسطة
حرف جر لفظا او تقديرا كما فى مررت بزيد او تقديرا حال كون ذلك
المقدر مراد من حيث العمل بابقاء اثره وهو الجر نحو غلام زيد وخاتم
فضة وضرب اليوم بخلاف قت يوم الجمعة نانه وان نسب اليه القيام
بالحرف المقدر وهو فى لكنه غير مراد اذ لو اريد لانجر والاضافة
(اما معنوية اى منسوبة الى المعنى لانها تفيد معنى فى المضاف تعريفا
او تخصيصا و لفظية اى منسوبة الى اللفظ فقط دون المعنى لعدم
سرايتها اليها (قال فى المتوسط الاضافة المعنوية على ثلثة اقسام
لان المضاف اليه ان لم يكن جنس المضاف ولا ظرف المضاف كانت
الاضافة بمعنى اللام وان كان المضاف اليه جنس المضاف بمعنى انه
يصدق عليه انه مأخوذ منه (قال السيد اى المضاف اليه صادق
على المضاف كانت الاضافة بمعنى من وان كان المضاف اليه ظرف
المضاف نحو ضرب اليوم كانت الاضافة بمعنى فى والحاصل
ان المضاف اليه اما مباين للمضاف وح ان كان ظرفا له (فالاضافة
بمعنى فى والا فهى بمعنى اللام (واما مساو او اعم مطلقا فالاضافة

ممتنعة

ممتنعة (واما اخص من وجه فان كان المضاف اليه اصلا للمضاف
فالاضافة بمعنى من والا فهى ايضا بمعنى اللام (واعلم انه لا يلزم فيما
هو بمعنى اللام ان يصح التصريح بها بل يكفى افادة الاختصاص
الذى هو مدلول اللفظ قولك يوم الاحد وعلم الفقه وشجرة الاراك
بمعنى اللام ولا يصلح اظهار اللام فيه وبهذا الاصل ترفع الاشكال
من كثير من مواد الاضافة اللامية والاضافة بمعنى فى قليل
فى استعما لاتهم (وتفيد الاضافة المعنوية تعريف المضاف مع
المضاف اليه المعرفة و تفيد تخصيص المضاف مع المضاف اليه
النكرة نحو غلام رجل فان التخصيص تقليل الشركاء ولا شك
ان الغلام قبل اضافته الى رجل كان شريكا بين غلام رجل
وغلام امرأة فبالاضافة خصص (بوندن صكره اضافة معنويه ايله
لفظيه نك وتعريف واقسامنك حفظ وضبطى ايچون خلاصه سى
بو وجهله در كه مضاف صفت اولورسه و معموله مضاف
اولورسه ضارب زيد حسن الوجه كبى اضافت لفظيه اولور بويله
اولمازسه اضافت معنويه اولور (يعنى مضاف صفت اولمازسه
خاتم فضة غلام زيد كبى ياخود صفت اولمش لكن معموله مضاف
اولمش (مصارع مصر و كريم البلد وفريد العصر كبى بو ايكى
صورتده اضافت معنويه اولور بو اضافت معنويه ده مضاف اليه
مضافك ظرفى اولورسه بينهماده تباين اولوب اضافت بمعنى فى
اولور ضرب اليوم كبى اى ضربى واقع فى اليوم واكر مضاف اليه
مضافه مباين اولورسه ياخود مضافدن اخص مطلق اولورسه
ياخود اعم من وجه اولورسه لكن مضافك اصلى اولمازسه بو اوچ
صورتده اضافت بمعنى لام اولور غلام زيد علم الفقه كبى فضة
خاتم كبى واكر مضاف اليه مضافدن اعم من وجه اولورسه لكن
مضاف اليه مضافك اصلى اولورسه اضافت بمعنى من اولوب اضافت
بيانيه اولور اكر بو صورتده اصلى اولمازسه اضافت لاميه اولور
(نتهكيم بيان اولندى اما مضاف اليه مضافه مساوى اولورسه
ياخود اعم مطلق اولسه اضافت ممتنعه در ليث اسد احد اليوم كبى
(ايمدى بو مقامده حمية الندم اضافت معنويه در (زيرا صفت اولان

حميه كه مصدر در مفعولنه مضافدر واضافت بيانيه‌در (زيرا
مضاف اليهى مضافه حمل ايكى وجهله صحيحدر اولكى حمل
(شيخ زاده عليه الرحمه والحمية الاحتما واضافته الى الندم بيانية
اى الاحتماء الذى هو الندم تعبيرى ايله صحت حملى تقرير ايدر ايكنجى
من واسطه سيله دخى حمل صحيح اولديغنى افاده ايدر (نته كيم
شيخ زاده عليه الرحمه اى الاحتماء الحاصل من الندم ايله صحت حملى
بيان ايتمشدر (قاضى عضد حميه كلمه سنده استعارهٔ مصرحه
واردر ديمش بو وجهله كه (ناظم عليه الرحمه مبتلاى معصيتك
مهالك ضلالتدن خلاص اولمق ايچون ترك معصيت ايلديكنى
مريضك خوف هلاك ايله مضر اولان طعامدن پرهيز واحترازينه
تشبيه ايلدى بعده مرضانك مضراتدن اجتنابنه موضوع اولان
حميه لفظنى ذكر ايلدى مبتلاى معصيتك ترك معصيت ايلديكنى
مراد ايلدى (پس حميه كلمه سنده بو وجهله استعارهٔ مصرحه
اولوب الندم كلمه سى قرينهٔ مصرحه اولور (بو محلده سؤال
ايتمشلر بعض كناه مجرد كرم عفو الهى ايله مغفور اولور و بعض
كناه واردر كه يالكز ندامت ايله ساقط اولماز تائب اولوب صريحا
توبه ايتمكه توقف ايدر (ناظم توبه ايله تصريح ايتمك كرك ايدى
(جواب توبه اشياء ثلثه‌دن مركبدر (نته كيم التوبة هو الندم
على الفعل فيما مضى وترك الذلة فى الحال والعزم على عدم العود
فى الاستقبال ديمشدر (ايمدى ندم توبه‌نك اعظم اجزاسندن
اولمغله ذكر جزء وارادهٔ كل طريقه‌سيله ندم ايله مجازا توبه‌يى
افاده ايلدى (نته كيم حديث شريفده (الحج عرفة) بيورلمش
حج شريفك اعظم اركاننددن اولان عرفه ايله حج شريف مراد
اولديغى كبى ياخود حديث شريفده (الندم توبة) بيورلديغنه
بناء تبركا ناظم عليه الرحمه ندم دخى توبه اولديغنه حديث شريف
نبوى ايله نازكانه اشارت قصد ايدر (بو بيت بلاغتماى عسير
المسالك) خلاصهٔ معناسنى تقريرده (شيخ زاده عليه الرحمه
ديمشدر كه يعنى يامن فى عينه امتلاء المحرمات وفى قلبه مرض الغفلة
فعليك باستفراغ الدموع والبكاء لان الاستفراغ هو العلاج للامتلاء

كذلك

كذلك (شارح قصيده مصنفك رحمه الله ومعنى البيت (كن
ساعيا فى افراغ الدمع من عين صارت ممتلئة من الحرام والتزم
طريق التوبة التى هى الندم ولاتفارق الاحتماء الحاصل من الندم
وامتلاء العين من المحرمات عبارة عن كثرة الذنوب الحاصلة بسببها
و كثرة العوايق و العلايق الناشية بسببها فلاتنظر بعد ذلك
الى المحرمات اصلا والزم طريق الرجوع عما صدر منك فى الازمنة
الماضية من النظر الى المحرمات ديمش (و بعض شراح يعنى ايها
العبد المقيد بقيد المعاصى اسكب الدمع من عين مملوة من الحرام
والزم توبة الاستغفار كى تخلص نفسك من العذاب ايله تعبير ايلمش
(ظاهر معناى عبارت بيت) محارم وسيئات ايله تحقيق مملو اولان
چشمكدن كوز ياشنى دوك افراغ ايله و پرهيز وحميهٔ ندامتى التزام
ايله بوندن قطعا منفك اولمه يعنى (العينان تزنيان) وساٸر احاديث
شريفه مفادنجه تعلق نظر واسطه سيله انجذاب دروندن ناشى
تلذذات منهيه وساٸر ماسوايه اولان ميل قلب وتعلقات سببيله
ارتكاب ايلديكك محارم و سيئاتى دركاه مغفرت پناه الهيده
كوز ياشى دوكوب استفراغ اشك نياز ايله كريان اولوب عفو
وازاله‌يه سعى ايله وحميهٔ ندامته ملازمت ومداومت ايله ديمك اوله
لكن محارمى ضمنا مريضك سبب هلاكى اولان اخلاط رديه‌يه
تشبيه ايدر كه استفراغ لفظى اصطلاح حكماده موجب علت
اولان اخلاط رديه‌يى ازاله‌ده مستعملدر (نته كيم استفراغ باعث
حيات وعافيت مريض اولديغى كبى دركاه حقده تضرع وابتهال
ايله كوز ياشى دوكمك مبتلاى علل معصيته سبب عفو ومغفرت
وباعث حيات ابدى اولديغنه ايما واشارت ايدر والتزام حميه ايله
امردن مرادى مرضانك واصل سرحد صحت وسلامت اولملرنده
پرهيز وحميه‌يه ملازمت ومواظبت واجبهٔ حالدن اولديغى كبى توبه
وندامتى دخى التزام وقطعا منفك اولميوب ملتزم اولمق اوزره تنبيه
ايچون (ناظم رحمه الله والزم حمية الندم ديو امر ايدر ديمك خلاصهٔ
معنى اولمق ممكندر لكن اشعار تركيه‌ده جمعيت تعبير اولنان مناسباتدن
استفراغ امتلاء حميه مسلم شعرا اولان لطائفندر (فيه من البديع

الطباق بين الاستفراغ والامتلاء ومراعاة النظير بينهما وبين الحمية

* * تخميس * *

* كتوردى جانه هزار سوء معصيت علت *

* بودرده چاره نه در ديو اسندم شفقت *

* ديدى طبيب هدايت كر كسه كر صحت *

* واستفرغ الدمع من عين قدامتلئت *

* من المحارم والزم حمية الندم *

وخالف الن مفاعلن نفس والش فاعلن شيطان واع مستفعلن صهما فعلن
وان هما مفاعلن محضا فعلن ك النصح فات مستفعلن تهم فعلن
وخالف النفس والشيطان واعصهما) (وان هما محضاك النصح فاتهم
قوله وخالف واو عاطفه در خالف مفاعله بابندن امر حاضر در مخالفت
موافقتك ضديدر خطاب ناظمك نفسندن مجرد شخصه در (نته كيم
ابيات سابقه لرده تفصيلى سبقت ايلدى ياخود توجه خطابه صالح
اولان هر كسه در قوله والنفس مفعوليدر الف لام عهد خارجيدر ابيات
سابقه ده مذكور تعديسندن فرياد اولان نفس امارة بالسوء در و
الشيطان نفس اوزرينه عطفدر شيطان استكبارده حدى تجاوز ايدر
متمرد وطاعتدن خارج جباره ديرلر انس وجان ودوابه اطلاق اولنور
(عربك حيه يه شيطان تسميه سى تمرد واطاعتدن خروجنه بناء در
شيطان من شطن يشطن اى بعد عن الطاعة ديمشلر بو اعتبار ايله
منصرفدر اكر شاط يشيطدن اولورسه هلاك معناسنه غير منصرف
اولور (بو محلده مراد دركاه حقدن مردود اولان شيطان عليه
اللعنه در (واعصهما امر حاضر در ايكنجى بابدن عصياندن مشتقدر
امر سابق اوزرينه معطوفدر عصيان امر ونهيه امتثالى تركدر
(وان هما ان حرف شرطدر بهر حال فعله داخل اولور هما ضمير
منفصل محلا مرفوع فعل مفسر اولان محذوف محضاك كلمه سنك
فاعليدر محذوف محضاك فعلنده اولان كاف مفعوليدر محضاك
مع فاعله فعل شرطدر مفسر اولان محضاك مع فاعله ومفعوله
جمله سى اعرابدن محلى يوق محذوف محضاك فعلنك مفسريدر
(قال فى المتوسط كلمة ان ولو يلزم دخولهما على الفعل لفظا او تقديرا

نحو

نحو ان ضربت او تقديرا نحو قوله تعالى (وان احد من المشركين
استجارك) فاحد مرفوع بانه فاعل الفعل المحذوف وهو استجارك
اى استجار يفسره الظاهر وليس بفاعل لفعل بعده ويؤيد ذلك
انك لا تقول ان قومك يضرب زيدا بل تقول ان قومك يضربوا)
محض خالص ديمكدر (قوله النصح مفعوليدر ونصيحت معناسنه در
(يعنى انلر سكا نصيحتى نه قدر خالص وصافى محض اخلاصدن
ايدرلرسه سن انلرى اتهام ايله (فاتهم جواب شرطدر اشبو جواب
شرط دليلدر كه ان كلمه سى شرطيه در يوخسه ان وصليه دكلدر
(زيرا ان وصليه نك جواب وجزاسى اولماز (قوله فاتهم فا جزائيه در
اتهامدن امر حاضر در فاعلى ضمير مخاطبدر مفعولى ضرورت وزن
ايچون محذوف هما ضميريدر فاتهما ديمكدر اتهام كذب وخيانته وجرمه
نسبتدر فاتهم جمله سى جزاء شرطدر حرف شرط مع جزائه جملهٔ شرطيه
مقدر ان لم يمحضاك اوزرينه معطوفدر تقدير كلام ان لم يمحضاك
او يمحضاك فاتهما اى انسبهما على الكذب والخيانة ديمكدر ياخود
منصوب اولوب واعصهما ده اولان مفعول ضميرندن حالدر قاضى عضد
عليه الرحمه بيورمش كه مطالب نفس حظوظ وصفا وشهوات
عاجله وراحت دنيادر وه قاصد شيطان لعين معصيت وخذلانه انسانى
القادر (ايمدى مطالب نفسانيه نك وشهوات عاجله نك جمله سى
مطلقا شرعا منهى دكلدر تعدد اطعمهٔ نفيسه خصوصا حلويات
سكريه لباس فاخره وسير وصفاى كلزار و بساتين جمله مشتهيات
نفسدن بو مقوله لرده وخالفهما ديوب نفسه مخالفت ايله امر
اقتضا ايتمز زيرا بولر منهياتدن دكلدر دينورسه جواب نفسه مطلقا
مخالفت منهياتدن قورتلوب خلاصه سبب اولمغله مطلقا مخالفت ايله
امر ايلديكه دائم الاوقات هر اموردە نفسه مخالفتى عادت ايدك حتى
آفاتدن امين اوله سز معناسنه در ديمش لكن فقير جو بدە ملاحظه م
بودر كه چونكه بو بيتده مذكور نفسدن مراد تعريف عهد خارجى
واسطه سيله ابيات سابقه دن (فان امارتى بالسوء ما اتعظت
مصراعنده اولان نفس امارة بالسؤدر بلكه سار ابياتده اولان نفس
نقدر مذكور ايسه جمله سى نفس امارة بالسؤدر سؤدن مراد مناهى

واعمال سيئه اولديغى ظاهردر (ايمدى سوء ايله امر ايلين خبيثه
مخالفت اولماز دەنه اولور صقين موافقت ايتمه مخالفت ايله ديو امرك
تمام محليدر جواب صحيح بو اولمق كرك زيرا امارة بالسوء اولديغى
حيثيتدن نفسه مخالفت واجبدر نفس وشيطانك صورتا محضا
خلوص ومحبتدن صادقانه نصيحتنى (شيخ زاده عليه الرحمه بو كونه
تصوير ايدر كه فربما يدعوك الشيطان الى الطاعات ويحرضك
على العبادات وزين عبادتك فى عينك حتى يجعلها لك معبودا
ويصيرك عن حضرة الحق مردودا حتى تكون ممن قيل فيهم
(افرايت من اتخذ الهه هويه) واعرض عن الله واعبد سواه وهذا
حالك مع عدوك الحاضر عندك حينا والغائب عنك احيانا فكيف
يكون حالك مع اعدى عدوك الذى بين جنبيك وهو اقرب اليك
فلا تعتمد على نصايحه لان الفوز فى مخالفة النفس ديمش در (معلوم
اوله كه ناظم رحمه الله وان محضاك ديوب شكده استعمال اولنان
ان كلمه سى كتورمكدن مرادى نفس وشيطان دن محضا خالص
حقيقت اولمق اوزره نصيحت امر مشكوكدر انلر سكا نصيحت
محضه واظهار خلوص ايدرسه اعتماد ايتمه انلرى سن كذبه نسبت
وحيله يه حمل ايدوب كذبله متهم ايله نصيحتلرينى قبول ايتمه ديمكدر
(بو بيتك بعض شراح خلاصهٔ معناسنى بو وجهله تقرير ايدر كه
ان شرطيه وجواب الشرط فى قوله فاتهم اى وان اخلصاك
النصيحة عن محض الاخلاص فاجعلهما متهما بالغرض ولا تقبل
قولهما انما ذلك عن غرض وكيد وهذا اعنى جعل ان شرطية
انسب لان المعنى ان مخالفة النفس والشيطان ينبغى ان يكون
امرا لازما للانسان لا يفارقه فى حين واوان واما هما اذا اظهر
الاخلاص فاتهم اياهما ولا تقبل ذلك منهما لابتنائه على المكر
والحيلة على ماهو دأب الاعداء (خلاصهٔ معناى عبارت بيت)
نفس وشيطانه مخالفت ايله وانلره اطاعت وانقياد ايتميوب عاصى اول
وعصيان ايله واكر انلر سكا نصيحت محضهٔ خالصه ايدرلرسه سن
انلرى اتهام ايله كه كذب وحيله يه نسبت ايله عداوته حمل ايله يعنى
نفس وشيطانك سكا عدو اولدقلرى ايات بينات ايله ثابت اومقوله بين

العداوه واعدايه اعتمادمى اولنور انلره اقتضا ايدن دائما مخالفت وعدم
انقياددر صقين كلام ونصيحتلرينه اينانوب انلره موافقت واطاعت
ايتمه ديمك مألنده اوله (فيه من البديع مراعات النظير بين المخالفة
والعصيان وبين النفس والشيطان والمقابلة بين النصح والاتهام
ولا تطع مفاعلن منهما فاعلن خصما ولا مستفعلن حكما فعلن
فانت تع مفاعلن رف كى فعلن دالخصم وال مستفعلن حكم فعلن
(ولا تطع منهما خصما ولا حكما)
(فانت تعرف كيد الخصم والحكم)
(واو بيت سابقده مذكورا وامر ثلثه دن برينه عطف ايچوندر
(لا تطع (بعض شراح الاطاعة الامتثال والانقياد طوعا ديمشدر
لا تطع نهى حاضر درضد عصيان اولان اطاعتدندر فاعلى ضمير
مستتر انت در (قوله خصما مفعوليدر (قوله ولا حكما بالتحريك خصما
اوزرينه معطوفدر حكم حاكم معناسنه در حكما نفسه نظر له در
خصما شيطانه نظر له در (نته كيم قوله تعالى (انه لكم عدو مبين)
بيورلدى منهما ده من ابتدائيه در لا تطع كلمه سنه متعلق مفعوليدر
لكن بعضيلرمن بيانيه در محذوفه متعلق در خصما وحكما كلمه لرندن
حالدر اشبو من بيانيه ايله اولان منهما كلمه سى من ايله مبين اولان
خصما وحكما اوزرينه تقديم اولنديغى تخصيص ايچوندر يعنى
انجق نفس ايله شيطان طرفندن اولان خصمه وحاكمه اطاعت ايتمه
ديمك اولوب تقدير كلام (لا تطع خصما ولا حكما كائنين من جهتهما
ديمكدر يعنى نفس وشيطاندن اولان خصم وحكمه اطاعت ايتمه
ديمك اولور (شارح قصيده شيخ زاده عليه الرحمه (ان فى قوله تعالى
(ومن يعش عن ذكر الرحمن نقيض له شيطانا فهو له قرين) ان فى الاية
الكريمة اشارة الى ان كل من يكون سببا للاعراض عن ذكر الله
فهو للمرء بمنزلة الشيطان وقس عليه حال جذب النفس وجنوده
ديمشدر (شيخك اشبو كلامنك تفصيلى بو وجهله دركه مثلا دليل
فسق وفجور ارباب هوا خصوصا عباد اللهك بغير حق مالنى المغه
ساعى اولان بى رحملره وسائر بو مقوله نفس وشيطاندن يعنى انلر
طرفندن اولان خصم وحاكمه اطاعت ايتمه زيرا بونلر جنود نفس

وشيطاندر بيتك مفادى بونلره اطاعت ايتمه دن نهيدر لكن بو معنا
مقصوده مغاير اولور زيرا مقصود نفس وشيطانه اطاعت ايتمه
معناسيدر يوخسه انلر طرفندن اولنلره اطاعت ايتمه ديمكله نفس
وشيطانه اطاعت ايتمه ديمك چيقمز ديو اعتراض ايلمشلر بو مقامى
بيانده (شارح درة المضيئه بيوررر (قوله منهما متعلق بمحذوف هو حال
من خصما او حكما ومن البيان قدم عليهما للاهتمام والتخصيص
اى لا تطع خصما ولا حكما كائنين من جهتهما كالمبتدعة
والفلسفة والظلمة لان قوله مكر وتلبيس وفعله كيد وتدليس
لان محب العدو عدو وخصم (اما شارح مصنفك سؤال وجوابى
بو وجهله تحرير ايتمش كه فان قيل فالنهى انما ورد على اطاعة
ماهو من جنودها لا عليها انفسها وهو المطلوب قلنا هذا لازم
بالطريق الاولى كقولهم مثلك لا يبخل خاتمه ده بو مقام مفصلدر
(بودخى معلوم اوله كه ناظم منهما قيديله خصم وحكمى انجق
نفس وشيطاندن اولمغله قيد ايلدى نفس وشيطاندن اولاندن
خصم وحاكمه اطاعت ايتمه ديمكدر يوخسه غيريدن اولان
مطلقا خصم وحاكمه اطاعتدن منع مراديمز دكلدر ديمك استر
زيرا بعض خصم واردر كه الحب لله والبغض لله مفادنجه آدمك
كمال ارتكابنه بناء بغض ايدر ومناهيدن زجر وخصومت ايله منع
وتحكم ايدر بو مقوله دن اطاعتدن منع اولنماز (كذلك حكما
ولا تطع نفينده داخل ايكن صراحةً لاء نافيه كتورمه يه نه حاجت
ديرسه جواب خصم وحكمدن ايكيسنه بردن معا اطاعت ايتمه
على حدة على حدة بلا معية اطاعت ايدرسك مانع دكلدر وهمنى
دفع ايچوندر زيرا ولا حكما قولنده صراحةً لاء نافيه كلمسه بو معنى
توهم اولنور منهما قولنده اولان من كلمه سى تجريديه در ديمشلر
يعنى نفس وشيطاندن خصم وحكم ايكى شخص تجريد وانتزاع
اولنور انلره اطاعت ايتمك اوزره امر ايدر (استعارهٔ تجريديه نك
تفصيلى خاتمه ده محرردر (قوله * فانت كلمه سنده فا تعليليه در
انت ضمير منفصل مبنى محلا مرفوع مبتدادر (تعرف فعل مضارع
مخاطب فاعلى ضمير تحتنده انت در معناسى سن بيلورسن ديمكدر

قوله

(قوله كيد مفعوليدر كيد حيله ديمكدر (بعض شراح كيد مكردر ومكر
خفيه بر كيمسه يه مكروه ايصالنه ديرلر ديمشلر تعرف جمله سى محلا
مرفوع مبتدانك خبريدر مبتدا مع خبره جمله سى جملهٔ تعليليه دركه
لا تطع جمله سنك علتيدر (الخصم مضاف اليهدر (قوله والحكم فتح
حاو كاف وكسر ميم ايله كيد اوستنه معطوفدر كيد كلمه سنك اخرى
منصوبدر والحكم دخى آخرى منصوب اولمق اقتضا ايدردى زيرا
كيد اوزرينه معطوفدر (رعايت قافيه ايچون ميم مكسور اولمشدر
حكم بفتح الكاف حاكم معناسنه در الف لام عهد خارجيدر كه
(مصراع اولده مذكور اولان خصم وحكمدر مراد (محصول معناى
بيت) ايها الشخص المستمع نفس وشيطاندن اولان خصمه وحاكمه
اطاعت ايتمه زيرا اول نفس وشيطان طرفندن اولان خصم وحاكمك
كيد ومكرنى سن بيلورسن تعريفه حاجت يوق يعنى بر خدعه
ومكر كه خصم وشيطاندن اوله آنى سن بيلورسن هيچ اكا اطاعتمى
اولور صقين خطا ايدوب انلره اطاعت ايتمه يوخسه دردمندبغى
وضلالتده قالوب عذاب ابدى يه مستحق اولورسك ديمك اوله
استغفرال، مستفعلن لاه من فاعلن قول بلا مستفعلن عمل فعلن
لقد نسب مفاعلن ت به فعلن نسلا لذى مستفعلن عقم فعلن

(استغفر الله من قول بلا عمل)

(لقد نسبت به نسلا لذى عقم)

(قصيدهٔ مباركه دن باب ثانى اعتبار اولنان متابعت نفس وهوا وكيد
ومكر شيطان ايله صدور ايدن جرم وتقصيراته متعلق ابيات بديعه
بو محلده رسيدهٔ اتمام اولوب (باب ثالثده ناظم عليه الرحمه بو بيت ايله
شروع ايدركه اعتراف ايلديكى تقصيراتدن عفو واستغفارى
متضمندر (قوله * استغفر الله استغفر بفتح الهمزة فعل مضارع
نفس متكلمدر غفردن مأخوذدر غفر ستر معناسنه در ستر عفودر
استغفار طلب مغفرتدر استغفر الله لذنبه ومن ذنبه همزه نك
كسريله در بمعنى واحددر ستر ذنوب عفو معناسنه در استغفر الله
ديمك اللهدن عفو طلب ايده رم ديمكدر (نته كيم درة المضيئه
صاحبى استغفر مأخوذ من الاستغفار وبمعنى طلب المغفرة ديمشدر

الله لفظ شریفی لفظا منصوب استغفر فعلنك مفعولیدر جمله سی
جملهٔ ابتدائیه در (معلوم اوله كه الله لفظ كریمنك معناسنی فهم
وتحقیق واجب واقدم اموردندر كه اركان دیندن اولان كلمهٔ
شهادتده مدار تصدیق وایمان درو توجه ودعا واستمداد لرده
مطمح نظر قلوب اولدوغندن ماعدا كبار صوفیه قدس الله
اسرارهم حضرتلرینك اخذ دست اراده وتصفیه وسلوكلرنده
ذكر الله اقدم وسائل وبالخصوص خواجكان قدس الله اسرارهم
حضراتنك طریقت علیه لری دوام حضور ایله ولفظهٔ جلالی ذكر
قلبیدن عبارت اولمغله بو اسم جلیلك معنای شریفنی واصل
وضعی علی وجه التحقق امكانی مرتبه علم ومعرفت ایله ذكر
وفكر وتوجهده نیجه اسرار الهیه واثار انوار مكاشفات معنویه
ظهوراتی محققدر بیضاوی وكشاف وكتب حواشدن نقل
وعاجزانه تحریر وبیانه متوسلا باسمه الشریف ومبتداء باسم الله الرحمن
الرحیم مبادرت اولنمشدر (ومن الله التوفیق معلوم اوله كه لفظهٔ
جلالك اصلی اولان اله كلمه سی مشتقدر بالاتفاق لكن كشاف
اسمدن مشتقدر ابل ابلا كبی دیمش بیضاوی وصفدن مشتقدر
دیمكله اختلافلری بونده در (بعضیلر مشتق منه الهه بفتح اللام
بأله الها دیمش اشتقاقی بیلمكه محتاج اولدقده (قاعده ان اشتقاق
شئ من آخر عبارة عن كونهما مختلفین بالصیغة دون المادة مع
كون معنى الشئ الآخر غیر خارج عن الاول كعالم وعلم فان العلم
جزء من العالم وكذا فی سائر المشتقات نقل من كازرونی (ایمدی
مشتق منه اولان اله عبد معناسنه در وبوندن مشتق اولان اله
فعال وزننده در وفعال بمعنى مفعولدر بویله اولنجه اله مألوه
معناسنه اولوب معبود دیمك اولور دیمشلر (كما قال البیضاوی
رحمه الله اشتقاقه من اله الاهة واولوهیة بمعنى عبد (قال الشیخ
المحشی اشتقاقه من اله بفتح اللام من باب فتح الاهة بكسر الهمزة
ومد اللام فاله بمعنى المالوه ای المعبود كالكتاب بمعنى المكتوب
(معلوم اوله كه مشتق منه اولان اله كلمه سی معبود بالحقه ومعبود
بالباطله اطلاق اولنور (نته كیم كفره معبودلری اولان اصنامه اله

اطلاق ایدرلر (قوله تعالى ومن یدع مع الله الها اخر) بیورلدی ودخی
والهكم اله واحد) ایله معبود بالحق مراددر (خلاصهٔ مقال بو مقامده
اوج امر كه اله الا اله الله بونلری اولا فرق ومعنالرینی معرفة
وتمییزه محتاجدر ایمدی اله لفظی منكرا بغیر لام التعریف معبود
بالحق ومعبود بالباطله ده اطلاق اولنور عامدر مفهوم كلیدر مطلقا
معبود دیمكدر عند البیضاوی وصفدر اسم دكلدر حتی كلمهٔ توحیدده
لا اله لفظندن مراد مطلقا معبود مفهوم كلیسیدر (اما لام ایله اولان
الا له كلمه سی معبود بالحقده غلبهٔ استعمال ایله معبود بالحقه علم
اولمشدر (قال شیخزاده قد یكون بعض الاعلام اتفاقیا ای یصیر
علما لا بوضع واضع معین بل لاجل الغلبة وكثرة استعماله فی فرد من
افراد جنسه دیمشدر (ایمدی الف لام ایله اولان الاله لفظی تفصیل
اولندیغی اوزره غلبهٔ استعمال ایله واجب الوجود جلت عظمته
حضرتلرینه علم اولدقدن صكره تخصیصی تأكید قصد اولنمغله
الاله كلمه سنك همزه سنی حذف ایدوب ایكیسی بر جنسدن اولان
لاملر ادغام اولنمغله (الله لفظ كریمی ذات حقه مؤكدا
مخصوص اولمق اوزره علم اولمشدر ذات حقدن غیریده
استعمال اولندیغی یوقدر واولنماز (الاله لفظی اصلنده معبود
بالحق وغیریده استعمال اولندیغی شراحك غلبهٔ استعمالی
عبارتندن منفهمدر (پس الف لام ایله الاله لفظنك بعد الاعلال
تخصیص وتاكید قصد اولنان لفظهٔ جلال ایله فرقی بو وجهله
اولور كه الله لفظ شریفی غیریده قطعا استعمال اولنماز
واولنمدی لكن الاله كلمه سی غیریده استعمال اولنمشدر بو معنالری
صدر الدین زاده كوزل تحقیق ایدر حیث قال (قوله والاله فی اصله
یقع لكل معبود ثم غلب على المعبود بالحق ای غلب هكذا معرفا
باللام على الذات المخصوصة الذی یعبد على الحق لا على هذا
المفهوم الكلی فصار المعرف باللام ای الاله علما للذات المخصوصة
بالغلبة ثم ارید تأكید الاختصاص بالتغییر فحذفت همزة الاله وادغم
اللام فصار الله وجعل بحذف الهمزة مختصا بالمعبود بالحق فههنا ثلثة
اسماء (اله والاله والله) فاله باق على عمومه یقع على كل معبود

وقال عز وجل (ومن يدع مع الله الها آخر) وقال (لو كان فيهما
آلهة) والاله بالالف واللام اطلق على غيره اطلاق النجم على غير الثريا
ثم غلب على المعبود بالحق فصار علما له بالغلبة فينصرف اليه عند
الاطلاق كسائر الاعلام الغالبة واما الله فلم يطلق على غيره اصلا
هكذا حقق المقام انتهى (قال مولى خسرو ان لفظة الله بحذف
الهمزة يختص بالمعبود بالحق لم يطلق على غيره فى الجاهلية
والاسلام واله فى الاصل هو المنكر يطلق لكل معبود ثم غلب
الاله معرفا باللام على المعبود بالحق اى الذات المخصوصة فصار
علما بالغلبة وصار الله مختصا بالمعبود بالحق فالاله قبل الهمزة
وبعده علم ذات المقدس لكن قبل الحذف اطلق على غيره اطلاق
النجم على غير الثريا وبعده لم يطلق على غيره اصلا (محشى بيضاوى
كازرونى رحمه الله محاكمه وكوزل تحقيق ايدر حيث قال
(حاصل الكلام انه كان المعنى المراد من لفظة الله هو المفهوم الكلى
لم يصح الحكم للتوحيد بمجرد الكلمة المذكورة (والحال ان النبى
صلى الله عليه وسلم والخلفاء وسائر السلف رضى الله عنهم حكموا
بالتوحيد بل القول لو كان الاسم الشريف موضوعا للمعنى الكلى
هو المعبود بالحق لزم ان يكون معنى (لا اله الا الله) لا معبود الا هذا
المفهوم الكلى وليس كذلك واذا قيل ان المراد ما صدق عليه هذا
المفهوم وهو ذاته المخصوصة يرد عليه انه اذا كان كذلك
لم لم يحكم بانه موضوع اولا لذاته تعالى لا لانه يختص به بغلبة
الاستعمال وهذا يؤيد بان الاسم الشريف موضوع لخصوص ذاته
(ثم ان الشريف العلامة قال الاستقراء دال على ان كل حقيقة
متوجه اليها الاذهان قد وضع فيها اسم تجرى عليها احكامها وصفاتها
(واليه اشار من قال من العلماء اذا كان الله صفة وسائره صفات
يلزم ان العرب لم يبق شيئا من الاشياء المعتبرة الاسمية ولم يسم
خالق الاشياء ومبدعها وهذا محال وهذا دال على وجوب ان يكون
لفظة الله اسما فى الاصل ولا يكفى ان يكون وصفا صار فى حكم
الاعلام بغلبة الاستعمال كما ذكر المصنف انتهى (يعنى بيضاوى نك
اصلنده صفتدر اسم دكلدر ديدبكنه كوره عرب ذات حقه علم

وضع ايتمش اولور بعده غلبهٔ استعمال ايله علم وضعى استعمالدن
حاصلدر يوخسه غلبهٔ استعمالدن اول علم وضع اولنمق اقتضا ايدر
بو ايسه عربه نسبتله محالدر ديوب بيضاوينك اله كلمه سى صفتدر
اسم دكلدر ديديكنه كازرونى اعتراض ايتمش اولور (ايمدى
خلاصهٔ مقال لفظهٔ جلال ذات حقه علم مختص اولوب قيل
تأكيد الاختصاص اله كلمه سى مشتقاتدن اولديغنده (كشاف
وبيضاوى اتفاق ايتمشلردر لكن كشاف اله اسمدر اسمده اشتقاق
جاريدر (عرب ابل بفتح البا ابالة اذا احسن القيام بمصالح الابل در
ديو اسمدن اشتقاقنه استدلال ايدر (بيضاوى وصفدر وله يأله دن
مشتقدر ديو التى عدد احتمالات ايله مشتق منهى كتاب بيضاويده
تفصيل ايتمشدر (بعض شراح (امام اعظم (وامام محمد (وامام غزالى
اسم اولوب ذات واجب الوجوده علم اولديغنده اتفاقلرينى نقل
وبيان ايتمشدر كما قال (الله) اسم ذات مستجمع لجميع الصفات
ديرلر (يعنى سائر صفاتى التزاما لا مطابقة جامعدر ديمشلر مستجمع
لجميع الصفات ديمك يعنى جمله صفاتك ذاتله صفت ناعت معناسنه
قيامى وجميع صفات مظاهر ذات اولمسى اعتباريله اولمق كرك
(معلوم اوله كه كتب كلاميه ده قيامك ايكى معناسى واردر اولكى
معناسى تبعيت فى التحيزدر كه عرضك جوهر ايله قيامى كبى بو قيام
صفات حقده تصور اولنماز زيرا تحيز اقتضا ايدر ايكنجى معناسى
صفت ناعت معناسنه قيامدر كه صفات بارى ذات حقله بو معناجه
قائملردر (صاحب دره بو اسم عالبشانك بيانى ذيلنده ديمش كه روى
محمد بن الحسن عن ابى حنيفة قال اسم الاعظم الذى اذا دعى به اجاب
هو الله وقال ابو بكر ابن العلاء سئلت سهل ابن عبد الله التسترى
عن اسم الاعظم فقال هو الله قلت قيل اذا سئل به اعطى ونحن
نسئله ولا يعطينا فقال لو سئلته وقلبك فارغ عن كل شئ الا من
مناجاته لاجابك فى الوقت انتهى المقال فى لفظة الجلالة (قوله من
قول جار مع المجرور استغفر فعلنه متعلق مفعو ليدر قول كلام
معناسنه در من تبعيضيه در ياخود اجليه در (قوله بلا عمل لا لفظى غير
معناسنه در مذهب مختارده عامل دكلدر عامل بادر قول لفظنه

متعلقدر یاخود محذوف کائن کلمه سنه متعلق قولك صفتیدر معناسی
اویله قول که غیر مقارن للعمل دیمك اولور (لقد نسبت لام قسم
محذوفه جوابدر ای والله لقد نسبت دیمکدر افصاحده توطأة
للقسم کتور یلان لامك مدخولی اولان جمله نك محلی یوقدر قسم
محذوفه لام علامتدر دیدی قد حرف تحقیقدر نسبت نسب
ینسب دن فعل وفاعلدر عزو ایتدم دیمکدر نسبت جمله سی قسم
محذوفك جوابیدر (بعض شراح نسبت جمله سی سؤال مقدره
جواب اولان جملهٔ استینافیه در کویا سؤال کلدکده قول بلا عمل
منهی ومکروه میدر که استغفار ایدرسن دیدکلرینه جواب نیجه
کریه دکلدر که عقیمه ولد نسبت ایتدم طلب محال عقلدن
خارجدر عقلدن خارج اولان شیئی طلبدن عاقل استغفار ایتمك
لازمدر دیمك اولور یاخود جملهٔ فعلیه استغفر الله جمله سنك
تعلیلی اولور اشبو احتمال ثانی مختاردر جمله تعلیلیه اولمق مناسبدر
(شارح درة المضیئه استینافی بیاننده والجملة استیناف کانه قیل
مالك تستغفر من الامر بالخیر وهو مندوب الیه فاجاب بان القول
العاری عن العمل تستجلب الذم وینسب قائله الی شیء یستکرهه
اللبیب دیمش قوله به جار مع المجرور نسبت فعلنه متعلقدر ضمیر قول
کلمه سنه راجعدر ای بالقول الخالی عن العمل دیمك در (قوله نسلا
نسبت فعلنك مفعولیدر نسل لغتده سقوط معناسنه در ولد دخی
بطن امدن ساقط اولمغله اصطلاحده نسل ولد معناسنه در
دیمشلر (بعض شراح ذریت معناسنه ذاهب اولدی (ذی اسماء
ستهٔ معتله مضافه دندر حالت جری یا ایله در لام ایله مجروردر نسبت
فعلنه متعلقدر لام اختصاص ایچوندر (بعض شراح واللام بمعنی
الی لان حرف الجر ینوب بعضها عن بعض دیمش ذی کلمه سنك
مذکری موصوف مقدر شخص اعتباریله در زیرا ذی کلمه سنك
مؤنثی ذاندر صاحب معناسنه اولان (ذی لفظی عقم کلمه سنه
مضافدر (وآنقولیده عقم عینك ضمی وقافك سکونیله رحم
مقعد اولوب طوغرمامغه دیرلر وعقم طوغرماین عورتلره دخی دیرلر
عقیم شول کیمسه در که انك ولدی اولمیه دیمش قاضی عضد (العقم

بالضمتین جمع عقیم بسکون القاف وسبب العقم انسداد فم المشیمة
بسبب نبات لحم فی فمها فلا یقبل المنی دیمشدر (یعنی عقم بضم العین
وسکون القاف عقمك مفردیدر که جمعی ضمتین ایله در (بعض
شراح بو مقامده تشبیه ضمنی واردر دیمش (کما قال جعل المصنف
القول بلا عمل کولد ذی عقم فی عدم وجود کل واحد منهما فان
القول بلا عمل کالمعدوم فی عدم الاعتداد به فکانه لم یقله فنسبته الیه
کنسبة الولد امرأة عقیمة وهو کذب فاستغفر الله منه فیکون التشبیه
ضمنیا لا صریحا فی عدم الامکان (معنای عبارت) الله عظیم
الشاندن ستر ومغفرت استرم قول بلا عملدن یعنی کندیده عمل
صالح یوق ایکن آخره قول ونصیحتدن استغفار ایدرم زیرا خدا
حقیچون بو قول ایله بن عقیم صاحبنه تحقیق ولد عزو ایتدم) یعنی
بویله نتیجه وتأثیری محال قوله تعالی (کبر مقتا عند الله ان تقولوا
ما لا تفعلون) منطوقنجه مقت که بغض حقه لیاقتی کبی امر منکر ونهی
ارتکاب ایتدم عفو ومغفرت طلب ایدرم دیمك اوله (مصراع ثانیده
لقد نسبت کلمه سنده اولان لام قسم محذوفه جواب اولوب قسم
محذوف جمله سی استغفاره جملهٔ تعلیلیه اولدوغی تقدیر اوزره معنی
تقریر اولنمشدر که لفظ زیرا ترکیده لانه مقامنده در (وفیه من البدیع
الاستعارة التمثیلیة والطباق بین النسل والعقم

امرتك ال مفاعلن خیرلا فاعلن کن ماأتمر مستفعلن ت به فعلن
وما استقم مفاعلن ت فما فعلن قولی لك اس مستفعلن تقم فعلن

(امرتك الخیر لکن ما ائتمرت به)
(وما استقمت فما قولی لك استقم)

بو بیت سابق الذکر جملهٔ اولی اولان نسبت فعلنه مرتبطدر
واو عاطفه ترك اولندیغی ایکی جمله بیننده کمال اتصال اولسه
عطف اولنمیوب فصل اولنور (کما قال فان کان بین الجملتین کمال
الاتصال لکون الثانیة بیانا للاولی فالفصل) قاعده سنه بناء در
بو مقامده دخی امرتك جمله سی جملهٔ اولی اولان لقد نسبت جمله سنی
بیان وتفسیر اولمغله بینلرنده کمال اتصال اولدیغی نه بناء واو ترك
اولنوب جملهٔ ثانیه جملهٔ اولیدن فصل اولنمشدر (قوله امرتك نفس

متکلمدر (تاءضمیری فاعلیدر جمله سی بیت سابقنده اولان نسبت
جمله سنی بیاندر امرتك فعلی ایکی مفعوله تعدی ایدر مفعول اولی
کافدر مفعول ثانیسی الخیر کلمه سیدر یاخود الخیر نزع خافضیت
اوزره منصوبدر امرتك بالخیر دیمکدر خیرعاقبتی محمود اولان شیدر
ابیات سابقه قرینه سیله امر ایلدیکی خیردن مراد مخالفة نفس
وشیطان اولمق ظاهر عباره درکه مسفورانه مخالفت محمود العاقبه در
نه شبهه لکن تشدید ایله اولورسه یعنی ثقیله اولورسه حروف مشبهه
بالفعلدر استدراك ایچوندر یعنی کلام سابقدن نشأت ایدن وهمی
دفع ایچوندر (بومقامده دخی کلام سابق امرتك بالخیردر چونکه
(ناظم خیر ایله امر ونصیحت ایلدی توهم اولندیکه ناظم کندو دخی
خیر ایله متصف اوله (پس بوتوهمی لکن ما ائتمرت به قولیله دفع
ایلدی یعنی اوامر ایلدیکم خیر ایله بن مؤتمر اولمدم یعنی امتثال امر
خیر ایتمدم دیمك اولور قوله ما ائتمرت ما نافیه در ائتمرت افتعال بابندن فعل
وفاعلدر ائتمار امره امتثال معناسنه در (لکن کلمه سنك اسمی محذوف
ضمیر شاندر لکنه دیمکدر ائتمرت جمله سی محلا مرفوع حرف
استدراکك خبریدر لکن مع اسمها وخبرها کلام سابقدن نشأت
ایدن توهمی دفع ایچون جمله استثنا فیه در (قوله به کلمه سنده با حرف
جردر ائتمرت فعلنه متعلقدر ضمیر امرتك بالخیر جمله سنك مضمونه
راجعدر یاخود الخیر کلمه سنه راجع اولور لکن بو محلده بلا تشدید
خفیفه اولوب حروف عاطفه دن اولمق دخی احتمالدر (معلوم اوله که
لکن کلمه سی تشدید ایله اولورسه رکیك اولور بلا تشدید بیت
سلیس اولور حرف عاطفه اولدقده لازمه للنفی در وعمدن ملغی در
(ایمدی بومقامده عاطفه اولدقده امرتك الخیر وما ائتمرت به دیمك
اولور (قوله وما استقمت واو عاطفه در امرتك الخیر اوزرینه معطوفدر
یوخسه ما ائتمرت اوزرینه معطوف دکلدر ما نافیه در استقمت بمعنی
الثبات اولان استقامتدندر فعل وفاعلدر استقامت برلفظدر که
امتثال اوامر واجتناب نواهی بی جامع اعمال حسنه واخلاق
حمیده وعقاید حقه یی شاملدر (شیخ زاده علیه الرحمه الاستقامة
هی الثبات علی مقتضیات الاوامر والنواهی التی جاء بها محمد

المصطفی

المصطفی (صلی الله علیه وسلم ومراعات هذا المقام فی غایة
الصعوبة دیمشلردر (بعض شراح وصفنده اطرا ایدوب والاستقامة
عبارة عن الثبات علی فعل الخیرات وترك المنهیات (واستقم امر
یسکب منه العبرات واذا (قال فخر الکاینات صلی الله علیه وسلم
شیبتنی سورة هود وذلك لان فیه قول الله تعالی (فاستقم کما امرت)
بیورلمش دیو اعظام ایدر استقمت فعلنك مفعولی محذوف علی
الامر کلمه سی یاخود علی الخیر لفظلریدر بعضیلر فعل لازم معاسنه
تنزیل اولنوب مفعولنه التفات اولنمامشدر زیرا مقصود مجرد
استقامتدر دیمش (قوله فاقولی فا شرط محذوفه جوابدر که شرط
محذوف (اذا لم استقم دَر ما استفهام انکاریدر توبیخ واستبعاد
ایچوندر محلا مرفوع مبتدادر قولی یاء متکلمه مضاف تقدیرا مرفوع
خبریدر مصدر فاعلنه مضافدر قوله لك لام حرف جر کاف خطاب
محلا مجرور قولی کلمه سنه متعلقدر (قوله استقم فعل امردر لفظی مراد
محلا مرفوع قولك مقولیدر مبتدا مع خبره جمله سی اعرابدن محلی
یوق شرط محذوفك جزاسیدر (بو استفهام توبیخ ایچون اولوب
انکار واستبعاد وغیرها چوق معنا تولدایدر دیمشلر (مثلا کندمده
استقامت اولمایجه سکا مستقیم اول دیو قولمده نه فائده اصلا
فائده سی یوقدر لایق اولان بویله قولی سویلممکدر زیرا بلا
اتصاف سن مستقیم اول دیمك قتی مستبعددر دیو بو مقوله معانی
تصور اولنور بونده اشارت واردر که وعظ ونصیحتی ایله کندو
متعظ اولمیان کیمسه نك وعظ ونصحنده نه تأثیر اولورونه برفائده یی
منتج اولور (حدیث سعادتده وارد اولمش که ان الله تعالی قال
لداود عظ نفسك فان اتعظت فعظ الناس (معنای عبارت بیت)
سکا بن خیر ایله امر ایتدم یعنی محمود العاقبه اولان شی ایله متصف اول
دیو امر ایتدم که اوشی مخالفت نفس وشیطاندر (لکن بن اوامر خیره
امتثال ایدوب مؤتمر اولمدم یعنی موجب نصیحتمله اتصاف ایتمدم
وائتمارم یوق کذلك مستقیم اولمدم سکا مستقیم اول سوزم غریب
ومستبعددر بویله سوزسویلنور می لایق بودرکه سویلنمیه دیو
استفهام انکاری توبیخ واستبعاد بو معانی ایله تقریر اولنمق ممکندر

(وفيه من البديع فيه جناس الاشتقاق بين امرت وائتمرت واستقمت
واستقم والنفي والايجاب فيهما والاستدراك

ولاتز و مفاعلن ودت قب فاعلن ل الموت نا مستفعلن فلة فعلن
ولم اص مفاعلن ل سوى فعلن فرض ولم مستفعلن اصم فعلن

(ولا تزودت قبل الموت نافلة)
(ولم اصل سوى فرض ولم اصم)

قوله ولا واو عاطفه در لا حرف نفيدر (تزودت بيت سابقده اولان
ما استقمت جمله سنه معطوفدر تزودت فعل وفاعلدر زاددن اولان
تزود دندر التزود هو الاشتغال بتهيئة الزاد ديمشلر (ايمدى زاددن
مراد اهل سفرك احضار ايلديكى زاد راه ديدكلرى طعامدر (ناظم
عليه الرحمه مسافرخانهٔ عالمدن بى زادوز وادطريق هولناك آخرته
بركون دفعة ظهور ايده جك عزيمته اشارت ايدرنته كيم صائب
بومعنايى كوزل ادا ايتمشدر (بيت چون كذشتى ازرباط تن ديكر
معمور نيست (زاد راهى برنمى دارى ازين منزل چرا) كذلك كامى
عليه الرحمه عجب نصيحت ايدر (بيت كورزادراه عاقبة الامرى كاميا
بوكاركاهه برد خى كلمك محال اولور) قوله قبل ظروف مكان مبهمدن
قبل و بعد وتحت وامام ويمين وشمال اولان جهات ست قبيلندندر
(قاعده بودر كه ظرف مكان مبهم ظرفيت اوزر استعمال اولندقده
مضاف اليهى اولان كلمه اكر مذكور اولورسه ظرف فتح اوزره مبنى
اولوب فعلك يا معناى فعلك ظرفى اولور يعنى مفعول فيهى اولور
اول فعل كاه محذوف اولور و كاهى صراحة مذكور اولور (رأيت
طائرا فوق غصن كبى ظرف فعل مذكور اولان رأيت فعلنك
ظرفيدر (وفوق كل ذى علم عليم) فعل محذوفك ظرفيدر (واكر
ظرفك مضاف اليهى محذوف اولورسه ضم اوزره مبنى اولوب
محلا منصوب كذلك فعلك و يا معناى فعلك ظرفى اولور ديباجهٔ
تأليفاتده اولان (و بعد كبى كه مضاف اليهى الحمد كلمه سيدر محذوفندر
اقول بعد الحمد ديمكدر (واكر مضاف اليهى نسيا منسيا متروك
اولورسه ظرف بحسب العوامل معرب اولور (رب بعد خير من قبل)
كبى لكن كاه اشبو جهات ست اسم اولمق اوزر استعمال اولنور

يعنى بوجهات ست فعل مذكورك ظرفى اولمق اوزره استعمال
اولنماز كه مفعول فيه اولماز قوله تعالى (تجرى من تحتها الانهار)
(من بعد غلبهم سيغلبون) حرف جاره ايله معربدر (ايمدى بو محلده
قبل كلمه سنك مضاف اليهى مذكور اولمغله فتح اوزره مبنى اولوب
تزودت فعلنك ظرفى اولور (قوله الموت مضاف اليهدر موت ضد حيات
ديدكلرينه كوره وجودى اولور قال الله تعالى (خلق الموت والحيوة)
آيت كريمه سى منطوقنجه خلق تعلق ايتمكله موجود اولوب
وجودى اولور اكر الموت عدم الحيات ديدكلرينه نظرا عدمى
اولور كه العدمى مايدخل فى مفهومه العدم ديرلر بو مقامده الموت
كلمه سنده استعارهٔ مكنيه وارددر ديمشلر (بو استعاره نك قاعده
وتفصيلى ظلمت سنة من احيى الظلام بيتى شرحنده مفصلدر
بو محلده تقريرى بووجهله دركه (ناظم عليه الرحمه موتى مخاطره
ومهالك عظيمه يى حاوى اولمقده كندو نفسندن طريق بعيده
تشبيه ايدوب لفظ مشبهه اولان موتى ذكر ايليوب تشبيه مضمر
فى النفس علامت وقرينه اولمق ايچون مشبه به اولان طريقك
ملايمى اولان تزودى ذكر ايلمدى كه مشبه به اولان طريق سفرك
لازميدر زيرا زادراه بهر حال طريق لوازمندندر (پس موت كلمه سنى
ذكر واطلاق ايدوب طريق بعيد ومهالكى راد ايتمكله موت كلمه سنده
استعاره بالكنايه متحقق اولور (قوله نافلة نزع خافضيت اوزره
منصوبدر (بنافلة ديمكدر تزودت فعلنك مفعوليدر (بعض شراح
محذوف طاعت كلمه سنك صفتيدر ياخود تزودت فعلنه اتخاذ معناسنى
تضمين ايله مفعول اولمق جائز اولمغله بو طريق ايله نافلة تزودت
فعلنك مفعوليدر ديمشلر اولا تضمين نه در تعريف ايده لم (قال
شيخ زاده فى حاشية البيضاوى التضمين ان يقصد بلفظ فعل معناه
الحقيقى ويلاحظ معه معنى فعل اخر فهو مستعمل فى معناه الحقيقى
مع حذف حال مأخوذ من الفعل الاخر اعتمادا على قيام القرينة
اللفظية الدالة على المحذوف كقوله تعالى (لتكبروا الله على ما
هديكم) آيت كريمه سنده كبروا فعلى على ايله صله لنماز بو قرينهٔ
لفظيه ايله اقتضا ايدر كه فعل آخر ضمن فعل كبروا ده ادراج

وتضمين اولنمش كه اول فعل مضمن حمدت فعليدر على ايله
صله لنور واول فعل آخردن بر محذوف حال اخذ اولنمشدر كه
اول حال مأخوذ حامدين كلمه سيدر تقديرى فكبر والله حامدين
على ماهد يكم ديمكدر بو مثال مضمن فيه اصل اولوب مضمن
حال اولديغنه كوره در (امابعض اوقات مضمن اصل
اولوب مضمن فيه حال اولور (كما قال وقد يعكس ويجعل المتروك
اصلا والمذكور حالا وتبعا كقوله تعالى (الذين يؤمنون بالغيب) اى
يعترفون به من المؤمنين اى حال كونهم مومنين (قال السيد قدس
سره اذلو لم يقدر لكان مجازا عن الاعتراف لا تضمينا (ايمدى
بو مقامده نافلة كلمه سنه تزودت فعلنك بنفسه عدم تعديه سى قرينهٔ
لفظيه در كه تزودت فعلنده آخر فعل تضمين اولنمشدر اول فعل
اتخذت كلمه سيدر مضمن اولان (اتخذت اصل قلنوب مضمن فيه
اولان تزودت فعلندن حال اخذ اولنديغى قاعده اوزره تقديرى
(ما اتخذت نافلة تزودا قبل الموت ديمك اولور (نافلة كلمه سنده
تنوين وحدت ايچوندر يعنى بر نافله دخى تهيئه وتزود ايتمدم نوافل
كثيره نره ده قالدى ديمك اوله نافله لغتده زياده معناسنه درشرعده
مازاد على الواجبدر لا فرض ولا سنة مؤكدة ديمشلر لكن عبدى
مقام محبته موصل بر قربتدر كه حقنده مفخر موجودات عليه الصلاة
والسلام حضرتلرينك بيوردقلرى مصابيحدن نقل اولنمش كه
قال رسول الله صلى الله عليه وسلم حاكيا عن الله سبحانه (مايقرب
المقربون بمثل اداء ما افترضت عليهم ولا يزال العبد يتقرب الى بالنوافل
حتى احببته فاذا احببته كنت سمعه الذى يسمع به وبصره الذى
يبصر به الحديث (قوله ولم اصل فعل مضارع متكلمدر اصلنده
اصلى ايدى حرف جازم ايله اسقاط اولنشدر مراد صلاة شرعيه دركه
اركان معلومه وافعال مخصوصه دن مركب عبادت مخصوصه در
يوخسه لغتده دعا معناسنه اولان صلاة مراد دكلدر (سوى بكسر
السين غير معناسنه در اعرابى عصى كبى تقديريدر اكر فتح سين ايله
مكان معناسنه اولوب فتح اوزره مبنى محلا منصوب اولوب ظرف اولورسه
جاء القوم سوى زيد اى مكان زيد ديمكدر وكاه سوى مستوى معناسنه

يننه ظرف اولوب جلست سوى زيد ديمك زيدك برابرنده يعنى
مستوا سنده اوتوردم ديمكدر قنغى معناده اولديغى استعمالات
قرينه سيله معلوم اولور بو مقامده سوى تقديرا منصوب اصلى
فعلنك مفعوليدر غير معناسنه در فرض كلمه سنه مضافدر فرض
لغتده تقدير معناسنه در شرعده ماثبت بدليل قطعى لاشبهة فيه
ويكفر منكره در مراد صلوات خمسهٔ مفروضه در (قوله ولم اصم
صومدن مأخوذ در صوم لغتده مطلقا امساكدر شرعده امساك
مخصوصه در كه اكل وشرب وجماعدن امساك مع النيه در واو
عاطفه در اصم فعل مضارع مجزوم ومتكلمدر فعل وفاعل جمله سى
اصلى اوزرينه معطوفدر بو مقامده ماقبلى قرينه سيله لم اصل
فعلنك مفعولى اولان سوى فرض صوم عبارتى اعتمادا على القرينة
المعينة حذف اولنمشدر مفهوم بيت ظاهر اخبردر (لكن حديث
شريف منطوقنجه موجب قربيت وموصل حق اوله جق نوافل
وطاعاتدن غفلت ايله ضايع اولان اوقات عمر نازنينه تأسف
وتحسر دردیمشلر (معناى عبارت بيت) قبل الموت طاعات
نافله يى زاد راه اتخاذ وتهيئه وتدارك ايتمدم صلات وصيام
مفروضه دن غيرى نه نماز قلدم ونه صائم اولدم ديمكدر ظاهر معنى
بو وجهله در لكن حقيقتده چونكه بو نشئه دن غايت كل مقصود
تقرب ووصول الى الله اولمغله حديث سعادتده لايزال يتقرب عبدى
الى بالنوافل حتى احببته واذا احببته) كما مر الى اخره منطوقنجه عبدى
مقام محبته موصل وموجب قربت ووصول اولان عبادات نوافلدن
تزود ايتميوب غفلت وتقصيرات ايله عمر كرانمايه يى هدر وتلف
واضاعت ايلديكنه واصل مقصود اولان سعادت ابديه دن محروم
قالديغنه ناظمك تأسف واظهار حزن ونفسنه ملامتى اعلاندر
وفيه من البديع مراعات النظير بين النافلة والفرض والصلاة والصوم

* الباب الرابع هو المقصود من انشاد القصيدة *

ظلمت سن مفاعلن نةمن فعلن احيى الظلا مستفعلن م الى فعلن
ان اشتكت مفاعلن قدما فعلن ه الضر من مستفعلن ورم فعلن
(ظلمت سنة من احيى الظلام الى) (ان اشتكت قدماه الضر من ورم

ناظم قصیده علیه الرحمه استغفار وتقصیر اتنی مفید اولان باب
ثالثی اتمام ایدوب انشاد قصیده‌دن مقصود بالذات اولان ممدوح
خدا سلطان الانبیاء حبیب کبریا مفخر کائنات علیه افضل الصلاة
افندیمزك مدایح علیه ومعجزات سنیه‌لری بیاننه اشبو باب رابعدن
شروع وابتدا ایله (بیت) * ماان مدحت محمدا بمقالتی *
* لكن مدحت مقالتی بمحمد * مصداقنجه اکتساب شرف
وسعادته اقدام بیورمشدر روح الله روحه ونور ضریحه (معلوم
اوله که شعراء روم وعجمك قصیده‌لری ابتداسنده تغزل ویا بهاریه
وغیرها مقوله‌سندن مدایح ممدوحه مناسبتله انتقال ایلدکلری
بیته کریزگاه دیرلر (بو بیت دلارا دخی اشبو قصیدهٔ غرادة کریزگاه
مقامنده در علم بدیعده حسن التخلص دیدکلریدر (قوله ظلمت
فعل وفاعلدر جمله‌سی ابتدائیه‌در ظلم شیئی موضع لایقنه وضع
ایتمك در و برمعناسی دخی نقصان ایتمکدر یعنی بن ظلم ایتدم
نقصان اوزره اولدم دیمك اولور خلاصه ترك ایتدم معناسندن
عبارت اولور (سنة ظلمت کلمه‌سنك مفعولیدر سنت لغتده طریقدر
اصطلاحده الطریقة المسلوكة فی الدین مطلقا دیمشلر غلبهٔ
استعمال ایله پیغمبریمز افندیمز صلی الله علیه وسلم حضرتلرندن قولا
ویا فعلا وارد اولوب واجب ویا فرض اولمیان شیدر (درر صاحبی
السنة شرعا ماواظب علیه النبی صلی الله علیه وسلم مع ترکه مرة
اومرتین وحکمه الثواب بالفعل والعقاب بالترك دیمشدر من کلمه‌سنه
مضافدر من ذوی العقول ده استعمال اولنور (احیی ظلمت کلمه‌سنك
سنت شریفه‌یه اسنادی شو وجهله درکه یعنی سنت شریفه‌نك حقی
انکله قیام وعمل ایکن انی ترك ظلمدر که حقیله قیام ایتمکدر فان
الظلم علی احد ترك القیام بحقوقه دیمشلر اشبو معنی ظلمك تعریف
اولی اعتباریله در اما ظلمك تعریف ثانیسی اعتباریله معنی سنت
شریفه ایله عملده نقصان وقصور ایلدم دیمك اولور (احیی
ظلمت کلمه‌سنك مشتق منهی اولان ظلم کلمه‌سنك ایکی تعریفنه کوره
ظلمت کلمه‌سنك سنت شریفه‌یه اسنادی بو معنالر اعتباریله در
(قوله من اسم موصولدر مبتدادن اولان اسم موصولك تعریفنده

(ملاجامی رحمه الله الاسم الموصول ما لایکون جزءا تاما الا بصلة
وعائد فصلته جملة خبریة اوما فی معناها کالاسم الفاعل والمفعول
والعائد ضمیر عائد الی الموصول ومن یکون موصولة نحو اکرمت
من جاءك ویکون استفهامیة نحو من غلامك وشرطیة نحو
من تضرب اضرب وموصوفة امابجملة نحو من جاءك قد اکرمته
اوموصوفة بمفرد نحو کفی بنا فضلا علی من غیرنا حب النبی محمد ایانا
کبی بو مقامده اسم موصولدر (صاحب سعادت افندیمز صلی الله
علیه وسلم دن من مبهم ایله تعبیری شان معالی پناه رسول اللهه
تعظیم ایچوندر قوله احیی فعل ماضی در احیادن مشتقدر افعالدندر
فاعل ضمیری تحتنده مستتر هو من موصوله عائد ضمیردر احیی جمله‌سی
لامحل لها من الاعراب من موصولك صله‌سیدر اسم موصول مع
صلته جمله‌سی جملهٔ اسمیه محلا مجرور سنة کلمه‌سنك مضاف الیهیدر
ظلام ذهاب وزننده احیانك مفعولیدر ظلامدن مراد لیلدر که
لیلك ظلام لازمیدر لیل ملزومدر ذکر لازم ارادهٔ ملزوم علاقه‌سیله
مجازدر چونکه ظلامدن مراد لیلدر لیلی احیا عبادته تا بصباح
اشتغال ایله بیدار اولمقدن عبارتدر و بو معناده احیا کذلك مجازدر
(نته کیم احیی السماء وقتل البخل کلامی عربك مجازات قبیلندن
اوادیغی (بعض شراح وقد یطلق الاحیاء علی عدم النوم فی اللیل
(قال الشاعر (فاحییت لیلی فی ارتقاب وصاله) (فلم یأت لکن حین نمت
اتانی) الی حرف جردر (ان مصدریه در (اشتکت افتعال بابندن
فعل ماضی مؤنثدر شکایتدن مشتقدر شکایت دردواذا ویا المدن
کندویه اصابت ایدن شیدن غیره حالنی اعلامدر قدماه ده قدما
قدمك تثنیه‌سیدر ضمیره مضاف اولمغله نون ساقط اولمشدر یوخسه
تثنیه قدمان ایدی تثنیه‌نك حالت رفعی الف ایله‌در جاء الزیدان
کبی حالت نصبی حالت جری یا ایله درقدماه مرفوعدر اشتکت
فعلنك فاعلیدر (قدم مؤنث سماعی اولمغله اشتکت فعل مؤنثدر
اشتکت جمله‌سی تأویل مصدرده حرف جر ایله مجروردر جار مع
المجرور محلا منصوب احیی فعلنك مفعولیدر قوله الضر نزع خافضیت
اوزره منصوب اشتکت فعلنه متعلق مفعولیدر من ضر دیمکدر

ضر نفعك ضديدر بو محلده مراد اضطراب حالدر (بعض شراح ضر شدت محندر ومنـه قوله تعالى (رب انى مسنى الضر وانت ارحم الراحمين) ايوب عليه السلام ديمش درة المضيئه صاحبی كردی رحمه الله اشتكت فعلنـك قدمايه نسبتدن ديمش كه واسناد الشكاية الى القدم باعتبار لسان الحال كما قيل لسان الحال انطق من المقال او مجاز عقلى بمعنى ظهور الورم فيها انتهى شارح مشار اليهك مرادی قدما كلمه سنده استعاره بالكنايه اولمقدر نطقت الحال قبيلندن اولور (قوله من ورم جار مع المجرور محذوف كائن كلمه سنه متعلق ضردن حال درياضقدر ورم مقتضای طبيعت او لميوب زحمت ونقلت واضطراب دن اعضاء انسانيـه ده ظهور ايدن نفخه در كه تركيده شيش ديرلر چوق شيدن اولور (شارح مصنفك ديمشكه فى هذا البيت اشارة الى المذكور فى الرواية ان رسول الله صلى الله عليه وسلم (لما نزل عليه القرآن كان يتعب فى الطاعة والعبادة قائما على القـدمين حتى تورمت قدماه) (وقال الشارح روى عن عايشة رضى الله عنها قالت قام رسول الله صلى الله عليه وسلم بآية من القرآن ليلة فان قلت كيف يصح منه الشكاية صلى الله عليه وسلم لاسيما فى العبادة قلت المراد بيان شدة الوجع والالم العائدين الى قدميه الشريفـين من كثرة القيام فى الظلام وصوره بصورة الاشتكاء مبالغـة فى تلك الشدة ولذلك اسند الاشتكاء الى القدمين تحاشيا عن اسناده اليه صلى الله عليه وسلم بو بيت معناده بيت سابقه مربوط اولديغى لطف معنادن ظاهردر بيانى شووجهله تفصيلى اولنور كه سنت رسول عليه الصلاة والسلام چوقـدر بو بيتـده مذكور اولان سنتدن مراد بيت سابقده كذران ايدن نافله در اود نجى سنت سنيه دندر (ايمدى خلاصهٔ كلام بودر كه ايواه مطلوب اصلى اولان وصول الى اللهه باعث و مقرب اولان عبادت نافله يى تزود ايمیوب سنتى ترك ايتدم برذات معالى پناهك سننى ترك ايتدمكه مبارك قدم شريفلری ضر وز حمتدن تورم ايدنجه نوافل عباداته قيام ايدوب احياى ليل ايدر دى يعنى عبـادات حقله تا بصباح بيدار اولوردى ديمك اوله (درة المضيئه صاحبى ديمشكه ومعناه انى تركت

سنة النبى الذى تورمت قـدماه من كثرة قيام الليل فى طاعة الله ولفظ البيت اخبار ومعناه انشاء للتأسف على مافات منه من العبادة القربة (پس اظهار حزن وتأسف اولور (معناى عبارت) ايواه ايواه ترك ايلدم سننى برذات عاليقدرك كه احياى ليل ايدر ايدى مبارك قدم شريفلرى تورمدن اولان اضطراب حالدن شكايت ايدنجيه دكين يعنى عبادات حقده طول الليل قائم و بيدار اولوردى احياى ليـلدن مراد بودر (وفيه من البديع حسن التخلص فانه قد يتخلص فيه باسلوب لطيف الى مدايح ممدوحه عليه الصلاة والسلام على الوجه الاكمل والاسلوب الاجمل حيث كان فى ذكر بلاء النفس ومكايد الشيطان وخدعه فبين ان ذلك انما هو بسبب مخالفـة سنته عليه السلام وانما الطريق الى التخلص من تلك المكايد والبلايا يكون باتباع سنته والاهتداء بطريقتـه و حسن التخلص ان يستطرد الشاعر المتمكن من معنى الى معنى آخر يتعلق بممدوحه بتخلص سهل يختلسه اختلاسا رشيقا دقيق المعنى بحيث لايشعر السامع بالانتقـال من المعنى الاول الاوقد وقـع فى الثانى لشدة الممازجة بينهما حتى كانه افرغا فى القالب الواحد فان الشاعر قد يتخلص من نسيب اوغزل او وصف روض او وصف طلل او معنى من المعانى او وصف حرب والاحسن ان يتخلص الشاعر من الغزل الى المديح وفيه المقابلة الملتحقة بالطباق بين ظلمت واحى و بين السنة والظلام وفيه جناس الاشتقاق بين ظلمت وظلام فان الظلم مشتق من الظلام (قال عليـه الصلاة والسـلام الظلم ظلمات يوم القيام

* * تخميس * *

*جهانى بستر راحت صانوب بونفس وهوى *

* كران خوابىٔ غفلتله كچدى صبح ومسا *

*نيجه تأسف ايدوب ايتمیمى واويلا *

* ظلمت سنة من احيى الظلام الى *

*ان اشتكت قدماه الضر من ورم *

وشد من مفاعلن سغب فعلن احشائهٔ مستفعلن وطوى فعلن تحت الحجا مستفعلن رة كش فعلن حاه ترف ال مستفعلن ادم فعلن

(وشد من سغب احشائه وطوى) (تحت الحجاره كشحا مترف الادم)
(قوله وشد واو عاطفه در (شد فعل ماضيدر شدر بط قوى معناسنه در
(من حرف جر لام معناسنه در (سغب جار ايله مجرور شد كلمه سنه
متعلق مفعوليدر (شد فعلنك فاعلى تحتنده ضمير بيت سابقده اولان
من موصوله راجعدر جمله سى احيى اوزرينه معطو فدر سغب فتح
سين وغين معجمه ايله جوعدر كقوله تعالى (او اطعام فى يوم ذى
مسغبة) اى جوع (قوله احشاء وآن قوليده الحشى حانك فتحى والفك
قصر يله اكه كبكلر ينك التنده اولان نسنه لر كه اعضاء داخله در كه
الاحشاء همزه نك فتحى والفك مديله جمعى ذكر اولنان عضولر
معناسنه در ديمش (بعض شراح احشا جمع حشى وهو ما كان داخل
الجوف من الامعاء وغيرها ايله تفسير ايتمش و بعض اخر هو الامعاء
ديوب امعايه قصر ايتمش وطوى واو عاطفه در طوى فعل ماضيدر طوى
يطوى طيا كلور طى. ورمك ودوشورمك معناسنه در تحتنده اولان
فاعل ضميرى كذلك من موصوله كيدر جمله سى شد اوزرينه معطوفدر
تحت الحجار تحت ظروف مكان مبهمه دندر ظرف استعمال اولنمشدر
اسم مذكوره مضاف اولمغله فتح اوزره مبنى محلا منصوب طوى فعلنك
ظرفيدر (يعنى مفعول فيهيدر الحجاره كلمه سنه مضافدر (وآن قوليده
الحجر فتحتين ايله طاش الاحجار همزه نك فتحى ايله جمع قلتى الحجار
حانك كسر يله والحجارة كذلك حانك كسر يله بونلرك ايكيسى دخى
جمع كثر تدر (بعض شراح والتاء فيه لتأنيث الجمع وتأكيده واراد
بالجمع ما فوق الواحد او الجنس لاضمحلال معنى الجمع باللام ديمشدر
قوله كشحا مفعول طوى در (وآن قوليده كشح كافك فتحى وشينك
سكونيله بو كور ايله قصه ايكونك مابينى و بعضيلر مطلقا بو كور له
تفسير ايتمشلر ديدى (بعض شراح هو الجنب ديمشدر قوله مترف الادم
اترف يترف اترافا فهو مترف وذاك مترف وزننده اسم مفعولدر ترف
نعومت معناسنه در يعنى يوموشق ونرم ديمكدر شارح مصنفك يقال
رجل متنعم لطيف البدن ديمشدر مترف كشحك صفتيدر ياخود
كشحدن حالدر زيرا مترفك ادم لفظنه اضافتى اضافت لفظيه در
نحوده مبين اولمشدر كه اكر مضاف معمولنه صفت اولورسه

يعنى اسم فاعل يا اسم مفعول يا صفت مشبهه اولورسه اضافت لفظيه
اولور ضارب زيد مجروح الفؤاد حسن الوجه كبى بو اضافت لفظيه
نه تعريف افاده ايدر ونه تخصيص انجق تخفيف افاده ايدر ديمشلر
اشبو محلده دخى مترف اسم مفعول اولمغله مفعولنه مضافدر قوله ادم
همزه نك ودالك فتحه لريله ادمة جمعيدر جلد معناسنه در تركيده
بوش بو كور تعبير ايتدكلرى كشحك مترف الادم صفتيدر يعنى
اويله بو كور كه جلدى نرم ولطيف ايدى ديمك اولور (قال بعض
الشراح وفيه اشارة الى ماروى عن النبى صلى الله عليه وسلم (ربما شد
احشائه بالحجارة ويطوى كشحه الناعم الاديم لاجل الجوع
والمخمصة) على ما هو المشهور كذلك قاضى عضددن درة المضيئه
صاحبى نقل و بو جهله تفصيل ايدركه (قال عضد الدين مترف الادم
صفة كشحا لان الاضافة لفظية بمعنى الحال حكاية عن الحال
الماضية وفى عطف طوى على شد ايذان بانه عليه السلام كان لم يقنع
بشد الاحشاء ل طوى الكشح الناعم الجلد تحت الحجارة ايضا والكشح
الناعم الجلد اذا طوى تحت الحجارة يتألم صاحبه غاية الالم فيعلم منه
انه عليه الصلاة والسلام قد اصابه من الم الجوع ما يكون اشد
من هذا الالم لانه عليه السلام رام دفع هذا الالم بذلك الالم وهذا
غاية الرياضة قيل الحكمة فى شد الحجر انه يسكن بعض الم الجوع
لان حرارة المعدة تندفع بالطعام فاذا فرغت المعدة من الطعام
واشتغلت برطوبات الجسم يحصل التألم ويشتد الحرارة فاذا انضم
الاحشاء على المعدة بوضع الحجر تخمد نارها بعض الخمود فيقل
الالم (ايمدى بو بيت دلالت سابق الذكر حزن و تأسف اولان
بيتده مذكور راجى اوزرينه معطوف اولمغله (خلاصهٔ معناى
بيت ايواه دخى بن سنت شريفه سنى ترك ايتدم بر ذات كريم الشانك
كه نيل قرب الهى شوقيله جوعدن يعنى اختيار جوع بيورمغله
الم وزحمت جوعى تخفيف ايچون امعاء شريفه لرينى شد و بند
بيوررلر ايدى ونرم ولطيف الجلد مبارك كشحلرينى حجاره نك التنده
دوشوررلر ايدى دفعا لالم المجاعة ولنيل القرب اليه سبحانه وتعالى
ديمك اوله (وفيه مراعات النظير بين شد وطوى والكشح والاحشاء

الادم وفيه الجناس المعنوى وهو القسم الثانى منه وهو جناس الاشارة

* * تخميس * *

شه سر بر رسالت او مقصد اقصى * نه رتبه اولدى رضاى خدا ده پا برجا
عطا اولنمش ايكن اكه نعمت دوسرا * وشد من سغب احشائه وطوى
* تحت الحجارة كشحا مترف الادم *

وراودت مفاعلن ه الجبا فاعلن ل الشم من مستفعلن ذهب فعلن
من نفسه مستفعلن فارا فعلن هاايما مستفعلن شمم فعلن

(وراودته الجبال الشم من ذهب) (عن نفسه فاراها ايما شمم)

(قوله وراودته واو عاطفه در شد اوزرينه عطف ايچوندر راودته ده راود فعل ماضى مؤنثدر مراوده دن مشتقدر مفاعله بابندن مراوده رودندر طلب معناسنه در (يقال راده يروده رودا اذا طلب ديمشلر راودته جملهسى شد اوزرينه ياخود طوى اوزرينه معطوفدر (الجبال راودتك فاعليدر جبلك جمعيدر الف لام عهد خارجيدر مكهٔ مكرمه اطرافنده واقع معهود ومعلوم جبالدر (نته كيم حديث شريفده كلور قوله الشم بالضم جبالك صفتيدر اشمك جمعيدر حمر احمرك جمعى اولديغى كبى اشم عالى ومرتفع ديمكدر قوله من ذهب جار مع المجرور محذوف كائن كلمهسنه متعلق جبالك صفت بعد صفتيدر ياخود كائنا كلمهسنه متعلق حال اولور قوله عن نفسه جار مع المجرور مراوده كلمهسنه متعلقدر ضمير حضرت ممدوح كائنات افنديمزه راجعدر راوده عن نفسه ديمك جبال ذهب پيغمبر افنديمز عليه الصلاة والسلام دن طلب ايلديلر كه انك اوله لر وآنك مرادى اوزره اوله لر (يعنى جبال من ذهب رسول اكرم افنديمز ايچون اولمغى كندودن طلب ايتديلر لكن تركيده مستعمل اولان جان وكوكلدن طلب ايتدى ديمك حق تعبير اولمق كرك زيرا نفس جان وكوكلدن عبارتدر (شارح قصيده شيخ زاده يقال راوده عن نفسه طلب منه ان يكون له وعلى مراده من راودته التى هو فى بيتها عن نفسه ديمشدر كذلك شارح سابق الذكر مرحوم شيخ زاده حاشيهٔ بيضاويسنده تفصيل ايدر قوله تعالى (وراودته التى هو فى بيتها) يعنى امرأة العزيز التى كان يوسف فى بيتها طلبت

منه

منه ان يوافقها والمراودة المطالبة الواقعة بين اثنين بحيث يريد احدهما ان يحمل الآخر على شئ لا يريده الآخر والمراودة وان كان بين اثنين الا ان المراد بها الطلب الواقع من واحد مأخوذة من الرود وهو الطلب ومعنى عن نفسه اى من اجل نفسه يقال فلان تخاصم عن فلان اى من اجله (كذلك شارح قصيده مرحوم مصنفك ديمش والمعنى حازعت الجبال الشاهقة العالية الكائنة من ذهب حضرة النبى صلى الله عليه وسلم عن نفس تلك الحضرة حيث تريد الوصول الى ذاته وتتمنى ان تجد القبول لدى جنابه لكن النبى عليه السلام عجل الى الاعراض عنها وتكبر وارتفع معها تكبر من استحقه بشئ (قوله فاراها فاء عاطفه ايله مراوده اوزرينه معطوفدر فاء تعقيبيه كتور ديكى پيغمبر افنديمز عليه الصلاة والسلامك مطالبهٔ جبالدن بلا توقف در عقب اعراض واستنكافنى ارائت واظهار ايلديكنى افاده ايچوندر (ارى ارائتدن فعل ماضيدر كوستردى ديمكدر ايكى مفعوله تعدى ايدر مفعول اولى ضمير بارزدر كه جباله راجعدر (قوله ايما شمم ايماده ما زائده در اى مصدر محذوف شمما كلمهسنك صفتيدر فاراها شمما اى شمم تقديرنده در حقيقتده ارانك مفعول ثانيسى سالف الذكر محذوف شمما كلمهسيدر كتب نحودن متوسطده مبيندر كه اى واية استفهام ايچون اولور ايهم عندك وايتهم عندك كبى وشرط ايچون اولور ايهم يكرمنى اكرمه كبى موصوفه اولور يا ايها الرجل كبى موصوله اولور (ايهم اشد على الرحمن عتيا) كبى صفت واقع اولور مررت برجل اى رجل اى كامل فى الرجولية كبى بو مقامده دخى اى لفظا مرفوع محذوف شمما كلمهسنك صفتيدر (قال فى القاموس الشمم محركة القرب والارتفاع فى الجبال مصدر شمم يشم شمما كفرح يفرح فرحا (وانقوليده شمم فتحتين ايله يوكسلك اولان طاغه ديرلر (ايمدى تركيده برشيئه تنزل ايتميوب صورت استغناده ترفع ايتمك معناسيله تعبير اولنمغله تقدير كلام ارى النبى صلى الله عليه وسلم ارتفاعا او بعدا كاملا ديمكدر كاملا معناسى تقريرى اى كلمهسندن اقتضا ايدر (معلوم اوله كه بو بيت پر لطافت اشبو احاديث شريفه يه

اشارت اولور صاحب سعادت حضرت رسالت پناه علیه الصلاة
والسلام بیورمشلر که (عرض علی بطحاء مكة ذهبا فقلت لا یارب
ولكن اجوع یوما واشبع یوما فاذا شبعت حمدتك واذا جعت
تضرعت الیك دعوتك) وعن عایشة رضی الله عنها قالت ماشبع
رسول الله صلی الله علیه وسلم ثلاثة ایام تبعا من خبز حتی مضی
لسبیله وكان یدعو ای علیه الصلاة والسلام اللهم اجعل رزق
آل محمد قوتا (بعض شراح دیمشكه ثم انه یجوز ان یكون هذا حقیقة
بان خلق الله تعالی جبالا من ذهب وامرها ان تعرض نفسها علیه
ففعلت انتهی لكن حائز قصب السبق بلاغت ناظم علیه الرحمه
وراودته الجبال عن نفسه عبارتیله سورهٔ یوسفده اولان سالف
الذكر آیت كریمهیه اشعار مراد ایدر كه حضرت زلیخا یوسف
پیغمبر علیه السلامه نه مرتبه علاقه و محبت ایدوب كندویه
میل والتفاتی بابنده نه قدر شوق و خدعه ودلفریبلك سمتنه بذل
مقدور ایتدیسه وحضرت یوسف علیه السلام دخی كمال اعراض
وتبری واظهار ترفع واستنكاف ایلدیكی كبی جبال ذهب دخی
مقام زلیخاده مراوده ایتدی وحضرت پیغمبر عالیشان علیه الصلاة
والسلام جناب یوسف علیه السلام كبی ترفع واستبعاد واستنكاف ایله
قطع التفات بیورمدیلر دیو تشبیه خفی ومعنوی ایله مدح رسول
اللهده زهی اقتباس ضمنی وانطاق الهیدر (معنای عبارت بیت)
التوندن جبال عالیلر سید كائنات علیه الصلاة والسلام افندیمزك
اولوب كندویه میل والتفات وقبولنی از جان ودل كمال شوق ومحبت
ایله طلب ایتدیلر پیغمبر افندیمز علیه السلام ترفع واستغنا ایله اعراض
وعدم قبولنی جباله درعقب ارائت یعنی اظهار واعلام بیوردیلر
دیمك اولور بو تقریر راودته ضمیری سرور كائنات علیه السلام افندیمزه
ارجاعی تقدیری اوزرهدر لكن بیت سابقده ظلمت سنة من مصر اعنده
اولان من كلمهسنه ضمیرك رجوعی احتمالی ایله معنی ایواه سنت
شریفهسنی ترك ایلدم بر ذات كریمك كه التوندن جبال عالیلر كندویه
میل والتفاتنی وقبول طلب ایتدیلر الی آخر التقریر لكن احتمال ثانی
محل بعیده عطفله تكلفه محتاج اولمغله مرجوح اولمق كرك

* * تخمیس * *

ویرردی حق اكا دنیایی هب بلا تعب
ولیك رأینه قصر ایتدی جمله طلبن
قبولن ایلدی انجق مقاصدك سببن
وراودته الجبال الشم من ذهب *
* من نفسه فاراها ایما شمم *

واكدت مفاعلن زهده فاعلن فیها ضرو مستفعلن رته فعلن
ان الضرو مستفعلن رة لا فعلن تعدو علی ال مستفعلن عصم فعلن
(واكدت زهده فیها ضرورته) (ان الضرورة لا تعدو علی العصم)
(قوله واكدت واو عطف ایچوندر (اكدت تأكیددن مشتقدر تفعیل
بابندندر تأكید محكم ایتمك معناسنهدر اكدت فعل ماضی مؤنثدر بعض
شراح تقریر وتثبیت معناسیله شرح ایتمش قوله زهده لفظا منصوب
مفعولیدر ضمیره مضافدر ضمیر صاحب سعادت علیه السلام افندیمزه
راجعدر زهد لغتده رغبتك ضدیدر (بعض شراح والزهد فی اللغة
الترك وقلة الرغبة وفی الاصطلاح علی مراتب اعلاه رفض ماسوی
الله تعالی رغبته ویسمی الزهاد زهاد لقلة رغبته فی الدنیا دیمشلر
(شارح درة المضیئه دیمشكه الزهد نوعان مقدور للعبد وغیر مقدور له
فالنوع الاول ثلثة اشیاء ترك طلب المفقود من الدنیا وتفریق
المجموع منها وترك اختیارها وارادتها والنوع الثانی كونها بارادة
علی قلب الزاهد بحیث یخلع قلبه عن المحبة فیها والمیل الیها وهذا
بمحض عنایة الله تعالی لكن الاول تمهید للثانی فان العبد اذا اتا
بالاشیاء الثلثة علی الاخلاص یكون الدنیا بارادة علی قلب الزاهد
والباعث علی تركها معرفة حقایقها وآفاتها قوله فیها جار مع المجرور
اكدت فعلنه متعلقدر فیهاده ضمیر جباله یاخود كلام قرینهسیله
مقامدن مفهوم دنیایه راجعدر (قوله ضرورته بالرفع اكدت فعلنك
فاعلیدر ضمیره مضافدر ضمیر محلا مجرور مضاف الیهیدر سید
كائنات علیه الصلاة والسلام افندیمزه راجعدر ضرورت احتیاج
معناسنهدر اكدت جملهسی بیت سابقده راودته اوزرینه معطوفدر
ان بالكسر حروف مشبهه دندر الضرورة بالنصب اسمیدر لا تعدوا

عدواندندر كه ظلم معناسنه در عدا عليه عدوا وعدوانا ديمك ظلمه
وتعداه ديمكدر اعرابنده تعدو بحركة الواودر غرايعز وكبى آخرينك
ماقبلى متحرك اولمغله واوساكن قلنمشدر لاتعدو فعل مضار عدر
فاعل تحتنده مستتر ضمير ضرورته راجعدر جملهسى ان كلمهسنك
خبريدر انمع خبره جملهسى مصراع اولك تعليليدر يعنى
صاحب سعادت عليه الصلاة والسلام افنديمزك زهدنى ضرورتى
تأكيد وتثبيت ايلديكنك علتى اولور بعضيلر جملهٔ استينافيه در
يعنى سؤال مقدره جوابدر ديمش كويا بر قائل شدت احتياج وار ايكن
دنيادن نيجه اعراض اولنور ضرورت واحتياج آدمى دنيادن
اعراضه قورمى ديمش جوابنده ان الضرورة لاتعدو على العصم
ديمش اولور (بعض شراح ان الضرورة لا تعدو على العصم بيان
ان الضرورة لاتؤثر فيمن عصمه الله تعالى عن الالتفات الى الدنيا
التى هى اعدا عدو الله ديمش قوله على العصم جار مع المجرور لاتعدو
كلمهسنه متعلقدر العصم عصمتك جمعيدر عصمة لغتده لايق
اولميان شيدن منعدر ديمشلر اصطلاحده ملكة تمنع المتصف بها
عن الفجور ايله تعريف اولنمش بعضيلر العصم جمع عصمة وهو
لطف يفعله الله تعالى بعبده يوفقه به لفعل الخيرات طراو يحفظه
به عن ركوب المحرمات قطعا وقيل العصم بمعنى المعصوم بارادة
اسم المفعول من المصدر شراحدن مصنفك (وصاحب درة المضيئه
عليهما الرحمه بو بيت دلارانك معناسنى تحقيقده حق بودر كه
موفق اولمشلردر اندن اعلا افاده و بياندن براعة تحرير اظهار عجز
ايتكله بعبارته نقل وتفصيلى اختيار اولندى (كما قالوا يريد الناظم
ان من خصايصه عليه السلام انه كلما اشتد احتياجه الى الدنيا
اشتد قلة رغبته على عكس مايتعارفه الناس لان الناس اذا اشتد
احتياجهم الى شئ القواشر اشرهم عليه وسعوا فى تحصيله سعيا
كاملا وحضرة النبى عليه السلام كلما كان احتياجه اشد كان اجتنابه
عنها اكثر واحترازه عن الميل اقوى روى عن ابن عباس
رضى الله عنهما انه قال كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يبيت
هو واهله الليالى المتتابعة طاويا لايجدون عشا) مصرحدر كه

شمائل شريفده وكان فراش النبى صلى الله عليه وسلم الذى ينام
عليه من ادم حشوه من ليف وكان وسادته الذى يتكاء عليه كذلك
وعن عايشة رضى الله عنها انما كان فراشه الذى ينام عليه ادما
حشوه من ليف وكان عليه السلام ينام احيانا على سرير مرمول
ومصنوع بشريط حتى يؤثر فى جنبه وكانت الفاقة احب اليه
من الغنى ولم يبث شكواه الى احد وكان يظل جايعا وهذا الفقر
والاحتياج منه عليه السلام لكمال زهده فيها وعدم رغبته لها
لا لعجزه اتفق العلما على ان من قال النبى عليه السلام فقير محتاج
يكفر فظهر ان ضرورة ذاك الحضرة يؤكد اجتنابه عنها ولما كان
هذا اعنى كون شدة الاحتياج سببا لقوة الاجتناب امرا غريبا حاول
اثباته بالبينة والبرهان فقال ان الضرورة لاتعدو على العصم اى
لايستبعد هذا فان من عصمه الله من التلوث بالدنيا كيف ضره
ضرورته واحتياجه فقد جف القلم بما هو كائن (والعصم جمع
عصمة وهى حفظ الرب تعالى للعبد على الوقوع فيما يضره نحو
الغ لغه وفى قوله ان الضرورة لاتعدو على العصم (تنبيه على ان ترك
الدنيا لايتيسر الا بفضل من الله ومحض توفيقه بل قلة الرغبة وترك
الارادة القلبية لايتيسر الا بتوفيقه فان ذلك امر يتعلق بالقلب
ولامقلب للقلوب الا هو نعم على البشر ان يجتهد فى اسبابه باكتساب
مقدماته وماهى تمهيد وتوطئة لوجوده (وان ليس للانسان
الاماسعى) ولذا قال العلما ان العبد اذا اتى بالاشياء الثلثة المذكورة
فى النوع الاول من الزهد اى اذا اتى بخلوص النية وصفاء الطوية
اورثته هذه برودة الدنيا على قلبه انتهى شرحهما كذلك (بعض
شراح خلاصهٔ معناى بيتى غايت اعلى المعانى تقرير ايدر حيث
قال المعنى انه كان مع شده احشائه من الجوع تحت الحجارة واضطراره
الى مايضطر اليه البشر لايلتفت الى الجبال الشم من الذهب كان
ذلك مؤكدا لزهده صلى الله عليه وسلم فان الاعراض عن الشئ
مع شدة الاحتياج اليه دليل جلى على الزهد فى ذلك الشئ ثم بين
عدم الالتفات مع شدة الاحتياج بان الضرورة والاحتياج لايغلبان
العصمة ولايستوليان عليها الاسيما من هو مؤيد بقوله (وللاخرة خير لك

من الاولى ولسوف يعطيك ربك فترضى) عن ابن عباس رضى الله
عنهما انه لما قبض النبى صلى الله عليه وسلم كانت درعه مرهونة عند
يهودى على ثلثين صاعا من شعير ففكها على رضى الله عنه بعد وفاته
ومن ثمه قال له صلى الله عليه وسلم فى ايام حياته (انت قاضى دينى)
وعن عايشه رضى الله عنها انه قال ليأتى على ال محمد شهر لا يخبزون
فيه خبزا ولا يطبخون فيه برمة (عن عايشة رضى الله عنها قال
يا عايشة رضى الله عنها مالى والدنيا انما انا والدنيا بمنزلة رجل
نزل تحت شجرة يستظل بها فلما انتهى الفئ ارتحل ولم يرجع اليه
(خلاصهٔ معناى عبارت بيت) جبال ذهبدن عدم رغبت وترك
واجتنابنى تأكيد ايلدى يعنى ضرورت واحتياجى مشتد اولدقچه
ماسوى اللهى ترك ودنيايه عدم رغبتى دخى مؤكد وزياده اولدى
سؤال كلديكه ضرورت واحتياج كشينك زروسيمه رغبتنى تأكيد
ايدر يوخسه التوندن اعراض واجتنابى تأكيد ايتمز بونه غريب
بر عكس كلامدر دينورسه جوابنده ان الضرورة لا تعدو على
العصم يعنى بوسنك ديديكك بزلره نسبتله در يوخسه من طرف الله
معصوم وركون محرماندن محفوظ اولوب فجورله اتصافدن منع
ايدر ملكه صاحبنه ضرورت تعدى وعدوان ايده مز بلكه اويله
ذاتك احتياج وضرورت جبال ذهبدن بلكه دنيادن اعراض
وعدم رغبتنى دخى زياده ايدوب تأكيد ايدر ديمك اوله (وفى البيت
من البديع رد العجز على الصدر والتكرير فى الدنيا

* ⁑ تخميس ⁑ *

نه دكلو قلبنه ضر ضرورت ايتسه غلو

اولورمؤ كدا اعراض ماسوى همه سو

* قومادى صون خدا ميل دنيوى سرمو*

* واكدت زهده فيها ضرورته*

ان الضرورة لا تعدو على العصم

وكيف تدمفاعلن عوالى الد فاعلن دنيا ضرو مستفعلن رةمن فعلن
لولا لم مستفعلن تخرج الد فاعلن دنيا من ال مستفعلن عدم فعلن
(وكيف تدعو الى الدنيا ضرورة من) (لولا لم تخرج الدنيا من العدم)

قوله

(واو بيت سابقده اكدت اوزرينه عطف ايچوندر معطوف و
معطوف عليه خبرا وانشاء اختلافى مانع عطفدكلدر كه استفهام
اخبار معناسنده دردىمشلر كيف استفهام انكاريدر استبعاد وانكار
ايچوندر معناسى لا تدعو ديمك اولور (الاعراب كيف فتح اوزره مبنى محلا
منصوب مؤخر تدعو كلمه سنك ظرفيدر (وقال مولانا جامى كيف الحال
والمراد بالحال صفة الشئ لا زمان الحال كما توهمه بعض الشارحين (قال
فى المفصل وكيف جار مجرى الظروف ومعناه السؤال عن الحال تقول
كيف زيد اى على اى حال هو ويستعمل للشرط نحو كيف تجلس
اجلس فان كان بعده اسم فهو فى محل الرفع بالخبريه عنه وان كان بعده
فعل مثل كيف جئت فهو فى محل النصب على الحاليه اى على اى حال
جئت راكبا او ماشيا (قال فى المتوسط وكيف من الظروف الزمانية لانه
سؤال عن حال المسؤل عنه فى زمان الحال (قال فى الدرة المضيئه كيف
للاستفهام الانكارى فى محل النصب ظرف لتدعو قدم عليه
لتضمنه معنى الاستفهام وكونه حالا من فاعله بعيد اى ما تدعو
فى حال من الاحوال الى الدنيا ضرورته عليه السلام انتهى قوله الى
الدنيا جار مع المجرور تدعو كلمه سنه متعلقدر دنيا ادنى نك مؤنثيدر
عليا اعلانك مؤنثى اولديغى كبى دنى يدنو دنوا ديرلر اداقرب دنيا
دخى بزه نسبتله آخرتدن قريب اولديغى وجه تسميه در ياخود
اخس وادنى معناسنه اولان دناءتدن مشتقدر بعضلر الدنيا ما يشغلك
عن التقرب الى المولى ديمش (ضرورة بالرفع تدعو كلمه سنك فاعليدر
ضرورت احتياج معناسنه در ضرورت كلمه سى من موصوله مضافدر
(فائده) لولانك اعراب تفصيلى بو وجهله دركه (قال مولانا جامى
رحمه الله لولا لها صدر الكلام يلزمها الفعل لفظا نحو لولا ضربت
زيدا وتقديرا نحو لو لا زيدا ضربته ولولاك لما خلقت الافلاك فمعناه
اذا دخلت على الماضى التوبيخ واللوم على ترك الفعل ومعناه فى المضارع
الحث على الفعل والطلب له (قال النحويون ان لولا حرف يقتضى
امتناع جوابه لوجود شرطه فيكون حرف شرط ويختص بالجملة
الاسمية المحذوفة الخبر غالبا نحو لولا زيد لاكرمتك ويكون تارة
حرف تحضيض وطلب بازعاج او برفق فيختص المضارع او بما فى

تأويله نحو (لولا تستغفرون الله) ونحو قوله تعالى (لولا اخرتني الى
اجل قريب) وتارة حرف تخضيض فيختص بالماضي نحو قوله تعالى
(فلولا نصرهم الذين اتخذوا من دون الله قربانا آلهة) بو مقامده
لولا شرط ايچوندر نته كيم لولا زيد لهلك عمرو مثالنده لولا حرف
شرط زيد مبتدا در خبرى محذوف موجود كلمه سيدر جمله سى
لا محل لها من الاعراب فعل شرطدر لهلك عمرو جمله سى جزاء
شرطدر بو تقدير وتمثيل ضميرى ولى ايتديكى صورتده اما اكر
لولا كلمه سى ضميرى ولى ايلسه اول ضمير بهر حال مرفوعدر كه
هو ضميرى مقامنه نائب ضمير مرفوع اولوب مبتدا اولور (قال الشارح
مصنفك اذا ولى لولا بضمير فحقه ان يكون ضمير رفع نحو لولا انتم
لكنتم وذهب الجمهور وسيبويه الى ان لولا جار مجرى حرف الجر
الزائد غير متعلق لشئ وموضع المجرور بها رفع بالابتداء والخبر
محذوف (ايمدى بو محلده دخى لولا جاره در ضمير تقديرا مجرور بهادر
جار مع المجرور غير متعلق لشئ مبتدادر خبرى محذوف موجود
كلمه سيدر لولا هو موجود ديمكدر ضمير فخر كائنات عليه الصلاة
والسلامه راجعدر (لم تخرج فعل مضارعدر معلوم ومجهول اولمق
جائزدر (قوله الدنيا تقديرا مرفوع فاعليدر من العدم جار مع المجرور
تخرج فعلنه متعلقدر (عدم وجوده سابق اولان حالدر وجودك
ضديدر وجود عدمدن خروج وتكون وثبوتدن عبارتدر (شارح
درة المضيئة خلاصهٔ معناى بيتده ديمش والمعنى مايرغب ضرورته
عليه السلام الى الدنيا الدنية لانها خلقت لاجله وخرجت من العدم
الى الوجود بسببه فالاحتياج اليها غير معقول (و بعض شراح والمعنى
انه لا تدعو الى الميل الى الدنيا احتياج من لولا وجوده الشريف
لم تخرج الدنيا وما فيها من العدم الى الوجود فان ما هو من طفيل
متطفل على شئ تابع له مترتب عليه تمتنع عليه تلجأه الحاجة والاضطرار
اليه لا سيما اذا كان ذلك الاصل متجبلا على الاستغناء والترفع وكان
ذلك الامر حقيرا قليلا بالنسبة الى علو همته وبالاضافة الى علو
قدره ديمشدر (معناى عبارت بيت) نيجه رغبت وميل ايتديرر
دنيايه بر ذات كريمك ضرورت واحتيا جيكه اكر اول ذات جليل

القدرك وجودى ثابت وموجود اولمسه يعنى موجود اولهجق
اولمسه دنيا عدمدن چيقمزدى (يعنى عدمده قالوردى وجوده
كلمزدى (خلاصه بر ذات كريمك كه وجوده كلمسى اراده اولنميه
ايدى دنيا خلق اولوب وجوده كلمز ايدى يعنى مقصود ازلى انك
وجودى ايدى وجود دنيا بويله ذاتك موجود اولمسنه متوقف ومحتاج
ايكن ضرورت حال واحتياج دنيا اويله ذاتى نيجه رغبت وميل اتديرر
وايتدوره مز غايت بعيد درنه احتمال ديمك اوله

* ⁂ تخميس ⁂ *

توقف ايتدى اكا خلقت جهان كهن

بل احتياج نه طرفده تحقق ايلدى سن

ضرورت علت غائيه اولديغندن ايكن

فكيف تدعو الى الدنيا ضرورة من

لولاه لم تخرج الدنيا من العدم

محمد مفاعلن سيدال فاعلن كونين والث مستفعلن ثقلى فعلن
ن والفرى مفاعلن قين من فاعلن عرب ومن مستفعلن عجم فعلن
(محمد سيد الكونين والثقلي) (ن والفريقين من عرب ومن عجم)
(قوله محمد بالرفع مبتداء محذوفك خبريدر تقديرى هو محمد ديمك اولور
مبتدا مع خبره جمله سى سؤال مقدره جواب اولان جملهٔ استينافيه در
ياخود محمد بالجر بيت سابقده اولان من موصولدن بدلدر مبدل منه
توطئه اولوب مقصود بالذات بدل اولديغى قاعده سى تعريفدن
مستغنيدر (بعض شراح بو مقامده ولا يخفى ما فى هذا الانتقال الى اسم
الممدوح بلفظ محمد من اللطافة بعد ذكر الاوصاف الكريمة ديمشدر
يعنى اسم محمد خصال حميده سى كثير اولان ذات ديمك معناسنه
اولديغنه نظرا در (معلوم اوله كه لفظ محمد پيغمبر آخر الزمان سيد الانبيا
افنديمز صلى الله عليه وسلم حضرتلرينك علميدر تبركا باسمه الشريف
غيره دخى علم ايده كلمشلر (قال فى الدرة معناه المحمود المشكور مرة
بعد اخرى لانه اسم مفعول من المضاعف من التفعيل الذى
بناؤه للتكثير كالمكرم الذى اكرم مرة بعد اخرى فهو المحمود
فى الدنيا بما نفع به الخلق من الهداية والعلم والحكمة والمحمود

فى الاخرة بشفاعة عند ربه فصار علماله صلى الله عليه وسلم
لوجود هذا المعنى فيه (حق بوكيم رسول الله عليه الصلاة والسلامك
عامه يه نفعنك نهايتى اولديغى مسلمدر (نته كيم قاضى بيضاوى عليه
الرحمه والغفران ديباجهٔ بيضاوى تمامنده (فيا واجب الوجود
صل عليه صلوة توازن غناه) عبارتنده حواش بيضاوى غنا
بفتح الغين المعجمة نفع معناسنه‌در واقعده رسول محترم صلى الله
عليه وسلم حضرتلرينك عامهٔ كائناته نفعنه نهايت اولمغله
بيضاوينك كلام مزبورى كثرت صلاته بلكه صلاة بيحد ونهايته
اشارتدر ديمشلر (ايمدى شارح مشار اليهك ممانفع به الخلق ديديكى
مؤيد اولور (وانقوليده الحمد ذمك نقيضيدر (المحمدة ميملرك فتحلريله
حمد ايتمك معناسنه مصدردر (التحميد مبالغه ايله حمد ايتمك (المحمد
ميمك ضمى وحانك فتحى وميم ثانينك فتحى وتشديديله خصال
حميده‌سى چوق اولان كيمسه (المحمدة ميم اولك فتحى وحانك سكونى
وميم ثانينك كسريله خصلت حميده كه مذمتك مقابليدر ديمش
(قال بعض الشراح محمد علم للحضرة المصطفويه وهى صيغة مبنية
للمبالغة قيل مشتق من الحمد لانه كان صلى الله عليه وسلم كثيرا لحمد
لله تعالى وقيل مشتق من المحمدة فانه كان صلى الله عليه وسلم
كثير المحامد وكان الناس يحمدون على محامده ويؤيد قول الثانى
ماورد فى وجه التسميه ان عبد المطلب رأى فى منامه سلسلة بيضاء
خرجت من ظهره لها اربعة اطراف فى السماء والارض والمشرق
والمغرب واما اهل الخافقين يتعلقون بها فعبر بولد يتبعه اهل
المشرق والمغرب واهل السماء والارض لكثرة محامده فلما اولد
صلى الله عليه وسلم سمى بهذا الاسم لذلك فكان فوق ما رأى وما
يبعد على هذا ايضا ان يقال انه مشتق من الحمد (قوله سيد الكونين
سيد سيادتندر سيادت علو وارتفاع معناسندر يقال لمقدم القوم
سيد لانهم تحت حكمه وهو عال عليهم ديمش (بعضيلر سيد صفة
مشبهه من ساد يسود سيادة اذا صار سيدا وسيد القوم اجلهم
واعظمهم ديدى (سيد لفظا مرفوع محمد لفظنك صفتيدر كونين
كلمه‌سنه مضافدر كونين تثنيه‌در حالت نصبى وجرى يا ايله كونيندن

مراد دنيا واخرتدر مصدر ومفعول معناسنه‌در مكونين ديمكدر
الدرهم ضرب الامير كبى (يعنى موجودين مخلوقين معناسنه‌در
مكون دنيا واخرت ومافيهمايه صادق اولور سيدك كونين كلمه‌سنه
اضافتى معنويه‌در اضافت لفظيه‌دكلدر (زيرا سيد لفظى صفت
مشبهه‌در معمولنك غيره مضاف اولديغنه بناء اضافتى اضافت
معنويه‌در (پس سيد لفظى اضافتدن تعريف كسب ايتمكله محمد
لفظنه صفت اولمسى جائز اولور زيرا سيد لفظى بو محلده اكرچه
صفت مشبهه‌در لكن معمولنه مضاف دكلدر ضارب زيد كبى
بلكه كريم العصر ومصارع البلد كبى معمولنك غيره مضاف
اضافت لفظيه اولماز بلكه اضافت معنويه اولور اضافت بمعنى
اللامدر ياخود بمعنى فى‌در بو تفصيلدن مراد بعضيلر سيد الكونين
عبارتنده سيد اهل الكونين تقدير ايتمشلر شو معنايه ذاهب اولمشلركه
سيد صفت واقع اولمق اضافتدن تعريف وتخصيص كسب ايتمكه
محتاجدر (زيرا سيد لفظى محمده صفت اولجق محمد معرفه‌در
صفت ايله موصوف بينده مطابقت شرطدر سيد صفت مشبهه‌در
اضافتى لفظيه‌در اضافت لفظيه انجق تخفيف افاده ايدر تعريف
افاده ايتمزكه حتى سيد لفظى محمد لفظنه صفت واقع اوله (پس
اهل تقدير ايتمكه محتاج ديمشلر لكن صفت مشبهه معموله مضاف
اولورسه اضافت لفظيه اولور يوخسه معمولندن غيره مضاف
اولورسه اضافت لفظيه اولماز بلكه معنويه اولور انلر اضافت
اضافت معنويه اولماسندن غفلت ايله اهل تقديرينه حاجت واردر
ديدكلرى خطادر ديمك استرلر زيرا صفت مشبهه بو مقامده معمولنك
غيره مضافدر تعريف كسب ايتمشدر (قوله والثقلين كونين اوزرينه
معطوفدر من عطف الخاص على العام قبيلندندر زيرا كونيندن
مراد وما فيهما اولديغى ذكر اولنمش ايدى ثقلين انس ايله جندن
هر برى حيا وميتا ارضه ثقلت ويردكلرينه بناء ثقلين ديمشلر
قوله والفريقين معطوفدر ثقلين اوستنه ياخود كونينه معطوفدر
(فريق طائفه وجماعت معناسنه‌در قوله من عرب جار مجرور ظرف
مستقردر يعنى كائن اولان محذوفه متعلقدر فريقيندن صفت

واقع اولمشدر یاخود حال اولور (من عجم عبارتنده کلمهٔ من کتوردیکی
فریقینك هر برینك مستقلا سیدی اولدیغی بیان ایچوندر یاوزن
ایچوندر دیمشلر (دره صاحبی العرب والعجم بفتحتین وبالضم
والسکون اسم جنس لهذه الطائفتین والاعراب منهما سکان البادیة
دیمشدر (وانقولیده العرب فتحتین ایله ناسدن برطائفه‌در که اکا
نسبت اولندقده عربی دیرلر (العرب عینك ضمی ورانك سکونیله
والعرب واحد کالعجم والعجم دیمش عجمدن مراد فریق عربدن
ماعدا جمیع فرق انسانیه‌یی شامل وصادقدر (قال بعض الشراح
العرب هو الذی استوطنوا المدن والقری العربیة والاعراب من
استوطن البادیة ویقال لهم البدوی ایضا (قال صاحب المغرب
الاصح انهم نسبوا الی عربه بفتحتین وهی موضع من تهامة لان اباهم
اسمعیل علیه السلام نشاء بها دیمشلر فریقین که عرب وعجمدر ثقلینده
داخل ایکن تخصیص بعد التعمیم ایلدیکی شرف وتعظیم ایچوندر
واقعده نوع انسان اشرف اولدیغی مسلمدر که عرب وعجم نوع
انساندر بلکه اصنافندر (قال الشیخ زاده علیه الرحمة والدلیل
علی انه صلی الله علیه وسلم سیدهما قوله علیه الصلاة والسلام
(انا سید ولد آدم ولا فخر) وقوله تعالی (کنتم خیر امة اخرجت للناس)
وفضله علی الثقلین یستفاد من قوله علیه الصلاة والسلام (لی مع الله
وقت لا یسعنی فیه ملك مقرب ولا نبی مرسل) وفضله علی الکونین
یعرف مما اشیر به وهو قوله عز وجل (وما رمیت اذ رمیت ولکن الله
رمی) (ان الذین یبایعونك انما یبایعون الله) ایمدی چونکه (بو بیت)
دل اراده هو محذوف مبتدا لفظهٔ محمد خبر مبتدا جمله‌سی سؤال
مقدره جواب جملهٔ مستأنفه دیو تقریر سؤال وجواب ایله خلاصهٔ
(معنای بیت) مصرع سابق اولان لولاه لم تخرج الدنیا من العدم
منطوقنجه علت غائیهٔ خلقت موجودات وباعث ایجاد کائنات
دیو وصف ایتدیکك اول صاحب سعادت کیمدر دیو سؤال ورجاء
اعلام ایلدکلرنده (جواب بیت) نبی افضل واکمل محمد مرسلی
(خجسته ذات مبجل خلاصهٔ موجود) صلی الله علیه وسلم
افندیمزدر که دنیا واخرت ومافیهانك وانس وجنك وطائفهٔ

عرب وعجمك سید ذی شانی وامیر جلیل العنوانیدر دیمك اولور

* * تخمیس * *

* ایرن قدومی اولوب تاج عرشه مایهٔ زین *

* مقام قربه که یوق آنده هیچ متی ایلداین *

* صوررسك عشقله کیمدر او قرة العینین *

* محمد سید الکونین والثقلی *

* ن والفریقین من عرب ومن عجم *

تدینا ال مفاعلن امر الن فاعلن ناهی فلا مستفعلن احد فعلن
ابر فی مفاعلن قول لا فاعلن منه ولا مستفعلن نعم فعلن
(نبینا الامر الناهی فلا احد) (ابر فی قول لا منه ولا نعم)

درة المضیئه صاحبی بیت سابقه بو بیتی ربط ومناسبتلری بیاننده
بو وجهله تفصیل ایدر که لما ذکر الناظم انه علیه السلام سید الکونین
علی الاطلاق اخذ فی عدة لوازم السیادة من الصفات العظام
تقریرا لمعنی السیادة ولهذا اختار الامر والنهی لانهما لا یتأتیان
الا من سید یطاع امره ویسمع کلامه واضافه الی نون الجمع فقال
نبینا نبی خبر معناسنه اولان نبأدندر فعیل بمعنی مفعل بکسر العین
مخبر دیمکدر بشیر بمعنی المنذر اولدیغی کبیدر نبینك اصلی نبیءدر
قلبت الهمزة یاء وادغمت دیمشلر هو المخبر دیمکدر اصطلاح اهل
شرعده کندویه وحی الهی اولان ذات مکرمدر سواء انزل الیه
الکتاب اولم ینزل اما رسول کندویه وحی الهی اولوب وهم کتاب
انزال اولنساندر (رسول رسالتدن اسم مفعولدر ارسلدن لغتده
مرسل دیمکدر نبی ایله بینلرنده معنای اصطلاحیلری اعتباریله
عموم وخصوص مطلق واردر که رسول خاصدر نبی عامدر
هر رسول نبیدر اما بعضی نبی رسول دکلدر (قوله نبینا لفظا مرفوع
محمد دلفظ جلالك صفتیدر نبی جمع متکلم ضمیرینه مضافدر (قوله الامر
اسم فاعلدر امر ایدیجی دیمکدر (قوله الناهی کذلك اسم فاعلدر نهی
ایدیجی دیمکدر ایکیسی دخی نبی کلمه‌سنك صفتیدر امرك ونهیك
مأمور بها ومنهی عنهالرینی ذکر ایتمدیکی هر امر بالمعروف ونهی
منکره تعمیم وشامل اولسون ایچوندر (الامر بکل معروف والناهی

عن كل منكر تقديرنده اولور حقيقتده آمر وناهی جناب كبريادر
لكن اوامر ونواهیء الهيه‌يی مبلغ پيغمبر عليه الصلاة و السلام
افنديمز اولمغله ملابسنه اسناد قبيلندن مجاز اولور قوله فلا احد
عبارتنده لالبس يه مشابه اولان لادر (قال فی النحو خبر ماولا
المشبهتين بليس فی النفی و الدخول علی الجملة الاسمية هو المسند
بعد دخولهما عليه و خبريه ماولا و كذا اسميتهما لغة حجازيه
واما بنو تميم لايذهبون الی اعمالهما فلايجعلون الخبر خبرالهما
ولا الاسم اسما لهما بل هما مبتدأ وخبر علی ما كانا عليه قبل دخولهما
وعلی لغة الحجاز جاء التنزيل قال الله تعالی (ماهذا بشرا) (ماهن
امهاتهم) انتهی كذلك (لاريب فيه آيت كريمه سنده بعض قرآئتده
ريب رفعيله قرآئت اولنوب لالبس يه مشابه اولان لادر ريب اسميدر
فيه خبريدر ديمشلر لكن اصل قرآئت نصبله دركه لانفی ايچون
اولان لادر ريب فتح اوزره مبنی محلا منصوب اسميدر (ايمدی
بو محلده لالبس يه مشابه اولان لادر احد بلاتنوين لفظا مرفوع
لانك اسميدر زيرا لا كلمه‌سی اسم فعل اولان ليس لفظنه مشابه اولان
لادر اسمی مرفوع اولور (قوله ابر نصبله خبريدر جمله‌سی جملهٔ اسميه‌در
لغة حجازيه اوزره اعرابی بو وجه اوزره‌در اما بنو تميم لغتی اوزره لا عامل
دكلدر مجرد حرف نفيدر احد مبتدا در ابر مبتدانك خبريدر
(نته كيم درة المضيئه ديمش الفاء للعطف علی الجملة ماقبلها ولا بمعنی
ليس واحد بالرفع اسمها وقد افاد العموم واما بالنصب خبر لا ای
اصدق وان قرأت بالرفع فقد ابطلت عمل لا فيكون خبر المبتداء
(معلوم اوله كه (فلا احد كلمه‌سنده اولان فا تعقيبيه‌در فانك اقسامی
تفسير كشافده مبيندر كه فاء الفصيحة هی التی حذف عنها المعطوف
عليه مع كونه سببا للمعطوف من غير تقدير حرف شرط وان لم يحذف
مع كونه سببا يسمی فاء التسبيب وان لم يكن محذوفا ولا المعطوف
عليه سببا يسمی فاء التعقيب وان كان المعطوف عليه محذوفا لكن
المعطوف سببا يسمی فاء التفريعيه وان كان المعطوف عليه شرطا
يسمی جزائية سواء كان المعطوف عليه محذوفا اومذكورا (ايمدی
معلوم اوله كه بو محلده فانك مدخولی سابق الذكر لغة حجازيه

ویاخود

و ياخود لغت بنی تميم مذهبی اوزره جمله اولمقده يعنی احد كلمه‌سی
لانك اسمی ابر خبری اولوب جمله اولمق وار علی لغة حجازية ياخود
لا كلمه‌سی عامل اولميوب احد مبتدا ابر خبری اولمق اوزره علی لغة
بنی تميم جمله اولمق وار (پس بهر تقدير اشو ايكی صورتده اولان
جمله بيوت سابقه‌دن (سيد الكونين (وياخود نبينا الامر الناهی
جمله سنه معطوف اولمقده فلا احد جمله سنده اولان فاء
تعقيبيه دركه معطوف عليه مذكوردر وهم معطوفه سبب دكلدر
حاشيهٔ بيضاويده (شيخ زاده عليه الرحمه سورهٔ نساده ديمش كه
الفاء قد يكون للتعقيب والتعقيب علی وجهين الاول ان يكون مضمون
مابعد الفاء عقيب مضمون الجملة التی بعدها كلاما مرتبا علی ماقبلها
فی الزمان نحو قام زيد والثانی ان يكون المذكور بعدها كلاما مرتبا
علی ماقبلها فی الذكر كقوله تعالی (ادخلوا ابواب جهنم خالدين
فيها فبئس مثوی المتكبرين) (قال المصنف فان قيل لم آثر هذا اعنی
كونه عليه الصلاة والسلام ابر اقول لا ولانعم وماوجه الاختصاص
قلنا انما اثر ذلك تأكيدا لمعنی السيادة وتقريرا لكونه امرا وناهيا
وتثبيتا لذلك لان من كان سيدا آمرا ناهيا كان نفيه نفيا واثباته اثباتا
اذلو انقلب احدهما علی الاخر لكان ذلك يضعف فی السيادة
والهمة لان ذلك يوهم انه لايقدر علی امضاء قوله وابقائه علی حاله
كما نشاهد من رؤساء زماننا انتهی (احد كلمه‌سی بعض شراح اصلنده
وحد ايدی واو همزه‌يه قلب اولندی (نته كيم اقت اصلنده وقتت
ايدی ديمشدر (ابر اسم تفضيلدر اصدق معناسنه‌در غير منصرفدر
علت منع صرف وزن فعل ايله وصفدر (بر كلمه‌سی برقاچ معنايه كاور
اولا صدق معناسنه يقال بر فلان فی يمينه ای صدق فيما احلف ای
لبس بحانث (ايكنجی احسان معناسنه كقوله تعالی (برا بوالديه) ای
محسنا لهما (اوچنجی خير معناسنه قوله تعالی (لن تنالوا البر حتی
تنفقوا) دردنجی قبول معناسنه قولهم حجة مبرورة ای مقبولة و بمعنی
الصلاح يقال بر الرجل ای صلح (قوله فی قول بلا تنوين جار مع المجرور
ابر كلمه سنه متعلقدر (قوله لا حرف نفيدر لفظی مراد قولك مضاف
اليهيدر مصدرك مفعولنه اضافتی قبيلندندر (قولك فاعلی ضمير

متر و كدر قوله ديمكدر قولان طرفى محذوفدر كه عند نفى الاشياء
تقديرنده در (قوله منه جار مع المجرور ابرفعلنه متعلقدر منه ضميرى
سرور كائنات عليه الصلاة والسلام حضرتلرينه راجعدر قوله ولانعم
كلمه‌سى قول لفظنك مضاف اليهى اولان كلمهٔ لا اوزرينه معطوفدر
اى فى قول لانعم فى اثبات الاشياء اوالايجاب تقديرنده در (بعضيلر
لاء زائده درلا احد كلمه‌سنده اولان نفى تأكيد ايچوندر ديمش (ايمدى
قوله نبينا بيت سابقده اولان محمد سيد الكونين عبارتنده محمد لفظ
شريفندن صفت اولديغى صورتنده ياخود نبينا قولى مبتداى محذوف
اولان هو ضميرك خبرى اولورسه (معناى عبارت بيت) اول سيد
الكونين محمد عليه الصلاة والسلام آمر وناهى پيغمبريمزدر (يعنى
طرف حقدن خبر ويره نمز درلا قولنده يعنى من طرف الله نفى ونهى
ايلديكى قولنده ولانعم من طرف الله ايجاب وامر ايلديكى قولنده
اندن صادق يعنى اصدق براحد يوقدر خلاصه حق طرفندن
كرك اوامر وكرك نواهى هرنه خبر ويرديسه اندن ابر واصدق
براحد يوقدر يعنى سائر پيغمبرلر دخى خبرلرنده صادقدر لكن اول
سيد الكونين اولان بزم پيغمبريمز كبى اصدق وابر براحد يوقدر
ديمك اوله ياخود معنى اول سيد الكونين آمر وناهى اولان پيغمبر
افنديمز نفى ايلديكى شيده (يعنى بركره لا اولماز ديو نفى ونهى
ايلديكى قولده كذلك نعم ديوب قبول ايلديكى قولنده اندن ابر
واندن اصدق براحد يوقدر انكيچون تخلف وتلون محالدر ديمك
دخى ممكندر (وفى البيت من البديع الطباق بين الامر والناهى وبين
لا ونعم ومراعات النظير بين نبينا وبين الامر والناهى والتكرير فى لا

* * تخميس * *

ظهور شرع شريفك محلى خيرندن امان امته اولدر او خير حصن بدن
كلام معجزى آثار صدق علم لدن) (نبينا الامر الناهى فلا احد
* ابر فى قول لا منه ولا نعم *

هو الحبيب مفاعلن ب الذى فاعلن ترجى شفا مستفعلن عته فعلن
لكل هو مفاعلن ل من ال فاعلن اهوال مق مستفعلن تحم فعلن
(هو الحبيب الذى ترجى شفاعته) (لكل هول من الاهوال مقتحم)

قوله هو ضمير منفصل مبنى محلا مرفوع مبتدادر الحبيب خبريدر (حبيب
محبتدن مشتقدر فعيل بمعنى مفعول اولمغله محبوب ديمكدر انف لام
عهد خارجيدر ضمير ادات قصردن اولمغله ضمير مرجعى اولان
پيغمبر عليه الصلاة والسلام افنديمزه حبيبيت مقصور اولمش
اولور صفتك موصوفه قصرى قبيلندندر وقصر حقيقيدر اى
هو الحبيب اوهو حبيب الله لاغيره من الانبياء عليهم السلام ديمك
اولور (معلوم اوله كه بو بيتده اولان قصر حبيبيت صفتنى پيغمبريمز
عليه الصلاة والسلامه قصردر وقصر افرادى ايله قصردر كه
كويا مخاطب اول صفت حبيبيتى انبياى سائرده دخى بولنور
اعتقادنده ايمش (پس بو تقرير اوزره هو الحبيب عبارتى قصر
افرادى اولور يعنى مخاطبده اويله اعتقاد اولمغه نظرله قصر
افرادى اولوب قصر الصفة على الموصوف بقصر الافرادى
قبيلندن اولور (ايمدى بو محلده هو الحبيب ديمك اى لا حبيب
الا هو ديمكدر (كقولنا الله هو الرزاق اى لا رازق الا هو ديمك
اولور بو محلده اولان قصرك تعريف ومباحثى خاتمه‌ده مذكوردر
(الذى اسم موصولدر ترجى صيغهٔ مجهول اوزره فعل مضارعدر
رجادندر امل اميد معناسنه‌در (قوله شفاعته قائم مقام فاعليدر ضميره
مضافدر جملهٔ ترجى اسم موصولك صله‌سيدر اسم موصول مع
صلته جمله‌سى حبيب كلمه‌سنك صفتيدر شفاعت غيريدن غيرى
ايچون طلب عفو ياخود طلب فضل وعنايتدر شفاعته ضميرى
اسم موصوله راجعدر (شراح شفاعت حقنده ديمشلر كه وللنبى
صلى الله عليه وسلم شفاعات كثيرة قال الله تعالى (ولسوف يعطيك
ربك فترضى) قيل هى ارجى آية فى القرآن ولا يرضيه الادخول
جميع امته الجنة (قال المصنفك ان الشفاعة نوعان شفاعة تعم
الخلايق طرا وشفاعة مخصوصة تعم قوم دون قوم وجمع دون
جمع فالنوع الاول مرتبة حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلم
وهو متفرد به لا مجال لغيره ان يحوم حولها (والنوع الثانى لسائر
اصحاب الشفاعة (قوله لكل كلمه‌سنده لام ترجى فعلنه متعلقدر لام
عند معناسنه كلديكى كبى فى معناسنده دخى مستعملدر كل كلمه‌سى

کل افرادیدر کل مجموعی دکلدر (زیرا مراد برفرد قالمیق اوزره هر بر هواده دیمکدر (قالوا النفظة کل قدیکون افرادیا ای کل واحد وقدیکون مجموعیا ای کلهم (نته کیم توضیحده کل رمان مأکول عبارتنده کل لفظی کل افرادیدر جمیع افراد رمان مأکولدر دیمک صحیح اولور اما کل ارمان مأکول کلامی کل مجموعیدر صادق دکلدر زیرا رمانك مجموعی مأکول دکلدر که قشری دخی مجموعده داخلدر بارك قبوغی یعنی هول مصدردر (وانقولیده هول بفتح الهاء وسکون الواو قورقق یقال هاله الشیء یهوله هولا اذا افزعه دیمش بو محلده هول هائل معناسنه اسم فاعلدر هول عظیم دیمکدر زیرا تنوین تعظیم ایچوندر تعظیمی مفید اولدیغنه دلیل من الاهوال جمعی ذکر اولندیغیدر که مصدر اولان هولك جمعیدر دیمشلر زیرا مصدر جمع اولنمق نوع قصد اولندقده در نه کونه ونه نوعه مصیبت اولسه شفاعتی مأمولدر دیمك اولور (شارح مصنفك کوزل تفصیل ایدر (کما قال قوله لکل هول ای داهیة عظیمة وبلیة قویة وفی توصیف الهول بکون من الاهوال تنبیه علی زیادة التعظیم ورمز خفی الی عظم الهول وفخامته حیث استحق ان یعد فردا من الاهوال (قوله مقتحم بفتح التاء اسم مفعولدر هول کلمه سنك صفتیدر (مقتحم فیه دیمکدر که حذف وایصال قبیلندندر کقوله تعالی (ذلك وعد غیر مکذوب) وقول العرب المال مشترك ای مشترك فیه دیمکدر (قال المصنف الاقتحام الدخول فی وسط الشیء یقال اقتحم النهر ای ادخل نفسه فیه (کما قال شیخ زاده علیه الرحمة یقال مقتحم فیه ای مدخول فیه یعنی لکل خطب یقع الانسان (بعض شراح الاقتحام الدخول وقلما یستعمل فی الدخول فی موضع من شان الداخل ان یدخل فیه انما یستعمل فی الدخول فی المداخل الضیقة والمواضع الجرحة (خلاصهٔ معنای بیتی) بعض شراح بو وجهله تقریر ایتمش که المعنی ان محمدا علیه الصلاة والسلام هو الحبیب المتصف بکونه مرجوا للشفاعة عند کل شدة من الشدائد فی الدنیا والآخرة قد ادخل فیها الانسان بما قدمت یداه وجنت علیه نفسه (کذلك زره صاحبی دیمشدر که والمعنی ان النبی صلی الله

علیه وسلم حبیب الله تعالی الذی یرجی شفاعته عند الشدائد الواردة علی الانسان یوم القیمة فی الحشر (قال علیه الصلاة والسلام شفاعتی لاهل الذنوب من امتی وان زنی وان سرق علی رغم انف ابی الدرداء (معنای عبارت بیت) اول سید الکونین ونبینا المحترم حبیبیت کنند ویه مقصور اویله بر محبوب الهیدر که انك شفاعتی اهوالدن هر مخاوف وبلیات مدخول فیهاده رجا وامید اولنور (خلاصه شفاعت وامدادی هر حالت مخمصه واضطراب ووقوع مصائب وبلیاتده مرجو ومأمولدر ودر یغ دکلدر کرك اهوال ومصائب دینویه وکرك اخرویه جملهسنده محبوبیت آلهی حسبیله شفاعتی مقبولدر بیدر یغدر دیمك اوله

دعی الی ال | مفاعلن | لاه وال | فاعلن | مستمسکو | مستفعلن | ن به | فعلن

مستمسکو | مستفعلن | ن بحب | فعلن | ل غیر من | مستفعلن | فصم | فعلن

(دعی الی الله والمستمسکون به)

(مستمسکون بحبل غیر منفصم)

قوله دعی یدعو دعاء ودعوة اذا طلب دعی فعل ماضیدر دعوت ایتدی دیمکدر تحتنده فاعل ضمیری حبیب اکرم ونبی محترم علیه الصلاة والسلامه راجعدر مفعولی تعمیم ایچون محذوفدر دعی کل احد یاخود دعی الخلق تقدیرنده در (قوله الی الله جار مجروردر دعی کلمه سنه مضاف تقدیریله متعلقدر ای دعی الی معرفة الله اوالی طریق اطاعة الله بومثللو تقدیر اولنور (نته کیم پیغمبر حق رسول مجتبی علیه الصلاة والسلام افندیمز نص شریف قطعی اولان (ادع الی سبیل ربك بالحکمة والموعظة الحسنة وجادلهم بالتی هی احسن) آیهٔ کریمه سی مفادنجه دعوت الی الحقه حکمت ایله ووعظ وجدل ایله مأمور اولمشدر حتی بعض کبار محققین بو آیهٔ کریمهده ادلهٔ قویهدن اولان برهان وخطابت وجدل اوچ عدد ادلهٔ عقلیهیه اشارت واردر بالحکمة قول شریفی برهانه والموعظة الحسنة خطابته وجادلهم جدله ایمادر دیمش بو مقامك تفصیل وبیانه بو حقیر پرتقصیر شو وجهله اهتمام ایتمشدر اولا برهان قضایای یقینیهدن مرکب اولان قیاسدر قضایای یقینیهنك تعریفلری وتفصیلاتی منطقده مبیندر محلندن

استحضار اولنور تطويلى مانحن فيه مخلدر بو محلده تعدادى
كافيدر كه قضاياى يقينيه اوليات مشاهدات متواترات حدسيات
مجربات قضايا قياساتها معهادر) بونلردن مركب اولان قياسه
برهان ديرلر يقين محض افاده ايدر شائبهٔ شبهه وظندن مبرادر
(ثانيا خطابه در كه مشهورات ومظنونات اولان قضايادن مركبدر
مشهورات اول قضايادر كه خلق بيننده مشهور ومسلم اولوب هركس
مضموننى اقرار واعتراف ايدر مثلا قتل نفس بغير حق قبيح والعدل
حسن كبى وكشف العورة عند الناس قبيح ومذموم كبى قضيه لرك
مضموننى هركس اقرار وتصديق ايدر مشهورات بودركلدك مظنونات
اول قضايادر كه يحكم بها العقل مع تجويز نقيضها تجويزا مرجوحا ايله
تعريف ايدرلر خطبا و واعظلرك اقواللرى اكثر بومقوله دندر كه
خلق واعظه حسن ظن اوزره اولوب كذب اختيار ايتمزمأمول ايله هرنه
وعظ ونصيحت ايدرسه تسليم وقبول ايدرلر رد وانكار ايتمزلر اول
واعظك وعظ وكلامى حق اولمق طرفنى ترجيح ايدرلر لكن حق
اولمق طرفنى دخى تجويز ايدرلر يعنى حق اولمق احتمالدر ديرلر
مظنوناتدن اولور حتى اكثر مسائل شرعيه دخى مظنوناتدندر مثلا
امام اعظم رحمه الله عليهك ذاهب اولديغى مسائل عمليه يى بز حق
اولديغنى اعتقاد وقبول ايلدك انكله امور دينيه مزده عمل ايتمكده يوز
مع هذا امامك اول مسائلده قولى حق اولديغى مظنوناتدندر لكن
امام اعظم تابعيندندر وعلوم عقليه ده ونقليه ده كمال وزهد واتقاسنه
بناء جمله نك حسن ظنى اولمغله كلامنى ومذهبنى قبول وحق بودر ديو
اعتقاد وامام اعظمه تقليد ايلدك لكن خطا اولمق احتمالى واردر
ديديكمز مظنوناتدن اولديغنه بناءدر (نته كيم مذهب شافعيه يى
خطادر حق اولمق احتمالى وار ديديكمز كبى شافعيه دخى بونك عكسى
اوزره در كه شافعى اولانلر مذهب شافعى حق خطا اولمق احتمالى واردر
ديرلر (ايمدى منطقده بيان وتفصيل اولنديغى اوزره بو ايكى نوع
قضايادن كه مشهوراتدن ودخى مظنوناتدن مركب اولان قياسه
خطابت تسميه ايتدكلرينى مرحوم سجاقلى نشر طوالعنده يازمشدر
كه (اما مقدمات الخطابة فمنها الظنيات وهى مقدمات يحكم بها

العقل مع تجويز نقيضها تجويزا مرجوحا ومنها المشهورات وهى
قضايا يعترف بها الجمهور لمصلحة عامة متعلق بنظام احوالهم
مثل العدل حسن او بسبب رقة مثل مواسات الضعفاء محمودة
او بسبب حمية مثل كشف العورة عند الناس مذموم والغرض
من الخطابة ترغيب السامع فيما ينفعه من تهذيب الاخلاق اومن
امر الدين (اوچنجى جدلدر كه خصم عندنده مسلم ومقبول اولان
قضايادن مركب اولان قياسدر الزام خصم افاده ايدر خصمك
عندنده دخى حق ومسلم اولمغله ملزم اولوب قبول ايدر محقق
مشار اليه بو آيهٔ كريمه ده جدل كلمه سى معناى لغوى اعتبار يله منازعه
وجدال وجه حسن ايله معناسنه اولمق اوزره مراد ايتمش ديمك
دخى ممكندر بو مذكوراته متعلق (قال فى الاصول مواد الحجج هى
قضايا التى يتألف منها الحجة اعلم ان القضية باعتبار كونها جزء
من الحجة يسمى مقدمة ومبتدأ فالحجة العقلية اما ان يكون مقدماتها
قطعية يسمى برهانا عند الفلاسفة ودليلا عند المتكلمين لكن بمعنى
الاخص لان الدليل بالمعنى الاعم يطلق على البرهان والخطابة
وغيرها واما مقدماتها ظنية اومشهورة يسمى خطابة عند
الفلاسفة وامارة عند المتكلمين (ايمدى سيد الانبياء عليه الصلاة
والسلام افنديمز عباد اللهى طريق حق اولان ايمان واطاعته
دعوت ايله مأمور اولدقلرينى مبين اولان سالف الذكر آيهٔ كريمه ده
مسطور (بالحكمة قول شريفى برهان (والموعظة الحسنة
خطابته (وجادلهم جدله اشارت اولمق احتمالدر ديدكلرينك
تفصيلى اشبو مذكورات اوله واقعده قرآن كريم سالف البيان
ادلهٔ عقليه دن دخى خالى اولديغى جهتدن نه كونه معجزهٔ كبرى
اولديغى بوندن قياس اولنه قرآن كريمده سالف الذكر خطابتى
(شرح مقاصدده سعد العلامه بو صورتده تصريح ايدر كه (حيث
قال ان قوله تعالى (لو كان فيهما آلهة الا الله لفسدتا حجة اقناعية
والملازمة عادية على ماهو اللايق بالخطابيات اى الاقيسة المنسوبة
الى الخطابة وهى الادلة المؤلفة من مقدمات مقبولة اومظنونة
اومنهما فان العادة جارية بوجود التمانع والتغالب عند تعدد الحاكم

(ايمدى بو تحريراتدن مراد حقيرانه مز ناظم عليه الرحمه نك دعى الى الله الخ بيتى ايله نبى آخر الزمان خاتم الانبيا پيغمبر ذيشان عليه الصلاة والسلام افنديمزك سالف الذكر (ادع الى سبيل ربك بالحكمة الخ) آية كريمه سى منطوقنجه ادلهٔ عقليهٔ مذكوره ايله دخى دعوته مأمور اولديغنى ايما واشارت اراده ايتديكنى شرح وبيان اولور (قوله فالمستمسكون فاء شرط محذوفه جوابدر مستمسكون اسم فاعلك جمعيدر مبتدادر حالتٔ رفعى واو ايله در قوله به جارمع المجرور مستمسكون يه متعلقدر ضمير صاحب سعادت عليه السلامه راجعدر تمسك ايشمقدر تشبث معناسنه دخى كلور ديمشلر (مصراع ثانيده) اولان مستمسكون كذلك اسم فاعلدر مبتدانك خبريدر مبتدا مع خبره شرط محذوفه جوابدر سؤال ايتمشلر مبتدا مستمسكون كذلك خبر دخى (مستمسكون اولدقده مبتدا خبرك عينى اولوب مفيد اولماز جواب متعلقلرى اعتبار يله احدهما آخره مغايردر يعنى اولكى تمسك صاحب سعادت افنديمزه در ايكنجى تمسك حبله تمسكدر متعلق اعتبار يله بينهما ده مغايرت ظاهردر ديمشلر شرط محذوفك تقرير وجزاسى (اذا دعى حضرة الرسول الى الله فالمستمسكون به مستمسكون بحبل غير منفصم ديمك تقديرنده در (بحبل جار مجرور مستمسكون ثانيه متعلقدر حبل ايپدر (بعض شراح حبل لفظنده استعارهٔ مصرحه واردر ديمش تقريرى بو وجهله در كه (ناظم عليه الرحمه كرداب مهالك ضلالده قالمش عباد اللهى ساحل فلاح ايمان وهدايته دعوت ايتمك ايله مأمور اولان داعى الى الحق رحمة للعالمين عليه الصلاة والسلام افنديمزى نجاة وسلامته ايصالده چاه عميقه دوشمشلرى كنار سلامته اخراج ايدن حبل متينه تشبيه ايدوب مشبه به اولان حبل لفظنى ذكر ومشبه اولان سرور كائنات عليه الصلاة والسلام افنديمزى مراد ايتمكله (ناظم عليه الرحمه استعارهٔ مصرحه ايتمشدر (مصراع اول سباق كلام قرينهٔ استعاره اولور لكن ظاهر اولان بو محلده تشبيه بليغ اولمقدر نته كيم (درة المضيئه صاحبى بو وجهله تحرير ايدر (حيث قال وفيه تشبيه بليغ حيث شبه المستمسك بالنبى بالمتعلق

بحبل وثيق كامل فى الوثوق وحصول الاعتماد ورجاء الخلاص به تشبيها للمعقول بالمحسوس ويحتمل الكلام الاستعارة المصرحة بان شبه الداعى بحبل وثيق يتوصل به الى المقصود (وقوله غير منفصم ترشيح للاستعارة ديمشدر (قوله غير منفصم غير كلمه سى حبلك صفتيدر منفصم مضاف دركه غير منفصم غير منقطع ديمكدر حبلى بو صفت ايله يعنى غير منفصم صفتى ايله توصيفدن مرادى دين محمدينك الى يوم القيام منقطع اولميوب دوام ومتانتنه اشارتدر (شارح مصنفك محصول معناى بيتى بو وجهله تقرير ايتمشكه (قوله فالمستمسكون اى اذا كان داعيا الى الله ومرشدا للخلايق اجمعين كان المتشبثون بذيله والملتزمون بطريقه يتشبثون بحبل غير منقطع وعقب الصفات السابقة بحديث الدعوة الى سبيل الله لان هذه الدعوة مؤكدة مقررة لها يريد من كان داعيا الى الحق فهو المستحق لان يكون سيدا على الاطلاق فيجب ان ينقادوا له ويمتثلوا امره (معناى عبارت بيت) اول پيغمبر ذيشان نبى محترم خلقى ايمان واطاعت حقه دعوت ايلدى (ايمدى دعوتنه اجابت ايدوب اول نبى محترمه يابشوب دامننه تشبث ايدنلر بر حبل متينه يابشديلر كه غير منقطعدر تمسك ايدنلر مهالكده قالماز ابدى نجات وسلامت بولور ديمك اوله وفى البيت من البديع التكرير والاقتباس والاستعارة والتقسيم

* * تخميس * *

*سوندى نقد هدايتله نيجه كاسه تهى *

*غريق بحر كنه اهل حيرت وولهى *

*چه ضلالته دوشمش بو دكلو وسيهى *

* دعى الى الله والمستمسكون به *

*مستمسكون بحبل غير منفصم *

فاق النبى مستفعلن بين فى فاعلن خلق وفى مستفعلن خلق فعلن ولم يدا مفاعلن نوه فى فاعلن علم ولا مستفعلن كرم فعلن

(فاق النبيين فى خلق وفى خلق) (ولم يدانوه فى علم ولا كرم)

قوله فاق فوقدن اعلالى قال كبيدر يقال فاقه وفاق عليه اذا زاد عليه من شىء ديمشلر (بعض شراح لغتده فائق عالى ديمكدر ديدى (فاق

فعل ماضيدر تحتنده فاعل ضميرى پيغمبر عليه الصلاة والسلامه
راجعدر (قوله النبيين نبينك جمعيدر لام استغراق ايچوندر يقال
فاق الرجل اقرانه اذا علاه بالفضائل والشرف ديمشلردر النبيين
فاق نك مفعوليدر فعل مع فاعله جمله سى استينافيه‌در (قوله فى خلق
فاق يه متعلقدر خلق بفتح الخا خلقت ظاهره‌در مابعدى قرينه‌در كه
مراد خلقت ظاهره اوله زيرا خلقت عامدر خلقت ظاهره و باطنه‌يه
عام وشاملدر خلق ثانى ايله مراد خلقت باطنه‌در (شراح الخلق
بالفتح الصورة و بالضم السيرة كما يقال من قبح خلقه ساء خلقه ديمشلر
(بعض شراح المراد بالخلق حسن الصورة من تناسب الاعضاء
والالوان والاشكال و بالخلق حسن السيرة من العلم والعمل والحكمة
والشفقة وغيرها من محاسن الاخلاق وقيل المراد من الاول الكمالات
الظاهرة المحسوسة وبالثانى الكمالات الباطنة الغير المحسوسة
پيغمبر عليه الصلاة والسلام افنديمزن خلقت وهيئتده واعتدال
وتناسب اعضا وسائر محسناتده اكمل الناس اولديغنك تفصيلى
شمائل شريفده‌در (روى عن جابر بن سمرة انه قال رأيت رسول الله
صلى الله عليه وسلم فى ليلة اضحيان وعليه حلة حمراء فجعلت النظر الى
وجهه والى القمر فهو احسن فى عينى من القمر (عن عايشه رضى الله
عنها قالت وقعت الابرة من يدى ذات ليلة فدخل النبى عليه السلام
فوجدتها من ضوء وجهه الكريم (قوله وفى خلق بضم الخاء جار مع
المجرور كذلك فاق فعلنه متعلقدر (فى خلق كلمه سى فى خلق
اوزرينه معطوف اولوب محاسن ظاهره محاسن باطنه نك آيات و
علامانندن اولديغنه بناء پيغمبر عليه الصلاة والسلام افنديمزن كمالات
ظاهره و كمالات باطنه‌ده جميع انبياء عظامه فائق اولديغى بيان
اولنور (نته كيم روايت اولنمشكه (ان رجلا سئل عليا رضى الله عنه
عن خلق رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال كيف اقدر ان اصف لك
ما استعظمه الله تعالى من خلقه حيث يقول (وانك لعلى خلق عظيم)
كذلك اخلاق كريمهٔ فخر كائنات عليه الصلاة والسلامده (بعض
شراح يازمشلركه (عن انس رضى الله عنه انه قال لما قدم رسول الله
عليه الصلاة والسلام المدينة اخذ ابو طلحة رضى الله عنه بيدى

فانطلق بى الى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال يا رسول الله ان
انسا غلام كيس فليخدمك فخدمته فى الحضر والسفر فوالله
ماقال لى لشئ صنعته لم صنعت هذا هكذا ولا لشئ لم اصنعه
لم لم تصنع هذا هكذا فعلم ان يمنه وبركته عليه الصلاة والسلام
وصرف همته الى انس وهو صبى حين سلم اليه حفظ الله انسا
ان يصدر عنه شئ يكره رسول الله صلى الله عليه وسلم (وكذا روى
عن انس كان رسول الله صلى الله عليه وسلم احسن خلقا (وعن
عايشة رضى الله عنها قالت ما كان احسن خلقا من رسول الله
صلى الله عليه وسلم مادعاه احد من اصحابه ولا من اهل الا قال
لبيك فلذلك انزل الله تعالى (وانك لعلى خلق عظيم) وكذلك
روايت اولنمشكه كان صلى الله عليه وسلم لايغضب لنفسه بل
يغضب اذا انتهكت حرمات الله وكان اكثر الناس تواضعا يقضى
حاجة اهله ويخفض جناحا للضعفة ويجالس الفقرا ويواكل
المساكين وكان اكثر دعاءه (اللهم احينى مسكينا وامتنى مسكينا
واحشرنى فى زمرة المساكين) وماسئل شئ قط قال لا وكان
اشد حياء من العذراء فى خدرها انتهى (قوله ولم يدانوه فعل
مضارع جمع مذكردر لم يقربوه ديمكدر مفاعله بابندن مدانية
مصدرندن مشتقدر مدانيه مقاربه معناسنه‌در (نته كيم
آيت كريمه‌ده (دنا فتدلى) اى قرب ايله مفسردر يدانوه فعلنك
فاعلى تحتنده نبيين كلمه سنه راجع ضميردر يدانوه‌ده اولان ضمير
بارز فعلك مفعوليدر ضمير صاحب سعادت افنديمزه راجعدر
(درة المضيئه صاحبى ديمشكه ولما كان فيه توهم قرب مرتبتهم
الى مرتبته عليه الصلاة والسلام كما يوهمه (قوله فاق رفعه بقوله
ولم يدانوه فى علم ولا كرم اى لم يقاربوه فى شئ من الاخلاق الظاهرة
والباطنة التى من جملتها العلم والكرم (قوله فى علم جار ايله فى خلق
اوزرينه معطوفدر كذلك فى كرم دخى بويله‌در تنوين ايكيسنده
دخى تعظيم ايچوندر حقيقت حال خواجهٔ كائنات عليه الصلاة
وافضل التحيات افنديمزن علوم اولين وآخرينى عالم خصوصا
علم لدن سلطانى ديدكارى وصف شريفلرنده مسلمدر (ناظم عليه

الرحمه (پیغمبریمز علیه السلامك اشرف الانبیاء اولدیغنه دلیل
مقامنده ولم یدانوه فی علم دیمشدر (زیرا غیریلرده اولان صفاتك
اشرفی ایله متصف اولان ذات (بهر حال اول غیریلردن اشرف
اولور صفت علمدن اشرف صفت اولمدیغنه علما اتفاق ایتمشلر
بو صفت اشرفده اکا تقربه دخی قادر اولمیانلر اوزرینه اشرفیتی
نه رتبه ده اولور بوندن قیاس اولنور (تتمه کیم مصنفك دیمش
ولما کان ههنا مظنة ان یقال اذا کان مرتبته اعلی من مراتبهم
فرتبتهم هل هی قریبة بدرجته ام لا اجاب بنفی القرب بقوله
ولم یدانوه تنبیها علی عظم التفاوت وتباین الدرجات (علمك اشرف
اشیا اولدیغنی امام رازی شویله بیان ایتمش که (ان العلم اشرف شیٔ
من الاشیاء التی یصیر سببا للفضل علی الغیر ولو کان اشرف منه
لفضل الله تعالی بذلك آدم علیه السلام علی الملئکة حین قالوا
(اتجعل فیها من یفسد فیها و یسفك الدماء) انتهی (معلوم اوله که
کرم دخی اشرفیتده علمه قریب اولمغله صفت کرمك ذکری
اختیار اولندی (شراح قصیده دن حسن الحنفی رحمه الله بو وجهله
تحقیق مقام مدحده سؤال و جواب ایدر که (فان قلت لم خص
الناظم صفتی العلم والکرم من بین سائر الصفات (قلت لما کان
المقام مقام تفوقه علی سائر الانبیاء وذلك التفوق انما هو فی النبوة
والنبوة انما تتم وتکمل بکمال الاستفاضة والافاضة وکمالهما انما یتم
ویکمل بکمال صفتی العلم والکرم اقتضی المقام نفی قرب النبیین منه
فی تلك الصفتین فضلا عن ان یساویه احد منهم فیما اذا فاقهم
فیهما فقد فاقهم فی سائر الصفات لکونهما ای الصفات الحمیدة
واساسی النعوت الکمالیة انتهی (خلاصهٔ سأل مدایحده شیخ زاده
علیه الرحمه بو وجهله حسن ختامه موفق اولمشدر که کما قال
(واما بیان خلقه وخلقه وعلمه وکرمه فقد اشیر الیه فی بعض الایات
وورد فی الاخبار الثابتة من الثقات والاصل فی جمیع ذلك قوله تعالی
(وعلمك مالم تکن تعلم وکان فضل الله علیك عظیما) وتوضیحه
(ان الله تعالی فضل الانبیاء بعضهم علی بعض فاعطی لکل نبی
فضلا ثم جمع الفضل کله وزاد علیه حتی صار فضلا عظیما فاعطاه

نبینا

نبینا وقال (وکان فضل الله علیك عظیما) ثم اقفی الی حسن خلقه
وجمال طلعته بقوله تعالی (والضحی واللیل اذا سجی) حیث
اشعر الضحی من وجهه صلی الله علیه وسلم (واللیل من صدغه
الزکی) واقسم بها (وکفاك شاهدا قوله علیه السلام (انا املح)
وحسبك فی عظمة خلقه قوله تعالی (وانك لعلی خلق عظیم) ودلیل
علی انه من الجمیع اعلم قوله تعالی (وعلمك مالم تکن تعلم) وزیادة
شرفه (الم نشرح لك صدرك) وناهیك فی کونه اکرم من ارباب
الجود والکرم قوله (انا اکرم ولد آدم) صلی الله تعالی علیه وسلم
فی کل وقت وحین انتهی (معنای عبارت بیت) اول سید الانبیاء
اولان پیغمبر عالیشان جمیع انبیایه خلقت جلیله سنده که حسن
صورت وتناسب اعضاء واحسن اشکال وتمام ملاحت اوزره
خلق اولنمقده کذلك حسن خلق وطیب عرق ومحاسن اخلاقده
وحسن سیرتده فائق وعالی اولدی وانلر (یعنی انبیاء عظام اول
عالی حضرته علم وکرمده یاقلاشه مدیلر مساوی اولمق نره ده قالدی
چونکه شرف ذات اشرف صفات ایله رتبهٔ اتصافه تابع اولمغله
اشرف جمیع صفات اولان علم وکرم ایله اتصافی بر رتبه ده که انبیاء
عظام علیهم السلام اول رتبهٔ اتصافه تقرب دخی ایده مدکلری
صورتده سائر انبیایه نسبت شرف ذات علیه سنك اشرفیتی بر رتبه ده
اولمش اولور که سائری اول رتبه شرف ذاته تقرب دخی ایده مزلر
(خلاصه انبیاء عظامه ایکی وجهله فائق وعالی در بری خلقا وخلقا
وبری اشرف صفات ایله اتصافا لکن بر رتبه اتصافکه سائر انبیاء
کرام اول رتبه یه نائل اولمق دکل تقرب دخی ایده مزلر مألنده اوله
(وفی البیت من البدیع الجناس المحرف ومراعاة النظیر والتقسیم والمقابلة

*** تخمیس ***

* طوغوب اوشمس هدی اچدی معرفت افقن *
* آلوب تسابق ایله هر فضائلك طرقن *
* ردای عزت حق زین نور ایدوب عنقن *
* فاق النبیین فی خلق وفی خلق *
* ولم یدانوه فی علم ولا کرم *

وكلهم مفاعلن من رسو فاعلن ل الله مل مستفعلن تمس فعلن
غرفامن ال مستفعلن بحراو فاعلن رشفامن الد مستفعلن ديم فعلن
(وكلهم من رسول الله ملتمس) (غرفا من البحر اورشفا من الديم)
واو عاطفه‌در كل كل افراديدر دينورسه كل واحد من الانبياء ديمكدر
واكر كل مجموعى اولورسه بمجموع الانبياء من حيث المجموع ديمك
اولور (كل لفظا مرفوع مبتدادر جمع ضميرنه مضافدر ضمير بيت
سابقده نبيين كلمه‌سنه راجعدر ملتمس مبتدانك خبريدر مبتدا مع خبره
جمله‌سى استينافيه‌در ياخود كائن محذوفنه متعلق اولوب فاق
فعلنك فاعلندن ياخود مفعولندن حالدر يا جملهٔ سابقه اوزرينه
معطوفدر (من رسول الله مؤخر ملتمس كلمه‌سنه متعلقدر قصر ايچون
تقديم اولنمشدر اى منه عليه السلام لا من غيره ديمكدر (رسول
فعول بمعنى مفعولدر مرسل معناسنه ارسلدندر رسول انزال كتاب ايله
بعث اولنان ذات عاليقدردر لفظهٔ جلال رسولك مضاف اليهيدر
غرفا وقوله رشفا ملتمس كلمه‌سنك مفعوليدر ملتمس كلمه‌سى مبتدا
اولان كلهم لفظنك خبرى اولديغنه بناء مبتدايه اسم فاعل خبر
اولمغله استناد ايتديكنه بناء عامل اولمشدر التماس بو محلده لغت
معناسى اولان مطلقا طلب معناسندر معناى اصطلاحى مراد
دكلدر (زيرا اصطلاحده التماس متساوى الرتب اولان ذوات
بيننده كى طلبدر پيغمبريمز عليه الصلاة والسلام سلطان المرسلين
اولديغى بى ارتيابدر (غرفا بالفتح مصدردر غرف الماء يغرفه اذا
اخذ بيده (قرأ ابو عمرو وقوله تعالى (الا من اغترف غرفة) بالفتح
(والباقون من القراء قرؤا بالضم نقل اولنمشدر (بو محلده غرفا
من البحر غايت قلتدن وجزئى اولمقدن كنايه‌در (نته كيم تركيده
دريادن قطره ديرلر (شارح شيخ زاده يقال غرف الماء بيده واغترف
منه اى اخذه ملاء كفه غرفا ديمش (قوله من البحر كلمه‌سى غرفا لفظنه
متعلقدر (لكن مصرع اولده مذكور اولان رسول كلمه‌سندن بدل
اولمق مرجحدر ملتمس كلمه‌سنك مفعولى اولمق دخى محتملدر (قوله
اورشفا رشف مصدردر رشف الماء يرشفه بالضم اذا مصه ديمشلر
(يعنى تركيده امك معناسنه اولان مصدردر (بعضيلر اغرايله

صوالمغه ديرلر ديمش غرف اوزرينه معطوفدر (او كلمهٔ مانعة
الخلودر جمعنده عناد يوقدر منع بو ايكيسندن خالى اولمقده‌در
(من الديم بكسر الدال كل نعم دائم ديمشلر جار مع المجرور رشفا كلمه‌سنه
متعلقدر ديم نعم وزننده‌در ديم بكسر الدال الممدوده ديمه‌نك جمعيدر
ديمه كيجه وكوندز اتصال اوزره ياغنده اولان مطردر (خلاصه
شيخ زاده عليه الرحمه محصول معناى بيتى افاده ده ديمشكه قوله
غرفا اورشفا امامفعول ملتمس والالف واللام فى البحر والديم بدل
من المضاف اليه اى من بحره وعوسيره وقلبه وباطنه ومن ديمه اى
افاضته فيكون معناه انهم ملتمسون فى كل امر واماحالان بمعنى اسم
الفاعل اى غارفان اوراشفان اى ملتمسين منه المطالب والمقاصد
فى كل حال حال كونهم المليين اوكاملين (وقوله من البحر يجوز
ان يكون بدلا من قوله من رسول الله فيكون هو البحر للعلوم والديم
الفياضة ومن شانه الافاضة ومن الانبياء الاستفاضة عنه عليه السلام
(وبعض شراح بو وجهله معنى ويرمشكه (حيث قال ان جميع النبيين
غارفون من بحر علمه الزاخر راشفون من ندى سحاب فضله الماطر
شيئا قليلا بالنسبة الى كمالاته ومقاماته وان كان ذلك بالنسبة اليهم امرا
عظيما وخيرا كثيرا فان غرف الغارف ورشف الراشف بالنسبة الى
البحر والديم شئ قليل وان كان مايرشف ويغرف فى حد ذاته او
بالنظر الى الغارف والراشف كثيرا عظيما هذا ان جعلت البحر والديم
عبارة عنه صلى الله عليه وسلم ويكون التعبير عن اخذ بعض بالغرف
من البحر وعن اخذ بعض بالرشف من الديم (امادرة المضيئه صاحبى
بو وجهله تفصيل معنى ايدركه لما اراد الله تعالى خلق العالم خلق
روح محمد صلى الله عليه وسلم اولا من نور جماله الاحدى كما قال
عليه السلام اول ماخلق الله روحى وقال انا من الله والمؤمنون منى ثم
نظر اليه نظر المحبة فعرق ذلك النور حياء من الله تعالى فقطرت
منه قطرات فخلق منها ارواح الانبياء ثم خلق من نور ارواح
الانبيا ارواح الاولياء ثم منها ارواح المؤمنين ثم منها ارواح عصاة
المؤمنين الخ فاذا عرفت هذا فنقول معنى قوله وكلهم من رسول الله
ملتمس انهم ملتمسون من بحر وجوده الموجود ومن فيض جوده

الكمال والجود لانه عليه السلام اصل الوجود الظاهر والباطن
والجود باسره محتاج اليه عليه السلام فى الوجود والكمال فوجود
الاشياء وكمالاتهـا عند وجوده وكماله كالغرفة من البحر اوقطرة
من المطر كما قال (غرفا من البحر اورشفا من الديم انتهى فقير ضعيف
(بو بيت لطيف معجزه پيرانك معانئ غامضه سنده ملاحظهٔ
عاجزانه م بودر كه اولا من البحر ومن الديم عبارتلرنده اولان الف
لام مضاف اليهدن عوض اولمغله من بحره ومن كرمه ديمكدر
ضميرلر پيغمبر افنديمزه راجعدر بحر لفظنده استعارهٔ مصرحه واردر
تفصيلى بو وجهله دركه (ناظم عليه الرحمه صاحب سعادت
عليه الصلاة والتحيـة افنديمزك معرفة اللهده اولان علم وكمالنى
ظاهرا زخار عظيم وبى پايان اولمقده بحره تشبيه ايلدى مشبه به
اولان بحرى ذكر ايلدى مشبه اولان علم ومعارف الهيهٔ رسول الهى
مراد ايلدى كذلك ديم لفظنـده دخى استعارهٔ مصرحه واردر
(يعنى ناظم ذات سلطان كائنات عليه الصلاة السلام افنديمز
هـادئ امت وعالمه عين رحمت اولمغله فيض كرمى جمله يه دائما
سارى وواصل اولمقده اول كرم رسول الهى روى ارضه وما فيها يه
باعث قوام وحيات اولان امطـار متصله يه تشبيه ايلدى مشبه به
اولان ديم لفظى كه امطاردر ذكر ايدوب مشبه اولان كرم رسول الهى
مراد ايتمكله ديم لفظنده دخى استعـارهٔ مصرحه متحقق اولور
بيت اولده ذكر وتصريح اولنان فى علم وفى كرم ايله مراد بحر كبى
اولان علم رسول الله وامطـار متصله كبى اولان كرم رسول الله
اولديغى بو استعارهٔ مصرحه لر ضمنا تفسير وبيـان مقامنده در
تفصيلى بو وجهله دركه بيت اولده ولم يدانوه فى علم ديمش ايدى
يعنى انبياء كرام علمده انكله مساوى اولمق دكل اكه مساواته يقين
دخى اوله مديلر ديدى بو كلامى بيان وتفسيره محتاج اولمغـله اشبو
بيت جليل معجزادده (وكلهم من رسول الله الخ) ايله (ناظم عليه
الرحمه بو وجهله بيان ايدر كه انبيـاء كرامده اولان علم ومعرفة الله
جملهسى علوم ومعارف محمديهدن طلبلرى ايله كندولره واصل
اولمشدر لكن علم محمديه يه نسبت اول علوم محمديهدن كندولره

واصل اولوب نائل اولدقلرى بحردن قطره درمع هذا اول قطره
ديديكمز علم ومعرفت انبيانك ذاتلرى مقتضاسنجـه نه مرتبه كلى
وعظيم وكثير اولديغى ظاهردر (ايمدى علوم انبيا علم محمدى يه
نسبت بورتبـه لرده بحردن قطره اولدقده پيغمبر عليـه الصلاة
والسلامه سائر انبيا علمده نيجه قريب اولور (ولم يدانوه فى علم) كلامى
حق وصحيح اولديغى ظاهر اولور (كذلك ولم يدانوه فى كرم
كلامنك (اورشفا من الديم) قولى بيان وتفسير اولنديغى تفصيل
مذكوره قياس اولنه بو ايكى كلمهده اولان استعارهلرك قرينـهسى
انبياء عظامك حقيقة بحردن غرف وديمدن رشف طلب ايتديلر
ديمك مراد اولديغى قرينهٔ ظاهرهدر كه بحردن مراد علم ومعرفت
رسول الله وديم ايله مراد كرم وفيض محمـديدر يوخسه حقيقة
معهود بحر ومعهود امطار مراد اولمديغى ظاهردر (غرف رشف
كلمهلرى شئ جزئيدن كنايهدر زيرا براوج صويى مص ورشفه امر
جزئى اولمق لازم كلور (الكناية لفظ اريد به لازم معنـاه تعريفى
هر برينه صادق اولور (ايمدى بيت سابقه ربط معنى مناسـبتله
(معناى بيت) ديمك اولور كه انبياء عظام رسالت پناه عليه الصلاة
والسلام افنديمزه (ولم يدانوه فى العلم والكرم يعنى علم ومعرفة اللهده
وكرمده متساوى اولمق دكل تقرب دخى ايده مديلر (پس طلب
معرفة الله مطلب اصـلى اولغـله وكلهم من رسول الله يعنى
جمله انبيـاى كرام رسول اللهدن يعنى بحر علم ومعرفة الهيه سندن
براوج صو وديم كرم وفيضدن مص طلب ايدرلر يعنى انبياء عظامك
معارف الهيـهده علم وكمالرى ذاتلرى كبى عظيم وكلى اولديغى
ظاهر كذلك ترقى طلبـلرى دخى استعدادلرينه نظرا اوفر واكثردر
لكن پيغمبر عليه الصلاة والسلامك معرفة اللهده اولان علم وكمالنه
نسبت بحردن براوج صو يعنى امر جزئى وباران متماديدن مص
ورشف مرتبهسى امر قليل وجزئيدر (ايمدى صاحب سعـادت
عليه الصلاة والسلام افنديمزك مقصود اصلى اولان معرفة اللهده كى
علم وكمال ومعارف الهيه سنى وارقياس ايله نه رتبـه لرده اولمق
اقتضا ايدر (وفى البيت من البديع المصرع الثانى اما على الاستعارة

اوالتشبيه بحذف اداته فتأمل (محصول معناسى عبارت بيتك
كل النبيين يطلبون من بحر علمه غرفا من البحر وملتمسون
من كرمه رشفا من الديم ديمكدر

* * تخميس * *

محيط معرفة الله اولوب اومعجزه كو
* ملائك ايله نبيلر ايدنجه غوصه غلو *
عجبمى آقسه لر اول صويه سيل وش هرسو
* وكلهم من رسول الله ملتمس *
* غرفا من البحر اورشفا من الديم *

وواقفو متفاعلن نالدى فعلن ه عندحد مفاعلن دهم فعلن
من نقطة ال مستفعلن علم اوفاعلن من شكلة ال مستفعلن حكم فعلن
(وواقفون لديه عند حدهم) (من نقطة العلم اومن شكلة الحكم)
(بو بيتك زحاف حشونه عارض اولمشدر يعنى خبن علتى مصراع
اولده وعندحده عبارتنه عارض اولمغله مستفعلن ايكن مفاعلن
اولمشدر تفصيلى مقدمه ده مذكوردر وواقفون واو عاطفه در واقفون
اسم فاعل جمع مذكردر قرار فى المكان معناسنه در لازم و متعدى
استعمال اولنور وقفت الدابة ديرلر تحتنده ضميرنبيين كلمه سنه راجعدر
(واقفون ملتمس اوزرينه معطوفدر معطوف عليه باعتبار المعنى
جمع اولمغله عطف صحيح اولور (ياخود واقفون محذوف مبتدانك
خبريدر هم واقفون ديمكدر مبتدامع خبره جمله سى سالف الذكر
ملتمس كلمه سنك تحتنده نبيين لفظنه راجع ضميردن حالدر (بو احتمال
مرجحدركه بو بيتى بيت سابق ايله مزج ايتمكله معنى غايت لطيف
اولور كما سيجئ (واقفون كلمه سى اطلاع معناسنه اولان وقوفدن
دخى كلور (قوله لديه لدى ظرفدر ظروف مكانيه دن عند معناسنه در
لازم الاضافه در (كما قال مولانا جامى ومن الظروف المبنية لدى بالالف
المقصورة وهو بمعنى عند والفرق انه يقال المال عندزيد فيما يحضر
عنده وفيما فى خزانته وان كان غائبا عنه ولا يقال المال لدى زيد الافيما
يحضره عنده وحكمها انه تجر بها الاضافة (بو مقامده لدى سكون
اوزره مبنى محلا منصوب واقفون كلمه سنك ظرفيدر ضمير مبنى محلا

مجرور مضاف اليه در لكن بو محلده بر مضاف اليه محذوفدر ادى
حقيقتده اول محذوفه مضافدر تقديرى واقفون لدى حضرته
او مرتبته او حضوره ديمكدر ديمشلر (بو محلده شارح مصنفك
تحقيق ايدركه (فان قلت كل من عند ومن لدى مشترك فى كونهما
ظرفا فيلزم ههنا كون الفعل الواحد وهو الوقوف مظروفا لمكانين
فهو محال فما وجهه قلنا ممنوع فان الثانى يعين الاول (كقولهم
زيد يصلى حول المحراب عند الاسطوانة على ان الكلام مجاز
عن عدم وصول سائر الانبياء الى مراتبه صلى الله عليه وسلم كمن
يجلس ويحوم حومة جماعة لا تستطيعون ان يقربوا منه بجلالته
كالسلاطين ومن حولهم من الامراء والخدمة والحاصل ان مبنى
الكلام على تشبيه هذه الحالة بتلك الحالة ديمشدر (كذلك بعض
شراح ديمش (فان قلت قد منع النحاة عمل عامل واحد فى الظرفين
من جنس واحد بغير عاطف فما وجهه ههنا (قلت وجهه ان يكون
الثانى بدلا من الاول او بيانا له كما يقال صليت حول المنبر عند
الاسطوانة والعمل فى البدل والمبدل منه جائز تأمل (قوله عند
ظرفدر ظروف مكانيه دن لدى كلمه سندن بدلدر ديمشلر لكن حقيقتده
ينه واقفون كلمه سنك ظرفيدر عند مابعدنده اولان حد كلمه سنه
مضافدر (قوله حدهم حد لغتده منع معناسنه وبجرملره ايجاب ايدن
جزا معناسنه در مثلا ضرب كبى وقطع يد وقصاص وغيرها
من حدود الله كذلك حد سيف وسكينك كسكين اولمه سى كذلك
حد الشئ غايته معناسنه كذلك مقام ورتبه ومرتبه معناسنه در
(ايمدى بو محلده مقام ورتبه معناسنه در يعنى نبيين كندو رتبه
واعتبارلرى حدنده حضور سلطان انبيا عليه الصلاة والسلامده
طوروب توقف وقرار ايدرلر ديمكدر (قال درة المضيئة وحد الشئ
نهايته وغايته وطرفه وحد الدار ماسمت به عن غيرها ويقال فلان
تجاوز عن حده اى عن مرتبته ومنزلته وهذا المعنى مرادهنا لان
الحد كما يكون فى الاعيان يكون فى المعانى والمراد به ههنا حد الكمال
كما يدل عليه ما بعده والظرف مجاز عن المرتبة والكمال والفضل
انتهى (نته كيم لسان تركيده فلان كيمسه هيچ حدنى بلمز ديرلر يعنى

کندونڭ رتبه ومقداری نه در بیلوب او یلجه حرکت ایتمز رتبهٔ عالیه
صاحبنڭ وضع وحرکتی کبی وضع وحرکت ایدردیرلر حد کلمه سی نبیین
لفظنه راجع جمع ضمیرنه مضافدر (قوله من نقطة جار مجرور کائن
کلمه سنه متعلق اولوب من بیانیه اولمغله حد کلمه سنی بیان اولور
(کما قال مولانا جامی من یجیئ للتبیین ای لاظهار المقصود من امر
مبهم وعلامته صحة وضع الموصول فی موضعه کقوله تعالی
(فاجتنبوا الرجس من الاوثان) فانك او قلت فاجتنبوا الرجس الذی
هو الوثن لاستقام المعنی (یاخود جار مجرور کائنا محذ وفنه متعلق
حددن حالدر صفت دخی اولمق جائزدر من نقطة کائنة کلمه سنه
متعلقدر حدی بیاندر نقطه کلمه سی من نقط الکتاب اذا وضع
نقطه علی حروفه دیمشلر (بعض شراح نقطه حاصل معناسیدرکه
همان نقطه دیمکدر دیمش نقطه علم حکمتده اعراضدن اولان
جسم تعلیمینڭ اجزاسندن اولان خطڭ نهایتیدر لکن بو محلده
مراد حروفاته وضع اولنان مشهور ومعروف نقطه در (قوله وشکلة
الحکم شکله حروفات کتابه وضع اولنان اعراب وحرکه اولدیغنه
(شارح شیخ زاده تصریح ایدرکه الشکلة بالفتح فعلة من شکلة
الکتاب قیدته بالاعراب دیمش (بو محلده برآخر معنی بو وجهله خاطره
کلورکه من نقطة العلم عبارتنده اولان علم کلمه سنده علمدن مراد
کتابدرکه کتاب سبب تحصیل علم اولدیغنه نظراً سببیت ومسببیت
علاقه سیله مجازاً اولور (نته کیم شراح النقطة نقط الکتاب اذا وضع
دیمشلردر کذلك شراح من حدهم عبارتنده حرف جر اولان من
کلمه سی کائن محذ وفنه متعلق حد کلمه سنی بیاندر دیدکلری اوزره
دیمك اولور که انبیاء عظامڭ رتبهٔ جلیله لری رتبهٔ رسول اللهه
نسبت کتابدن نقطه در یعنی کتابدن نقطه دیمك خلقك دریادن
قطره دیدکلری کبی امر جزئیدر دیمك مراد اولور واقعا کتاب که
بو قدر حروف وحرکات ونقاطدن مجموع بر مجلد کل مجموعیدر اکا
نسبت نقطه نه قدر شیٔ جزئی وقلیل المقدار اولدیغی ظاهردر
(ناظم علم لفظنی ذکر ایدوب سببیت ومسببیت علاقه سیله مجازاً کتاب
مراد ایدوب کتابه نسبت نقطه نڭ حد ومقداری نه رتبه ده اولدیغنی

وار قیاس ایله دیمك مراد ایدر رحمه الله (قوله من شکلة الحکم دخی
بو که قیاس اولنه یعنی حرکهٔ حروف معناسنه اولان شکله لفظنی
ناظمك حکم کلمه سنه اضافتی قرینه در که حکم لفظنده کتب
الحکم دیمك مراد اوله مجاز حذفی اولوب (پس حد انبیاء عظام
رتبهٔ رسول الله صلی الله علیه وسلمه نسبت کتب حکمتدن
حرکه در یعنی کتب حکمیاته نسبت حرکه نڭ قدر وحد ومقداری
نه مرتبه جزئیدر اشته قدر وحد انبیاء عظام دخی رتبهٔ رسول الله
علیه الصلاة والسلامه نسبت ایله اویله در دیمك اوله (ایمدی محصول
معنای عبارت بیت) انبیاء عظام حضور سلطان کائناتده کندو حد
ورتبه ومقاملرنده طوررلر انلرڭ حدی کتابدن نقطه وکتب حکمتدن
اعرابدر (یعنی انلرڭ رتبه ومقام وحدلری رتبهٔ والای رسول اللهه
نسبتله اشکال کتابتدن مجموع وعبارت اولان کتابدن نقطه وکتب
حکمتدن حرکه قدردر دیمك معناسنی مراد ایدر (پس انبیاء عظام
صلوات الله علی نبینا وعلیهم حضراتنڭ رتبه ومقاملری ذاتلری
حسبیله عالی ایکن رتبهٔ رسول الله انلره نسبتله نه رتبه لرده عالی
واعلی الاعالی اولمق اقتضا ایدر (خصوصا ناظمڭ العلم عبارتنده
اولان الف لام استغراق ایچون اولدقده جمیع کتبه صادق اولور
لکن استغراق عرفی مراد اولمغله کتب اسلامیه ارادسیله کمال
کثرت ووفرتی مفید اولور (ایمدی بو قدر کتاب ایله نقطه وحرکه یی
تصور ونسبتدن قت قت اعلای مراتبده نه رتبه لر ظاهر اولور
(کتاب مکتوب معناسنه اولدیغی محلنده مصرحدر (اشبو شرح
وتقریر وواقفون بیت سابقه یه عطف اولندیغی صورتده در اما
وواقفون بیت سابقده اولان ملتمسون کلمه سنڭ نبیینه راجع
ضمیرندن حال اولمق احتمالیله معنی دیمك اولورکه انبیاء عظام جمله سی
رسول اکرمدن استعدادلری مقداری علم ومعرفة اللهدن غرفا
من البحر امر جزئی طلب ایدرلر رسول اکرمڭ حضور معنویسنده
هر بری علی حدهم ورتبتهم طوروب واقفون اولدقلری حالده که
رتبهٔ مقام سلطان انبیایه نسبت انلرڭ رتبه لری کتابدن نقطه
وکتب حکمتدن حرکه در یعنی غایت امر جزئیدر رتبهٔ صاحب

سعادت افنديمزه كوره ديمك اولوب مقصود انبياء كرامك رسالت
پناه عليه الصلاة والسلام افنديمزدن جملەسى نياز وطلبده
اولدقلرينى وطلب والتجا ايلدكلرينى وحضور سعادتده حد
ورتبەلرى مقام سيد الانبيايه نسبت نه رتبەلرده اولديغنى افاده وبيان
ايله مدح سلطان انبياده بو وجهله دخى ناظم عليه الرحمه تشمير ساق
اهتمام ايلمشدر (لكن بو محلده برواهمه بعيدهيى شارح صاحب درة
المضيئه دفع ايچون ديمشدر واياك ان تتوهم النقص بالانبياء عليهم
السلام فانهم اكمل خلق الله والكمال انما هو فى نسبة كمالهم وعلمهم
ورتبتهم بالنسبة الى كمال علم نبينا عليه الصلاة والسلام ورتبته (ايمدى
بوندن صكره فضلاء شراحك بو محلده ذاهب اولدقلرى شرح و
دقايق دخى بو وجه آتى تمامًا ذكر ونقل اولندى (قال شيخ زاده رحمه الله
ولما كان يحصل بالشكل مزيد تفهيم لا يحصل بمجرد النقطة بالعلم ضم
الشكلة بالحكمة (فالحاصل ان علوم الكائنات وان كثرت قليلة
بالنسبة الى علم الله تعالى بمنزلة نقطة اوشكلة ومشربها بحر روحانية
محمد صلى الله عليه وسلم فكل رسول ونبى وولى آخذون بقدر القابلية
والاستعداد مما لديه وليس لاحد ان يعدوه او يتقدم عليه انتهى (شارح
صاحب درة المضيئه ولما كان يحصل بذكر الشئ مزيد علم وادراك
لا يحصل بذكر النقطة خص النقطة بالعلم والشكلة بالحكم وافراد
العلم لكونه مصدرا شاملا للجميع بخلاف الحكمة واللام فيهما عوض
من المضاف اليه اى علمهم وحكمهم (والمعنى كل من الانبياء عليهم
السلام واقفون عند حدهم ومرتبتهم من العلم والحكمة وحدهم
بالنسبة الى حده عليه السلام شئ قليل كالنقطة والشكلة (والحاصل
ان علمهم وحكمهم قليل بالنظر الى علمه وحكمه عليه السلام لان
علمه عليه السلام مستفاض من علم الحق بلا واسطة (قال حسن
الحنفى من الشراح المعنى ان كل واحد من النبيين اومجموع النبيين
ملتمسون من رسول الله صلى الله عليه وسلم غرفا من البحر اورشفا
من الديم حال كونهم واقفين لدى سدته العلية وحضرته السنية
وقوف السلطان عند السلطان فى مقامهم الذين استحقوه بحسب
الاستعدادات لا يستطيعون من تجاوزه نقيرا وهو صلى الله عليه وسلم

يعرج فى عالم الملكوت وانظر الى حسن المعنى حيث جعلنا الواو
للحال التى صار الوقوف قيد الالتماسهم وهل يحسن فى مقام المدح
الامثل هذا المعنى وان حملت الواو على العطف كان المعنى ان جميعهم
ملتمس وواقف انتهى (قال مصنفك ومعنى البيت سائر الانبياء
واقفون لدى حضرة رسول الله صلى الله عليه وسلم حيث يقتضيه
مراتبهم حال كونهم نقطة العلم اوشكلة الحكم (اى اعراب الكلم
وتشبيه ذاك الحضرة باصل الكلمة وجوهر الحروف ووجه التشبيه
هو كونه اصلا لجوهر الحروف وكون هولاء دونه فى الرتبة وبمنزلة
الفرع كالنقطة والاعراب الحائمين حول الكلمة فوجه التشبيه
على هذا هو الاصالة والفرعية انتهى (وفى البيت من البديع مراعاة
النظير بين الوقوف والحد ولدى وعند والنقطة والشكلة والعلم والحكم

* * تخميس * *

* كريدى مكتب عرفان وفضلنه قدمى *
* كليم ايدر كوده جك اول عصاى محترمى *
* نبيلر اندن اولور مستفيد هر نعمى *
* وواقفون لديه عند حدهم *
* من نقطة العلم اومن شكلة الحكم *

فهو الذى متفاعلن تم مع فاعلن ناه وصو مستفعلن رته فعلن
ثم اصطفا مستفعلن ه حبى فعلن بابارئ الن مستفعلن نسم فعلن
(فهو الذى تم معناه وصورته) (ثم اصطفاه حبيبا بارئ النسم)

(قوله فهو فا بو مقامده فاء نتيجه در هو ضمير منفصل مبنى محلا مرفوع
مبتدا (الذى اسم موصول قوله تم فعل ماضيدر تمام دن كمال معناسنه در
قوله معناه تقدير امرفوع فعلك فاعلى در ضميره مضاف در فعل مع فاعله
جملەسى اسم موصول صلهسيدر اسم موصول مع صلته جملەسنك
محلى مرفوع مبتدانك خبريدر مبتدا مع خبره جملەسى اعرابدن
محلى يوق شرط محذوفك جوابى ونتيجەسيدر بو وجه آتى تفصيلى
ذكر اولنور قوله صورته معناه اوزرينه معطوفدر ضمير مضافدر (معنى
عنى يعنى دن مصدردر اسم مفعول معناسنه در حتى معنى الشئ هو
المقصود ديمشلر كذلك محل قصد معناسنه اسم مكان دخى اولور

اصطلاحده معنى ما يستفيد من اللفظ وقد يطلق على مدلول
كل شئ اعم من ان يكون لفظا او غيره در (كذلك شيخ زاده ديمش كه
معنى الرجل كماله الخاص به واريد به ماهيته الكلية وبالصورة
مشخصاته ويجوز ان يكون المراد من الصورة والمعنى ظاهره وباطنه
او جسمانيته وروحانيته الى غير ذلك من المحتملات المناسبة انتهى
(قال صاحب الدرة معنى الرجل فضله وكماله من العلم والحلم
واللطف والمرحمة وغيرها مما يمدح به الانسان من الاخلاق
الحميدة والخصال المرضية وتمام معناه عليه السلام شق صدره
وتربية الله له بالعلم والحكمة والتصفية حتى اتمه بالارهاصات
والانهامات الى ان تم صورته الباطنة شيئا فشيئا وتمام صورته عليه
السلام ظهور اعضائه تاما حسنا بلا قصور واستكمالها وزيادتها
فى الجسامة المعتدلة وكمال القوة وغيرها (شارح حنفى بو وجهله
بيان ايدركه (كما قال الصورة ما يحدث بعد التركيب من الهيئة
والمعنى فى الانسان يطلق على افعاله واخلاقه والصورة يطلق
على قالبه وفى بيت القصيدة قد يراد بالمعنى الهوية المحمدية الجامعة
لجميع الكمالات الانسانية وبالصورة مشخصات تلك الهوية
المحضة بها التى لا يليق الا ان يكون صورة لها بحسب الحسن والجمال
والتناسب والقوة والاعتدال انتهى (قوله ثم عاطفه در كندو معناسى
اولان تراخى ايچوندر يعنى فخر كائنات عليه الصلاة والسلام
افنديمزك سعادتله بعث اولنديغى صورة ومعنى تمام احراز مرتبهٔ
كمال بيوردقلرندنصكره اولديغى مفيد در ومرتبهٔ اصطفا مرتبهٔ
كمالدن اعلى اولديغنه دخى ثم كلمهسى تنبيهدر ديمشلر (قاضى عضد
بو محلده ثم تراخى ايچوندر لكن تراخى فى الزمان دكلدر مراد بلكه
تراخى فى الرتبه در ديمش (كما قال فان قلت يلزم من اتيان كلمة ثم
ان يكون اصطفاؤه واتخاذه نبيا بعد تمام المعنى والصورة بزمان
متراخ وليس كذلك (قلت ثم هذا ليس للتراخى فى الزمان بل فى الرتبة
والترقى من الادنى الى الاعلى فى وصفه فان الاصطفاء اعلى الرتبة
من تمام المعنى والصورة ويجوز ان يراد بتمام المعنى والصورة فى علم الله
تعالى وتقديره وبالاصطفاء حصوله بالفعل فى العلم الظاهر فيكون

ثم على معناه انتهى لكن شيخ زاده عليه الرحمه كلام عضدى
بو وجهله منع ودفع ايدركه (كما قال رحمه الله اذا حملت كلمة ثم على
اصلها يجوز ان يكون اصطفاه سبحانه وتعالى اياه اتخاذه حبيب الله
فى اوان التشريف فى المعراج والاسرى وتكريمه بديباج العزة
وتاج العلى كما يحكى ان الله تعالى قال له (يا محمد ان الملوك اذا آثروا
عبدا باعطاء الملك اياه وجعلوه ملكا ذا اعتبار بادروا الاظهار شرفه على
النثار فاى شئ تريد ان نجعل لك نثارا فقال عليه السلام (احتفنى
اليك بالعبودية يا ربى) فارسل اليه سبحان الذى اسرى بعبده ليلا
وقال هذا ما طلبت ولك احسن من هذا وهو اضافتك الينا بالحبيبية
فانت حبيب الله (ايمدى شيخ زاده نك بو وجهله جوابى بيت
مذكورده اولان اصطفاه حبيبا كلامنى دخى تمام شرح ومؤيد
اولور (قوله اصطفاه كدورتدن خلوص وصفوت معناسنه اولان
اصطفادن اصطفى فعل ماضيدر اختاره معناسنه در تركيده
اوكوتلدى ديرلر سچدى وانتخاب واختيار ايتدى معناسنده مستعملدر
اصطفاه كلمهسنده اولان ضمير منفصل صاحب سعادت عليه
الصلاة والسلامه راجعدر اصطفى فعلنك مفعوليدر (حبيبا اشبو
مفعول ضميرندن حالدر لكن اصطفاه فعلنه جعله معناسى تضمين
ايله حبيبا اصطفاه فعلنه مفعول ثانى اولمق جائزدر ديمشلر (قوله بارى
تقديرا مرفوع اصطفانك فاعليدر بارى خالق معناسنه در حق
بريه خلق معناسنه در رب البريه خالق المخلوقات ديمكدر (قوله النسم
والنسمه روح معناسنه وريح ضعيف معناسنه در (بعض شراح نسم
بالتحريك نسيمه كلمهسنك جمعيدر نسمه نفسدر بالتحريك ديمش
نسيم تركيده خفيف روزكارده مستعملدر (ايمدى محصول معناى
بيتى تقريرده مرحوم ومغفور شارح حسن الحنفى موفق اولوب
اندن اعلا ودلپذير معنى وتعبيردن طبع فقير پر تقصير بشت دست
عجزى زمين معذرته نهاده ايتمكله مرحوم مشار اليهك تحريرى
نقل وبيان اولندقدنصكره ابيات سابقهنك بيت مزبور نتيجهسى
اولمق اوزره تقرير ايله اكتفا وبو وجهله نقل وتسطير واملا
اولنور كه (قال رحمه الله المعنى انه صلى الله عليه وسلم لما كانت ذاته

بحسب الفطرة والاستعداد الذاتی مستحقة لفیض لایصلح الا لتلك
الذات ولكمال لایلیق الا بهـا ثم انه ترقی فی مقام التكالیف بحسب
الریاضات والاجتهادات فی العبادات والطاعات بحسب الفرائض
والنوافل والواجبات كما اشیر بعضها فی الابیات السابقة الی مقام
قصرت عنه همم الرجال وكانت الحكمة الالهیة مقتضیة ان یلبس
هذا المعنی التام الاكمل خلقه صورة من الجمال تناسبه فی الكمـال
لاجرم كانت صورته اتم الصور ومعناه اكمل المعنی فتعین لمحبوبیة
خالق الصور وواهب العقول لما فیه من الجامعیـة باعتبار الفروع
والاصول فهو ظـل الله تعالی فی السموات والارضین وخلیفته
بالخلافة العظمی علی الملائكة والمرسلین فهو الذی تم فی السمـاء
الحسن بدر جماله وكمل فی المعانی دیوان كماله فاصطفاه رب العالمین
حبیبا من بین الانبیاء و المرسلین (معلوم اوله كه خلاصهٔ معنای بیتی
بیان وتحریرده (شراح علیهم الرحمه نك مختاری نقل وتسطیر
اولندی جمله سی مسلمدر لكن برمعنای آخر دخی بولنمق لطائفدن
خالی اولمغله بو عبد ضعیفك فكر وتصورم بو بیت ابیات سابقه نك
نتیجه سی حكمنده اولمقدر تفصیلی شویله در كه ابیات سابقه دن
(محمد سید الكونین والثقلین الخ بیتندن اشبو بیته كلنجه اولان یدی
عدد ابیاتك بو بیت كویا نتیجه سی واوصاف علیه نك مسببی
حكمنده اولدیغی (ناظم علیه الرحمه بو بیتك ابتداسنده ذكر
ایلدیكی فاء جزائیه ایله اشارت ایتمشدر (ایمدی برحرف شرط تقدیر
ایدوب ابیات سابقهٔ مذكوره نك معانیسنك خلاصه سنی بو محلده
فعل شرط محذوف تقدیر ایلدكدن صكره و بیت مذكوركه فهو
الذی تم معناه وصورته در نتیجه سی اولمق اوزره خصوصا فاء جزائیه
اولمق اعتباریله بو وجهـله برمعنای لطیف ملاحظه اولنور كه
تقدیر كلام لما كان محمد صلی الله علیه وسلم سید الكونین والثقلین
(ونبینا الامر الناهی لا اصدق ولا ابر منه احد (والحبیب الذی ترجی
شفاعته لكل هول من الاهوال (والداعی الی الله فهو الحبل المتین
(فاق النبیین خلقا وخلقا (والنبیین كلهم ملتمس منه (و واقفون
لدی حضرته عند حدهم ورتبتهم (فهو الذی تم معناه وصورته

بیتنده اولان فا فاء جزائیه اولدیغنه اعتبار ایله اشبو بیت مشروح
ابیات سابقه نك نتیجه سی اولمق اوزره بو وجهله برمعنـای لطیف
تقدیر وتحریر اولنور كه ولما كان محمد صلی الله علیه وسلم سید الكونین
والثقلین ونبینا الامر الناهی لا اصدق ولا ابر منه احد والحبیب الذی
ترجی شفاعتـه لكل هول من الاهوال والداعی الی الله فهو الحبل
المتین وفاق النبیین خلقا وخلقا والنبیین كلهم ملتمس منه وواقفون
لدی حضرته عند حدهم ورتبتهم (فهو الذی تم معناه وصورته
ثم اصطفاه الله تعالی حبیبا تقدیرنده دریدی عدد هر بیتك اولنده
لما كلمه سنی ملاحظه وتقدیر ایله دروا قعده اوصاف مذكوره ملاحظه
اولنورسه صورة ومعنی پیغمبریمز افندیمزده تام اولوب احراز رتبهٔ جلیلهٔ
محبوبیتك اسبابندن ومقدماتندن اولمغله فهو الذی تم معنـاه
وصورته الخ بیت غراسی اسبـاب مذكوره نك مسببی ونتیجه سی
حكمنـده اولمش اولور (خلاصـهٔ كلام فهو الذی تم معنـاه
وصورته الخ بیتی یدی عدد ابیـات سابقهٔ مذكوره نك نتیجه سی
ومسببی اولدیغی (ناظم علیه الرحمه بیت مرقومده اولان سالف
البیـان فا كلمه سنك سبب محذوف اوزره معطوفه داخل اولدیغی
حیثیتدن فاء فصیحه وشرط محذوفك جزاسنـه داخل اولدیغی
حیثیتدن فاء شرطیه اولدیغنه اعتبار ایله بالاده تقریر اولنان معانیٔ
لطیفه یه اشارت ایدر (وفی البیت من البدیع مراعات النظیر بین معناه
وصورته واصطفاه حبیبا و بین تم وثم جناس التحریف

* * تخمیس * *

محبت ازلی قلدی ذاتنی هرسو * تمام نسخهٔ كبرای معرفت مملو
تجلیات خدا قرب لامكاندر بو * فهو الذی تم معناه وصورته
* ثم اصطفاه حبیبا باریٔ النسم *

منزه مفاعلن عن شری فاعلن ك فی محا مستفعلن سنه فعلن
فجوهر ال مفاعلن حسن فی فاعلن غیر من مفاعلن قسم فعلن
(منزه عن شریك فی محاسنه) (فجوهر الحسن فیه غیر منقسم)
منزه لفظا مرفوع محذوف مبتدانك خبریدر هو منزه تقدیرنده در
(شارح مصنفك منزه تنزیهدن اسم مفعولدر مبعد ومبرا

معناسنه‌در نقایصدن تبریه دیمکدر (بعض شراح تنزیه وتقدیس ایکیسی برمعنایه‌در دیمش بعضیلر منزه پاکدر دیمك ایله تفسیر ایتمش قوله عن شریك جار مجرور منزه کلمه‌سنه متعلقدر شریك مشارك معناسنه‌در (قوله فی محاسنه جار مع المجرور شریك لفظنه متعلقدر محاسن حسنك جمعیدر حسن ضد قبح اولان جمال معناسنه‌در بو محلده مراد بیت سابقده مذکور اولان صورت ومعنادر محاسن ضمیره مضافدر ضمیر مبنی محلا مجرور مضاف الیه‌در (فجوهر الحسن فا فصیحه ونتیجه در تقدیری ای اذا کان منزها عن شریك فجوهر الحسن فیه الخ جوهر ایله الماس و یاقوت وزمرد کبی نفیس معادن معتبره مراددر یوخسه ارباب حکمتك شیء اذا وجد وجد لا فی موضع دیو تعریف ایتدکلری عرض مقابلی اولان جوهر مراد دکلدر جوهر مبتدادر الحسن کلمه‌سنه مضافدر اضافت مشبه بهك مشبهه اضافتی قبیلندندر که لجین الماء کبی‌در (قوله فیه جار مع المجرور کائن کلمه‌سنه متعلق حسنك صفتیدر یاخود جوهر لفظی مبتدا اولمغله اول مبتدانك خبریدر ضمیر سید کائنات علیه الصلاة والسلامه راجعدر (قوله غیر کلمه‌سی مبتدا اولان جوهر لفظنك خبر بعد خبریدر (فیه غیر عبارتنه خبن علتی کلمکله مستفعلن کله‌جك ایکن مفاعلن وزننده کلمشدر (منقسم کلمه‌سنه مضافدر مبتدا مع خبره جمله‌سی شرط مقدرك جوابی اولور تقدیر کلام (کلما کان النبی صلی الله علیه وسلم منزها عن شریك فی محاسنه الظاهرة والباطنة فجوهر الحسن فیه غیر منقسم دیمکدر (نته کیم شارح الحنفی تفصیل ایدرکه (قوله فجوهر الحسن بالفاء مبنی علی انه لما کان منزها عن الشریك فی المحاسن کان الحسن مختصا به غیر منقسم اذ لو کان منقسما لکان شاملا علی سائر الانبیاء لکانوا شرکاء له فیه واذا کان شرکاء له فیکون جوهر الحسن منقسما والمقدر خلافه دیمشدر (قوله منقسم انقسامدن اسم فاعلدر افتراق معناسنه‌در (یاخود منقسم بفتح السین قرائت اولندقده اسم مفعول اولور (فیه کلمه‌سی غیر منقسم کلمه‌سنك قائممقام فاعلیدر معنی جوهر الحسن غیر منقسم فیه اولور کقولهم المال مشترك فیه یعنی حسن محل اشتراك

دکلدر دیمك اولور فیه کلمه‌سنی منقسم اوزرینه تقدیمی جائزدر دیمشلر (کما قال المصنف وتقدیم الظرف مع اسناد قوله المنقسم الیه جائز نص علیه الکشاف یقال فی قوله تعالی (اولئك کان عنه مسؤلا) ان عنه فاعل مسؤلا قدم لا ظرفا للحسن للفساد (شیخ زاده علیه الرحمه بیورر (قوله غیر منقسم خبر بعد خبر ومعناه غیر مشترك فیه بل هو المنفرد بذلك الجوهر الفائض من معدن الکمال ومنبع الخیر ووصفه بالفردیة فی الحسن وذکر الجوهر وحدیث عدم الانقسام من الحسن واللطافة ما لا یخفی یعنی اصطلاحات حکمتده جوهر فرد که جزء لا یتجزی وعدم قبول الانقسام جمعیت ومناسبات لطیفه‌در دیمك مراد ایتمش اوله (محصول معنای عبارت بیت) (اول پیغمبر ذیشان علیه الصلاة والسلام محاسن ذاتیه‌سنده شریکدن مبعد ومبرادر (پس جوهر حسن اول پیغمبر عالیشان علیه السلامده غیر منقسمدر یعنی مصراع اول مصراع ثانی‌یه کویا دلیل حکمنده‌در زیرا اکر محاسن ذاتیه‌سنده شریك اولسه جوهر حسن منقسم اولمق لازم کلور شو جهتدنکه اول جوهر حسنك برمقداری دخی اول شریکده اولمق اقتضا ایدر کا بو صورتده جوهر حسنك بعضیسی آخرده و بعضیسی پیغمبر عزافندیمز علیه السلامده اولوب جوهر حسنه انقسام لازم کلور تقدیر ایسه منقسم اولمقدر ایمدی ابیات سابقه‌ده اولان مدایح واوصاف علیه‌نك مجموعی من حیث المجموع لا یشذ عنها فرد مصداقنجه صاحب سعادت علیه الصلاة والسلامه مخصوص اولدیغنه بناء محاسن ذاتیه‌سنده شریکدن مبعد ومبرا متصف اولوب جوهر حسن کندوده غیر منقسم اولدیغی ظاهر اولور وفی البیت من البدیع المقابلة بین شریك وغیر منقسم وجناس الاشتقاق بین محاسنه والحسن

* * تخمیس * *

کمال حسن وملاحت وجوهله اومهی منور ایلدی انوار معرفتله زهی
کورن اونور حقیقتله دیر او پادشهی * منزه عن شریك فی محاسنه
* وجوهر الحسن فیه غیر منقسم *

دع ما ادعت مستفعلن ه النصا فاعلن ری فی نبی مستفعلن یهم فعلن
واحکم بما مستفعلن شئت مد فاعلن حا فیه واح مستفعلن تکم فعلن

دع مادعته النصارى فى نبيهم) (واحكم بماشئت مدحا فيه واحتكم
دع ودع يدع دن امر حاضردر ثلاثيدن ماضيسى استعمال اولنميوب
متروك اولان افعالدندر فاعلى وجوبا مستترانتدرخطاب عامدر
ادعا اكثريا دعواى كاذبه ده استعمال اولنور فلان آدم بك مدعيدر
ديرلر يعنى كندوده اولميان اوصاف جميله واردر ديو ادعا ايدر ديمك
مراد ايدرلر (مادعته افتعالدن فعل ماضيدر ادعادندر ضمير متصل
مبنى محلا منصوب مفعوليدر ضمير ماء موصوله راجعدر النصارى
تقديرا مرفوع فاعليدر جمله سى ماء موصولك صله سيدر ماء
موصول مع صلته جمله سى محلا منصوب دع فعلنك مفعوليدر
نصارى نصرانك جمعيدر يقال رجل نصران وامرأة نصرانية
والجمع نصارى (نته كيم سكارى سكرانك جمعيدر قوم عيسى عليه
السلامه نصرانى اطلاقى حضرت عيسايه نصرت دعوى ايتدكاريدر
كما قالوا (نحن انصار الله) قال الشيخ مادعاه النصارى هو مايفضى
الى التوليد والحلول والاتحاد والانقسام فى حق واجب الوجود تعالى
وتقدس والياء فى نصرانى للمبالغة كما فى احمرى (قال فى شرح
المقاصد ان الكافر اسم لمن لا ايمان له فان اظهر الايمان فهو المنافق
وان طرأ كفره بعد الايمان فهو المرتد وان قال با لهين او اكثر فهو
المشرك وان متعبدا ببعض الاديان والكتب المنسوخة فهو الكتابى
كاليهود والنصرانى وان كان يقول بقدم الدهر واسناد الحوادث
اليه فهو الدهرى وان كان لا يثبت البارى تعالى فهو المعطل
وان كان يعترف بنبوة النبى عليه السلام و يظهر شعائر الاسلام
و يبطن العقايد التى هى الكفر فهو الذنديق انتهى (قوله فى نبيهم
حرف جر ادعت فعلنه متعلقدر ومضاف محذوفدر فى حق نبيهم
ديمكدر هم ضميرى نصارايه راجعدر مضاف اليهدر (قوله واحكم
حكمدن امردر وهو ان يقضى بانه كذا اوليس كذا سواء الزمت
غيرك اولا ديمشلر (بو مقامده مراد ايقاع النسبة الحكمية اوانتزاعها
معناسنه در كه اوصاف جميله ومدايحى نسبت وحكمدر بو محلده
حكم لفظى با ايله تعدى ايتمشدر (بماشئت قولنده ما موصوله در
(شئت شاء فعلنك مخاطبيدر فعل مع فاعله جمله سى ماء موصولك

صله

صله سيدر موصوله عائد ومحتاج اليه اولان ضمير محذوفدر شئته
تقديرنده در كقوله تعالى (يبسط الرزق لمن يشاء) اى يشاءه تقدير
ايتمشلردر ماء موصول مع صلته جمله سى محلا منصوب دع كلمه سنك
مفعوليدر دع فعلى جمله سى استينافيه در قوله مدحا شئت فعلنى فاعلنه
نسبتدن ياخود مفعولنه نسبتدن تمييزدر كه ماء موصولدن دخى
تمييز اولور نسبتدن تمييز مثلا الحوض ممتلئ ماء مثالنده امتلايى
حوضه نسبتده ابهام واردر حوض معلوم الامتلاء معلوم كه طولمقدر
بونلرده ابهام يوق لكن حوضه ممتلى اولان نه در بونده ابهام
اولمغله ماء كلمه سى بو نسبتده اولان ابهامى رفع ايلمشدر ياخود
مدحا ماشئت فعلنك فاعلندن حالدر اى واحكم مادحا تقديرنده در
مدح ثنا بالجميلدر مدحك متعلقى كاه فعل اولور (مثلا برشخصك
حسن خط يازو يازديغنى مدح كبى وكاه اخلاق وصفات اولور
(مثلا زيدك شجاعتنى وعلمنى مدح وثنا ومحبوبك حسننى وابجونك
لطافتنى ثنا كبى يقال مدحت اللؤلؤ على صفائها ديرلر (قوله فيه جار
مع المجرور واحكم كلمه سنه متعلقدر مدحا لفظنه دخى تعلقى جائز
ديمشلر فيه كلمه سنده اولان ضمير صاحب سعادت عليه الصلاة
والسلام افنديمزه راجعدر اى فى شانه وحاله ووصفه ديمكدر
واحتكم حكم معناسنه در اولكى واحكم لفظنى تأكيدر (قال الشيخ
واحتكم اما بمعنى احكم فيكون تأكيدا للاول او امر من احتكم القوم
الى الحاكم اى تحاكموا اليه والحكم ايقاع النسبة المقيدة اثباتا او نفيا
انتهى (قال الحنفى والحكم يجئ لمعان يجئ الامر يقال نزل على حكمه
على امره ومنه الحاكم لمن يأمر وينهى فيمتثل امره ونهيه ومنها
ايقاع النسبة وانتزاعها ومنها خطاب الله تعالى المتعلق بافعال
المكلفين و بعض علما تفصيل ايتمشلر كه الحكم هو الآثار الثابتة به
كالملك والحل وغيرها وحكم الشرع عبارة من حكم الله تعالى
المتعلق بافعال المكلفين (ثم قال الشارح والاحتكام المبالغة فى الحكم
او من احتكم القوم اذا رفعوا مايتخاصمون فيه الى الحاكم وقيل
المبالغة فى القوة والشدة (فمعنى قوله واحتكم وارفع ماحكمت به
من المدح الى الحكام والسلاطين ولا تحذر ان يعترض عليك معترض

منهم فى ذلك فان مرتبة عظمة ممدوحك قد اخضعت لها جباه
القياصرة والملوك والحكام (محصول معناى بيت) ناظم عليه الرحمه
اول ممدوح جليل الشان صاحب سعادتى مدح قصد ايدنره
خطاب ايدر كه نصارانك كندو پيغمبرلرى حقنده ادعا ايتدكلرى
دعواى كاذبه لرينى ترك ايله يعنى انلر پيغمبرلرى حضرت عيسايى
مدح قصديله واجب الوجود جلت عظمته حضرتلرى ايله حلول
واتحاد وتوليد ادعا ايتديلر او مقوله ادعايى ترك وتبعيد ايله صفات
كمالدن ونعوت جلال وسمات جمالدن انك حقنده مراد ايلديكك
مدايحى اكه نسبت وحكم ايله (يعنى حكم ايله اصلا توقف ايتمه
اذن سا كه نه مرتبه مدايحنده اطرا ايدرسك ايله ينه حق اداقاصردر
ديمك اوله (وفى البيت الجناس المطرف بين دع وماادعته والمشتق
فى احكم واحتكم والمقابلة بين دع واحكم

وانسب الى مستفعلن ذاته فاعلن ماشئت من مستفعلن شرف فعلن
وانسب الى مستفعلن قدره فاعلن ماشئت من مستفعلن عظم فعلن
(وانسب الى ذاته ماشئت من شرف)
(وانسب الى قدره ماشئت من عظم)

قوله وانسب واو عاطفه در انسب امر حاضردر مع فاعله جمله سى
بيت سابقده اولان دع اوزرينه معطوفدر لكن واحكم اوزرينه
عطف تفسيرى اولمق مرجحدر (بعض شراح تفصيل ايدوب
تقديرى واذا عرفت من كمال شرفه ماعرفت ومن بحار معرفت
جماله ماعلمت وتركت مثل دعاوى النصارى فلك السعة والفرصة
فى نسبته اى شرف شئت الى حقيقة اشرف الحقايق من تناسب
الاعضاء ولطافة الجسم ووفور العقل وطيب العرق والبلاغة
والفصاحة وقوة الحواس وشرف النسب وانواع الشرف والمجد
والكرم واصف وانسب الى مرتبة ماقدرت من اعتبار العلو
والرفعة والعلم (نسبت تركيده عزو ايله استعمال ايدلر مثلا فلان
كلامى فلان آدمه عزو ايتديلر ديرلر يعنى اول آدمه نسبت ايتديلر
اوسو يلمشدر ديرلر معناسنه در عرب نسبه اليه ديرلر اضافه اليه
معناسنه در (الى ذاته جار مع المجرور انسب فعلنه متعلق مفعول به در

ذات ده ضمير فخر كائنات عليه الصلاة والسلامه راجعدر ذات
حقيقت كذلك هويت مخصوصه يه اطلاق اولنور ذات كاهى صفت
مقابليدر وكاه عين شيده استعمال اولنور اوشى جوهر اولسون
عرض اولسون (ماشئت ما موصوله در فعل مخاطبدر فعل وفاعل
جمله سى مانك صله سيدر ضمير عائد محذوفدر ماشئته ديمكدر قوله
من شرف محذوف كائنا كلمه سنه متعلقدر مادن حالدر مايى بيان
اولور ماء موصول مع صلته جمله سى محلا منصوب وانسب فعلنك
مفعوليدر من شرف جار مجرور شئت كلمه سنه متعلقدر شرف
ذاته وحقيقته متعلق كمالدر (قال الشراح الشرف المجد والسعادة
ومنه الشريف ويجمع على الاشراف والمراد به النباهة وعلو الشان
والقدر بمعنى المقدار وقد غلب استعماله فى المقدار من الشرف والمجد
ومنه قول الشاعر (ان كان قدرى مارأيت اديكم) (فلقد اضعت
بحبكم اوقاتى) (قوله من عظم بكسر العين وفتح الظاء بمعنى العظمة
وهى زيادة الرتبة فى الوصف الجميل وقيل ان الشرف يختص
باوصاف الذاتية والعظم يعم الذاتية وغيرها (بعض شراح عظم
عنب وزننده عظم يعظم عظما وعظامة مصدردر يقال اذا كبر
ديمش عظمت ايله شرفك فرقى بودر كه عظمت مرتبه ووصفه
متعلق كمالدر شرافت حقيقت وذاته متعلق شرفدر (نته كيم فلان
شريف الذات وعظيم القدردر ديرلر (بعضيلر المراد بشرف
الذات ههنا متعلقات الخلق والصورة وبعظم القدر محاسن خلقه
العظيم ديمش شرف وعظم كلمه سنده اولان تنوينلر تعظيم ايچوندر (قوله
وانسب الى قدره مصراعنده (واو عاطفه در انسب جمله سى
مصراع اولده اولان انسب اوزرينه معطوفدر باقى مصراع ثانينك
اعرابى كبيدرا كه قياس ايله ظاهر اولور (محصول معناى بيتى)
فضلاء شراحك تحريرات وافيه سندن اعلايه ارتقا فقيره نسبتله
متعذر اولمغله انلرى تحرير ونقل ايله اكتفا اولى كورلمشدر (قال
صاحب الدرة والمعنى فاعزايها المخاطب الى ذاته الشريف وقدره
اللطيف ماأردت من العظمة والشرافة من الكمالات الظاهرة
والباطنة بعد مالم يكن اطراء فى حقه عليه السلام كاطراء النصارى

لعيسى عليه السلام (قال الشيخ فحاصل المعنى انك لاتخف من الغلو والاغراق في وصف من اشرف تبليغ رسالته الافاق واضف الى ذاته ماشئت من الشرف و الكمال وانسب الى قدره ماأردت من العظمة والجلال فان صفات ذاته من المجد والكبرياء وسمات قدره لغاية العزة والعلا خارجة عن طوق البشر (قال الحنفي المعنى انك اذا عرفت بعض ماله من المزايا التي يقصر عنها باع البراعة فانسب الى ذاته الشريف ماشئته واخترته من الشرف الباذخ والمجد الشامخ وانسب الى قدره العالي ماأردته من المنزلة العلية والمرتبة السنية ولاتقف عند حد وغاية الاعند وصف مختص بواجب الوجود جلت عظمته وفي جنابه للوصف الجميل اوسع مجال (بيت (لن يبلغ المادح المطري مدايحه) (ولواتى بمديح يعجز البشرى) (وقال البعض المعنى وانسب الى ذاته ماأردته من شرف فانك تكون مصيبا فيه وانسب الى قدره اى قدر ومقدار قصدت فانك لاتكون مخطئا فيه بل يكون رسول الله صلى الله عليه وسلم فوق ذلك انتهى (وفي البيت من البديع استعمال الشرف مع الذات والعظمة مع القدرة امر لايخفى

* ** تخميس ** *

نثاره خاك درنده اولور در صدفك

سزا جميع مدايح جواهرى تحفك

قصور عجزينه باقمه زبان پراسفك

وانسب الى ذاته ماشئت من شرف

وانسب الى قدره ماشئت من عظم

فان فض مفاعلن لرسو فعلن ل اللهلى مستفعلن س له فعلن

حدفيع مستفعلن ربعن فعلن ناطق مفاعلن بفم فعلن

(فان فضل رسول الله ليس له) (حد فيعرب عنه ناطق بفم)

قوله فان فضل فا فصيحه در (ان حروف مشبهه دندر (فضل اسميدر لفظة جلاله مضاف اولان (رسول كلمه سنه مضافدر اضافتي بمعنى اللامدر (فضل مصدردر (فضل فضولا دينور اكر على ايله استعمال اولنورسه زياده معناسنه اولور يقال فضل عليه اى زاد عليه در (بعض شراح الفضيلة عبارة عن الصفة الجميلة الزائدة على مايجب

من المحامد (قال الشاعر (ان زارني فبفضله) (وان زرته فبفضله) فالفضل منسوب اليه) (لانه من اهله ديمشدر) (بعض شراح شرف وكمال معناسنه در شرف نقصك ضديدر (فضيلت فضلده درجۀ رفيعه در (قوله رسول مخبر عن الحق در لفظ رسولك ذكرى سبقت ايتمكله ضمير مقامى ايدى مظهر كلديكى اسم رسول الله ايله التذاذ ايچوندر ياخود زياده تمكين وتعظيم ايچوندر وصاحب سعادت عليه السلام افنديمزدن رسول وحبيب ايله تعبير كمال فضلنه بناء مشتهر ومتعين اولوب ذهن سامع غيره منساق اولميوب غلبۀ استعمال ايله افنديمز عليه السلامه رسول الله علم اولديغنه اشارت ايتمش اولور (ليس له ليس افعال ناقصه دندر اسم جامد اولمغله صيغه وتصرف جارى اولماز معناسى نفي مطلقدر له كلمه سنده لام حرف جردر ضمير مبنى محلا ليس نك مجرور ومقدر كائن كلمه سنه متعلقدر ليس نك خبريدر اسمى اولان حد اوزرينه حصر ايچون تقديم اولنمشدر حد شيئك غايتي ونهايتيدر (نته كيم حدود بيت ودار اطراف افندن نهايت بولديغى غايات ونهايتيدر ليس جمله سى محلا مرفوع ان كلمه سنك خبريدر ان مع خبره جمله سى محذوفدن مفصح فا ايله جملۀ تعليليه در تقديرى لانطمع في استيفاء كمالاته واستقصاء شرف ذاته فان فضل رسول الله ليس له حد الخ (ايمدى نافاء فصيحه اولديغى ظاهر اولور (قوله فيعرب فا عاطفه در جواب نفي در يعرب ان مصدريۀ مقدره ايله منصوب فعل مضارعدر اعرب يعرب اعرابا افعال بابندن در اظهار و بيان معناسنه در (عنه جار مجرور يعرب كلمه سنه متعلقدر ضمير حد كلمه سنه راجعدر (قوله ناطق يعرب فعلنك فاعليدر فعل مع فاعله جمله سى تأويل مصدرده حد كلمه سى اوزرينه معطوفدر ليس له حد فيعرب عنه ديمك اولور ناطق نطقدن اسم فاعلدر سويليجى ديمكدر نطق تكلم معناسنه در (بعض شراح اى المنطق الفصيح المعرب عما في الضمير ديمشدر بو محلده ناطق لفظى بفم لفظيله تقييد اولنديغى نطقدن مراد نطق ظاهرى اولوب كلياتى ادراك معناسنه نطق باطنى اولمديغنه اشعار ايچوندر خلاق لم يزل جلت عظمته انسانى سائر حيواناتدن نطق باطنى ايله ممتاز ايدوب آثار نطق باطنى اولان نطق ظاهرى

ایله دخی تزیین ایتمشدر (قوله بفم جار مجرور ناطق لفظنه متعلقدر یاخود یعرب فعلنه متعلق اولور (وانقولیده فم فانك فتحی ومیمك تخفیفیله اغز دهن معناسنه‌در فم اصلنده فوه ایدی اندن هایی حذف ایتدکلرنده واوا عرابه متحمل اولمامغین واودن عوض میم کتورلدی نجن تصغیر ایدسك اصلنه رد ایدوب الفویه دیرسن فانك ضمی وواوك فتحی ویانك سکونیله دردیدی بومقامده فمدن مراد لساندر ذکر محل اراده حال قبیلندن مجازدر یاخود مضاف محذوفدر بلسان الفم دیمکدر (زیرا نطق وتکلم لسان ایله‌در فم ایله دکلدر (شارح حنفی معنای بیتی تقریرده دیمشدر که المعنی بیان الاذن فی نسبة مایشاءه المادح لذاته الذاکی وقدره العالی من الشرف والعظم بان فضائله المتوالیة لم تبلغ فی مجری الکمال ومسلك العز والجلال الی نهایة یقف عندها الواصف ونهایة یتوقف لدیها المادح فانه صلی الله علیه وسلم مظهر الکمال من لایحیط بکماله حصر ولاحد وانت خبیر بانه لما کان الکمال المعتدبه بین الرجال انما هو کمال المعرفة وکمال المعرفة غیر متناه فکمال العارف غیر متناه کذلك انتهی (محصول معنای بیت) ای مدایح سلطان کائنات علیه الصلاة والسلامده جان نثار اولان شعراء بلاغت نهاد اول سلطان ذیشانك ذات کریمنه مرادك قدر شرف وسعادتدن وعظمت قدر ومنزلتدن عزو ونسبت ایله صقین افراط واطرا ایده رم ظن ایتمه زیرا (شعر) مدحنده خامه‌م اولدی لال اظهار عجز ایتدی مقال اوصافن ایلرکن خیال) هاتفدن ایردی برندا ناظم خموش اول بسته لب حدك دکل ایله ادب) (بووقته دك اولمشدی هب) شاعرلره بردن صلا) منطوقنجه تحقیق فضل رسول الله ایچون حد وغایت یوقدر که اندن برناطق دهان ایله خبرویره یعنی نطق ودهان ولسان تعداد فضائل رسول الله دن عاجز ومدایحنك حد ونهایتنی بولوب خبر ویرمکدن قاصردر خلاصه فضائلك حد وغایتنی بوله‌مز که حتی اول حد ونهایتی مادح تجاوز ایلیه ده افراط واطرا ایتمش اوله مدایح شعرایه نسبتله این الثریا من ید المتناول معناسنه اشارت اولور (وفی البیت من البدایع مراعات النظیر بین الاعراب والنطق والفم

* * تخمیس * *

نعوتی لوحهٔ طاق جنان ایکن هرسو
انك مدایحی تعدادین استه‌مك سرده و
* اولور نهایت اعدادی بلمکه‌تك و پو *
* فان فضل رسول الله لیس له *
* حد فیعرب عنه ناطق بفم*

لوناسبت مستفعلن قدره فاعلن ایاته مستفعلن عظما فعلن احیی اسمه مستفعلن حین یدعی فاعلن عی دارس الرمستفعلن رمم فعلن (لوناسبت قدره ایاته عظما) (احیی اسمه حین یدعی دارس الرمم) لو حرف شرطدر لوکلمه‌سنك تفصیل اقسامی سابق الذکر ابیاتدن لوکنت اعلم انی ما اوقره بیتی شرحنده بیان اولنمشدر (بومقامده مذکور اولان شرح بیت مزبوره کفایت ایده‌جك مقداردر (قال مولانا جامی رحمه الله لو للماضی وان دخلت علی المضارع نحو لوضربت ضربت ولو تضرب اضرب بمعنی واحد ای لو وقع منك ضرب فی الماضی فقد وقع منی ضربك ایضا فیه وقد یستعمل فی المستقبل نحو قوله تعالی (ولامة مؤمنة خیر من مشرکة ولو اعجبتکم) وان المشهور ان لو لانتفاء الثانی لانتفاء الاول واستعمال لو بهذا المعنی هو الکثیر المتعارف وقد یستعمل علی قصد لزوم الثانی للاول مع انتفاء اللازم لیستدل به علی انتفاء الملزوم کقوله تعالی (لوکان فیهما آلهة الاالله لفسدتا) قال الشارح الحنفی ان لو یجیء لاثبات الثانی علی تقدیر اثبات الاول وعدمه کقوله صلی الله علیه وسلم (نعم العبد صهیب لولم یخف الله لم یعصه) یعنی ان عدم العصیان منه ثابت سواء تحقق الخوف اولم یتحقق وقد یجیء بمعنی ان کقوله تعالی (ولیخش الذین لوترکوا من خلفهم ذریة) فیلزم الاستقبال بعدها ویجیء مصدریة کقوله تعالی (یود احدهم لو یعمر الف سنة) وعلامتها صحة وقوع ان المصدریة موقعها بومقامده لو معنای مشهوری اولان لانتفاء الثانی لانتفاء الاول معناسنه‌در (قوله ناسبت مفاعله بابندن فعل ماضی مؤنثدر المناسبة هی الاشتراك فی شیء او اکثر معناسنه‌در

قوله قدره بالنصب مفعوليدر قوله آياته ناسبت فعلنك فاعليدر مفعول
فاعل اوزرينه اهتماما تقديم اولنمشدر قدر شیء مبلغه فی الكمال
والنقصاندر لكن غلبهٔ استعمالی كمال معناسنده در خصوصا عند
الاطلاق مقصود كماندر بومقامده مراد قدره ای مبلغه ومنزلته
من العلو والرفعة والكمال معناسيدر آياته ناسبت فعلنك فاعليدر
آیة كلمه سنك جمعيدر آیت علامت معناسنه در (نته كيم معجزهٔ نبوی
علامت نبوت اولمغله آیت ديرلر معجزات مقام دعوادە اظهار اولنان
خوارق عاداتدر هر بری آیت نبوتدر زمان سعادت نبوتلرنده ظهور
ايدن آياته معجزات ديرلر قبل النبوت ظهور ايدەنه ارهاصات
ديمشلردر عظما قدرا وعظمة وجلالة ديمكدر يعنی عظمت وجلالت
يوندن اكر قدرنه مماثل اولیدی معناسنه اولوب ناسبت فعلنك
فاعلنه نسبتدن تمييزدر آياته بالرفع ناسبت فعلنك فاعليدر ضميره
مضافدر ناسبت مع فاعله جمله سنك اعرابدن محلی يوق، فعلی
شرطدر بومحلده ناظمه تخطئه ايتمشلر كه آيات جمعدر ضميره
مضافدر جمع مضاف اولسه عموم اقتضا ايدر (پس جميع آيت قدر
رسول اللهه عظما وجلالة مماثل دكلدر قدر شريفی جميعی سندن
عاليدر ديمك اولور آيت عام ذكر اولنمغله آيات قرأنيه يه دخی شامل
اولور بو ايسه خطادر ديمشلر (شارح شيخ زاده توجيه ايدر كما
قال واراد بالايات امارات نبوته مثل خاتم النبوة وتظليل الغمامة
اومعجزاته سوى القرأن لانه صفة الله تعالى فلا يناسب شيئا لذاته
(وكما قال الزركنى وهذا البيت مما كثر فيه الاشكال فان قوله آياته
جمع مضاف وقد تقرر فی محله ان الجمع المضاف يستغرق فيعم
فكيف يصح ان يقال ان آياته غير مناسبة لقدره ومن جملتها
القرأن الذی هو صفات الله فيلزم ان يكون قدره عليه السلام
اعلا واعظم من القرأن العظيم وذلك خطاء بو اشكالك جوابنده
قاضی عضد بیورر كه آياته ضميری سيد كائنات عليه الصلاة
والسلامه راجعدر عموم سيد كائناتك آيات ومعجزاتنده در يعنی
نبوتنه علامات ظاهره وباطنه سنده در قرأن كريم انده داخل
دكلدر كه اول آيات اللهدر (نته كيم ناظم آيات حق الخ بيتنده

تصريح ايده جكدر (وكما قال صاحب الدرة فی جوابه ان كلام
الناظم علی عمومه فان آياته مخلوقة والنبی عليه السلام افضل
المخلوقين ولا يرد القرأن لانا نقول القرأن لفظ مشترك يطلق ويراد
به الكلام القائم بالذات الواجبة الوجود كالحياة والعلم والقدرة
وقد يطلق ويراد به النظم الذی وقع به الاعجاز فی حق النبی عليه
السلام وهو بهذا المعنی ليس بقديم فيصح افضليته عليه السلام
بهذا المعنی (معلوم اوله كه بو جوابك فهم وتحقيقنده اولا علم كلامده
بيان اولنديغی اوزره كلام نفسی ايله كلام لفظی يی كركی كبی بلمكه
متوقف لازمهٔ حالدن اولمغله نقل وتقريرنه عاجزانه بوكونه تشمير
ساق قلم همت واهتمام اولنور كه كلام الله ايكی معنايه اطلاق
اولنور بريسی كلام نفسی ايكنجی كلام لفظی (اِمدی كلام نفسی
صفت قديمه در ذات حقله قائمدر سائر صفات ذاتيه كبی ازليدر
معتزلی بونی انكار ايتديلر ذات حقده بويله صفت يوقدر كلام الله
واردر انكار ايتمزز لكن بو صفت دكلدر بلكه حقيقتده كلام الله
ديديكمز كلام لفظيدر ديرلر بين دفتی المصحف مذكور وقرائت
اولنان نظم كريمدر ديديلر اشاعره كلام نفسی يی اثبات ايدرلر
لكن كلام لفظی يی دخی انكار ايتمزلر اول دخی كلام اللهدر ديوب
معتزلهنك كلام لفظينك كلام اللهدر ديدكلرينی تسليم ايدرلر واول
كلام لفظی بين الدفتين مصحف شريفده اشكالی مسطور
ومقرو اولان نظم كريمدر ديرلر سابق الذكر كلام نفسی اول كلام
لفظينك مدلوليدر اشاعره اكا دخی كلام الله ديرلر (نته كيم
معتزلی عندنده كلام الله انجق اول كلام لفظيدر (قال العلامة
فی شرح المواقف قالت المعتزلة كلام الله تعالى اصوات وحروف
ليست قائمة بذات الله تعالى بل يخلقه الله تعالى فی غيره كاللوح
المحفوظ اوجبريل اوفی النبی عليه السلام وهذا الذی قاله المعتزلة
لاننكره بل نقول به ونسميه كلاما لفظيا ونعترف بحدوثه وعدم قيامه
بذات الله تعالى لكنا نثبت امرا وراء ذلك وهو المعنی القائم بذات الله تعالى
يعبر عنه بالفاظ ونقول هو كلام الله حقيقة وهو قديم بذاته ونزعم
انه غير العبارات اذقد يختلف العبارات بالاقوام ولا يختلف ذلك

المعنی النفسی (قال العلامة السعد فی شرح المقاصد فان قلت انه
علم بالضرورة من دین النبی صلی الله علیه وسلم حتی العوام والصبیان
ان القرآن هو هذا المؤلف المنتظم من الحروف المسموعة المفتتحة
بالتحمید المختتمة بالتعویذ وعلیه انعقاد اجماع السلف وکذلك علم
ان ما اشتهر وثبت بالنص والاجماع والمجرب من خواص القرآن
والتحدی به انما یصدق علی هذا المؤلف الحادث لا المعنی القدیم
جوابه انه لا نزاع فی اطلاق اسم القرآن وکلام الله بطریق الاشتراك
علی هذا المؤلف الحادث وهو المتعارف عند العامة والقراء والفقهاء
والیه ترجع الخواص ثم اطلاق کلام الله علی هذا المنتظم لیس
بمجرد انه دال علی کلامه القدیم بل لان له اختصاص اخر بالله
تعالی وهو انه انشائه واوجده برقومه واشکاله فی اللوح المحفوظ
کقوله تعالی (بل هو قرآن مجید فی لوح محفوظ) واوجده بحروفه
واصواته فی لسان الملك کقوله تعالی (نزل به الروح الامین) ایمدی
بو تفصیلاتدن ظاهر اولدیکه قرآن کریم لفظ مشترك اولمق
اوزره ایکی معنایه اطلاق اولنورمش بری کلام نفسی قدیم که ذات
حقله قائم صفت ذاتیه وبری کلام لفظی که حروف مسموعه دن
مؤلف ومقروء مصحف شریفده مسطور نظم کریمدر (پس ناظمك
بیت مز بورده اولان آیاته کلمه سنك عمومی اعتباریله شامل اولدیغی
آیات کلام لفظیدر زیرا آیت ومعجزه ومتحدیٰ به اولان کلام
لفظیدر (پس پیغمبر ذیشان علیه الصلاة والسلام افندیمزك قدرینه
کلام لفظی اولان آیات کریمه مماثل اولمیوب قدر رسول الله اندن
اعلی واجلی اولمقده قطعا محذور متصور دکلدر زیرا کلام لفظی
مخترع بارع وحادث اولدیغی کما سبق فحول علما تصریح ایتدیلر
افضل مخلوقات اولدیغی نصوص ایله ثابت اولان حبیب
رب العالمینك قدری اندن افضل واعظم اولدیغی ظاهردر (ایمدی
شارح درة المضیئه نك سبقت ایدن مقام جوابده اولان کلامی
بو تفصیلات ایله معلوم اولور لکن بو اعتراض وجوابك تفصیلی
بو وجهله در که بیت مزبورده اولان آیات قولی چونکه عامدر کلام
لفظی یه شامل اولدیغی کبی صفات قدیمه دن دیدیکمز کلام نفسی یه

دخی شاملدر آیاته کلمه سنی کلام لفظی یه تخصیص وتقیید بلا
مخصصدر بهر حال کلام نفسی یه دخی شامل اولمغله قدر رسول الله
من جهة العظم کلام نفسیدن اعلا اولق لازم کلورینه محذور
ترتب ایدر دیمشلر دفع اعتراض بو وجهله اولمشدر که بیت مرقومده
اولان آیاته کلمه سندن مراد چونکه معجزاتدر معجزه اولان آیات
کلام نفسی دکلدر زیرا کلام نفسی ذات حقله قائم صفت الهیه در
متحدیٰ به اولوب الزام خصما ایدر اعجاز ظاهره اندن ملحوظ دکلدر
بلکه صفت اعجاز اولان بلاغت واعجاز وسلاست الفاظ ودلالت
دقایق معنی ایله فصحاء قحطانی عاجز ایلین معجزۀ کبرا کلام لفظیدر که
پیغمبر علیه السلامك آیتی معجزه سی اول کلام لفظیدر یوخسه صفت
باری اولان کلام نفسی دکلدر (زیرا کلام نفسی صفة اللهدر معجزه
رسول الله اولمق متصور دکلدر (پس آیاته ضمیری پیغمبر علیه السلامه
راجع اولمغله آیه مقید اولمش اولور یعنی پیغمبریمز علیه السلامك آیتی
دیمك اولور پیغمبریمزك آیتی که معجزه سی تفصیل اولندیغی اوزره کلام
لفظیدر (ایمدی کلام نفسی بیت مزبورده اولان آیاته کلمه سنك مشمولی
اولمازدیو اعتراض دفع اولنور (بعض شراح بیت مزبورده ایراد
اولنان اصل سؤال آیاتده اولان عموم سلب عمومدر یوخسه عموم
سلب دکلدر دیو تفصیل ایلدکلری اوزره تکلفات ایله ویردکلری
جواب طی مقال مناسب کورلمشدر (قوله احیی افعال بابندن
احیی یحیی احیادن مشتقدر فعل ماضیدر حیات هی مبدأ
الحس والحرکه ایله تعریف اولنمشدر (احیا احداث حیاتدر (قوله اسمه
احیائك فاعلیدر ضمیره مضاف در ضمیر سید کائنات علیه الصلاة
والسلامه راجعدر احیا جمله سی جزاء شرطدر جملۀ شرطیه
استینافیه در اسم لفظی بو محلده علمه مرادف اسماء اعلامدن اسم
مراددر وکاهی اسم فعل وحرف مقابلی معناده استعمال اولنور
(حین ظرفدر ظروف زمانیه دن وقت معناسنه در تقدیر فی ایله ظروف
زمان مبهم فعلك مفعول فیهی اولور نحوده مصرحدر که ان المبهم
من الزمان مالم یعتبر له حد کالحین والوقت والمحدود من الزمان
ما یعتبر له حد ونهایة کالیوم والشهر وعند دخول لفظة فی او عند

تقديره يكون كل منهما ظرفا (يدعى جمله سنه مضافدر (قوله يدعى
دعوتدن مشتق فعل مضارع مجهول درنائب فاعلى اسمه كلمه سنه
راجع ضميردر اصلى (يدعى به در لكن ضرورة شعر ايچون به لفظى
حذف اولنوب فاعل ضميرى يدعى تحتنده اضمار اولنمشدر به ضميرى
اسمه كلمه سنه راجعدر دعى الله ديرلر اى سأله ديمكدر كذلك دعاه
بزيد اى سماه زيد دعاه اى طلبه (شيخ زاده ضمير يدعى راجع الى الله
اى حين يدعى تعالى باسمه و يسئل ديمش دعى كلمه سنك جمله سى
محلا مجرور حين كلمه سنك مضاف اليهيدر فعل مضارع ايله تعبير
استمرار وتجددى افاده ايچوندر يعنى دائما على وجه الاستمرار هرنه
وقت دعا اولنسه حال بويله در تخلف يوقدر ديمك اولور (يدعى
كلمه سنى اسم رسول الله اولان علم محمديه يه نسبتدن ناظمك مرادى
رمم باليه يى احياده اسم كريمنى ياد وذكر كفايت ايدر معناسى ايله
عظم قدرنى اشعار در يعنى دركاه حقده تضرع وطلب ودعاده
اسم شريف محمدى ايله دعا اولنسه مثلا بحق محمد ديمك كبى بهر
حال مستجاب اولور استرسه دعا اولنان شى خوارق عادات
مقوله سندن اولسون مثلا چورومش موتا كمكلرينى حق تعالى نك
احياسنى دعا ايمك كبى كه اسم شريفى انى احيا ايدر (ايمدى احيى
اسمه حين يدعى دارس الرمم مصرعنك مأل ومعناسى بودر كه
عند الله اولان قدر رسول اللهى نه مرتبه لرده اولديغنى بياندر
(دارس احيا فعلنك مفعوليدر احيايى اسم شريفه نسبت مجاز
فى النسبه مجاز عقليدر زيرا احيا ايدن حقيقتده بارى تعالى در
دارس درسدندر بلى معناسنه در كه تركيده چورومش فارسيده
فرسوده ديمكدر دارس الرمم چوروموش كمك پارچه سى ديمك اولور
(رمم جمع رمه در وهى القطعة البال من العظم ديمشلر (بو محلده
موصوف محذوفدر اى شخصا دارس الرمم تقديرنده اولور ديمشلر
(لكن بعض شراح موصوفك صفته اضافتى قبيلندن جرد قطيفه
مثللودر كه دارس الرمم ديمك رمم دارس يعنى چوروموش كمكلر
ديمكدر حتى شارح مصنفك الرمم يحتمل ان يكون من قبل عاصى
العروق اى الرمم الدارسة ديمشدر (محصول معناى بيت) اكر

اول پيغمبر ذيشان عليه السلامك آيات معجزاتى من جهة الجلالة
والعظم قدرنه مماثل ومناسب اوليدى يعنى قدرنه كوره اولبدى
اسم شريفى ايله دعا اولنديغى حينده يعنى علم كريمى يادوذكر
ايله دعا اولديغى وقتده اول اسم شريف چوروموش عظامى
احيا ايدردى لكن بينات معجزاتى من جهة العظم قدرنه مماثل
اولمدى (پس اسم شريفى احياى دارس الرمم ايمك اولمدى يعنى
بو احيا معجزۀ باهره سى وقوع بولمدى زيرا عظم قدرنه مماثل
دكلدر كه عظم وقدر وشانى اندن نيجه مرتبه برتر واعلادر مساوى
ومناسب دكلدر وهم مطلوب اولان ايمان بالغيب دريوخسه بعد
المعاينة والرؤية ايمان نفع ويرمز فائده سى يوقدر (قال الله تعالى
يوم يأتى بعض آيات ربك لاينفع نفسا ايمانها لم تكن امنت
من قبل) الى آخره كذلك محصول معناى بيتده كبار علماء شراحك
كلاملرى دخى زياده ايضاح ايچون نقل وتحرير اولنمشدر (قال
صاحب الدرة والمغنى لو كانت آياته عليه السلام مماثلة لقدره
الشريف ومقامه المنيف احيى اسمه المبارك العظام الرميمة البالية
اذا قيل اللهم بحق محمد احيى هذا الميت فيحيى ويكون احياء
الاموات باسمه الشريف من آياته عليه السلام لكن حيث لم يكن
اياته مماثلة لقدره لم يجعل هذه الاحيا من معجزاته لنقصه عن قدره
الرفيع (قال شيخ زاده فحاصل المعنى انه لو كانت آياته العظام مناسبة
بمقدار كماله لاحيى الله ببركة اسمه اموات العظام كما احيا بها من ذاته
اموات القلوب والارواح لكن اقتضت الحكم الالهية ستر غايات
كماله واخفاء نهايات عظمة قدره وجلاله اما ليمتاز المصدق
المؤمن بالغيب عن التمادى فى غواية الشك والريب اذ التصديقات
والعبادات عن ظهر الغيب يعتد بها وبعد بروز الايات وظهور
الدلالات لا تنفع نفسا ايمانها (وقال بعضهم يعنى ان قدره
اجل واعظم من معجزاته ولو كانت آياته كقدره لاحيى اسمه العظام
الدارسه (وفى البيت من البديع المقابلة بين ودراس فى احيى اسمه

** تخمس **

اوحده در شرفی عند خالق ذی المن
مقر بین کرام ایتدی در کهن مسکن
علونامله شانن اورتبه اکله که سن
لو ناسبت قدره اياته عظما
احيى اسمه حين يدعى دارس الرمم

لم یمتحن مستفعلن نا بما فاعلن تعی العقو مستفعلن ل به فعلن
حرصا علی مستفعلن نا فلم فاعلن نرتب ولم مستفعلن نهم فعلن
(لم یمتحنا بما تعی العقول به) (حرصا علينا فلم نرتب ولم نهم)
لم یمتحنا فعل مضارعدر امتحاندندر اختبار وتجربه معناسنه در
حرف جازم ایله مجزومدر اصلنده امتحننا ایدی حرف جازم کلمکله نون
اعراب نون ضمیرده ادغام اولنمشدر فاعلی تحتنده ضمیر مستتر پیغمبریمز
علیه الصلاة والسلامه راجعدر مفعولی بارز متصل اولان متکلم
مع الغیر ضمیریدر جمله سی جملهٔ استینافیه در (بما تعی ما موصوله در
با حرف جر یمتحنا یه متعلقدر تعی دردنجی بابدن ماضیسی عیی در
رضی کبی اغیف مقروندر عجز معناسنه در فقهانك اذا عیی المصلی
عن القیام ای عجز فی صلاته عن القیام دیمکدر (قوله العقول فاعلیدر
جمله سی ما موصولك صله سیدر ماء موصول مع صلته جمله سی محلا
مجرور با ایله یمتحنا یه متعلقدر (قوله به ده با حرف جردر ضمیر مبنی محلا
مجرور تعی فعلنه متعلقدر ضمیر ما یه راجعدر (عقول عقلك جمعیدر
عقل چوق معنایه اطلاق اولنور اولا هر کسك اندن انا ایله تعبیر
ایلدیکی بدنده نه حال ونه محل کلیاتی مدرك اولان نفس ناطقه یه
ثانیا امور حسنه وقبیحه یی ممیز قوهٔ درا کیه که شرعده مدار
تکلیف بودر ثالثا کلیاتی بالذات جزئیاتی بواسطة الالات مهیأة
للادراك اولان قوهٔ درا کیه اطلاق اولنور دیمشلر لکن بودخی
معنای اول اولان نفس ناطقه نك مفسریدر بو مقامده مراد
معنای ثانی اوزره عقلدر (قوله حرصا لفظا منصوب لم یمتحنا فعلنك
مفعول له سیدر (بعض شراح لم یتحیرنا ولم یتکلفنا صلی الله علیه
وسلم بما یعجز عن ادراکه العقول لاجل حرصه علی تحقیق الامر
علینا دیمشدر (حرص برشیئه افراط شوق وشهوت وشدت

رغبتدر (قوله علینا جار مع المجرور حرصا قولنه متعلقدر (فلم نرتب
فا جزائیه در شرط محذوفه جواب مقامنده در (نرتب ارتیابدن
شك وشبهه معناسنه در شك حکمك وقوعنده وعدم وقوعنده
تردد ایدوب برطرفی ترجیح ایده میوب طرفین حکمی شاك اولان
شخص عندنده مساوی اولوب یعنی شك ایدن کیمسنه عندنده
طرفین حکمی مساوی اولوب برطرف مجزوم اولمدیغی صورتده
شك تحقق ایدر (نرتب فعل وفاعلدر مفعولی محذوفدر ای فلم
نشك فیما اتینا به علیه السلام من طرف الحق من الاعتقادات دیمکدر
نرتب جمله سی محذوف حرف شرطك جزاسی ونتیجه سی در تقدیر
کلام لما لم یمتحنا بما تعی العقول به فلم نرتب فیما اتینا من الاعتقادات الحقة
دیمکدر (زیرا عقولك متحیر اولدیغی شی ایله امتحان شك وارتیابی
موجب اوله جغی ظاهردر (قوله لم نهم حرف لم زائده در تأکید
ایچوندر نهم نرتب اوزرینه معطوفدر نفس متکلم مع الغیردر هام
یهیم هیما وهیمانا اذا تحیر دیمشلردر یعنی هیمان حیرت معناسنه در
بو بیت شاهددر (هام قلبی فی حبه وهواه) (وابی القلب ان یحب
سواه) (محصول معنای عبارت بیت) صاحب سعادت پیغمبریمز
علیه الصلاة والسلام افندیمز بزم هدایتمزه فرط شوق ورغبته
بناء عقول قبولنده عاجز اولدیغی شی ایله بزی امتحان وتجربه
ایتمدی (یعنی عقلمز درك واعتقاد وقبولنده عاجز اولدیغی شی ایله
بزی تصدیق وقبول ایدرمی دیو امتحان وابتلا ایتمدی (پس
اذا کان الامر کذلك بزدخی شك وارتیاب ایتمدك وتحیر اولمدق بلا
شبهه وارتیاب اعتقاد وقبول ایلدك و واصل سرحد سلامت
هدایت اولدق (خلاصه طرف حقدن پیغمبریمز علیه السلامك
اتیان بیوردقلری معتقدات درك واعتقادنده عقلمز عاجز امور ایله
تکلیف وامتحان وابتلا اولمدی بزدخی شك وارتیاب ایتمیوب وتحیر
اولمیوب اعتقاد وقبول ایلدك بودخی حقا که پیغمبریمز علیه
الصلاة والسلام افندیمزك برکات یمن وسعادتندندر دیمك مراد
اوله یاخود بیت سابقده مذکور اولان عدم احیاء عظامك فائده
وثمره سنی وجه آخر ایله بیاندر یعنی اول سلطان المرسلین اولان

پیغمبریمز علیه السلامك جلالت قدرنه مماثل آیت ومعجزه اسم
شریفی حین دعاده عظام رمیمه‌یی احیا ایتمك ایدی لکن بو معجزهٔ
کبری عظمت قدرنه مماثل اولمغله وقوع بولمدی بوندن ماعدا
اشبو احیا عقوللك عاجز اولدیغی شیء ایله امتحان ایدی بزی درك
وقبولنده عقوللك عاجز اولدیغی شیء ایله حرصا علی هدایتنا
امتحان ایتمدی یوخسه حضرت عیسی صلوات الله علی نبینا
وعلیه حضرتلری بنفسه دعا ایدوب میتی احیا ایلدی عقول قومی
ادراك حکمتندن عاجز ومتحیر اولوب حلول واتحاده ذاهب واب
وابن وروح القدس تعبیر ایتدکلری اقانیم ثلثه اثبات ایتدیلر
حضرت عیسی علیه السلام احیایه کندو دعا ایلدی پیغمبریمز
علیه الصلاة والسلام افندیمزك کندو دکل اسم شریفی ایله دعا
اولندقده اسم شریفی عظام رمیمه‌یی احیا ایتمك قت قت زیاده
مقام تعجب وحیرت اولمغله بومقوله ابتلا وعقول عاجز اولدیغی
شی ایله بزی امتحان ایتمدی (پس بزدخی طرف حقدن کتور دیکی
اعتقاد حقه‌یی اصلا شك وارتیاب ایتمیوب ومتحیر اولمیوب تصدیق
وقبول ایدوب حمد الله تعالی واصل ساحل نجات هدایت اولدق
دیمك معناسنده پیغمبریمز علیه الصلاة والسلامك بو امت مرحومه‌یه
محض رحمت وهدایت اولدیغی بیان ایله مدایح علیه‌یه صورت
اخرایله مسارعتدر بو معنالری مؤید کبار شراحك دخی تحریراتلری
زیادهٔ تحقیق واطلاع ایچون تفصیل اولندی (قال صاحب الدرة
والمعنی لم یجربنا علیه السلام بشیء یعجز العقول عنه مما یتعلق بباطن
الشریعة من الاسرار الالهیة والحکم الربانیة حرصا علی هدایتنا
لئلا نضل بالشك والشبهة کما ضل قوم عیسی علیه السلام (قال
شیخ زاده وحاصل المعنی ما کلفنا بما یعجز عن العمل به اصحاب
العقول وما حملنا ما لا طاقة لنا به ببرکة الرسول بل وضع الله بحبه
عنا الاصرار والاغلال ورفع التکالف الشاقة التی کانت علی الامم
السابقة فلم نشك فی العقاید الدینیة اذ من المعلوم ان الانسان اذا وقع
فی خطب معجز یرتاب ویغلط ویضعف جزمه (ثم قال الحنفی علیه
الرحمه المعنی ان عدم ارتیابنا فی الاعتقادات الحقیة والاحکام

الشرعیة حیث لم یکلفنا التکالیف الشاقة مثل ما کلفت به امم السابقة
من قبلنا حریصا علی هدایتنا وهذا هو المعنی الظاهر من البیت
ولا یبعد ان یحمل علی ان الناظم قصد من البیت تعلیل عدم احیاء
اسمه صلی الله علیه وسلم العظام الرمیم مع ان مسماه احیی القلوب
المیتة وتحقیق ذلك انه لو احیی اسمه الموتی لتاهت العقول فیه
وتحیرت الافهام فی معانیه ولربما ادی ذلك الی الغلو والوقوع
فی الضلالة کما وقعت النصاری فی التثلیث فی احیائه علیه السلام
ای لم یحیی اسمه الموتی لئلا یمتحنا بما یکل عن درکه عقولنا لئلا نقع
فی الشك والارتیاب حرصا علینا فی ارتکاب طریق الصواب وذلك
من کرم واهب العطایا ورأفة الرسول بالبرایا ویؤید هذا المعنی
معنی البیت الذی بعده حیث یقول اعیی الوری فهم معناه الخ انتهی

* * تخمیس * *

* قومادی ذره جه عجز عقول ایله شبهی *
* سزامی دیله هیچ ارتکاب روسیهی *
* رواده کورمدیکندن تحیر ووالهی *
* لم یمتحنا بما تعیی العقول به *
* حرصا علینا ولم نرتب ولم نهم *

اعیی الوری مستفعلن فهم مع فاعلن نادفلی مفتعلن س یری فعلن
للقرب وال مستفعلن بعد فی فاعلن ه غیر من مفاعلن نخم فعلن
(اعیی الوری فهم معناه فلیس یری) (للقرب والبعد فیه غیر منفحم)
اعیی فعل ماضیدر اعیادندر اعجاز معناسنه در یعنی عجز در (قوله الوری
تقدیرا منصوب مفعولیدر وری خلق دیمکدر الف لام استغراق
اولمغله لا یشذ عنه فرد معناسنه جمیع خلق عالمه شاملدر (قوله فهم
اعیانك فاعلیدر معنا کلمه‌سنه مضافدر معنا دخی ضمیره مضافدر
فهم لفظی ادراك معناسنه‌در معنی لفظندن مقصود ومفهوم اولان
شیئه دیرلر معنی الرجل کماله وفضله المختص به دیمشلر معناده اولان
ضمیر فخر کائنات علیه الصلاة والسلامه راجعدر اعیی کلمه‌سنك
ورایه نسبتی اسناد عقلی اولان نسبتده مجاز در حقیقة عاجز
ایدن الله ذوالجلالدر بو مقامده معنی ایله مراد صاحب سعادت

افندیمز علیه السلامده اولان کمالات الهیه وفضائل ذاتیه‌در وبعضیلر
حقیقت محمدیه علیه الصلاة والسلامدر دیمش فلبس افعال
ناقصه‌دندر مبتدا وخبراوزرینه داخل اولور مدخولی اولان مبتدا
لبس کلمه‌سنک مرفوع اسمی اولوب خبرلیس‌نک منصوب خبری اولور
(قال مولانا جامی ولیس لنفی مضمون جملة الاولی حالا ای فی زمان
الحال مثل لیس زید قائما ای الان وهذا مذهب الجمهور وقیل لنفی
مضمون جملة مطلقا ولذلک تقید بزمان الحال نحو لیس زید قائما
الآن وتارة بزمان الماضی نحو لیس خلق الله مثله وتارة بزمان
المستقبل نحو قوله تعالی (الا یوم یأتیهم لیس مصروفا عنهم)
ویجوز تقدیم خبرها علی اسمها (قوله فلبس یری فاجزائیه‌در
شرط محذوف علت وسببدر فلیس یری جزا ومسببدر تقدیری
فلما اعیی الوری فهم معناه فلبس یری للقرب الی اخره دیمکدر
(بو محلده شراح دیمشلر که کلمة لیس اذا دخل علی الفعل یکون
فیه ضمیر الشان وجملة ذلک الفعل خبره المفسر (بو قاعده اوزره
لبس کلمه‌سنک اسمی تحتنده مستتر ضمیرشاندر لبس کلمه‌سنک خبری
مدخولی اولان یری جمله‌سیدر که لبس تحتنده اولان ضمیر شانی
مفسردر بونک مثالی قوله تعالی (ولستم بأخذیه الاان تغمضوا فیه)
کذلک میدان مدایح محمدیه‌ده حائز قصب السبق تقدم واعتبار
اولان حسان رضی الله عنه بیورمشدر (ولامثله فیهم واو کان قبله)
ولیس یکون الدهر مادام یذبل) ای لیس مثله یکون (قوله مادام
یذبل راء مهمله ایله اغاجلر یبراقلنوب نشو ونما بولمقدر (ایمدی
یری معلوم صیغه‌سیله اولدیغی صورتده معنی لبس ای الشان یری
یعنی کورر دکلدر دیمک اولور یری فعلنک فاعلی تحتنده مستتر
وری کلمه‌سنه راجعدر ووری خلق معناسنه‌در واکر یری مجهول
اولورسه معنی لبس ای الشان یری کور یلور دکلدر دیمک اولور
(معلوم اوله که یری کلمه‌سنک والی اخر البیت مذکور اولان عباراتک
اعرابنده شراح اختلافات ایله تصعیب واحتمالات یازمشلر معناسیه
ملایم فهمده ظاهر اولان تحریر واختیار اولنمشدر اولا یری
کلمه‌سنده ایکی احتمال وار اولکی فاء الفعلنک نصبیله معلوم

صیغه‌سیله اولوب ویری رؤیت بصر معناسنه اولمقدر قوله تعالی
(فانظر ماذا تری) کبی بو صورتده اعراب بو وجهله‌در که یرانک
تحتنده مستتر ضمیر وری کلمه‌سنه راجع فاعلیدر یری جمله‌سی
لبس کلمه‌سنک ضمیر شانی مفسر لیس‌نک خبریدر (قوله للقرب لام
فی معناسنه‌در جار مجرور یری کلمه‌سنه متعلقدر والبعد قرب اوزرینه
معطوفدر قربدن بعددن مراد رسول الله علیه السلامه فضائل
وکمالات الهیه‌ده کمال قربدر که اول کمال قرب انجق قرب انبیاء
عظام علیهم السلامدر واول کمالدن دون اولوب اکه نسبت ایله
بعید اولان قرب قرب اولیاء اللهدر بعضیلر قرب و بعددن مراد
قرب وبعد زمانیدر که وقت سعادتلرینک نه زمان قربنده ونه زمان
بعدنده دیمکدر دیمشلر (قوله فیه جار مع المجرور مؤخر منفحم کلمه‌سنه
متعلقدر مؤخره تعلقنده اعتراضک نهایتی جوازدر فیه ضمیری
فهم کلمه‌سنه راجعدر یاخود بیان لفظی تقدیری ایله معنایه راجعدر
غیر الا معناسنه‌در مستثنی منه محذوف اولمغله استثناء مفرغ اولور
فلبس یری الخلق فیه احدا الامنفحم تقدیرنده‌در (قوله منفحم
انفحامدندر انفحام ملزم وعاجز اولوب ساکت وصامت اولمقدر
قانون مناظره علم آدابده معلل اولان ذاتک مباحثه‌ده عاجز اولوب
ساکت اولمسنه انفحام دیرلر مانعک عاجز اولمسنه الزام دیرلر (ایمدی
بونقدیر یری رؤیت بصردن اولوب وصیغهٔ معلوم اوزره اولدیغی
احتمالدر بو احتمال اوزره (محصول معنی) پیغمبریمز صلی الله
علیه وسلم افندیمزک معناسنی یعنی کمالات ذاتیه وحقیقت محمدیه‌سنی
فهم وادراکه خلق عالمی عاجز ایلدی فاذا کان الامر کذلک
فلبس یری (یعنی خلق قرب و بعدده اول کمالات ذاتیه‌یی فهم
وادراکده یاخود اول کمالات ذاتیه‌یی بیانده براحدی کورمدی الا
عاجز وساکت کوردی دیمک اولور (فاما اکر یری کلمه‌سی کذلک
صیغهٔ معلوم اوزره اولوب لکن یری افعال قلوبدن علم ومعرفت
معناسنه اولورسه (محصول معنی) حقیقت محمدیه‌یی فهم وادراکه
خلقی عاجز ایلدی فاذا کان کذلک قرب و بعدده حقیقت محمدیه‌یی
فهمده یاخود حقیقت محمدیه‌یی بیانده خلق عاجز وساکتدن

غیر بر احد بلمدی یعنی خلق انجق عاجز وساکتی بلدی دیمك
اولور (نته کیم شارح فلیس یری الوری احدا غیر منفحم دیمشدر
اشبو یری کلمه‌سی صیغهٔ معلوم اوزره اولدیغی صورت اولی درکلدك
صورت ثانیه یری یه ضم یا ایله صیغهٔ مجهول اوزره اولوب ویری
رؤیت بصر معناسنه اولمق احتمالیله اعراب بو وجهله درکه
یری کلمه‌سنك نائب فاعلی غیر کلمه‌سی اولوب سائر اعراب تفصیل
اولندیغی اوزره اولمغله (محصول معنی) پیغمبریمز علیه الصلاة
والسلامده اولان کمالات الٓهیه وفضائل ذاتیه‌یی فهم
وادراك خلق عاجز ایلدی بس قرب و بعدده فهم وادراکدن
یاخود بیاندن عاجز وساکتدن غیری کورلمدی دیمك
اولور فاما اکر یری کذلك صیغهٔ مجهول اوزره اولوب ویری
علم ومعرفت معناسنه افعال قلوبدن اولورسه ایکی مفعوله تعدی
ایتکله مفعول اولی نائب فاعلی اولان غیر کلمه‌سیدر مفعول ثانی
للقرب کلمه‌سیدر جار مجروریه متعلق مفعول در بو احتمال ایله
(محصول معنی) علیه الصلاة والسلام افندیمزك معناسنی یعنی کمالات
ذاتیه وفضائل علیه‌سنی فهم وادراکده عاجز وساکتدن غیری
بلنمدی دیمکدر (ایمدی بو بیتك شراح استصعاب ایتدکلری
اعرابنده فهم وتسهیل ایچون ایکی صورت وهر صورتده ایکی احتمال
ایله بیان اولندی اول تفصیلاتك فهم وضبطی ایچون خلاصهٔ مقال
بو وجهله معلوم اوله که صورت اولی یری صیغهٔ معلوم اوزره اولوب
بو صورتده یری رؤیت بصر معناسنه اولمق احتمال اولدر کذلك
بو صورتده یری علم ومعرفت معناسنه اولمق احتمال ثانیدر صورت ثانیه
یری صیغهٔ مجهول اوزره اولمق و یری کلمه‌سی کذلك رؤیت بصر
معناسنده اولمق احتمال اول علم ومعرفت معناسنده اولمق احتمال ثانی
باقی اعراب عبارات ظاهردر (قال صاحب الدرة اسم لیس ضمیر الشان
ویری خبره وهو بمعنی الابصار او المعرفة فان کان مبنیا للفاعل ففاعله
ضمیر الوری وغیر منصوب علی الاستثناء المفرغ ای لیس یری
الوری احدا غیر منفحم وفیه متعلق بمنفحم وضمیره للفهم او المعنی
بتقدیر ان مضاف (فی بمعنی من وان کان مبنیا للمفعول فغیر نائب

الفاعل وللقرب متعلق بیری والمنفحم العاجز عن کماله القاصر
عن کنه فضائله ودرك معانی احواله (والمعنی اعجز الوری فهم
کمالاته وفضائله من المعجزات الخارقه للعادات فلا یری للقرب
والبعد فی الکمال والفضل الا ساکتا مبهوتا متحیرا فیها عاجزا
عن ادراکها لکونها امورا خارجة عن دائرة العقل انتهی

*** تخمیس ***

سلوك طالبه اقدم نتیجهٔ علیا * بیله حقیقت ذات محمدیه‌یی تا
ولیك علم لدن مفحم اندهب علما * اعیی الوری فهم معناه فلیس یری
* للقرب والبعد فیه غیر منفحم *

کالشمس تظ مستفعلن هر للی فعلن عینین من مستفعلن بعد فعلن
صغیرة مفاعلن وتکل فعلن ل الطرف من مستفعلن امم فعلن
(کالشمس تظهر للعینین من بعد) (صغیرة وتکل الطرف من امم)
سابق الذکر بیتده کمالات وفضائل رسول اللهی فهم وادراکده
خلقك عجز وسکوتی وتحیرنی بیان ایدوب بو بیت دلالاده دخی
کاف تشبیه بیت سابقده اولان اعیی کلمه‌سنه متعلق اولمغله بیت
سابقه نتیجه ومثال لطیف ایله تمثیل مقوله‌سیدر (قوله کالشمس
جار مع المجرور بیت سابقده اولان اعیی کلمه‌سنه متعلق مفعولیدر
(یاخود جار مع المجرور کائن محذوفنه متعلق اولوب مبتداء محذوفك
خبریدر تقدیری هو کالشمس دیمك اولور (یاخود کاف بمعنی مثل
اولوب مبتداء محذوفك خبریدر تقدیری مثله مثل الشمس دیمکدر
مبتدا مع خبره جمله‌سی بیت اولی‌یه عطف بیان اولور تظهر فعل
مضارع مؤنثدر فاعلی تحتنده ضمیر شمسه راجعدر جمله‌سی
شمس کلمه‌سنك صفتیدر که وجه شبهی بیان ایدر (نته کیم تفصیلی
کلور شمس فلك رابعده کوکب مضیء للعالم ایله معرفدر (امام
رازی وغیره من المفسرین شمس کرهٔ ارضك کبرده یوزاتمش
درت مثلی در دیمشلر (للعینین تظهر یه متعلق در (قوله من بعد
کذلك تظهرنك متعلقیدر صغیرة تظهر کلمه‌سنك فاعلی ضمیرندن
حالدر (قوله تکل بضم التاء افعالدندر فعل مضارع مؤنثدر تحتنده
فاعل ضمیری شمسه راجعدر جمله یظهر اوزرینه معطوفدر

كلال عجز البصر عن النظر الى الشئ در تركيده كوز قاشمق ايله تعبير
ايدرلر تكل اصلى تكلل در ايكى لام بر جنسدن اولمغله ادغام
اولنمشدر (قوله الطرف لفظا منصوب تكل فعلنك مفعوليدر طرف
عين معناسنه در (قوله من امم بالفتحتين قرب معناسنه در ومقابله
معناسنه در يقال دارى امم داره اى مقابلتها ديمكدر جار مع المجرور
تكل كلمه سنه متعلقدر (معناى بيت) بو وجهله تصور اولنور كه
ناظم عليه الرحمه اشبو بيت معجزادا ده رسالت پناه عليه الصلاة
والسلام افنديمزى شمسه تشبيه ايلدى ودخى وجه شبهى
(تظهر للعينين من بعد الخ عباره سيله ذكر وبيان ايلدى بوندن
مراد چونكه بيت سابقده پيغمبر افنديمزك كمالات وفضائل ذاتيه سنى
فهم وادراك خلق عاجز ايلدى ساكت ومتحير اولوب مفحم اولديلر
بر احد حقيقت محمديه يى ادراكه قادر اولمدى كلامنى اثباته بر تشبيه
ظاهرى ايله ارسال مثل مقامنده بو بيتى انشاد ايلدى دخى بيت
مزبورك مضمونى مثبت مثال اولديغنه اشارت ايچون وجه شبهى
دخى (تظهر للعينين الخ عبارتيله اشبو بيتده ذكر ايلدى يعنى
پيغمبر عليه الصلاة والسلام افنديمز شمس كبيدر (نته كيم شمسه
بعيددن باقلسه انجق كوريلان بر صغير كوكب نورانيه مضيئه در
لكن علم هيئتده تصريح اولنديغى اوزره كرهٔ ارضك يوز التمش
عدد مقدار بجه اولمغله كبر وعظمتى وضيا وانوارنى يقينا معاينه
وحرارت ذاتيه وماتحت القمر اولان مواليد ثلثه يى مربى اولديغى
موجب اقتضا ايدن اوصاف وخواص لازمه سيله ادراك ومشاهده
ورؤيت ايچون تقرب ايله وقربدن نظر عينه كلال وخلل بلكه
مرتبهٔ محالده اولمغله حقيقتندن استقصاده عجز متحقق اولديغى
كبى صاحب سعادت سرور كائنات عليه افضل الصلاة افنديمز
دخى سماء رابعده شمس مقامنده در ظاهرا رؤيت ممكن كلى متواطى
اولان انسانيتده خلق ايله مشترك ذات مز بنى آدم كورينور لكن
تقرب ايدوب حقيقت محمديه يى بصر و بصيرت ايله فهم وادراك
ايده يم ديسك شمسه تقرب ونظر كبيدر عجز مقرر در ديمك ايله
ناظم عليه الرحمه بيت سابقه قتى اعلى و دلنشين دليل اقناعى

حكمنده مثال كتورمشدر رحمة الله عليه لكن بو محلده (ناظمه
اعتراض ايتمشلر كه وجه شبه ايله اتصافده ناقص اولان مشبه
قلنور اما زياده اتصافى اولان مشبه به قلنور اما بو بيتده عكسى
واقع اولمشدر مع هذا (بيت) صورتكر جمال تو بنهاد نقطهٔ) (از بهر
امتحان قلم افتاب شد) مفادنجه وجه شبه پيغمبر عليه الصلاة
السلامده شمسدن زياده ونهايت كمال اوزره اولديغى مسلم ايكن
مشبه به قلنوب شمسه تشبيه اونمش مشبه قلنمش ديو واردا اولان
سؤالك جوابنده (شارح شيخ زاده ديمش كه ولك ان تجعل هذا
التشبيه من التشبيه المقلوب الذى يجعل فيه الناقص مشبها به
قصدا الى ادعاء انه زائد فى وجه التشبيه كما فى قول الشاعر (وبدأ
الصباح كانه غرته) (وجه الخليفة حين يمتدح (قال صاحب المطول
الغرة بياض فى جبهة الفرس فوق الدرهم يقال غرة لاعزة واكرمه
وغرة الصباح بياضه فان الشاعر قصد بها ان وجه الخليفة اتم
من الصباح فى الوضوح والضيا (قال الحنفى تشبيهه صلى الله
عليه وسلم بالشمس حين يرمقها البشر من بعد فيرونها صغيرة
ثم اودنوا اليها من قرب لكلت ابصارهم من النظر اليها لعظم
جرمها وتشعشع ضيائها كذلك حضرت الرسول صلى الله عليه
وسلم اذا تصورته افهام البشر من حيث البشرية انه فرد من افرادها
بما زعمت الواهمة انها قد يمكنها الاحاطة بصفاته الكمالية واذا
ظهر لها انه سيد المرسلين وحبيب رب العالمين وله المعجزات
الباهرات والآيات البينات ظهر لها ان ادراك كنه حقيقته والاحاطة
بفضله خارج عن طوق البشر (فقوله تظهر للعينين الخ بيان لوجه
الشبه وهو ان كلا منهما قد يدرك من جهة وقد لا يدرك من جهة
الحقيقة (وفى البيت من البديع التشبيه الذى هو اظهر من الشمس
والمقابلة بين بعد وامم ومراعات النظير بين العينين والطرف

* * تخميس * *

بيلور مشاهده نك اهل كشف اولان حدن ازاله ايليه مز قرب معنوى بعددن
نقابى رفعله ايتمش نقاب پرسعدن) (كالشمس تظهر للعينين من بعد
صغيرة وتكل الطرف من امم

وكيف يد مفاعلن رك فى الد فعلن دنيا حق مستفعلن قته فعلن
قوم نيا مستفعلن م تسل فعلن لوعنه بال مستفعلن حلم فعلن
(وكيف يدرك فى الدنيا حقيقته) (قوم نيام تسلوا عنه بالحلم)
فكيف فاشرط محذوفه جوابدر فاذا كان الامر كذلك فكيف
يدرك تقديرنده در بعض نسخه ده واوايله بيت مقدمه عطف اولور
لكن فا ايله اولمق ربط معنايه انسب ومرجح اولور كيف استفهام
انكاريدر استبعاد ايچوندر كيف ايله سؤال حالدندر تفصيلى
فكيف تنكر حبا الخ بيتنده ذكر اولنمشدر بو مقامده مبنى محلا
منصوب مؤخر يدرك فعلنه مفعول فيه در يعنى ظرف فيدر كيف
فعلندن صكره يا اول ذكر اولنسه فعلك ظرفى اولور (يدرك باب افعالدن
فعل مضارعدر ادراك كلدنز ادراك معرفتدر بعضيلر تصور الشئ
والبلوغ الى اقصاه ديمش بو محلده مراد معرفتدر بو خسه
مقاصدده ذكر اولنان الادراك تصور وحضور وحصول للشئ عند
العقل معناسنه مطلقا ادراك عام وشامل اولان ادراكدر بلكه
معرفت اول ادراك كليك افراد ندندر (فى الدنيا يدرك فعلنه
متعلقدر دنودن مأخوذدر ادنانك مؤنثيدر وجه تسميه آخرته قريب
اولديغيدر فى الدنيا كلمه سيله تقييد اولنديغى آخرتده ادراك ممكن
اولديغنه اشارتدر (حقيقته بالنصب يدرك فعلنك مفعوليدر
حقيقة الشئ ذاته (وبعضيلر مابه الشئ هو هو اى الماهية ديمشلر
(قال الحنفى المراد بحقيقته هى مبدأ جميع اثار الكمالية المختصة به
التى لم يمكن لاحد من البشر مشاركته فى مجموعها ولان فى شئ
من افرادها (قال الشيخ اراد بحقيقته كماله الخاص به ونهاية
منزلته والقرب والقبول لاماهيته فانها معلومة لكل احد من ذوى
العقول (قوله قوم يدرك فعلنك فاعليدر قوم جماعة من الرجال
والنساء ديمشلر قوم لفظا مفرددر لكن معنى جمع اولمغله نيام
قومه صفت وقوعى صحيحدر (نيام نائمك جمعيدر صيام صائمك جمعى
اولديغى كبى نومى تعريف ايتمشلر النوم حالة تعرض الحيوان من
استرخاء اعصاب الدماغ من رطوبات الابخرة المتصاعدة الى الدماغ
بحيث يقف الحواس الظاهرة عن الاحساس بو محلده غفلتدن

مجازدر (تسلوا تفعل بابندن فعل مضارع در تحتنده ضمير فاعلى
قومه راجعدر (تسلوا جمله سى قومك صفت بعد صفتيدر تسليدن
مشتقدر تسلوا ديمك راضى اولوب قناعت ايدرلر ديمكدر (قوله عنه
تسلوا كلمه سنه متعلقدر ضمير سيد كائنات عليه الصلاة والسلامه
راجعدر (بالحلم جار مجرور تسلويه متعلقدر (حلم بضم الحاء واللام رؤيا
معناسنه در جمعى احلامدر (الحلم بضم الحاء واللام وسكون الميم
مصدردر لكن احتلام رؤياده جماعه ديرلر (شارح حنفيه والحلم
النوم وقد يطلق على مايرى فى النوم ديمش رؤيا حقنده وارده اولان
احاديث شريفه دن (عن حذيفة بن سيد الساعد عن النبى
صلى الله عليه وسلم انه قال ذهبت النبوة فلا نبوة بعدى الا المبشرات
الرؤيا الصالحة يراها الرجل او ترى له رواه الطبرانى (وعن ابى سعيد
الخدرى اذا رأى احدكم الرؤيا يحبها فانما هى من الله فليحمد الله
عليها وليحدث بها واذا رأى غير ذلك مما يكره فانما هى من الشيطان
فليستعذ بالله ولا يذكرها لاحد فانها لا تضره رواه البخارى
(وعن جابر اصدق الرؤيا من كان نهارا لان الله تعالى خصنى
بالوحى نهارا رواه الحاكم (روى الامام احمد اصدق الرؤيا بالاسحار
بيورلمش (فكيف يدرك قولنده فا جزائيه در شرط محذوفنه جواب
اولمغله (محصول معناى بيت) كويا ناظم عليه الرحمه ديمك مراد
ايدر كه ابيات سابقه دن بر وتحقيق ايلدك كه حقيقت محمديه يى
فهم وادراك خلق عاجز ايلدى شرح وبيانده صامت وساكتدن
غيرى بر احد كورلمدى پيغمبر عليه الصلاة والسلام شمس كبيدر
حقيقتنى رؤيت وادراك يقيندن كونشه باقمق كبيدر عينه و بصيرته
كلال وخلل واضمحلال ويرر بر وجهله نظر وادراك قابل دكلدر
فاذا كان الامر كذلك يعنى حال بويله ايكن فكيف يدرك حقيقته
يعنى حقيقت محمديه يى ادراك بو رتبه لرده ايكن رتبۀ استعدادلرينى
بلمكله رؤياده كورمكله راضى وبونكله متسلى اولان قوم نيام
غافلون اول پيغمبر ذيشانك دنياده حقيقتنى نيجه ادراك ايدرلر
ايده مزلر بعيد ومستبعددر ديمك اولور (قال الشارح المصنف
توزيع على ما تقدم وتأكيد للكلال الذى حاصلها العجز عن معرفة

حقيقة النبوية والقصور عن ادراك الماهية المصطفوية يعنى
اذا كان حاله شبيهة بحال الشمس لايتيسر فى الدنيا الاحاطة
بحقيقته على الوجه المخصوص خصوصا اذا كان من تصدى لمعرفته
قوما نياما اصحاب نوم وغفلة اذا كان هؤلاء قانعين عن معرفته بادنى شئ
كما هو حال المحتلم يقنع بادنى شئ فالاستفهام للاستبعاد وطلب الانتفاء
(وفى البيت حسن التعليل ومراعات النظير بين نيام والحلم والمقابلة
بين يدرك ونيام والاحتراس فى الدنيا والتلميح الى الحديث والاستعارة
فى قوله نيام حيث استعاره للغافلين ورشحها بقوله بالحلم

* ** تخميس ** *

* بيلن حقيقتنى ايردى حقه اول همه سو *
* وليك تركله لازم جهاد نفس عدو *
* مقيم بستر غفلت اولان اوراحت جو *
* فكيف يدرك فى الدنيا حقيقته *
* قوم نيام تسلوا عنه بالحلم *

فبلغ ال مفاعلن علم فى فاعلن ه انه مفاعلن بشر فعلن
وانه مفاعلن خير خل فاعلن ق الله كل مستفعلن لهم فعلن
(فبلغ العلم فيه انه بشر) (وانه خير خلق الله كلهم)
بو بيتك وزننده اوچ محلده خبن علتى عارض اولمغله مستفعلن
وزنى مفاعلن وزننده كلمشدر (فبلغ العلم فاجزائيه در شرط
محذوفه جوابدر مبلغ اسم مكاندر بلوغ وصولدر بعضيلر اقصاى
مقاصد وانتهاء مطالبه وصولدر ديمشلر (بو مقامده مبلغ العلمك
معناسى مرتبة العلم فيه صلى الله عليه وسلم ديمك اولور ياخود مصدر
ميميدر (قال مصنفك هذا البيت تعيين لمحل وصول علم العلما ومنتهى
افهام الاذكيا بعد التعرض للعجز فالمبلغ اسم مكان اى محل بلوغ
علمهم هو انه بشر لايعلمون ولايقدرون على ازيد من ذلك (قوله
مبلغ مبتدادر العلم لفظنه مضافدر الف لام مضاف اليهدن
عوضدر علم مخلوقات ياخود علم انسانى ديمكدر علمك تعريفلرى
واقسامى ومعانيسى خاتمه ده تفصيل اولنمشدر (ايمدى بيت
قصيده ده اولان العلم لفظى ايله مراد علمك خاتمه ده تفصيل اولنان

معانيسندن قنغيسى مناسب ايسه اول معنى مراد اوله لكن مناسب
اولان واقعه مطابقت ايله موصوف اولان تصديق يقينيه اطلاق
اولنان علمدر بعضيلر علمدن مراد لغت معناسيله بلمكدر (يعنى
حقيقت محمديه يى بلمه نك نهايتى انه بشر الخ ديمك اولور (كما قال الحنفى
والعلم قد يطلق ويراد به المعنى المصدرى وقد يراد به المعلوم وقد يطلق
على المعرفة (بعض علما بو كونه تقرير ايدر كه علم بلمك ياخود بلمه نك
مبدائى اولان صفت كه برشيئه تعلق ايلسه اول شيئك انكشافنى
اقتضا ايدر (قوله فيه جار مجرور كائن كلمه سنه متعلق اولوب علمك
صفتى اولور كائن فيه ديمكدر (بعض شراح مضاف ماسبق
قرينه سيله محذوفدر كائن فى حقيقته صلى الله عليه وسلم ديمكدر
ديمش (قوله انه بشر ان حروف مشبهه دندر ضمير مبنى محلا منصوب
اسميدر ضمير سرور كائنات عليه الصلاة والسلامه راجعدر بشر
ان كلمه سنك خبريدر جمله سى مبتدا اولان مبلغ كلمه سنك خبريدر
(بشر بالتحريك ظاهر جلده ديرلر اما بشر بسكون الرا اصطلاحده
لفظ انسان ايله مرادفاندر بشر ديمك انسان ديمكدر انسانه بشر
ديدكلرى جلد ظاهر اولديغى ايچوندر ديمشلر حتى انسانك
تعريفنده بادى البشرة مستقيم القامة ديمشلر وجهنده انسانك
شعر اولميوب بشره سى ظاهر سائر حيوانك شعر وصوف ايله مملو
اولوب بشره سى ظاهر دكلدر وجه تسميه بودر ديمشلر (ناظمك
مرادى بشر كلى متواطى اولمغله بشريت وانسانيتده جميع ناس
مساوى اولوب معارف الهيه وكمالات معنويه واعمال جميله ايله
متفاوت اولديغنه اشارتدر انه بشر قولى معناى اوله اشارت
اولور وانه خير خلق الله قولى ايله معناى ثانى يه اشارت ايتمشدر وانه
خير خلق الله قولى انه بشر اوزرينه معطوفدر (خلق عرف
لغتده مخلوق معناسنه در لفظ كل خلق تأكيددر ضمير جمعه مضافدر
هم ضميرى خلقه راجعدر خلق مفرد اللفظدر معناسنده جمعدر
بو بيت سابق الذكر بيته نتيجه حكمنده در فبلغ العلمده فا شرط
محذوفه جواب اولمغله بو وجهله تقرير اولنور كه اول قوم نيام
حقيقت محمديه يى نيجه ادراك ايده بيلور فاذا كان كذلك فبلغ العلم

يعنی چونکه ادراك ایده مزلر انلرده حقیقهٔ محمدیه‌یی نهایت ادراك
وغایت رتبهٔ علم ومعرفت انجق ظاهرده کور دکلری انسان
وبشریت ایله ظاهرا وباهرا مشاهده ایلدکلری محاسن ذاتیه
ومعجزات وفضائل بینات حسبیله مخلوقات خدانك جمله سندن
خیرلو اولدیغیدر (محصول معنای عبارت بیت) انلرك نهایهٔ علم
وادراکلری یعنی پك چوق بله‌جکلری اول ذات عالی انسان وبشردر
کذلك اول ذات مخلوقات خدانك جمله سنك خیرلوسیدر (یعنی
اول قوم نیامك مشاهده واطلاعلری انجق بوقدر دیمك مرادایدر

* * تخمیس * *

دوشك اومبدأ نور محبتی دون وکون * تفکر ایتکه ندر ذات شاه خیر مدن
بودر نهایت معنی کتاب معجزه بوتون * فمبلغ العلم فیه انه بشر
* وانه خیر خلق الله کلهم *

وکل آ مفاعلن ی اتی الر فاعلن رسل الکرا مستفعلن م بها فعلن
فانما ات مفاعلن تصلت فعلن من نوره مستفعلن بهم فعلن
(وکل ای اتی الرسل الکرام بها) (فانما اتصلت من نوره بهم)
(واو عاطفه‌در بالرفع کل کلمه‌سی مبتدادر خبری مصراع آتیده
اولان (اتصلت جمله‌سیدر مبتدا مع خبره جمله سی عطف الجمله
علی الجمله قبیلندندر کل افراد یدر نکره‌یه مضاف اولمغله احاطهٔ
افراد ایچوندر اکلت کل رمان کبیدر یوخسه احاطهٔ اجزا ایچون
دکلدر یعنی کل واحد من الایات دیمکدر (کل احاطهٔ اجزا ایچون
اولق معرفه‌یه مضاف اولورسه در اکلت کل الرمان کبی که رمانك
قشری وجمیع اجزاسی اکلده داخل اولور (آی بمد الهمزة آیتك
جمعیدر وآیة بمد الهمزه اصلنده ای‌یة بسکون العین فعلة وزننده
ایدی یاساکن الفه ابدال اولندی استثقالا للتضعیف دیمشلر یعنی
آیة اصلنده فعلة وزننده سکون یا ایله همزه‌نك فتحی ویانك سکونیله
ایدی یا الفه قلب اولندی آیة اولدی یعنی آیة کلمه سنده اولان همزه‌یه
الف مقلوبه کلمکله مد الف ایله آیة اولدی (وانقولیده الاٰیة
همزه‌نك فتحی ومدی ویانك فتحی وتخفیفی ایله علامة الاٰی همزه‌نك
مدایله جمعیدر وآیة کتاب اللهدن اولان جماعت حروفه دخی

اطلاق

اطلاق اولنور دیمشلر بومحلده آیات الرسل ایله مراد رسل کرامك
ظلام شرکدن امتلرینی طرف حقه هدایت ایچون کتوردکلری
آیات بینات معجزاتکه علامات نبوتندر (اتی فعل ماضیدر بمعنی
المجیء اولان اتیاندندر کتورمك معناسنه (الرسل بضمتین وسکون
سین ایله دخی لغتدر الرسل اتی‌نك فاعلیدر رسولك جمعیدر رسول
مرسل معناسنه‌در که انلر مرسل من الله الی الخلقدر الکرام بالکسر
کریمك جمعیدر مکرم ومعظم من عندالله دیمکدر رسلك صفه
مادحه‌سی وکاشفه‌سیدر لام استغراق ایچوندر بها جار مجرور اتی
کلمه‌سنه متعلقدر (با تعدیه ایچوندر ضمیر ایاته راجعدر اتی جمله‌سی آی
کلمه‌سنك صفتیدر فا جزائیه‌در انما اداة حصردر اتصلت فعل ماضی
مؤنثدر تحتنده ضمیر آی کلمه‌سنه راجع فاعلیدر اتصلت جمله‌سی
مصراع اولده مبتدا اولان کل کلمه‌سنك خبریدر مبتدا اولان کل کلمه‌سی
معنای شرطی متضمن اولمغله خبرنه فا داخل اولمشدر زیرا قاعده‌در که
اذا کان المبتدأ اسم موصول بفعل او بظرف نحو الذی فی الدار
فله درهم او نکرة موصوفة باحدهما مثل کل رجل یأتینی ومثل کل
رجل فی الدار فله درهم یکون متضمنا لمعنی الشرط فیجوز دخول
الفاء فی الخبر ههنا والمراد من کونه متضمنا لمعنی الشرط سببیة
الاول للثانی او للحکم به کذا فی الجامی (من نوره اتصلت فعلنه
متعلقدر مضاف محذوفدر من ایصال نوره یاخود من ضیاء من نوره
تقدیرنده‌در (بهم ده با اتصلت فعلنك صله‌سیدر که جار مجرور
اتصلت فعلنه متعلقدر با الی معناسنه‌در نوره ضمیری سید الانبیاء
علیه الصلاة والسلامه راجعدر (بهم جمع ضمیریدر (الرسل
کلمه‌سنه راجع اولور انما بو مقامده قصر الصفة علی الموصوف اولمغله
قصر ایچوندر وقصر افرادیدر (نته کیم شیخ زاده قصره اشارت
ایدر (کما قال ای ما اتصلت تلك المعجزات بهم الا من ضیاء من نوره
وکما فی الدرة فالمقصور علیه ههنا قوله من نوره ای ما اتصلت
تلك الاٰیات الیهم الا من نوره علیه السلام لا من شیء آخر ولا من نور
غیره فیکون من قصر الصفة علی الموصوف افرادا وقلبا دیمشدر
(محصول معنای بیت) رسل کرامك کتوردیکی هر بر آیات ومعجزاتك

النره اتصالی ووصولی انجق ایصال نور محمدیدندر (یوخسه اول
ایصال انلره آخردن دخی اولوب اوایصالده آخر ذات مشترك
اولمق اوزره دكلدردیمك قصر افرادی معناسنجه در (یاخود اوایصال
نور محمدیدندر یوخسه آخردن دكلدردیمك قصر قلب معناسنجه در
قصرك اقسامی وقواعدی خاتمه ده مفصلدر

* ⁂ تخمیس ⁂ *

اولوب ترشح نوریله قطره لر پیدا * اوقطره لر اثراصلك اتمه ده ابدا
اودر اومأخذ كل فیض مایه اشیا * وكل آی اتی الرسل الكرام بها
* فانما اتصلت من نوره بهم *

فانه مفاعلن شمس فض فاعلن لهم كوا مستفعلن كبها فعلن
یظهرن ان مستفعلن وارها فاعلن للناس فی الظ مستفعلن ظلم فعلن
(فانه شمس فضل هم كوا كبها) (یظهرن انوارها للناس فی الظلم)
فانه فا تعلیلیه در ان حروف مشبهه دندر ضمیر مبنی محلا مجرور ان
كلمه سنك اسمیدر ضمیر سلطان الانبیا علیه الصلاة والسلامه راجعدر
(قوله شمس خبریدر جمله سنك محلی یوق جمله تعلیلیه در بیت سابقده
اولان اتصلت من نوره الخ كلامنك علتیدر زیرا پیغمبر علیه الصلاة
والسلام شمس فضل الهی اولوب سائر انبیای كرام اول شمسك
كواكبی یعنی اول شمسدن استفاضهٔ فیض ایدر كواكب اولدقده
بهر حال انبیای عظامه متصل اولان آیات ومعجزات وكمالات
نور محمدیدن مقتبس ومستفاد اولمق اقتضا ایتمكله علتی اولدیغی
آشكار اولور دخی زیاده بیانی كلور (فضل شمسك مضاف الیهیدر
فضل كمالات معناسنه در اضافتی بمعنی اللامدر (شیخ زاده شمس
اضافتی بمعنی من در تقدیری شمس من فضائل الله در دیمش (ناظم
بیت اسبقده كالشمس تظهر للعینین مصر عنده پیغمبریمز علیه
الصلاة والسلامی شمسه تشبیه ایتمشیدی بو بیتده دخی ادات تشبیهی
حذف ایدوب رجل عدل زید اسد كبی تشبیه بلیغ ایله سرور انبیا
علیه الصلاة والسلامی شمسه تشبیه بلیغ ایدوب سالف الذكر
تشبیه سابقی تأكید ایتمشدر (هم ضمیر منفصل مبنی محلا مرفوع
مبتدادر بیت سابقده اولان انبیا لفظنه راجعدر (كواكب مبتدانك

خبریدر (ها كلمه سی مضاف الیهیدر بو دخی تشبیه بلیغ ایله انبیای
كرامی كواكبه تشبیهدر ها ضمیری شمس فضل اولان سلطان
انبیا افندیمزه راجعدر تأنیث ضمیری شمسك لفظی اعتباریله در
اشبو ارجاع ضمیر ایله انبیای عظامی پیغمبریمز علیه الصلاة
والسلامه نسبتك صحت ومناسبتی یعنی انبیای عظام شمس فضلك
كواكبی اولمق اوزره تعبیرك مبناسی بو وجهله دركه قمر وهلال
وبدر مراد اولوب قمرك تغیر صورت ایله احوال ثلثه سی اعتباریله
تعدد اعتباریله قمره تعدد دكلوب اشبو اعتباره مبنی تعددی
ملاحظه سیله فیض وكما لاتی انبیای عظام نور محمدیدن
استفاضه لرینه نظرله شمسه ذات محمدی یی تشبیه بلیغ وانبیای كرام
وشمسك كواكبی اولمق نسبتی مناسبتی بو وجهله ظاهر اولور
وبیت سابقده اولان (من نوره بهم قولنه بو علت مقامنده تأكید
اولدیغی آشكار اولور واكر كواكبدن مراد معنای حقیقیسی اولان
مطلقا انجم معناسنه كواكب اولورسه بو تقدیرجه انبیاء عظامك
پیغمبریمز علیه الصلاة والسلام افندیمزه نسبت ومصاحبتلری
شمس سلطان الكواكب اولوب باقی كواكب شمسك توابعندن
اولدیغنه نظرله در معنای اول نور القمر مستفاد من الشمس
ملاحظه سی اعتباریله در (قوله یظهرن افعال بابندن فعل
مضارع مؤنثدر اظهاردندر فاعل ضمیری كواكبه راجعدر انوارها
یظهر فعلنك مفعولیدر ضمیره مضافدر ها ضمیری كواكبه راجعدر
یظهرن جمله سی محلا مرفوع كواكبك صفتیدر اشبو یظهرن
انوارها الخ مصراع اولده اولان سابق الذكر ایكی عدد تشبیه
بلیغك وجه شبهی بیان مقامنده در یعنی پیغمبریمز علیه الصلاة
والسلامی خورشیده تشبیه وانبیاء كرامی كواكبه تشبیهده وجه
شبه بودركه (نته كیم انوار كواكب عند عدم وجود الشمس ظاهر
اولوب طلوع آفتابده انوار كواكب مستور اولدیغی كبی انبیای
عظامك دخی ایصال وحی وتعلیم شرایع واحكام دین بیوردقلری
صاحب الشریعة الباقیة پیغمبریمز علیه الصلاة والسلامك
بعثلرندن مقدمدر شویله كه بعث اولندقده ادیان سابقه وشرایع

انبيا محو ونسخ اولمشدر طلوع شمس عالمتابده انوار كواكب
منطفی ومضمحل اولمق وجه شبه اولديغی بووجهله مبيندر
قوله انوارها كلمه سنده استعارۀ مصرحه واردر بووجهله كه ناظم انبياء
عظامك ناسه تعليم ايلدكلری شرايع واحكامی سمت سلامت
وصلاحه ايصالده ظلمت مهالكده قالان ذواتك محتاج اولدقلری انواره
تشبيه ايلدی بعده مشبه به اولان انواری ذكر ايلدی مشبه اولان
شرايع احكام انبيايی مراد ايتمكله استعارۀ مصرحه متحقق اولدی
(قوله للناس جار مجرور يظهرن فعلنه متعلقدر للناس كلمه سنده لام
تخصيص ايچوندر ديمشلر (يعنی انبيای سائره نك بعثلری جنس ناسه
مختصدر اما پيغمبريمز عليه الصلاة والسلامك بعثلری وارسالری
انس وجن وجميع خلقه در معناسنه اشارتدر اولور (قوله فی
الظلم مقدر كائنا كلمه سنه متعلق اولوب ناسدن حال واقع اولمشدر
(الظلم ظلمتك جمعيدر ظلم كلمه سنده دخی استعارۀ مصرحه واردر
يعنی ناسك كفر وطغيانلرينی تشبيه ايلدی وجه شبه ظلمتده قالان
كيمسنه طريق خلاص جانی بوله ميوب مهالكده قالديغی كذلك
ناسك دخی كفر وطغيانده اولمريله مهالكده قالديغی طرفين
تشبيهده امر مشتركدر وجه شبهدر (معلوم اوله كه بالاده تفصيل
اولنان انوارده اولان استعارۀ مصرحه يی درة المضيئه صاحبی
بووجهله تقرير ايتمشدر شبه علوم الانبياء عليهم السلام بالنور فی اهتداء
الناس الی الحق استعارة مصرحة ديمشدر (لكن وجه شبهده
طرفين تشبيه مشترك اولمق شرط اولديغنه نظرله تقريرمز بورده
امر مشتركدر وجه شبه بكده ظاهر دكلدر (اما بو حقير ناتوانك
استعارۀ انوارده اولان بالاده مفصل تفصيلاتدن وجه شبه مشترك
زياده واضح اولمق كرك (محصول معنای بيت) رسل كرامك
كتوردكلری معجزات وآيات بالجمله پيغمبريمز عليه الصلاة
والسلامك نور نبوتلرندن انلره متصل اولمشدر (زيرا پيغمبر
آخر الزمان عليه الصلاة والسلام افنديمز شمس فضل الهيدر
انبيای عظام اوشمسك كواكبيدر اويله كواكبدر كه انوارلری
(يعنی شرايع واحكام الهيه يی ناسه اظهار وتبليغ واهتدالری

حال كون الناس فی الظلم در (يعنی ناس كفر وضلالت ايچنده
اولدقلری حالده در معلوم اوله كه بو مقامده اولان تشبيه ضمنی حسبنجه
بو معنی دخی مستفاد اولور كه انبياء عظامك تبليغ شرايع
واحكام ايله ناسه هدايت ودلالت طريق حق ايلدكلری پيغمبريمز
عليه الصلاة والسلامك بعثندن مقدمدر يوخسه سعادتلو افنديمز
بعث اولندقده انلرك انوارلری يعنی شرايع دين واحكاملری منطفی
ومنسوخ اولديغی بياندر كه انبيای كرامی بالاده تحرير اولنديغی
اوزره كواكبه تشبيه حسبيله (نته كيم كواكبك انواری قبل طلوع
الشمس اولوب طلوع آفتابده انوار سائره دن اثر قالمديغی كبی
ديمك مراد ايدر (شارح شيخ زاده عليه الرحمه خلاصۀ معنی اولمق
اوزره بووجهله تقرير ايتمش كما قال (فالمعنى ان سيدنا صلى الله عليه
وسلم شمس من فضل الله طلعت على العالمين والانبياء عليهم السلام
اقمارها يظهرن الانوار المستفادة منها فی عالم الشهادة عند غيبها
عنها ويختفين عند ظهور سلطان الشمس فينسخ دينه صلى الله
عليه وسلم جميع اديانها (وفی البيت مراعاة النظير بين الشمس
والكواكب والانوار والمقابلة بين الانوار والظلم وبين الظلم والشمس
وبين الظلم والاظهار وبين صغيرة وبكل الطرف فانه فی معنی كبيرة

* * تخميس * *

ظلام شركی كيدردی اواختران هدا اولك شاه رسل ايتدی جمله دن اغنا
كلنجه قالمدی هب شرع انبياده بقا (فانه شمس فضل هم كواكبها
(يظهرن انوارها للناس فی الظلم)

اكرم بخل مستفعلن ق نبی فعلن ی زانه مستفعلن خلق فعلن
بالحسن مش مستفعلن تمل فعلن بالبشرمت مستفعلن تسم فعلن
(اكرم بخلق نبی زانه خلق) (بالحسن مشتمل بالبشر متسم)
اكرم بخلق انصر به وزننده فعل تعجبدر معناسی نبی عليه السلامك
خلقی يعنی خلقتی نه كوزلدر تعجب پسند ديمكدر فارسيده زهی
تحسين وپسند ايله تعبير ايدرلر فعل تعجبك اصلنی بيانده نحاة
اختلاف ايتمشلر مختاری بودر كه (قال مولانا جامی فعل التعجب
ما وضع لانشاء التعجب وله صيغتان ما افعل وافعل به ولا يتغيران

الى المضارع والمجهول والتأنيث وما مبتدأ نكرة بمعنى شئ
لان النكارة تناسب التعجب لان التعجب يكون فيما خفى سببه وما بعده
خبره مع نكارته نحو ما احسن زيد واحسن به ولفظ به فاعل لهذا الفعل
فلا ضمير فى افعل لان الفاعل واحد لبس الا والباء زائدة (ايمدى
احسن بزيد مثالنده احسن امر حاضردر بازائده در امر حاضر
بونده فعل ماضى معناسنه در احسن زيد معناسنده در همزه تصيير
ايچون اولمغله احسن زيد ديمك صار زيد ذا حسن ديمكدر (قال
صاحب الدره اكرم على صيغه امر الحاضر من الاكرام فعل تعجب
وله فعلان لانشاء التعجب ما اكرمه واكرم به غير متصرفين كنعم
وعسى واعرابهما ما نكرة بمعنى شئ مرفوعة محلا مبتدأ والجملة
من الفعل والفاعل والمفعول خبره واعراب الثانى اصل اكرم اكرم
زيد بصيغة الماضى من الاكرام والهمزة للصيرورة اى صار ذا كرم
ثم نقل من صيغة الاخبار الى الانشا وزيدت الباء فى الفاعل فصار اكرم
بزيد وهذا هو المعنى الاصلى وهو غير مراد فى الاستعمال وانما المراد
التعجب من كرم زيد او من حسنه او غير ذلك فاذا عرفت هذا
فيقول اكرم بخلق نبى فعل تعجب وبخلق بالفتح فاعله والباء زائدة
فى الفاعل عند سيبويه والجملة مستأنفة لا محل لها من الاعراب
لان المراد بها التعجب من كرم خلقته عليه السلام مدحا وترغيبا
للامة فى الاقتداء به (ايمدى بو محلده اكرم فعل ماضى در بخلق
كلمه سنده با زائده در خلق فاعليدر اكرم بخلق جمله سى استينافيه در
اكرم كلمه سنك همزه سى صيرورت ايچون اولمغله معنى خلق نبى ذا كرم
ديمك اولور اصل معناى فعل تعجب بودر لكن استعمالاتده معناى
تعجبده مستعمل اوله كلمشدر (نته كيم شارح مصنفك اكرم على
صيغة التعجب وفاعله بخلق ديمش بو مقامده دخى ديمكدر كه نبى
عليه الصلاة والسلامك خلقى نه كريمدر تعجب و پسند زهى كريم
ديمك معناسنده در كريم استعمالات مشهوره ده بخل مقابلنده اولمغله
صفة باعثة على بذل المال مع بشاشة من غير انقباض ايله تعريف
ايتمشلر كاهى شرف حسب ونسبده دخى استعمالى اولنور كقوله
صلى الله عليه وسلم (الكريم ابن الكريم ابن الكريم يوسف ابن

يعقوب ابن اسحق ابن ابرهيم) (قال الشيخ الكريم عبارة عن ايثار
الصفح عن الجانى بالاحسان الى المسئ والتسبق بالانعام (كذلك
كريم لئيم مقابلنده استعمال اولنور (قال الشاعر) اذا انت اكرمت
الكريم ملكته) (وان انت اكرمت اللئيم تمردا (خلق بفتح اللام
اصلنده مصدردر اسم مفعول معناسنده استعمال اولنوب مكوناته
اطلاق اولنور (بيت) قد ان لك الخلق فى كل رتبة) (مقرين انك
فيها فريد) وكاهى خلقت وبنيه مراد اولور فلان سوى الخلق ديرلر
بو مقامده خلقت معناسنه ملايم اولور (قال صاحب الدرة والمراد
بالخلقة وجوده الخاص به من الروح والجسد (قوله نبى خبر معناسنه
اولان نباءدندر فعيل بمعنى فاعلدر مخبر عن الحق ديمكدر خلقك
مضاف اليهيدر صفتك موصوفه اضافتى قبيلندندر (قوله زانه فعل
ماضيدر زان يزين زينا كلور زينتدندر تزيين وتحسين ايلدى
ديمكدر (شارح مصنفك قوله زانه اى جعله مزينا معناسن ويرمشدر
(قال الامام الراغب الزينة ثلثة نفسية كالعلم والاعتقاد الحسنة
وبدنية كالقوة وطول القامة وتناسب الاعضاء وزينة خارجة كالمال
والجاه (زانه كلمه سنده اولان ضمير محلا منصوب زان فعلنك مفعوليدر
ضمير بنصب اللام اولان خلقه كيدر خلق بضم الحاء زان كلمه سنك
فاعليدر جمله سى خلق كلمه سنك صفتيدر نى كلمه سنك صفتى
اولمق دخى ممكندر خلق بالضم بو مقامده ذكر مفرد ارادة الجمع
قبيلندندر كما فى قوله تعالى (وانك لعلى خلق عظيم) وارد اولمشدر
(پس خلق ايله مراد مكارم اخلاق واعراض جليله واوصاف
روحانيه ومعانى مستحسنهٔ عظيمه ديمكدر كه نبى محترم صلى الله عليه
وسلم افنديمزك خلقت شريفلريكه تناسب اعضا وحسن صورت
وسائر محسنات ظاهريه سى (قال المادح) خرست التناسب
فى الاعضاء ثم جرى) (ماء الملاحة فيها فاكتسبت الحسن) منطوقنجه
عجب كريمدر كه مكارم اخلاق حسنه وكمال سيرت مستحسنه دخى
اول خلقت جليله يى تزيين ايلدى يعنى حسن خلق عاليلرى برقات
دخى پيرايهٔ حسن وجمال ولطافت ظاهريه لرى اولمشدر
ديمك اولور (قال الحنفى التعجب من كمال حسن صورة هذا النبى

الكريم ومن تزيين ذلك الحسن التام بكونه على خلق عظيم فان الحسن الصورى مالم يزين بالكمال المعنوى لم يتم بو تقرير زانه كلمه سنده اولان ضمير خلق لفظنه راجع اولديغى صورتده اما كرزانه ضميرى نبى كلمه سنه راجع اولورسه معنى (كما قال صاحب الدرة والمعنى ما اكرم هذا النبى صورة وسيرة فانه مزين بالخلق العظيم ومشتمل بالحسن العميم (قوله بالحسن جار مجرور مؤخر مشتمل كلمه سنه متعلقدر قوله مشتمل بالجرنبى كلمه سنك صفتيدر (نته كيم شارح مصنفك والظرف اعنى بالحسن متعلق بقوله مشتمل وهو مجرور على انه صفة نبى وكذا متسم مجرور على انه صفة بعد صفة ديمشدر (شارح شيخ زاده الاشتمال التلبس مع الاحاطة ديمش (درة صاحبى قابليجى واحاطه ايديجى معنا سنه دريعنى اويله نبى محترم كه حسنله محاطدر يعنى حسنى لباس كبى كيمشدر حسن محيط اولمشدر معنا سندر لفظ مشتملده استعارهٔ بالكنايه واردر ديمش (ايمدى بو تقدير اوزره معنى بو وجهله تقرير اولنور كه كويا (ناظم كندى نفسنده حسن وجمالى شئ محيط اولان لباسه تشبيه ايلدى بعده مشبه بهه مختص اولان اشتمالى مشبه اولان حسنه اثبات ايتمكله قرينهٔ تشبيه ايدوب استعارهٔ مكنيه تحقق ايلدى (قال فى المطول قد يضمر التشبيه فى نفس المتكلم فلا يصرح بشئ من اركان التشبيه سوى المشبه ويدل على ذلك التشبيه بالمضمر بان يثبت للمشبه امر مختص بالمشبه به فيسمى هذا التشبيه المضمر استعارة بالكنايه خطيب مذهبى اوزره استعارهٔ مكنيه بودر استعاره مكنيه مقدملرده دخى تقرير اولنمشدى بالحسن كلمه سى متعلق اولديغى مشتمل لفظى اوزرينه تقديمى حصر افاده ايدر (ايمدى حسنى مشتمل اولمق صفتى پيغمبريمز عليه السلامه مقصوردر ديمك اولمغله قصر الصفة على الموصوف قبيلندن قصر افرادى اولور يعنى مخاطب اعتقاد ايتمش كه حسنى مشتمل اولمق صفتنده پيغمبريمز عليه الصلاة السلامه آخر ذات مشتركدر يعنى آخر كيمسه ده دخى او صفت بولنور اعتقادنده ايمش (خلاصه اول صفت پيغمبر عليه الصلاة والسلامه مقصوردر غيريده يوقدر ديو اشتراكى

دفع ايتمكله قصر افرادى اولور انواع قصر ماسبقده و خاتمه ده تفصيل اولنمشدر خلاصه حسنى مشتمل اولمق صفتى نبى محترم افنديمزه مخصوص ومقصوردر آخرده يوقدر ديمك اولور (بالبشر مؤخر متسم كلمه سنه متعلقدر بشر بشاشت جمال طلاقه الوجه كشاده رويى معنا سنه در (قال فى الصحاح يقال بشرلى فلان بوجه حسن اى لقينى وهو حسن الوجه اى طلق الوجه (متسم اتسامدن افتعالدر وسم علامت معناسنه در بعضيلر الاتسام بالشئ الاتصاف به مع ظهور اثره عليه والاشتهار به اى هو عليه السلام معلم ومتصف بطلاقة الوجه وبشاشته ديمش جمال رسول اللهده طلاقت و بشاشت بر رتبه ده در كه كويا بشاشت علامت وجه مبارككلرى اولوب هر نكاه ايدن اولا اول علامت بشاشت ايله تشخيص ومشاهده ايدر ديمك اولور (محصول معناى بيت) نبى محترم صلى الله عليه وسلم حضرتلرينك خلقى يعنى هيئهٔ صوريهٔ حسن جمال وتناسب اعضا وساير بصر ايله مبصر مشخصات ظاهريهٔ جليله سى عجب كريمدر كه اول خلق جليله يى (انك لعلى خلق عظيم) آيهٔ كريمه سنك مظهرى اولان (اخلاق حسنه واوصاف باطنه وحسن سيرت تزيين ايلمشدر اول نبى كريم اويله نبيدر كه ذات عاليشاننده بالجمله حسن جمع اولوب ذاتى لباس كبى حسنى تلبس ايدوب مشتمل اولمشدر صباح الخير انوار الهى اولان وجه شريفنده بشارت خير و بشاشت وطلاقت وجه ايله علم يعنى بونلر علم و علامت اولمغله جملهنك مشهودى وجمله عندنده مشهود ومسلم اولوب بو وصفله اتصافده علم اولمشدر ديمك اولور (نته كيم فلان علم فى العلم وفلان علم فى الكرم ديرلر (وفى البيت الجناس المحرف اولاستعارة ومراعات النظير والتقسيم

* * تخميس * *

كريم خلق عظيم ذاتى قرة الاعين
اودر او مظهر نور جمال حق دون وكون
او وجهه ايتدى تجسم زهى كمال حسن
اكرم بخلق نبى زانه خلق

بالحسن مشتمل بالبشر متسم

كالبدر في مستفعلن شرف فعلن والزهر في مستفعلن ترف فعلن
والبحر في مستفعلن كرم فعلن والدهر في مستفعلن همم فعلن
(كالبدر في شرف والزهر في ترف) (والبحر في كرم والدهر في همم)
قوله كالبدر كاف كائن كلمه سنه متعلق اولوب جار مجرور بيت اولده
اولان نبي لفظنك صفتيدر (والزهر بفتح الزاء وسكون الها چيچك
معناسنه در ضم زا ايله بياض معناسنه در (وآنقوايده الزهرة زانك
فتحي وهانك سكونيله زهرة النبات ديسه لر اوتك تازه لكي و چيچكلنمش
مراد اولور زهره زانك ضمي وسكونيله بياض معناسنه در ديدي
(قال في الدرة الزهر بالتسكين والتحريك جمع زهرة ويجمع الزهر
على ازهار وجمع الجمع ازاهر وهو نور الشجر وزهرة الدنيا نضارتها
وبهجتها وحسنها (قال الحنفي يقال رجل ازهر اي ابيض مشرق
اللون ذو نضارة ومنه سميت سيدة النسا بالزهر الزهرتها صورة ومعنا
حسنا ونسبا (في ترف كائن كلمه سنه متعلق اولوب زهرك صفتي اولمق
مرجحدر (ترف تركيده تازه لك ترلك ونرم ونعومت معناسنه در (شراح
اي في نعومة وطرا وة ايله تفسير ايتمشلر (قال انس رضي الله عنه
ما مسست حريرا ولا ديباجا الين من كف رسول الله صلى الله عليه
وسلم انتهى (قوله في ترف بر وجه مذكور سابقا كائن كلمه سنه متعلق زهر
كلمه سنك صفتي اولوب كذلك مشبه به اولان زهرك قيدا اولمق احتمال
اولادر بو صورتده معنى تازه چيچك كبيدر (يوخسه بيات قالوب
قورو يوب صولمش زبوله ايرمش چيچك كبي دكلدر ديمك اولمغله
في ترف قيد احترازي اولور وجه شبه مقدر طراوت وتسنيم ولطافت
وحسن منظر وغيرهادر (احتمال ثاني كالزهر قولنده اولان كاف
تشبيهده رايحهٔ فعل اولمغله في ترف كافه متعلق اولمغله ظرف وجه
شبه اولور قيد اولماز يعني تازه لكده وطراوتده زهر كبيدر ديمك
اولور ديمشلر (كما قال قاضي عضد قوله في ترف اي في نعومة وطراوة
وهو بمعنى التشبيه المستفاد من الكاف والاولى ان يجعل قيدا للمشبه به
صفة له اذ نعومة النور وطراوته انما يكون اذا لم يأخذ بالذبول
واليبس والوجه الشبه الدائم والرقة حسن النظر وغير

ذلك

ذلك فيكون التشبيه على وجه مستغرب يتعجب منه (قوله والبدر
قمر شمس ايله تمام مقابل اولوب قمرك شمسدن استفاضهٔ نوري تمام
اولوب اجزاء قمردن منوره اولمدق برجزء قالمدقده بدر ديرلر ليلهٔ
رابعة العشر من الشهرده متحقق اولور (شرف لغتده علو ورفعت
معناسنه در حديث ابن عباس رضي الله عنهده امرنا ان نبني المداين
شرفا والمساجد جما اي بلا شرف بيورلمشدر رجل شريف ديرلر
اي عالي القدر ديمكدر شرف قمر غلبهٔ نوري ونحوسدن سلامتي
اعتباريله در (في شرف بالاده تفصيل اولنديغي اوزره كائن
كلمه سنه متعلق اولوب قمرك قيدي اولدقده برج شرفنده اولان
قمره تشبيه اولوب وجه شبه مقدر اولور يعني وجه شبه اعلادن
استفاضه وادنايه افاضه وحسن صورت ونورانيه وعلو مرتبه
ورفعت وغيرهادر كه صاحب سعادت افندي عمزده بونلر بكاندر
(واكر في شرف كاف تشبيهه متعلق اولوب في شرف قيدا اولميوب
وجه شبه اولورسه شرف ورفعتده قمره تشبيه اولور لكن صورت
اولى زياده مدايحي حاويدر خصوصا وجه شبه مذكور اولميوب مقدر
علم اولمق يانده وجه شبهي مذكور اولان تشبيهه مرجحدر (والبحر
في كرم والبدر اوزرينه معطوفدر كرمك تعريفنده الاحسان الى
الغير بلا عوض ولا غرض ديمشلر وجه شبه چونكه احساندر
بحرك احساني مجازدر سهولتله كندودن انتفاع عام ومنافع بيكران
خلقه مجازا احسان قبيلندندر كرچه منافعي مقرر لكن (بيت)
بدريا در منافع بيشمارست) اكر خواهي سلامت دركنارست)
مشهوردر وجه شبه ايصال واحساندر برشيء امر مخصوصده
آخر شيئه تشبيه اولنمقدن هر جهتدن انك كبي اولمق اقتضا ايتمز
وجه شبه انجق ايصال منافع واحساندر (معلوم اوله كه صاحب
اليد العالي ذو القدر والانعام عليه الصلاة والسلامك كرم
واحساني ماوراي حد تصور در حتى صاحب الدرة ديمش كه
روى انه جاءت الى النبي عليه السلام امرأة يوم حنين انشدته شعرا
تذكره فيه ايام رضاعه عليه السلام في قبيلة هوازن فرد عليه ما قيمته
خمسمائة الف الف قال ابن دحيه هذا نهاية الجود والكرم الذي لم يسمع

بعده (والدهر فی همم والبحر اوزرینه معطوفدردهر مطلقا زمان
معناسنه‌در عرب مرور زمانه مجازا تصرف ویردیکی مطولده شاعر
تأسف شیب مقامنده (بیت) مرعنه قنز عاعن قنزع (جذب الليالى
ابطئ او اسرع) بیتنده مستفاددر (قال الجنى وقيل ان العرب كانت
يضيف الحوادث الى الدهر قال ابو راشب (امن المنون وريبه يتوجع
والدهر ليس بمعتب من يجزع الروايب فالمعنى ان الله الذى يصيبكم
بالمصائب ويأتيكم بالنوائب (نته کیم شعراء روم فلك ایله
تعبیر ایدوب فلکدن شکایت ضمننده انشاد اولنان اشعار لايحد صادر
ازجمله (بیت) بو عالمده صفای خاطره نائلمی قالمشدر) فلکدن داغ
برداغ اولمدق بردلمی قالمشدر) وکاهی دهری تصریح ایدرلر (بیت
(ندندر دهرك ای عارف ازلدن بویله‌در کاری) ستملر اشنالردن کرم
بیکانه‌دندر هب) لکن حقیقتده حکم وتصرف حقك اولمغله
حدیث شریفده (لاتسبوا الدهر فان الدهر هو الله) وارد اولمش
(ایمدی حرکات واتصالات اجرام علویه‌یه تأثیرات اثباتی حکماء
ومنجمین مذهبیدر بودخی ایکی صنفدر اکر روی ارضده ظهور
ایدن حوادث انجق تأثیرات کواکبه مستنددر اعتقاد ایدرسه
ملحد دیرلر کافر باللهدر واکر باراده الله وقدرته اسباب عادیه
مقوله‌سیدر تأثیری دینورسه بأس اولمق کرك (فاضل مشهور
دارندلی محمد افندی رحمه الله‌دن ظهور حوادث کونیه‌ده کواکبك
تأثیراتنده نه بیورسیز دیو سؤاللرنده فقیر حاضر ایدم بیوردیلر که
بو قدر اجرام عظیمهٔ علویه عبث خلق اولنمامشدر تأثیراتی محققدر
لکن على سبيل جرى عادة الله‌در (نته کیم نارك مسنده عادة الله
شویله جاری اولمش که نه زمان آتشه مس اولنورسه احراق ایدر
جناب کبریا مس عقیبنده احراق خلق ایدر بعضا مس اولندقده
احراق ایتمك خارق عاده اولور ابرهیم علیه السلامده واقع
اولدیغی کبی کذلك بعض کواکبك اقترانندن وانظار واتصالاتندن
صحیح احکام نجومیه‌ده تفصیل اولدیغی اوزره روی ارضده
باراده الله تعالى وقدرته حوادث ظهور ایدر تخلف ایدوب ظهور
ایتمکده اولور لکن عدم ظهوری خارق عادتدر دعوای ظهوری

کذب اولور بیوردیلر (واقعا حرکات اجرام علویه ظهورات
حوادث سفلیه‌نك علتی اولمیوب دوران مقوله‌سی اولدیغنه (نونیه
صاحبی خضربك علیه الرحمه اشارت ایتمشدر (بیت) للعلو بالسفل
ربط لا بتعليل) اذ قد يدور مدار بل مضافان (بوندن صکره معلوم
اوله که بعض علما علم نجومه توغلدن بلکه تعلمدن نهی ایتدکلری
استخراج ایلدیکی احکام بعضا مستمرا اصابت ایتمکله اعتقادنه
بلکه خلل کلور کندو دخی طوبمز الطبيعة سارقة منطوقنجه
حرکات علویه‌نك تأثیرده علیتنه اعتقاد ایتمش اوله (زیرا ایمان
واعتقاد ایناتمقدن عبارت اولمغله علت مستقلهٔ ممکنات اولان
واجب الوجود جلت عظمته طرفندن ذهول ایتمکله کافر اولور
(لکن بو دیدیکمز زمانه اهل نجومنه نظرله دکلدر زیرا انلرك اکثر
احکاملری تخلف ایتمکله علیتنه اعتقاد دکل بلکه عدم تأثیرنه
اعتقادلری دخی اقرب اولور (ایمدی بو تأثیرات ظاهره‌یه نظرا
شعراء روم حوادثی فلکه وکاهی دهره وشعراء عرب دهره وزمانه
مجازا نسبت ایده کلمکله ناظم علیه الرحمه نك دهره نسبتی بو که
بناء مسلك شعرایه اعتبارا در (قوله همم همتك جمعید رهمت
لغتده قصد معناسنه در استعمالده بعض ارباب همتدن اولان
کبارە عالى الهمه دیرلر (یعنی امور عظامی قصد ومال وجاه ورتبهٔ
عالیه ویرور بولرشانندندر دیمك مراد ایدرلر همم سلطان الانبيا
عليه الصلاة والسلام مشهود ومسلم کائناتدر (نته کیم حسان رضی
الله عنه بیورمش (بیت) له همم لامنتهى لكبارها) وهمته الصغرى
اجل من الدهر) بو مقامده سؤال ایتمشلر که وجه شبه مشبه به‌ده
اقوى اولمق شرطدر بو تقدیر اوزره صاحب سعادت افندیمز
علیه السلام بو بیتده مشبه به اولملی ایدی یوخسه مشبه اولمق
اقتضا ایتمز ایدی بو ایراد ایلدکلری سؤال وجوابك تفصیلی ابیات
سابقه‌دن (كالشمس تظهر للعينين من بعد) بیتنده مذکوردر که
تشبیه مقلوب تسمیه ایتمشلردر (خلاصهٔ معنای بیت) اول نبی محترم
افندیمز تازه وتر ونرم لطیف اولان شکوفه کبیدر حسن منظر ورقت
وطراوتده کذلك عالمی اضائه وافاضهٔ فیض وتربیه ونشر انوار

انظار سعادتده برج شرفنده اولان بدر كبيدر كذلك بحر كبيدر
كمال منافع واحساننده كذلك دهر كبيدر اعاظم جاه ومال ورتبهٔ
جليله يى بر كيمسه حقنده قصد واعطاده ديمك اولور وفى البيت
من البديع التشبيه والتنظير والمزاوجه ومراعاة النظير

* * تخميس * *

محيط مدحى اودر مفاخرت صدفن (صغرمى كاسهٔ وسع كسيرنه خلقن
كوزت بو بيت ايله تشبيه قلبنى سلفن (كالزهر فى ترف والبدر فى شرفه
(والبحر فى كرم والدهر فى همم)

كانه مفاعلن وهو فر فاعلن دفى جلا مستفعلن لته فعلن
فى عسكر مستفعلن حين تل فاعلن قاه وفى مفتعلن حشم فعلن
(كانه وهو فرد فى جلالته) (فى عسكر حين تلقاه فى حشم)
قوله كان حروف مشبهه دندر ضمير مبنى محلا منصوب كان كلمه سنك
اسميدر ضمير پيغمبريمز عليه الصلاة والسلامه راجعدر (وهو واو
حاليه در هو ضمير منفصل مبنى محلا مرفوع مبتدادر (فرد خبريدر
جمله سى كان كلمه سنك اسمندن حالدر فرد مفرد ديمكدر يعنى يالكز
معناسنه در (قال بعض الشراح وفى الصحاح الفرد الوتر والجمع
افراد ويجوز ان يراد من الفرد واحد غير محجوب به احد نته كيم
(الله وتر يحب الوتر) الله فرد يحب الفرد ديمكدر فى جلالته جار
مجرور كاف كلمه سنده كافدن مستفاد اولان تشبيهه متعلقدر وجه
شبه مقامنده در (جلالت عظمت معناسنه جليل اسماء اللهيه دندر
هو جليل ديمك الله جلال صفتى ايله متصفدر ديمكدر (قال
الامام الغزالى رحمه الله الكبير يرجع الى الذات والجليل الى الصفات
والعظيم يشمل هما (فى عسكر كائن كلمه سنه متعلقدر كان كلمه سنك
خبريدر (حين تقديرا منصوب سالف الذكر فى عسكر كلمه سنك
متعلق اولديغى كائن لفظنه ظرفدر حين ما بعدنه مضافدر (تلقاه
تلقى فعل مضارع مخاطبدر فاعلى انت ضميرى مخاطب عامه
خطابدر ضمير مبنى محلا منصوب مفعوليدر ضمير سيد كائنات عليه
الصلاة والسلامه راجعدر تلقاه جمله سى ظرفك مضاف اليهيدر
قوله تعالى (يوم ينفع الصادقين صدقهم) مثلاودر تلقاه سن اكا

ملاقى

ملاقى اولورسك يعنى اكا اولشورسك انى بولورسك ديمك مثلاودر
(قال الحنفى وفى عسكر متعلق بمقدر وهو خبر كان اى كانه كائن
فى عسكر وهذا المقدر هو العامل فى الظرف اعنى حينا وحين يجوز
ان يكون مبنيا لاضافته الى الجملة الفعليه قوله وفى حشم فى عسكر
اوزرينه معطوفدر خدم واتباعدر سر عسكرك وملوكك خدم
وحشم واتباع ومتعلقات ملازمه سندندر (ايمدى معنى بو تقدير
اوزره حضرت سلطان منصور اللواء المؤيد بتأييدات ذى العظمة
والكبرياء پيغمبريمز عليه الصلاة والسلام افنديمز منفرد يالكز
تك وتنها اولديغى حالده ملاقى اولديغك وقتده جلالت وعظمتيله
كانه فى عسكر كويا عسكر ايچنده وخدم وحشم ايچنده كبيدر
ديمك اولور حين تلقاه كلمه سى ضرورة وزن ايچون ذكرده تأخير
اولنمشدر (قال صاحب الدرة فى بعض النسخ من جلالته فيكون
كلمة من تعليلية لمضمون الجملة التى قبلها او متعلقة بما تعلق به الخبر
وبالتشبيه المستفاد من الكاف وقيل كلمة فى بمعنى مع اى مع جلالته
وهذا هو وجه التشبيه قدم على المشبه به والقصد تشبيهه منفردا
بنفسه مصحوبا بالجيش فى الهيبة والعظمة والوقار وحل البيت
هكذا كانه عليه الصلاة والسلام فى عسكر وحشم من جلالته
وعظمته حين تلقاه منفردا وما فيه من التقديم والتأخير انما هو لاجل
النظم والمعنى ان النبى عليه الصلاة والسلام لغاية جلالته وعظمته
بحيث اذا ابصرته حال انفراده عن تابع كانه فى عسكر يملاء عظمته
وابهته العيون والانظار انتهى (لكن فقير ناتوان معناى تشبيه ايله
بو وجهله بيان مراد ايدرم كه كانه ده اولان ضمير رسالت پناه
افنديمزه راجعدر حرف تشبيه اولان كان واسطه سيله پيغمبريمز
عليه الصلاة والسلامك منفردا اولمالرندن حاصل اولان حال فى
عسكر قولى منطوقنجه عسكر ايچنده اولمسندن حاصل اولان حاله
تشبيهدر كه فى جلالته وجه شبه در زيرا فى جلالته كلمه سنده اولان
فى لفظى كانه كلمه سنده اولان كافدن مستفاد اولان تشبيهه متعلقدر
معلوم اوله كه بو مقامده اولان تشبيه همان بر مشابهت لغويه در كه
بر حال آخره تشبيهدر يوخسه علم بيانده مذكور اولان تشبيه مركبدر

دیمك مشكلدر زیرا تشبیه مركبده طرفین تشبیه یعنی مشبه ومشبه به
امور متعدده دن منتزعه حال وهیئت اولمق شرطدر بو مقامده
طرفینده امور متعدده بولمق متعذردر همان پیغمبر علیه الصلاة
والسلامك منفردا بنفسه بولندیغی حالی خدم واتباع ومهابت
وجلالات وعظمتله عسكر ایچنده بولندیغی حاله تشبیهدر (خلاصهٔ
معنای بیت) سلطان ملائك خدم صلی الله علیه وسلم افندیمزك
منفرد وتنها ملاقی اولدیغی وقتده اولان حالی وعظمت ومهابتده
عسكر وخدم وحشم ایچنده اولمق حالی كبیدر من طرف الله كندوده
یرمهابت وعظمت واردر كه یالكزجه فرد وتنها ایكن بیله ینه
مهابتی قلوبه مستولیدر برتبه ده كه عسكر ایچنده خدم وحشم
ومتعلقات ایله معنون اولان ذاتك حالی كبی اولور دیمك اوله (شارح
حنفی رحمه الله اختیار ایلدیكی معنی سالف البیان تحریراتمزی
مؤیددر (كما قال المعنی بعدان بین المصنف جمال صورته وكمال معناه
شرع فی هذا البیت ان یبین كمال مهابتـــه ووفور عظمتـــه فشبه
حالة ملاقاته وهوفرد غیر محفوف بالانصار والاعوان بحالة كونه
قداحدقت به لبوس المعارك مشیرا الی ان اوصافه الكمالیة ونعوته
الجلالیة فی احداث المهابة فی قلوب الخصوم قائمة مقام عسكر
قدملاء فی وجه الارض (وفی البیت من البدیع التشبیه والمقابلة بین
الفرد والعسكر ومراعات النظیر بین العسكر والحشم وحسن التعلیل

* * تخمیس * *

*ایدوب احاطه جیوش سروش او پادشهی *
* الوردی غلغلهٔ آسمانیـان رهی *
*ویروردی هیبت غیبی كورنلره والهی *
* كانه وهو فرد فی جلالتــه *
*فی عسكر حین تلقاه وفی حشم *

كانما ال مفاعلن لؤلؤال فاعلن مكنون فی مستفعلن صدف فعلن
من معدنی مستفعلن منطق فاعلن منه ومب مفتعلن تسم فعلن
(كانما اللؤلؤ المكنون فی صدف) (من معدنی منطق منه ومبتسم)
(قوله كانما كان حروف مشبهه دندر ماء كافه كلمكله عملدن ساقط
اولمشدر.

اولمشدر كانما انجق تشبیهی مفید اولور (قوله اللؤلؤ لفظا مرفوع
محذوف مبتدا اولان كلامهٔ لفظنك خبریدر كانما كلامه علیه السلام
للؤلؤ تقدیرنده در كانما زید الاسد كبیدر تشبیهدر استعاره دكلدر (زیرا
ادات تشبیه ذكر اولنمشدر (لؤلؤ مشهور اولان اینجودر جمعی لآلی
دخی كلور بو مقامده (لؤلؤ كلمه سی مشبه بهدر مقدر اولان كلامه لفظی
مشبهدر قوله تعالی (صم بكم) كبیدر كه صم مشبه به در مقدر اولان هم
كلمه سی مشبه در (ایمدی پیغمبر علیه الصلاة والسلام افندیمزك كلام
لفظیلرینی اینجویه تشبیهدر كمال لطافت وعالمك رغبت واعتبارنده
یعنی وجه شبه بودر قوله المكنون مكنون مستور معناسنه در (من
كننت الشیء ای سترته دیرلر لؤلؤ كلمه سنك صفتیدر موصوف اولان
لؤلؤ جمعدر مكنون مفرددر صفت موصوفه مطابق اولمق شرطدر
دیو سؤال كلمز زیرا الاسم الجنس المجرد عن التاء یجوز فیه التذكیر
والتأنیث والجمع یقال النخل باسق وباسقة وباسقات (قوله فی صدف
مكنون كلمه سنـه متعلقدر (صدف معروفدر در ونندن اینجو
چیقدیغی مشهوردر (من معدنی تثنیه در اصلی معدنین در اضافت
ایله نون ساقط اولمشدر تثنیه نك حالت جری یا ایله در (وآنقولیده
المعدن میمك فتحی ودالك كسریله شول یردر كه اندن التون وكمش
وسائر نسنه لر اخراج اولنور ومز بوره معدن دیدكلری یاز وقیش
مقیم اولدقلری ایچوندر (نته كیم عدن توطن معناسنه در (جنات
عدن) دیدكلری ای جنات اقامـة دیمكدر دیمش (بعض شراح
المعدن فی العرف منبع النفیس دیدیكی بو محله مناسبدر (قوله منطق
معدن كلمه سنك مضاف الیهیدر ظرفك مظروفه اضافتی قبیلندندر
(قوله مبتسم بالفتح مصدر میمی در ابتسامدندر ابتسام اول ضحكدر
بو بیتك معناسنده ایكی احتمـال واردر (احتمال اول لؤلؤ كلمه سی
محذوف مبتدا اولان كلامه لفظنك خبری اولور نته كیم تفصیل
اولندی (احتمال ثانیده اللؤلؤ كلمه سی مبتدا اولور مصراع ثانیـده
(من معدنی من ابتدائیـه در جار مجرور مقدر كائن یاخود ظاهر
وصادر مقوله سنه متعلق اولوب مبتدانك خبری اولور (فی صدف
جار مع المجرور كائن محذوفنه متعلق لؤلؤ كلمه سنك صفتیدر وقیدیدر

يعنى صدفده مستور و مصون اينجودر ديمك اولور منطق كلام
ديمكدر معدەنك مضاف اليهيدر (نته كيم درة المضيئه ده المنطق
مصدر ميمى بمعنى النطق الذى هو الكلام ديمشدر منه جار مجرور
محذوفه متعلق اولوب منطقك صفتيدر ضمير فخر كائنات عليه
الصلاة والسلامه راجعدر (مبتسم مصدر ميميدر ابتسام معناسنه‌در
(شارح مصنفك ومنطق ومبتسم مصدران بمعنى النطق
والابتسام ديمشدر ياخود اسم مكاندر محل ابتسام ديمكدر والمبتسم
واو عاطفه ايله منطق اوزرينه معطوفدر ذكر اولنان منه دلالتى ايله
واكه استناد ايله مبتسم قولنده دخى منه كلمه‌سى مقدردر (مبتسم
منه ديمكدر (اشبو منطق ومبتسم كلمه‌لرى مصدر اولوب وابتسام
وتبسم معناسنه‌در ديدكلرى اوزره بو بيتده شراحك ذاهب
اولديغى تشبيهك تفصيلى بو وجهله اولمق اختيار اولندى (يعنى
ناظم عليه الرحمه كما سبق منطق كلمه‌سى اسم مكان اولمق اعتباريله
لسان مباركهٔ رسول اللهى وشفتين سعادتلرينى اشياء نفيسهٔ مقبولهٔ
ذى قيمت وجمله عندنده معتبر وعالمك مرغوب ومستحسنى اشيادن
ظهور وصدورده معدنه تشبيه ايلدى (پس معنى ديمك اولديكه
كان صدفده مصون الدكمه مش وپاك وصاف وممتاز
ومستور اولان لؤلؤ صاحب سعادت عليه الصلاة والسلامك
محل نطق ومحل ابتسام اولان لسان مباركلرندن وشفتين
شريفلرندن صادر وظاهر اولاندر يعنى كويا لؤلؤ اول ايكى
معدندن صادر اولان كلام شريفلرى ودندان كونين بهالريدر
(خلاصه انجو بونلره مشابهدر ديمك اولور لكن بو مقامده ناظم
آخر بر معناى لطيف دخى مراد ايدر ديمك ممكندر كه بو فقير
ضعيفانه تقريره مبادرت ايدر يعنى ناظم عليه الرحمه من معدنى
منطق ديوب صيغهٔ تثنيه ايله ايكى معدن مراد ايدر كذلك منطق
كلمه‌سى كلام معناسنه اولديغى درة المضيئه المنطق هو الكلام
ديو تصريحى سبقت ايلدى (ايمدى ايكى معدندن برى معدن
كلام ظاهر اولان فم پرنور ياخود لسان شريفلريدر ايكنجيسى
معدن كلام نفسى اولان قلب منورلريدر كه (ان الكلام لفى الفواد

ديمشلر

ديمشلردر (پس كانما اللؤلؤ المكنون من معدن منطق ديمك كانه
انجو اول ايكى معدندندر ديمك اولور يعنى اول ايكى معدندن
صادر اولانه لؤلؤ يه مشابهدر ديمك اولدقده اول ايكى معدن نطقدن
مراد برى فم شريفلرى وبرى قلب منورلريدر (اشبو ايكى معدندن
صادر اولان كلام لفظى وكلام نفسى اولديغنه بناء اينجويى كلام
لفظى يه وكلام نفسى يه تشبيه اولور زيرا معدن منطقدن يعنى
معدن كلامدن صادر اولان انلردر كه كلام لفظى وكلام نفسى اول
ايكى معدندن صادر اولور اول معدنك برى فم شريف مباركلريدر
(ايكنجيسى قلب منور پيغمبريدر خلاصه اينجو اول ايكى معدندندر
ديمك عبارتى كلام نفسى وكلام لفظى يى تشبيه مقلوب ايله
اينجو يه تشبيهى مفيد اولور (معلوم اوله كه ناظم تشبيه مقلوب
ايله بيتى ادا ايتمكدن مراد وجه شبه مشبه اولان كلام نفسى وكلام
لفظيده زياده اولديغى افاده ايچوندر بونلردن ماعدا بيت
مشروحك بر معناى لطيفه دخى دلالتى واردر كه بيتده اولان مبتسم
كلمه‌سى اسم مكان اولمغله مبتسمدن يعنى محل تبسمدن ظاهر ومشاهده
اولنان دندان شريف محترملرى اولمغله اينجويى اول دندان مكرمه
دخى تشبيه اولور حين تبسمده محبوبلر اكثريا دندان نما اولديغى
مشهوردر (بو مقامده تفصيلى بو وجهله دركه ايكى معدندن
مراد بالاده ذكر اولنديغى اوزره معدن اول فم شريف اوله كه معدن
كلام لفظيدر معدن ثانى قلب منورلريدر كه معدن كلام نفسيدر
(ناظمك منطق كلمه‌سى كلام معناسنه اولديغى شراحك
تصريحلرى بالاده ذكر اولنمشيدى (ايمدى منطق ايله مراد
مطلقا كلام اولمغله مطلق كلام لفظى وكلام نفسى يه شامل
اولديغنه بناء اينجويى صاحب سعادت عليه الصلاة والسلام
افنديمزك كلام لفظىٔ بلاغت احتوالرينه كذلك كلام نفسىٔ
منورلرينه تشبيه اولور (نته كيم بالاده بيان اولندى لكن بوندن ماعدا
مبتسم قولى معدنى كلمه‌سى اوزرينه معطوف اولمغله من مبتسم ديمك
اولور پس مبتسم اسم مكان اولديغى كذا ايتمشيدى بو صورتده محل
ابتسام كه شفتين مباركلريدر بوندن ظهور ايدن دندان محترم نبوى

عليه الصلاة والسلام اينجويه تشبيه اولور (ايمدى بو صورتده
اينجويى اوج شيئه تشبيه اولور كه كلام لفظى وكلام نفسى ودندان
كوهر بهاى مباركلريدر كلام نفسينك بيانى لوناسبت قدره آياته
بيتنده مفصلدر كلام نفسى محسوسات خارجيه دن اولمامقده بأس
يوقدر طرفين تشبيه كاه محسوساتدن وكاه معقولاتدن اولمق
جائز اولديغى منطوله مصرحدر (بو مقامى كمال ايضاح ايچون
شراحك كلامى بعينه نقل وتحرير اولندى (شارح شيخ زاده
رحمه الله ديمشدر كه (قوله ومعدنى خبر اللؤلؤ اى كائن وصادر
منهما والمنطق والمبتسم مصدران واراد بالنطق مايجرى على القلب
ومعدن الابتسام وهو الفم والبادى منه الثغر ومعدن النطق القلب
والبادى منه الكلام الدال عليه فان اللسان ترجمان القلب انتهى
لغتده ثغر اوك ديشلره ديرلر (شارح حنفى ديمش كه شبه لؤلؤ
المكنون فى الصدف الذى لم يتطرق الى لمسه كف ولابنان بكلامه
الفصيح ومبتسمه الذى ثغره البهى (بعض شراح ديمشدر كه
المنطق محل النطق وهو القلب والمبتسم محل ابتسام وهو ماتقدم
من الاسنان وقيل الشفتان وقد شبه الناظم اسنان الشريفة النبى
وكلامه المعظمة صلى الله عليه وسلم باللؤلؤ المحفوظ فى الصدف
بالتشبيه المقلوب وفى البيت تشبيهان حسى ومعنوى فالحسى تشبيه
الفاظه الشريفة واسنانه اللطيفة باللؤلؤ المصون والمعنوى تشبيه
الفم والقلب بالمعدن لان القلب محل ورود فيض الهى والفم محل
اظهار الاسرار الحكم القرآنى وحاصل المعنى كان اللؤلؤ المكنون
فى صدف ظاهرا من معدنى نطقه وابتسامه عليه السلام لغاية
بشاشته وزيادة نور وجهه اذا نطق ظهر اللؤلؤ من حسن ابتسامه
ولطافة كماله وقد جاء انه صلى الله عليه وسلم اذا ضحك يتلألأ
من حسن ابتسامه ولطافة كلامه وقد جاء انه صلى الله عليه وسلم
اذا ضحك يتلألأ فى الجدار (معلوم اوله كه تشبيه سالف الذكرك
تفصيل وتصويرى شرح وبيان اولندى شراح تشبيه مقلوبدر
ديدكلرى بيانه محتاج اولمغله بو كونه تفصيل اولنور كه عرفده اشياء
نفيسه لؤلؤيه تشبيه اولنور يوخسه لؤلؤ غيره تشبيه اولنمق عرف

اولمشدر لكن مشبه به وجه شبهده اقوى اولمق قاعده بيانيه دن
اولمغله لؤلؤيى ناظم بو بيتده مشبه ايدوب كلام سعادتى ودندان
محترمى مشبه به ايتمكله وجه شبهك انلرده ازيد واقوى اولديغنى
بيان اولور (زيرا صاحب سعادت عليه الصلاة والسلامك كلام
شريفلرى وكرك دندان منورلرى اينجودن وجوهله معتبر ومقبول
واعلى المعالى اولديغى مسلم عالمدر واقعده وجه شبه كندوده اقوى
اولمق شرط اولان مشبه به اولمغه سزاواردر يوخسه اينجو دكلدر
ديمكه اشارتدر (محصول معناى بيت) كانه صدف ايچنده پاك
مصون ومستور اولان اينجو كمال لطافت وقيمت واعتبارده عليه
الصلاة والسلام افنديمزك معدن نطق وابتسامليرندن خارج كبيدر
يعنى اول خارجه بكزردر اكاره مشابهدر ديمكدر (ايمدى محل نطق
اولان لسان مباركلرندن وقلب منورلرندن كذلك محل ابتسام اولان
شفتين سعادتدن ظهور وصدور ايدن كلام لفظى وكلام نفسى يه كذلك
دندان مباركلرينه لؤلؤيى تشبيه اولور وتشبيه تشبيه مقلوبدر
وفى البيت من البديع حسن التشبيه مع مراعاة النظير والاستعارة

* * تخميس * *

* بلاغت فصحا بولدى عجز ايله اسفن *
* اولورمى قدرى مكركل ياننده هيچ علفن *
* كلامى الدى همه بحر حكمتك تحفن *
* كانما اللؤلؤ المكنون فى صدف *

(من معدنى منطق منه ومبتسم)

لاطيب يع مستفعلن دلتر فعلن باضم اع مستفعلن ظمه فعلن
طوبالمن مستفعلن تشق فعلن منه ومل مفتعلن تثم فعلن
(لاطيب يعدل ترباضم اعظمه) (طوبى لمنتشق منه وملتثم)
قوله لاطيب لانفى جنس ايچون اولان لادر طيب فتح اوزره مبنى محلا
منصوب لانك اسميدر يعدل جمله سى خبريدر بونك قاعده اعرابى
بو وجهله دركه نفى جنس اولان لانك اسمى هو المسند اليه
بعد دخول لا عليه ايله تعريف اولنمشدر (ايمدى
اكر بو مسند اليه معرفه اولورسه ياخود معرفه اولمش لكن

لاایله کندوبینی منفصل اولورسه بو ایکی صورتك هربرنده
اول مسند الیهك رفعی ولانك تکراری واجب اولور نحو لا زید
فی الدار ولا عمرو ونحو لا فی الدار رجل ولا امرأة اکر بویله اولمازسه
یعنی بو ایکی صورتدن هر بری معا منفی اولورسه بس اکر نکره
اولورسه ولا ایله کندو بینی منفصل اولمیوب متصل اولورسه ودخی
مضاف یاخود شبه مضاف اولمازسه علی ماینصب به المفرد فتح
اوزره مبنی اولور نحو لا رجل فی الدار ونحو لا طیب یعدل اما اکر
بو صورتده مضاف یاخود شبه مضاف اولورسه اسم مرقوم
مبنی اولمیوب منصوب ومعرب اولور نحو لا غلام رجل فی الدار
ولا عشرین درهما لك کبی عشرین حالة نصبی یا ایله منصوبدر
اکرچه نکره در لکن شبه مضاف اولمغله پس معرب منصوبدر
منادی بحثنده ملا جامی شبه مضاف هو کل اسم لا یتم معناه الا
بانضمام آخر الیه تعریفی ایله تعریف ایدر (وفی المتوسط الفرق
بین لا التی لنفی الجنس ولا التی بمعنی لیس ان الاول لنفی الجنس والثانی
لنفی واحد من الجنس مثلا اذا قیل لا رجل فی الدار کان معناه انه
لیس فی الدار هذا الجنس فاذا لا یکون فیها واحد واثنان وغیرهما
واذا قیل لا رجل فی الدار کان معناه نفی واحد من جنس الرجل
ویجوز ان یکون واحد آخر او اثنین او ثلثة او اکثر (قوله طیب
شیخ زاده ما یتطیب به دیمش حتی الطیب لا یرد دیدکلرندن مراد
رائحهٔ طیبه یی حاوی اولان شی هدیه ویرلسه رد اولنماز عطر شاهی
وعنبر وسائر عطر ادهان کبی دیمکدر (قوله یعدل فعل مضارعدر
من عدله اذا ساواه یقال یعدل ای یساوی ویماثل دیمشلر یعنی
انکله برابر اولماز واکه مماثل اولماز بکزمز دیمکدر (کما قال
بعض شراح یعدل من العدل بالکسر وهو المثل یقال عبدی
عدل عبدك اذا کان عبدا یعدل عبدا یعدل تحتنده فاعل ضمیری
طیبه راجعدر جمله سی محلا مرفوع لانك اسمیدر لا مع اسمه وخبره
جمله سی استینافیه در (قوله تربا بالضم والکسر والتربة بضم التاء
تراب معناسنه در جمعی اترب کلور که مراد ضم اعظمه جمله سی ایله
موصوف ومفسر اولان ترابدر (قوله ضم فعل ماضیدر جمع معناسنه

اولان ضمه ندر تحتنده فاعل ضمیری ترابه راجعدر (قوله اعظمه ضم
فعلنك مفعولیدر جمله سی ترابك صفتیدر اعظم عظمك جمعیدر
عظام دخی جمع کلور عظم کمك معناسنه در (بو محلده اعظمدن
مراد معدن نور رحمت الهی اولان جسد منوردر که ذکر جزء اراده
کل قبیلندندر اعظم کلمه سی عظیمك دخی جمعی اولمغله کبیر وعالی
ومعتبر اولان ذات اشیاده استعمال اولنور وزیر اعظم دیرلر (ناظم
علیه الرحمه اعظمه لفظیله ظرافت ایتمشدر ضمیر سید کائنات
علیه الصلاة والسلامه راجع اولمغله ضم اعظمه ایله موصوف
اولان تراب جسد پر نور پیغمبر ذیشان علیه الصلاة والسلامی مراد
ایدوب کندوده اول نور نحوی یی جمع ومس ایدن ترابه معادل طیب
یوقدر دیمك اولور مآل مقصود قبر شریف نبویدر (قال الحنفی
الضم الجمع یقال ضمنی فلان الطریق ای جمعنا ومنه سمیت احدی
الحرکات الثلث بالضم لاجتماع الشفتین دیمشدر بو تراب مبارکه نك
بویله طیب جان بخش اولدیغی جواریت حسیله اولدیغی ظاهردر
(ذکر فی الدرة عن انس رضی الله عنه ما شممت عنبرا ولا مسکا ولا شیئا
اطیب من ریح رسول الله صلی الله علیه وسلم وهذا متفق علیه وکان
الاصحاب یعرفون مشی النبی علیه السلام فی الازقاء من طیب الرائحة
(وکما روی ان فاطمة الزهری بنت النبی رضی الله عنها اخذ تربة من
تراب قبره الشریف بعد ما دفنوه علیه السلام فشممته ثم انشأت
شعر * ماذا علی من شم تربة احمدی * ان لا یشم مدی الدهر غوالیا *
* صبت علی مصائب لو انها * صبت علی الایام صرن لیالیا *
روی جاء اعرابی الی قبر النبی صلی الله علیه وسلم * نزاره ثم بکی وانشد
شعر) یا خیر من دفنت بالقاع اعظمه * فطاب من طیبهن القاع والاکم
* نفسی الفدا القبر انت ساکنه * فیه العفاف وفیه الجود والکرم *
(ثم قال الشارح ان لحوم الانبیاء علیهم الصلاة والسلام حرام علی
التراب وانه علیه السلام حی فی قبره بجسده کما رأی النبی علیه السلام
لیلة المعراج ان موسی علیه السلام یصلی فی قبره انتهی مشایخ
صوفیه دن وعلمادن بر عزیز الذات که کذب وافترا انلره نسبت مسلوب
الاحتمال اولدیغندن غیری کذبه موجب یوق واحتیاج یوق نقل

ویمین ایدر پیرم حضرت شیخ ایله حج شریفه احرام بند عزیمت
اولمش ایدم مدینهٔ منوره یه وصول وحرم شریفه دخولمزده
مواجههٔ سعادتده پای اداب ومحبت اوزره قیام وتوجهمزده حضرت
شیخك صلات وسلامنی رسالت پناه افندیمز طرفندن ردسلام
والتفاتی استماع ایلدم ودر ویشانمزدن معیتمزده برذات دخی
استماع ایلدیکنی هم نقل وهم یمین ایتمکله فقیری تصدیق ایلدی
دیو تحقیق ایلدی (تراب ارضك بعضی سندن بعضی سنك افضلیتنده
اختلاف ایتمشلر لکن اختلاف تراب قبر نبی علیه السلامدن
ماعداده در یوخسه تراب قبر سید المرسلین علیه الصلاة والسلام
جمله سندن حتی تراب بیت خدادن دخی افضلدر بونده اختلاف
یوقدر دیمشلر (قوله طوبی فعلی وزننده خیر وسعادت معناسنه در اصلی
طیبی در یانك ماقبلی مضموم اولمغله واوه قلب اولنمشدر طوبی تقدیرا
مرفوع مبتدادر (قوله لمنتشق جار مجرور کائن کلمه سنه متعلق اولوب
خبریدر معناسی خیر وسعادت عظیمه اول تراب مبارکه یی استنشاق
ایدن ایچوندر دیمك اولور (بونك اعرابی سلام علیك ترکیبنك
اعرابی کبیدر دیمشلر (قال فی الافصاح سلام علیك مثال لجواز
وقوع النکرة مبتدا اذا تخصصت بوجه نحو شرا هر ذاناب ای شیء
عظیم بو مقامده دخی مبتدا اولان طوبی کلمه سی محذوف عظیم
صفتی ایله مخصصدر (قاضی عضد طوبی اخبار او انشاء استعمال
اولنور دعا موضعنده استعمال اولنمغله اطیب المعیشة لك معناسنه
اولور دیمش (قال شیخ زاده فی حاشیة البیضاوی والسلام بمعنی
التسلیم ای الدعا بالسلامة فمعنی سلام علیك سلمت علیك سلاما
ای دعوات ان یسلمکم الله من الافات (ایمدی بو مقامده دعا مراد
اولورسه معنی خیر وسعادت اندن استنشاق ایدن کیمسه یه اولسون
دیمك اولور جمله سی جملهٔ استینافیهٔ دعائیه اولور منتشق انتشاقدندر
یقال انتشقت الریح ای شممتها منتشق اسم فاعلدر (قوله منه جار
مجرور منتشق کلمه سنه متعلقدر ضمیر ترابه راجعدر معنی اول ترابدن
شم ایدن کیمسه یه طوبی له دیمك اولور (قوله وملتثم اسم فاعلدر تقبیل
معناسنه اولان التثامدندر مجرورا سالف الذکر منتشق اوزرینه

معطوفدر بو محلده منه کلمه سی محذوفدر مقدمنده منه ذکر
اولندیغی بو محذوفه قرینه در ملتثم منه تقدیرنده در (قال بعض
شراح معنی البیت ان تراب قبر النبی علیه الصلاة والسلام مما لا یعادل
له طیب فیا طوبی لمن استنشقه ویا طوبی لمن قبله دیمشدر (وفی البیت
مراعاة النظیر بین الطیب والانتشاق والالتثام وجناس الاشتقاق
بین طیب وطوبی والاستعارة بین ضم واعظمه

* * تخمیس * *

ملکلر ایتمده زواری ایله طورمه غلو * شمیم کلشن جناتی المغه همه سو
که پوس زائر ایچوندر اوسدهٔ دلجو * لاطیب یعدل تربا ضم اعظمه
* طوبی لمنتشق منه وملتثم *

ابان مو مفاعلن لده فعلن عن طیب عن مستفعلن صره فعلن
یاطیب مب مستفعلن تداء فعلن منه وم مفتعلن تثم فعلن
(ابان مولده عن طیب عنصره) (یاطیب مبتداء منه ومختتم)

(ابان فعل ماضیدر اصلی ابون در اجاب کبی واوك حرکه سنی ماقبلنده
ساکن اولان بایه ویردك واو ساکن ماقبلی مفتوح واوی الفه قلب
ایتدك ابان اولدی تحتنده فاعل ضمیری مستتر خدای متعاله راجعدر
ابان فعلی کاه بنفسه تعدیه ایدر (قال الشیخ یقال ابانه ای اظهره وکاه
کشف معناسی تضمین اولنوب عن ایله تعدیه ایدر کما یقال ابان عنه
ای کشف عنه دیمکدر مولده مصدر میمیدر ابان فعلنك مفعولیدر
جمله سی ابتدائیه در مولد ضمیره مضافدر ضمیر پیغمبر آخر الزمان
علیه الصلاة والسلامه راجعدر بو صورتده دیمك اولور که رسالت
پناه علیه الصلاة والسلام افندیمزی جناب کبریا جل شانه اصل
طیبدن اظهار ایلدی یعنی ولادت همایونی که اب ایله جددن
طیبدن ظهور ایلدی اب ایله جده فرائضده دخی اصل دیرلر
اشبو عنصر پاك واصل طیبدن ولادت سعادتی اظهار ایلدی دیمك
اباوامهات سلطان رسالت علیه الصلاة والسلامك طهارتنده ونکاح
صحیح ایله نسل وحسب طاهردن صاحب سعادت علیه السلامك
ولادت ظهورینه اشارت اولوردر صاحبی ابان فعل ماض من
الابانة بمعنی الاظهار وفاعله راجع الی الله تعالی او فاعله الیوم الاتی

فى البيت الاتى ومولده بالنصب مفعوله مضاف الى ضمير النبى عليه
الصلاة والسلام اى اظهر مولده يوم عظيم وقعت فيه الوقايع
العجيبة الاتية فى الابيات الاتيـة فيكون على هذا مجاز فى الاسناد
(يعنى بعض شراح ابان فعلنك فاعلى بيت آتيده مذكور اولان
يوم كلمه سيدر ديمش يعنى ملوك كفرهٔ اطراف وكياسره نك اضمحلال
دولت وانطفاء چراغ اقباللرينى تفرس وفهم ايلـدكلرى يوم
معهود كه او كونده بيك سنه دن برو منطفى اولميان آتش پرستان
فرسك نيرانلرينك دفعة سونوب كليا منطفى اولمش قصر كسرى
منهدم واصنام ساقطه وسائر بر وجه آتى ناظمك ذكر ايلديكى
خوارق عاداتك وعلاماتك ظهورى كونيدر ايشته اوكون يعنى اول
يوم ولادت سعادتى ابانه واظهار ايلدى ديمك اولور واقعـده
مشركين وقياصره بر امر عظيمك حدوث وظهور ايده جكنى اول
كونده تفرس وجزم ايتمشلر ايدى كويا او كون نطق جال اولوب
ولادت پيغمبر ذيشان عليه السلامى اظهار ايلدى ديمك مألنده در
بو صورتده مولده ابان فعلنك مفعولى اولور قوله عن طيب عن حرف جر
ابان فعلنه متعلقدر طيب برقاچ معنايه كلور بو مقامده خوب وطاهر
معناسنه در السنهٔ ناسده برشئ مدح واستحسانده تعبير ايدرلر مشهوردر
(قال الحنفى الطيب ما يتطيب به وجاء بمعنى المصدر يقـال طاب
يطيب طيبا ويقال هذا شيئ طيب اى طاهر نظيف قال الله تعالى
(فتيمموا صعيدا طيبا) اى طاهرا وقد يقـال بمعنى مستلذ الطعم
والرائحة قال الشاعر (من طيب نكهتها وردو ريقتها قند) و يطلق
الخبيث مقابلا للمعنيين قال الله تعالى (والبلد الطيب يخرج نباته
باذن ربه والذى خبث لايخرج الا نكدا) وقد يطلق على الحل
والصلاح والجود قال الله تعالى (فانكحوا ما طاب لكم من النساء)
اى ما حل لكم وقال الله تعالى (ياايها الذين آمنوا انفقوا من طيبات
ما كسبتم) اى من جياد مكسوبكم او من حلالها وفى ضده (ولا تيمموا
الخبيث) انتهى (بعض شراح طيب خوب وكوزل معناسنه در ديمش
خبيث ضدى اولديغى اعتبار يله معناى مناسب اولور قوله عنصره
اصل وحسب معناسنه در اكه بناء اصل مركبات اولان تراب ونار

وماء وباده عناصر اربعه ديرلر فى القاموس العنصر بالضم والفتح الاصل
والحسب طيبك عنصره اضافتى صفتك موصوفه اضافتى قبيلندندر
عنصره نك ضميرى صاحب رسالت عليه الصلاة والسلامه راجع
اولوب طيب الاصل كلمه سى آبا وامهاتلرينك طيب اولوب طاهر
وحسيب اولدقلرينه دلالت ايتمكله بو بيت دلارا سيد الانبيا عليه
الصلاة والسلام من ازكاها افنديمزك والدين سعادتمندلرينك
ايمان ايله اتصافلرينه اشارت اولور زيرا مشرك خبيثدر طيب
وطهارت ايله متصف اولماز (قال صاحب الدرة وقد ذهب
كثير من العلماء المتأخرين من الحنفية والشافعية الى ايمانهما وقد
صح اجماعه من الحفاظ كالقرطبى وابن ناصر الدين الشامى وغيرهما
حديث ان ابويه عليه السلام احياهما الله له فامنا به اكراما له
وخصوصية وليس احياؤهما بممتنع شرعا ولا عقلا ومن الجائز
ان يكون الايمان متأخرا عن الحديث الدال على الكفر بوندن
ماعدا كذلك صاحب سعادت افنديمز عليه الصلاة والسلامك
نكاح صحيح ايله اصلاب طاهره وارحام طيبه دن طلوع ايله مصفى
ومهذب اولدقلرينى دخى بياندر كما قال صلى الله عليه وسلم (انا
انفسكم نسبا وطهرا وحسبا لم يزل الله ينقلنى من الاصلاب الطيبة
الى الارحام الطـاهرة مصفى مهذبا لاتتشعب شعبتـان الا كنت
فى خيرهما فانا خيركم نفسا وخيركم ابا) كذا ذكره السيوطى (قوله
ياطيب مبتدأ يا حرف ندادر طيب منادادر بو محلـده فتح اوزره
مبنيدر قاعده منادى مفرد ومعرفه اولسه ضم اوزره مبنى اولوب
محلا منصوب مقدر ادعو كلمه سنك مفعولى اولور مفرد ايله مراد
مضاف وشبه مضاف اولمياندر (شبه مضاف كل اسم لايتم معناه
الا بانضمـام امر آخر اليه ايله تعريف ايدرلر مفرد معرفه يازيد
كبى واكر منادى يه لام استغاثهٔ مفتوحه داخل اولورسه مجرور
اولور يالزيد كبى واكر منادايه الف استغاثه كلسه منادى فتح اوزره
مبنى اولور وآخرنه ها الحـاق اولنور يازيداه كبى (بو مذكوراتك
ما عـداسنده منادى منصوب اولور يعنى منادى نكره اولسه
يارجلا كبى ياخود منـادى مضاف اولسه ياعبد الله كبى ياخود

شبه مضاف اولسه یاطالعا جبلا کبی (ایمدی یاطیب هم نکره
وهم مضاف در نصبنك ایکی شرطی بولنمغله بالاولویه یاطیب
کلمه‌سی منادای منصوبدر (بومحلده ندا مجرد تعجب ایچوندر (کما قال
صاحب الدرة النداء ههنا للتعجب اذلاینادی الا العقلاء او المنزل
منزلته والعرب اذا استعظم امرانا داه علی سبیل التعجب وقیل
المنادی محذوف ای یا اولی الالباب انظروا طیب ابتدائه وانتهائه دیمش
(قال الشیخ رحمه الله والمقصود بالنداء محذوف ای یا ایها العقلا
انظروا الی طیب ابتدائه وطیب انتهائه ای الی طیبه فیهما وقدید کر
طرفا الشیء ویراد مجموعه کما فی قوله تعالی (وسبحوه بکرة
واصیلا) ای دائما یعنی ناظمك طیب ابتدا وطیب انتها دن مرادی
صاحب سعادت علیه الصلاة والسلام افندیمز بدایتندن نهایتنه
کلنجه دائما هر حالنده مستمرا طیبدر دیمکدر که تعجب اشبو طیب
مستمر وملازمدن حاصل اولوب ایها العقلا نظر ایدك بوطیب
وکمال حسنه بونه استمراردر که مبدأدن ختامه دك دائما بوطیب
ملازم دائمی برآن کند ولردن زائل اولمیه تمام جای تعجبدر مألنده
اوله (کما قال الشیخ المراد من هذا النداء التعجب من الطیب
المستمر انتهی (بعض شراح المنادی فی امثال هذه المقام اما لمجرد
التعجب او یقدر بعده منادی بحسب ما یناسب المقام دیمشدر ابن
ملك قوله لاطیب معنی النداء فیه یا طیب تعالی فهذا اوانك یتعجب
منه المتعجبون دیمشدر (قوله مبتداء ومختتم اسم زمان اولورسه
ابتداء زمان سعادتلری یعنی فاتحه‌لری که زمان ولادتلری وخاتمه‌لری که
حقیقة واصل الی الله اولدقلری زمان ختم وانتقاللری طیبدر
وحسندر دیمك اولور (قوله منه جار مجرور مقدر کائن کلمه‌سنه متعلق
اولوب مبتداء لفظینك صفتیدر (ومختتم ذکر اولنان مبتداء اوزرینه
معطوفدر (بومحلده منه کلمه‌سی محذوفدر مقدما مذکور اولان
منه لفظی محذوفه قرینه‌در (مختتم منه دیمکدر (شراح المبتداء
والمختتم اما مصدر میمی او اسم زمان او اسم مکان ومبتداء الشیء
ومختتمه اوله وآخره دیدیکی اوزره معنی ابتدا وختاملری یاخود
زمان ابتدالری وزمان اختاملری یاخود ابتداء مکانلری یعنی مکهٔ

مکرمه ومکان ختاملری یعنی مدینهٔ منوره جمله‌سی طیبدر مألنده
اولور (محصول معنای بیت) الله سبحانه وتعالی پیغمبریمز
علیه الصلاة والسلامك ولادت وظهورینی اصل طیب وطاهر
وحسن وحسبدن ابانه واظهار ایلدی یا اهل نظر نظر ایدك
افندیمزده اولان طیب ابتدا واختتام مستمره نه کونه طیب ونه کونه
حسندر باقك برکره بویله طیب مستمر تمام جای تعجبدر دیمك اوله
(وفی البیت من البدیع التکریر فی طیب وطیب والمقابلة فی مبتدأ ومختتم

* * تخمیس * *

بهار دوحهٔ امکاندر او سرو سهی
که بوی مقدمی کلدی جهانه عطرشهی
وجودی قلدی مطیب بو کهنه بارکهی
ابان مولده عن طیب عنصره
یا طیب مبتداء منه ومختتم

یوم تفر مستفعلن رس فی فعلن ه الفرس ان مستفعلن نهم فعلن
قد انذروا مستفعلن بحلو فعلن ل البوس والن مستفعلن نقم فعلن
(یوم تفرس فیه الفرس انهم) (قد انذروا بحلول البوس والنقم)
ناظم علیه الرحمه مولد شریف نبوی علیه السلامی ذکر ایدوب
بعده ولادت شریفه‌دن صکره منشور وحی ورسالت ایله
اعظام وتکریملری وقتنه کلنجه مقدمات وحی ونبوت اولان
خوارق عاداتك ارهاصات دیرلر بیاننه بعده معجزات وبیناتك
تعداد وتفصیلنه شروع ایدر بعض علما بو نظم ایله معجزات
وکرامات ومعونه وغیرهایی قتی اعلا تعداد وتعریف ایتمشدر

* * شعر * *

اذا رایت امرا یخارق عادة * فمعجزة ان من نبی صدر
وان بان منه قبل وصف نبوة * فالارهاص سمه تتبع القوم فی الاثر
وان کان من بعض العوام صدوره * فکنوه حقا بالمعونة واشتهر
وان جاء یوما من ولی فانه * الکرامة فی التحقیق عند ذوی النظر
ومن فاسق ان اوفق مراده * یسمی بالاستدراج فیما قد استقر
والافید عی بالاهانة عندهم * فقد تمت الاقسام عند الذی اختبر

(یوم ظرف زمان محدود بحسب العوامل معرب اولمغله لفظا مرفوع
مبتدأ محذوفك خبریدر هو یوم تفرس تقدیرنده در (هو ضمیری
بیت اولده کی مولده کلمه سنه راجعدر مبتدا مع خبره جمله سی
استینافیه در تقدیری کانه قیل ای زمان ولادته فاجاب هو یوم فیه
یاخود یوم بیت سابقده اولان ابان فعلنك فاعلیدر بیت مقدمك
شرحنده الخ تفصیلی مرور ایلدی یاخود یومدن بدلدر و یوم طلوع
شمسدن غروبه دك اولان زماندر لکن بو محلده مطلقا وقت
معناسنه در قوله تفرس تفعل بابندن فراستدن مشتقدر معناسی فراستله
بلدی دیمکدر تعریفنده الفراسة بکسر الفاء هی الانتقال من ظواهر
الاشیاء الی بواطنها دیمشلر (الفرس بضم الفا وسکون الرا اهالیٔ
بلاد فارسدر قوم ورهط مثللی اسم جمعدر اشخاص محصوره یه
اطلاق اولنور اهالیٔ فرس کبی و قوم موسی وغیرها کبی اهالیٔ
مزبوره یه آتش پرست دیرلر نوح علیه السلامك نسلندن اولان
فارس ابن سامك اولادندن اولملریله وجه تسمیه در الفرس لفظا
مرفوع تفرس فعلنك فاعلیدر جمله سی یومك صفتیدر (قوله فیه جار
مجرور تفرس فعلنك مفعول فیهیدر ضمیری یومه راجعدر (قوله انهم
ان حروف مشبهه دندر هم ضمیری سکون اوزره مبنی محلا منصوب
ان لفظنك اسمیدر فرس کلمه سنه راجعدر قوله قد انذروا افعال بابندن
انذاردن مشتقدر خوف معنا سنه در (بعض شراح الانذار ضد
الابشار وهو اعلام بالامر المخوف دیمش قد تحقیق ایچوندر انذروانك
تحتنده قائممقام فاعلی ضمیر مستتر فرسه راجعدر فرس اسم جمع
اولمغله انذروا جمع صیغه سیله کلمشدر که انذر وا فعل ماضی جمع
مذکردر (بحلول جار مجرور انذاره متعلقدر حلول نزول ودخول
معناسنه مصدردر بوس لفظنه مضافدر مصدرك فاعلنه اضافتیدر
قوله البوس بالضم و بأس بالهمزة حزن وآلامی ایراث ایدن شدت
معناسنه در والنقم بالجر بوس اوزرینه معطوفدر نقم بکسر النون
نقمة کلمه سنك جمعیدر نعم نعمت کلمه سنك جمعی اولدیغی کبیدر
نقم عقوبت معناسنه در (محصول معنای بیت) اول یوم ولادت
سعادت اول کوندر که ذکر آتی علامانك ظهوری ایله اهالیٔ

فرس کندولر نزول شدت الام مصائب وعقوبت ایله منذر وف
اولدقلرینی اوکونده فراستله اکلدیلر بلدیلر یعنی ظهور ایدن
بو علامتلر نزول مصائب وعقوبتری منذردر دیو ب اعلام امور
مخوفه ایله منذرون اولدیلر یعنی خوف و خشیته دوشدیلر زیرا
انذار تبشیرك ضدیدر تبشیر خبر مسرتی اعلامدر که امور سارهیی
اعلام ایله مسرور اولمق مبشر اولمقدر (پس منذرون اولمق امور
مخوفه اعلامی ایله قورقوب خوف وخشیته دوشدکلریدر (انذروا
کلمه سنك صیغهٔ مجهول اوزره معناسی بو وجهله مستفاددر
(درة المضیئه والمعنی یوم مولد النبی علیه الصلاة والسلام یوم
عظیم تفرس فی ذلك الیوم الفرس وسائر الکفرة بحلول الشدائد
علیهم ونزول العقوبة الیهم لما رأوا من علامات مولده علیه السلام
عبارتیله معنی ویرمش لکن عبارتك معناسندن ناقصدر که انذروا
کلمه سنه تعرض اولنمامش اولور (بعض شراح قوله یوم مرفوع
بدل مولده ان جعل اسم زمان والمعنی یوم ولادته یوم علم فیه
الفرس بالفراسة انهم منذرون بحلول البوس والنقم فانه خمدت
نیرانهم ولم یخمد قبل ذلك الف سنة وهذا من معجزاته دیمشدر
(وفی البیت من البدیع الجناس اللاحق فی تفرس الفرس ومراعات
النظیر بین قد انذروا والحلول والبوس والنقم

* * تخمیس * *

طلوع شمس سعادتده حزنله همه سو
جهانی کورمدی خفاش طینتان عدو
* نذیر خوف کلوب ایتدی سرلرینی فرو*
* یوم تفرس فیه الفرس انهم *
* قد انذروا بحلول البوس والنقم*

وبات ای مفاعلن وان کس فاعلن ری وهو من مستفعلن صدع فعلن
کشمل اص مفاعلن حاب کس فاعلن ری غیرمل مستفعلن تئم فعلن
وبات ایوان کسری وهو منصدع) (کشمل اصحاب کسری غیر ملتئم
وبات واو عاطفه در بات افعال ناقصه دندر معلوم اوله که افعال ناقصه
کثیر الاستعمال اولمغله بو مناسبتله لزومی مقداری انتخاب اولنوب

بيانته شروع مناسب كورلمشدر (قال فى النحو الافعال الناقصة
ماوضعت لتقرير الفاعل على صفة مخصوصة نحو كان زيد عالما
فكان جعل زيدا على صفة كونه عالما فى الماضى ويدخل هذه الافعال
على الجملة الاسمية المركبة من المبتدأ والخبر فترفع هذه الافعال
الجزء الاول لكونه فاعلا وتنصب الجزء الثانى تشبيهه بالمفعول به
فى توقف الفعل عليه نحو كان زيد عالما فكان يكون ناقصة كائنة
لثبوت خبرها لاسمها ثبوتا كائنا فى الزمان الماضى دائما من غير انقطاع
لاحق نحو كان زيد فاضلا اومنقطعا نحو كان زيد غنيا فافتقر
ويكون بمعنى صار ويكون فيها ضمير الشان ان كان يكون ناقصة
ويكون فيها ضمير الشان اسمالها والجملة الواقعة بعدها خبرا مفسرا
للضمير (كقول الشاعر (اذامت كان الناس صنفان) (سامت ومادح
فكان للشان) وقديكون كان تامة يتم بالمرفوع من غير حاجة الى
المنصوب بمعنى ثبت و وقع كقوله تعالى (كن فيكون) والمقدور كائن
وقد يكون زائدة وهى التى وجودها وعدمها لايخل بالمعنى الاصلى
كقوله تعالى (كيف نكلم من كان فى المهد صبيا) فكان لتحسين
اللفظ ولفظة صار للانتقال امامن صفة الى صفة نحو صار زيد
الى بلد كذا اومن حقيقة الى حقيقة اومن بكر الى عمرو (ايمدى بات
كلمه سى اصل كندومعناسنه اولورسه نته كيم تفصيلى ذكر اولندى
ديمك اولور كه بات ايوان كسرى يعنى انصداع ايوان كسرى
جميع ليلده واقع اولدى ديمك اولوب اخشامدن صباحه دك ايوان
كسرانك شيئا فشيئا تدريج ايله انصداع وانهزامى متمادى اولمق
اوزره منصدع ومنهزم اولدى ديمك اولور اكر بات صار معناسنه
اولورسه ايوان كسرى انهدام ايله كيجه لدى يعنى همان منهدم
اولدى ديمكدر (شارح صاحب الدره بات فعل ماضى من البيتوتة
وهو كون الشخص فى الليل ديمش (شارح حنفى بات من الافعال
الناقصة يجئ لاقتران مضمون الجملة بالليل وقد يجئ بمعنى صار
وقد يجئ تاما ديمشدر بات فعلنك اسمى ايوان كلمه سيدر ايوان
فارسيدن معربدر (شارح در المضيئه الايوان صفة عظيمة
يجلس فيه الملوك ولايكون لبعض جوانبه جدار (شارح حنفى

الايوان بالكسر لبيت يكون سقفه محدبا لايكون لاحد جانبيه
جدار ديمش بو تعريفه كوره وزرا وملوكك ديوانخانه لرى امثالندن
اوله ايوان بات فعلنك اسميدر كسرايه مضافدر كسرى لفظى
معربدر اسم جنسدر مطلقا شاهان فارسه اطلاق اولنور فارسك
اول ملوكلرى دارادر آخر ملوكلرى يزدجردر مدت سلطنتلرى
بشيوز سنه يه منتهيدر بو بيتده مذكور اولان كسراده شراح
اختلاف ايتمشلردر مختار اولان مصرع اولده كى كسرى ولادت
سعادتده ملك فارس اولان نوشروان عادلدر كه حقنده (ولدت
فى زمان عادل) حديث شريفى وارد اولمشدر مصرع ثانيده اولان
كسرادن مراد زمان نبوتده ملك فارس اولان هرمز بن قباددر كه
دعوة اسلام ايچون كندويه ارسال اولنان فرمان واجب الامتثال
نامه سلطان كونينى عليه السلام عدم قبول ايله شق ايتمكله حقنده
(مزق الله ملكه) دعاء عليهى صادر اولوب سهام قهر الهى
اولا بلا تأخير كندويه بعده ملك وسلطنت ودولتنه اصابت
ايدوب دولتلرى منقرض وخاك اضمحلالده پريشان وتارمار
اولمشدر (درة المضيئه بوكونه تفصيل ايدركه روى انه فى ليلة
التى ولد فيها رسول الله صلى الله عليه وسلم ارتج ايوان كسرى
وسقط منه اربع عشرة شرفة وبقيت ثمانية شرفات على عدد
ثمانية من الاكاسرة الذين ملكوا الفرس بعده الى خلافة عمر بن
الخطاب رضى الله عنه (قوله وهوده واو حاليه در هو ضمير بارز
مبنى محلا مرفوع مبتدادر منصدع خبريدر جمله سى ايواندن حالدر
(بعض شراح مبتدا مع خبره جمله سى بات فعلنك خبريدر وهو
قولنده اولان واو زائده در لصوق خبر ايچوندر ديمش (منصدع
انصداعدر كه انشقاق معناسنه در (شارح حنفى ومنه انصداع
الناس اى تفرقوا والصداع اذا يلحق الرأس كانه تفككت اجزائها
بعضها عن بعض ومن ذلك المرهفات الصوارم ديمشدر قوله كشمل
كاف بمعنى مثلدر منصدع لفظنك صفتيدر لكن حقيقتده منصدع
لفظنك مفعول مطلق اولان محذوف انصداعا كلمه سنك صفتيدر
فهو منصدع انصداعا مثل شمل اصحاب الخ تقديرنده در (شمل

کلمه‌سی اضداد دندر اجتماع معناسنده استعمال اولور فرق الله
شملهم ای ما اجتمع من امرهم کبی کذلك افتراق معناسنده استعمالی
جمع الله شملهم کبی ای افترقها دیمکدر قوله اصحاب کلمه‌سنه مضافدر
اصحاب وکلاء دولت و رجال سلطنت واعوان وعسکردر وصحب‌ك
جمعیدر (وصحب مصاحب معناسنه در که لغتده مقارن دیمکدر
معنای اصطلاحی مراددر اصحاب دخی کسرایه مضافدر کسری
تقدیرا مجرور مضاف الیهیدر غیر لفظی شمل کلمه‌سندن حالدر قوله
ملتئم مجتمع معناسنه در غیر لفظنك مضاف الیهیدر ملتئم التیامدندر
غیر ملتئم کلمه‌سی بات فعلنك خبریدر بات جمله‌سی مصرع اولده
اولان یوم تفرس اوزرینه معطوفدر بو مقامده فیه لفظی محذوفدر
تقدیری مولده علیه السلام یوم بات فیه ایوان کسری غیر ملتئم
دیمکدر یعنی یوم مولد سعادتی اویله بر کوندر که ایوان کسری
منصدع اولدیغی حالده بات غیر ملتئم دیعك مالندهدر (بو وقعه‌یی
شارح شیخ زاده بو وجهله نقل ایدر که والمراد من کسری
فی المصراع الثانی هو یزدجر وهو اخر الاکاسرة وقد ملك
الفرس وجعل رستم بن فرخ صاحب الجیش وقال له هذه الخزائن
بین یدیك واکفنی امر العرب دخلوا فی بلادنا فذهب رستم من خراسان
فی مأتی الف رجل الی وادی العراق ونقضت الدهاقنة عهدهم
وهجموا وسبوا علی المسلمین من کل جانب فوجه عمر رضی الله عنه
العساکر المنصورة وجعل سعد بن ابی وقاص صاحب الجیش
اقبل علی رستم للمحاربة وهو کان منجما وکان یکره الخروج الی
قتال العرب ومع هذا رأی فی المنام کان ملکا یجمع سلاح اهل
فارس ویعطیها النبی صلی الله علیه وسلم ویعطیها النبی عمر
رضی الله عنه فازداد غم وجبن الا انه ما وجد بدا من اطاعة یزدجر
فلما اصطفت الفریقان انهزمت الفرس ونهض سعد بن ابی وقاص
خلفهم یفرق شملهم ویقتل حربهم وقتل رستم ولم یجمع بعد ذلك
شمل اصحابه (وفیه من البدیع التکریر فی الکسری والتشبیه فی کشمل
ومراعاة النظیر بین المنصدع وغیر ملتئم والتلمیح والتخییر فی ملتئم

* * تخمیس * *

* کلنجه همت معیار مقدمیله بتون *
* یقلدی کافری بنیاد کفر شرك مدن *
* بشارت اولدی هدایت عمارتینه اوکون *
* وبات ایوان کسری وهو منصدع *
* کشمل اصحاب کسری غیر ملتئم *

والنارخا مستفعلن مدةال فعلن انفاس من مستفعلن اسف فعلن
علیه والن مفاعلن نهرسا فاعلن هی العین من مستفعلن سدم فعلن
(والنار خامدة الانفاس من اسف) علیه والنهر ساهی العین من سدم)
والنار واو عاطفه در النار مرفوع مبتدا نار مؤنث سماعیدر خامدة خبریدر
جمله‌سی بیت اولده اولان بات اوزرینه معطوفدر جملهٔ فعلیه
اوزرینه جملهٔ اسمیه‌یی عطف جائزدر خامدة خموددندر خمود النار
انطفائها وسکون لهیبهادر دیمشلر انفاسه مضافدر اسم فاعلك
مفعولنه اضافتی قبیلندن اضافت لفظیه‌در (قوله الانفاس نفسك
جمعیدر قلبده اولان حرارت غریزیه‌یی ترویح وبخار ناریه‌دن تصفیه
ایچون بقدرة الله تعالی خارجدن قلبه دخول وبخار ناریه ایله
مخلوط اولوب بعده معا خارجه خروج ایدن مایه الحیات الحیوانی
اولان هوادر (شیخ سعدینك هر نفسی که فرو میرود ممد حیاتست
وچون بر می آید مفرح ذات دیدیکیدر انفاس کلمه‌سنده استعارهٔ
تخییلیه واردر زیرا نارده انسان کبی نفس متصور دکلدر
کذلك عین دخی بویله‌در (ایمدی نارده اولان استعارهٔ
بالکنایه‌نك انفاسه کلمه‌سی قرینه‌سیدر که امر تخییلیده مستعملدر
نار کلمه‌سنده استعارهٔ مکنیه بو وجهله‌درکه (ناظم نار مجوسی
فری وپرتوی کتمش سویو نمکه قریب اولدیغی جهتدن ثروتی
وقوت ظهری کتمش ضعیف ملوك ومحزون انسان متأسفه
نفسنده تشبیه ایدر انسانك ملایمی اولان انفاس کلمه‌سنی ناره اثبات
قرینهٔ استعاره‌در (کذلك نهر کلمه‌سنده دخی بو وجهله
استعارهٔ بالکنایه واردر (کما قال درة المضیئة وفی البیت استعارتان
بالکنایة فی النار والنهر وتخییلیتان فی الانفاس والعین الذین من

لوازم الحيوان (قوله من اسف حرف جر خامدة كلمه سنه متعلقدر
اسف حزن معناسنه در (نته كيم يعقوب عليه السلامك حالن
بياننده قوله تعالى (ياأسفى على يوسف) آيت كريمه سنده مبيندر
(وفى الحديث ان ابابكر رجل اسيف اى سريع الحزن بيورلمش قوله
عليه جار مجرور اسف كلمه سنه متعلقدر ضمير ايوان ياخود كسرايه
راجعدر ياخود اهل فرسه راجعدر (قوله والنهر الف لام مضاف
اليهدن عوضدر نهرهم تقديرنده در كذلك والنار كلمه سنده اولان
الف لام دخى بويله نارهم تقديرنده در اى نار المجوس اونار اهل
الفرس ديمكدر نهر مجراى مادر (بعض شراح النهر بسكون
الهاء وفتحها مجرى الماء اذا كان عظيما واذا كان صغيرا يسمى
جدولا ديمش (ساهى سهودن اسم فاعلدر سهو غفلت معناسنه در
قال الله تعالى (فويل للمصلين الذين هم عن صلاتهم ساهون)
الآية سجدة السهو بوندندر (قوله من سدم من تعليليه در (ساهى
كلمه سنه متعلقدر سدم حركه ايله حزن وندم معناسنه در (شارح
شيخ زاده ساهى العين اى غافل العين من سدم اى من ندم يعنى
ضل الطريق من التحير لان النادم لايخلوا عن حيرة ديمشدر
بو مقامده نهردن مراد ذكر محل ارادهٔ حال ارلمق اوزره ماء
نهردر كه مجراى قديمندن چيقوب محل آخره جريان ايدن مادر
يوخسه نهر دكلدر آسانده مجاز اولان سيل مفعم وسال الميزاب
قبيلندندر زيرا نهر مجراى مادر كما سبق ياخود (ناظم عليه الرحمه
ساهى العين تعبيرى ايله عيندن ماء نهر مراد ايدر زيرا عين لغتده
مادر (اهمدى ساهى لفظى عينه نسبت اولندقده عينى ساهى
ديمك ماسى ساهى ومخطى وغافل ديمك اولمغين اهل فارسك
صويى مجراى قديمندن چيقمغله ساهى وضال اولديغى كذلك
بيان اولور يعنى كسرانك ايوانك انهدامنه ياخود كسرانك
دولتنك قرب اضمحلالنه ديار فرسك عينى حزن والم ايله ساهى
العين اولدى يعنى سهو ايدوب مجراى قديمندن چيقوب ضال
اولدى ديمك مآلنده اولور بونده لطافت بودر كه حزن والمدن
حيره چشم اولوب ساهى وغافل اولان كيمسه ياكلوب چيقوب

صحرا و بيابانى كشت وكذار ايلديكنه نوعا تشبيه اولور (نته كيم
نهر لفظنده استعارهٔ بالكنايه واردر كه (ناظم نهرى حزن وحيرتله
والمله غافل يولندن چيقوب بيابانه دوشن كيمسه يه نفسنده تشبيه
ايدوب مشبه اولان انسانك ملايمى اولان عينى نهره اثباتى قرينهٔ
استعاره در (شارح شيخ زاده و اراد بالنهر الفرات فانه روى
انه فى الليلة التى ولد فيها رسول الله صلى الله عليه وسلم خمدت
النيران التى حفظوها من الف سنة وطغى الفرات وملاء سماوة
وهى بادية بين دمشق وعراق وصلى الله على حبيبه الذى اختص
بحسن الاخلاق ديمشدر (شارح درة المضيئه والمعنى ان نار المجوس
التى لم تسكن من الف عام خمدت ليلة المولد صلى الله عليه وسلم
من الالم والحزن على اهلها ونهر الفرات انتقل من مجراه ووقع
فى البادية حزنا عليهم (شارح الحنفى والمعنى ان نار المجوس وماء
نهرهم قد لحقا من الدهشة والحيرة والاضطراب ما يلحق
ذوى العقول عند الاحساس بحلول الحوادث والمصائب فقد خمد
لهبها من شدة ما يلحقها من الاسف على زوال ملك موقديها
وماء الفرات قد ضل السبيل وهو كمجنون قد فك سلاسله
ديمش (محصول معناى بيت) بيك سنه دنبرو انطفا
كورمين نار اهل فرس كه ندويه عبادت ايدن دارايه ياخود
ايوانك انهدامنه ياخود اهل فارسه تأسفدن منطفى اولدى
ونهرلرى ياخود ماء نهرلرى حزن وندامتدن ساهى اولمشدر كه
سهو وغفلت ايدوب مجراى قديمندن يعنى يولندن چيقوب بيابانه
دوشمشدر (خلاصهٔ مآل بودر كه متأسف وحزن ومتحير ونادم
وساهى اولان شخص كبى بونلر كويا اهل فرسه تأسف واهل
فرسك باشلرينه كله جك مصائبه حزن وندامت وماتم اظهاريله
مولد فخر كائنات عليه الصلاة والسلامه ايما واشارت
ايلديلر ديمك اولور (ياخود پيغمبريمز آخر الزمان صلى الله
عليه وسلمك معجزاتندندر كه مولد سعادتلرنده اهل
فارسك صولرى الردن يوزجويروب اسقا واروادن نادم اولمشدر
ديمك اوله (زيرا سدم ندامت معناسنه اولديغى بالاده بيان

اولندی (وفيه من البديع المقابلة الملحقة بالطباق بين النار
والنهر والاستعارة فی خامدة الانفاس وساهرة العين والمرشحة
فی من اسف ومن سدم ومراعات النظير بين خامدة الانفاس وساهرة
العين و بين الاسف و الندم والتكميل فی من اسف ومن سدم

* * تخميس * *

* كلنجه سقينه ماء الحيات جود كفن *
* ايشتدی عين حياتك قدوم پرشرفن *
* سو يوندی خانه سی آتش پرست پرتلفن *
* والنار خامدة الانفاس من اسف *
* عليه والنهر ساهی العين من سدم *

وساء سا مفاعلن وة ان فعلن غاضت بحی مستفعلن رتها فعلن
ور دوا مفاعلن ردها فعلن بالغيظ حی مستفعلن ن ضم فعلن
(وساء ساوة ان غاضت بحيرتها) (ورد واردها بالغيظ حين ضم)
(واو بيت سابقده كی جملهٔ اسميه يه ياخود بيت اسبقده اولان جملهٔ
فعليه يه عطف ايچوندر (ساء يسوء سوءا بالفتح وسوءة فعل
ماضيدر ساءه احزنه معناسنه در ديمشلر سوء بالضم اسمدر مسرتك
ضديدر (نته كيم بعض شراح ساءه ای جعله محزونا ومغموما
والاسم السوء ديمش (شارح مصنفك ووجه الاساءة وهوانه
قد حصل لهم من هذه العلامة العلم بصير ورتهم مغلوبين لاهل
الاسلام و بان دينهم سينسخ بدين النبی صلی الله عليه وسلم ديمش
(ساوة ساء فعلنك مفعوليدر ساوه نواحی عراقدن بر بلده نك اسميدر
علميه و عجمه علتيله غير منصرفدر (قوله ان غاضت ان مصدريه در
غاضت فعل ماضئ مؤنثدر (شارح حنفی وغاضت من غاض الماء
اذا غار وابتلعته الارض ومنه قوله تعالی (وغيض الماء) (شارح
مصنفك والمعنی ان انعدام ماء هذه البحيرة وصيرورة تلك البحيرة
يابسا جعل اهل ساوة محزونا ومهموما ديمشلردر (قوله بحيرتها غاضت
فعلنك فاعليدر جمله سی تأويل مصدرده ساء فعلنك فاعليدر.
بحيرة بحرك تصغيريدر بحر صغير ديمكدر (بحيرة ساوه شهرينك
يانده واقع واهل ساوه يی اروا ايدن بر كولدر (نته كيم ازنيق كولی

وصبانجه

وصبانجه كولی انلر دخی بر بحيره در (شارح البحيرة اسم ماء مجتمع
واسع الطول والعرض بقرب ساوة كبحيرة طبريه غاض ليلة الميلاد
بارادة الله تعالی وكانت حواليها بيع وكنايس معتبرة فكان غيضها
سببا لخراب ساوة ديمش بحيرتها ضميری سا وه يه راجعدر ضمير
محلا مجرور بحيرة كلمه سنك مضاف اليهيدر (قوله ورد فعل ماضئ
مجهولدر ورد وطرد معناسنه در قوله واردها قائممقام فاعليدر (وارد
صوايچمكه كلن كيمسه يه ديرلر ورد كلمه سی معلوم صيغه سيله اولمق
مختاردر (بو صورتده ورد فعلنك تحتنده مستتر فاعل ضميری
مصراع اولده اولان بحيره كلمه سنه راجعدر (ياخود غاضت
كلمه سندن مستفاد اولان غيضه راجعدر (واردها مفعوليدر
ها ضميری بحيره يه راجع اولور ورد جمله سی مصراع اولده اولان
غاضت اوزرينه ياخود ساء اوزرينه معطوفدر تقديری (ورد غيض
الماء الوارد الظمآن ديمكدر (قوله الغيظ بالظأ غضب معناسنه در
جار ايله مجرور اولوب رد فعلنه متعلقدر باء ملابسه مصاحبت
ايچوندر (بعضيلر بالغيض ضاد معجمه ايله در ديمش بو صورتده
غار معناسنه اولان غاض فعلنك مصدری اولوب باطمق ويره
گچمك معناسنه اولمغين باسببيه اولمغله تقديری رد الوارد بسبب
غيض الماء وذهابه ديمك اولور (حين رد كلمه سنك ظرفيدر (ضمی
فعلنك جمله سنه مضافدر قوله ضمی ضمأ دندر كه ضمأ عطشدر ضمی
فعل ماضيدر اصلنده همزه ايله ضمئ در مهموز اللامدر تخفيف
ايچون ووزن ايچون همزه يا يه ابدال اولنمشدر (بو مقوله ابدال كلام
عربده كثيردر بعض نسخه ده ياسز ضم وارد اولمشدر (شراح
سقطت الهمزة للضرورة والياء للاشباع ديمش وحاصل المعنی واحزن
اهل ساوه نقص ماء بحرها وانقطاعه بالكلية ليلة ولادته صلی الله
عليه و سلم و رجع طالب الماء بالغضب حين عطش ولم يجد الماء
فی البحيرة ديمش (ايمدی رد معلوم صيغه سيله اولديغی تقدير اوزره
(محصول معنای بيت) اهل ساوه يی بحيره سنك غار اولوب يره
باطمه سی محزون ايلدی زيرا اهل ساوه يه اول حالت علامت رديه
اولمشيديكه دين باطللرينك ودولتلرينك موجب اضمحلالی اولان

پیغمبر آخر الزمان علیه الصلاة والسلامك ولادت سعادتلرینك
علامتی ایدی کذلك اول بحیره‌نك یره بچمه سی عطشان اولدیغی
وقتده صو المغه کلن واردی غضب ایله رد وطرد ایلدی دیمك اولور
واکر رد کلمه‌سی مجهول صیغه‌سیله اولورسه (معنای مصراع ثانی)
اول بحیره‌یه عطشان اولدیغی وقتده صو المغه کلن غضب ایله رد
اولندی دیمکدر وفی البیت من البدیع المقابلة بین الماء والنار والتشبیه
والتبدیل والمجاز

* * تخمیس * *

* ایرنجه مملکت عالمه او شاه هدا *
حزین ومضطرب جرمی اولدی اهل شقا
*جابله یره بچسه بحیره کبی سزا *
* وساء ساوة ان غاضت بحیرتها *
* ورد واردها بالغیظ حین ضمی *

کان بالن مفاعلن نار ما فاعلن بالماء من مستفعلن بلل فعلن
حزنا وبال مستفعلن ماء ما فاعلن بالنار من مستفعلن ضرم فعلن
(کان بالنار ما بالماء من بلل) (حزنا وبالماء ما بالنار من ضرم)
ناظم علیه الرحمه سابق الذکر مجوسك آتشنك وماء اهل کفرك
حزن وتغیر حاللرینی زیاده تحقیق ایچون وبیان ایچون جمع
اضداد ایله بو صورت غریبه ایله تعبیر ایتمش که (قوله کان حروف
مشبهه‌دندر بالنار محذوف کائن کلمه‌سنه متعلق ظرف مستقردر
جار مع المجرور محلا مرفوع کان لفظنك اسمی اوزرینه مقدم
خبریدر بالنارده اولان الف لام عهد خارجیدر مراد بیت اسبقده
مذکور اولان نار مجوسدر با کلمه‌سی الصاق ایچوندر ماء موصوله‌در
قوله بالماء محذوف حصل فعلنه متعلقدر جار مع المجرور ما موصولك
صله‌سیدر ماء موصول جمله‌سی محلا منصوب کان کلمه‌سنك اسمیدر
(مایی اهل حکمت جوهر لطیف یتلون بلون انائه ایله تعریف
ایتمشلر (قوله من بلل کائن محذوفنه متعلق اولوب مایی بیاندر
تقدیری کان البلل الکائن بالماء حصل فی النار دیمك اولور (بلل
بحرکة اللام رطوبت ویاشلق معناسنه‌در قوله حزنا مصرع اولده

کان بالنار کلمه‌سنده حرف جرك متعلق اولان محذوف وحصل
فعلنك مفعول له سیدر دیمك اولور که ماده اولان یاشلق رطوبت
کمال حزندن حزن ایچون نارده حاصل اولدی یعنی نار مجوس
بر رتبه‌ده منطفی اولدیکه حزنا کندوده یاشلق حاصل اولدی کویا
مجوسك حالنه کمال حزندن اغلدی وکریان اولدی اول رطوبت
کوزی یاشیدر دیمکه اشارت ایدر یاخود نار مجوسك کمال مرتبه
انطفاسنه اشارت اولور (شارح شیخ زاده قوله حزنا مفعول له
والعامل فیه متعلق الظرف وهو مقدر فی المعطوف علیه فان الحزن
یورث البکاء واجتماع الحرارة فی القلب دیمشدر وبالماء واو عاطفه‌در
بالماء جار مع المجرور کذلك کائن کلمه‌سنه متعلق اولوب مصراع
اولده بالنار اوزرینه معطوفدر ما بالنار ما موصوله‌در بالنار محذوف
حاصل فعلنه متعلق اولوب مانك صله‌سیدر تقدیری کان بالماء
ما حصل بالنار دیمکدر ماء موصول مع صلته جمله‌سی مصراع
اولده اولان ما بالماء اوزرینه معطوفدر (بعض شراح اختصار
ایدوب (قوله بالنار خبر کان ماء موصوله اسمها بالماء صلة وقوله
من بلل صفة ماء حزنا مفعوله للظرف وقوله بالماء عطف علی النار
وقوله بالنار عطف علی بالماء دیمش (قوله من ضرم جار مع المجرور
کائن محذوفنه متعلق اولوب مانك صفتیدر که مایی بیاندر ضرم
نارك شعله‌سیدر ترکیده آتش یالکی دیرلر (مصراع ثانیده اولان
خلاصهٔ اعراب بو وجهله‌درکه بالماء ما بالنار من ضرم قولی مصراع
اولده اولان بالنار ما بالماء من بلل اوزرینه معطوف اولمغله کان
ما هو بالنار حصل بالماء من ضرم دیمك اولور خلاصهٔ معناده
(بعض شراح دیمشدرکه وحاصل المعنی کان بلل الماء حصل
للنار المعبود لهؤلاء المجوس کانها تبکی وتجری دموعها لاجل
زوالهم وکان التهاب النار وحرقها حصل للماء الذی کان بحیرة
فی ساوة کانه یبکی ویحرق حزنا علی مفارقة الکفار وخراب
الکنایس التی کانت حوالیها (قال المصنف یرید ان نارهم التی
عبدوها صارت خامدة الی حیث انها کانها تبدلت فاخذت صفة الماء
من جهة الحزن وماؤهم ای بحیرتهم قد تبدلت فاخذت صفة النار

فاضطرمت من غاية الغيظ (شارح شيخ زاده وكان ههنا بمعنى الظن والغرض من هذا البيت بيان تغير الزمان وانقطاع سلك الفساد وانتظام البررة ببركة قدوم سيدنا عليه الصلاة والسلام ديدى (خلاصهٔ معنى آتش وماء هر برى مستقلا طبيعت اولوب احدهمايه لازمه اولان اعراض واوصاف ايله ظاهرا اخرك اتصافى محال ايكن حزن وغم مدن حاللرى بر رتبه ده متغير اولديكه مجوسك معبود اتخاذ ايلدكلرى نارى كمال حزندن كانه اهل كفرك بحيره اولان ماء لرينك رطوبت وياشلغى صفتى ايله متصف اولدى كذلك اهل كفرك بحيره اولان مارى آتش مجوسك صفت لازمه سى اولان حرارت واشتعال ايله متصف اولدى يعنى انلر ايچون محزون ومغموم اولان آتش ومايه بو مرتبه ده تغير وضديله اتصاف ايله اضطراب كلنجه وار قياس ايله اهل ضلالته نه مرتبه تغير واضطراب كلوب مشتت الاحوال اولمق اقتضا ايدر ديمك اوله (خلاصه بيك سنه مدت يانان آتش مجوسك منطفى اولوب كليا سويمه سى وبحيره نك كمال مرتبه غائر اولوب قورومسى افراط اوزره اولديغى بيان ايچون ناظم عليه الرحمه بو تعبير دلپذير ايله ادا مراد ايلمشدر رحمه الله تعالى

* * تخميس * *

* الوب هزيمت عدونك قلوب پر علان *

* نظام شرك وضلال اويله بولدى كيم خللن *

* ويروب صفاتنى نار الدى آبدن بدلن *

* كان بالنار ما بالماء من بلل *

* حزنا وبالماء ما بالنار من ضرم *

والجن ته مستفعلن تف وال فعلن انوراسا مستفعلن طعة فعلن والحق يظ مستفعلن هر فى فعلن معنى وفى مستفعلن كلم فعلن

(والجن تهتف والانوار ساطعة) (والحق يظهر فى معنى وفى كلم) قوله والجن واو جملهٔ سابقه يه عطف ايچوندر الجن مبتدادر جن وجنه اسم جنسدر آتشدن مخلوق بر طائفه نك اسميدر جان ابو الجندر (نته كيم آدم عليه السلام ابو البشر در جنى ده اولان يا احمرى كبى مبالغه ايله مخفى ومستور اولديغنه بناء در جن لفظنك

تركيبى سترى مفيددر يعنى جيم ونون ايله تركيب ستر ايله متصف اولان شيده استعمال اولنور (بعض شراح الجن جمع جنى والياء للمبالغة (وفى القاموس الجنى منسوب الى الجن (شارحلر والجنى منسوب الى الجن يطلق على واحد منهم واما الجنة بالكسر فبمعنى الجن قال الله تعالى (من الجنة والناس) ديمشلردر وطائفهٔ مزبوره دن مسلم اولنلرينه جن تسميه ايتمشلر كافر اولنلرينه شيطان ديرلر ديمشلر بو طائفه بزلر كبى اوامر الهيه ايله مكلفلردر اشكال مختلفه ايله ملائكه كبى تشكل ايدرلر انسان علم ومعرفت جهتندن انلردن افضل واكملدر (نته كيم ملائكهٔ عظام ابو البشره سجده ايله امر اولندى معتزلى احمقلرى جنى كليا انكار ايتمشلر حق اولان قول اولدر آيت كريمه وحديث نبوى ايله مثبتدر (قوله تهتف فعل مضارعدر ومؤنثدر فاعل ضميرى جنه راجعدر جمله سى مبتدانك خبريدر جمله سى يوم تفرس بيتنده اولان تفرس اوزرينه معطوفدر (تهتف تصوت معناسنه در هتفت الحمامة تهتف اى صاحت ديرلر (لقد هتفت فى جنح الليل حمامة شعرى مشهوردر تهتف فعلنك مفعولى محذوفدر والجن تهتف بما يدل على صدق نبوته تقديرنده در (قوله والانوار مبتدادر قوله ساطعة خبريدر جمله سى تهتف فعلنك فاعلندن حالدر (انوار نورك جمعيدر نور ظلمتك ضديدر النور جوهر ظاهر بنفسه مظهر لغيره ايله تعريف ايدرلر (ساطعة مرتفعة ظاهرة معناسنه در حتى سطع الغبار وسطع النور اذا ارتفعا فى اطراف السماء ديرلر جنك چاغروب صوت وصيحه سندن مراد نبى آخر الزمان عليه الصلاة والسلامك قدومنى طائفهٔ جن غائبدن ندا وتبشير ايلديكيدر انوار ساطعه دن مقصود اثناء ولادت سعادتده ظاهر ومرتفع اولان انواردر (شارح مصنفك يريد الناظم نداء الجن فى الهوى وارجاء مكة ببشارة مولده وتكلم بما يدل على صدق نبوته ويشهد باصطفائه وتحقيق رسالته وهو علامة اخرى من العلامات وكذا ارتفاع الاصوات كما ورد فى حديث عثمان ابن عاصم قال حدثتنى ام فاطمة انها حضرت آمنة لما اخذها المخاض قالت فجعلت انظر الى النجوم وهى تقرب منى حتى قلت فى نفسى

يقعن فى الارض فلما وضعت سطع هناك نور اضاء البيت والدار
حتى اضاءت قصور الشام فظهرت تلك القصور على حواليه صلى الله
عليه وسلم وحين ولد خر ساجدا ديمشدر (والحق يظهر واو عاطفه در
الحق مبتدادر يظهر فعل مضارعدر فاعل ضميرى حقه راجعدر
جمله سى مبتدانك خبريدر مبتدا مع خبره جمله سى اول بيت اولان
والجن اوزرينه معطوفدر بعضيلر تهتف فعلنك فاعلندن
حالدر ديمش (حق واقعه مطابق اولان شيدر كرك قول وكرك
فعل باطلك ضديدر بو كلام حقدر يعنى واقعده اولان امر حقه
ورضاى بارى يه مطابقدر معنا سنده اكثر استعمال اولنور
بو مذهب باطلدر ديرلر يعنى خارجده امر حقه و اعتقاد اهل سنته
مطابق دكلدر معناسى مراد ايدرلر (بو مقامده حقله مراد پيغمبريمز
افنديمزك نبوتى حقدر واقعه مطابقدر يعنى واقعده ثابت ومتحقق
اولان اودر ديمكدر لغتده ثبت معناسنه اولان حق فعلندندر
(شارح شيخ زاده والحق ضد الباطل من حق الشئ ثبت
ديمشدر قوله من معنى من ابتدائيه در معنى كلمه سى تقديرا مجرور يظهر
فعلنه متعلقدر معنادن مراد امور عقليه در كه ذهنده موجود
صور عليه لفظله قصد اولنديغنه بناء معنى ديرلر زيرا معنى لغتده
قصد معناسنه در (ايمدى پيغمبريمز عليه الصلاة والسلام افنديمزك
حق پيغمبر اولديغنه دلالت ايلين سابق الذكر علامتدن مثلا
ايوان كسرانك انصداع وانكسارى ايله استدلال كذلك بيك
سنه دن برو منطفى اولميان آتش مجوسك انطفاسى ايله (وكذلك
ناظمك اشبو بيتك مصراع ثانيسنده والانوار ساطعة عبارتيله
وسائر ماسبقده ذكر اولنان علامات ايله استدلال ذهندن ترتيب
امور معلومه ايله حاصل اولور مقوله سندن اولمغله معنى قبيلندن
اولوب كذلك قرآن كريمك نيجه امور غيبيه دن اخبار ونيجه حكم
وحقايقه متعلق معانيسى دخى معنى قبيلندن اولمغله (ناظمك
والحق يظهر عبارتى ايله مرادى معنى قبيلندن اولان ادلهٔ عقليهٔ
مذكوره ايله حق يعنى پيغمبريمز عليه الصلاة والسلامك نبوتى
ظاهر اولدى ديمك اولور (پس نبوتنك حق اولديغنك معنى

جهتندن

جهتندن ظهورى بو وجهله ايكى درلو معنى اراده سى ايله در
فاما كلام جهتندن دخى ظهور وثبوتنى بيان ايچون ناظم (ومن كلم
عبارتنى كتور مشدر من حرف جردر كلم جار ايله مجروردر اولوب
يظهر فعلنه متعلقدر (كلم كلامك جمعيدر كلام اللهدن مراد
قرآن كريمدر كلام الله وقرآن لفظ مترادفاندر آيات حق من الرحمن
محدثة بيتنده دخى تفصيل اولنمشدر بو مقامده لزومى مرتبه بيانى
بو وجهله دركه كلام الله لفظ مشتركدر كاهى كلام الله ديرلر كلام
لفظى مراد ايدرلر كه قرآن كريمك نظم شريف تعبير ايتدكلرى الفاظى
مراددر وكاهى كلام الله ايله مراد كلام نفسى اولان معناى جليله سيدر
كه كلام نفسى معناسنه كلام اللهدر قديم وصفات بارى تعالى در
(ايمدى كلام الله ايله بعضا كلام لفظى اولان نظم شريف مراد
اولديغى شرح مقاصدده سعد العلامه رحمه الله بو وجهله
بيان ايدر (كما قال فان قلت انه علم بالضرورة من دين النبى صلى الله
عليه وسلم ان القرآن هو هذا المؤلف المنتظم من الحروف المسموعة
المفتتحة بالتحميد جوابه انه لا نزاع فى اطلاق اسم القرآن وكلام الله
بطريق الاشتراك على هذا المؤلف الحادث وهو المتعارف عند
العامه والقراء والفقهاء لكنا نثبت امرا وراء ذلك وهو المعنى
القائم بذات الله تعالى يعبر عنه بالالفاظ ونقول انه هو كلام الله حقيقة
وهو قديم وذلك هو المعنى النفسى (ايمدى بو مقامده ناظم من كلم
قوليله قرآن كريمك كلام لفظيسنى مراد ايدر كه پيغمبر عليه الصلاة
والسلامك حق نبوتى قرآن كريمك معجزهٔ كبرا اولان نظم كريمى
ايله ظاهر اولمشدر زيرا مصاقع قحطان وفصحاء عدنان اقصر
سوره سنه تنظيردن اظهار عجز ايدوب حقا كه پيغمبريمز عليه
السلامك حق نبوتنه معجزهٔ كبرادر ديدكلرى قرآن كريمك كلام
لفظيسيدر كه اسرار بلاغت ونهايت فصاحت ايله معجزهٔ
كبراى نبوى اولديغنى جمله اعتراف ايتمكله (پس ناظمك والحق
يظهر من كلم ديديكينك معناسى پيغمبر عليه السلامك حق پيغمبر
اولديغى قرآن كريمك كلام الله ديدكلرى كلام لفظيسندن
دخى ظاهر اولمشدر ديمكدر يعنى كلمات قرآنيه ونظم كريم ايله

حق كه صدق نبوتدر ظاهر ومتبين اولمشدر زيرا اول كلام لفظى
جمله‌يى نظيردن عاجز ايدن معجزۀ كبرادر (كما قال الشارح شيخ زاده
والمراد من المعانى اما معانى القرآن ومن الكلم والفاظه فان القرآن
عبارة عن النظم والمعنى جميعا وهو معجز بنظمه ومعناه دال على
صدق نبوته وحقية رسالتـه ديمشدر (ايمدى ناظمك يظهر من
معنى عبارتنده معنادن مراد ناظمـك بالاده تفصيل ايلديكى
اوزره علامات ظاهريه ايله استدلال ودخى كذلك
قرآن كريمك ناطق اولديغى اوزره امور غيبيه‌يى اخبارى ايله
استدلالدركه اخبار عن الغيب معجزۀ كبرادر (بونلر معنى قبيلندندر
زيرا ايل امور معلومه فى الذهنى ترتيب ايله اولوركه امور معلومه
فى الذهن معنى قبيلندندر (نته كيم لغتده معنى لفظى كاهى قصده
اطلاق اولند يغنه بناء حكمتده امور معلومۀ ذهنيـه لفظله قصد
اولنديغى حيثيتدن معنى ديرلر ديو مصرحدر (وقال الحنفى يحتمل
ان يراد بالكلم الحوادث الكائنة المحسوسة الدالة على نبوته والمعنى
المدلول عليه اعنى نفاذ امره فى الخافقين ومضى حكمه فى العالمين
(وفى البيت من البديع المقابلة بين الجن والانوار ومراعاة النظير بين
الجن وتهتف والانوار ساطعة وبين المعنى والكلم وبين ساطعة ويظهر

* * تخميس * *

طوتغا اولدى صفادن ولادتنده بتون
* كه بولدى رونق سور جنانى شهر ومدن*
طوناندى نور ايله قنديل جهان ياپلدى بوكون
* والجن تهتف والانوار ساطعة *
والحق يظهر من معنى ومن كلم

عموا وصموا مفاعلن موافاع فاعلن لان البشا مستفعلن ئرلم فعلن
تسمع وبا مستفعلن رقة ال فعلن انذارلم مستفعلن تشم فعلن
(عموا وصموا فاعلان البشائرلم) (تسمع وبارقة الانذار لم تشم)
بو بيت دلارا سابق الذكر بيت اولك مصراع ثانيسندن سؤال
ووهمى دفع مقامنده اولديغى (شارح مصنفك بو وجهله تفصيل
ايدركه هذا البيت تحقيق لمضمون المصرع الثانى من البيت السابق

وتبيين لظهور الحق من جانب الظاهر والباطن ودفع لما عسى
يخطر ببال القاصرين من انه اذا كان صدق نبوته امرا لايحا مكشوفا
مؤيدا بجانب الظاهر والباطن لدى كل احد فما بال الكفار انكروا
رسالتـه فلم يؤمنوا به وحاصل الجواب ان امر الانكشاف انما هو
بالنسبة الى العقلاء الموصوفين بالفراسة حتى يستدلوا بالبواطن على
شئ وسلم ابواب ظواهرهم كباب البصر وباب السمع وهؤلاء
ليسوا كذلك بل هم عمى فهم لايعقلون ديمشدر (قوله عموا فعل ماضى
جمع مذكردر تحتنده فاعل ضميرى كفاره راجعدر جمله سى مقدر
مبتدا اولان هم كلمه‌سى نك خبريدر مبتدا مع خبره جملۀ مستأنفه‌دركه
سؤال مقدره جوابدر (شارح مصنفك تقدير سؤالى بالاده تقرير ايدر
(عمى ذهاب البصردر بعضيلر عدم البصر عما من شانه ان يكون
بصيرا ايله تعريف ايتمشلردر عمى حاسۀ ظاهره اولان عينك ورؤيت
ظاهريه‌نك فقدانيدر (معلوم اوله حقيقت دين مبينى درآيت
ومعرفت بصيرتله اولور كفار ظاهرا اعمى اولمقدن حق بلمك
لازم كلمكله عمى لفظنده استعارۀ تبعيه واردر ديمكه محتاجدر
نته كيم شارح مصنفك ان العمى والصمم انسداد باب الظاهر
وهذا لايقتضى انسداد باب الباطن لجواز ان يكون مفتوحة مع
انسدادها كما نشاهد كثيرا من الناس قلنا نعم الا انه استعارة العمى
لانسداد باب الباطن وهو البصيرة ديمشدر (بو مقامده اولان
استعاره فعلده اولمغله استعارۀ تبعيه اولور يعنى عماى باطنى اولان
فقدان بصيرتى عماى ظاهرى اولان فقدان عينه بعد التشبيه
فقدان بصيرت معناسى مراد اولان عما مصدرندن عموا فعلى مشتق
قلنمشدر (پس عموا فعلى ايله فقدان بصيرت معناسى كه انسداد
عين قلب مراد اولمشدر صموا فعلى دخى بوكه قياس اولنه كه استعارۀ
تبعيه اولمق اوزره نته كيم شارح مصنفك ان العمى والصمم
استعارة لانسداد اذن القلب ديمشدر (قوله وصموا فعل ماضى جمع
مذكردر صموا ايله كفارك انسداد سمع باطنيلرى استعاره طريقيله
مراد اولمشدر لكن شارح شيخ زاده لم تسمع معناه لم تقبل كما فى
قوله سمع الله لمن حمده او انهم لما لم يعملوا بمقتضاه فكانهم

لم يسمعوا ديدى قوله فاعلان فاء عاطفهٔ تفريعيه‌در وصموا قولنه
نتيجه منزله سنده‌در اعلان افعال وزنى اوزره مصدردر اظهار
وانشا معناسنه‌در اعلان مبتدادر البشائر مضاف اليهيدر بشائر
بشارتك جميدر بشارت موجب فرح وسرور اولان خبردر
قوله لم تسمع فعل مضارع مجهولدر تحتنده فاعلى مؤنث ضميرى
اعلان لفظنه راجعدر هى ضميرى اعلان كلمه‌سنه راجع اولمق
اعلان لفظى بشارت كلمه‌سنه اضافت ايله تأنيث كسب ايتديكنه
بناءدر سقطت بعض انامله قبيلندندر ديمشلر لم تسمع جمله‌سى
مبتدانك خبريدر مبتدا مع خبره جملهٔ تفريعيه‌در بارقة اسم فاعلدر
(بعض شارح من برق السيف وغيره برق برقا اى تلألأ ديمش
(وانقوليده البرق بانك فتحى ورانك سكونيله شمشك كه بلوط ايچنده
ظاهر اولور وبركيمسه‌يه قورخو خبرين ويرمكه دخى ديرلر (البارق
رانك كسريله شول بلوطدر كه انك شمشكى اوله البارقة مؤنثى يقال
سحاب برق وسحابة بارقة ديمش بومقامده بارقه ايله مراد كفارك
دين باطلرينك مضمحل وكندولرينك هلاك وخزلاننه دلالت ايلين
سابق الذكر انذارات دركه بيوت سابقه‌ده ذكر اولنمشيدى (ناظم
عليه الرحمه اول انذارات وعلاماتى شمشكى اولان سحابه تشبيه ايدر
شارح شيخ زاده والبارقة من برق بمعنى لمع او هدد والتاء للتأنيث
او للمبالغة الانذار الابلاغ على وجه التخويف اى الانذارات المهددة
واللامعة ديمش (قوله لم تشم فعل مضارع مجهولدر تحتنده
قائممقام فاعلى اولان هى ضميرى بارقه كلمه‌سنه راجعدر لم تشم
نظر ايتمديلر ديمك مألنده‌در (شارح فخر الدين الشم من شمت
البرق اذا نظرت الى سحابته اين تمطر ديمش بو بيتده لف ونشر
واردر اعلان كلمه‌سى مصراع اولده اولان صموا فعلنه ناظر واكا
متفرعدر كذلك لم تشم فعلى عموا كلمه‌سنه متفرعدر يعنى كفارك
اذنى منسد اولدى اعلان بشارتى ايشتمديلر وكوزلرى كور اولدى
بارقهٔ انذارى كوره‌مديلر ونظر ايتمديلر ديمكدر (بعض شراح
وحاصل المعنى ان كفار الفرس والعرب عموا فلم ينظروا الى انذاراتهم
الظاهرة من الضياء واللمعان الشايع فى جميع الاكوان ليلة ولادته

صلى الله عليه وسلم وصموا عن الاخبار فلم يسمعوا بشائر النبوة الواقعة
على وجه الاعلان ديمش (محصول معناى عبارهٔ بيت) كفار
اعمى واصم اولديلر پس مسرت عظيمه وموجب فرح وسرور
اولان خبر بشارتك ظهور واشاعتى ايشيدلمدى وشمشكلى اخافه
واهلاك سحابى نظر اولنمدى يعنى سالف الذكر ابيات سابقه‌ده
تفصيل اولنديغى اوزره ليلهٔ ولادهٔ سعادتده جمله‌يه مسرت وتبشير
اولان خبر مسرتلرى كفار ايشتمدى كذلك دين باطللرينك مضمحل
اولوب كندولرك هلاك خذلانلرى علاماتى اولان سحاب انذاره
نظر ايتمديلر اعمى واصم اولديلر ديمك مألنده اوله (وفيه من البديع
الطباق بين المعوج ويقم والجناس اللاحق بين الاقدم ويقم

* * تخميس * *

بو وجهه نيجه بشارت اشارت محكم
ظهوره كلمش ايكن بونيجه منذرات ايله‌هم
كاوب غشاوهٔ غفلتله سد كوش حكم
عموا وصموا واعلان البشائر لم تسمع
وبارقة الانذار لم تشم

من بعدما مستفعلن اخبرال فاعلن اقوام كا مستفعلن هنهم فعلن
بان دى مفا علن نهم ال فعلن معوج لم مستفعلن يقم فعلن
(من بعد ما اخبر الاقوام كاهنهم) (بان دينهم المعوج لم يقم)
قوله من بعد من حرف جردر بعد من ايله مجروردر عموا فعلنه
متعلقدر ياخود صموا فعلنه متعلقدر (شارح مصنفك فالظرف
اعنى من متعلق بالفعلين المذكورين ويجوز ان يكون متعلقا بلم تسمع
ديمشدر قوله ما اخبر ماء مصدريه‌در اخبر فعل ماضيدر قوله الاقوام
مفعوليدر قوله كاهنهم اخبر فعلنك فاعليدر جمع ضميرنه مضافدر
ضمير كفاره راجعدر اخبر جمله‌سى تأويل مصدرده بعد كلمه‌سنك
مضاف اليهيدر من بعد اخبارهم ديمكدر (اقوام قومك جميدر
قوم رجاله اطلاق اولنور كاهى رجاله وتبعا للرجال نسايه دخى
اطلاق اولنور قوم موسى وقوم عيسى عليهم السلام بو مقوله‌دندر
بومقامده قوم كفار مراد در كاهن مجيدر وكاهى ساحره دخى

اطلاق ايدرلر قوله بان باحرف جردر ان حروف مشبهه دندر دينهم
دين اسميدر جمع ضميرينه مضافدر ضمير اقوامه راجعدر ان كلمه سنك
خبرى ذكرى آتى لم يقم جمله سيدر ان مع اسمه وخبره حرف جر
اولان با ايله محلا مجرور در جار مع المجرور اخبر فعلنه متعلقدر كه
اخبر فعلنك مفعوليدر (دين لغتده طريقدر اصطلاحده قانون سماوى
جئ به بتوسط بشر لانتظام امور الانام بحسب المعاد والمعاش ايله
تعريف ايدرلر لكن بو مقامده مراد كفارك حق تعالى دن غيرى
معبود اتخاذ ايدوب كندولرينه وسيلهٔ فلاح وسلامتلرى اولمق
اعتقاديله اختيار ايلدكلرى طريقهٔ باطله لريدر كه (شارح مصنفك
قوله بان دينهم متعلق باخبر اى بان طريقتهم التى اختاروها ويسلكون
فيها من اتخاذ المعبود من دون الله ديمشدر دين لفظى ضمير جمعه
مضافدر ضمير جمع قومه راجعدر قوله المعوج دينك صفتيدر معوج
تركيده اكرى وفارسيده كج ديدكلريدر يعنى كفارك راه مستقيم
اعتقادله اكرى يوله كتدكلرينى بياندر (قوله لم يقم فعل
مضارعدر يانك ضمى وقافك فتحى ايله اولورسه صيغهٔ مجهول اوزره
دوام معناسنه اولان قوامدن مشتقدر تحتنده قائممقام ضميرى دين
كلمه سنه راجعدر جمله سى ان كلمه سنك خبريدر نته كيم ذكر
اولندى واكر لم يقم فعلى يانك فتحى وقافك ضميله مبنى للفاعل
اولورسه قيامدن مشتق اولور (قال الشارح المصنفك لم يقم على
لفظ المبنى للفاعل من القيام وهو الاستواء ويروى بضم الياء وفتح
القاف على لفظ المبنى للمفعول من اقام الشئ ادامه (شارح فخر الدين
فان قلت الاعوجاج انما يقال فى مقابلة الاستقامة واما القيام فيكون
فى مقابلة القعود فامعنى مقابلة المعوج بقوله لم يقم قلت القيام
يستلزم الاستقامة فاذا قام الشئ استقام فاذا اراد بقوله لم يقم
لم يستقم (شارح شيخ زاده والاعوجاج فى المحسوسات عدم الاستقامة
الحسية وفى غير المحسوسات عدم كونها على ماينبغى ديمشلردر
(بعض شراح خلاصهٔ معناده ديمش كه وحاصل المعنى ان الكفار
لم يسمعوا بشائر الانوار من بعد اخبار كاهنهم اقوامهم ان طريقتهم
الباطلة لم يقم عند ظهور نور النبى صلى الله عليه وسلم (شارح

شيخ زاده اشبو ايكى بيتك مآل معناسنده بو كونه تحقيق وتفصيل
ابدر كه يعنى ان الاقوام الذين اتخذوا غير الاسلام دينا لم يلاحظوا
باعينهم الى غرائب الآثار الدالة على صدق نبى المختار عليه السلام
ولم ينصيحوا باذانهم عجايب الملقاة اليهم من قبل الكهان فعموا عن
مشاهدة الايات وصموا عن سماع البينات بعد ما اخبرهم الاحبار
والكهان بان دينهم المعوج لايقوم بعد هذا الزمان (وقال ابو اسحق
حدثنى نافع الخرشى عن اهل اليمن انه كان لهم كاهن فى الجاهلية
فلما ذكر واله امر رسول الله صلى الله عليه وسلم وانه انتشر فى العرب
قيل له انظر لنا امر هذا الرجل واجتمع الناس اليه فى اسفل جبله
فنزل عليهم حين طلعت الشمس فوقف قائما متكأ على قوس له فرفع
رأسه الى السماء طويلا ثم قال ايها الناس ان الله اكرم محمدا عليه الصلاة
والسلام واصطفاه وطهر قلبه وحشاه فلبس للكفر بعد ذلك رواج
ولن يقوم بعد هذا دين له اعوجاج ولكن مكثه ايها الذين فيكم قليل
ثم اسند الى جبله راجعا من حيث جاء وامثاله فى الكتب المعتبرة
مسطور (محصول معناى عبارت بيت) كفارك معوج وباطل
اولان دينلرى متمادى اولميوب مضمحل اوله جغنى كاهن ومنجملرى
خبرويرديكدنصكره ينه كور اولديلر وصاغر اولديلر مبشرات
ومنذراتى نه ايشتديلر ونه كورديلر

* * تخميس * *

* دكل اوقوم ضلال جشم عبرته مردم *
* مفيد اولمدى اخبار نقطهٔ انجم *
* ضلالت اولمدى زائل حماقت اولمدى كم *
* وبعد ما اخبر الاقوام كاهنهم *
* بان دينهم المعوج لم يقم *

وبعدما مفاعلن عاينوا فاعلن فى الافق من مستفعلن شهب فعلن
منقضة مستفعلن وفق ما فاعلن فى الارض من مستفعلن صنم فعلن
وبعدما عاينوا فى الافق من شهب) (منقضة وفق ما فى الارض من صنم
(بعد كلمه سى جر ايله قرائت اولنورسه (بعدما عاينوا عبارتى بيت اولده
اولان من بعد كلمه سنك لفظى اعتباريله من بعد اوزرينه معطوفدر

واكر فتحيله قرائت اولنورسه بعد كلمه‌سى مابعدنده اولان
جمله‌يه مضاف اولمغله ياخود محذوف معاينة لفظنه مضاف اعتبار
اولنمغله فتح اوزره مبنى اولوب عاينوا فعلنك ظرفيدر (شارح
مصنفك وينبغى ان يقدر ههنا مضاف اى بعد معاينة ماعاينوا من
شهب والفتح لاكتساب البنأ من المضاف اليه كما قرر فى النحو
ديمشدر كذلك شارح كورد ولفظ بعد مبنى على الفتح لاكتسابه
البنأ من الاضافة الى الجملة فيكون فى محل الجر والنصب معطوفا
بالواو على من بعد فى البيت السابق اى عموا وصموا من بعد الاخبار
ومن بعد المعاينة ديمش قوله ماعاينوا ما موصوله در عاينوا فعل ماضى
جمع مذكردر مفاعله بابندندر فاعلى تحتنده ضمير كفاره راجعدر
جمله‌سى ماء موصولك صله سيدر موصوله عائد ضمير محذوفدر
عاينواديمكدر ماء موصول مع صلته كذلك بيت اولده اولان من
بعد اوزرينه معطوفدر عاينوا معاينه دندر معاينه كورمكدر تقول
عينت الشئ اذا رأيته بعينك ديمشلر قوله فى الافق جار مجرور
عاينوا فعلنه متعلقدر افق سمانك اطرافيدر افق وزن ايچون فانك
سكونيله انشاد اولنمشدر (من شهب من بيانيه مابنى بياندر (شهب
من ايله مجرور كائن محذوفنه متعلق اولوب مابنى بياندر شهب شهابك
جمعيدر شهاب نارك شعله سيدر (بعض شراح والشهب بضمتين
جمع شهاب وهو شعلة ساطعة منفصلة من نار الكواكب يرمى بها
الشياطين لا نفس النجم لانها قار فى الفلك ايله تحقيق وتفسير ايتمشدر
قوله منقضة ساقطة معناسنه در قوله وفق نزع خافض ايله اوزرينه
منصوبدر منقضة كلمه سنك ظرفيدر ومنقضة على وفق الاصنام
تقديرنده در (منقضة شهب لفظنك صفتيدر وفق فعل محذوفك
مفعول مطلقدر (وافقن وفق ما الخ تقديرنده در (ياخود منقضة
كلمه سنك ظرفيدر (شارح كوردى وفق صفة مصدر محذوف
اى انقضاضا وفق انقضاض الصنم ديمشدر (قوله مافى الارض
ما موصوله در فى الارض جار مجرور مقدر كائن كلمه سنه متعلقدر
ماء موصولك صله سيدر ضمير عائد محذوفدر ماهو فى الارض
تقديرنده در (بعض شراح موافقت ومطابقت معناسنه در ديمشلر

اى موافقة مافى الارض ديمشلر (قوله من صنم جار مجرور محذوف كائن
كلمه سنه متعلق مابنى بياندر ياخود كائنا محذوفنه متعلق اولوب
مادن حالدر (شارح حنفى ديمش كه فان قلت مافائدة قوله
مافى الارض من صنم قلت ماهو اشارة الى علامة ثانية واضحة
مشاهدة لهم اوضح من وضوح الاولى مع عدم التنبه لها
لم تنبهوا الاولى والحاصل ان انقضاء الشهب وتساقطها فى اكناف
السماء كتساقط الاصنام وانكبابها على وجه الارض فكما لم يروا
ذلك السقوط السماوى لم يروا ذلك السقوط الارضى مع وقوعه
بين يديهم وبمحضر منهم وحاصل المعنى ان الكفار عموا فلم يروا
بوارق الانذار من بعد معاينتهم فى اطراف السما من الشهب النازلة
من السماء على الشياطين المسترقين للسمع من الملائكة فى السماء
ليلة ولادته صلى الله عليه وسلم على موافقة سقوط جنس الصنم
الذى كان فى الارض فسقوط الشهاب من السماء على الشياطين
وسقوط الاصنام على الكواهن من اعظم ايات سيد المرسلين
وكانت الشياطين قبل ولادته صلى الله عليه وسلم يصعدون
الى السماء يسمعون كلام الملئكة يخبرون الكواهن ويضلونهم
ثم منعوا ليلة ولادته صلى الله عليه وسلم من الصعود الى السما
(شارح كوردى والمعنى الكفار عموا وصموا بعد معاينة انقضاض
الشهب رجوما للشياطين وسقوط الاصنام على وجوهها
فى ليلة مولده صلى الله عليه وسلم كرامة ومعجزة له ديمش (قال
الشيخ زاده ان ليلة الميلاد انكبت الاوثان وسقطت وقذفت
الشياطين فهبطت فوافق الهبوط السقوط (محصول معناى
عبارت بيت) ودخى كفار اطراف سماده يلدزلر آتشلرينى روى ارضده
يوزى اوزرينه دوشن اصنا ملرى وفقنجه ساقط اولديغى رأى
العين معاينه ايلدكلرندن صكره ينه اعمى اولديلر يعنى بوندن صكره
دخى برق انذارى كورمديلر ديمك مآلنده بيت اسبق متمم ونتيجه
حكمنده در (وفيه من البديع الجناس المحرف بين الافق ووفق والمقابلة
بين الافق والارض ومراعاة النظير بين الافق والشهب ومنقضة

* تخميس *

* كويوندردى شياطينى اخترdين *
* كه صالدى پنجهٔ آتش كذار ايدوب بجبن *
* تامل ايتديلرينه اول شهك قربن *
* وبعد ماعاينوا فى الافق من شهب *
* منقضة وفق مافى الارض من صنم *

حتى غدى مستفعلن عن طرى فاعلن ق الحق من مستفعلن هزم فعلن
من الشيا مفاعلن طين يق فاعلن فوا اثرمن مستفعلن هزم فعلن
(حتى غدى عن طريق الحق منهزم) (من الشياطين يقفوا اثر منهزم)
حتى غدى حتى قوله حرف جردر انتهاء غايت ايچوندر بيت اولده
اولان معاينه نك ياخود منقضة كلمه لرينك غايتنى بيان ايدر (غدى
جمله سى جار ايله مجرور اولوب بيت اولده اولان عاينوا فعلنه
متعلقدر (شارح حنفى حتى متعلقة بمنقضة وهى لانتهاء الغاية
كالى سواء كانت عاطفة اوجارة الا ان المجرور بها لابد اما ان يكون
آخر جزء من الشئ كقوله اكلت السمكة حتى رأسها فان الرأس
مأكول كالسمكة واما ان يلاقى آخره نحو نمت البارحة حتى الصباح
لان الصباح ليس جزء من البارحة لكنه يلاقيها ديمشدر (شارح
كوردى حتى حرف ابتداء وما قبلها سبب لما بعدها فيكون الجملة
بعدها مستأنفة اوحرف جر بمعنى الى او بمعنى كى باضمار ان المصدرية
بعدها متعلق بعاينوا او بمنقضة غاية لاحدهما ولا يكون عاطفة
اذ شرطها كون معطوفها جزء ماقبلها ديمش (ملا جامى حتى مثل
ثم فى الترتيب بمهلة والمعطوف بحتى جزء قوى او ضعيف
من المعطوف عليه حتى يتميز الجزء بالقوة والضعف عن الكل نحو
قدم الحاج حتى المشاة (شارح شيخ زاده حتى اما عاطفة او ابتدائية
ديمشدر (غدى افعال ناقصه دندر صار معناسنه در (قوله عن طريق
الحق عبارتنده جار مجرور مؤخر منهزم كلمه سنه متعلقدر طريق
لفظى مابعدنه مضافدر انهزام بوزولوب ومنكسر اولوب فرار
معناسنه در (شارح حنفى والانهزام الفرار بسبب الضعف
والانكسار بسبب المغلوبية ديمش انهزام لفظى غدى كلمه سنك

فاعلى

فاعلى اولان محذوف شيطان لفظنك صفتيدر اى صار شيطان
منهزم يقفوا تقديرنده در قوله من الشيطان جار مجرور كائن محذوفنه
متعلق ظرف مستقردر منهزم كلمه سنك بيانى و صفتيدر شيطان
لفظى بعد معناسنه اولان شطن فعلندندر (شارح مصنفك سمى به
لبعده عن الحق ديمشدر (قوله يقفوا فعل مضارع جمع مذكردر تحتنده
اولان جمع ضميرى منهزم لفظنه راجعدر زيرا منهزم اسم جنسدر
جمع ضميرى ارجاعى صحيحدر منهزم شياطيندن عبارتدر يقفوا
جمله سى غدا فعلنك خبريدر يقفوا قفودن مشتقدر قفوا اتباع
معناسنه در ديمشلر (بعض شراح يقفوا اى يتبعوا ايله تفسير ايتمشدر
(شارح شيخ زاده قفاه اى تبعه ديدى (اثر تركيده ايز ديدكلريدر
(نتهكيم وانقولى ده الاثر همزه نك كسريله وثانك سكونيله ايز
معناسنه كلور يقال خرجت فى اثره ديمش اثر لفظى يقفوا فعلنك
ظرفيدر قوله منهزم اثر لفظنك مضاف اليهيدر (شارح مصنفك يقال
يقفوا اثره اى يذهب على طريقته ويجئ على عقبه والاثر بكسر
الهمزة عقيب الشئ ديمشدر (وانقولى ده عقب تركيده اوكجه دركه
اياغك مؤخريدر و برنسنه نك اردنجه ديمك معناسنه دخى كلور ديدى
(بعض شراح خلاصهٔ معناده ديمش كه وحاصل المعنى و بعض
مشاهدتهم شهبا سقطت من السماء ليلة ولادته صلى الله عليه وسلم
حتى ذهب الشياطين عن طريق الوحى المنهزمون التابعون
بعضهم خلف بعض فى الانهزام (شارح مصنفك تأكيد لحديث
سقوط النجم وتحقيق له يعنى ان انقضاضها متكثر جدا وتكثيره
الى حيث يتصل المنهزمون بعضهم ببعض ويتعاقبون ولا ينقطعون
بمعنى انه مامن منهزم الا وبعده منهزم (شارح الحنفى يعنى انقضت
الشهب على الشياطين عند استراق السمع طفقت الشياطين
يتبع بعضهم بعضا فى الانهزام فلم تر منهم احد لم ينهزم من انقضاض
تلك الشهب حتى خلت تلك المصاعد التى كانوا يصعدونها
لاستراق السمع منهم ديمشلردر (محصول معناى عبارت بيت) آتش
كواكب برتبه ده ساقط اولديكه حتى شياطين منهزم جوسمادن
برى برينى تعاقب ايده رك واردين بصهرق منكسر اولوب فرار

ایلدیلر دیمك اوله (وفیه من البدیع التکریر بین منهزم ومنهزم

* * تخمیس * *

سورلدی چقدی شیاطین اودز دشهرومدن

* که استراق سمع منعی ظاهر اولدی بوتون*

* ویرلدی نفیله سارقلرك جزاسی بوکون *

* حتی عـدا عن طریق الحـق منهزم*

من الشیاطین یقفوا اثر منهزم

* الفصل الخامس من معجزاته صلی الله علیه وسلم*

کانهم مفاعلن هربا فعلن ابطال اب مستفعلن رهة فعلن

اوعسکر مستفعلن بالحصی فاعلن من راحتی مستفعلن درم فعلن

(کانهم هربا ابطال ابرهة) (اوعسکر بالحصی من راحتیه رم)

ناظم علیه الرحمة قصیدهٔ مبارکه دن فصل خامس اعتبار اولنان معجزات سلطان کائنات علیه افضل الصلاتی بو محلده بیانه مبادرت ایتمشدر (قوله کانهم کلمه سنده کان حروف مشبهه دندر (هم ضمیر جمع در محلا منصوب کان کلمه سنك اسمیدر شیاطینه راجعدر (قوله هربا هاربین معناسنه اولوب ضمیر جمعك مرجعندن حالدر مشتق منه حال واقع اولسه مشتق معناسیله تأویل اولنمق قاعده در بعض شراح تمیز در دیمش (شـارح جلال الدین ای فی حال هربهم من الشهب ایله تقـدیر ایتمش (شیخ زاده هربا حال من الشیاطین یعنی هاربین لمافی کان من معنی الفعل نحوده مسطوردرکه العامل فی الحال اما الفعل الملفوظ او المقدر نحو زید فی الدار قائما لان متعلق الجار حصل المقدر اوشبهه (وآنقولی ده هرب فتحتین ایله قاچمق فرار معناسنه دیمشدر (قوله ابطال کان کلمه سنك خبریدر ابطال فتحتین ایله اولان بطلك جمعیدر بطل شجاع معناسنه درکه ترکیده یکت دیرلر (قوله ابرهة لفظی ابطالك مضاف الیهیدر (ابرهه همزه نك وراءنك فتحیله اصحاب فیلك رئیسی اولوب ذکری آتی قصه سی تفصیل اولندیغی اوزره مکهٔ مکرمه یه کعبهٔ معظمه یی هدم قصدیله کلن کافرك اسمیدر (قوله اوعسکر رفعله مصراع اولده اولان ابطال اوزرینه معطوفدر (قوله بالحصی جار مجرور مؤخر رم

فعلنه متعلقدر حصی حصاتك جمعیدر حصاة اوفاجق طاشلره دیرلر (قوله من راحتیه من جاره در راحتی راحه نك تثنیه سیدر حالت جری یا ایله در جار مع المجرور کذلك رمی فعلنه متعلقدر راحه ال ایه سیدر ضمیره مضافدر ضمیر صاحب الید العلیا سلطان کائنات علیه افضل الصلاة افندیمزه راجعدر (رم فعل ماضی مجهولدر اصلی رمی در وزن ایچون یا حذف اولنمشدر رمی فعلنك تحتنده قائممقام فاعلی ضمیر عسکره راجعدر جمله سی عسکرك صفتیدر (ناظم فعل ماضی معلوم صیغه سیله کتورمیوب مجهول صیغه سیله اختیارینك وجهنی شارح مصنفك بیان ایدرکه کما قال وفی ترك الفاعل وبناء الفعل علی المفعول محافظة علی ظاهر وقوله تعالی (ومارمیت اذرمیت ولکن الله رمی) فاثبت له الرمی اولا بمعنی صدوره عنه ظاهرا واکتسابا ونفاه عنه ثانیا حیث بلغ من التأثیر حدا لایبلغه رمی البشر ولذا قال (ولکن الله رمی) وهذا اشارة الی قصة بدر وقصته انه لما التقی الجمعان یوم بدر اخذ رسول الله صلی الله علیه وسلم بقبضة من الحصی فسبحت فی کفه علیه السلام فالقاها فی وجوه الکفار فدخلت فی اعینهم جمیعا وقال شاهت الوجوه فلم یبق کافر الا شغل بعینیه فانهزموا باذن الله تعالی فلما کان لهذا الفعل من التأثیر حدا لایبلغه رمی البشر کما تری نفی عنه الرمی واثبته لنفسه تعالی بقوله (ولکن الله رمی) معلوم اوله که سابق الذکر حرف تشبیه ایله مشبه مصراع اولده اولان شیاطیندرکه باشلرینه آتش کواکب القا اولنوب جوسمادن فرار ومنهزم وهلاك اولنمشدرنته کیم بیت سابقده تفصیل اولندی (ایمدی اشبو مشبه اولان شیاطین ایکی شیئه تشبیه اولنمشدر اول ایکی شیدن بری بالادن طیورك القا ایلدیکی حصاة ایله منهزم وفرار وهلاك اولان شجعان ابرهه در ایکنجی مشبه به حصی ایله رمی اولنان عسکر کفاردر یعنی معرکهٔ بدرده اوزرلرینه حصی رمی اولنمغله منهزم وفرار وهلاك اولان کفار در وجه شبه بر طرفدن اشیاء مهلکه نازل واصابت ایتمکله رعب وهراس ایله پریشان وفرار وهلاکدن حاصل اولان هیئتدرکه اشبو وجه شبه ایکی عدد سابق الذکر

مشبه به ایله مشبه بیننده قدر مشترکدر یعنی مشبه ده ومشبه بهده
بولنمشدر (نتکیم وجه شبه طرفین تشبیهده قدر مشترك اولمق
شرطدر (یعنی اشبو وجه شبه طرفین تشبیه اولان شیاطین سارقه
ایله ابطال ابرهه وعسکر کفار بدر بیننده قدر مشترکدر که هر برنده
اول سابق الذکر وجه شبه موجوددر وانجق وجه شبه مرکبدر
طرفین تشبیهده ترکب یوقدر (بعض شراح طرفین تشبیهده ترکبه
ذاهب اولوب هیئت منتزعه‌یی تشبیه ایله تشبیه تشبیه مرکبدر
دیمش لکن حق اولان تقریر اولنان منوال اوزره اولمقدر (کما قال
الشارح الحنفی ان التشبیه الاولین اعنی تشبیه الشیاطین هاربین
بشجعان ابرهة وتشبیههم ثانیا بعسکر مرمی بالحصا من کفه
صلی الله علیه وسلم مثل التشبیه فی قول اجنحة (شعر (وقد لاح
فی الصبح الثریا کما ترا) (کعنقود ملاحیة حین نورا) فان وجه الشبه
فی کل من الشیئین مرکب حسی والطرفان مفردان حسیان لان
وجه الشبه ههنا هو الهیئة الحاصلة من نکوص کل من الشیاطین
وشجعان کل من العسکرین وصدم بعضهم بعضا وامتلاء قلب
کل منهم رعبا وهبوط کل واحد منهم من عال الی اسفل وحصول
حتف کل واحد منهم باسقاط شیٔ علیه من جهة والمشبه هو
الشیاطین المنهزمین والمشبه به الابطال والعسکر کما ان وجه الشبه
فی بیت اجنحة هو الهیئة الحاصلة من تقارن الصور البیض
المستدیرة الصغار المقادیر فی المرآی علی الکیفیة المخصوصة
منضمة الی المقدار المخصوص والمشبه هو الثریا والمشبه به هو
العنقود حین یفتح نوره وتقییده المشبه ههنا بحالة الانهزام
والمشبه به بحال الرمی لایخرجهما عن الافراد وکان تقیید العنقود
بحالة التفتیح لایخرج عنه (معلوم اوله که سابق الذکر اصحاب فیل
قصه‌سنی شارح مصنفك بو وجه اوزره تفصیل ایدر کان فی الحبشة
بیت اسمه سرجا واهل حبشة یعظمون هذا البیت کتعظیم اهل
مکة بیت الکعبة وکانوا زینوا بالجواهر والیواقیت فذهب جمع
من قریش من مکة الی حبشة للتجارة فنزلوا احوال البیت وکان
الوقت وقت برد عظیم فاوقدوا نارا وقبل خمود النار بالکلیة ذهبوا

فطلع

فطلع الریح واذهب بقیة النار فالقاها فی البیت فاحرقته ووصل
هذا الخبر الی ملك حبشة وذکر عنده ان قریشا احرقوا بیتنا هذا
لیکون العز والشرف لهم باعتبار بیتهم وهو کعبة فاغضبه هذا
الامر فبعث امیرا وهو ابرهة ومعه عشرون الفا من الفرسان
والشجعان فامر ابرهة وارسل لهدم الکعبة واهل مکة لو زاحموه
لقتلهم فلما وصلوا الی الحرم رؤا ان الفیل لایذهب الی الکعبة وکلما
ضربوا علی رأسه لم یقم من موضعه اصلا فتحیروا ونزلوا هنالك
واشتغلوا بالغارة فاخذوا ابلا کثیرة من آبال عبد المطلب جد النبی
صلی الله علیه وسلم فجاء الی ابرهة فلما رآه ابرهة قام من موضعه
واستقبله فجاء به فاجلسه علی سریره وجلس هو تحت السریر
وکان یظن انه جاء الیه لیشفع البیت لیترك ابرهة هدم
الکعبة فلما طلب الابل قال ابرهة سقطت من عینی کنت اظن
انك ترجو منی بیتکم الذی به شرف آبائك وانت تطلب الابل
التی لا وقع لها فقال انا رب الابل وللبیت رب قوی یمنعه
ویحفظه من اعدائه فاعطاه الابل فلما رجع قیل لابرهة قد ضیعت
عز الامراء لم اجلسته علی سریرك وانت امیر وقال ماشا هدت
من جبینه لو شاهدتموه لصرتم عبیدا وکان ذلك نور حضرة
النبی علیه الصلاة والسلام فلما ذهب عبد المطلب الی
مکة فهرب اهل مکة حتی خلا مکة ولم یبق فیها احد دیار فجاء
عبد المطلب الی البیت واتی باب الکعبة فاخذ بحلقته وهو یقول

* ⁂ شعر ⁂ *

یارب لا ارجو لهم سواکا * یارب فامنع منهم حماکا
ان عدو البیت من عاداکا * امنعهم ان یصرعوا قراکا

وهو لم یفرغ من بعد هذا فرأی طیورا کثیرة نشأت من جانب
الیمن فاجتمعوا فوق ابرهة وجیوشه فی الهوی ومع کل طیر حصاة
اسم من یرمی بها فالقی کل واحدة منها حصاتها وقعت علی رأس
الرجل فخرج من دبره فهلکوا جمیعا وذکر القصة علی هذه
الطریقة مبنی علی روایة جمع من المفسرین (شارح جلال الدین
بو وجهله نقل ایدر که ابرهة ملك الیمن بنی بصنعاء کنیسة لیصرف

اليهـا الحاج فاحـدث رجل من كنانة فيها ولطخ قبلتها بالعذرة
فخاف ابرهة ليهدم الكعبة فجاء بجيشه وافيا الى مكة فحين تهيئوا
للدخول، و الهدم غشى عليهم وولوا هـاربين ورموا بحجـارة
من سجيـل قال تعالى (الم تر كيف فعـل ربك باصحاب الفيل)
(بعض شراح خلاصهٔ معناده ديمش حاصل المعنى كان الشياطين
هـاربين من الشهب جيش شجعان ابرهـة حيث هربوا منهم
الابابيل بحجـارة من سجيل او كانهم هاربين عسكر بدر اوعسكر
حنين حيث انهزموا حين رموا بالحصى من كفه صلى الله عليه وسلم
(شارح شيخ زاده فحاصله ان الشياطين لما رجموا بالشهب عن
مقاعد الاستراق كانهم ابطال ابرهة فى الهرب من الابابيل حيث
التفت ساقهم بالساق او عسكر قريش رمى بالحصى من كف النبى
صلى الله تعالى عليه وسلم ديمش (وفيه من البديع مراعاة النظير
والتشبيه و التلميح والاحـتراس

* * تخميس * *

* بولوب فرآرئ اعدا ايله مناسبتن *
* بيان ايدر او شياطينك اول مباعدتن *
* ايدر افادهٔ تشبيه بو بيت منقبتن *
* كانهم هربا ابطـال ابرهة *
* او عسكر بالحصى من راحتيه رم *

نبذا به مستفعلن بعد تس فاعلن بيح بط مستفعلن نهما فعلن
نبذ المسب مستفعلن بح من فعلن اخشاء مل مستفعلن تقم فعلن
(نبذا به بعد تسبيح ببطنهما) (نبذ المسبح من اخشاء ملتقم)
قوله نبذا محذوف اولان نبذ فعلنك مفعول مطلقيدر ياخود بيت
اولده كى رمى فعلنك قعدت جلوسا قبيلندن من غير فعله مفعول
مطلقيدر (نبذ تركيده آتمقدر كه رمى دخى بو معنايه در به جار مجرور رمى
فعلنه متعلقدر به ضميرى بيت اولده اولان حصاة لفظنه راجعدر
بو صورتده حصاتى رمى مكرر ذكر اولنمش اولور (شارح مصنفك
كلامى فصحاده بو مقوله تكرير كثير الوقوعدر كه تأكيدى مفيددر
ديو بو كرنه تحقيق ايدركه نبذا من قبيل قعدت جلوسا من ان الرمى

معناه النبذ اى رمى رميا به الظرف اى به تكرير للظرف الاول اعنى
بالحصى وتذكير به ومتعـلق بالفعل المـذكور اعنى رمى كقولهم
على الله توكلت عليـه ونحو ذلك من العبارات المشتمـلة لقصد
التوكيد و التقرير واليـه اشار صاحب الكشاف فى قوله تعـالى
(ومن ثمرات النخيل والاعنـاب تتخذون منه) فقال الظرف الاول
متعلق بتتخذون و الثانى تكرير له للتأكيـد كقولهم زيد فى الدار
فيها وما ذهب الشارحون بان يجعل الظرف اعنى به وكذا بعد تسبيح
متعلقا بقوله نبذا اما ان يجعل مصدرا للمحذوف او مصدرا المذكور
كما هو الظاهر غلط فاحش ديو تفصيل ايله بيان ايتمشدر (قوله بعد
تسبيح ظروف زمانيه دندر تسبيح لفظنه مضاف اولمغله نبذ فعلنك
مفعول فيهيدر يعنى ظرفيدر تسبيح تنزيه معنا سنه در بو مقامده
مضاف اليه محذوفـدر بعد تسبيح الله ديمكدر يعنى حصاة كف
سلطان رسالت عليه السلام امده (سبحان الله ديوب حق سبحانه و
تعالى يى تنزيه و تقديس ايلدكدنصكره رمى ايتدى ديمكدر سبحان الله
تسبيح معنا سنه اولوب دائما فعلى محذوف استعمال اولنان كلماتدن
اولمغله اسبح الله تسبيحا تقديرنده در كه تسبيحك عليـدر فعل
محذوفك مفعول مطلقـدر (ايدى سبحان الله ديمه نك معناسى
جنـاب حقك شانـنه لايق اولميان شيلردن ذات حقى تبريه
وتنزيه ايتمكله تنزيه ايده رم ديمك اولور سبحان الله كثير الاستعمال
اولمغله بو كونه تفصيل اولندى (وآنقولى ده سبحان الله تسبيح
معناسنه منصوبدر مصدريه اوزره كويا كه ابرأ الله من السوء براءة
ديمشدر سبحان منون اولمدى زيرا سبحان معرفه دركه تسبيحك
علميدر ديدى (شارح حنفى التسبيح التقديس والتنزيه (سبحان الله
تنزه والسبوح المنزه عن كل سوء وسبحان علم للتسبيح لا ينصرف
ولا ينصرف وهو منصوب على المصدرية ديمشدر (شارح كوردى
قوله (بعد تسبيح بعد منصوب بالمصدر او بفعله مضاف الى التسبيح
وهو مصدر سبح الله تسبيحا اذا قال سبحان الله اى انزه الله تنزيها
وابرئه من النقايص وعما لا يليق بجنابه العلى العظيم وسبحان الله
علم للتسبيح منصوب بالفعل المقدر و سبوح قدوس بالضم والفتح

من صفاته تعالى لانه يسبح ويقدس و سبحات وجه الله انواره
وسبحة الله بالفتح جلاله والسبحة بالضم المسبحة كذا فى القاموس
(قوله ببطنهما بافى معناسنه حرف جردر كقوله تعالى (ولقد نصركم الله
ببدر) كبيدر جار مجرور تسبيح كلمه سنه متعلقدر بطن ايله مراد
ظهرانك مقابليدر كه صاحب سعادت عليه الصلاة و السلامك
مبارك راحه پرانورلريدر تثنيه ضميرى راحتى كلمه سنه راجعدر
(قوله نبذ المسبح نبذ القايتمكدر تركيده اتمق معناسنه‌در (بومقامده
ادات تشبيه محذوفدر نبذ مصدردر مفعولنه مضاف اولوب فاعلى
محذوفدر تقديرى كنبذ الله المسبح ديمكدر مسبح ايله مراد يونس
عليه السلامدر كه پيغمبريمز عليه الصلاة و السلامك راحه
مباركه‌لرندن حصاتى رمى و نبذ ايلديكن بطن حوتدن حضرت
يونسى جناب حقك خارجه نبذ ورمى ايلديكنه تشبيهدر يوخسه
منبوذ اولان حصاتى حضرت يونس پيغمبره تشبيه دكلدر
(قال الشارح المصنفك ونبذت الشئ القيته ونبذ المسبح محمول
على حذف اداة التشبيه اى نبذا كنبذ المسبح والقصد الى تشبيه
النبذ بالنبذ لاتشبيه المنبوذ بالمنبوذ ونبذ المسبح من اضافة المصدر
الى المفعول والفاعل محذوف اى كنبذ الله تعالى اياه واراد بالمسبح
يونس عليه السلام ديمشدر (قوله من احشاء جار مجرور مصراع
ثانيده اولان نبذ فعلنه متعلقدر احشا حشانك جمعيدر بعض
شراح الحشى مااحاط به الجوف ديمش بعضلر قلبدر ديمش
(بومقامده معنى جوف حيواندن خارجه رمى اولنان مسبح ديمك
اولور (شارح كوردى والحشا مافى داخل الجوف من الامعا واراد
بها بطن الحوت ديمش ملتقم اسم فاعلدر احشانك مضاف اليهيدر
بلع ايديجى يعنى يودوجى ديمكدر كه ملتقم ايله مراد حضرت يونس
عليه السلامى بلع ايدن بالقدر (شارح كوردى بوكونه نقل وتفصيل
ايدر كه ان الله تعالى ارسل يونس عليه السلام الى قوم ليدعوهم
الى الايمان فدعاهم فلم يؤمنوا به فقال لهم ان الله تعالى قد ينزل
عليكم العذاب فى يوم كذا ان لم يؤمنوا بالله فخرج من بينهم خوفا
من العذاب ولم يكن ذلك مرضيا لكونه غير لايق بمقامه لانه كان

اللايق به الصبر والتوكل على الله والانتظار الى امره تعالى (ولهذا
قيل حسنات الابرار سيئات المقربين وجاء الى ساحل البحر ليركب
السفينة ويرجع الى بلده الذى جاء منه لدعوة هذا القوم باذن الله
تعالى فوقع احد ابنيه فى الماء فتبعه يونس عليه السلام لاستخلاصه
فلم يمكن فرجع خائبا فاذا الذئب ذهب بابنه الآخر فاقتفى اثره ولم يظفر
به فعاد متحيرا ولم يجد عياله وركب السفينة فلا طمت الامواج
واستشرفت السفينة على الغرق فقالوا انما طرأ هذا من شوم
مذنب فقال يونس عليه السلام انا ذلك المذنب فالقى نفسه فى اليم
فالتقطه الحوت (فنادى فى الظلمات ان لا اله الا انت سبحانك انى كنت
من الظالمين) والظلمات بطن الحوت والبحر والليل فببركة التهليل
والتسبيح واعترافه بالخطاء نجاه الله سبحانه وتعالى كما قال الله تعالى
(فاستجبنا له ونجيناه من الغم وكذلك ننجى المؤمنين) وباقى القصة
فى التفاسير انتهى (قال المصنفك اراد الناظم بالملتقم الحوت الذى
التقم يونس عليه السلام على ما اشار الله فى قوله تعالى (فالتقمه
الحوت) اى ابتلعه (وهو مليم) اى يونس واقع فى الملامة اومليم
نفسه ثم قال (فلولا انه كان من المسبحين للبث فى بطنه الى يوم
يبعثون) اى لولا انه من المشتغلين بالتسبيح مدة عمره اوفى بطن
الحوت ابقى فى بطن الحوت الى يوم القيمة حيا اوميتا وكيفية النبذ
على ماذكر ان الحوت كان رافعا رأسه يتنفس فيه يونس ويسبح حتى
انتهى الى البر فالتقطه واختلف فى مدة مكثه فقيل بعض يوم وقيل
ثلثة ايام وقيل سبعة ايام وقيل اربعون يوما (معلوم اوله كه حضرت
يونس عليه السلامى بلع ايدن حوت بلده مزده معروف يونس بالغى
ديدكله مسمى ومشهور اولان بالق نوعندن اولمق بعيد دكلدر كه
انسان مابه الحياتى اولان هواى خارجيه ايله تنفسه محتاج اولمغله
سالف الذكر يونس بالغى روى دريادن باشنى خارجه
رفع واخراج ايدوب جوفنه هوا ادخالى ايچون تنفس ايلديكى
محسوس ومنظور ومشاهددر اكر سمك مذكورك انسان بلعنه
قابل اولميان صغر جسمى احتمال مز بوره منافى دكيلدر ديونرسه
(ابو البشر حضرت آدم صلوات الله على نبينا وعليه حضرتلرينك

کبر جسم مبارکلرینه نسبت اولادنده ونبی نوعنده اولان صغر جسم
نوع واحد اولماغه منافی اولمادیغنه قیاس ایله جواب ممکندر
(خلاصهٔ معناده بعض شراح وحاصل المعنى مثل رمى النبى صلى
الله عليه وسلم الكفار فى غزوة بدر حين رمى بالحصى الذى سبح
تسبيحا عظيما فى بطن كفيه المكرمين كرمى الله تعالى يونس عليه
السلام الذى سبح فى بطن الملتقم ودليل تسبيح الحصى (قال
انس رضى الله عنه اخذ النبى عليه السلام كفا من حصى فسبحن
فى يده حتى سمعنا التسبيح دیمشدر (قال شارح شيخ زاده وحاصل المعنى
ان الشياطين لما رجموا بالشهب كانهم عسكر قريش رمى بالحصى
من كف النبى صلى الله عليه وسلم بعد ما سبح الحصى ببطن
راحتيه كما سبح يونس عليه السلام ببطن الحوت (ایمدی نبذا
کلمه‌سی بیت مقدمده اولان رمی فعلنك قعدت عن الحرب جلوسا
مثللو مفعول مطلق اولدیغی اوزره ایکی بیتك معناسی بربرینه
مزج ایله (معنای عبارت بیت) بو وجهله درکه شیاطین هاربه کانه
کندولره راحتی رسول الله علیه السلامدن یعنی مبارك ایکی آوجلرندن
حصاة رمی اولنان عسکردرانلره حصاة بر نبذ ایله رمی ونبذ اولنمشیدیکه
اول حصاتك بطن راحتی رسول الله علیه السلامده بعد التسبیح
رمی اولنماسی بطن ملتقمدن یعنی حوتك بطنندن مسبحك یعنی یونس
علیه السلامك نبذ ورمی اولنماسیدر یعنی حصاتك کفی رسول الله علیه
السلامده بعد التسبیح عسکر کفاره رمی اولنماسی مسبحك یعنی
حضرت یونس علیه السلامك بطن حوتدن کنار ساحل سلامته
رمی ونبذ اولندیغی کبیدر مآلنده اولور که رمی حصاتی حضرت
یونس علیه السلام بطن حوتدن خارجه رمی اولندیغنه تشبیه‌در
بو صورتده حصاتك بطن کفی رسول الله علیه السلامده تسبیح
ایلدیکنی ناظم علیه الرحمه صریحا ذکر ایدوب یونس علیه السلامك
بطن حوتده تسبیح ایلدیکنی مسبح کلمه‌سی ایله ضمنا اشارت ایدر
جاءت لدع مستفعلن وته ال فعلن اشجارسا مستفعلن جدة فعلن
تمشی الی مستفعلن ه على فعلن ساق بلا مستفعلن قدم فعلن

(جاءت لدعوته الاشجار ساجدة)
(تمشى اليه على ساق بلا قدم)

ناظم علیه الرحمه ابیات سابقه‌دن وبات ایوان کسری وهو
منصدع بیتندن بو محله کانجه کذران ایدن ابیاتده صاحب سعادت
سرور عالم صلى الله عليه وسلم حضرتلرینك علامات نبوتلری
وآیات مولد سعادتلری اولان مبشرات ومنذراتی ذکر وتعداد
ایدوب بوندن صکره بعد البعثه ظهور ایدن خوارق عادات
ومعجزات بیناتلرینی ذکر وانشاده مبادرت ایتمشدر (نته‌کیم شارح
مصنفك سالف الذکر وبات ایوان کسری الخ بیتی شرحنده هذا
اشارة الى الامر الثانى من امور المنبأ عنها اى العلامة الثانية من
علامات نبوته التى انبأ عنها مولده صلى الله عليه وسلم دیوب
بعده اشبو بیتك شرحنده دخی لما انجر الكلام الى ذكر معجزاته
عليه السلام بعد الظهور والبعثة ذكر هذا منها واشار الى بعض
آخر دیمشدر (قوله جاءت فعل ماضی مؤنثدر کلدی دیمکدر قوله
لدعوته جار مجرور جاءت فعلنه متعلقدر دعوت مصدردر فاعلنه
مضاف اولمشدرکه ضمیردر سرور کائنات علیه الصلاة والسلامه
راجعدر لدعوة الرسول دیمکدر (دعوت ترکیده کل دیمکدر اما
عربیده ندا وطلب معناسنه‌در الاشجار کلمه‌سی تنازع فعلین
بابندندرکه جاءت فعلی اشجار کلمه‌سنك کندویه فاعل اولماسنی
اقتضا ایدر دعوت کلمه‌سی کندویه مفعول اولماسنی اقتضا ایدر
(ایمدی مذهب مختار اولان بصریون مذهبی اوزره عامل ثانی عمل
ایتمکله اشجار لفظی دعوت کلمه‌سنك مفعولی اولوب جاءت فعلنده
اشجار لفظنه راجع فاعل ضمیری اضمار قلنور جاءت جمله‌سی
جملهٔ استینافیه‌در (قال مولانا جامى واذا تنازع الفعلان بل العاملان
اذ التنازع يجرى فى غير الفعل ايضا نحو زيد معط ومكرم عمروا
فى اسم ظاهر بعدهما فيختار البصريون اعمال الثانى لقربه
والكوفيون اعمال الفعل الاول لسبقه والاحتراز عن الاضمار قبل
الذكر فان اعملت العامل الثانى اضمرت الفاعل فى الفعل الاول
اذا اقتضى الفاعل لجواز الاضمار قبل الذكر بشرط التفسير

على موافقة لاسم الظاهر الواقع بين الفعلين افرادا وتثنية وجمعا
مثل ضربني وضربت زيدا (شارح كردى قوله الاشجار بالرفع
والنصب لانه تنازع فيها الفعل والمصدر والاول يقتضى رفعه
بالفاعلية والثانى يقتضى نصبه بالمفعولية فان اعملت الثانى اضمرت
الفاعل فى الاول ديمشدر والاشجار كلمه سنده حرف تعريف عهد
خارجيدر (پيغمبريمز عليه الصلاة والسلامك كل ديوب دعوت
ايلديكى معهود شجردركه تفصيلى بروجه آتى نقل وبيان اولنور
(اشجار شجرك جمعيدر شجر اغاجدر نباتات ارضيه دن ساقى
اولانه شجر ديرلر ساقى اولميانه حشيش كذلك نجم دخى ديرلر
ساجدة اشجاردن حالدر (شارح كردى ساجدة اى خاضعة
منقادة له صلى الله عليه وسلم موصلة اغصانها الى الارض قال الله
تعالى (والنجم والشجر يسجدان) اى ينقادان له تعالى وهى حال
من الاشجار (شارح حنفى السجود وضع الجبهة فى الارض وفى
الاصطلاح وضع الاعضاء السبعة على الارض ومنه سجدة النخلة
اذا امالت من كثرة حملها (والمسجد بكسر الجيم بيت الصلاة وقد
يطلق على موضع الجبهة ديمشلر (بعض شراح قوله ساجدة اى
خاضعة ومنه سجود الصلاة وهو وضع الجبهة على الارض ديمش
(تمشى فعل مضارعدر تحتنده فاعل ضميرى اشجاره راجعدر
جملهسى اشجاردن حالدر (مشى تركيده يورومكدر عربيده الانتقال
من مكان الى مكان آخر بالارادة ايله تفسير ايدرلر (قوله اليه جار مجرور
تمشى كلمهسنه متعلقدر ضمير سرور كائنات عليه الصلاة والسلامه
راجعدر (قوله على ساق على مع معناسنه در حرف جردر ساق
جار ايله مجروردر تمشى فعلنه متعلقدر (ساق انسانده ما فوق القدمدركه
ديزدن قدمه وارنجه بينهماده اولان موضعدر ديمشلر (باالدر
ديدكلرى موضع دخى داخل اولور اشجارده ساق كوكدن
اغصانه منتهى اولنجه اولان موضعدركه اغاجك ترابدن يوقارو
دالليرينه وارنجه اولان محل اولور (قوله بلاقدم عبارتنده قدم
رجلدر (تركيده اياقدر (شارح كردى والقدم من الحيوان ما
يمشى به وهو الرجل ديمشدر بلاقدم ساقك صفتيدركه باحرف

جردر لا اسمدر غير معناسنه در بو وجهله اعراب شارح مصنفك
مختاريدر كما قال فان قيل كيف تدخل حرف الجر ههنا وهو الباء
على لا وهو حرف ومع ذلك كيف ظهر اثره فى كلمة اخرى وهى القدم
(قلنا لان كلمة لا ههنا بمعنى غير الا انه ظهر اعرابها فيما بعدها
لكونها صورة الحرف على ان السخاوى قد نص على ان لا فى امثال
هذه المقامات اسم لا حرف وعلى بمعنى مع وبلاقدم صفة ساق
اى تمشى الاشجار متوجهة اليه مع ساق كائنين ملتبسين بانتفاء
القدم عنه (بعض شراح خلاصة معناده ديمش حاصل المعنى
جاءت الاشجار لاجل دعوته صلى الله عليه وسلم حال كونها منقادة
خاشعة واقعة على رؤسها ماشية اليه على ساق خال عن القدم
(شارح مصنفك بو معجزه نك بياننده بوكونه تفصيل ايدر كه قصة
مجئ الاشجار ان النبى صلى الله عليه وسلم عرض الاسلام على
اعرابى وامره بان يسلم فقال له الاعرابى هل لك من شاهد يشهد
على صدق مقالتك ونبوتك فاشار رسول الله صلى الله عليه وسلم
الى هذه الشجرة التى كانت بمراى منهما فدعاها فاذا هى تقبل
وتؤثر على الارض وتسطر سطورا عليها من الخط الغريب وتمشى
على ساق بلا قدم حتى قامت بين يديه فاستشهد رسول الله
عليه الصلاة والسلام ثلاثا فشهدت على صدق رسالته ثم
رجعت الى مقرها (ومنها ان اعرابيا قال له انك تقول اشياء فهل لك
ان اداويك وكان يداوى ويعالج فقال له صلى الله عليه وسلم
هل لك ان اراك آية وعنده نخل فدعى رسول الله صلى الله عليه وسلم
بعذقانها فاقبل اليه وهو يسجد ويرفع رأسه حتى انتهى اليه فقام
بين يديه ثم قال له رسول الله صلى الله عليه وسلم ارجع الى مكانك فرجع
الى مكانه فقال العامرى والله لا اكذبك فى شئ تقول بعد هذا ابدا
(محصول معناى عبارت بيت) پيغمبريمز عليه الصلاة والسلامك
كل ديو اشجارى دعوتنه وامر وفرماننه امتثالا اشجار اغصانتى يرلره
بسط ايدوب يعنى يوزو اوستونه سورونه رك انقياد وخضوع ايله مشيا
على الوجه حضور پيغمبر عليه السلامه ساقيله بغير قدم مشى ايدوب
كلدى ديمكدر بو نه معجزه كبرى وقدرت الهيدر ديمك مأ لنده اولور

** تخمیس **

بولوب وجود عرقندن کل اولدی تاج سمن
اودر بو باغ جهانه نما و نشوی ویرن

عطای جاذبهٔ فیض اکیلوب روشن
جاءت لدعوته الاشجار ساجدة
تمشی الیه علی ساق بلاقدم

کانما مفاعلن سطرت فعلن سطرا لما مستفعلن کتبت فعلن
فروعها فاعلن من بدی فعلن ع الخط بال مستفعلن لقم فعلن
(کانما سطرت سطرا لما کتبت) (فروعها من بدیع الخط باللقم)
قوله کانما کلمه‌سی مجرد تشبیه ایچوندر کرچه کان حروف مشبهه‌دندر
لکن عملی یوقدر زیرا مای کافه در کان کلمه سی عملدن ساقط
اولمشدر نته کیم ابیات سابقه‌دن (کانما اللؤلؤ المکنون من
صدف) بیتی شرحنده مرحوم کردی کانما حرف مکفوف عن العمل
بما وذکرها لمجرد التشبیه دیمشدر سطرت فعل ماضی مفرد مؤنثدر
فاعل ضمیری اشجاره راجعدر سطرت کتبت معناسنه‌در
جمله سی مستأنفه‌در (قوله سطرا مفعول مطلقیدر سطر صف
معناسنه‌در مسطر ایله کتابده صفوف ظاهردر بو مقامده دخی
سطر ایله مراد سطر کتابتدر (شارح کردی السطر بالسکون والحرکة
الصف من الشیء ومنه سطر الکتاب دیمشدر (قوله لما کتبت لام
حرف جردر بامعناسنه‌در ما ماء مصدریه‌در کتبت فعل ماضی مفرد
مؤنثدر (قوله فروعها فاعلیدر کتبت جمله سی تأویل مصدرده
جار ایله محلا مجرور سطرت فعلنه متعلقدر (شارح شیخزاده والمراد
من السطر آثار فروع الشجر بسبب المجیء واللام فی لما کتبت
بمعنی الباء دیمشدر (فروع فرعک جمعیدر فروع اصولک فرعیدر که
شجرنک اصولی کوکلریدر فروع اغصانیدر که داللریدر و اقعده
اصله نسبتله اغصان فروع قبیلندندر فروع کلمه‌سی ضمیره
مضافدر ضمیر اشجاره راجعدر (قوله من بدیع الخط جار مجرور کائن
مقدرینه متعلق اولوب کتابتدن حالدر (بدیع فعیل بمعنی مفعولدر
عجیب معناسنه‌در بدیع لفظی خط کلمه سنه مضافدر اضافتی

بیانیه‌در من الخط البدیع دیمکدر حمل صحیحدر صفتک موصوفه
اضافتی قبیلندندر قوله فی اللقم جار مجرور کتبت کلمه سنه متعلقدر
لقم وسط طریقدر (ناظم علیه الرحمه اشجارک حضور سلطان
انبیاء علیه الصلاة والسلامه ساجدا مشیا علی الوجه یوریوب
کلمه سنده اغصانی ممری اولان یوللره سورنمکله روی خاکده
اقتضا ایدن شرحه‌لر و آثاری خط عجیبدن کتابت اولنمش صف
کتابته تشبیه ایتمشدر واقعده بردالی اغاج ساجدا یعنی یوزی
اوزرینه سورونه سورونه کلسه ممری اولان طریقده اغصانک
سورنمه سندن بهر حال روی خاکده شرحه‌لر و نیجه اثرلر پیدا
اوله‌جغی ظاهردر اشبو روی خاکده پیدا اولان آثار اول ممر اشجار
اولان یوللرده خط عجیبدن کنایه اولنمش سطر کتابت کبی مشاهده
اولندیغی اعتباریله آثاری سطر خطه تشبیه اولمغله ناظم
علیه الرحمه بویله بر تشبیه عجیب ایله مرادی بیتده مجرد اظهار
ید طولای شاعریتدر که هم تشبیه لطیف و عجیبدر وهم اشجارک
امر پیغمبری یه امتثالا ساجدا مشیا علی الوجه کلدیکی معجزهٔ
عجیبه‌سنی نقل و بیان اولور (بعض شراح وحاصل المعنی حین
جاءت الاشجار لدعوته صلی الله علیه وسلم حصل خط عجیب
علی وسط الطریق من آثار مشیها وقت کتابة هذا الخط فروع
الاشجار لیکون معجزة للنبی المختار صلی الله علیه وسلم دیمشدر
(شارح حنفی وکان من بدیع مشیها الیه وغریب تمثیلها بین یدیه
انها جاءت ماشیة علی ساق لیس له قدم بل علی الرأس ساجدة
لا علی الساق کمشی القلم (شارح مصنفک تأکید لمجیء حدیث
الاشجار الی ذاک الحضرة وتشبیه لآثار فروع الاشجار بسبب
مجیئها بخطوط غریبة مبتدعة (شارح کردی شبه آثار فروعها
فی الارض بالخط الدال علی اللفظ المفید للمعانی و وجه الشبه الهیئة
الحاصلة لهما دیمشلردر (وفیها من البدیع جناس الاشتقاق بین
سطرت وسطرا مراعاة النظیر بین سطرا وسطرت وکتبت والخط
والتشبیه فی اماکن عدیدة علی انه یمکن ادعاء الاستعارة فی بعضها

* * تخميس * *

اجاتی شجرك اولدی بربيوك حكمت

بومعجزه بوسياق اوزره بولغه شهرت

يازرقلملری هب نطق حال اولوب قت قت

كانما سطرت سطرا لما كتبت

فروعها من بدايع الخط باللقم

مثل الغما مستفعلن مةان فعلن نی سارسا مستفعلن ئرة فعلن

تقيه حر مفاعلن روطی فعلن س للهجی مستفعلن رحمی فعلن

(مثل الغمامة انی سار سائرة) (تقيه حر وطيس للهجير حمی)

مثل لفظا مرفوع مبتدآء محذوفك خبريدر بيت متقدمه منوطدر تقديری ومجیء الاشجار وسائر الخوارق المذكورة مثل الغمامة ديمك اولور ياخود بيت اسبقده اولان جاءت فعلنك محذوف مفعول مطلقنك صفتيدر تقديری جاءت الاشجار مجيئا مثل الغمامة ديمك اولور مثل كلمه سی الغمامة قولنه مضاف در غمامه بلوط معناسنه در قوله (انی بو مقامده اين معناسنه ظرف مكاندر مؤخر سار فعلنك مفعول فيهيدر (نته كيم شارح كردی انی بفتح الهمزة والنون المشددة ظرف مكان بمعنی اين مبنی علی السكون منصوب محلا بسار او بتقيه مضاف الی جملة سار علی تقدير كونه منصوبا بتقيه او بمعنی كيف فيكون حالا من فاعل سار وهو الضمير الراجع الی النبی صلی الله عليه وسلم ای فی ای حال سار ماشيا اوراكبا ديدی (بعض شراح انی بمعنی اين من ای موضع او بمعنی كيف ای ماشيا اوراكبا (سار فعل ماضی فاعل ضمير مستتر راجع الی النبی صلی الله عليه وسلم والجملة شرط انی سائرة بالرفع خبر مبتدآ محذوف ای فهی سائرة وهذه الجملة جزاء انی وسائرة بالنصب حال من الغمامة يعنی انی كلمه سی بو مقامده استفهام ايچون اولميوب شرط ايچون اولمغله مكان ايچون اولوب سار فعل شرطدر قوله وسائرة مبتداء محذوفك خبری اولوب جمله سی جزآء شرطدر (قوله تقيه فعل مضارع فاعل ضمير مستتر راجع الی الغمامة والجملة حال من الغمامة او جزاء انی علی تقدير نصبها ديمشدر كذلك (ملا جامی ومن الظروف المبنية

اين وانی للمكان استفهاما وشرطا ای حال كونهما للاستفهام والشرط وبناءها لتضمنها حرف شرط والاستفهام نحو اين زيد واين تكن اكن ونحو انی زيد وانی تجلس اجلس وقد جاء انی بمعنی كيف ديمشدر (قوله سار فعل ماضی در تحتنده فاعل ضميری رسالت پناه عليه الصلاة والسلامه راجعدر سار سيردن مشتقدر جمله سی انی كلمه سنك مضاف اليهيدر قوله سائرة اسم فاعلدر ذهاب معناسنه اولان سيردندر الغمامه قولندن حالدر (نته كيم شارح مصنفك سائرة علی انه حال من الغمامة ان يجعل المحذوف المبتدأ ديدی يعنی مثل الغمامة قولنده مثل كلمه سی محذوف مبتدانك خبری اولديغی تقديرجه در كه بالاده ذكر اولندی (بعضلر مثل الغمامة مبتدا وسائرة خبره وانی ظرف لها وفاعل سار راجع لرسول الله صلی الله عليه وسلم ديدی تقيه فعل مضارع مؤنثدر تحتنده فاعل ضميری غمامه قولنه راجعدر مفعولی اولان ضمير بار زفخر عالم صلی الله عليه وسلم حضرتلرينه راجعدر جمله سی غمامه كلمه سندن حالدر تقيه وقايه دندر كه حفظ معناسنه در (قوله حر كلمه سی نزع خافض اوزره منصوبدر ای تقيه ويحفظه من الحر ديمكدر تقيه بتظليلها تقديرنده در حر لفظی وطيس كلمه سنه مضافدر وطيس تنوردر (شارح كردی الوطيس وهو التنور يقال حمی الوطيس اذا اشتد حره وكذا اذا صعب الامر ديمشدر قوله للهجير لام وقتيه در (شارح مرقوم واللام بمعنی الوقت كما فی قوله تعالی (اقم الصلوة لدلوك الشمس) ای وقت دلوكها ای غروبها ديمش هجير من الظهر الی العصر اولان وقتدر كه شمسك ارتفاعی وكمال حرارتی وقتيدر اشبو هجير لفظی شمسك ملايمی اولمغله شارح مشار اليه كردی وطيس لفظنده استعارهٔ مصرحه واردر هجير كلمه سی قرينهٔ استعاره در ديمش (يعنی ناظم شمسی كمال حرارت وشدت تأثير وتسخينده تنوره تشبيه ايلدی مشبه به اولان وطيس لفظنی ذكر ايلدی مشبه اولان شمسی مراد ايلدی هجير كلمه سی قرينهٔ استعاره در حمی كلمه سی ترشيح اولور رأيت اسدا له لبد فی الحمام قبيلندن اولور (بعض شراح حر وطيس عبارتی موصوفك صفته اضافتی

قبيلندندر ديمش (قوله حمى فعل ماضى در رضى كبى وزن ايچون
آخرى ساكن قلنمشدر تحتنده فاعل ضميرى وطيس لفظنه راجعدر
جملهسى وطيسك صفتيدر ياخود وطيسدن حالدر قد لفظى
مقدردر شارح حنفى حمى لازم بمعنى سخن يتعدى بالباء و بعلى
وبالهمزة يقال حمى الميسم واحمى عليه واوقد النار عليه ديمش
(تركيده حمى قزدى ديمكدر شارح مصنفك حمى فعل ماضى
من قولهم حمى النار وبالكسر اذا اشتد حره اى تسير الغمامة مع
النبى صلى الله عليه وسلم اين سار لاجل حفظه عن الحرارة الشديدة
الشبيهة بحرارة التنور الذى اوقد فيه النار الشديدة وقت الهاجرة
على ان اللام فى قوله للهجير مستعار للوقت كقوله تعالى (اقم الصلوة
لدلوك الشمس) ديمشدر خلاصهٔ معناده بعض شراح وحاصل
المعنى مجئ الاشجار لدعوته صلى الله عليه وسلم مثل تظليل
السحاب النبى صلى الله عليه وسلم اذا سار من اى مكان الى اى مكان
فهى سايرة حافظة عن شدة حر نصف النهار ديمش (قال الشارح
الكردى والمعنى ان اتيان الشجر لدعوة النبى صلى الله عليه وسلم
مثل الغمامة السائرة معه فوق رأسه حيث سار لتحفظه من الحر
(شارح شيخ زاده وتلك الغمامة كانت تسير معه عليه السلام من
صغر سنه وبها عرفه بحيراء الراهب على ما يرويه الواقدى ان
ابا طالب اراد الخروج فى قريش الى الشام وكان عمر النبى صلى
الله عليه وسلم اذن اثنى عشر سنة فاراد تركه فرأه يوما يبكى
فقال له مالك يا ابن اخى تبكى فسكت رسول الله صلى الله عليه وسلم
فقال له لعل بكاءك انى ان اخلفك فقال نعم فقال ابو طالب والله
لا افارقك ابدا فخرج به فلما نزلوا بحيرة الشام وبها راهب يقال له
بحيراء فى صومعة وكان من علماء النصارى فصنع لهم طعاما فدعاهم
اليه وانما حمله على ذلك انه حين رأهم رأى غمامة تظل رسول الله
صلى الله عليه وسلم فلما نزل ابو طالب تحت الشجرة الغمامة على
الشجرة ثم قال لهم الراهب احب ان لا يتخلف منكم احدا فحضروا
كلهم الا رسول الله صلى الله عليه وسلم فنظر الراهب الى الغمامة
وهى واقفة عليه فقال الم اقل لكم لا يتخلف منكم احد فقال

لا يتخلف الا غلام حديث السن فجاءوا به واجلسه على الطعام
فنظر الراهب الى الغمامة جاءت معه ثم قال لابى طالب ماهذا الغلام
منك فقال هو ابن اخى قال فما فعل ابوه قال مات وامه حبلى قال
صدقت قال فما فعلت امه قال ماتت قال صدقت فلما اكلوا قال
رسول الله صلى الله عليه وسلم اسئلك بحق اللات والعزى الا اخبرنى
فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم لا تسئلنى باللات والعزى
فوالله ما ابغضت شيئا بغضهما فقال فبالله الا اخبرنى فقال رسول الله
صلى الله عليه وسلم سلنى فسأله عن اشياء من احواله فاخبر فوافق
ذلك من عنده ثم جعل ينظر فى عينيه فسئل هل يذهب حمرتهما
فقالوا لا يفارقه فقال انزع جبتك فابى عليه حتى قال له ابو طالب
انزعها يا ابن اخى فنزعها فنظر الى الخاتم بين كتفيه وجعل يقبله
وعيناه تهرقان بالدموع ثم قال لابى طالب ان ابن اخيك يكون
نبى هذه الامة وانى اخاف عليه اليهود فارجع به سريعا الى مولده
وقد اخذ علينا فيه المواثيق فقال من اخذه فتبسم الراهب وقال
اخذ الله علينا فى كتابه الذى انزل بذلك على عيسى ابن مريم وقد
اديت اليك فى امر النصيحة فاحفظها ولا تغفل منه ديو بو وجهله
تفصيل روايت صحيحه ايدر (وفيه من البديع التشبيه وجناس
الاشتقاق بين سار وسائرة ومراعاة النظير فى الشطر الاخير

* * تخميس * *

* دخى بونك كبيدر معجزات خارقه دن *
* حبيبى صاقنوردى كونشدن اول ذو المن *
* معين ايتدى اكا سايبان مستحسن *
* مثل الغمامة انى سار سائرة *
* تقيه حر وطيس للهجير حم *

اقسمت بال مستفعلن قرال فعلن منشق ان مستفعلن نله فعلن
من قلبه مستفعلن نسبة فاعلن مبرورة ال مستفعلن قسم فعلن
(اقسمت بالقمر المنشق ان له) (من قلبه نسبة مبرورة القسم)
(ناظم عليه الرحمه بو بيت ايله قلب مطهرهٔ سلطان كائنات عليه
الصلاة والسلامى مدح ضمننده معجزهٔ انشقاق قمرى بياندن ماعدا

برمعجزۀ اخرایه دخی ایما ایدر که اول معجزۀ اخری شق صدر نبوی
ایله وقوع بولان معجزۀ کبرادر هر برینك تفصیلی بروجه آتی ذکر
اولنور (قوله اقسمت قسمدندر قسم سینك وقافك فتحی ایله یمین
معناسنه‌در یقال اقسم به ای حلف (شارح حنفی القسم بفتحتین
الیمین والثلاثی منه غیر مستعمل فلا یقال قسم بمعنی حلف بل انما
یقال اقسم قال الله تعالی (اذ اقسموا لیصرمنها مصبحین) والقسم
بفتح القاف وسکون السین مصدر قسم المال بین الشرکاء ای فرقه
بینهم وعین لکل نصیبه دیدی کذلك (شارح کردی اقسمت
ای حلفت من الاقسام بمعنی الحلف والیمین وهو فی الاصل اخبار
نقل الی انشاء القسم کبعت و اشتریت دیمشدر اقسمت نفس
متکلم درفعل وفاعلدر جملۀ ابتدائیه در قوله بالقمر جار مجرور
اقسمت کلمه‌سنه متعلقدر (قمر کوکب لیلیٔ مضیٔ للعالم ایله تعریف
ایتمشلر لیلۀ غره شهردن اوچ کیجه تمامنه دکین هلال دیرلر بعد
ثلاثة لیالی الی آخر الشهر قمر دیرلر (قمر غلبه معناسنه‌در سائر کواکبه
نوری غالب اولدیغنه بناء قمر دیمشلر قسم مزبور ایله مقسم به معجزۀ
رسول الله اولان قمر منشقدر (بعض شراح مقسم به محذوفدر
اقسمت برب القمر تقدیرنده‌در زیرا باری تعالی‌دن غیره قسم اولنماز
دیمشلر (لکن شارح کردی بووجهله تحقیق ایدر ان القمر
مقسم به حقیقة بلا تقدیر شیٔ (قال الامام الحصیری فی شرح
الجامع الکبیر والصحیح انه یمین لانه سبحانه وتعالی اقسم فی مواضع
من القرآن باشیاء کالشمس والقمر وغیرهما علی ان عادة العرب
یقسمون بشیٔ له عظمة عندهم وفی العرف یسمی یمینا وهو حجة
ایضا فقد ظهر بهذا جواز الحلف بغیر الله تعالی دیمش شارح
مصنفك فی اعلا بحث وبیان ایدر بقوله فان قیل قد نهی الشرع
الاقسام بغیر الله تعالی لان فی القسم تعظیم المقسم به وقد نهینا
عن تعظیم غیر الله تعالی بطریق الاقسام قلنا المقسم به محذوف
ای اقسمت برب القمر المنشق واوسلم فتعظیمه المستفاد من کونه
مقسما به لیس مبنیا علی ذاته وعلی اعتقاد استحقاقه ذلك بل هو
وسیلة الی تعظیم النبی علیه الصلاة والسلام بل تعظیم الحق سبحانه

تعالی

تعالی لاغیره یرشدك الی هذا توصیف القمر بالانشقاق لقوله بقمر
المنشق فان تعلیق الحکم بالوصف یشعر بعلیته له فکانه قیل
اقسمت بالقمر المنشق من حیث انشقاقه الدال علی کمال القدرة
الالهیة فیرجع القسم بالحقیقة الی رب القمر فیکون هو مقسم به
فی التحقیق قوله المنشق قمرك صفتیدر منشق انشقاق بابندن
اسم فاعلدر انشقاق ترکیده یارلمقدر (قوله انه له عبارتنده ان
فتحله حروف مشبهه‌دندر حرف جر محذوفدر قوله علی ان تقدیرنده‌در
(له لام حرف جر ضمیرسنی محلا مجرور کائن مقدرینه متعلق
اولوب ان کلمه‌سنك مقدم خبریدر که ان کلمه‌سنك اسمی مصراع
ثانیده نسبة لفظیدر بوصورتده علی ان له قولی مقسم علیه اولور
(نته‌کیم شارح کردی ان بالفتح علی حذف حرف الجر ای علی
انه له فیکون مقسم علیه دیمشدر (بعض شراح مقسم علیه که
جواب قسم ابیات آتیه‌دن ماساءنی الدهر بیتیدر دیمش لکن
مختار اولان مقسم علیه وجواب القسم ماسبقده تقریر اولندیغی
اوزره انه له عبارتی اولمقدر قوله من قلبه جار مجرور مؤخر نسبة
قولنه متعلقدر حصر ایچون جار مجرور متعلقنه تقدیم اولنمشدر
له ضمیری قمره راجعدر قلب کلمه‌سی ضمیره مضافدر ضمیر سرور
کائنات علیه الصلاة والسلامه راجعدر (قلب معروف ومشهوردر
خصوصا تعریف وتفصیلی ابیات سابقه‌ده کذار ایتمشدر نسبة کلمه‌سی
شبه ومناسبت معناسنه‌در (مبرورة لفظی مصدر محذوفك صفتیدر
ای اقسامه مبرورة صادقة دیمکدر (نته‌کیم شارح کردی مبرورة
القسم صفة مصدر محذوف ای اقساما مبرورة صادقة دیمش
بعضیلر مبرورة لفظك القسم کلمه‌سنه اضافتی اضافة لفظیه‌در
دیدی یعنی قاعده‌در که مضاف معمولنه مضاف صفت اولسه
کاسم الفاعل واسم المفعول والصفة المشبهة بوصورتلرده
اضافت اضافة لفظیه اولور (ایمدی بومعنا اوزره اونسبة مبرور
القسم در دیمك اولور اونسبة قسم اولنسه اول قسم مبروره‌در (یعنی
برکیسنه اونسبته قسم ایلسه اول قسم ایدن کیسنه قسمنده ویمیننده
باردر صادقدر دیمك اولور (شارح شیخ زاده والمبرورة القسم

صفة نسبة لان الاضافة لفظية او حال منه والمبرورة القسم اى
الصادقة بلاشك يعنى لو اقسم احد ان للقمر المنشق نسبة اى
شبها بقلبه المنشق يكون بارا وصادقا و وجه الشبه والجامع اما
اللطف والصفا والنزاهة والانشقاق او فيض القلوب وتربية
الالباب والهداية عن الضلال او الاخذ من العالى و الاضافة
الى السافل ديمش (بعضيلر او كونه اية من ايات الله ديوب وجه
شبهى بو وجهله تفصيل ايدرلر (قال المصنف يقال بر فلان فى يمينه
اى صدق ولم يحنث ومعنى البيت اقسمت بالقمر المنشق ان فؤاد
النبى صلى الله عليه وسلم منور من القمر حتى لو اقسم احد ان له
نسبة وشبها الى قلبه يكون بارا صادقا فى يمينه والحاصل ان كلا منهما
منور شديد فى اثاره و هذا بالنظر الى ظاهر الاوهام والا فاقسم بالله
انه لا نسبة لقلبه بالقمر واين نور هذا من نور ذاك ديوب كذلك (شارح
حنفى والمعنى اقسمت بالقمر الذى شرفه تعالى بالانشقاق وجعل
انشقاقه معجزة للنبى الذى كانت منه الاغراق ديمشدر (قال الشارح
الكردى وجملة البيت مستأنفة اتى بها ليتوصل الى المدح باسلوب
اخر منه والمعنى اقسمت بالقمر المنشق معجزة له صلى الله عليه وسلم
ان لقلبه الشريف نسبة ومشابهة تامة فى الانشقاق و الالتيام
من غير اختلال فى النور والصفا والعظمة والبها والتشبيه مقلوب
للاهتمام لان المعهود و المتعارف تشبيه الغير بالقمر على عكس
ما فعله الناظم وفى البيت اشارة الى معجزتين الاولى انشقاق القمر
و قد مضى والثانية شق صدره صلى الله عليه وسلم كما روى انس
بن مالك رضى الله عنه ان اهل مكة سألوا رسول الله صلى الله عليه
وسلم ان يريهم اية فاراهم انشقاق القمر حتى رأه فقال صلى الله
عليه وسلم اشهدوا فقال الكفار هذا سحر مستمر فانزل الله تعالى
(اقتربت الساعة وانشق القمر وان يروا آية يعرضوا و يقولوا هذا
سحر مستمر) وروى مسلم عن انس ان جبريل عليه السلام اتاه
وهو يلعب مع الصبيان فاخذه فصرعه عن قلبه فاستخرج
القلب فاستخرج منه علقة فقال هذا حظ الشيطان منك ثم غسله
فى طشت من ذهب بماء زمزم ثم اعاده فى مكانه قال انس كنت ارى

اثر الخيط فى صدره (محصول معناى عبارت بيت) پيغمبر ذيشان
عليه الصلاة و السلامك امر واشارت عليه سيله پاره لنوب منشق
اولان قمره قسم مبروره ايله قسم و يمين ايده رمكه اول قمر منشقك
قلب مباركهٔ سلطان كائناته نسبة ومشابهتى واردر يعنى (نته كيم
قمر اشارت رسول الله عليه الصلاة والسلام ايله منشق اولدى
كذلك قلب سلطان انبيا جبريل عليه السلام واسطه سيله منشق
اولدى بو جهتدن قمر منشقك قلب فخر كائناته نسبتى يعنى
مناسبتى اولمش اولدى (ايمدى ايكى عدد معجزهٔ كبرانك وقوع
بولديغنه اشارت ايله بيان اولور ونسبتدن مراد انوار و انشقاق
وصفى ايكيسنده دخى بولنمغله بو وجهله بينلرنده مناسبت ومشابهت
بولنديغيدر (معلوم اوله كه اشياء منورهٔ معتبره عرفده قمره تشبيه
اولنه كلوب قمره مشبه به اوله كلمك مشهور ايكن ناظم عليه الرحمه
عكس ايدوب قمرى مشبه وقلب سعادتى مشبه به قلمشدر زيرا اغراق
مدح بو صورتده دركه وجه شبه مشبه بهده اقوى اولمق تشبيهده
شرط اولمغله قلب سعادتى مشبه به قلمغله وجه شبهده اقوى
اولديغنه بناء اولمش اولور (وفيه من البديع رد العجز على الصدر مع
جناس الاشتقاق فى اقسمت والقسم و مراعاة النظير بين مبرورة
القسم و بين المقسم عليه

* * تخميس * *

اودر او نور محض عين شمسه تن شو * مثال آية شق القمر ولى همه سو
ظهور جرك سوى ماء لادن الدى وضو * اقسمت بالقمر المنشق ان له
* من قلبه نسبة مبرورة القسم *

وما حوى ال مفاعلن غار من فاعلن خير ومن مستفعلن كرم فعلن
وكل طر مفاعلن ف من ال فاعلن كفار من مستفعلن عم فعلن
(وما حوى الغار من خير ومن كرم) (وكل طرف من الكفار منه عمى)
بو بيت والادخى معجزاة حبيب خدادن معجزهٔ اخرايى بيان ايدر
(قوله وما حوى واو عاطفه در ما موصول ذوى العقوله وغيره
شاملدر حوى رمى وزنى اوزره فعل ماضيدر حوى ديمك جمع ايدوب
احاطه ايتدى ديمكدر الغار فاعلدر غار كهف معناسنه در تركيده

مغاره ديرلر بعضيلر الغار النقب الذى فى الجبال كالبيت ايله بيان
ايتمش الغارده اولان الف لام عهد خارجى غارايله مراد معهود
غاردر كه مكهٔ مكرمه يه قريب جبل ثورده واقع غار ذر كه جمع
احاطه سيله مراد پيغمبريمز عليه الصلاة السلامى جمع واحاطه سنى
بيان اولمغله ما دن مراد پيغمبر عليه الصلاة والسلامدر (بو صورتده
من خير ومن كرم ايله مراد كذلك صاحب سعادت افنديمز در
صلى الله عليه وسلم واكر غارك جمع واحاطه سيله مراد پيغمبر
عليه الصلاة والسلام ايله يارغارى صديق اكبر رضى الله عنه
اولورسه من خير ايله مراد پيغمبر افنديمز من كرم ايله مراد حضرت
صديق رضى الله عنه اولمق احتمالدر كه غار انلرك مدخول فيهى
اولديغى مفيد اولور زيرا ماحواده اولان ما كلمه سنك عمومى اولمغله
هر برينه شموله قابلدر حوى جمله سى ماء موصولك صله سيدر
ماء موصوله عائد ضمير محذوفدر (ماحواه تقديرنده در ماء موصول
مع صلته خبرى محذوف مبتدادر تقديرى ومن معجزاته صلى الله
عليه وسلم ماحواه الغار تقديرنده در مبتدا مع خبره جمله سى بيت
سابقه معطوفدر ياخود ماء موصول مع صلته جمله سى بيت
سابقده مقسم عليه اولان قمر اوزرينه معطوفدر تقديرى اقسمت
بماحوى الغار ديمكدر (نته كيم شارح الخنفى ماموصولة والواو
للعطف والمعطوف عليه الجمل السابقة المؤدية للمعجزات المذكورة
ويجوز عطفا على القمر فيكون فى حيز باء القسم اى اقسمت بما
فى الغار ومن فى قوله من خير بيانيه وعلى تقدير الاول ماحوى
مبتدأ محذوف الخبراى ومن جملة معجزاته ماحوى الغار والمعنى
ان من جملة معجزاته الواضحات ماحتوى عليه الغار من الذات
الخيرية بالذات والصفات التى هى اكرم الجلائل والسمات وكيف
لايعد معجزة وقدستر الغار وعمى عن ادراكه ابصار المشركين
وعلى تقدير ان يكون الموصول فى حيز القسم فالمعنى اقسم بالذى
حواه الغار من ذات النبى المختار ان اقلبه نسبة بالقمر ذى الاضواء
والانوار فيكون المقسم عليه فى هذا البيت محذوفا لذكره فى البيت
السابق ديمش قوله من خير جار مجرور كائن مثلا و مقدره متعلق در

مانك

مانك صفتيدر خير اسم تفضيلدر كه اخيروزننده در كثرت استعمالنه
بناء همزه سى على غير القياس حذف اولنمشدر كثير الخير ديمك
اولور ومن كرم عبارتى من خير اوزرينه معطوفدر من خير ومن كرم
عبارتى من خير اوزرينه معطوفدر من خير ومن كرم لفظلرنده
تنوين تعظيم ايچوندر من كرم عبارتنده من لفظى تكرار اولنمق
تأكيد ايچوندر خير وكرمدن مراد خير الخلق اجمعين ايله وصف
اولنان سرور كائنات عليه الصلاة والسلامدر عين خير ومحض
كرم اولمغله رجل عدل قبيلندندر (بعض شراح ناظم وماحواى
ديوب من لفظى ايله انشاد ايتيوب ذوى العقوله وغيره شامل
اولان ما كلمه سيله تعبيردن غرضى پيغمبر عليه الصلاة والسلامك
عين خير ومحض كرم اولديغنه من خير ومن كرم ايله مابى بيانه ملايم
ومناسب اولسون ايچوندر تخصيص بعد التعميم قبيلندندر (وكل
طرف ياوحانيه در كل مبتدادر طرف كلمه سنه مضافدر (طرف عين
معناسنه در من الكفار جار مجرور كائن مقدرينه متعلقدر طرفك صفتى
اولورعنه جار مجرور مؤخر عمى فعلنه متعلقدر ضمير صاحب رسالت
عليه الصلاة والسلامه راجعدر اشبو ضميرى افراد كتورمك دلالت
ايدر كه ناظم ماحوى عبارتنده اولان ما ايله انجق صاحب رسالت
عليه الصلاة والسلامى اراده ايتمش اوله (نته كيم بالاده احتمال
اول ايله تفصيل اولنمش ايدى عمى رضى وزنى اوزره فعل
ماضيدر وزن ايچون يانك فتحه سى حذف اولنمغله ياساكن قالمشدر
(شارح مصنفك عمى فعل ماض من عمى يعمى عمى كرضى
فهو عم ويقال اعمى اذا ذهب بصره وسكون اخره للوزن
ويحتمل ان يكون صفة مشبهة والياء للاشباع ديمش عمى فعلنك
تحتنده فاعل ضميرى طرف كلمه سنه راجعدر عمى جمله سى مبتدانك
خبريدر مبتدا مع خبره ماء موصولدن حالدر (شارح مرقوم
مصنفك والجملة بالحقيقة صفة خير وكرم ديمش (بعض شراح
خلاصهٔ معناده بو وجهله تقرير ايتمش وحاصل المعنى برب القمر الذى
كان انشقاقه آية ان هذا القمر مشابه بقلبه صلى الله عليه وسلم
من جهة الانشقاق وكثرة النور اقسمت يمينا صادق القسم (معلوم

اوله كه شراح بو بيت مباركه يى اشارة الى معجزة اخرى من معجزاته
صلى الله عليه وسلم ديمشلردر (ايمدى بيت مزبورده معجزهٔ
رسول اللهى بيان ضمننده اولديغى شو جهتندركه كتب
سيرده نقل ايله تفصيل اولنديغى اوزره غار ثورده پيغمبريمز افنديمز
صلى الله عليه وسلم اعدادن اختفا بيوردقلرنده جبل ثور مكهٔ
مكرمه يه اقرب و كفرهٔ مكه نك كشت وگذار ايلدكلرى اماكن
بلده لرندن اولمغله هر طرفى منظور ومعلوملرى ايكن كفار بدنهاد
شرذمهٔ كثيره كمال غش وعداوت ايله جست وجوده تشمير
ساق همت واهتمام ايدوب مقدورلرينى صرف ايتمش ايكن اول
نورديدهٔ اصفيا عليه الصلاة والسلامى كورميوب اندن ديده لرى
اعمى اولديغى حقا كه معجزهٔ باهره در

* * تخميس * *

* عدوار كوره مز سمت جاى محترمن *
* كه الدى نور نبوت اوچشم پرعلان *
* حماى حق رصد ايتمش دفينهٔ حكمن *
* وماحوى الغار من خير ومن كرم *
* وكل طرف من الكفار عنه عمى *

فالصدق فى الـ مستفعلن غار والصـ فاعلن صديق لم مستفعلن يريا فعلن
وهم يقومفا علن لون ما فاعلن بالغار من مستفعلن ارم فعلن
(فالصدق فى الغار والصديق لم يريا) (وهم يقولون ما بالغار من ارم)
(قوله فالصدق فاشرط محذوفه جوابدر اى اذا عرفت كونهما
فى الغار فالصدق ديمشدر لكن فاتفسيريه اولوب بيت اولك
مضمونى تفسير وبيان اولمق مختاردر (شارح شيخ زاده والصدق
فى الخبر مطابقته للواقع مع الاعتقاد يقال صدق فى وعده اى اتى
بما التزم (شارح كردى والصدق ضد الكذب وصدق الكلام
مطابقته للخارج واراد به النبى صلى الله عليه وسلم فانه لتناهيه
فيه كانه عينه ديمشلردر الصدق مبتدادر (قوله فى الغار ظرف
مستقردر مبتدا دن حالدر (قوله والصديق واو عاطفه در صدق
اوزرينه معطوفدر (قوله لم يريا جمله سى مبتدانك خبريدر صدق ايله

مراد پيغمبريمز عليه الصلاة والسلامدر رجل عدل قبيلندندركه
صدقله برمرتبه ده متصف ايديكه همان عين صدق اولمشدر
(نته كيم قرآن مبينك عين هادى اولديغى وصفده (هدى للمتقين)
وارد اولدى صدقله تعبيرده صاحب سعادت عليه الصلاة
والسلامك هر قولى واقعه مطابق اولوب صورى ومعنوى صدق
وصداقت واستقامتله نهايت مرتبه ده متصف اولديغى افاده در
(صديق مبالغه ايله اسم فاعلدر صديقدن مراد يار غار سلطان انبيا
عليه السلام اولان ابو بكر الصديق رضى الله عنه حضرتلريدركه
معراج سعادتى ايشتديكى انده ابتدا تصديق ايتمكله صديق لقبيله
برمرتبه ده مشهور اولمشدركه غلبهٔ استعمال ايله اول ذات شريفه علم
اولمشدر ثريا كبى كثرت استعمال ايله علم اولوب اسماء غالبه دن اولور
(لم يريا مجهول صيغه سى اوزره فعل مضارعك تثنيه سيدر رؤيتدن
مشتقدر انلر كورنمديلر نته كيم شارح مصنفك لم يريا من رؤية العين
ديمش لكن (بعض شراح اصل نسخه كسر را ايله وميم ايله
لم يرما در ديمشلر يعنى زائل اولماديلر ديمك اولور (قال الشارح
الكردى قوله لم يرما بكسر الراء فعل مضارع من رام يريم ريما
ولم يرما اى لم يبرحا اى لم يزالا وهو تثنية يريم كيبيع اصله يريمان
(بعضيلر لم يرما مفرددر انتفاخ معناسنه اولان تورمندر ديمش
كما قال الشارح الكردى قيل انه من ورم يرم اذا تورم وانتفخ وهو
(مفرد مؤكد بالنون الخفيفة المبدلة الفا عند الوقف على انه خبر
الصديق ديمش (شارح حنفى قوله يرما يجوز ان يكون من الورم
من باب ورم يرم كوعد يعد من ورم انفه اذا غضب فان الغضبان
يمتلى غيضا فينتفخ وان يكون من رام يريم يقال رام مكانه يريمه
اذا زال عنه وفارقه ديمشدر يعنى ورم انفه ديرلر غضب ايتدى
معناسنه در (ايمدى بو مقامده ولم يرما ديمك يعنى حكم خدا وتقدير
وقضادن ممنون اولوب اول حاله راضى اولمغله غضب وانفعال
ايتمديلر ديمك اوله (نته كيم شارح شيخ زاده لم يرما من ورم جلده
انتفخ يرم بالكسر كوعد يعد من ورم انفه اذا غضب لان الغضبان
ينتفخ فالمعنى لم يغضب على القضاء والقدر ولم يتغيرا من حالهما

باستشعار والخوف لكمال تمكينهما وصدق يقينهما وروى بعض
لم يريا وماذلك من الناظم ديمشدر (قوله وهم واو حاليه درهم ضمير
منفصل مبنى محلا مرفوع مبتدادر ضمير كفاره راجعدر (يقولون
فعل مضارع جمع مذكر در تحتنده مستتر ضمير فاعليدر جمله سى
مبتدانك خبريدر مبتدا مع خبره جمله سى لم يرما فعلنك فاعلندن
حالدر مابالغار ما كلمه سى ليس به مشابه اولان مادر مختار اولان لغت
حجازيه ده ما كلمه سى مبتدا وخبره داخل اولور مانك عملى يوقدر
(ايمدى بو محلده بالغار مقدم خبر من ارم مؤخر مبتدادر يعنى ما بالغار
عبارتنده ما ليس كلمه سنه مشابه اولمغله نافيه در بافى معناسنه حرف
جردر جار مجرور كائن مقدره متعلق محلا مرفوع مقدم خبر اولور
من ارم من زائده در ارم زائده اولان جار ايله مجرور ارم لغتده احد
معناسنه در (پس ديمك اولور كه كفار غارده بركيمسه يوقدرديلر
(شارح شيخ زاده قوله ما بالغار من ارم ما زائدة لتأكيد النفى يقال
ما فى الدار اريم وارم اى احد ديمش (بعض شراح قوله من ارم
بفتح الهمزه والراء اى يقولون ما بالغار من احد ناظرين الى حوم
الحمام ونسج العنكبوت على فم الغار كما اشار اليه الناظم بقوله (ظنوا
الحمام الخ يعنى كفار دوران حمامى وباب غارده نسج عنكبوتى
كوردكلرنده ما فى الغار من احد يعنى غارده بركيمسه يوقدر ديديلر
(شارح كردى لم يرما رام يرومدن اولمق اوزره خلاصهٔ معناده
ديمش كه والمعنى فالصدق والصديق لم يزالا ولم يبرحا من الغار
قاعدين فيه قدام الكفار وهم يقولون ليس احد فى الغار وهذا
عناية من الملك الستار (وفيهما من البديع جناس الاشتقاق بين الصدق
والصديق ويرما وارم والتكرير فى الغار الغار

* ** تخميس ** *

عزيمتنده رفيق وصديق لطف خدا
معينى وياورى عون وتوكل مولى
ضرر ايرمى اكا عالم اولسه كر اعدا
* فالصدق والصديق فى الغار لم يرما*
وهم يقولون ما بالغار من ارم

ظنوا الحماستفعلن م وظن فعلن نوا العنكبو مستفعلن ت على فعلن
خير البرى مستفعلن يه لم فعلن تنسج ولم مستفعلن تحم فعلن
(ظنوا الحمام وظنوا العنكبوت على) (خير البرية لم تنسج ولم تحم)
ظنوا فعل ماضى جمع مذكر در تحتنده فاعل ضميرى كفاره راجعدر
جمله سى استينا فيه در ظن مطلقا علمك انو اعندندر (شارح كردى
ان الحكم بامر الى آخر ان كان جازما فهو علم وان لم يكن جازما فان لم
يترجح احد طرفيه فشك وان ترجح فالراجح ظن والمرجوح وهم
(معلوم اوله كه ابيات سابقه دن ومبلغ العلم انه بشر بيتنده علمك
انواعى وظنك تعريف وبيانى سبقت ايتمشدر بو محلده دخى لزومى
مرتبه ذكر وبيانه محتاج اولمغله بو وجهله تفصيله مبادرت
اولنور كه معلوم اوله كه مطلقا علم كه حصول صورة الشئ فى العقل ايله
تعريف ايدرلر بو معنا ايله مطلقا علم اكر حكمه مقارن اولمزسه
تصور ديرلر اكر حكمه مقارن اولوب واو حكمى جزم ايله اولورسه
تصديق ديرلر اكر او حكمى جزم ايله اولميوب حكمك طرف
آخرينى تجويز ايله اولورسه بو مقوله تصديقه ظن ديرلر ظن دخى
تصديقك اقسامندندر يعنى تصديقده اولان حكمك وقوع
ولا وقوع ديدكلرى ايكى طرفدن بر طرفنى آخره ترجيح ايله حكم
اولنورسه لكن حكم جزم ايله اولمازسه بلكه طرف اخرى دخى
تجويز ايله اولورسه ظن ديرلر طرف آخره وهم ديرلر كذلك اكر
حكمده جزم اولميوب وبر طرفى دخى ترجيح اولنمازسه حكمك طرفينى
عند العقل مساوى اولورسه شك ديرلر شك تصور اقسامندندر شكده
بر طرفى حكم يوقدر لا بجزم ولا بعدم الجزم (ايمدى بو مقامده ظنك
معناسى كفار غارده سلطان انبيانك موجود اولمامسنى موجود
اولماسى اوزره ترجيح ايدوب غارده اولمامسى ايله حكم ايلديلر
لكن او حكمده جزم اولمامغله ظن قبيلندن اولدى زيرا ظن دخى
تصديق اقسامندندر اكه بناء سلطان انبيا عليه السلامك غارده
اولمامسيله ايلدكلرى حكمده جزم اولمامغله ظن قبيلندن اولمشدر
(نته كيم ناظم وظنوا ديو تصريح ايدر بو صورتده ظنوا كلمه سى
كندو معناسنده اولور (لكن بعض شراح بو محلده ظن جزمى

حاوى اولان علم معناسنه‌در ديمش (شارح مصنفك قوله ظنوا
علموا عبر الناظم عن العلم بالظن لانه لما كان عاريا عن دليل يعول
عليه وعن سند يستند عليه جعله مظنونا وقد شاع ذلك اعنى
التعبير عن العلم بالظن كما فى قوله تعالى (وظنوا انهم مانعتهم
حصونهم) بيورمشدر ديدى بوصورتده يعنى بيت مزبورده
اولان ظن ايله مراد حكم جازم يقينى حاوى علم معناسى اولورسه
بو وجهله تطبيق اولنور كه كفار پيغمبريمز عليه الصلاة والسلامك
غارده اولماق طرفنى دوران حمام و باب غارده نسج عنكبوت ايله
كندولره استدلال ايلديلر علم حاصل اولدى لكن دليللرى بلاسند
ضعيف وغير معتبر اولمغله ناظم اول علمدن ظن ايله تعبير ايدوب
ظنوا كلمه‌سيله انشاد ايلدى ديوب ذكر اولنان شارح مصنفك
قولنى بو وجهله تفصيل و بيان ممكندر ظنوا فعلى ايكى مفعوله
تعدى ايتمكله الحمام مفعول اوليدر حمام اسم جنسدر تركيده
كوكرجين ديدكلريدر (شارح كردى وهو مائل لانثاه غاية
الميل تقطع لاجلها نحو عشرة ايام وهو طير مبارك دعالها بالبركة
نبينا محمد صلى الله تعالى عليه وسلم وسيدنا نوح عليه السلام والمراد
بالحمام ههنا اثنان كما يجئ قصته وحمامات الحرم من نسلها ديمش
قوله وظنوا واو عاطفه‌در ظنوا فعل ماضى در فاعلى كذلك تحتنده
مستتر كفاره راجعدر قوله العنكبوت ايكنجى ظنوا كلمه‌سنك
مفعوليدر جمله‌سى اولكى ظنوا فعلى اوزرينه معطوفدر (شارح
وجه تكرار الظن الاستعارة بان كل واحد منهما امر مستقل فى افادة
ظن الكفار انه صلى الله عليه وسلم ليس فى الغار ديمشدر قوله
على خير البرية عبارتنده جار مؤخر لم تنسج كلمه‌سنه متعلقدر
مضاف محذوفدر على ممر ياخود على مدخل خير البرية تقديرنده‌در
ممر ايله مراد باب غاردر البرية خير كلمه‌سنك مضاف اليهيدر بريه
خلق معناسنه‌در (پيغمبريمز عليه الصلاة والسلام خير المخلوقات
اولديغى مسلم عالمدر قوله لم تنسج فعل مضارع مفرد مؤنثدر
تحتنده فاعل ضميرى عنكبوت كلمه‌سنه راجعدر جمله‌سى ايكنجى
ظنوا كلمه‌سنك مفعول اوليدر (نسج تركيده اورمكدر عنكبوتك

مراد

نسجى كندويه اورمجك يوومسى ديمكله معروف خانه‌سنى ياپمقدر كه
بيت العنكبوت مشهوردر لكن امر عجيب بودر كه سنكك صيد
ايتمك ايچون عنكبوت برهوا صيادلر كبى آغ كروب اجرا ايلديكى
افعال متقنه وصنعت غريبه دقت ايله نظر ومطالعه اولنسه محير
عقولدر زيرا كلياتى ادراك ايدن نفس ناطقه انجق نوع انسانه
مخصوص اولوب سائر حيوانات جزئيات محسوسه‌يى ادراك
ايدوب كلياتى ادراك انلره ميسر اولمديغى اهل حكمت عندنده
مسلم ايكن عنكبوت ذباب صيدى ايچون شبكهٔ صياد مثابه سنده
برهوا آغ كرر كه انده ذباب دوشوب صيد اوله بو معنى هر بار كه
بو وجهله آغ كررايسه اكه ذباب دوشر صيد اولور ديو بر كبراى
كل ملاحظه‌سنه مبنى اولمغله خلاق عالم رب العالمينك
بو حيوان ضعيفه امر كليى ادراك صورتنده الهامى حقا كه قت
قت جاى تعجب واستغرابدر (فسبحان من الهمها ذلك وهو على
كل شئ قدير (شارح كردى وفى الحديث نهى رسول الله صلى الله
عليه وسلم عن قتل العنكبوت وقال انه جند من جنود الله الا ان
البيوت تطهر من نسجها لما روى عن على رضى الله عنه (طهروا
بيوتكم من نسج العنكبوت فان تركها فى البيت يورث الفقر) ديو
نقل ايتمشدر (قوله ولم تحم واو عاطفه‌در لم تحم فعل مضارع مفرد
مؤنثدر تحتنده فاعل ضميرى حمام لفظنه راجعدر جمله‌سى اولكى
ظنوا كلمه‌سنك مفعول ثانيسيدر بو صورتده لف ونشر مشوش واردر
لم تحم كلمه‌سى داريدور معناسنه يحوم دن مشتقدر اصلى حوم
يحوم‌در قال يقول كبيدر ديمشلر لم تحم فعلنك مفعولى محذوفدر
لم تحم حول الغار تقديرنده‌در كه يقال حام حوله اى طاف ودار حوله
ديمك اولور (شارح مصنفك ديمش كه ان الكفار لما رأوا باب الغار
منسوجا حائما عليه الحمام زعموا على ما يقتضيه العادة والنظر الظاهر
انه لو كان فى الغار احد لما نسج العنكبوت عليه ولا حام الحمام حوله
ووجه زعمهم ظاهر من انه مخالف للعادة ولما يقتضيه النظر الظاهر
فلذا زعموا وظنوا ما ظنوا لكن هؤلاء الكافرون عن اسرار الالهية
غافلون ما علموا ان حراسة الله عز وعلا لهما قوة ان تعطى نسج

العنكبوت وهو اوهن البيت رصانة سد اسكندر وان تهب حوم
الحمام قوة الدروع فى دفع البلاء عن انبيائه ومنع الاعداء عن اوليائه
تبارك الله الذى بيده الملك والملكوت فاظنك بحوم الحمام او بنسج
العنكبوت (فيها من البديع التكرير فى ظنوا واللف والنشر المشوش
وجناس اشتقاق مع رد العجز على الصدر فى الحمام وتحم

* * * تخميس * * *

چكنجه پرده درغاره عنكبوت اعلا او چشم دشمنه برآغ ايدى همان كويا
حمامه دارا اولوب ظن دشمن اولدى هباظنوا الحمام وظنوا العنكبوت على

* خير البرية لم تنسج ولم تحم *

بالادن بو شرح وبيان اولنان معجزهٔ غار ثورك تفصيل منقبه سى
بهر حال ذكر وبيان وظيفهٔ شراح اولمغله سلطان منشيان
روم ويسى مرحومك سير مكى نام تأليف دلپذيرندن مطالعه
واندن معرفت ووقوفه حواله اولنمشدر

وقاية ال: مفاعلن لاه اغ فاعلن نت عن مضا مستفعلن عفة فعلن
من الدر و مفاعلن ع وعن فعلن عال من ال مستفعلن اطم فعلن
(وقاية الله اغنت عن مضاعفة) (من الدروع وعن عال من الاطم)
قوله وقاية الله لفظا مرفوع مبتدادر لفظهٔ جلاله مضافدر
مصدر فاعلنه مضاف اولمشدر مفعولى محذوفدر وقاية الله النبى
تقديرنده در (شارح كردى ويمكن ان يكون من باب التنزيل منزلة
اللازم فلا يكون المفعول ملحوظا اصلا اى شان وقاية الله وحالها
الاغناء عن مضاعفة الخ ديمشدر وقايه وحفظ وعصمت جمله سى
بر معنايه در قوله اغنت فعل ماضى مفرد مؤنثدر افعال بابندندر
مستغنى قيلوب انى محتاج ايتمدى ديمكدر تأنيث ضميرى وقايه يه
راجعدر مفعولى محذوف ضميردر كه فخر كائنات عليه الصلاة
والسلامه راجعدر اغنته تقديرنده در ياخود فعل متعدى اولان
اغنت كلمه سى لازم منزله سنه تنزيل اولنمغله ضمير محذوف
ملاحظه سنه حاجت يوقدر (نته كيم شارح بالاده بيان ايتمشدى
قوله عن مضاعفة جار مجرور اغنت كلمه سنه متعلقدر مضاعفه
مفاعله بابندن اسم مفعولدر موصوف محذوفدر عن درع مضاعفة

ديمكدر (شارح كردى والمضاعفة ان يلبس واحدة فوق واحدة
وقيل ان يكون منسوجة خلقتين خلقتين لان المضاعفة ان يراد
على اصل الشئ مثله او اكثر منه والدرع من الحديد يذكر ويؤنث
ديمش (قوله من الدروع جار مجرور مقدره متعلقدر بو محلده محذوف
الدرع كلمه سندن حالدر ياخود صفتدر درع من الدروع ديمكدر
من الدروع قولنده اولان من بيانيه در ياخود تبعيضيه در (شارح
مصنفك والدروع جمع الكثرة وآثر جمع الكثرة ههنا بالذكر لان
ذى الاحتياج مع وصف الكثرة ادخل فى معنى الحفظ والحراسة
ديمشدر درع كسر دال ايله تيموردن كوملكدر كه زره ديرلر عن عال
رام كبى اسم فاعلدر مضاعفة اوزرينه معطوفدر موصوف مقدردر
عن حصن عال تقديرنده در (من الاطم من بيانيه در جار مجرور كائن
مقدرنه متعلق اولوب عاليدن صفتدر اطم جب وزننده اطمت
كلمه سنك جمعيدر اطمت حصن معناسنه در يوكسك وعالى حصارلر
وقلعه لردن مستغنى ايدر ديمكدر (شارح كردى والمعنى ان وقاية الله
وحفظه سبحانه وتعالى للنبى صلى الله عليه وسلم اغناه عن الدروع
المضاعفة والاطوم العاليه لانه تعالى حافظ كل شئ وناظره وكان
صلى الله عليه وسلم يحترس اولا خوفا من الكفار فنزلت (والله
يعصمك من الناس) فاخرج برأيه من النقب (محصول معناى عبارت
بيت) حق سبحانه وتعالىنك حفظ وحمايتى قت قت زرهلر كيمكدن
ويوكسك قلعه لردن مستغنى ايدر يعنى كندى بى جناب كبريانك وقايه
ومحافظه سى اولنجه نه قت قت زره كيمكه حاجت وار ونه تعرضدن
مانع اولان يوكسك حصار وقلعه لره احتياج قالور انلردن مستغنى ايدر
ديمك اولور بو معنى وقايه كلمه سى تفصيل اولنديغى اوزره لازم منزله سنه
تنزيل اولنديغى صورتده در (اما اكر وقاية الله لازم منزله سنه
تنزيل اولنميوب متعدى اولديغى حالده ابقا اولنوب بر مفعول
تقديرى ايله وقاية الله النبى ديمك تقديرنده اولورسه معناى بيت
ديمك اولور كه (اول محبوب خدا سلطان انبيا عليه الصلاة
والسلامى صون خدا ووقايهٔ بارى اعدادن محافظه ده قت قت
زرهلر كيمكدن وعالى حصار قلعه لردن مستغنى ايلدى يعنى اسباب

محافظه‌دن برشیئه محتاج ایمدی جمله سندن مستغنی قلدی دیمك اولور (خلاصه كفارك در غاره كلوب مأیوس رجعتلری ظاهرا نسج اوهن عنكبوتدن ومغاره‌نك متانت وممانعتندن صانمه وقایهٔ حفظ ربانی اول نبی محترمی قت‌قت زرهدن وعالی حصارلردن مستغنی اتمشدر نرده قالدیكه زرخ كبی منسوج كورینان نسج عنكبوت ودیوارغارسبب محافظه اوله

* * تخمیس * *

ایدوب ظهور یالكز ایتدی حق معاونتن
یتر بو معجزه هر كیم اوقورسه منقبتن
* نه‌یابدی اولمش ایكن دشمنان هر جهتن*
* وقایة الله اغنت عن مضاعفة*
*من الدروع وعن عال من الاطم *

ماسامنی الدمستفعلن دهرضی فاعلن ماواستجرمستفعلن ت به فعلن الاونل مستفعلن ت جوا فعلن رامنه لم مستفعلن یضم فعلن (ماسامنی الدهر ضیما واستجرت به) (الاونلت جوارا منه لم یضم)

قوله ماسامنی مانا فیه‌در سام فعل ماضیدر سومدن مشتقدر سوم تكلیف وتحمیل معناسنه‌در بو صورتده ایكی مفعوله تعدی ایدر سوم ظلم معناسنه‌ده دخی استعمال اولنور بو صورتده برمفعوله تعدی ایدر قوله الدهر سام فعلنك فاعلیدر (ضیما ظلم معناسنه‌در سامنی دخی ظلمنی معناسنه اولورسه ضیما سامنی فعلنك مفعول مطلقی اولور جلست قعودا قبیلندن من غیر فعله مفعول مطلقدر واكر سامنی فعلی تكلیف وتحمیل معناسنه اولان سومدن مشتق اولورسه ضیما سامنی فعلنك مفعول ثانیسی اولور مفعول اولی ضمیر متكلمدر سامنی فعلنك دهره اسنادی مجاز عقلیدر كه اسناده مجازدر زیرا اشبو نظم قصیده موحددن صدور ایتمشدر خیروشر انجق حقدن اولدیغی معتقد اولان ذات كرامندر معلوم اوله كه حقیقة عقلیه ومجاز عقلی قرآن كریمده وكلام شعراوادباده كثیر الاستعمال اولمغله مطولدن نقل ایله بوكونه عاجزانه تفصیلنه مبادرت اولندی (قال السعد العلامه علیه الرحمه الاسناد مطلقا سواء كان خبریا

اوانشائیا منه حقیقة عقلیة وهی اسناد الفعل اومعناه من المصدر واسم الفاعل واسم المفعول والصفة المشبهة واسم التفضیل والظرف الی ماهو ای شیء هو ای الفعل اومعناه له ذلك الشیء عند المتكلم مایطابق الواقع والاعتقاد كقول المؤمن انبت الربیع البقل ومما یطابق الواقع فقط كقول المعتزلی خلق الله افعال العباد ومنه مجاز عقلی ویسمی مجازا حكمیا ومجازا فی الاثبات واسنادا مجازیا وهو اسناد الفعل اومعناه الی ملابس له غیرما هوله یعنی غیر الفاعل فیما بنی للفاعل وغیر المفعول به فیما بنی للمفعول بتأول متعلق باسناده وهو ان ینصب قرینة صارفة للاسناد عن ان یكون الی ماهوله وللفعل ملابسات شتی یلابس الفاعل والمفعول به والمصدر والزمان والمكان والسبب فاسناد الفعل الی الفاعل اذا كان مبنیا له والمفعول اذا كان مبنیا له حقیقة كمامر واسناده الی غیر الفاعل فی المبنی للفاعل واسناده الی غیر المفعول به فی المبنی للمفعول مجاز (كقوله عیشة راضیة وسیل مفعم وقد اسند الی الفاعل وجد جده فی المصدر ونهاره صائم فی الزمان ونهر جار فی المكان وبنی الامیر المدینة فی السبب وضربه التأدیب فی السبب الغائی ولهذا ای ولان مثل قول الجاهل خارج عن المجاز لاشتراط التأول فیه لم یحمل نحو قوله (اشاب الصغیر وافنی الكبیر) كر الغداة ومر العشی) علی المجاز ای ان اسناد اشاب وافنی الی كر الغداة ومر العشی مجازا مادام لم یعلم اولم یظن ان قائله لم یرد ظاهره لعدم التأمل حینئذ والمجاز العقلی فی القرآن كثیر كقوله تعالی (واذا تلیت علیهم ایاته) ای ایات الله (زادتهم ایمانا) (والمقصود ان اسناد زادتهم الی ضمیر الایات مجاز لانها فعل الله تعالی وانما الایات سببها وهو غیر مختص بالخبر بل یجری فی الانشا نحو یا هامان ابن لی صرحا فان البنا فعل العملة وهامان سبب آخر ولابد للمجاز العقلی من قرینة صارفة عن ارادة ظاهره لفظیة اومعنویة كاستحالة قیام المسند بالمسند الیه عقلا كقوله محبتك جاءت بی الیك اوعادة نحو هزم الامیر الجند وصدوره عطف علی استحالة ای والكلام من الموحد مثل اشاب الصغیر وانبت

الربيع البقل ديو افادهٔ فوائد جليله بيور مشلر (ايمدى بو مقامده
دخى سامنى فعلى دهره اسناد مجاز عقلى اولديغى ظاهر در كه
پيغمبر آخر الزمان عليه الصلاة والسلام افنديمزك مدايح جليله سنده
بو يله قصيدهٔ غرايه موفق اولان ذات شريف كبار موحديندن
اولديغى بياندن مستغنى قرينهٔ صارفه‌در كه بيت مشروح مؤمن
موحددن صادر اولان انبت الربيع البقل قبيلندن اسناد مجاز
عقلى يه مثال اولور (معلوم اوله كه فصحا وشعراء عرب اشعار لرنده
اكثريا حوادث عالمى دهره وكاه زمانه اسناد ايدرلر موحددن
صدورى اعتباريله مجاز عقليدر دينور (كذلك شعراء روم وعجم
آثار لرنده فلكه وسپهره ودهره وزمانه وسائر بو مقوله يه اسنادلرى
كثير الوقوعدر نته كيم (بيت) دكمز متاع عاريت عالم فنا * خلقك
نيازنه فلكك امتناعنه (مصراع) زمانه كوردك اويمدى اوى سن
زمانه يه) وسائر بو مثللو ابيات ديوان شعراده مسطوردر لكن حكماء
منجمين حوادث عالمى وظهورات ارضيه يى افلاك وكواكبك
واوضاع واتصالاتنه مربوطدر ديوب حكم تصرفى افلاكه
تخصيص ايتدكلرينه بناء اجرام فلكيه يه اولان اسناد حكماء
مرقومه يه نسبت حقيقة عقليه اولور مجاز عقلى اولماز (نته كيم
حقيقة عقليه نك دخى تعريف وبيانى مطولدن نقل ايله ما تقدمده
سبقت ايلدى (قوله واستجرت به واو عاطفه در حاليه دكلدر
استجرت فعلى استفعال بابندن نفس متكلمدر نجاة وخلاص
وسلامت طلب ايدرم ديمكدر استجرت فعل وفاعلدر جمله سامنى
اوزرينه معطوف اولمغله نفيده داخل اولور (قال شارح كردى
(قوله واستجرت عطف على سامنى داخل تحت النفى السابق اى
وما استجرت به الا الخ وقيل الواو للحال والجملة حال من ضمير المتكلم
بتقدير قد والجار والمجرور متعلق به يتضمن معنى الاستعاذة اى
ما سامنى الدهر مستجيرا به صلى الله عليه وسلم ولا يخفى فساد المعنى
على هذا فان الاستجارة لا يتصور الا بعد الضيم فالغرض اتصال
الاستجارة بحال الضيم حتى كانهما وقعا فى وقت واحد لا مقدمها
ديمشدر (شارح شيخ زاده والمراد ههنا من الجوار الحماية

والرعاية لانه يستلزمها قال المصنف (قوله واستجرت اى طلبت
الخلاص والنجاة منه من قولهم استجاره من فلان فاجاره
واجاره الله من العذاب انقذه وخلصه وفى التنزيل (وان احد
من المشركين استجارك فاجره) ديو بيان ايتمشلردر (شارح حنفى
الضيم الظلم ضامه اى ظلمه (والاستجارة طلب الاجارة والاجارة
الادخال فى الجوار وهو بان يمنعه عما يلحقه من الاذى والمكروه
ويصنع به ما يجب على جاره من المرافق وادناها دفع الضيم قال الشاعر
(اصبحت فى جارك ياسيدى) (والله قد اوصى بحفظ الجار)
ديمشدر (قوله الا ونلت واو حاليه‌در نلت فعل فاعلدر وصول معناسنه
اولان نيلدندر قوله جوارا نلتُ فعلنك مفعوليدر (شارح كردى الجوار
بالكسر الامان والرعاية والحماية ديمش قوله منه جار مجرور نلت فعلنه
متعلقدر ياخود محذوفه متعلق اولوب جوارك صفتيدر (نلت
جمله سى قد تقديرى ايله سامنى فعلنك فاعلندن حالدر قوله لم يضم
بناء مجهول اوزره فعل مضارعدر لم يظلم معناسنه در تحتنده قائم مقام
فاعل ضميرى جوار لفظنه راجعدر (شارح كردى صاحبه
لفظى تقديرايدر كما قال لم يضم صفة جوارا اى نلت جوارا
لم يضم صاحبه فحذف المضاف وانقلب الضمير المجرور مرفوعا
واستتر فيه ديمشدر الا ونلت عبارتنده اولان استثناء مفرغه‌در
قاعده بودر كه استثناء مفرغده مستثنى منه محذوف اولور ومستثنى
بحسب العوامل معربدر واستثناء مفرغه كلام منفيده اولورا كر معنى
صحيح اولورسه كلام مثبتده دخى اولور واستثنا يا اعم احوالدن
استثنادر ياخود حالدن ويا اوقاتدن استثنادر وبونلرك غيريدن
استثنا در ما جاء نى الا زيد كبى كه مستثنى منه محذوف
احد كلمه‌سيدر اما بو بيتده استثنا اعم احوالدن استثنادر (نته كيم
شارح كردينك ذكرى آتى تقريرندن ظاهر اولور كذلك شارح
شيخ زاده والمستثنى منه محذوف اى فى حال من الاحوال او يوما
او وقتا من الاوقات ديمشدر پس بو مقامده اولان استثنانك فهم
وتحقيقى اولا اعم احوالدن استثنانك تفصيلى بيانه محتاجدر (قال
القاضى عليه الرحمه قوله تعالى (ضربت عليهم الذلة اين ما ثقفوا

الا بحبل من الله) استثناء من اعم الاحوال ای ضربت علیهم الذلة
فی عامة الاحوال الا معتصمین او ملتبسین بذمة الله تعالی او بدین
الاسلام انتهی (قال الشیخ فی حاشیة البیضاوی قوله استثناء
من اعم الاحوال (اعلم ان الاستثناء المفرغ یصح الاستثناء من جمیع
مقتضیات الفعل وهی اجناس مختلفة فاعلة او مفعولة وما انتصب
حالا من احدهما وما کان عرضا منه ومعنی قولهم مستثنی من اعم
الاحوال کونه مستثنی مما لا اعم منه فی الجنس الذی وقع منه المستثنی
فقولك ما ضرب الا زید استثناء من اعم عام الجنس الفاعل ای ما
ضرب احد الا زیدا وکقولك ما رایت الا زیدا استثناء من اعم عام
الجنس المفعول به ای ما رایت شیئا الا زیدا فان الشیء لا اعم منه فی
جنس المرئی اذ لو قال من عام الجنس لاحتمل ان یکون عاما فوقه
فصیغة افعل التفضیل افاد انه لا عام فوقه اعم منه وقولك ما لقیته
الا راکبا استثناء من اعم عام الاحوال ای ما لقیته فی حال کونی او کونه
راکبا وکذا فی الاضافة (واعلم ان المراد انه مستثنی مما هو عام یتناول
جمیع ما یندرج تحت جنس الفاعل او المفعول به والمعنی ضربت
علیهم الذلة فی عامة الاحوال ای فی جمیعها الا فی حالة واحدة وهی
حال کونهم ملتبسین بذمة الله تعالی (شارح قصیده شیخ زاده ههنا
المستثنی منه محذوف ای فی حال من الاحوال الا فی حال نیل الجوار
او یوما لانه فی معنی وقت من الاوقات والواو فی ونلت حالیة بمعنی
وجدت دیمش (شارح کردی المستثنی داخل فی المستثنی منه والمعنی
ما ضامنی الدهر وما استجرت به فی حال من الاحوال الا فی حال نیل
الجوار حاصلا منه صلی الله علیه وسلم والغرض منه افادة سرعة
حصول نیل الجوار منه صلی الله علیه وسلم بالاستجارة حتی کانه
حاصل ومقارن فی حال الضیم ولولا هذا الاعتبار لما صح الاستثناء
فتأمل واعلم ان الفعل اذا وقع بعد الا لا یکون الاستثناء الا مفرغا دیو
سابق الذکر فحول کرام تحقیق مقام ایتمشلردر (ایمدی الا ونلت
محذوف فی جمیع حال من الاحوال‌دن استثنادر که مستثنی منه محذوف
اولمغله استثناء مفرغ در و مستثنی مستثنی منهده داخلدر یعنی
بو بیتده اولان ضیم یعنی ظلم واستجارة ونیل نجاة جمله‌سی حال

قبیلندن اولمغله مستثنی منه اولان محذوف اعم احوال دیدیکمز
حالده داخل اولور بو تقدیرجه استثناء ثلثهٔ مذکوره بر حالده
و بر وقتده بولنمش اولمغله ناظمك بو بیتله مرادی کندویه ظلم
وتحمیل محنت وآلام اولندیغی حالده اولدخی کذلك اول حالده
واول وقتده طرف رسالت پناهدن استجاره واستمداد ایتدکده
بلا تأخیر ینه اول حالده واول وقتده جوار وامداد ونجاته نائل
اولدیغی افاده ایدر یعنی ناظم کندویه اولان امداد ونیل نجاتك
سرعتنی اعم احوالدن استثنا و بو تعبیر ایله بیان ایدوب اول طرف
سعادتدن استجاره واستمداد ایدن مظلومان ومحنت کشان دهر
اولان درد مندانه نیل نجاة وسلامت بر کونه سریع الظهوردر که
کویا همان ظلم ومحنت واستجاره واستمداد ونیل نجاة اوچی دخی
بر حالده و بر آنده اولمش کبی اولور دیوب کندو مجربی و کندو حالی
اولدیغی سامنی واستجرت ونلت فعللرینی کندو نفسنه اضافت ایله
تصریح ایدر بوندن مرادی مصائب کونیده وحالات ثقلت
واضطرابده اول شفیع امت سلطان رسالت علیه الصلاة
والسلامدن استمداده ودرونی او لطرفه توجهه امت مرحومه‌یی
دلالت ومژدهٔ سرعت ظهوری ایله تبشیردر وفی البیت من البدیع جناس
الاشتقاق مع رد العجز علی الصدر فی ضامنی ویضم واستجرت وجوارا

* * تخمیس * *

پناه ایدن اودرشاه مرحمت سپهی (بو درده بولدی مداواة قلب پروالهی
سلامتم کوزمه سورمه دراو خاك رهی ماسامنی الدهر ضیما واستجرت به
(الا ونلت جوارا منه لم یضم)

ولا التمس مفاعلن ت غنی الد فعلن دارین من مستفعلن یده فعلن
الا استلم مستفعلن ت الندا فاعلن من خیر مس مستفعلن تلم فعلن
(ولا التمست غنی الدارین من یده) (الا استلمت الندا من خیر مستلم)
قوله ولا التمست واو عاطفه در لا زائده در بیت اولده اولان لایی
مذکردر دیمشلر التمست فعل وفاعلدر سامنی اوزرینه معطوفدر
التمست التماسدندر التماس لغتده مطلقا طلب وسؤالدر بو محلده
معنای لغوی مراددر التماس اصطلاحده کشی کند و اقرانندن

وهمرتبه سندن طلب وسؤالدر (پس مطلقا سؤال وطلبده استعمال
معنای اصطلاحی یه نظرا مقیدی مطلقده استعمال اولمغله مجاز
مرسلدر مقام قرینه در که پیغمبریمز علیه الصلاة والسلامك قدر
ورتبه سی اعلی المعالیدر پس التماس ایله معنای اصطلاحی مراد
اولدیغی ظاهردر قوله غنی تقدیرا منصوب التمست فعلنك مفعولیدر
دارین مضافدر اضافت بمعنی فی در (غنی یسار و وسعت حالدر
داریندن مراد دنیا وآخرتدر شراح غنی الدنیا بالمال الوافر وغنی
العقبا بالدین الکامل دیمشدر قوله من یده جار مجرور التمست فعلنه
متعلقدر ضمیر سرور کائنات علیه الصلاة والسلامه راجعدر (ید
انسانده عضو معلوم مخصوصدر یددن مراد ذات کریم سلطان
انبیا علیه الصلاة والسلامدر ذکر جزء ارادهٔ کل قبیلندن مجازدر
دیدیلر بعضیلر کرم واحساندن کنایه در یاخود وسع واقتداردن
کنایه اوله دیمشلر (شارح شیخ زاده ومعنی من یده ای بشفاعته
وبرکته التوصل به دیمشدر من یده عبارتیله دنیا وآخرت
پیغمبریمزك انده اولدیغنه اشارت واردر قوله الا استلمت الاحرف
استثنادر استلمت فعل ماضی نفس متکلم وحده در افتعال بابندندر
استلامدن مشتقدر (استلام لمس معناسنه در ترکیده یاپشمقدر اسنر
ال ایله اولسون اسنر اوپمك که تقبیل ایله اولسون (شارح کردی
استلام هو اللمس بالید او بالقبلة ومنه استلام الحجر الاسود دیمشدر
استلمت جمله سی استثناء مفرغه در که محذوف مستثنا منه دن استثنادر
اشبو استثناء مفرغده مستثنی منه گاه حال اولور وگاه اعم احوال
واوقات اولور نته کیم تفصیلی بیت سابقده سبقت ایلدی وگاه
مستثنی منه بونلردن غیری امر آخر اولور نحو ماضربنی الا زید
ترکیبنده مستثنی منه محذوف احد لفظیدر (ایمدی محذوف اولان
مستثنی منه بو مقامده بیت سابقده اولدیغی کبی اعم احوالدر نته کیم
(شارح شیخ زاده والمستثنی منه محذوف کما فی البیت السابق ویجوز
ان یکون من الحال المقدر (شارح کردی والمستثناء مفرغ من اعم
الاحوال دیمشلر تقدیری ولا استلمت غنی الدارین من یده فی حال من
الاحوال الا فی حال الاستلام دیمکدر یعنی غنای دارینی طلب

والتماس

والتماس ایلدیگم حالده یعنی اوآنده ندی ویساری خیر مستلمدن
استلام واخذ ایلدم دیمکدر قوله ندی تقدیرا منصوب استلمت فعلنك
مفعولیدر (ندی عطیه وغیر معناسنه در من خیر جار مجرور استلمت
فعلنه متعلقدر (مستلم لامك فتحیله اسم مفعولدر تقبیل اولنانلرك
خیرلوسندن ندایی یعنی عطیه واحسانی اخذ ایلدم دیمك اولور
(شارح فخر الدین الاستلام التقبیل دیوب استلام کلمه سنی پوس
وتقبیل معناسنه اولمق اوزره تفسیر وتصریح بیان ایدر (وبعض
شراح اخذت معناسنه بطریق الکنایة بو مقامده مستعمل اولدیغنه
ذاهب اولمش کما قال (شارح حنفی والاستلام ههنا کنایة عن اخذ
العطا لان التقبیل من لوازمه غالبا دیمش حتی بعض شراح قوله
استلمت بمعنی اخذت دیو تصریح ایدر (لکن قوله خیر مستلم
عبارتنده اولان مستلم ایله مراد بالاده بیان اولنان پوس وتقبیل معناسنه
اولان استلامدن اولمغله دیمك اولور که استلمت الندی یعنی غنی
وعطیه یی اخذ ایلدم من خیر مستلم تقبیل اولنانلرك خیرلوسیدن که
اول خیر مستلم سلطان المرسلین علیه الصلاة والسلام افندیمزك
مبارك ید سعادتلریدر که حجر اسوددن وسائر عادتا تقبیل اولنان ایادی
کرامدن جمله سندن خیرلوسی اولدیغی بیان اولور (ایمدی اشبو
تقریر اولنان معنی اولکی استلمت کلمه سی بطریق الکنایه اخذت
معناسنه اولان استلامدن اولوب لکن خیر مستلم عبارتنده
اولان مستلم کلمه سی پوس وتقبیل معناسنه اولان استلامدن اولمق
اوزره بیان وتقریردر که (ناظم رحمه الله استلمت کلمه سیله معنای کنایی
اولان اخذت معناسنی مراد ایدر اما مستلم کلمه سیله معنای حقیقی اولان
تقبیل معناسنی مراد ایدر بوندن ماعدا سابق الذکر ندی کلمه سی
غنی ویسار وعطیه معناسنده استعمال اولندیغی کبی (کذلك سمادن
روی ارضه نازل اولان نم مقوله سی ترکیده چیگ وفارسیده ژاله
دیدکلری رطوبت جزئی یه دخی لغتده ندی لفظی اطلاق اولنمغله
دیمك اولور که غنای دارین کبی عطیهٔ کبرایی برآدمه اعطا ایتمك
ید کریم رسول الله علیه الصلاة والسلامه نسبت بر رطوبت جزئیه
ویرمك قدر امر جزئیدر معناسنه اشارتدر (بو مقامده شارح

مصنفك قوله غنى الدارين عبارتنده برمعناى لطيفه موفق اولمشدر
كما قال فان اريد بغنى الدارين الغنى من الدارين اى الاستغنا
من الدارين وعدم الطلب وكونه غير طالب بهما بل هو متوجه
بجملتـه الى مولاه فذاك مرتبة المقربين والانبياء لان الهمة
العلية اقتضت ان يتوجه العبد بجملته الى مولاه ويقطع الالتفات
الى ماسواه حتى لوطلب الجنة كان خارجا من زمرة اولى القبول داخلا
فى جملة اصحاب البلاهة والحماقة على ماوقعت الاشارة النبوية
الى ذلك فى قوله ان اكثر اهل الجنة البله يريد ان اكثر اصحاب الجنة
هم الذين قد جعلوا مطمح نظرهم مجرد الوصول الجنة وماذاك
الا قصور عقلهم وقوة غفلتهم عن قوله تعالى (والله خير وابقى)
بو معناده مرحوم راغب پاشانك بيتى عجب محلنده واقعدر (بيت) تجلى
نشئه سن اهل شكم ادراك قابلمى *جنان اكدجه زاهد اكل وشربك
كثرتن سويلر (بعضيلر يد سلطان انبيا عليه الصلاة والسلام تقبيل
اولنانلرك جمله سندن خيرلى اولدقده حجر اسود دن دخى خيرلو
اولمق لازم كلور ديو اعتراض ايتمشلر (شارح كردى بو وجهله
جواب وبيان ايدر كما قال قيل خير المستلم الحجر الاسود لما ورد
فى الحديث انه يمين الله فى الارض فكيف التوفيق قيل ان فى ذلك
فى اقامة بعض اداب الحج الذى هو من فروع الدين واما يده
صلى الله عليه وسلم فقد اقيمت مقام يده تعالى فى بيعة الايمانية التى
هى اصل الدين قال الله تعالى (ان الذين يبايعونك انما يبايعون الله
يد الله فوق ايديهم) والمعنى ماطلبت منه صلى الله عليه وسلم
ما يحصل به الغنى ويكمل به الدين الا وقد نلته على اتم وجه واكمله
بالتوسل اليه صلى الله عليه وسلم وهو المراد باخذ العطاء واستلام
الندى وفيه اشارة الى جواز الاستمداد منه عليه الصلاة
والسلام فى حال البرزخ لكونه حيا فى ذلك المقام المشرف
فيحصل للمتوسل به صلى الله عليه وسلم جميع المأرب من دفع
المضار وجلب المنافع بالتمسك بجنابه الرفيع وقدره المنيع وهذان
البيانان معترضان بين السابق واللاحق من الابيات انتهى كلامه
(شارح فخر الدين خلاصهٔ معناده ديمش كه الاستلام

التقبيل

التقبيل والندى العطا والمستلم بفتح اللام والمراد يده المباركة صلى الله
عليه وسلم اى ماطلبت غنى الدنيا والاخرة من يده المباركة الا وقبلت
العطاء التام من يده المباركة صلى الله عليه وسلم (وفيه من البديع
جناس القلب بين التمست واستلمت والاشتقاق بين استلمت ومستلم

* ⁑ تخميس ⁑ *

درنده بولدى نيجه دردمند كاسه تهى
* تجلئ يد عليا عطاى تاج شهى *
سلامتم كوزمه سورمه در او خاك رهى
* ولا التمست غنا الدارين من يده *
الا استلمت الندى من خير مستلم

لاتنكر ال مستفعلن وحى من فاعلن رؤياه ان مستفعلن نله فعلن
قلبا اذا مستفعلن نامت ال فاعلن عينان لم مستفعلن تنم فعلن
(لاتنكر الوحى من رؤياه ان له) (قلبا اذا نامت العينان لم تنم)
لاتنكر خطاب عام فعل مضارع مخاطبدر نفى استقبال در فاعل
ضميرى تحتنده انت جمله سى جملهٔ مستأنفه در الوحى مفعوليدر وحى
جناب حقك انبياء عظامنه ملك واسطه سيله خطاب عزتيدر
ياخود بلا واسطه تكلميدر (ياخود قلب انبيايه كلامى القادر (قال الوحى
عند اهل الشرع الخطاب وخطاب الرسل الافهام بواسطة الملك
من رؤياه من حرف جردر (رؤيا تقديرا منصوب محذوف كائن
كلمه سنه متعلق وحيك صفتيدر من بيانيه در (رؤيا رأى فعلنك
مصدريدر رأى فى المنام يرى فيه رؤيا ديرلر فعلى وزننده غير
منصرفدر الف تأنيث علة منع صرفدر بشرى كبيدر ياخود
رأى فى الظاهر فعلنك مصدريدر مطلقا رؤيت معناسنه اولور
(شارح مصنفك الرؤيا من رأى فى المنام رؤيا على فعلى بلا تنوين
كدعوى ديمشدر رؤيا ضميره مضافدر ضمير سيد كائناته عليه
الصلاة والسلامه راجعدر ان حروف مشبهه دندر كسريله وفتحيله
جائزدر له لام حرف جردر ها ضميرى انكله تقديرا مجرور محذوف
كائنه متعلق محلا مرفوع ان كلمه سنك مقدم خبريدر قوله قلبا
ان لفظنك مؤخر اسميدر جمله سى لاتنكر جمله سنه تعليليه در قلب

انساندن منبع حيات حيوانى اعضاء رئيسيه دن برعضو شريف در
بر حالده اولميوب دائما تقلب اوزره اولديغى قلب تسميه سنه وجه
تسميه در اذا شرط معناسنى متضمن وقت معناسنه ظرف زماندر خافض
للشرط جازم للجزا ديدكارى در (نامت فعل ماضئ مؤنثدر نومدن
مشتقدر نوم اويخودر فارسيده خواب ديدكاريدر العينان عينك
تثنيه سيدر حالت رفعى تثنيه نك الف ايله در نامت فعلنك فاعليدر
نامت جمله سى محلا مجرور اذانك مضاف اليهيدر لم تنم اصلى تنوم در
حرف جازم كلمكله لم يقل كبى اولمشدر تنم فعل مضارعدر تحتنده
فاعل ضميرى قلبه راجعدر جمله سى محلا مجزوم جزاء شرطدر
جملهٔ شرطيه محلا منصوب قلبك صفتيدر (شارح درة المضيئه
نوم العين فترة يعترى الحيوان يتعطل بها حواسه الظاهرة ونوم
القلب تعطيل القوى المدركة ديمش يعنى حالة نومده عينه فتور
وانغماض عارض اولدوغى كبى قلبه دخى غفلت عارض اولوب
قواى مدركهٔ ظاهره وباطنه جمله معطل اولور اما صاحب
سعادت عليه الصلاة والسلامك نومده عينان مبارككه لرندهفتور
مشاهده اولنورسه ده قلب خدا بين لامكان مسيرلرى نائم اولميوب
قواى مدركهٔ باطنهٔ عليه لرى على وجه الاكمل ادراك وتيقظدن
برآن خالى اولمازايدى (قال المصنفك النوم خلاف اليقظة من نام
ينام مثل علم يعلم ففى الكلام اشارة الى قوله صلى الله عليه وسلم
ان عينى تنامان ولا ينام قلبى والحكمة فيه ان نوم القلب غفلة وغفلة
الحبيب عن المحب محال وعن عايشة رضى الله عنها قالت اول ما بدئ به
رسول الله من الوحى الرؤيا الصالحة فى النوم وكان لا يرى رؤيا
الا جاءت مثل فلق الصبح ثم حبب اليه الخلا وكان يخلو بغار حراء
(وقال عليه السلام الرؤيا الصالحة جزء من ستة واربعين جزءا
من النبوة ثم فى الكلام تنبيه على معجزات آخر كرؤياه التى هى وحى
وككون قلبه غير نائم اذا نام عيناه اشبو بيت دلنشينى نظم اولهر بطله
(محصول معناى بيت) بو وجهله دركه يعنى اول ذات كريم الشانكه
خزائن نعم الهى بدسعادتنده اولمغله غناى دارين كبى برعطيهٔ عظيمه
يى احسانه قدرتى اوله اويله سلطان عالم معنانك صورت نومده

اولان الهامات وحالاتى سن رؤياء سائره كبى ظن ايتمه بلكه تمام وحى
الهيدر چشم ظاهرلرى نقدر نومده مشاهده اولورسه دخى ينه
قلب آگاه آگهيلرى نائم دكلدر بران رابطهٔ حقدن غافل اولمامغله ظاهر
اهيئت نومده كندولرده ظهور ايدن حالات والهامات جمله وحى
قبيلندندر ديمك مراد اوله لكن بو بيتك تفصيل معناى عبارتى ذكر
آتى بيت معاقبك معناسيله تقرير وبيان اولوركه سيجى (وفيه من البديع
مراعاة النظير بين الرؤيا والنوم والسلب والايجاب بين نامت وبين لم تنم

* * تخميس * *

اودلكه عشق ايده نور جمال ايله مملو
اولور تجلئ حق انده وحى ايله همه سو
اودراو عين بصيرت اودرا و معجزه كو
لا تنكر الوحى من رؤياه انه له
قلبا اذا نامت العينان لم تنم

فذالحى مفاعلن نبلو فعلن غ من نبو مستفعلن وته فعلن
فلبس ين مفاعلن كرفى فعلن ها حالمح مستفعلن تلم فعلن
(فذاك حين بلوغ من نبوته) (فلبس ينكر فيها حال محتلم)

فذاك فا تعليليه در ذاك اسماء اشارتندر بيت اولده اولان الوحى
من رؤياه مشار اليهدر ذاك تقديرا مبنى محلا مرفوع مبتدادر حين
ظرفدر وقت وزمان معناسنه در مبتدانك خبريدر جمله سى سابق
الذكر لا تنكر الوحى من رؤياه بيتنده اولان نهيك علتيدركه فاء
تعليليه داخل اولمشدر حين كلمه سى بلوغه مضافدر (بلوغ
مقصده انتها ووصولدر بلغت المكان اى وصلت اليه ديمشلر قوله
من نبوته جار مجرور بلوغه متعلقدر ضمير مضاف اليهدر مرجع
ضمير پيغمبريمز عليه الصلاة والسلام افنديمزدر من ابتدائيه اولمغله
نبوته بلوغلرينك ابتداسنده ديمك اولوركه ابتدا نبوت سن شريفلرى
حد اربعينه وارد قده در يعنى ابتدا نبوته بلوغ ووصوللرى زماننده
ايدى (پس اويله زمانده رؤيا وحى ايله اولمق انكار وتبعيد اولنماز
مألنده در فلبس قولنده فا تفسيريه در لبس افعال ناقصه دندر اسمى
ضمير الشاندركه حال وشان ديمكدر (ينكر بناء مجهول اوزره فعل

مضارعدر انكاردندر فيه جار مجرور ينكر فعلنه متعلقدر ضمير
حين كلمه سنه راجعدر حال ينكر فعلنك قائمقام فاعليدر حال الشىء
امره وشانه در ينكر جمله سى لبس نك خبريدر حال لفظى محتلم
كلمه سنه مضافدر محتلم لامك فتحيله مصدر ميميدر احتلام معناسنه در
(احتلام دوش كورمكدر حلم دوشدر كه رؤيادر (شارح مصنفك
والحلم بالضم مايراه النائم تقول منه حلم بالفتح واحتلم ديمشدر (شارح
درة المضيء والحلم والاحتلام وان اختصا عرفا بما يكون من وساوس
الشيطان لكن فى اللغة لااختصاص لهما به بل فهما هنالك بمعنى
الرؤيا الصالحة بقرينة المقام ديو تحقيق ايدر (معلوم اوله كه اشبو
بيتده اولان فذلك اسم اشارتدر بو اسم اشارتك مشار اليهى بيت
سابقده اولان لاتنكر الوحى من رؤياه عبارتنك مآليدر (شارح درة
المضيئه ترتيب قياسى بو وجهله تحرير وتقرير ايتمشدر كما قال وجملة
فلبس ينكر نتيجة لما قبلها اى لما كان الوحى الحاصل من رؤياه
عليه السلام فى زمن بلوغه مرتبة النبوة فلا ينكر فيه حال رؤياه
لانه محض الصدق وعين الحق فان تلك المرتبة مورد الفيوض
القدسية (ايمدى شارح شيخ زاده الفاء للنتيجة قوليله دليل
ومدعايه اشارت ايتمشدر بو تقرير اوزره بيت سابقه مزج ايله
(محصول معناى بيت پيغمبريمز عليه الصلاة والسلام افنديمزه
وحى رؤيادن اولديغنى يعنى رؤيا طريقيله اولديغنى انكار ايتمه زيرا
اورؤيالرى وحى ايله اولمق نبوته ابتداء وقت بلوغلرنده ايدى (ايمدى
اووقتده محتلمك يعنى رائى رؤيانك حالى وحيله اولمق انكار اولنماز
ديمك اولور بعض شراح ديمش وحاصل المعنى كان النبى عليه السلام
يوحى اليه فى النوم كما يوحى اليه فى اليقظة ورؤياه الوحى فى النوم كان
زمن وصوله الى ابتداء النبوة وذلك على رأس اربعين سنة من مولده
عليه الصلاة والسلام فلبس ينكر فى الزمان المذكور حال محتلم
من رؤياه الوحى فى النوم يعنى ان هذا الزمان لاينكر فيه رؤية محتلم
الوحى من نومه (وفى البيت مراعاة النظير بين البلوغ ومحتلم

** تخميس **

*قورلدى مقدمنه چرخ چتر پادشهى *
*بسيط ارضنه سزادر دينورسه خيمه كهى *
* جلوس تحت نبوت كيدردى هب شبهى *
* وذاك حين بلوغ من نبوته *

(فلبس ينكر فيه حال محتلم)

تبارك ال مفاعلن لاه ما فاعلن وحى بمك مستفعلن تسب فعلن
ولا نبى مفاعلن ى على فعلن غيب بمت مستفعلن تهم فعلن
(تبارك الله ماوحى بمكتسب) (ولا نبى على غيب بمتهم)
تبارك الله تفسيرنده قاموسده اى تقدس وتنزه وهو صفة خاصة لله
تعالى ديمش بعض شراح قوله تعالى (تبارك الذى بيده الملك)
معناه تعالى وتعظم عن صفات المخلوقين ديمكدر ديدى و بعضلر
تبارك الله اى بارك مثل قاتل يقاتل الا ان قاتل يتعدى ويقاتل
غير متعد ديمشلر اصل معناسى بو وجهله در لكن عرف عامده مقام
استحسان وتعجبده استعمال اولنور حتى اطبا كتب طبده وجود انسانى
تشريح وبيان ايلدكلرنده تمامنده كمال استحسان تعجب ايله فتبارك
الله احسن الخالقين عبارتنى تصريح ايدرلر كذلك محبوبه امعان نظرده
استحسان وتعجب ايله خلقنك تبارك الله ديدكلرى مشهوردر
نته كيم (شارح درة المضيئه يقال فى العرف العام تبارك عند
استحسان الشىء ومنه قولهم (فتبارك الله احسن الخالقين) ديمش
(بعض شراح تبارك لفظنك معناسنى دخى ملاحظه ايدوب تبارك الله
فيه وتبارك عليك ديوب دعاء بالخير ايتدكلرى دخى عرف عامده
كثيردر زيرا تبارك تفاعل وزننده فعل ماضى اولمغله لفظا اخباردر
معنا انشا اولمغله بارك الله فيك ديمك سكا اول استحسان ايلديكمز
امرى الله زياده ايلسون ديمك اولور زيرا تبارك لفظى بركتدن
مشتقدر بركت لغتده نمو ونما وزياده وكثرت معناسنه در ديدى
(بعض شراح تبارك الله كناية عن الثبات والبقا ديمش ايمدى
بو معنا اوزره مثلا محبوبه نظر ايدوب (تبارك الله احسن الخالقين)
ديمك اول تعجب واستحسان ايلديكمز حسن ولطافتى احسن
الخالقين اولان الله ثابت ودائم ايلسون ديو دعا اولور اما اطبانك بيان

تشریح تمامنده فتبارك الله دیدكلری كمال قدرت حقه استحسان
وتعجب مقامنده‌در (ایمدی ناظمك تبارك الله قولیله مرادی وحی
آلهی مكتسب اولیوب محضا فضل آلهی اولدیغنی استحسان
وكمال فضلنه تعجب مقامی اولدوغنی افاده واعلامدر (شارح حنفی
قوله وتبارك الله وامثاله مثل سبحان الله وجلت عظمة الله وعظمت
قدرة الله انما یستعمل فی مثل هذه المواطن لبیان بلوغ ذلك
المذكور مرتبة الكمال وكونه خارجا عن حد البشریة متجاوزا
طوق البشر دیمشدر (ما وحی بمكتسب ما لیس كلمه‌سنه مشابه اولان
مادر اسمنی رفع ایدر خبرینی نصب ایدر وحی مانك اسمیدر (بمكتسب
بازائده در مكتسب اسم مفعولدر اكتسابدن مشتقدر اكتساب
تحصیل ایچون سعی‌ه دیرلر (شارح الكسب والاكتساب طلب
الشیء بمباشرة الاسباب دیمشلر در مكتسب باایله تقدیرا منصوب
مانك خبریدر جمله‌سی جملهٔ مستأنفه در كه متعجب منهی بیاندر
دیمشلر (بعض شراح اراد الناظم بقوله تبارك الله التعجب والتعجب
قوله ما وحی بمكتسب ای الوحی مما لا یحصل باكتساب الانسان
وقدرته بل هو عطیة یعطیها الله تعالی لمن یشاء دیو متعجب منهی
بیان ایدر قوله ولا نبی مصراع اولده اولان مانك اسمی اوزرینه
معطوفدر لا زائده‌در نفی سابقی تأكید ایچوندر علی غیب جار مجرور
كلمه‌سنه متعلقدر اهتمام و وزن ایچون تقدیم اولنمشدر مضاف
محذوفدر باخبار غیب تقدیرنده‌در غائب حاضرك ضدیدر بمتهم
كلمه‌سنده دخی با زائده‌در متهم مصراع اولده اولان مانك خبری
اولان مكتسب اوزرینه معطوفدر متهم اسم مفعولدر كذب وبهتان
معناسنده اولان اتهامدندر (محصول معنای عبارت بیت) بارك الله
عجب جای تحسین وامر عظیمدر وحی آلهی كه كسب وسعی ایله
تحصیل اولنماز و نبی مكرم غیبدن خبر ویرمسی ایله متهم دكلدر
یعنی اخبار عن الغیب بیوردقلری مغیبات وحی آلهیدر بوخسه
كندودن عقلی وجعلی اخباردر دیو نبی مكرم بهتان وحاشا كذبه
حمل اولنماز خلاصه وحی بر فضل آلهیدر كه كسب له سعی ایله اولماز
و نبی مكرم غیبدن خبر ویردیكی شیء وحیله خبر ویرور صدق

ووقوعی مقرردر یوخسه كندولكندن خبر ویرور دیو بر وجهله
اتهام اولنماز دیمك مآلنده‌در

* * تخمیس * *

مقام وحی نبوتدر ارفعی رتبك
نه خوب خلعت تشریفدر او ذو الحسبك
عطای محض خدادرنه دخلی وار سببك
* تبارك الله ما وحی بمكتسب *
ولا نبی علی غیب بمتهم

كم ابرأت مستفعلن وصبا فعلن باللمس را مستفعلن حته فعلن
واطلقت مفاعلن اربا فعلن من ربقة ال مستفعلن لمم فعلن
(كم برأت وصبا باللمس راحته) (واطلقت اربا من ربقة اللمم)
اشبو بیتده كم كلمه‌سنك تفصیلی بیت آتیده (كم جدلت بكلمات الله
من جدل) بیتنده ذكر اولنور بو بیتده كم كلمه‌سی خبریه‌در كقوله
تعالی (كم من فئة قلیلة غلبت فئة كثیرة باذن الله) كبی اقتضا ایدن اعراب
بو وجهله‌در كه ملا جامی دیمشدر (فكل واحد من كم الاستفهامیة
والخبریة یكون بعده فعلا او شبه فعل غیر مشتغل عنه بضمیره كان
منصوبا معمولا علی حسب عمل هذا الفعل وعمله لا یكون الا بحسب
الممیز انك تقول كم یوما ضربت فكم منصوب علی الظرفیة للفعل
المذكور مع اقتضاء الفعل للمفعول به والمفعول المطلق وغیر ذلك
فتعینه لاحد المنصوبات اعنی الظرف ههنا انما هو بحسب الممیز
ونحو كم رجل ضربت فی المفعول به وكم ضربة ضربت فی المفعول
المطلق دیمشدر یعنی بو مثالده كمك ممیزنه راجع ضمیردن خالی
اولان ضربت فعلی اول ممیز اولان رجل كلمه‌سنك كندویه مفعول
به اولماسنی اقتضا ایتدكه كم كلمه‌سی دخی محلا منصوب ضربت فعلنك
مفعول بهی در بو مثال ممیز مذكور اولدیغی صورتده‌در لكن
كاهی ممیز محذوف اولور بو بیتده اولدیغی كبی (ایمدی بالاده
مسطور ملا جامینك ذكر ایلدیكی قواعد نحویه اوزره بو مقامده
اعراب بو وجهله اوله كه بو بیتده كم دن صكره فعل غیر مشتغل عنه
بضمیره ذكر اولنمشدر یعنی كم دن صكره ابرأت فعلی ذكر اولنمشدر

واول فعلده كه راجع ضمير يوقدر (ودخى كم كلمه‌سى خبريه‌در مميزى محذوف مرة كلمه‌سيدر كم دنصكره فعل غير مشتغل ابرأت فعليدر مميز اولان مرة كلمه‌سنك اول ابرأت فعلى كندويه مفعول به اولماسنى اقتضا ايتمكله كم كلمه‌سى مبنى محلا منصوب ابرأت فعلنك مفعول بهيدر زيرا كم لفظنك اعرابى مميزنه تابعدر ديدكلرى قاعده بودر نته كيم شارح كردى ديمش كه (كم خبرية منصوب المحل مفعول مطلق او مفعول به للفعل الذى بعده اى كم ابراء ابرأت اوكم مرة ابرأت (قوله ابرأت فعل ماضى مؤنثدر افعال بابندندر برى قلمقدر شارح فخر الدين (قوله ابرأت من ابراء وهو دفع السقم والوصب بالفتح المريض يقال وقد وصب الرجل فهو وصب بالكسر اى رجل ذو وصب ديمش قوله وصبا صادك كسريله مريضدر اما صادك فتحيله مرض ملازم وعلت دائمى معناسنه‌در فتح ايله اولورسه مضاف تقديرينه محتاجدر ذو وصب ديمكدر (باللمس جار مجرور ابرأ فعلنه متعلقدر باسببيه در لمس يدايله مسه ديرلر راحته لفظا مرفوع ابرأ كلمه‌سنك فاعليدر ضميره مضافدر ضمير سرور كائنات عليه الصلاة والسلامه راجعدر (راحه بطن كف در كه تركيده آوج ايچى ديدكلرى محلدر (ابرأت جمله‌سى شارح كردى مختارى اوزره جملهٔ مستأنفه‌در كه ماقبلندن منقطعه دير زيرا سلطان كائنات عليه الصلاة والتحيات افنديمزك معجزاتندن بر نوع آخر معجزه‌يه ناظم ابتدا وشروع ايتمشدر (نته كيم شارح مرقوم والجملة مستأنفة عما قبلها لانه شروع فى صنف آخر من المعجزة وهى ابراء المريض واطلاق المحتاجين وخلاص المؤمنين ديمشدر (ناظم راحه قوليله كويا مريضى راحت واستراحت مس ايده جكنه ايما واشارت قصد ايدر ديمك ممكندر واطلقت واو عاطفه در اطلقت فعل ماضى مؤنثدر تحتنده فاعل ضميرى راحه كلمه‌سنه راجعدر ابرأت جمله‌سى اوزرينه معطوفدر اطلقت اطلاقدندر اطلاق تخليصدر تركيده صاليويرمك معناسنه‌در حتى محبوسى ومنفى يى اطلاق مشهوردر اربا اطلقت فعلنك مفعوليدر ارب رانك فتحيله حاجت معناسنه‌در قال الله تعالى (غير اولى الاربة) وارد اولمشدر ارب

حاجت معناسنه اولورسه صاحب تقديرينه محتاجدر صاحب ارب ديمكدر واكر ارب بكسر الراء اولورسه صفت مشبهه‌در مضاف تقديرينه حاجت يوقدر (نته كيم بعض شراح ارب بكسر الراء باغلو ومقيد معناسنه‌در صفت مشبهه‌در ديمش من ربقة جار مجرور اطلقت فعلنه متعلقدر ربقه قلاده وحلقه معناسنه‌در كه حيواناتك كردننه بندايدرلر حيوانات انكله مربوط ومقيد اولوب اضطرابدن خالى اولماز وفى الحديث (حلقة ربقة الاسلام من عنقه) بيورلمش الربقة بكسر الرا الحلقة المربوطة فى حبل مقلد فى عنق البهايم معروفة عند سكان البوادى واصحاب المواشى ديوب شارح قاضى عضد تفصيل ايتمشدر اللمم فتح لام وميم ايله جنون واختلال عقل معناسنه‌در اللمم مضاف اليهدر ربقه كلمه‌سنك اضافتى بيانيه اولمق ظاهردر ربقه من جنون ديمك اولور ياخود اضافت لاميه‌در زيرا اضافت لاميه‌ده لام تقديرى ممكن اولمق شرط دكلدر يوم الاحد وشجرة الاراك اضافتى لاميه‌در مع هذا شجرة الاراك ديمك صحيح دكلدر ديمشلر (ناظم عليه الرحمه بو بيت دلارا ايله دخى صاحب رسالت عليه الصلاة والسلام افنديمزك معجزات سابقه‌لرندن باشقه نوع آخردن اولان معجزاتنى وبعضا كندونك سركذشت حالنه بو بيت ايله مراد ايلديكى اشارت وايماى كويا بو وجهله بيان وتقرير ايدر كه (خلاصهٔ معناسى يعنى مرض شديد ايله مريض وصاحب فراش اولان خسته‌يى چوق كره راحهٔ مباركه‌لريله مس بيورمغله برأ وصحت تام اعطا ايلدى يعنى علتندن برى ايلدى (نته كيم بوعبد ضعيفى فلج كبى بر علت مشكله‌دن خلاص ايلدى بونك تفصيلى ماسبقده ناظمك حالنى بيانده تفصيل اولنمشيدى وچوق كره مجنون لا يعقلى ربقهٔ قيد جنوندن اطلاق بيوردى واقعده نيجه امراض مهلكه‌يه مبتلا اولان مرضايه بلا علاج وبلا تدبير انجق راحهٔ جان بخشالريله مسح بيورمغله برأ وعافيت كلمك نته كيم اول كتابده بيان اولنان ناظم رؤياده مس ايله برأ وعافيت على الخصوص (من جن ساعة لم نفق ابدا قولى اطبا عندنده مسلم ايكن مجنون صرفى قلادهٔ زنجير جنوندن مرات كثيره ايله اطلاق وتخليص بيوردقلرى

معجزات سائره كبي آخر معجزهٔ كبرى اولديغى ظاهردر خصوصا اول
معجزهٔ باهرهٔ نافعه الى يومنا هذا باقى اولوب امتده نيجه انفاس
قدسيه صاحبى مشايخ وصلحادن مشاهده اولنمقده در (نته كيم
سلاطين ماضيه عليهم الرحمه سراى همايونه موظف طبيب روحانى
تعيين ايلدكلرى بعد التجربه وضع قديمدر حضرت عيسى صلواة
الله على نبينا وعليه حضرتلرينك ابراء برص واحياء موتى مقوله سى
معجزه سى كندو زمان سعادتلرنده وبذاته مباشرتلريله اولمش ايدى
(لكن بزم پيغمبريمز عليه الصلاة والسلام افنديمزك معجزاتى
كندو زمان دولتلرنده اولديغندن ماعدا نبوتنى تصديق وقبول
ايتمكله كندونك اتباع ومتعلقاتى مقوله سندن اولان امتده دخى
الى يوم القيام ظهور ووقوعى حق بوكيم بر معجزهٔ كبرادر مشايخ
عظام وكبار صوفيه دن منقول اولان كرامات وخوارق عاداتك
تواتر ايله ثابت اولديغندن غيرى طريقت رفاعيه مشايخنده بلكه
درويشانده بو فقيرك بلكه چوق كيمسه نك اليوم رأى العين مشاهده
ايلديكى حالات عجيبه كه سكين طويل ومحددى بطننك بر طرفندن
ادخال وطرف آخردن اوجنى اخراج ايلدكدنصكره ينه عافيت
وحياتده قالمق ميتك حيات بولمه سيله نه فرقى واردر سيف وسنانى
وجودلرينه ضربات شديده ايله ادخال وآتشى مس وسائر كتب
معتبره ناطق اولديغى اوزره بو مقوله خوارق عادات امتده ظهورى
قدر ومنزلت سلطان انبيانك نيجه مرتبه وعلو شرفنه دالدر شعراء
نامدن ثابت افندى مرحوم ادهم نامه سى ديباجه سنده معجزات
رسول اللهى بعضا تعداد وبو وجهله قتى نازكانه ادا وايراد

(بيورمشلر كما قال)

منت اللهه كيم طوغوب اول ماه * كافرانه روزين ايتدى شام سياه
نوله اولسه نگاهبانى سحاب * پنبه ايچنده صاقلنور درناب
بر آوج صو ايدوب اوشه درمشت * اولدى بر ماصره آب هر انكشت
آقدى اون چشمه ايجديلر عشره * عافيتلر او سيد البشره
آتدى بر شوره چاهه قطرهٔ ريق * اولدى لعلى كبى لذيذ وبريق
يتشوب عصر مرتضايه مدد * شمسى بعد الغروب ايلدى رد

كلدى گفتاره برهٔ پريان * ايلدى يانه يانه حالى بيان
بر فقيرك مثال نيل وفرات * ايكى فرزندى بردن ايتدى وفات
دمبدم اغلرايدى اول محزون * بر كوزى نيل ايدى برى جيحون
رحم ايدوب ايلدى مسيح اسا * بر دعا ايله ايكيسن احيا
كلدى بر دردمند افكنده * دل پراكنده ديده بركنده
ديدى اى نور حسنى شمع افكن * شبچراغم دوشوردىلر كوزدن
اغلمزدم جهان كوزمده دكل * بلكه كون ومكان كوزمده دكل
دردم اولدر جمالكى كورهمم * يوزيمى خاكپايكه سورهمم
مرحمت ايليوب شكسته سنه * خاك طولدردى چشم خسته سنه
زخمنه برأتام اولوب حاصل * آچه دوشدى كوزينه اوشيفته دل
اول ايكى نوچشمى صاغ واسن * هر كورن ديدى ديده لر روشن
بو قدر بينات عبرت بين * كوزى چقسون اينانميين بى دين
ثابتا معجزاته حد يوقدر * حصر نه خامه دن مدد يوقدر
بوندن ماعدا (شارح شيخ زاده دخى بعض معجزات نبويه بيان
ايدر بقوله وروى انه صلى الله عليه وسلم مسح ضرع شاة حامل
قدره فكان ذلك سبب اسلام ابى مسعود رضى الله عنه وصب
على جابر ابن عبد الله وضوءه فبرأ من البرص والاعماء ومن جملته
ماينقل من راحة الناظم من صب الفلج بلمس راحة النبى صلى الله عليه
وسلم حين ناداه فبرأه وكم له من مثل هذه الامور فليطلب من المطولات

* * تخميس * *

* اميد صحت ايله ايتدى اهل درد غلو *

* عجبى دار شفا ايتسه لر درن هر سو *

* مجربى ديدى بعد البرء اونادره كو *

* كم ابرأت وصبا باللمس راحته *

* واطلقت اربا من ربقة اللمم *

واحيت الس مفاعلن سنة الش فعلن شهباء دع مستفعلن وته فعلن
حتى حكت مستفعلن غرة فاعلن فى الاعصر الد مستفعلن دهم فعلن
(واحيت السنة الشهباء دعوته) (حتى حكت غرة فى الاعصر الدهم)
واحيت واو عاطفه در ابرأت اوزرينه معطوف در احيت فعل ماضى

مؤنثدر افعال بابندن احیادن مشتقدر ترکیده دیری قلدی دیمکدر که
ایجاد حیات معناسنه در حیاتك تعریفنده (صفة یقتضی الحس والحرکة
الارادیة دیمشلر (شرح مقاصدده الحیاة هی مبداء قوة الحس
والحرکة دیمش لکن نباتاتده اولان قوهٔ نامیه یه دخی مجازا حیات
اطلاق اولنمغله بو محلده احیا کلمه سی مزروعات ونباتاته قوهٔ نامیه
ایجاد واعطاسنده استعمال اولنمشدر (سنة وعام ترکیده ییل معناسنه در
(شارح کردی غلبهٔ استعمال ایله السنة فی الحول الذی یکون فیه شدة
وجدب ومنه قوله تعالی (ولقد اخذنا ال فرعون بالسنین) والعام
فیما فیه رخاء وخصب) دیمش اول سنه که سنهٔ شهبا ایدی اول سنه ده
نباتاتده قوهٔ نامیه ونشو ونما وخضرت ونضارت ایجاد واعطاسنه
مجازا احیا اطلاق اولنمشدر (یاخود احیا کلمه سی اول سنه ده بوللق
و برکت وسعت ورخا اولمق معناسنده کذلك مجازا مستعملدر الشهباء
سنه نك صفتیدر واشهبك مؤنثیدر بیضاء ابیضك مؤنثی اولدیغی
کبی (شارح مصنفك الشهباء ای البیضاء تأنیث الاشهب بمعنی
الابیض دیو تصریح ایتمشدر بعضیلر سیاه ایله بیاضی مخلوط
اولان لوندر دیمش سنهٔ بیضادن مراد قحط سنه سیدر که حبوبات
ونباتات عیوب یربوز قالوب منظره ده روی ارض بیاض کورندیکنه
بناءً سنهٔ بیضاسنه القحط دیمکدر (دعوته رفعله احیت فعلنك فاعلیدر
دعوة ایله مراد دعا در پیغمبریمز علیه الصلاة والسلامه راجع
ضمیره دعوة کلمه سی مضافدر مصدرك فاعلنه اضافتی قبیلندندر
احیای دعاء فخر کائنات علیه الصلاة والسلامه اسناد مجاز عقلیدر
حقیقتده احیا ایدن فیاض مطلق رب العالمین در انبت الربیع
البقل قبیلندندر اشبو احیانك اصل وقوعنی بیانده (شارح کردی
بو وجهله تفصیل ایدرکه روی الشیخان عن انس رضی الله
عنه ان رجلا دخل یوم الجمعة ورسول الله صلی الله علیه وسلم قائم
یخطب فقال یارسول الله هلك الاموال وانقطعت النسل فادع الله
یغیثنا فرفع یده وقال اللهم اغثنا ثلاثا ولانری فی السماء من سحاب
ولا قزعة ای قطعة من السحاب فطلعت سحاباثم امطرت والله
ما رأینا الشمس قطعة من الزمان ثم دخل رجل من الجمعة المقبلة

ورسول الله قائم یخطب فقال یارسول الله هلکت الاموال وانقطعت
السبل فادع الله یمسکها عنه فرفع یده ثم قال (اللهم حوالینا
ولا علینا) فاقلعت وخرجنا نمشی فی الشمس دیو تحریر ایتمشدر
(قوله حتی حرف جردر احیت فعلنه متعلقدر که احیت فعلنك
غایتنی بیاندر حتی کلمه سنی بعض شراح ابتدائیه دیمش لکن معلوم
اوله که حتی حرف جر اولدقده قاعده در که مابعدنده ذکر اولنان
فعلده ان مصدریه محذوف اولور والی معناسنه اولوب غایت مغیاده
داخل اولور حتی کلمه سنك معناسی وسائر تفصیلاتی ابیات سابقه دن
حتی غدی عن طریق الحق منهزم) بیتنك شرحنده بیان اولنمشدر
قوله حکت رمت وزننده فعل ماضی مؤنثدر مشابهت معناسنه اولان
محاکاتدن مشتقدر حکت تحتنده فاعل ضمیری سنه یه راجعدر
حکت جمله سی تأویل مصدرده جار مجرور اولوب احیت فعلنه
متعلقدر غرة نصبله حکت فعلنك مفعولیدر تنوین تعظیم ایچوندر
غره عینك ضمیله فرسك الننده اولان درهم مقداری و بعضا دخی
زیاده جه اولان بیاضه درلر (شارح حنفی والغرة بیاض فی جبهة
الفرس مقدار الدرهم وهی علامة محمودة ولذلك تستعمل فی النجابة
والخیر ومنه غرة المال لخیاره کالفرس والبعیر والنجیب والعبد والامة
الفارهة (شارح کردی الغرة بالضم البیاض فی جبهة الفرس
فی الاصل ثم اطلقت علی کل حال حسن واضح دیمشلردر
فی الاعصر جار مجرور مقدره متعلق اولوب غرة کلمه سنك صفتیدر
اعصر عصرك جمعیدر احرف حرفك جمعی اولدیغی کبی عصر
زمان وکاه وقت معینه در قبل الغروب اولان وقت عصر کبی وکاه
زمان معیندر که برسنه نك اولندن آخرنه وارنجه اولان زمان مراد
ایدرلر قوله الدهم ضمتین ایله ادهمك جمعیدر (بعض شراح الادهم
هو الاسود دیمش و بعضلر سواده مائل اولان لوندر دیدی عصر
اسوددن مراد سنهٔ رخا و برکاتدر که روی ارض خضروات و انواع
مزروعات ونباتات ایله قره روب اول سنه ده ارض لون سواد ده
کورندکله اعصر الدهم تعبیر ایتمشلردرنته کیم (شارح کردی المراد
بالاعصر الدهم السنة الکثیرة الخصب والنبات الشدیدة الخضرة

بحيث مال الى السواد ديمش (شارح حنفى والادهم الفرس الخالص السواد والادهم القيد ومنه قول الحجاج للقبعثرى لاحملنك على الادهم وقال القبعثرى فى جوابه مثل الامير يحمل على الاشهب والادهم والعرب يقول لكل اخضر اسود وللارض المحفوفة بالاشجار المملوة بالازهار ارض دهماء ديمش بو مقامده ناظمك مرادى اول بوللق واوجوزلق ورخاوخيروبركات سنه لرى ايچنده اول سنهٔ شهبا كه دعاء سلطان كائنات عليه الصلاة والسلام ايله حيات بولان سنه در غره مثابه سنده ايدى يعنى اعصار خير و بركت ايچنده زياده نجابت وخير وحسن حالده غره يه مشابه ايدى ديمك اوله (بعض شراح بووجهله مختصر ومفيد فتى اعلا شرح و بيان ايتمش (كما قال قوله واحيت السنة الشهباء يعنى قليلة المطر لغلبة بياض الارض فيها بعدم النبات على سوادها فهى بالنسبة الى البياض ميتة احيتها دعوته المباركة بالسقى حتى حكت اى شابهت تلك السنة غرة اى بياضا فى الاعصر وهو الزمن الدهم (الدهم جمع ادهم اى السواد لشدة خضرة الزرع حتى يرى انه اسود من اخصابها وتلك السنة اخصب منها حتى كانها غرة فيها وغرة كل شىء احسنه (شارح كردى خلاصهٔ معناده والمعنى احيت دعوته صلى الله عليه وسلم السنة الشهباء البيضاء حسنة بين الازمنة السود بكثرة النبات الخضر فى الشهرة ببركة دعائه صلى الله عليه وسلم (شارح شيخ زاده معناى بيتده ديمش كه شبه الناظم الاعصر الدهم كلها وهى السنون المخصبة بفرس ادهم وجعل تلك السنة الشهباء التى حييت بدعائه عليه السلام كالغرة فى ذلك الدهم (و بعض شراح وحاصل المعنى احيت دعوته المباركة بالاستسقاء السنة التى كانت ميتة لقلة المطر وغلبة بياضها على سوادها لعدم النبات فيها الى ان شابهت تلك السنة الشهباء بياضها فى مابين الازمنة السواد الكثيرة والزروع فيها الغرة بسبب دعائه صلى الله عليه وسلم ديمش (معلوم اوله كه ناظم سائر اعصار بركاتى معناده فرس ادهمه تشبيه ايلدى ودعاء سلطان انبيا ايله حيات بولان سنهٔ شهبانى اول سنين بركات ايچنده فرس ادهمه اولان غره يه تشبيه

ايدر زيرا غره كندو ذاتنده عزيز و فرسده مابه الاعتبار وعزت وحسن وسعادتدر (ايمدى محصول معناى بيت) اول روح جسد الكونين وعين حياة الدارين صلى الله عليه وسلم حضرتلرينك دعاسى سنهٔ قحطى احيا ايلدى يعنى سنهٔ قحط واضطراب ايكن بوللق ورخا وبركات عظيمه اولدى شو رتبه يه دك كه سائر بوللق واجوزلق وبركات سنه لرى ايچنده اول سنهٔ شهبا دعاء سيد المرسلين عليه الصلاة والسلام سببيله غره يه مشابه اولدى يعنى اعصار بركاته نسبت اول سنهٔ بيضاء زياده نجابت وخير وبركاتده وحسن حالده غره كبى اولدى ديمك اوله

* * تخميس * *

* سحاب رحمتله كلدى شرعى روى برو *
* جهانى ايتمش ايكن ارض ميته شرك عدو *
* كه فيض مزرع عالم كلاميدر همه سو *
* واحيت السنة الشهباء دعوته *
* حتى حكت غرة فى اعصر الدهم *

بعارض مفاعلن جاداو فاعلن خلت البطا مستفعلن ح بها فعلن سيبا من ال مستفعلن يم او فاعلن سيلا من ال مستفعلن عرم فعلن (بعارض جاد او خلت البطاح بها) (سيبا من اليم او سيلا من العرم) قوله بعارض باحرف جر در احيت كلمه سنه متعلقدر باسببيه در عارض افقده معترض اولان سحابه ديرلر يعنى كنار سمايه عارض اولان سحابدر تنوين تعظيم ايچوندر قوله جاد قال وزننده فعل ماضيدر جوددندر (جود عطا معناسنه در تحتنده فاعل ضميرى عارض كلمه سنه راجعدر عرب مطره دخى جود اطلاق ايدرلر (ايمدى جود عطا معناسنه اولديغى اعتبار ايله عارض جاد ديمك سحاب اعطا ايلدى يعنى جود كرم واحسان ايلدى ديمك اولور واكر جاد امطر معناسنه اولورسه سحاب امطار ايلدى معناسنه در (نته كيم شارح فخر الدين جاد من الجود وهو المطر اى امطر (شارح كردى جاد من الجود بمعنى العطا اى جاد بالمطر الكثير الغزير او من الجود بمعنى المطر يقال جاد السحاب اى اتى بالجود

اى بالمطر شارح مصنفك قوله جاد امطر صفة لقوله عارض
ديمشلردر قوله اوخلت او كلمه سى الى ان معنا سنه در نته كيم شارح
مصنفك او بمعنى الى ان او بمعنى حتى ديمشدر نته كيم بعض شراح
اى الى ان ظننت ايله تفسير ايتمش (خلت فعل ماضىء مخاطبدر ظننت
معناسنه در افعال قلوبدندر افعال قلوب مبتدا وخبردن مركب
جملهٔ اسميه يه داخل اولور اول مبتدا وخبر خلت فعلنك ايكى
مفعولى اولور البطاح مفعول اولدر بطاح بطحانك جمعيدر بطحا
شول سيل كلجك يولدر كه انده اوفاجق طاشلر چوق اولور
(نته كيم طاغلرده سيللر اينه جك دره لر ووادیلر اكثريا بويله در
شراح وهو الوادى المخصب ومنه بطحاء مكة ديمشدر شارح
مصنفك البطاح بكسر الباء جمع ابطح وهو سيل فيه دقاق الحصى
ديمش قوله بها باحرف جر سببيه در ها ضمير مبنى محلا مجرور خلت
كلمه سنه متعلق اولوب ضمير عارض لفظنه راجعدر عارض سحابه
ايله تأويل اولنمغله مؤنث ضميرى ارجاع اولنمق صحيح اولور (كما قال
الشارح الكردى الضمير للعارض باعتبار المعنى الجنسى الجمعى
او بتأويله بالسحابة قوله سيبا خلت فعلنك مفعول ثانى سيدر
(شارح كردى والسيب مصدر ساب الماء يسيب سيبا اى جرى
ثم استعمل فى الماء الكثير وشراحدن بعضيلر السيب العطا او الماء
الجارى ديمش قوله من اليم جار مجرور كائن مقدرنه متعلق اولوب
سيب لفظنك صفتيدر بو تقديرده معنا اول سحاب سيبله واديلرى
سن انكين دريادن ماء كثير جارى ظن ايدردك ديمك اولور لكن
بطاح كه دره لر وواديلر معناسنه در (پس دره لر و واديلر مجراى
مادر يوخسه ماء جارى دكلدر ديو توجه ايدن سؤاله سال الميزاب
قبيلندن مجازدر ديوب شارح شيخ زاده بو كونه جواب مقامنده
وحمل السيب على البطاح مجاز مبالغة كما فى قوله وسالت باعناق
المطى الاباطح ديمشدر قوله اوسيلا سيبا اوزرينه معطوفدر (سيل
معروفدر كه يغمور صويندن كثرتا وزره جمع اولوب جريان ايدن
صويه ديرلر طاغلرك سيللرى مشهوردر (شارح كردى قوله اوسيلا
بفتح السين فى الاصل مصدر سال الماء يسيل سيلا وسيلانا اذا جرى

ثم

ثم استعمل فى الماء المجتمع الجارى الحاصل من المطر ديمش قوله العرم
طرف مستقردر سيلا كلمه سنك صفتيدر عرم مطر شديد معناسنه در
شارح مشار اليه العرم بكسر الراء المهملة المطر الشديد او الوادى
فسر بهما (قوله سيل العرم وحاصل معنى البيت ان الاودية صارت
كالبحار من الماء الحاصل من المطر ببركة دعائه صلى الله عليه وسلم
بالمطر فى الجمعة ديمش بعض شراح قوله سيب من اليم اى جرى
من البحر او سيل من العرم ومنه قوله تعالى (فارسلنا عليهم سيل
العرم) وهو واد و جملة بها سيب فى موضع المفعول الثانى لقوله
خلت واو للتخيير ديمشدر (وفى البيت من البديع مراعاة النظير بين
العارض والسحاب والسيل والسيب واليم والعرم والجناس
اللاحق بين السيل والسيب

دعنى ووص مستفعلن فى آ فعلن يات له مستفعلن ظهرت فعلن
ظهور نا مفاعلن ر القرى فاعلن ليلا على مستفعلن علم فعلن
(دعنى ووصفى آيات له ظهرت)
(ظهور نار القرى ليلا على علم)

مصنفك بو بيت مباركه نك مناسبتندن وربط معنويه سنده ديمش كه
لما ساق الكلام التمدح ذاك الحضرة وذكر مناقبه قصدا لان ينبه
على ان الاشتغال بمدحه لا يزيد لمناقبه حسنا ولو ترك لا ينقص عنه قيمة
وبهاء ايله بيان لطائف ايدر قوله دعنى دع امر حاضردر يدع دندر كه
ماضيسى استعمال اولنميان افعالندندر فاعلى ضمير مخاطبدر مفعولى
ضمير متكلمدر جمله سى ابتدائيه در (دعنى اتركنى معناسنه در ووصفى
فتح يا ايله در اومع معناسنه در وصف دع كلمه سنك مفعول معه سيدر
ياء متكلمه مضافدر قاضى كبى حالت نصبى فتحه ايله در مصدر اولان
وصف كلمه سى فاعلنه مضافدر مقصود معناى مصدريدر كه اول
معناى مصدرى ناظمك وصف ايتمكيدر زيرا ترك ايله امر اولنان
اشبو معناى مصدريدر يوخسه حاصل بالمعنى المصدر مراد
دكلدر كه وصف ايله حاصل اولان مدايح و بيان معجزات تركله امر
اولنماز لكن ناظمك وصفى ومدحى كندو ايله معا ترك ايله امرده
بأس يوقدر زيرا ناظمك مرادى مدح ووصفده اظهار عجز ايله

اتصاف وعدم قدرتنی اعترافدر شو معنایه که وصف معجزات
ومحاسن سلطان کائنات علیه الصلاة والسلام کالشمس فی وسط
النهار والنار فی العلم ظاهر وآشکار در وصفمله بنی ترك ایله نه یا که
احتیاج وار ونه بنم مدح ووصفمه حاجت وار دیمك مألنده اولور
(فاضل شارح شیخ زاده والمراد من الوصف المعنی المصدری
لا الحاصل بالمصدر فهو مصدر مضاف الی الفاعل وآیات مفعوله
واراد بها معجزاته و براهین رسالته والآیات القرآنیة وهو الظاهر
دیمشدر قوله ایات آیتك جمعیدر آیت علامت معناسنه در جمع مؤنثك
حالت نصبی جرینه محمول اولمغله وصف کلمه سنك آیات مفعولیدر
بومقامده آیاتدن مراد علامات نبوت اولان ذات محمدیه علیه
السلامده کی حالات واسرار آلهیه ومحاسن عظیمه ونیجه معجزات
باهره در که آیات قرآنیه دخی آنده داخلدر دیمك ممکندر (شارح
کردی والمراد بالآیات الکرامات الباهرة والمعجزات الظاهرة له
صلی الله علیه وسلم وقیل المراد بها آیات القرآن دیمشدر (بو محلك
اعرابنده شارح مصنفك قوله و وصفی مضاف الی الفاعل وآیات
مفعوله وکانه علی الحذف والایصال ای وصفی ایاه بالآیات والا
فالمستعمل وصفه بکذا دیوب عبارتك استعماله مخالف اولدیغی
حذف وایصاله قرینه در دیمك مرادایدر قوله له جار مجرور ظرف
مستقر در آیاتك صفتیدر ضمیر سرور کائنات علیه الصلاة
والسلامه راجعدر قوله ظهرت فعل ماضی مفرد مؤنثدر تحتنده فاعل
ضمیری آیاته راجعدر جمله سی آیاتك صفتیدر ظاهر وآشکار اولدی
دیمکدر قوله ظهور ظهرت فعلك محذوف مفعول مطلقینك صفتیدر
ظهرت ظهورا کظهور نار القری تقدیرنده در (شارح کردی قوله
ظهور نار القری مفعول مطلق نوعی لظهرت ای ظهرت ظهورا
مثل ظهور نار القری فحذف الموصوف والصفة واقیم المضاف الیه
مقامهما روما للاختصار مضاف الی نار القری دیمشدر
(قوله نار القری نار مضاف الیهیدر یعنی ظهور کلمه سی
ناره مضافدر نار لفظی دخی قرایه مضافدر قری ضیافت
معناسنه در ضیافت ناری یعنی ضیافت آتشی دیمکدر که

تفصیلی کلور (قوله لیلا ظهور کلمه سنك یاخود ظهرت کلمه سنك
مفعول فیهیدر (قوله علی علم جار مجرور ظهور و یا ظهرت قوللرینه
متعلقدر علم عینك و لامك فتحیله طاغدر طاغده ایقاد اولنان
آتش اطراف واکنافده ظاهر وآشکار اولدیغنه بناء بو مصراع
ثانیده اولان تشبیه ضمنی ایله ناظمك مرادی بودرکه اول دلائل
نبوت اولان آیات ومعجزات خلق عالمه طاغده کی نار کبی
ظاهر و باهر اولوب جمله یی دار الضیافهٔ نعمت ایمان وهدایته
وجای سلامته دعوت ایلدیکنی افاده و بیاندر عربده قاعده
ایمش اطراف واکنافدن مسافرین وکرك کم کرده راه اولان ابناء
سبیلی اکرام وضیافته دعوت وسمت سلامتی ارائت ایچون فراز
جبلده آتش ایقاد ایدرلر ایمش که هر طرفدن ظاهر وآشکار
ومنظور اولمغله مشاهده ایدنلر اول طرفه توجه وعزم ایدهلر کذلك
اشبو آیات ومعجزات سابق البیان دخی بو وجهله ظاهر وآشکاردر
دیمك مراددر (نته کیم شارح کردی القری بکسر القاف الضیافة
وکان من عادة العرب فی الجاهلیة انهم یوقدون النار علی رؤس
الجبال باللیل لیهتدوا بها الضیفان وفیه اشارة الی غایة ظهور
الآیات من جمیع الجهات بحیث یراها القریب والبعید وفی ذکر
نار القری اشارة ایضا الی ان من توجه الیها ظفر بالمطلوب ونهایة
المقصود وفی ذکر اللیل ایماء الی ان آیاته اشرقت فی ظلام الکفر
کاشراق النار لیلا والمعنی دعنی مع وصفی له صلی الله علیه وسلم
آیات ظاهرات باهرات ظهورا لایخفی علی احد کالنار فی اللیل المظلم
فی البیت اشارة الی اشتهار نبوته وشریعته شرقا وغربا ظهورا تاما
لکافة الخلق دیمش (شارح مصنفك والمعنی اترکنی ووصفی لذاك
الحضرة بالآیات الظاهرة التی هی بمثابة ظهور نار الضیافة فی اللیل
علی علم والمقصود المبالغة فی الظهور والتأکید لامر الوضوح
دیمشدر (وقال بعض شراح وحاصل المعنی اترکنی ایها المخاطب
الناصح لی بالاختصار فی الکلام مع وصفی بالنظم له علیه السلام
آیات ظهرت له ظهورا بینا فی الکائنات مثل ظهور نار الضیافة
فی اللیالی المظلمة علی کونها علی الجبال المرتفعات (وفی البیت

من البديع المجاز والمقابلة الملحقة بالطباق بين الشهباء والدهم

* * تخميس * *

عيان معجزه‌سی ظلمت ایجره نور صفت

رواق مدحنه نارسته سلم قدرت

عجز كسوب سرینی دیدی كلك بی طاقت

دعنی ووصفی آیات له ظهرت

ظهور نار القری لیلا علی علم

فالدر یز مستفعلن دادحس فاعلن نا وهومن مستفعلن تظم فعلن
ولبس ین مفاعلن قص قد فعلن راغیر من مستفعلن تظم فعلن
(فالدر یزداد حسنا وهو منتظم) (ولبس ینقص قدرا غیر منتظم)
فالدر فا تعلیلیه در الدر مبتدادر تركیده انجودر (یزداد فعل مضارع
افتعال بابندندر از دیاددن كلور تحتنده فاعل ضمیری مبتدایه راجعدر
یزداد جمله‌سی مبتدانك خبریدر مبتدا مع خبره جمله‌سی جملهٔ
تعلیلیه در كه بیت اولده اولان دعنی فعلنك علتیدر یعنی ای مخاطب
بویله نظمله معجزات رسول اللهی وصفمله بنی ترك ایله دیو امرك
سببی بودر كه اول سالف الذكر آیات ومعجزات ومحاسن سلطان
كائناتك وصفی كرك منظوم اولسون وكرك اولمسون هر حالده حسن
ذاتی ایله متصفدر اول وصف ومدح نظمله اولورسه حسنی زیاده
اولور واكر نظم اولنمسه ینه حسن ذاتیسی نقصان اولماز (نته كیم
انجو ایبلكه دیزیلوب نظم اولنسه وكرك اولنماسه انك قدر وقیمتی
ناقص اولماز دیمك مألنده در حسنا یزداد فعلنك فاعلندن تمییزدر
طاب زید نفسا قبیلندندر وهو منتظم واو حالیه در هو ضمیر منفصل
مبنی محلا مرفوع مبتدانك خبریدر جمله‌سی كذلك یزداد فعلنك
فاعلندن حالدر منتظم دیمك دزلمش دیمكدر انجویه نسبتله انجوی
ایبلكه دیزمكدر كه انجو ایبلكه نظم اولندقده منظره‌ده دخی احسن
كورینور (بعض شراح انتظام الدر جعلها فی السلك وانتظام غیره
بحسب حاله دیمشلردر اصطلاح فقهاء ومفسرینده نظم لفظی
انجوی ایبلكه دیزمكه دیرلر حتی قرآن كریمه نظم شریف
دیدكلری بوكه بناء در (ولبس واو عاطفه در لبس افعال ناقصه دندر

تحتنده

تحتنده اسمی اولان ضمیر دره راجعدر (ینقص فعل مضارعدر
تحتنده فاعل ضمیری كذلك دره راجعدر ینقص نقصاندندر كه
نقصان زیاده نك مقابلیدر قدرا ینقص فعلنك فاعلندن تمییزدر
ینقص جمله‌سی لبس فعلنك خبریدر لبس جمله‌سی یزداد اوزرینه
معطوفدر قوله غیر منتظم غیر لفظا منصوب ینقص فعلنك فاعلندن
حالدر منتظم اسم مفعولدر غیر كلمه‌سنك مضاف الیهیدر غیر منتظم
انجویه نظرله رشته‌یه دیزلمش دیمكدر یعنی رشته‌یه دیزلمش
انجینك قدر وقیمتی نقصان اولماز انجودن اولان حسن ذاتی
هر حالده كندوده باقیدر منتظم اولسه‌ده اولمسه‌ده حسن لطافتی
كندودن منفك اولماز كذلك آیات معجزات رسول اللهی مدح
ووصفك حسن ولطافتی نظم واوزان وسبك اشعار كرچه زیاده
ایدر لكن من غیر نظم اولورسه دخی ینه حسن ولطافتی ناقص
اولماز دیمك اولور كذلك بیت سابق كه دعنی ووصفی بیتنی بو محلده
ملاحظه ایله بر معنای آخره اشارت واردر دیمك خاطره كلور كه
یعنی اول سلطان ذیشانی بنم مدح ووصفم كركی كبی نظامنده
اولمیوب منتظم اولمازسه‌نه اولور آنك آیات كمال اوصافی انجو
كبیدر منتظم اولسون اولماسون حسنی فوق الحد زیاده وقدر
ولطافتی مقرردر معناسنه ایما دخی ممكندر (بعضیلر بیت سابقده
اولان آیات ایله مراد معجزهٔ كبری اولان آیات قرآنیه در كه اعظم
معجزات سلطان انبیا علیه الصلاة والسلامدر دیمشلر (خلاصهٔ معنای
بیت وصف ومدح رسول اللهی انجویه تشبیهدر كه اول وصف
ومدایح نظمله اولورسه حسن ولطافت موجود وبر كمالدر واكر
نظمله اولمازسه آنده اولان اول حسن ولطافت ذاتیه‌یه نقصان
كلمزنته كیم انجو نظم اولنسه یعنی ایبلكه دیزلسه حسنی زیاده اولور
واكر دیزلمسه قدر وقیمتی ینه ناقص اولماز دیمك مألنده در (كما قال
شیخ زاده شبه الناظم تعداد الآیات ووصفها بكلام موزون مقفی
بنظم اللآلی الكبار فی سلك العقد فحاصل المعنی ان الآیات الدالة
علی نبوته والمعجزات الباهرة الشاهدة لرسالته وان غنیت عن الذكر
بالاشتهار فان الشمس لا یحتاج الی التعریف فی ظهور انوارها

لكنها يزداد حسنا اذا وصف بكلام منظوم كما يزداد الدر حسنا
اذا نظمت (قال الشارح الكردى والمعنى اتركنى ايها السائل مع
وصفى لايانه صلى الله عليه وسلم فانها وان كانت ظاهرة لاخفاء فيها
الا انها كالدر وهو فى النظم يزداد حسنه ولطافته و بالترك وعدم
النظم فى السلك لاينقص قدره وشرفه للشرافة الذاتية

* * تخميس * *

كروه اهل محبت ايدرسه مدحه غلو
اولورسه كيمى نظم كيمى نثر له پركو
نه كونه اولسه كهر درمدايحى همه سو
فالدر يزداد حسنا وهو منتظم
وليس ينقص قدرا غير منتظم

فاتطا مفاعلن ول آ فعلن مال المدى مستفعلن ح الى فعلن
مافيه من مستفعلن كرم ال فعلن اخلاق والش مستفعلن شيم فعلن
(فا تطاول امال المديح الى) (مافيه من كرم الاخلاق والشيم)

قوله فما فاتعليليه دردرة المضيئه صاحبى فهو بعيد جدا ديوب كلام
مستأنفه ده استعمال، اولنان فادر ديمش عاطفه او لمق احتمالدر ما
استفهام تعجبيدر ماكلمه سنك انواعى فالعينيك ان قلت الخ بيتى شرحنده
سبقت ايتمشدر قال المحشى عصام قوله واستفهامية باقية على معنى
الاستفهام اومستعار لمعنى من معان الاستفهام كالحصر والتعظيم
والتعجب والانكار (ايمدى بومقامده مااستفهامية تعجبيه در تقديرا
مرفوع مبتدادر قوله تطاول فتح لام ايله تفاعل بابندن فعل ماضيدر
امال بالرفع فاعليدر تطاول جمله سى مبتدانك خبريدر مبتدامع خبره
جمله سى استينا فيه در تطاول كلمه سنك معنا سنى بيانده شارح
مصنفك ومعناه بالفارسيه چه دردست امال المديح يقال تطاول
اليه اذا اراد البلوغ اليه ومدعنقه ينظر الى الشئ البعيد ديمش
(شارح حنفى وتعدية تطاول بالى قرينة حمله على معنى الوصول
والبلوغ (قال عضد تطاول الشئ امتد تطاول اليه اراد البلوغ اليه
مدعنقه ينظر الى الشئ البعيد (پس فاتطاول نك معناسى تعجبدر كه
اوزانور ديمك اوله قوله آمال املك جمعيدر افراس فرس جمعى

اولديغى كبى امل مصدر امل يأمل املا اذا رجا وطمع ديمشلرنته كيم
حريص دنيا اولوب اعناق رجا وطمعنى زخارف فانيه يه اوزاتمقدن
خالى اولميان شخصه طول املى وار ديرلر قال صلى الله عليه وسلم
(يشيب ابن آدم ويشب فيه خصلتان الحرص وطول الامل) قوله
المديح آمال لفظنك مضاف اليهيدر مديح مدحدندر فعيل بمعنى
فاعل اولمغله مادح ديمكدر الف لام عهد خارجى اولمق ممكندركه
ناظم كندوينى مراد ايتمشدر ابيات سابقه ده ياء متكلم ايله و بعضا
نون نفس متكلم ايله ناظم مذكور اولمق عهد خارجى مراد اولمغه
كفايت ايدر ياخود الف لام استغراق ايچوندر جميع افراد جنس
مادح مراد اولوب سلطان كائنات عليه الصلاة والسلامك مادحى
اولان هر بر ذواته شامل اولور (شارح مصنفك المدح هو الثناء
الحسن على قصد التعظيم ايله تعريف ايتمش ومدح حمددن اخص
مطلقدر ديمشلر (ايمدى مدحك فهم وتحقيق حمد ايله مدحك
حقيقتنى بيلمكه محتاج اولمغله بومقامده اقتضاسى قدر هر برينك
تعريف و بيانته عاجزانه مبادرت اولنمشدر معلوم اوله كه حمدك
تعريفنده اكثر علما الحمد هو الوصف بالجميل على جهة التعظيم
قصدا مطلقا ايله تعريف ايتمشلر (اما بيضاوى عليه الرحمه الحمد
هو الثناء بالجميل الاختيارى من نعمة او غيرها ديمش حواش
بيضاويده تفصيل اولنمشدر كه تعريفده اولان ثنا ذكر بالخير
معناسنه در بالجميل قولنده بامقابله در بالجميلدن مراد كندويه حمد
اولنان كيمسه دن صدور ايدن فعل جميلدر بومعنايه قرينه الاختيارى
قولى ايله تقييددر كه اختيارى او لمق فعلك صفتيدر من نعمة
او غيرها قولى حمدك متعلقى ايكى قسم اولديغنه اشارت ايچوندر
ديمشلر يعنى حمدك تعلق ايلديكى محمود عليه كاه حقيقة فعل اولور
انعام كبى كه حامد اول انعامه حمد ايدر حمدك متعلقى فعل انعام
اولور حمدت على انعامه كبى وكاه متعلق حمد صفت اولور علم كبى كه
ممدوحده اولان صفت علمى ثناء بالجميل ايله ثنا اولور حمدت على
علمه كبى لكن سؤال توجه ايدر كه متعلق حمد فعل جميلدر
ديو بالاده تفصيل اولندى صفت علم متعلق حمد اولدقده علم فعل

اولمق لازم كلور نيجه فعل اولور جواب ويرمشلر متعلق حمد اولان
صفاته فعل اطلاقى اول صفات افعال جميله يه دلالت ايلديكنه
بناءدر كه بو اعتبار ايله اوصفاته فعل ديمك صحيحدر ديمشلر (ايمدى
بالاده سابق الذكر بيضاوينك تعريفنده اولان بالجميل الاختيارى
قولندن مراد فعل جميل اولديغى ظاهردر (قال البيضاوى المدح
هو الثناء على الجميل مطلقا سواء كان الجميل اختياريا او اضطراريا
تقول حمدت زيدا على علمه وكرمه وانعامه ولاتقول حمدت زيدا
على حسنه بل مدحته لان الحسن اضطراري لا اختيارى انتهى
(قال السعد فالمدح عام مطلقا من الحمد لان المدح يصدق على كل
ما صدق عليه الحمد لاعكس اذ يصدق المدح ولايصدق الحمد كما
فى المثال المذكور لان الحسن ليس من الاوصاف الاختياريه
الحاصلة بالكسب ولا اتصاف المحبوب به بالاختيار بل اضطرارى
بخلقه سبحانه (ايمدى بيضاوينك تعريف حمدده اولان بالاختيار
قولى افراد حمدى افراد مدحدن امتياز ايچون فصل مميز اولور
نته كيم ناطق قولى تعريف انسانده فصل مميز اولديغى كبى
(قال البيضاوى ان الحمد لايكون الا على الجميل الاختيارى بخلاف
المدح تقول مدحته على صباحة خده ورشاقة قده ولاتقول حمدته
(ايمدى بو تفصيل وتحريرات ايله مدحك معناسنك حمدك معناسندن
امتيازى ظاهر اولمشدر كه مدحك متعلقى عام اولوب ممدوحده
اولان اوصاف عرضيهٔ اضطراريه يه واوصاف كسبيهٔ اختياريه يه
شامل اولمغله بو مقامده ناظم عليه الرحمه نك آمال المديح قولنده
اولان مدحدن مشتق مادحدن مرادى اول پيغمبر ذيشان عليه
الصلاة والسلامده اولان كرك كسبى اولميوب خلقت اصليه لرندكى
محاسن اخلاق وكرايم صفات اصليهٔ غريزيه وحسن وملاحت
ونظافت سنيهٔ خلقيه وكرك كسبى اولان اوصاف عليه لرينك
مدايحى ايله احراز شرف وسعادت ايدن مادحك آمالى اول
اوصاف خلقيه وكسبيه يه نيجه متطاول اولور يعنى مادح انلرى
مدح ووصفه نيجه اميد وار اولور ديمك اولمغله بو معنانك ظهورى
بالاده تفصيل اولنديغى اوزره مدحك تعلقى اخلاق اضطراريه

واخلاق كسبيه يه شمولنه بناءدر حتى فضلاء شراح مصراع ثانى
شرحنده والشيم جمع شيمة وهى الخلق الحسن وكانه يريد بالشيم
الغريزيات وبالاخلاق الكسبيات ديمشدر غريزيه ذاتيه وخلقيه
واصليه ديمكدر روح حيوانى مشابه سنده اولان حرارته حكما
حرارت غريزيه ديرلر يعنى اصليه ديمك معناسنه در (نته كيم
خاتمه ده تفصيلى كلور (قوله الى ما فيه قولنده الى حرف جردر
ما موصوله در فى حرف جردر ها ضمير متصل مبنيدر محلا الى ايله
مجروردر مقدر كائن كلمه سنه متعلق اولوب مانك صله سيدر ماء
موصول مع صلته الى ايله محلا مجرور تطاول فعلنه متعلق اولوب
تطاولك مفعوليدر فيه كلمه سنده اولان ضمير فخر عالم صلى الله
عليه وسلمه راجعدر من كرم الاخلاق جار مجرور كائن كلمه سنه متعلق
اولوب مادن حالدر كه مايى بياندر زيرا ما الفاظ عموم دندر اى كل ما فيه
ديمك اولمغله ما فيه ده عمومى تخصيصه محتاج اولمغين من بيانيه ايله
كرم اخلاقه تخصيص اولنمشدر (شارح شيخ زاده فيه قولنده
مبالغه وارد ديمش (كما قال حيث جعلها الناظم اخلاقه الكريمة
متمكنة فيه صلى الله عليه وسلم تمكن المظروف فى الظرف (وقال
درة المضيئة وفى قوله فيه اشارة الى انهما يستقران فى ذاته وطبيعته
عليه الصلاة والسلام استقرار المظروف فى الظرف كرم
لفظى اخلاقه مضافدر اضافتى صفتك موصوفه اضافتى قبيلندندر
من اخلاقه الكريم ديمكدر اخلاق خلقك جمعيدر والشيم خلق
اوزرينه معطوفدر الاخلاق والشيم ده اولان الف لام مضاف
اليهدن عوضدر اخلاقه وشيمه ديمكدر بو ايكى لفظك معناسنى
بيانده (شارح شيخ زاده والشيم جمع شيمة وهو الخلق الحسن وكان
يريد بالشيم الغريزيات وبالاخلاق الكسبيات التخلقيات او بكل
كلاهما والتكرار للتأكيد ديمش (شارح درة المضيئه الشيم بكسر
الشين وفتح الياء جمع شيمة بالكسر وسكون الياء بمعنى الخلق ايضا
فكانه اراد الاخلاق الكسبية وبالشيم الجبلية او عطف تفسيرى
تأكيد لها وتفنن بالعبارة ديمشدر بو بيت عسير المآلك خلاصهٔ
معناسنده (شارح شيخ زاده وحاصل المعنى ان آمال المديح لم تبلغ

الى نائيه محاسن الشيم ومكارم الاخلاق صلى الله عليه وسلم مادام
السبع الطباق ديمش اما شارح درة المضيئة والمعنى فما اطول آمال
المديح الى اخلاقه الكريمة وصفاته العظيمة التى قال الله تعالى فى حقها
(وانك لعلى خلق عظيم) (بعض شراح وما الاولى للاستفهام
بمعنى النفى ولابد من تقدير والمعنى ان تطاول امالى بالمديح الى صفاته
لايصل اليها جميعا ديمشدر لكن الى مافيه عبارتنده مضاف مقدر
اولديغنه سباق بيت دلالت ايدر يعنى الى وصف مافيه تقديرنده
اولمغله (محصول معناى عبارت بيت) اول ممدوح كبريا وحبيب
خدا پيغمبر ذيشانده اولان اخلاق كريمه وشيمهٔ عظيمه يى وصفه
مادحك امالى عجبدر كه نيچون متطاول اولور يعنى عجبدر كه نيجه
بلوغ ووصول اميد ايدر ايتمسون اول آمالى تمنا محالدر ديمكدر
(خلاصهٔ بيت (آنى چون مدح ايده بالذات خداوند كريم مدحنده
قنده بولور نوع بشر استعداد) منطوقنجه (انك لعلى خلق
عظيم) تشريفى ايله مشرف اولان سلطان كائنات عليه الصلاة
والسلام افنديمزده اولان اخلاق كريمه يى مدح ووصفه مادحك
دست رس بولوب بلوغ ووصول امالنه و اول اميدده اولديغنه ناظم
تعجب واستغراب ايله اوبابده كمال عجزينى اظهار واعتراف ايتمش
اولور فى البيت من البديع الاستعارة فى تطاول آمال المديح ومراعات
النظير بين كرم الاخلاق والشيم

* * تخميس * *

محسنات ايله خلق عظيمى خلق خدا
انكچون ايلدى مدحن كلام جل علی
سمايه دست رس اولقمى ايستهمش عجبا
فما تطاول آمال المديح الى
مافيه من كرم الاخلاق والشيم

آيات حق مستفعلن ق من ال فاعلن رحمن مح مستفعلن دثة فعلن
قديمة مفا علن صفت ال فعلن موصوف بال مستفعلن قدم فعلن
(آيات حق من الرحمن محدثة) (قديمة صفة الموصوف بالقدم)
(ناظم عليه الرحمه بو ابيات ايله كلام ربانى وآيات قرآنيه يى وصف

ومدايحه شروع ومبادرت ايتمشدر (قوله آيات آيتك جمعيدر آيت
لغتده علامت معناسنه در لكن اصطلاحده آيت كلمه سى سور
قرآنيه نك اجزاسندن اولوب آيت اعتباريله ايلدكلرى طائفهٔ
معينه يه اطلاق اولنور (شارح الحنفى آية القرأن طائفة منه لها
ابتداء معين وانتهاء معين وهى اقل مايطلق عليه اسم القرأن
ديمش (كما قال درة المضيئة وهى جملة دالة على حكم من القرأن
ديمشدر لكن ناظمك آيات حق عبارتنده اولان آيات لفظا مرفوع
مبتداء محذوف اولان هى كلمه سى نك خبريدر (ايمدى اشبو هى
كلمه سى كلام نفسى و كلام لفظى يه شامل محذوف مطلقا آيته
راجع اولورسه ياخود بعض شراحك ذاهب اولديغى اوزره دعنى
و وصفى الخ بيتنده اولان آيانه راجع اولوب واول محذوف هى
ضميرينك مرجعى اولان آيات ايله كلام نفسى و كلام نفسى يه شامل
مطلقا آيات مراد اولورسه اشبو بيتده مذكور اولان محدثة قولى
كذلك مصراع ثانيسنده اولان قديمة صفة القديم قولى صحيح
اولور واكر سالف الذكر دعنى ووصفى بيتنده اولان اول آيات
ايله مراد قرأن كريمدن ماعدا اولان رمى حصى وشق قمر مقوله سى
آيات ومعجزات اولورسه اشبو بيتك مصراع اولنده اولان محدثة
قولى اكرچه صحيح اولور لكن مصراع ثانيده اولان قديمة صفة
القديم عبارتى صحيح اولماز زيرا قرأن كريمدن ماعدا خارق عادت
مقوله سى سالف الذكر آيات ومعجزات قديمه دكلدر خصوصا
صفت بارى اولمق احتمالى يوقدر فساد معنى تحقق ايدر (ايمدى
مناسب اولان بالاده ذكر اولنديغى اوزره محذوف اعتبار ايتديكمز
ضمير مرقوم كلام نفسى و كلام لفظى يه شامل مطلقا آيانه راجع
اولدقده ياخود سالف الذكر بعض شراحك ذاهب اولديغى
اوزره بيت مقدمده مذكور دعنى ووصفى بيتنده اولوب مطلقا
آيات مراد اولان آيانه راجع اولورسه اشبو بيتده اولان آيات ايله
دخى مطلقا آيات مراد اولمغله مصراع اولده اولان محدثة قولى
كذلك مصراع ثانيده اولان قديمة صفت القديم قولى صحيح
اولور شارحك ولفظ الآيات ينتظم هما جميعا ديديكى اوزره لفظ

قرأن كلام نفسی وكلام لفظی یه شامل اولمغله كلام نفسی اولدیغی
جهتدن بو بیتك مصراع اولنده مذكور اولان قدیمة صفة
الموصوف بالقدم ایله توصیف صحیح اولور كذلك نظم كریم ایله
تعبیر ایلدكلری كلام لفظی اولدیغی جهتدن مصراع ثانیده
مذكور اولان محدثة قولی ایله توصیف دخی صحیح اولور (نته كیم
شارح مصنفكك قرأن كریمك جهة قدیم وجهت حدوثنی بیان
ضمننده تقریر یدر (كما قال یجوز ان یكون للشیء جهتان احدیهما
یقتضی الحدوث وثانیهما یقتضی القدم وههنا كذلك فان لآیات
القرأن جهة هی الالفاظ والحروف التی هو اصوات قد عبر بها
عن المعانی وهی حادثة بلا شبهة وجهة هی المعانی القدیمة من
حیث انها صفة قدیمة له تعالی ولفظ الآیات ینتظم هما جمیعا
شارح شیخ زاده سابق الذكر مبتدا هی تقدیرندن عدول ایدوب
بعض معجزاته عبارتی تقدیر ایتمشدر واقعده كلام قدیم وقرأن كریم
دخی بعض معجزات اولمغله اشبو بیتده مذكور اولان آیات قولی
ایله بالاده تقریر ایلدیكمز معنای مطلوب اوزره كلام قدیم مراد
اولمق صحیح اولور (پس بالاده مذكور آیات كلمه سنده تقریر اولنان
ایكی احتمال ایله تفصیله حاجت قالماز قرأن كریم كلام نفسی وكلام
لفظی اولدیغی معنا یه محتاج اولمغله اینده ذكر اولنور (قوله حق
كلمه سی اسماء الهیه دندر آیاتك مضاف الیهیدر اضافتی بمعنی
مندر تقدیری هی آیات من الله در یاخود بعض معجزاته آیات من
الله دیمكدر (بعض شراح حق كلمه سی صفت مشبهه در ثابت
معناسنه در من حق الشیء یحق بالكسر حقا اذا ثبت دیمش حق
باطل مقابلی اولمغله قرأن كریمك حق اولدیغی ظاهردر من الرحمن
جار مجرور محذوف كائن كلمه سنه متعلقدر محلا مرفوع آیاتك
صفتیدر (شارح شیخ زاده فان الوارد الینا من الرحمن هو النظم
المنزل منجما علی حسب المصالح دیمش رحمن اسماء الهیه دندر
رحمن الدنیا ورحیم الآخرة ایله علما معنا ویررلر (ناظم علیه الرحمه
بو تعبیر دلپذیر ایله قوله تعالی (وما یأتیهم من ذكر من الرحمن محدث)
آیت كریمه سنده اقتباس معنایه اشارت ایدر قوله محدثة رفعله كذلك

آیاتك صفتیدر علم كلامده الحادث ما یسبقه العدم والقدیم
ما لا یسبقه العدم ایله تعریف ایدرلر بعضیلر الحدوث وجود الشیء
بعد ان لم یكن وقدم الشیء خلاف الحدوث دیمشدر بعض شراح
بو مقامده مضاف الیه تقدیر ایدوب محدثة نزولها دیمش آیات
كلمه سنی حادثة ایله توصیف جائز اولماز ظن ایلمش لكن آیات ایله
مراد علمامز كلام لفظی تعبیر ایتدكلری قرأن كریم اولدقده
حدوث ایله توصیفدن علماء كرام علیهم الرحمه اصلا كلام وتحاشی
ایتمشلردر لكن بو محلك فهم وتحقیقی كلام الهی كركی كبی مهما
امكن بیان وتعریف وكلام نفسی اولدیغی حالتلری شرح وعیانه
محتاج ومتوقف اولمغله بو وجهله تفصیل اولندی (معلوم اوله كه
قرأن وكلام الله لفظ مشتركدر كلام لفظی یه وكلام نفسی یه
اطلاق اولنور دیدیلر كلام لفظی حروف واصواتدن مؤلف اشبو
مشاهده ومقرومز اولان الفاظ قرأنیه در كه نظم شریف ایله
تعبیر ایدرلر بو الفاظ داله در مدلولی اولان معنای قدیمه كلام نفسی
دیرلر اشبو كلام نفسی ذات حقله قائم مبدأ دربسیطدر سائر یدی
عدد صفات حقیقیه ذاتیه كبی قدیمدر اكا حادثدر دین كافر اولور
اما كلام لفظیه حادث دیمكده علماء كزین توقف ایتمشلر كلام
لفظی یه كلام الله اطلاق ایلدكلری مخترع باری اولدیغندندر
یوخسه كلام نفسی كبی صفت حق اولمغله ناظم علیه الرحمه حدوث
ایله توصیفدن احتراز ایتمدی بلكه كلام لفظینك حدوثی مواقف
ومقاصدده تصریح اولنمشدر (قال السعد رحمه الله فی المقاصد
لا نزاع فی اطلاق اسم القرأن وكلام الله بطریق الاشتراك او المجاز
المشهور كشهرة الحقایق علی هذا المؤلف الحادث وهو المتعارف
عند العامة والقراء والاصولین والفقهاء والیه ترجع الخواص
رحمهم الله التی هی من صفات الحروف وسماته وذلك مثل كونه
منزلا علی النبی صلی الله علیه وسلم بشهادة النص بقوله تعالی
(انا انزلناه قرأنا عربیا) ولا خفاء فی امتناع نزول المعنی القدیم القائم
بذات الله تعالی بخلاف اللفظ كذلك شرح مواقفدن خلاصهٔ مقام
بو وجهله در المعنی القدیم قائم بذاته تعالی ویسمع باللفظ والنظم

الدال عليه ويحفظ بالنظم المخيل ويكتب بنقوش وصور الاشكال
بوضوعه للحروف الدالة عليه لبس حال فى المصاحف ولافى
القلوب والالسنة والاذان وتحقيقه انه يكون للشئ وجودا فى الاعيان
ووجودا فى الاذهان ووجودا فى العبارة ووجودا فى الكتابة يعنى
كلام الله مقرودر ديمك وجود كلام لفظى سبيله تلفظ اولنور
ديمكدر صدورده محفوظدر ديمك اكه دال اولان صورت كلام
لفظى خزانهٔ حافظه ده مستقردر ديمكدر مسموعدر يعنى اكه دال
اولان صوت كلام لفظى صماخه واصل اولور معناسنه در مصاحفده
مكتوبدر ديمك اكه دال اولان حروفات صور اشكال معهوده
ايله كتابت اولنمشدر هر اوراقه يازلمشدر ديمكدر يوخسه كلام
نفسى ديدكلرى معناى قديم قائم بذاته تعالى در انى كتب وتحرير
تصور دخى اولنماز بلكه كتابت اولان تفصيل اولديغى اوزره
نظم كريم كه كلام لفظيدر (كما قال العلامة بوندنصكره معلوم
اوله كه كلام لفظينك علم ومعرفتى آساندر نته كيم ماسبقده الى
ههنا تحرير اولندى لكن كلام نفسى بيان وتفصيله محتاج اولمغله
تهذيبك قسم ثانى شرحنده شارح عبدالله يزدى بو وجهله شرح
وبيان ايدر كه انه يجد كل احد فى نفسه عند ايراده صيغة الامر
اوالنهى اوالنداء اوالاخبار معنى لايختلف باختلاف الاوضاع
واللغات ثم يعبر عنه بالالفاظ وهو الكلام اللفظى ويختلف باختلاف
اللغات والاصطلاح وقد يدل عليها بالكتابة وذلك المعنى الذى
نسميه الكلام النفسى وهو غير العلم فان الرجل قد يخبر عما لا يعلم بل
يعلم خلافه وغير الارادة فان السيد قد يأمر العبد بالفعل ولايريد
ان يفعل العبد ذلك ثم شاع فيما اهل اللسان اطلاق اسم الكلام
على هذا المعنى كما يقولون فى نفسى كلاما قال الاخطل (ان الكلام
لفى الفؤاد وانما جعل اللسان على الفؤاد دليلا) فاذا ثبت ان البارى
تعالى متكلم ويمتنع قيام اللفظى به تعين ان يكون كلامه هو النفسى
(قال العلامة فى المقاصد استدل على قدم كلام الله تعالى وكونه
نفسيا لاحسيا ان من يورد صيغة امر او نهى اونداء اواخبارا وغير
ذلك يجد فى نفسه معانى ثم يعبر عنها بالفاظ ويقصد المتكلم

حصولها

حصولها فى نفس السامع ليجرى على موجبها هو الذى تسميه كلام
النفس وحديث النفس ثم شاع بين اهل اللسان اطلاق اسم الكلام
واسم القول على المعنى القائم بالنفس انتهى (مثلا سن برمخاطبه
برمعنايى افاده مراد ايلسك اومعنايى اولا بركره خاطركده ملاحظه
وترتيب ايدرسن بعده استرسريانى استرفارسى استر تركى هرقنغى
لغت ايله اولورسه بحسب الوضع اول معنايه دال اولان الفاظى تكلم
ايدرسك ايشته خاطركده كى اول مدلول اولان معنى كلام نفسيدر
ديمك مراددر (قول علماء متأخريندن خضربك عليه الرحمه
جناب كبريانك صفات ذاتيه سنى قصيدهٔ نونيه سنده (نظم) حى
سميع بصير عالم شاء) (ذوقدرة وكلام غير الحان) بيتى ايله تعداد
ايلدكده كلام صفتنى دخى معا تعداد ايدوب حق تعالى نك صفت
كلام ايله اتصافنى ذكر ايدوب بعده فاضل مشار اليه حقيقت
كلام اللهى ظاهرا كركى كبى بيان لازم ايكن علماء اهل سنتك
حقيقت كلام الله ديدكلرى كلام نفسينك تفسير وبيانه كلدكده
(بيت) كلامنا صفة نفسية فيها) (نمة زعن اخرس اوعجم حيوان)
نظمى ايله اول كلام نفسى يى انجق انسانه نسبتله بيان ايدوب
مقصود اصلى اولان جناب حقه نسبتله كلام نفسى يى تعريف
وبياندن توقف وسكوت ايلدى مقصودى جناب حقه نسبتله
كلام نفسى يى تعريف وبيانده عجز مقرردر وبروجهله قدرت
اولمديغنه اشارتدر رحمه الله كما فى نشر الطوالع (والاطناب فى ذلك
اى فى الكلام كما اطنب فيه المتأخرون قليل الجدوى فان كنه
ذاته وصفاته محجوب عن نظر العقول (قوله قديمة اول بيتده اولان
آياتك صفتيدر (قوله صفة كذلك آياته صفت واقع اولمشدر
الموصوف لفظا مجرور صفة كلمه سنك مضاف اليهيدر (قوله بالقدم
جار مجرور اسم مفعول اولان موصوف كلمه سنه متعلقدر الموصوف
بالقدم ايله مراد جناب كبريادر صفة الموصوف بالقدم ديمك اول
آيات قديم ايله موصوف جناب حقك صفتيدر ديمكدر بو عبارت
ايله ناظم عليه الرحمه آياتك قديم اولديغنه تنبيه بلكه دليل ايراد
ايتمشدر زيرا قديمك صفتى دخى البتده قديم اولور ذات قديمه

صفت حدوث طاری اولماز (شارح مصنفك وقدنبه على جهة
القدم بقوله صفة الموصوف بالقدم يريد ان اتصافها بصفة
القدم انما هو باعتبار انها صفت لذات موصوفة بالقدم وصفة
القديم يمتنع ان يكون حادثة ديمش (محصول معناى عبارت بيت
سابقده ذكرى سبقت ايدن اول آيات يعنى مطلقا قرأن كريم
آيات حقدر يعنى آيات الهيه در ياخود حقدر يعنى شائبهٔ بطلان
واشتباهدن معرادر اويله آيات كه طرف رحماندندر اويله آيات كه
محدثدر يعنى كلام لفظى اولديغى جهتدن محدثدر اويله آيات كه
كلام نفسى اولديغى جهتدن قديمدر اويله آيات كه صفت قدم
ايله متصفك صفتيدر يعنى صفات ذاتيهٔ قديمه ايله موصوف اولان
جناب كبريانك صفتيدر ديمك اولور مأل بيت مدايح ووصف
قرأن كريمدر (وفى البيت من البديع الطباق بين محدثة وجناس
الاشتقاق بين الموصوف وقديمة والقدم

* * تخميس * *

* نظيره حيرت اولوب اولديلر كيرانِ السن *

* مصاقع خطباء وجوه اهل مدن *

* جميع معجزه نك اعظمى اونور حسن *

* آيات حق من الرحمن محدثة *

* قديمة صفة الموصوف بالقدم *

لم تقترن مستفعلن بزما فعلن ن وهى تخ مستفعلن برنا فعلن
عن المعا مفاعلن دوعن فعلن عاد وعن مستفعلن ارم فعلن
(لم تقترن بزمان وهى تخبرنا) (عن المعاد وعن عاد وعن ارم)
قوله لم تقترن اقتراندندر فعل مضارع لم ايله مجزومدر مقارنت
واجتماع معناسنه‌در تحتنده فاعل ضميرى بيت سابقده كى آياته
راجعدر جمله‌سى آياتك صفتيدر (قوله بزمان باحرف جردر زمان
ظروف زمان مبهمه‌دندر بحسب العوامل معربدر جار مع المجرور
لم تقترن كلمه‌سنه متعلقدر زمان عند العرب وقتك قليل وكثيرنه
اطلاق اولنور ديمشلر لكن حقيقت زمان اسرع جميع حركات
اولان فلك اعظمك حركه‌سنك مقداريدر كه مثلا فلك تاسعك

بر نقطهٔ مفروضه‌دن بدأ ايله اون بش درجه حركه‌سنه برساعت
اوتوز درجه حركه‌سنه ايكى ساعت ديرلر كه حركه‌سنك
بر مقدارى زماندر كذلك اوچيوز التمش دفعه شرقدن غربه تمام
حركه‌سنه برسنه تقدير واعتبار ايتمشلردر سكسان سنه‌يه برقرن
اطلاق ايدرلر كذلك اول سكسان سنه‌نك رجالنه دخى قرن اطلاقى
كثيردر زمان بحثنده كلام قتى چوقدر بو مقامى فهمه بو قدرجه
كافيدر اقتران بو محلده اختصاص معناسنه‌در (صاحب درة المضيئه
قاضى عضددن نقل ايدر كه اقتران الشئ بزمان هو اختصاصه
بالزمان وعدم اقتران الآيات بالزمان هو عدم اختصاصها بزمان
دون غيرها مثل سائر الكتب السابقة (وقال شيخ زاده لم تقترن
اى لم تختص ولم تتوقت بزمان دون زمان واهل زمان كسائر الكتب
فانها كانت تتوقت بزمان ويقوم على وفق الانبياء عليهم السلام
واما نبينا صلى الله عليه وسلم فهو مبعوث الى الناس كافة ولا نبى
بعده فيكون كتابه الى الناس كافة ولا كتاب بعده فيكون قوله دامت
بعد هذا البيت بياناله والا فكل حادث مقترن بزمان والقديم مع كل
زمان يعنى بيت سابقك شرحنده تفصيل اولنديغى اوزره اشبو بيتده
كندودن كلام لفظى مراد اولان آيات كه (متلومز اولان
قرأن كريم ونظم شريف برزمانه مختص ومخصوص اولمدى يعنى
زمان معين ايله توقيت اولنمدى سائر كتب الهيه كبى مثلا تورات
شريف واحكامى زمان موسى عليه السلامه تخصيص اولنمش كه
حضرت عيسى عليه السلام بعث اولندقده احكام توريه نسخ
اولدى اگر زمان امت موسى عليه السلامه مخصوص اولميوب
اول زمان ايله مقيد اولميه ايدى نسخ اولنماز ايدى اما اول زمان
ايله مقيد اولديغى ايچون قابل نسخ اولدى كذلك انجيل شريفك
احكامى دخى زمان امت عيسى عليه السلامه مخصوص واول زمان
ايله مقيد اولديغنه بناء (پيغمبر آخر زمان سيد الانبياء ولا نبى بعده
محمد المصطفى صلى الله عليه وسلم افنديمز بعث اولندقده نظم كريم
انجيلك وسائر انبياء عليهم السلام سالفه‌نك احكامنى نسخ ايلديكندن
ماعدا زمان ايله تخصيص وتوقيت اولنمديغنه بناء نظم كريم زمان

نبوته مخصوص اولميوب الى يوم القيام زمان آتيه‌نك جمله‌سنده
نظم كريمك احكامى جارى اولوب برحد وزمان ايله تخصيص
وتوقيت اولنمدى (قوله وهى واو حاليه‌در هى ضمير منفصل مبنى
محلا مرفوع مبتدادر آياته راجعدر (قوله تخبرنا فعل مضارعدر
اخباردندر جمله‌سى مبتدانك خبريدر مبتدامع خبره جمله‌سى تقترن
فعلنك فاعلندن حالدر اخبارى احداث العلم فى المخاطب ايله تعريف
ايتمشلر بعض شراح لم تقترن كلمه‌سى مقارنت واجتماع معناسنه‌در
زماندن مراد زمان ماضى وزمان مستقبلدر ديمشلر بوصورتده
معنى ديمكدر كه اول كلام لفظى مراد اولان قرأن كريم زمان
ماضى يه وزمان مستقبله مقارن اولمدى حال بو كه معاددن وعاد
وارمدن بزه خبر ويردى يعنى مع هذا يوم قيامت مستقبلده وعاد
وارم زمان ماضيده در (ايمدى بومعنا تخبرنا كلمه‌سنك حال
وقوعنه مناسب واحرادر لكن بالاده ابتدا تفصيل ايلديكمز معنى
اصل مطلوب اولان معنى اولديغى ظاهر ومرجحدر (قوله عن المعاد
جار مجرور تخبر فعلنه متعلقدر معاد مرجع معناسنه‌در يقال عاد اليه
عودا رجع ديمشلر (معلوم اوله كه حشر اجساد ومعاد اجسام عقايد
دينيه‌دن اولوب حتى ايمان دعا سنده‌دخى امنت و باليوم الاخر واقع
اولمشدر ايمدى انكارى كفر او لمغله معرفت وتحقيق الزم اولديغنه
بناء همان ذاتى علم ومعرفت وتحقيق حاصل اوله جق مقدارى
بيان وكلام فحولدن نقل ايله تفصيل وتأييد مقاله كثرانه وعاجزانه
مبادرت اولندى (شارح درة المضيئه اولا اشتقاقنى بيان ايدر كه
والمعاد بفتح الميم مصدر ميمى من العود بمعنى الرجوع اواسم مكان
ومعاد الخلق بعد انعدامهم فى الآخرة (حشر لغتده مطلقا جمعدر
اصطلاحده عود ورجوع مخصوصه ديرلر رجوع مخصوص
ايله درت معنى مراد ايدوب استعمال ايدرلر (قال السعد فى شرح
المقاصد المعاد مصدر اومكان وحقيقة العود توجه الشئ الى ما كان
عليه والمراد ههنا هو الرجوع الى الوجود بعد الفنا اور جوع
اجزاء البدن الى الاجتماع بعد التفرق والى الحياة بعد الموت والارواح
الى الابدان بعد المفارقة واما المعاد الروحانى المحض على مايراه

الفلاسفة

الفلاسفة فمعناه رجوع الارواح الى ما كانت عليه من التجرد عن
علاقة البدن واستعمال الالات والتبرئ عما ابتليت به من الظلمات
(قال السعد اتفق المحققون من الفلاسفة والمليون على حقيقة
المعاد واختلف فى كيفيته فذهب الجمهور من المسلمين الى انه
جسمانى فقط لان الروح عندهم جسم سار فى البدن سريان النار
فى الفحم والماء فى الورد وذهب الفلاسفة الى انه روحانى فقط وبعض
كبار العلماء والصوفية الى انه بهما (فى بيان الحشر الجسمانى فقط)
معلوم اوله كه ذكر اولنان مذهب جمهور اولان اشبو حشر
اجسادده ايكى قول واردر اول اجزاء معدومه‌يى بعينه اعاده ايله‌در
ديديلر قول ثانى اجزاء متفرقه‌يى جمعله‌در ديديلر تفصيل قول اول
هو الموقوف على صحة اعادة المعدوم دون الثانى (كما قال فى نشر
الطوالع المعاد الجسمانى يتوقف على اعادة المعدوم عند من يقول
باعدام الاجسام دون من يقول فناؤها عبارة عن تفرق اجزاءها
يعنى روح بدندن موتله بعد المفارقه اجزاء بدن كليا معدوم
اولدقده نصكره خلاق ازل جلت قدرته اجزاء بدنى يكيدن خلق
ايدوب ارواحى ارجاع ايتمكله ارواحك ابدانه اشبو رجوعنه معاد
جسمانى و حشر اجساد درديديلر (قال شيخزاده فى حاشية البيضاوى
اختلفوا فى كيفية الاعادة فمنهم من قال ان الله تعالى يعدم الاجسام
بالكلية ثم يعيده بعينها مرة اخرى وهو الاعادة تدل عليه قوله
تعالى (كما بدأنا اول خلق نعيده) لانه تعالى شبه الاعادة بالابتداء ولما
كان الابتداء ليس عبارة عن تركيب الاجزاء المتفرقة بل عن الايجاد
بعد العدم وجب ان يكون الاعادة كذلك قال فى نشر الطوالع
ثبوت المعاد الجسمانى قول اكثر المتكلمين القادحين للنفس
الناطقة اى النفس المدركة بدون البدن ولا يبعد ان يكون من هؤلاء
من يقول بعذاب القبر بادخال الروح الجسد لا الروح فقط (تفصيل
قول الثانى) كما قال المعاد الجسمانى يتوقف على اعادة المعدوم عند
من يقول باعدام الاجسام دون من يقول فناؤها عبارة عن تفرق
اجزائها و اختلاط بعضها ببعض كما دل عليه قصة ابراهيم
عليه السلام فى احياء الطير (ومن ذهب الى امتناع اعادة المعدوم

(قال ان الله تعالى يفرق اجزاء ابدانهم الاصلية ثم يؤلف بينها
ويخلق فيها الحياة قال فى شرح المقاصد قال امام الحرمين
ان الاظهر عندنا ان الارواح اجسام لطيفة مشاكلة للاجسام
المحسوسة اجرى الله تعالى عادته باستمرار حياة الانسان مااستمرت
مسكنتها لها فان فارقت يعقب الموت الحياة ثم الروح يعرج ويرفع
فى حواصل طيور الجنة ومن الكفرة الى السجين (قال عبدالله
يزدى فى شرح القسم الثانى من شرح المقاصد جزم المسلمون على
ثبوت المعاد والجمهور انه جسمانى فقط لان الروح عندهم جسم
سار فى البدن سريان النار فى الجسم (قال شيخ زاده فى البيضاوى
فمنهم من قال ان الله تعالى يفرق الاجسام ولايعدمها بالكلية
ثم انه يعيد تركيبها فهذا هو المبدأ (ايمدى مذهب اول اعادۀ
معدومى اثبات ايله تكلفه محتاج اولمغله مذهب ثانى مرجحدر ديمشلر
نته كيم نونيه صاحبى (خضربك عليه الرحمه بيورر (بيت) بل لا
احتياج الى قول بصحة ان يعاد ماعدمت فى حشر ابدان (شارح
نونيه مرحوم داود افندى بووجهله شرح وتفصيل ايتمش كه
حشر انسان ياخود حيوان اولدكدنصكره اجزاء متفرقه سنى
يوم قيامتده الله عظيم الشان جمع ايدوب وروحلرنى ادخال ايدوب
انسانى قبورلرندن قالدرمه سى معناى حشر بودر (معلوم اوله كه
حشرده متكلمين وحكما اختلاف ايتديلر جمهور متكلمين حشر
اجزاء متفرقه يى جمع وارواحى اعاده ايله اولور زيرا ارواح بدندن
چيقوب روح ايكالايق اولان مقام عاليلرده ياشاقلرده فنايه كتمز
يوم قيامتده بدنلرينه اعاده اولنور يعنى اجزاء بدن موتله بالكليه
متفرق اولدقدنصكره يوم معادده بارى تعالى اول اجزاء
متفرقه يى جمع ايدر بوكا اعادۀ جسمانى ديرلر وبعض متكلمين اعادۀ
معدومه ذاهب اولوب حشر اجزاء معدومه يى اعاده ايدوب وجمع
ايدوب ارواحى اعاده ايله اولور يعنى اجزاء بدن موتله بالكليه معدوم
اولدقدنصكره يوم معادده بارى تعالى اول اجزاء معدومه يى
يكيدن خلق ايدر وبوكا دخى معاد جسمانى ديرلر وبعضيلر ايكى
قوله هم اعادۀ روحانى وهم اعادۀ جسمانى ديرلر ديمشلر بو محله دل

معادك حقيقتى كلام فحولدن نقل وتفصيل اولنور (قال فى شرح
العقايد البعث هو ان يبعث الله تعالى الموتى من القبور بان يجمع
اجزاءهم الاصلية ويعيد الارواح اليها حق لقوله تعالى ثم انكم
يوم القيمة تبعثون (وقوله تعالى (قل يحييها الذى انشأها اول مرة) الى
غير ذلك من النصوص القاطعة بحشر الاجساد وانكره الفلاسفة
بناء على امتناع اعادة المعدوم بعينه وهو مع انه لادليل لهم عليه
يعتدبه انتهى (قال عبدالله يزدى والدليل على جواز المعاد الجسمانى
هو ان الامكان المصحح لاستفادة الوجود ذاتى لاينفك عنه فيصح
ان يوجد بعدم الطارى كما صح ان وجد قبله فى بيان الحشر الروحانى
فقط قال السعد اما المعاد الروحانى المحض على مايراه الفلاسفة
معناه رجوع الارواح على ما كانت عليه من التجرد ثم قال رحمه الله
قالت الفلاسفة ان المعاد روحانى فقط لان البدن يعدم صورته
واعراضه فلايعاد لان النفس جوهر مجرد لاسبيل اليه الفناء فيعود
الى عالم المجردات وسعادتها وشقاوتها هناك قال فى نشر الطوالع
مذهب الفلاسفة فى المعاد الروحانى الذى هو عندهم عبارة عن
مفارقة النفس عن بدنها واتصالها بالعالم العقلى الذى هو عالم
المجردات وسعادتها وشقاوتها هنالك بفضائلها النفسانية
ورزائلها وهم انكروا حشر الاجساد واثبتوا المعاد الروحانى وقالوا
ان النفس بعد مفارقتها عن البدن امافى سعادة اوشقاوة فالعالمة النقية
عن الهيئات الردية فهى بعد المفارقة مبتهجة ابدا بعد مفارقة
البدن لملاحظة كمالها العلمى وذلك كالمؤمن المتقى عندنا واما
العالمة الكاسبة الهيئات الردية فهى بعد المفارقة متألمة ابدا
ومن الكفرة الى السجين كما وردت منه الاثار فى بيان الحشر
الروحانى والجسمانى (معلوم اوله كه امام رازى معاد جسمانى ومعاد
روحانى يه ذاهب اولمشدر لكن روح نفس ناطقۀ مجرده دكلدر
بلكه جسم سارى فى البدن در موتله بدندن بعد المفارقه قناديل
عرشه كيدر يوم معادده بعينه موجود اولان ابدانه قناديل عرشدن
ياخود اجواف طيور جنتدن كلوب ابدانه سرايت ايتمكله معاد
روحانى وجسمانى ايكيسى تحقق ايدر (وفى شرح المقاصد ذهب كثير

من علماء الاسلام كالامام الغزالى و الراغب و القاضى ابو زيد الى
القول بالمعاد الروحانى والجسمانى جميعا ذهابا الى ان النفس جوهر
مجرد يعود الى البدن وهذا رأى كثير من الصوفية والشيعة وبه
يقول جمهور النصارى والتناسخية (قال الامام الرازى الا ان
الفرق بين المسلمين يقولون بحدوث الارواح وردها الى الابدان
لافى هذا العالم بل فى الآخرة والتناسخية بقدمها وردها اليها
فى هذا العالم وينكرون الآخرة والجنة والنار وقد بالغ الامام الغزالى
فى تحقيق الروحانى ووقع فى السنة العوام انه ينكر معاد الاجساد
افتراء عليه (خلاصهٔ مقال معلوم اوله كه معادده قول اول معاد
جسمانى فقط قول ثانى معاد روحانى فقط قول ثالث معاد روحانى
مع معاد جسمانى اولمغله اشبو اقوال ثلثه نك تفصيلاتى اولدن برو
بو محله كلنجه نقل اولنمشدر بو محلده دخى خلاصهٔ مقال ومآل اقوال
ثلثه بو وجهله تقرير اولنور (معاد لغتده شى بر محلدن چيقوب
حركت ايدوب ينه او محله كلوب رجوعنه عود درلر (بو مقامده
شيئك حال اولنه رجوعنه معاد ديديلر (نته كيم سعد العلامه المعاد
توجه الشئ الى ما كان عليه ديمشدر (ايمدى قول اول ابدانك
اصابت موتله معدوم اولدقدن صكره ياخود اجزاسى متفرق
اولدقدنصكره يوم حشرده ابدانك بعينه حال اولنه توجه ورجوعنه
وعودتنه معاد درلر (نته كيم ماسبقده تفصيلى سبقت ايلدى ابدان
اجسامدن اولمغله بر وجه محرر عود ورجوعنه معاد اجسام
وحشر اجسام ديديلر لكن جمهور علما بو محلده ديمشلر كه بالاده
تفصيل اولنديغى اوزره ارواح ابداندن مفارقت ايلدكده قناديل
عرشه كيدوب يوم حشرده ابدان بعينه خلق اولنوب حال اولنه
رجوع وتوجه ايلدكده معاد جسمانى تحقق ايدوب ارواح قناديل
عرشدن كلوب عود ايدوب ابدانه حلول ودخول ايدر ديديلر
ارواحك قناديل عرشه رجوعنى علماء كرام تحقيق ايتمشلر (ذكر
فى شرح المقاصد قال امام الحرمين ان الاظهر عندنا ان الارواح
اجسام لطيفة مشاكلة للاجسام المحسوسة اجرى الله تعالى
عادته باستمرار حياة الانسان ما استمرت مسكنها لها فاذا فارقت

يعقب الموت الحياة ثم الروح يعرج به ويرفع فى حواصل طيور الجنة
ومن الكفرة الى السجين كما وردت فيه الآثار (قول ثانى معاد
الحق معاد روحانيدر معاد جسمانى يوقدر ديو انكار فلاسفه نك
قوليدر (كما قال السعد اما المعاد الروحانى المحض على ما يراه الفلاسفة
معناه رجوع الارواح الى ما كانت عليه من التجرد ثم قال رحمه الله
قالت الفلاسفة ان المعاد روحانى فقط لان البدن ينعدم بصورته
واعراضه فلا يعاد والنفس جوهر مجرد لا سبيل اليه الفنا فيعود
الى عالم المجردات بقطع التعلقات وسعادتها وشقاوتها هناك
بفضائلها ورذائلها المكتسبة فى حال كونها مقيدة بالابدان فهم
انكروا حشر الاجساد واثبتوا حشر الارواح (قال فى نشر الطوالع
مذهب الفلاسفة فى المعاد الروحانى الذى هو عندهم عبارة عن
مفارقة النفس عن بدنها واتصالها بالعالم العقلى الذى هو عالم
المجردات وهم انكروا حشر الاجساد واثبتوا المعاد الروحانى وقالوا
للنفس بعد مفارقة البدن سعادة وشقاوة (قول ثالث معاد جسمانى يه
وهم معاد روحانى يه ذاهب اولان علما مذهبيدر كه امر روح
انسانيه نك نفس ناطقه مجرده اولديغنه ذاهب اولمشلردر (نته كيم
سچاقلى زاده ذكرى آتى تفصيلنده ديمشدر كه ووافق الفلاسفة
فى ذلك من المسلمين الغزالى والراغب وجمع من الصوفية المكاشفين
(ايمدى انلر ديرلر كه روح انسانيه موتله ابداندن مفارقت ايلدكده
ابدان معدوم مدروز معادده حال اولنه بعينه رجوع ايدوب موجوده
اولوب معاد جسمانى تحقق ايلدكده خراب بدن ايله فنا بولميوب
باقى قلان نفس ناطقهٔ مجرده اول موجوده بعينه اولان ابدانه عودت
ايتمكله معاد روحانى دخى متحقق اولور ديديلر (قال فى شرح
المقاصد القائلون بالمعاد الروحانى والجسمانى معا هم الذين يقولون
بنفوس الناطقة مجردة باقية لاتفنى بخراب البدن ثم قال ذهب كثير
من علماء الاسلام الى القول بالمعاد الروحانى والجسمانى ذهابا الى
ان النفس جوهر مجرد يعود الى البدن (معلوم اوله كه موتله بدندن
نفس ناطقه مفارقت ايلدكده مجردا ته عودت ايدر ديوب معاد
نفسى تصريح ايلين فلاسفه در اما معاد روحانى ومعاد جسمانى يه

ذاهب اولان محققون نفسنك عالم مجرداته عودتنى تصريح
ايتدكلرينه بناء (سچاقلى زاده مرحوم نشر طوالعده لعل المعاد
الروحانى عندهم اى عند كثير من المحققين كالغزالى والراغب
والصوفية تنعيم النفس وتعذيبها بعد الموت قبل الحشر بدون
تعلقها بالجسد كلاميله نفس ناطقه نك بعد المفارقة عن البدن
معادنى بيان ايله اتمام وتحقيق مقام ايلمشدر كذلك مرحوم سچاقلى
زاده بحث نفوسده انسانده اولان نفس ناطقه يى فلاسفه ومتكلمين
ذاهب اولدقلرى اوزره بو وجهله تقرير ايدر كه (ان النفوس الانسانى
مجردة اى ليست مادية جسمانية حالة فى المادة بل هى لامكانية
لايقبل اشارة حسية وانما تعلقها بالبدن تعلق التدبير والتصرف
من غير ان يكون داخلة بالجزئية او الحلول هذا مذهب الفلاسفة
ووافقهم على ذلك من المسلمين الغزالى والراغب وجمع من الصوفية
المكاشفين وخالفهم فيه الجمهور بناء على نفى المجردات على
الاطلاق عقولا كانت اونفوسا ديو تصريح ايدر كذلك مقاصدده
سعد العلامه (ومن آراء الفلاسفة وبعض المتكلمين انها جوهر
مجرد متصرف فى البدن ديمشدر (بونلرى مؤيد كبار مشايخ
نقشبنديه دن مشهور نيجه كراماتلرى منقول عصر سلطان
محموده دار السعاده اغاسى اولوب كبير اغاد يمكله معروف بشير
اغانك معتقدى وشيخى توقادى امين افندى قدس سره حضرتلرينك
اثر حليه سى اولان رساله سنده يازلمشدر كه (اعلم ان طريق القلبى
والذكر المراد به لا اله الا الله والقلب على نوعين المجازى والحقيقى
اما القلب المجازى فهو قطعة لحم صنوبرى معلق فى جنب الايسر
من الصدر واما القلب الحقيقى هى النفس الناطقة وهى الروح
الالهى الذى اخبر عنه الحق فى القرآن بقوله تعالى (وايدهم بروح
منه) فهو جوهر نورانى من جواهر اللطيفة القدسية ليس له لون
ولا صورة ولا كمية ولا كيفية ولا نهاية فى نفس الامر حيث المتعلق
به جعله الله تعالى مرآة لذاته وتجلى عليه بكمالاته الذاتية كلها كما اخبر
عن ذلك حبيبه محمد صلى الله عليه وسلم (ماوسعنى ارضى ولاسمائى
انما وسعنى قلب عبدى المؤمن) وانما هو متعلق فى الانسان بقلبه

المجازى من غير كيف معلوم لغير الحق سبحانه (امام رازى عليه
الرحمه معاد روحانى و معاد جسمانى يه ذاهب اولمشدر لكن روح
نفس ناطقهٔ مجرده دكلدر بلكه جسم سار فى البدندر موتله ابداندن
بعد المفارقه قناديل عرشه رجوع ايدر يوم معادده بعينه موجود
اولان ابدانه قناديل عرشدن ياخود اجواف طيور جنتدن كلوب
سريان ايتمكله معاد روحانى ومعاد جسمانى بو صورتده ايكيسى
دخى تحقق ايدر ديمش (اكر سؤال اولنور سه روح انسانى نفس
ناطقهٔ مجرده درقولنده قائل اولان محققين علمادن غزالى وراغب
وصوفيه مذهبى نته كيم تقرير اولندى بو صورتده حديث سعادته
نيجه مطابق اولور كه ارواح مؤمنين قناديل عرشده اولورلر
بيورلمش بو يله اولدقده روح ذى ماده اولوب جسماتدن اولمق
اقتضا ايدر محققينه كوره مجرداتدن اولدقده قناديل عرشده
اولمق نيجه اولور (جواب نفس ناطقه ديدكلرى روح انسانى
مجرداتدن ايكن بدن انسانده نيجه اولورسه قناديل عرشده دخى
اويله اولور يعنى حديث شريفده قناديل عرشه رجوع ايدر
معناسى نفس ناطقهٔ مجردهٔ انسانيه نك قناديل عرشه بدن انسانه
تعلقى كبى اولمق ممكندر (پس حديث شريفه نفس ناطقهٔ انسانيه
اولان روحك مجرد اولمه سى منافى اولماز ديو خاطر فقيره اخطار
كرم باريدر (بوندن صكره معلوم اوله كه معادده قول رابع حكمادن
طبيعيون مذهبى دركه انلر حشر ومعادى كليا انكار ايدرلر بلكه
موجوداتى طبيعته نسبت ايدرلر بطلانى قتى ظاهردر (خامس
توقف دركه جالينوس هله بن بله مدم حشر وار ميدر يوق ميدر
ديوب حشر و نشرى انكار ايتمش كذلك اقرار دخى ايتمش
توقف ايلمش شرح مواقفده مفصلدر (ايمدى معاد وانده اولان
اقسام واقوالى تفهيم واظهار ايچون كتب متعدده دن لازم اولان
مواضعى جمع ايله اشبو تحريرات برتفصيلدر كه بوجمعيت
دكه مصنفانده او لمغله اعظم مسائل كلاميه دن اولان معادك
فهم و تحقيقنده طالبه تسهيل ملاحظه سيله اتمام مراد اولندى
بحمد الله سبحانه (قوله وعن عاد عن المعاد اوزرينه (وعن ارم

عن عاد اوزرینه معطوفدر (حرف جر اولان عن کلمه‌سنی مکرر ذکر ایلدی مع هذا معاد اوزرینه عطف ایله وعن عاد دیمك اولور حرف جر اولان عن کلمه‌سنی مکرر ذکر ایتمکنه حاجت دیدیلر جواب ویرمیشلر که بو امور ثلثه‌دن هر بری مستقلا قرآن کریمك معجزهٔ کامله‌سی اولدیغنه اشارت ایچوندر که هر بری مغیباتدن اخبار مقوله‌سندندر (کما قال صاحب الدرة فان اعجاز القرآن کما ذکر القاضی عیاض فی الشفا من اربعة وجوه الاخبار عن المغیبات ما کان ومالم یکن وحسن التألیف مع البلاغة وصورة نظمه العجیب مع اسلوبه الغریب المخالف لاسالیب کلام العرب واخباره عن القرون السالفة والامم الماضیة (سالف الذکر عاد وارم کلمه‌لری علمیه و عجمیه و تأنیث علتلری ایله غیر منصرف درلکن جر وتنوین دخولی ضرورت وزن ایچوندر (معلوم اوله که عاد قوم نوح علیه السلامدن بر قبیله‌نك اسمیدر جداعلالری اولان عادك اسمی ایله اول قوم مشهور اولمشدر که بابالری عاد بن عوض بن سام ابن نوح علیه السلامدر عادبیك ایکیوز سنه معمر اولوب درت بیك عدد اولادلری کلوب کفر اوزره آخرته انتقال ایلمشدر العیاذ بالله (شراح بو وجهله نقل وتفصیل ایتمشلر که عادك اولادندن شداد ملك اولدقده جمیع دنیایه مستولی اولوب ملوك ارضه غالب وجمله‌سنی طوق انقیاده ادخال ایدوب ممالك اقطار ارضه مالك اولمش حتی دنیایه بالتمام مالك وحکم فرما اولان انجق اوج ذاتدر ایکیسی اهل اسلامدن سلیمان علیه السلام وذو القرنین و کفاردن شداد در دیمشلر اثناء سلطنتنده جنت وصف اولنمش مسموعی اولدقده اراضیٔ یمندن عدن نام بلده‌نك صحراسنده جنته مماثل اولمق اوزره بر بلدهٔ عظیمه بناسنه امر واهتمام ایلمش قپولرینك هر برینك ماینی بر فرسخ بیك عدد بابی مشتمل سور عظیم ایله محاط قصرلری زر وسیمدن طاق واستوانلری یاقوت وزبرجددن مصنوع نیجه انهار وطرف طرف ماء جاری یی حاوی (لم یخلق مثلها فی البلاد) آیت کریمه‌سی منطوقنجه نظیری نایاب تمام اوچیوز سنه‌ده بر بلدهٔ عظیمه بنا ایدوب اسمنی ارم تسمیه ایلمش مزبور شداد حضرت

سلیمان علیه السلامدن اوچیوز سنه مقدم کلمشدر طائفهٔ جنه دخی مالك وجنیلر زیر حکمنده اولمغله قعر دریالردن بیك عدد عمود اخراج ایتدروب (ارم ذات العماد) کریمه‌سی منطوقنجه اول بلده‌نك ابنیهٔ عالیه‌سنه صرف ایلمش وقتا که عمارت انجامه رسیده اولمش تختگاه سلطنتندن اهالیٔ مملکتی ایله حرکت و بلدهٔ مزبوره‌یه دخوله یکرمی درت ساعت مسافه قالدقده ملك الملوك اولان قهار لم یزل جلت عظمته حضرتلری طرف سمادن بر صیحهٔ شدیده احداث وایصال ایدوب جمله‌سی هلاك ومضمحل اولمش (مصراع) یاپه‌رم صاندی یقلدی شداد) مصرعنك ماصدقی اولدیلر (شارح درة المضیئه حکایت مرقومه‌یی بالاده نقل وتحریر اولندیغی اوزره بعد التفصیل بو روایت ایله دخی تفصیل حکایت مزبوره‌یی تذییل وتحقیق ایلمش (کما قال روی عن عبد الله بن قلابه انه خرج فی طلب ابل له فوقع علیها وحمل منها ماقدر علیه من المسك والجواهر وجاء بها الی الیمن واخبرها وباعها فوصل الخبر الی معاویة فاستحضره فقص علیه فلم یصدقه فبعث الی کعب الاخبار فسئله فقال هی ارم ذات العماد وسیدخلها رجل من المسلمین فی زمانك احمر اشقر قصیر علی حاجبیه خال یخرج فی طلب الابل ثم التفت فابصر ابن قلابه فقال هذا والله ذلك الرجل قیل یجتمع فی تلك المدینة طائفة من الابدال فی لیال الجمع والاعیاد وفیها صناديق من حجارة طول کل صندوق عشرة اذرع فیها قبور الانبیاء علیهم السلام واجسادهم صحیحة الی یومنا هذا وهذه المدینة محجوبة عن ابصار العباد وکان سهل بن عبد الله من مشایخ الصوفیة یزورها فی کل جمعة (وفی البیت من البدیع احتراس فی قوله لم تقترن بزمان والجناس المطرف فی المعاد وعاد ومراعاة النظیر بین عاد وارم

* * تخمیس * *

* ورودی وقتنك الحق اونظم نور هدا *

* مضیسنی دخی مستقبلك اولوب کویا *

* تمام معجزه در کیم او آیت کبری *

* لم تقترن بزمان وهی تخبرنا *

* عن المعاد وعن عاد وعن ارم *

دامت لدى مستفعلن نا ئنفا فاعلن قت كل مع مستفعلن جزة فعلن
من النبى مفاعلن يين اذ فاعلن جا ئت ولم مستفعلن تدم فعلن
(دامت لدينا ففاقت كل معجزة) (من النبيين اذجائت ولم تدم)
قوله دامت دوامدن فعل ماضى مؤنثدر دوام من غير انقطاع استمرار
ووجود در دام الشئ اذا امتد عليه الزمان ديرلر فاعلى تحتنده
مستتر ضميرآياته راجعدر جمله سى بيت سابقده اولان آياتك صفتيدر
قوله لدى ظروف مبنيه دندر سكون اوزره مبنى محلا منصوب دامت
فعلنك ظرفيدر لدى كلمه سى ابدا مابعدنه مضاف استعمال اولنور
بو محلده ضمير جمعه مضافدر قاعده در كه لدى كلمه سى اكر ضميره
مضاف اولورسه الف يايه قلب اولنور لديه ولديكم ولدى كبى
(قال مولانا جامى من الظروف المبنية لدى بالالف المقصورة ولدن
بفتح اللام وضم الدال وسكون النون قال الله تعالى (من لدن حكيم
عليم) ولد بفتح اللام وسكون الدال كلهما بمعنى عند والفرق انه
يقال المال عند زيد فيما يحضر عنده وفى خزانته وان كان غائبا
عنه ولايقال المال لدى زيد الا فيما يحضر عنده وحكمها ان يجربها
على الاضافة نحو المال لدى زيد (قوله ففاقت فا عاطفهٔ سببيه در
نته كيم ماسبقده (فلا زم بالمعاصى بيتنده فا كلمه سنك اقسامى بيان
اونمشدر كه اكر معطوف عليه معطوفه سبب اولورسه ومعطوف
عليه مذكور اولورسه معطوفه داخل اولان فايه سببيه ديرلر
(ايمدى بو مقامده دخى آياتك دوامى آيات كريمه ده اولان معجزاتك
سائر معجزات انبيا عليهم السلام اوزرينه فائق اولديغنه سبب اولور
يعنى قرأن كريم كندوده شفادن نقل ايله بالاده تعداد اولنان
معجزاتى حالا اليوم زمانمزده موجود اولوب اشبو دوامى قرأن
كريمك سائر معجزاته فائق اولديغنه (ناظم ففاقت كلمه سنده اولان
فاء تسبيب ايله اشارت ايدر زيرا سائر معجزات انبيا عليهم السلامده
دوام يوق سائر انبيا عليهم السلامك انجق كندو زمانلرنده واقع
اولمش وكندو زمانلرينه مخصوص اولمش بو زمانلرده اول معجزات
سائره دن اثر واثار يوق (اما بزم پيغمبريمز عليه الصلاة والسلامك

بعض

بعض معجزاتى كه قرأن كريمدر كمال بلاغت وكرك مرضايه شفا
اعطاسى وكرك مغيبات آتيه دن صراحة اخبارى وكرك
كبار مشايخك شجرهٔ نعمانيه كبى كتب جفريه ده قاعده سى اوزره
امام على رضى الله عنه حضرتلرندن اخذه مبنى اسرار فن ايله قوله
تعالى (وهم من بعد غلبهم سيغلبون) آيت كريمه سى امثالى كتابلرنده
ذكر واشارتلريله آيات قرأنيه دن باذن الله استنباطلرى قرأن
كريمدن مأخوذ معجزاتدر كه علماء فن وقتا فوقتا استخراجدن خالى
اولمامغله اشبو معجزات مذكورهٔ فرقانيه ناظمك دامت لدينا ديديكى
اوزره عندمزده دائم والى يوم القيام منظوريمز اولمقده در (ايمدى
معجزات قرأنيه نك سائر انبيا عليهم السلامه فائق اولديغنك سببى
معجزات قرأنيه نك دوامى اولمش اولدى اكه بناء فاء سببيه ايله دامت
ففاقت ديمشدر كه معجزات قرأنيه نك سائر معجزات انبيا عليهم
السلامه فائق اولديغنك سببى دوام اولديغنه اشارت ايلدى لكن
بر واهمه كلدى كه آيات قرأنيه نك مجرد دوامى سائر معجزاته فائق
اولماسنه سبب اوله مز نيچون جائز دكل كه سائر معجزات انبياده دخى
دوام اولسون (پس بو واهمه يى دفع ايچون اذ جاءت ولم تدم
عبارتنى ناظم كتورمشدر دوام قرأن كريمه مخصوص اولوب
سائر معجزات انبياده دوام اولمامق سبب تفوق اولديغنى اذجائت
ولم تدم ايله بيان ايدر (فاقت فعل ماضى در تفوقدندر فاق الرجل
اقرانه اى علاهم ديرلر فاعل ضميرى آيته راجعدر جمله سى دامت
اوزرينه معطوفدر (كل فاقت فعلنك مفعوليدر معجزة مضاف
اليهيدر (كل كلمه سى نكره يه مضاف اولمغله عموم افراد افاده ايتمكين
جميع افراد معجزه يه فائقدر ديمك اولور (قوله من النبيين جار مع
المجروردر حانت جرى يا ايله در جار مع المجرور صائرة او كائنة محذوفنه
متعلق معجزة لفظنك صفتيدر (قوله اذ حرف علتدر جاءت فعل
ماضى مؤنثدر تحتنده فاعل ضميرى معجزة كلمه سنه راجعدر جمله سى
استينافيهٔ تعليليه در (قوله ولم تدم واو عاطفه در لم تدم فعل مضارع
مجزومدر دوامدن مشتقدر تحتنده فاعل ضميرى اولان هى معجزة
قولنه راجعدر جمله سى اذجاءت اوزرينه معطوفدر (قال درة

المضيئة ففاقت الفاء للعطف مع السببية قوله اذجاءت كلمة اذ علة لفاقت وهى حرف تعليل لا محل لها من الاعراب والمعنى ان هذه الايات القرآنية بقيت عند جماعة المسلمين ودامت لديهم وفاقت بدوامها سائر المعجزة من الانبياء لانها لم تدم بخلاف القرآن فانها معجزة من معجزآته عليه السلام باقية الى آخر الزمان (خلاصهٔ معناى بيت) حسن تأليف وسلاست و بلاغت نظم شريفى ايله معجزهٔ كبرى كذلك دقايق معانى ومغيباتدن اخبارى و خواص مجربهٔ كثيره سى ايله معجزهٔ عظمى اولان اول آيات قرآنيه د اويله معجزهٔ كبرادر كه عندمزده دائم اولدى يعنى نظما ومعنى على الدوام الى يوم القيام پيشكاه نظر تلقى ومحفظهٔ بصر و بصيرمزده دائم اولدى و بودوامى سببيله جميع معجزات سائر انبيايه فايق اولدى زيرا سائر معجزات انبيادن كلدى لكن دائم اولمدى خير الامم مادام مفادنجه جمله سنه فايق واعلى واشرف اولدى ديمك اوله (وفى البيت من البديع التصدير ورد العجز على الصدر و الايجاب والسلب فى دامت ولم تدم

* * تخميس * *

* نديلر كه اولردر وجوهى مكرمتن *

* زمانلرنده بولور معجزاتى منزلتن *

* كلام حقك علون بيل انلره جهتن *

* دامت لدنيا ففافت كل معجزة *

* من النبيين اذجاءت ولم تدم *

محكمنا مفاعلن تفا فاعلن يبقين من مستفعلن شبه فعلن

لذى شقا مفاعلن قولا فاعلن يبغين من مستفعلن حكم فعلن

(محكمات فايبقين من شبه) (لذى شقاق ولا يبغين من حكم)

بو بيت ايات قرانيه نك جهت اخرادن دخى فضائلنى وشرافتنى بيان ايدر كه عالمه نور رحمت ومحض خير و بركت اولان احكام شرعيه نك آيات قرآنيه اصلى ومأخذى بلكه عين هدايت و باعث فلاح وسلامت اولمسى ايله مدايح جليله سيدر (قوله محكمات بيت سابقده اولان آيات حق كلمه سنك صفتيدر ياخود

مبتداء محذوفك صفتيدر هن محكمات تقديرنده در مبتدا مع خبره جمله سى آياتك كذلك صفتيدر محكمات اسم مفعولك جمع مؤنثيدر مفردى محكمة درحانك فتحى وكافك تشديدى ايله اولوب تحكيمدن مشتق اولمغله تحكيم حاكم قلمق وحاكم اتخاد ايتمك معناسنه اولور (ايمدى ديمك اولور كه اول آيات قرآنيه حاكم قلنمشدر كه بين العباد حكم و فصل خصام ايدن انلردر قضاة انلرك كويا مبلغيدر (كما قال صاحب الدرة وهى من التحكيم بمعنى جعل الشئ حاكما اى جعل الله تعالى هذه الايات حاكمة بين العباد حيث يؤخذ منها الاحكام الشرعية واكر محكمات حكمتدن اولورسه حكميه معناسنه اولور يعنى حكمت نظريه وحكمت عمليه نك حكمى ومأخذى معناسنه اولور (كما قال رحمه الله اومن الحكمة اى هذه حكمية شافية للاسقام و الاوجاع لما فيها من الاسرار ديو بيان ايدر (شارح جلال عليه الرحمه ديمشكه ومن معانى فعل بالتضعيف نسبة الشئ الى صنيع مه نحو جهلته اى نسبته الى الجهل ايمدى بو مقامده دخى حكمته بالتشديد باب تفعيلدن اولمغله محكمات بالتشديد حكمه نسبت اولنانلر يعنى حكمه منسو بلر ديمك اولور (پس حكمه نسبت اولنانلر حاكملر اولمغله محكمات حاكم معناسنه اولور واكر محكمات ديمك حكمته نسبت اولنانلر ديمك مراد اولورسه محكمات ديمك حكيلر ديمك اولور (شارح شيخ زاده بو كونه تفصيل ايدر كه و المحكمات يحتمل اربعة معان احدها ان يكون من الحكم اى جعلت حاكمة باعتبار ان الاحكام تؤخذ منها والثانى من الحكمة اى جعلت حكمة لاشتمالها على الحكمة كما فى قوله تعالى (والقرآن الحكيم) (والذكر الحكيم) (والثالث من الاحكام اى جعلت محكمة بحيث لا يحتمل النسخ و التبديل والرابع من الحكمة اى جعلت محفوظات من التحريف (قال الشارح المصنفك اومن الاحكام على رواية تسكين الحاء وتخفيف الكاف بمعنى انها جعلت محكمة بحيث لا يحتمل التغيير والتبديل (معلوم اوله كه محكمات حانك سكونى كافك فتحيله اولورسه احكامدندر ديدكلرينه نظرا بحر بسيطك زحافاتيله دخى اولورسه

رکاکتی طبع سلیم اصحابنه ظاهردر (تتمه کیم بعض شراح دیمش که محکمات بفتح الحاء وتشدید الکاف من باب التفعیل وهو لبس بسکون الحاء وفتح الکاف المخففة لان اول کل بیت من ابیات القصیدة مفاعلن او مستفعلن ولان المراد من ایات حق ههنا لیست المحکمات التی هی مایقابل المتشابهات بل المراد من آیات حق جمیع الایات القرآنیة لابعضا (فمایبقین فانتیجه لرده کلن فادرکه برقیاس استثنائینک نتیجه‌سنه داخل اولمشدر (ترتیبی) لما کانت الایات محکمات) (فمایبقین الآیات من شبه لکن المقدم حق) (نتیجه) فمایبقین الایات من شبه یاخود فا عاطفه در محکمات اوزرینه معطوفدر ما نافیه در یبقین فعل مضارع مؤنثدر افعال باندندر ابقادن مشتقدر تحتنده فاعل ضمیری آیاته راجعدر ابقا ادامه واثبات معناسنه‌در یبقین جمله‌سی آیاتک صفتیدر (من شبه شینک ضمیله شبه ریب والتباس ایتمک معناسنه‌در لکن کاهی ریب اولنان شیده استعمال اولنور (کما قال المصنفک والشبه جمع شبهة وهی الامر المشکل الملتبس بغیره دیمشدر (من حرف جردر بو محلده زائده‌در شبه من ایله مجروردر لکن حرف جر برمحله متعلق دکلدر حروف زائده دندر (قاعده بودر که حرف زائده‌نک عملا اعرابدن اثری ظاهر اولوب مدخولی بحسب العوامل معرب اولور حروف جارهٔ زائده برمحله متعلق اولماز (تتمه کیم بو مقامده ظاهرا شبه مجرور اولدیغی حالده یبقین فعلنک مفعولیدر نفی دن صکره من کلمه‌سی اکثریا زائده اولور (قال مولانا جامی ومعنی کون الحروف الزائدة زائدة ان اصل المعنی بدونها لایختل لا انها لافائدة لها اصلا ولها فوائد فی کلام العرب کتأکید المعنی وتزیین اللفظ واستقامة وزن الشعر وحسن السجع وغیر ذلک وهی ان وان مخففتین فان بکسر الهمزة وسکون النون تزاد مع ما النافیة ومع ما المصدریة و مع لما وان بفتح الهمزة تزاد مع لما و بین واو القسم ومع الکاف وتزاد ما مع اذا ومع متی ومع ای ومع این ومع ان نحو (اما ترین من البشر احدا) وتزاد کلمة لا مع الواو العاطفة بعد النفی و بعد ان المصدریة وقبل قلت لا اقسم نحو لا اقسم ومن الجار زیادتها فی النفی خلافا للکوفیین فانهم یجوزون زیادتها

فی الموجب

فی الموجب ایضا و الباء الجارة تزاد فی الخبر فی الاستفهام بهل والنفی نحو هل زید بقائم ونحو لیس زید براکب وقد تزاد الباء سماعا (نحو کفی بالله شهیدا) ولام الجارة کذلک تکون زائدة نحو (ردف لکم) ای ردفکم (قوله لذی شقاق لام حرف جردر ذی صاحب معناسنه‌در تقدیرا لام ایله مجرور اولوب محذوف کائن کلمه‌سنه متعلق ظرف مستقردر شبه لفظنک صفتیدر شقاق کلمه‌سی صاحبک مضاف الیهیدر شقاق بکسر الشین مخالفت و خصومت معناسنه‌در (قوله ولایبغین واو عاطفه‌در لام زائده‌در تأکید افاده ایدر فاعلی جمع ضمیری آیاته راجعدر (یبغین جمله‌سی مصراع اولده اولان یبقین اوزرینه معطوفدر نفیده داخلدر ولایبغین یاء تحتانیه‌نک فتحی وغین معجمه ایله فعل مضارع جمع مؤنثدر طلب معناسنه اولان بغیه دندر لایطلبن دیمکدر من حکم ماسبقده تفصیل اولندیغی اوزره من زائده‌در حکم حائک وکافک فتحیله اولورسه حاکم معناسنه‌در حتی فقه شریفده اذا تحاکم الخصمان یعنی ایکی شخص رضالریله برکیسه‌یی حکم نصب ایتمه‌دیدکاری بوندندر بو تقدیر اوزره معناسی دیمکدر که آیات کریمه حاکمدر حاکم آخر طلب ایتمزلر یعنی اصل حاکم اودر حاکم آخر طلب ایتمزلر (یعنی لایطلبن حاکما آخر یرجع الیه فی امر من الامور فی دفع شبهة بل هی حاکم حاسم فی نفسها دیو درة المضیئه شرح و بیان ایتمشدر که ای هذه الآیات حاکمة فی نفسها علی سائر الاحکام من السنة والاجماع والقیاس بل کل واحد منها محتاج الیها ایله تفصیل ایدر (شارح شیخ زاده ولایبغین ای لایطلبن حاکما آخر بخلاف الحدیث فانه مسند الی الکتاب و کذا الاجماع مسند الی الکتاب وکذا القیاس مسند الی احدهما دیمش (قال الحنفی جعلهن الله الحاکم الحکیم حاکمات بین عباده یتعرفون منهن احکامهم دیمشدر (بعض شراح لایبغین بغی دندر دیمش (ایمدی حکم دن مراد حاکم اولوب من تمییزیه اولمغله حیث معناسنه مفید اولدیغنه بناء دیمک اولور که اول آیات کریمه ظلم ایتمزلر حاکم اولدیغی حیثیتدن تمام حق وعدل اوزره در کیمسه‌یه ظلم ایتمزلر بو تقدیرجه من زائده اولماز کائن محذوفنه متعلق آیاتدن تمییز اولور یاخود

حكم بكسر الحاء حكمتدن اولوب من زائده در لايبغين بغيدن مشتقدر بغى ظلمدر اصل لغتده ظلم نقض معناسنه اولمغله ديمك اولور كه اول آيات حكمى نقض ايتمزلر زيرا حكمتدن خالى دكلدركه هر برنده بر حكمت الهيه واردر حكم ومصالحى نقض ايتمزلر خلاصه احكام شرعيه بهر حال حكم ومصالحدن خالى اولمديغنه بيان واشارت اولور (كما قال شيخ زاده ولو قرأ بكسر الحاء يكون المعنى ما يظلمن اى لم ينقضن حكما فان الاصل فى النصوص التعليل فان الاحكام لابد ان يشتمل على الحكم والمصالح وان كانت العقول قاصرة عن ادراكها (قال صاحب الدرة والمعنى هذه الآيات حاكمة فاصلة بين الناس فى بيان الشبهات والاحكام والحلال والحرام غير محتاجة الى شئ آخر لاستقلالها فى ذاتها فلا يبقى لمخالف الحق شبهة بعد التأمل فيها لكونها جامعة على كل حكم وحكمة وحل وحرمة وهداية وضلالة (محصول معناى بيت) اول آيات حق حاكملردر شقاق وخصومت اصحابى بيننده شبهاتى ازاله ايدرلر شبهه قومزلر يعنى بين الناس مثلا مدعى ومدعى عليه كبى بينلرنده شقاق وخصومت اولان صاحب شقاقده حقله حكم ايدوب شبهه لرى يعنى بونده امر حق بودر ديوب شبهه لرى ازاله ايدوب شبهه قوميوب هر كس حكم شرعه راضى وملزم اولورلر مخلوقاتك دوام ونظامى اول محكمات ايله در يعنى اول حاكملر ايله در واول آيات اويله حاكملردر كه حاكم آخر طلب ايتمزلر يعنى حكملرنده مستقلدرلر عاجز اولدقلرى بر حكم يوقدر كه حتى حاكم آخره محتاج اولوب حاكم آخر ايستيه لر وطلب ايده لر ديمك مآلنده اوله (وفى البيت من البديع جناس الاشتقاق مع رد العجز على الصدر بين محكمات وحكم والمقابلة بين محاكمات وشبه والجناس اللاحق بين يبقين ويبغين

* * تخميس * *

طريق شرعه وير وب رهنماى حكم رهن

ارائت ايلدى بر بر مهالك وشبهن

كيدردى نفس وضلال رهزنان روسيهن

محكمات فما يبقين من شبه

لذى شقاق ولايبغين من حكم

ماحور بت مستفعلن قط ال فاعلن لاعاد من مستفعلن حرب فعلن اعدى الاعا مستفعلن دى الى فاعلن ها ملقبس مستفعلن سلم فعلن (ماحور بت قط الاعاد من حرب) (اعدى الاعادى اليها ملقى السلم) بو بيتك شرحنده شارح مصنفنك عليه الرحمه بو وجهله ربط وبيان ايدركه (حيث قال اشارة الى فضيلة اخرى من فضائل القرأن يريد انها منصورة على الاعداء مؤيدة من السماء ما تعرض لمعارضتها من شغف بعداوتها الارضى بالصلح معها لعجزها عن المعارضة (قوله ماحور بت ما نافيه در حور بت فعل ماضى مجهولدركه معلومى حارب در محاربه مقابله كبيدر معارضه معناسنه در تحتنده قائممقام فاعل ضميرى آياته راجعدر جمله سى آياتك صفتيدر (قط بفتح القاف وسكون الطا بلا تشديد اولورسه اسماء افعالدن اولوب مبنى محلا مرفوع مبتدا اولور فاعل تحتنده ضمير مستترانت محلا مرفوع ساد مساد الخبر فاعليدر قط كلمه سنك جمله سى جملهٔ اسميه وعلى قول جملهٔ فعليه محلى يوق جمله سى ابتدائيه انته عن غيره ديمكدر يعنى انجق بودر غيرى يوقدر ديمك اولور ديو اوائلده استادمز عليه الرحمه دن قط كلمه سنك اعرابى بو وجهله ضبط اولنمشيدى واكر قط كلمه سى بفتح القاف وتشديد طاء مضمومه ايله اولورسه ظروف مبنيه دن اولوب محلا منصوب حور بت كلمه سنك مفعول فيهى اولور بو محلده مختار اولان ظرف اولمقدر زيرا تشديد طا ايله اولمازسه وزنى ركيك اولور (قال مولانا جامى ومن الظروف المبنية قط مفتوح القاف ومضموم الطاء المشددة وجاء قط ساكنة الطاء مثل قط الذى هو اسم فعل (قال فى المتوسط ومن الظروف المبنية قط مفتوح القاف ومضموم الطاء المشددة للزمان الماضى المنفى نحو ما رأيته قط وبنى لتضمنه معنى فى نحو ما رأيته فى الزمان الماضى (ايمدى) بو محلده ماحور بت قط ديمك اول آياته زمان ماضى نك جميعنده قطعا مقابله ومعارضه اولنمدى ديمك اولور (قوله الاعاد الاحرف استثنادر عاد عود دن فعل ماضى در عود رجوع معناسنه در (من حرب جار مجرور عاد كلمه سنه

متعلقدر (وا نقوليده حرب حانك ورانك فتحيله زياده غضبناك
اولمق ديمش بومقامده زيادهٔ غضبه لزوم عادى ايله لازم اولان
مطلقا جنك ومقابله ومعارضه معناسنه‌در (و بعض شراح بفتح
الراء والباء حربك جمعيدر حرب جنك معناسنه‌در ديمش
(قوله اعدى بعض شراح عدونك جمعيدر اعادى جمع الجمعدر
ديمش (دره صاحبى وان كان صحيحا من حيث اللغة الا انه مناف
للبالغة التى فى اسم التفضيل و بعيد من الظاهر المتبادر ديوب اسم
تفضيل اولديغنى ترجيح ايتمشدر (ايمدى اعرابى اعدى اسم
تفضيلدر عاد فعلنك فاعليدر تقديرا مرفوعدر عاد جمله‌سى مع
فاعله مستثنادر مستثنا منه محذوف حال من الاحوالدر كه اعم احوالدن
استثنا اولنمشدر واستثناء مفرغه ماسبقده ماساءنى الدهر ضيما
واستجرت به بيتنده تفصيل اولنمشدر تقديرى ماحوربت قط حالا
من الاحوال الاعاد تقديرنده‌در بويله اعم احوالدن استثنادن مراد
اعدانك عجز ايله صلح اولمغه مسارعتلرينى بياندر زيرا استثناء
متصله‌در مستثنى اولان اعدانك مصالحه‌يه رجوعلرى اول مستثنى
منه اولان حال من الاحوالده اولمغله كويا معارضه لرى وصلحه
مسارعتلرى برحالده اولمش كبيدر معناسى حاصل اولمغله انقياد
ومصالحه‌يه سرعت رجوعلرينى بيان اولور (شارح شيخ زاده
ديمش كه والمستثنى منه محذوف اى حال من الاحوال الا فى حال
عود الاعادى مستسلما والمراد سرعة الانهزام كانه مقارن (درة المضيئه
ديمشدر (قوله الاعاد استثناء مفرغ والمستثنى منصوب المحل على
الحال من ضمير حوربت بتقدير قداى ماحوربت تلك الايات فى حال
من الاحوال الا فى حال رجوع العدو مستسلما والغرض افادة
سرعة الرجوع عن المحاربة الى الانقياد والاذعان حتى كانه مقارن
فى حال الرجوع للمحاربة ولولا هذا الاعتبار لما صح هذا الاستثناء
فافهم انتهى (الاعادى اعدانك جمعيدر مفردى اولان اعدى كندو
جمعنه مضاف اولمشدر افضل الافاضل كبيدر اضافتى اضافت
معنويه‌در اعداء دشمن معناسنه اسم تفضيلدر مفضل عليه مضافدر
اسم تفضيلك علم ومعرفتى فوائد جليله‌دن اولمغله نقل وتفصيلى

مناسب كورلدى (قال مولانا جامى اسم التفضيل اسم اشتق من
فعل اى حدث لموصوف قائم به ذلك الحدث او وقع عليه بزيادة
على غيره الباء متعلق بقوله لموصوف يعنى اسم تفضيل غيراوزره
زياده‌لك ايله موصوف ايچون اولان حدثدن يعنى فعلدن مشتق
اسمدر ديو تعريف ايتمشدر (ثم قال وصيغة اسم التفضيل افعل
للمذكر و فعلى للمؤنث ويدخل فيه خير وشر لكونهما فى الاصل
اخير واشر مخففا لكثرة الاستعمال وشرطه ان يبنى من ثلاثى مجرد
لا رباعى ولا مزيد فيه فان قصد غيره اى الثلاثى المجرد بان يراد
ان يدل على ان لاحد زيادة فيه على غيره يوصل اليه باشد واكثر
مثل زيد هو اشد منه استخراجا والقياس اشتقاقه للفاعل وقد جاء
للمفعول على غير القياس نحو اعذر واشغل واعرف لمن هو اشد
معذورية ومشغولية ومعروفية ويستعمل على احد ثلاثة اوجه وهى
استعماله بالاضافة او بمن او باللام فلابد واحد منها لان وضعه
لتفضيل الشئ على غيره فلابد فيه من ذكر الغير الذى هو المفضل
عليه ولا يجوز الجمع بين اثنين منها فلا يجوز زيد الافضل من عمرو
فلا يجوز خلوه عن الكل لفوات الغرض نحو زيد افضل الا ان يعلم
المفضل عليه مثل الله اكبر او يقال ان فى مثله ان المضاف محذوف
اى اكبر كل شئ (ايمدى بيت مشروحده اولان اعدى كلمه‌سى قاعدهٔ
مذكوره اوزره حدث اولان عداوتدن اول حدث ايله متصف
اولان اعدى مشتق قلنمشدر ومضاف استعمال اولنمشدر مضاف
اليه مفضل عليهدر اضافتدن مقصود مضافده اولان اول حدث كه
صفت عداوتدر مضاف اليهده اولان صفت عداوتدن زياده
اولديغنى افاده ايدر اعدى الاعادى ديمك اعاديدن زياده
اعدا ديمك يعنى زياده عداوت ايديجى ديمكدر (قوله اليها جار مجرور
عاد كلمه‌سنه متعلقدر ضمير ايانه راجعدر ملقى السلم ملقى اسم فاعلدر
القادن در القاطرح معناسنه‌در تقديرا منصوب عاد فعلنك فاعلى
اولان اعدادن حالدر سلمه مضافدر اضافتى اضافت لفظيه‌در
سلم استلام و انقياد معناسنه‌در بو مقامده القاء سلم صلحدن
كنايه‌در قال الله تعالى (والقوا الى الله يومئذ السلم) وارد اولمشدر

اشبو ملق السلم حال واقع اولمق عاد فعلی تامه اولوب عوددن رجع
معناسنه اولورسه در کماذ کرنا اکر عاد افعال ناقصه دن اولوب
صار معناسنه اولورسه اعدی کلمه سی صارک اسمی اولوب (ملق
السلم خبر اولوب مفعولنه مضافدر ودخی الیها کلمه سی جار مجرور
ملق قولنه متعلق اولور لکن (شارح درة المضیئه علیه الرحمه
ملق السلم عبارتی بو وجهله لطیف معنا ایله شرح ایدر (کما قال ولك
ان تجعل السلم جمع السلمة کالطلبة بمعنى الرمح المتخذ من شجر السلم
ای رجع العدو ملقی الرمح عن المحاربة والمراد به السلاح مطلقا
فان عادة المحاربین فی الحرب ان اراد احدهما الانقیاد للآخر
لضعفه او للصلح القی سلاحه اولا ثم یتوجه الیه فیکون کنایة عن ترك
الخصومة والمعارضة واظن ان هذا هو مراد الناظم (والمعنى
ماحوربت تلك الایات القرآنیة قط الاعاد المحارب الیها وانقاد لها
لعجزه عن محاربتها ومقاومتها تاركا لعداوته وخصومته
فان اقل ما وقع به التحدی هو اقصر سورة من القرآن وهی
ثلث ایات او مثلها طلب منه النبی صلی الله علیه وسلم ان یأتوا
بمثله فعجزوا او طلب منهم عشر سور فعجزوا والاصح انه لم یقع
التحدی الا عن ثلث آیات والحق انهم عاجزون عن اتیان مثل آیة
واحدة لانه کلام الله تعالى وتقدس وهو امر خارج عن
طوق البشر لما فیه من الاسرار الالهیة والحکم الربانیة مالا یعد
ولا یحصی (شارح شیخ زاده خلاصهٔ معنایی بو وجهله تعبیر ایدر
حیث قال والمعنى انه ماعورضت تلك الآیات بشیء من کلام
الفصحاء والبلغاء من عرب العرباء الارجع من المحاربة والحرب
اعدی الاعداء تسلیما الى تلك الآیات ومعرضا عن معارضة هذه
المعجزات الظاهرات فلم یتصد واحد من مصاقع الخطباء للاتیان بما
یدانیها ومن مهرة البلغاء لاظهار مایقرب من الفاظها ومعانیها
(محصول معنای عبارت بیت) اول آیات حق اویله آیاتدر که اول
آیات معارضه ومخالفت اولنمدی الا معارضه ومخالفت ایلدیکی
آنده واول حالده اول دشمن جنکدن رجوع ایدوب سرعتله
ملق السلم اولدی یعنی طالب مصالحه اولوب اظهار عجز ایلدی

دیمکدر بو معنی عاد کلمه سی رجع معناسنه اولوب ملق السلم حال
واقع اولدیغی تقدیر اوزره در که عاد رجع معناسنه در ملق السلم
مصالحه یه طالب اولدیغی حالده جنکدن عود ورجوع ایلدی
دیمك اولور مقصود کمال سرعتله عدونك مصالحه یه طالب اولدیغی
حالده جنکدن رجوع ایلدیکنی بیاندر که معنای استثناء مفرغه
وحال وقوعی افاده ایدر دیدی شراح کما سبق (واکر عاد کلمه سی
صار معناسنه اولورسه معنی محاربه دن ملق السلم اولدی یعنی
اعدی الاعادی جنك وحربدن مصالحه یه طالب اولدی دیمك
اولور (معلوم اوله که آیات قرآنیه ایله معارضه قرینه در بو بیتده ناظم
علیه الرحمه نك مرادی قرآن کریمك کلام حق جل وعلی اولدیغی
انکار ایدوب حاشا کلام بشردر دیو نظیرنی اتیان ایچون معارضه
وصرف وسع وقدرت ایله محاربه ومخالفت ایدن جمیع بلغاء عرب
العربا اقصر سوره سنه نظیردن عاجز اولوب دعوالرندن رجوع
ایدوب کلام حق اولدیغنی اعتراف وعجز ایله تسلیم اولدقلرینی بیان
مراد ایدر (نته کیم فضلاء شراحك تفصیللرنده ذکر اولندی
وفی البیت من البدیع جناس الاشتقاق بین حوربت وحرب وعاد
واعدی الاعادی والمقابلة بین الحرب والسلم والاستعارة فی حوربت

* ** تخمیس ** *

بلاغتك ایدوب احراز رفع رتبن * نظیره کولغه تحریك ایدن زبان وابن
کمال عجز ایله اولدی مؤدبی ادبن * ماحوربت قط الاعاد من حرب
* اعدی الاعادی الیها ملق السلم *

ردت بلا مستفعلن غتها فعلن دعوی معا مستفعلن رضها فعلن
رد الغیو مستفعلن ریدال فعلن جانی عن ال مستفعلن حرم فعلن
(ردت بلاغتها دعوی معارضها) (رد الغیور ید الجانی عن الحرم)
قوله ردت فعل ماضی مؤنثدر رددن مشتقدر رد منع وصرف
معناسنه در قوله بلاغتها فاعلیدر ضمیره مضافدر جمله سی بیت
اسبقده مذکور آیاتك صفتیدر بلاغت بلغ بضم اللام فعل ماضیدر
یبلغ بلاغة مصدردر یقال بلغ الرجل اذا صار بلیغا علم معانیده
بلاغة الکلام مطابقته لمقتضى الحال مع فصاحته دیو تعریف

اولندیغی اوزره قرأن کریمك تعقید معنویدن ولغت غریبه‌دن
وتنافر حروفدن وضعف تألیفدن مبرا اولوب مع فصاحته هر آیت
کریمه‌سی مقتضای حاله مطابق اولدیغی ظاهر وباهردر کما ذکر
الشارح المصنف یرید ان بلاغتها ای ما اشتمل هی علیها من المعانی
المطابقة لمقتضی الحال من مزایا الکلام والکیفیات والخصوصیات التی
بها یکون شرف الکلام صرفت معارضة المعارضین کمنع الغیور
عن حرمه دیمشدر بلاغت لفظی ضمیره مضافدر ضمیر آیاته راجعدر
دعوی تقدیرا منصوب رد کلمه‌سنك مفعولیدر تأنیث معنویدر الف
تأنیث ایله غیر منصرفدر دعوی لغتده طلب معناسنه در اصطلاح
فقهاده طلب حق شرعیدر بعضیلر طلب الشیء علی ظن انه حق
دیمش معارضها دعوانك مضاف الیهیدر معارض لفظی دخی آیاته
راجع اولان ضمیره مضافدر معارضها دیمك مقابلها ومخالفها
دیمکدر بو مقامده دعوای معارضدن مراد آیات کریمه‌یه اتیان
مثلی ایله یعنی مثلنی سویلرز ونظیرینی یپارز دیو بلغاء عربك دعوای
مقابله ومخالفتلریدر قوله رد الغیور رد لفظی محذوف مفعول مطلق
اولان ردا کلمه‌سنك صفتی اولان مثل لفظنك مضاف الیهیدر
تقدیری ردت بلاغتها ردا مثل رد الغیور دیمکدر لکن رد الغیور
مفعول مطلق لردت دیدیکی شارحك اختصار واکتفا مقوله‌سیدر
غیور ردك مضاف الیهیدر غیور صیغهٔ مبالغه ایله فعول وزننده
شدید الغیره دیمکدر قوله ید الجانی کلمه‌سنده ید انسان تعدی وتعرضنك
مظهری وآلتی اولمغله علاقهٔ مجاز اولوب یددن مراد مجازا
تعرض ومداخله‌در یاخود ید ذات جانیدن جزء اولمغله کلیت
وجزئیت علاقه‌سی ایله جانی اولان ذات مراددر جانی تعدی
وجنایت ایدیجی کیمسه‌در (قوله عن الحرم جار مجرور رد کلمه‌سنه
متعلقدر (حرم بفتح الحاء والراء المهملتین کشینك حرمی اولان
اهل وعیالیدر بو مقامده اولان تشبیه معقولی محسوسه تشبیه
مقوله‌سندندر وجه شبه شانی محافظه وتزییلدن صیانتدر (نته کیم
مطولده باب تشبیه‌ده مذکوردر که کما قال طرفی التشبیه اعنی
المشبه والمشبه اما حسیان نحو زید کالاسد او عقلیان نحو العلم

مثل

مثل الحیاة او مختلفان بان یکون المشبه عقلیا والمشبه به حسیا
او بالعکس نحو المنیة کالسبع او نحو السبع مثل المنیة (ایمدی قرأن
کریمك بلاغتی کندونك معارضنی ردی معقولاتدن اولان بلاغتك
ردی اولمغله اشبو مشبه اولان رد معقولاتدن اولور اما شدید الغیره
اولان غیورك حرمنه تعرض ایدن جانینك ید تعرضنی حرمندن
ردی محسوساتدن اولان شخص غیورك ردی اولمغله اشبو مشبه به
اولان رد غیور محسوسات قبیلندندر قرأن کریمك بلاغتك
کندویه اولان معارضی ردی مشبه‌در (پس مشبه معقولاتدن
مشبه به محسوساتدن اولدیغی ظاهر اولور یعنی مشبه اولان رد
بلاغت معقولاتدن مشبه به اولان رد غیور محسوساتدن اولور
(کما قال درة المضیئه شبه رد بلاغة الآیات دعوی المخالف برد
الغیور الجانی عن حرمه لکونه آکد وابلغ من کل رد هذا تشبیه
المعقول بالمحسوس والغرض منه بیان حال المشبه ومدحه والمعنی
ردت بلاغة الآیات القرآنیة وفصاحتها دعوی المعارض المخالف
کرد الرجل الغیور علی اهله وعیاله الجانی الخائن عن اهله ومحارمه
(شارح حنفی صورت دلیلده قتی لطیف تفصیل ایتمشدر کما قال یعنی
قد ردت بلاغتها معارضة المعارضین لان المعارض ان کان ممن له
درایة باسالیب الکلام ونظمها علم انها بمنزلة من البلاغة معجز
عنها کل متکلم ومنطبق طرز بلاغة نطقه دیباجة الدهور
والاعوام وان کان ممن له درایة ودرك للحکم والاحکام العلمیة (اعلم
ان ما اشتملت علیه من المعارف الیقینیة والحکم الالهیة والاحکام
الشرعیة الموجبة لحیاة العباد ورفاهها واخلاق الملکیة ومحاسنها
واخبار الغیبیة والهدایات الربانیة وغیرهما مما لا یحصی من الاثار
المنجیة فی الدارین لیس فی وسع احد من الممکنات وانما هو شان
من هو موصوف باوصاف الکمال منزه عن الزوال فاطر الارض
والسموات (محصول معنای عبارت بیت) اول آیات حق اویله
آیاتدرکه انك بلاغتی اکه تنظیر ایده‌رم دیو معارضه ومقابله ایدن
بلغانك معارضه ومقابله‌سنی رد ومنع ایلدی یعنی نظیرینی سویلرم
دیو میدان معارضه ومقابله‌یه خروج ایدنلر نهایت رتبهٔ بلاغتده

اولان اول معجزۀ کبرانك مثلنی اتیاندن عاجز اولمغله بلاغت آيات
عظام دعوای معارضه‌نی رد ومنع ایلـدی (پس هر بری پشت
دست عجزی زمین معذرته نهاده ایدوب قصورلرینه اعتراف
ایلدیلر (نتـه کیم کمال غیرتی اولان غیور کیمسه حرمنه تعرض
وقصد ایدن جانی واهل فسادی حرمندن رد ومنع ایدر او یله رد
ایلدی دیمك اوله بو تشبیهدن مراد غیرتی اولان شخص عیالنه
تعرض ایده‌نی بلا توقف اوآنده رد ومنع ایتمکله تعرض ایدنلر
اوآنده ممنوع اولدیغی کبی ایات عظامه دخی معارضه ایدنلر قرأن
کریمك معجزۀ بلاغتنی مشاهده ایتدکلری آنده کندولردن قطع
امید قدرت ایدوب علی الفور سرعتـله مردود اولدقلرینی بیاندر
(وفی البیت من البدیع جناس الاشتقاق بین ردت ورد وحسن التشبیه

* * تخمیس * *

* معارضه ایله اولنجه ترافع بلغا *

* اولندی حقلرینه حکم عجز ایله امضا *

* در محاکم اذصا فد کلدیلر خصما *

* ردت بلاغتها دعوی معارضها *

* رد الغیور ید الجانی عن الحرم *

لهامعا مفـاعلن ن کو فاعلن ج البحرفی مستفعلن مدد فعلن
وفوق جو مفـاعلن هره فعلن فی الحسن وال مستفعلن قیم فعلن
(لهامعان کموج البحرفی مدد) (وفوق جوهره فی الحسن والقیم)
(ناظم علیه الرحمه قرأن کریمك معجزات نظم شریفنی بعد البیان
معجزات معناسنی ذکر ومدایحنه مبادرت ایتمشدر لکن بعضا
مدایح نظمدن دخی خالی دکلدر (قوله لهـا لام حرف جردر کائن
محذوفنه متعلقدر بیت اسبقده اولان آیاته راجعدر (قوله معان تقدیرا
مرفوع مبتدا در جمله‌سی آیاتك صفتیدر معنی لغتده قصد اولنان
شیدر لفظك مدلولی لفظله قصد اولندیغنه بناء معنی دیرلر زیرا
الفاظك ماوضع له‌سی صور ذهنیه‌در که وضعی عارف اولان کیمسه
برلفظی استماع ایلدکده یانقشنی کتابده منظوری اولدقده اول لفظ
صور ذهنیه دن قنقی صورته وضع اولندی ایسه اول موضوع له

اولان صورتی ادراك ایدر و بیلور (ایمدی صورت ذهنیه اول لفظله
قصد اولندیغنه بناء اول صورته معنی دیرلر کذلك مدلول دیرلر
(زیرا لفظـك اول صورته وضعی عالمه نسبتـله اول صورت
ذهنیه‌یه لفظ دلالت ایتمکلـه لفظ دال واول صورت مدلول اولور
کذلك قرأن کریمـك دخی الفاظ ونظم شریفی حقایق
ومعارف الهیه وفوائد ودقایق جلیله وغیرها لا یعد ولا یحصی
معـانی‌یه دلالت ایدر که اول معـانی‌یی مهما امکن فهم بزلره
نسبتله اول معانی صور ذهنیه مردن اولدیغنه بناءدر (قال شیخ زاده
والمراد من المعـانی المدلولات والمقاصد والحقـایق وما تضمنه
من المعارف والفوائد دیمشدر (کموج البحر کاف حرف جردر مثل
معنـاسنه اولوب معانك صفتیدر موجه مضافدر یاخود محذوف
کائن کلمه‌سنه متعلق اولوب محلا مرفوع معان لفظنك صفتیدر
بحر مشهوردر موج لفظی بحره مضافدر موج بحر هبوب ریح ایله
روی دریاده ظهور ایدن طالقه لردر ماء بحرده ارتفاعات ظهور
ایدر حتی شدت روزکار ایله بحر بی کرانده طاغلر کبی سردر هوا
موجلر کلوب سفاین عظیمـه‌یی تخته پاره‌سی کبی اختوا ایلدیکی
هر بار مشاهده‌در (قوله فی مدد جار مجرور کالبحر عبارتنده اولان کائنه
متعلقدر معنـاسی یشبه الایات الموج فی المدد دیمکدر (شارح درة
المضیئه فی متعلـق بالکاف فیکون بیانا لوجه الشبـه نحو زید
کالاسد فی الشجاعة دیمشدر مدد زیاده معنـاسنه‌در (شیخ زاده
مـدد البحر زیادته دیدی حتی مد اوز انوب زیاده اولمقـده جزر
چکلمك معناسنده استعمال اولنور (نته کیم مصره قریب بحر سویس
وقت غداده زیاده اولوب اوزانوب ساحـل بحری تجاوز ایدر
وقت عشـاده چکلوب محل اولنـه عودت ایدر بر وجه محرر زیاده
اولمسنـه مد دیرلر چکلوب نقصان اولمسنـه جزر دیرلر (ناظم
علیه الرحمه معانیٔ قرأنیه‌یی من جهة العدد کثرتده موج بحره تشبیه
ایتمکله زیاده لك وجـه شبه اولمشدر یعنی مادامکه ریاح هبوب
ایدر موج بحر لا یعد ولا یحصی زیاده وکثیر اولدیغی کبی معـانیٔ
قرأن کریم دخی فکر وتوغل ایتدکجه هوای محبت الهیه ونسایم

فيوضات سبحانيه ايله الى غير النهايه زياده اولديغى بو تشبيه لطيفده
اولان وجه شبه ايله ناظم عليه الرحمه افاده ايدر (نته كيم ملا خسرو
رحمه الله حاشيهٔ بيضاويده فاتحهٔ شريفه تفسيرنده الحمد كلمه سنده
حرف تعريف اقسامى ومعانى حمدك تعددى اعتبارى ايله الحمدك
معناى شريفنى اوچ بيك عدددن زياده يه ارتقا ايلديكى مصرحدر
فانظر اليه خصوصا مدد لفظى ايله مداد كلمه سنى مشتمل اولان (لو كان
البحر مدادا) الاية كريمه سنه دخى اشارت ايتمشدر (نته كيم كلود
رحمه الله (قوله وفوق واو عاطفه در فوق ظرف مكان مبهمدر كالبحر
كلمه سنده اولان كاف اوزرينه معطوف اولمغله معان لفظنك
صفتى اولور تقديرى لها معان كائنة فوق جوهره ديمك اولور
ديمشلر لكن حقيقت اعرابى فوق ظرفدر فتح اوزره مبنى محلا
منصوب محذوف كانت فعلنك ظرفيدر محذوف كانت جمله سى
محلا مرفوع مصراع اولده معان كلمه سنك صفتى اولان كالبحر
اوزرينه معطوفدر بو دخى معناده سابق الذكر معان كلمه سنك
صفتيدر زيرا معطوف معطوف عليه حكمنده در (شارح شيخ زاده
بو وجهله اعرابه اشارت ايتمشدر كما قال وفوق ظرف مرفوع
المحل بالعطف على الكاف اى كانت فوق جوهره فوق كلمه سى
ضميره مضاف اولان جوهر لفظنه مضافدر ضمير بحره راجعدر
(جوهر بحر دريادن چيقان عزيز المنال ذى قيمت اشياء نفيسه در
اينجو وشبچراغ وسائر جواهر دركه (ناظم قرآن كريمك معناسنى
نسايم ذكر ايله وفيض الهى ايله لا يعد ولا يحصى زياده لكده
بركره امواج بحره تشبيه ايدوب بر كره دخى حسن وقيمتده جواهر
بحرك ما فوقنده اولوب اول معانينك ذى قيمت جواهر بحره فائق
اولديغنى بيان ايدر (بو مقامده شارح مصنفك ديمش كه يريد
الناظم ان للايات القرأنية معان موصوفة بصفتين اوليهما انها
مثل امواج البحر فى الكثرة وعدم التناهى وثانيهما انها فوق جواهر
البحر فى الحسن فان قيل كما ان المعانى القرأنية فوق جواهر البحر
فى الحسن والقيمة كذلك فوق امواجه فى المدد والكثرة فما جهة
التشبيه فى الاول فى الكثرة وما وجه جعلها فى الثانى فوق جواهره

فى القيمة بل ما وجه العدول (قلنا لان تشبيه تلك المعانى بالجواهر
فى الحسن والقيمة ظاهر فى المثلية ففيه توهم انها لا تزيد عليها
فى الحسن والبهاء والقيمة والعلا وفى الاول وان كان هذا التوهم
موجودا الا ان فيه دافعا وهو قوله تعالى (قل لو كان البحر مدادا
لكلمات ربى لنفد البحر قبل ان تنفد كلمات ربى ولو جئنا بمثله مددا)
فان الاية صريحة فى انها فوق اقطار البحر فى الكثرة وهذا
مكشوف لا سترة فيه بقى ان ظاهر الاية يشعر بالتناهى والمقصود
عدم التناهى (وجوابه ان المقصود ان نفاد الكلمات محال (قوله
فى الحسن معلوم اوله كه فوق كلمه سنده زياده لك معناسى متضمندر
زيرا برشى آخر شيئك قيمتده فوقنده در ديمك قيمتده اندن زياده
ديمك معناسنى متضمن اولمغله فى الحسن لفظى جار مجرور فوق
كلمه سنه بو ملاحظه ايله متعلقدر ديمشلر بعض شراح فى الحسن
متعلق بالظرف ديدى (شارح شيخ زاده وفى الحسن متعلق بما تضمن
لفظ الفوق من معنى الزيادة ديمشدر (حسن جمال وملا حتدر كه
تركيده كوزللك تعبير ايدرلر (قوله والقيم كسر قاف ايله قيمتك
جمعيدر قيمة الشئ ثمنه ومبلغه وقدره ديمشلر القيم حسن اوزرينه
معطوف اولمغله حسن وقيمتده معانئ آيات عظام جواهر بحرك
فوقنده در يعنى حسن وقيمتده اندن زياده در ديمك اولور (قال
صاحب الدرة المضيئة عليه الرحمة شبه الناظم القرأن بالبحر ومعانيه
بالامواج فى الكثرة والعظمة وعدم التناهى والجواهر فى الحسن
والقيمة والنفاسة وفى البيت اشارة الى قوله تعالى (لو كان البحر مدادا
لكلمات ربى لنفد البحر قبل ان تنفد كلمات ربى ولو جئنا بمثله مددا)
والى قوله عليه الصلاة والسلام ان القرأن ظهرا وبطنا ولبطنه
بطنا الى سبعة ابطن اوالى سبعين بطنا (وقوله ان الله تعالى انزل
القرأن على عشرة ابطن فكل ماهوله بطن فهو انفع والحق ان
معانى القرآن العظيم غير متناهية بشهادة الاية لانه كلام الله تعالى
وصفة من صفاته سبحانه وتعالى غير متناهية فكذا القرأن وهذا
امر وراء العقل يظهر لاهل الكشف فى بعض مقاماتهم ومراتبهم
(محصول معناى بيت) اول آيات قرأنيه نك معانيسى زياده لكده

موج بحر کبیدر یعنی موج بحر الی یوم القیام آنا فانا لایعد
ولایحصی زیاده ومتکثر اولدیغی کبی ومعانیٔ قرأنیه دخی
فکر فضلاء مفسرین ومطالعهٔ علماء کزین ایله الی یومنا
هذا زیاده ومتکثر اولدیغندن ماعدا فیما بعد دخی یوما فیوما
تلاحق افکار والهام حق وحسن اعتقاد وصلاح حال ایله نیجه معانی
جلیله تار وزقیام الی غیر النهایه ظهور اتدن خالی دکلدر خصوصا
صاحب تصفیه واصل الی الله اولان ذوات کرامه حدیث سعادتده
اولان بطون سبعه بلکه رتبهٔ سبعینه وصول ایله لایعد ولایحصی
معانیٔ کشفیه ظهوری مسلمدر (مصراع ثانی کذلك اول معانیٔ
قرأنیه حسن وقیمتده جوهر بحرك فوقنده واندن زیاده در یعنی
مصراع اول منطوقنجه موج بحردن لایعد ولایحصی زیاده
اولدیغی کبی مصراع ثانی منطوقنجه جواهر بحردن حسن
وقیمت وقدر اعتبارده دخی زیاده و جوهر بحرك مافوقنده در
دیمك اولمغله معانیٔ قرأن کریمی کامواج بحردن وکیفا جواهر
دریادن زیاده لك ایله مدایح جلیله اولور (وفی البیت من البدیع
حسن التشبیه والجمع مع التفریق فی وفوق جوهره

* * تخمیس * *

بطون بحرینه غوص ایلین یاور عددن
رجال کشف وشهوداندن الدیلر سندن
غریق بولدی درعزودولت ابدن
لها معان کموج البحر فی مدد
وفوق جوهره فی الحسن والقیم

فاتعد مفاعلن دولا فعلن تحصی عجا مستفعلن یبها فعلن
ولاتسا مفاعلن م علی ال فعلن اکثار بالس مستفعلن سأم فعلن
(فاتعد ولاتحصی عجایبها) (ولاتسام علی الاکثار بالسأم)
فاتعد فاشرط محذوفه جوابدر مانفی ایچوندر تعد فعل مضارع
مجهولدر عددن مشتقدر عدبر صایمقدر (قوله ولاتحصی دخی فعل
مضارع مجهولدر احصادن مشتقدر احصا جملهٔ صایمقدر
بعضیلر احصا واخذا واخذا صایمقده دخی استعمال اولنوردیمش

عجایبها رفعله لاتعد ولاتحصی کلمه لرینك علی سبیل تنازع الفعلین
فاعلیدر (بومقامده تنازع فاعلده اولوب بصریون مذهبی اوزره
عجایب کلمه سی فعل ثانینك معمولی اولور فعل اول اولان تعد
کلمه سنده اول معموله راجع هو ضمیری تقدیرا لنور (اما کوفیون
عکس مذکور اوزره ذاهب اولوب عجایب فعل اولك فاعلیدر
لاتحصی کلمه سنده تقدیرا مقدم اولان فاعل مذکورده ضمیر تقدیرا ولنور
(قال ملاجامی اذاتنازع الفعلان فی اسم ظاهر بعدهما اذالمتوسط
منهما والمتقدم علیهما معمول للفعل الاول قدیکون التنازع
فی الفاعلیة مثل ضربنی واکرمنی زید یختار البصریون اعمال
الفعل الثانی لقربه مع تجویز اعمال الاول فاضمر الفاعل فی الفعل
الاول علی وفق الظاهر افرادا وتثنیة وجمعا وان اعملت الاول
اضمرت الفاعل فی الفعل الثانی کما هو مذهب البصریین (ایمدی
مذهب مختار اوزره عجایب فعل ثانینك فاعلی اولوب فعل اولده
عجایب کلمه سنه راجع هو ضمیری فاعل فعل اول اولمغله جمله سی
شرط محذوفه جوابدر تقدیری اذا کانت معانیها کموج البحر
فی المدد فاتعد ولاتحصی عجایبها دیمشلردر عجایب عجیبك جمعیدر
عجیب عدیم النظیر شیٔ غریب معناسنه در (شارح شیخ زاده
العجیب مایتعجب منه تعبیر ایلمش عجایبها ضمیری آیاته یاخود معان
قولنه راجعدر دیدیلر که قرأن کریمك نظم ومعناسنده نیجه معجزات
معجبه واسرار عجیبهٔ الهیه اولدیغنه اشارت اولور (قال درة المضیئه
وعجائب الآیات غرایبها الرائقة ولطائفها الفائقة ونکاتها
المکتومة واسرارها المکنونة التی لایزال العلماء یستنبطونها من وقت
نزولها الی آخر الزمان علی قدر علمهم وادراکهم ولایعرفونها حق
المعرفة الاالله تعالی فان معانیها غیر متناهیة واسرارها غیر نافدة
قال الله تعالی (قل لئن اجتمعت الانس والجن علی ان یأتوا بمثل هذا
القرأن لایأتون بمثله ولوکان بعضهم لبعض ظهیرا (شارح فاضل
مصنفك دیمش که فان قیل ما المراد بالمعانی والعجایب قلنا الاوجه
ان یراد بالمعانی المدلولات والمقاصد وما یتضمنها من الحقایق
والفوائد علی ماتکفله علم اللغة والاعراب وغیرهما وبالعجایب المزایا

والخواص و الكيفيات التى تتكفل علم البيان على ما قال الشيخ
عبد القاهر من الخصوصيات التى بها يقع التفاضل وعليها مناط
التفاوت والتفاضل (ولا تسام بضم التاء الفوقانية وفتح السين المهملة
اى لاتترك من قولهم سامة السائمة وهى التى تركت لترعى برأسها
ديمشدر (على الاكثار جار مع المجرور تسام فعلنه متعلقدر على كلمه سى
مع معناسنه در (نتكيم آيت كريمه ده (واتى المال على حبه) وارد
اولمشدر والاكثار ذكر الشئ كثيرا ديمشلر بو مقامده اكثار ايله
مراد قرأن كريمى تكرار قرائت ايله اكثاردر ياخود ذاتنده طويل
ونظما ومعنا كثير بلكه معناسى غير متناهى اولد يغيدر قوله بالسأم
باسببيه در جار مجرور كذلك لاتسام فعلنه متعلقدر (شارح درة
المضيئه سام مصدر دركه مل ملالة معناسنه اولان سام فعلنك
مصدريدر سام سئم بالكسر يسأم بالفتح ساما وسامة كلور ديمش
(شارح شيخ زاده والسام مصدر سئم يسئم ساما وسامة اى مل يمل
ملالة وملالا قولى ايله تأكيد ايدر (شارح حنفى سام موت معناسنه
دخى استعمال اولنور ديمش حتى عربستان حواليلرنده مصيبة
الموت اولان سام يلى عين موت اولديغنه بناء وجه تسميه اولمق
بعيددكلدر بو مقامده شراح سامت ملالت معناسنه در ديمشلر
بو تقديرجه قرأن كريم نقدر تلاوت ايله اكثار اولنسه ملالت
ويرمز كه ملالتى سببيله ترك اولنه ديمك مألنده اولور (بعض شراح
ان عجايب تلك الايات لاتدخل تحت الحصر والاحصاء لكثرتها
فان لها لكثرتها ظهرا و بطنا على ماورد فى الحديث وانها لاتترك
على كثرة تكرارها وزيادتها بسبب السامة ديو تقريرى ملالت
معناسنه استعمالنى اقتضا ايدر (لكن شارح درة المضيئه لاتسام
قولنى لاتوصف معناسنه اولمق اوزره معناسنى تقرير واختيار
ايتمشدر كما قال (وقال جلال الدين المحلى فى شرحه لاتسام اى
لاتوصف وهو مناسب للمقام لكنه ماجاء فى اللغة فى هذا المعنى
كانه اخذ بمعونة المقام والمعنى ان عجايب القرأن وغرايبها لاتعد
ولاتحصى ولاتوصف مع الاكثار بالسامة والملالة بخلاف سائر
الكلام فانه اذا كثر ذكره اوكان كثيرا طويلا فى نفسه يحصل

للانسان منه الملالة والسامة بخلاف القرأن فانه كلما ذكر مع
كثرة معانيها يحصل منه الشوق والذوق وهو ايضا من عجايب
اسراره وبدايع نكاته الدالة على كمال اعجازه وبلاغته (قال
المصنف والعادة ان الشئ كلما كان اكثر فهو يسأم الناس ولا
كذلك القرأن فانه وان كان كثيرا غير متناه لكنه لايسأم ولايسام
ولايترك من جهة السامة يعنى لايترك الايات القرأنية مع تكثرها
من جهة ملالتها اى الملالة منها (محصول معناى بيت) شيخ زاده
عليه الرحمه نك تحقيقى اوزره بو بيت دلارابيت متقدمك نتيجه سى
اولوب بيت متقدمه دليل مثابه سنده اولمقدر حتى فلاتسام كلمه سنده
اولان فاء نتيجه در ديمش تفصيلى بو وجهله دركه يعنى بيت اول
ديمكدر كه قرأن كريمك معانيسى زياده لكده امواج بحر كبيدر
وحسن وقيمتده جوهر بحرك فوقنده در (پس بويله اولنجه بو كه
لازم كلور كه قرأن كريمك معانيسنده عجايب حالات لايعد
ولايحصى اوله زيرا محل تعجب اولان معانى قرأنيه امواج بحر كبى
متزايد وغير متناهى وحسن وقيمتده جوهر بحرك مافوقنده
اولدقده عجايب حالات دخى اول متعجب منه حسبنجه واول متعجب
منهك قدرنجه كما وكيفا زياده اولوب متعجب منه كبى عجايب معانىء
قرأنيه دخى فلايعد ولايحصى اولمق اقتضا ايدر (ايمدى نتيجه
بودر شارح فاضل شيخ زاده نك مرادى بو صورت اولمق بعيد
دكلدر بوندن ماعدا اشبو بيت مشر وحده اولان مصراع ثانى
ديمكدر كه اويله عجايب معانى ايله متصف اولان قرأن كريم اكثار ايله
وملالت سببيله ترك اولنماز و اقعا انكشافات معنويه وظهورات
بطون معانىء قرأنيه هرنه قدر كثير ولايعد ولايحصى اولسه بنى
انسانه غنا كلمزده قالديكه ملالت واستكثار ايله ترك اولنه بلكه
بويله حقايق ودقايق واسرار الهيه دن اقتضا ايدن انبساط
وصفاى روحانى وفيوضات نامتناهى نيجه ترك اولنور (ناظمك
فلاتسام مع الاكثار بيوردیغى تمام كلام حقدر (بعض
شراح سام كلمه سنك موت معناسنده دخى استعمالنى تصريح
ايلديكى بالاده ذكر اولنمش ايدى (ايمدى بو معنى اوزره بيت

مشروحك تقريری بو حقیر پر تقصیره بو وجهله انطاق
باریدر كه قوله ولا تسام كلمه سنده واو حال شان معناسنه اولوب
بالسام لفظی موت معناسنه اولدقده دیمكدر كه حال وشان ان اقرء
كريم اكثاری ایله موتله بله ترك اولنماز یعنی لایق اولان بودر كه
حیاتده اولدقجه قرآن كريمه ملازم اولوب حلول موت ایله دخی
ترك اولنميه قدرت مساعده ایدرسه مثلا خیرات جاریه‌دن بناء
مكتب ووضع اجزاء ایدر (پس تفسیر شریف اوقافی وادنی مرتبه
بر ختم شریف قرائتنی وصیت ایله قرآن كريمدن هر حالده ایرلميوب
یعنی حیاتده اولدقجه قرآن كريمی ترك ایتمدیكی كبی فلا تسام بالسام
ای بالموت یعنی موتله بله ترك اولنميوب بعد الموت دخی صدقهٔ جاریهٔ
مذكوره سببیله دفتری قپانميوب ینه قرآن كريم ایله حشر اولمق
شرفنی احراز ایده‌لر سمتنه ناظم دلالت قصد ایدر (نته كیم دعاء
سلفده اللهم اجعل القرآن انیسا فی قبرنا بیورلمشدر (وفی البیت من
البدیع مراعاة النظير بين تعد وتحصی وجناس الاشتقاق فی تسام بالسام

* ⁂ تخمیس ⁂ *

نسیم جانه مماثل كلام وحی خدا * اولورسه كر متمادی ویرراودكلو بقا
اودرا ومائدهٔ خوان رحمت مولی * فلا تعد ولا تحصی عجایبها
* فلا تسام علی الاكثار بالسام *

قرت بها مستفعلن عین قا فاعلن ریها فقل مستفعلن ت له فعلن
لقد ظفر مفاعلن ت بحب فعلن ل الله فاع مستفعلن تصم فعلن
(قرت بها عین قاریها فقلت له) (لقد ظفرت بحبل الله فاعتصم)
(ناظم علیه الرحمه قرآن كريمك ذاتنه متعلق اولان مدایح
جمیله‌سنی بعد الذكر شرف ساریهٔ متعدیه سنك دخی فضائلنی
بیانه مبادرت ایدر قوله قرت فعل ماضی مؤنثدر قوله بها قرت فعلنه
متعلقدر ضمیر كذلك آیته راجعدر (قرت اصل لغتده ثبت معناسنه‌در
لكن فرح وسرور وابتهاجده ثابت اولمق معناسنده كنایة عرب
استعمال ایدرلر مثلا بر آدمك ولدی تولد ایلسه یاخود بر مطلوبنه
نائل اولسه قرت به عینه دیرلر بعض شراح قرت ای تنور فهو قریر
یقال قرت به عینه كذا فی الدستور دیمش بعض استعمالده عینك

حقیقتده منور اولمسنی مراد ایدر (قال الشیخ قر قرارا وقر به عینه
فرح به وابتهج ویقال حصل به قرة العین ای زاد نورها (قال الحنفی
قرار العین كنایة عن الفرح والسرور وفی الحدیث (اتحب ان اقر
عینك) ای ان احدثك بما حصل لك البهجة والسرور والعین ههنا
قد یطلق علی حاسة البصر وقد یراد به النفس وهو انسب للمقام
(ایمدی بو مقامده اكر قرت بها عین قاریها عبارتنده قرت ایله
سرور وابتهاج وعین ایله قارینك نفسی وذاتی مراد اولورسه
معنی ذات قاری اول قرآن كريم ایله سرور وفرح وابتهاجده
ثابت اولدی دیمك اولوب وسرور وابتهاج حیاته توقف ایتمكله
آثار وفضائل قرآن كريم ایله قاری حیاتده ثابت اولدی دیمك
اولور واكر قرت تنورت معناسنه اولوب حقیقت باصره‌نك منور
اولماسنده مستعملدر دینورسه قرت بها عین قاریها دیمك قرآن
كريم نقوش كلام لفظیسی ایله تالینك عینی منوره اولدی دیمك
اولور زیرا ابیات سابقه‌دن آیات صدق من الرحمن الخ بیتنده
تفصیل اولنمشدر كه قرآن كلام لفظی‌یه دخی اطلاق اولنور
(كما قال شیخ زاده والمناسب الاول ان یراد من العین النفس فان
النجاة فی الحیاة الحقیقة هو الانتفاع بمقاصد القرآن والمناسب
للثانی ان یراد منه الباصرة قوله عین قاریها عین مؤنث سماعیدر
قرت كلمه‌سنك فاعلیدر جمله‌سی بیت مقدمده اولان آیاتك كما سبق
صفتیدر عین لفظی قاری كلمه‌سنه مضافدر قارینك آیاته راجع ضمیره
اضافتی اسم فاعلك مفعولنه اضافتی قبیلندندر قارینك اعرابی
تقدیرا مجروردر قاری اصلنده قارء ایدی تخفیفا همزه‌سی اسكان
اولندی همزه ساكن ماقبلی مكسور همزه یایه قلب اولندی قاری
تالی معناسنه‌در قوله فقلت له فا عاطفهٔ سببیه‌در قلت فعل ماضئ
متكلم‌در قولدن مشتقدر له‌ده لام حرف جردر قلت فعلنه متعلقدر
ضمیر قاریهایه راجعدر جمله‌سی قرت اوزرینه معطوفدر (شارح
مصنفك قوله فقلت له یریدان صیرورة عینه قریرة كان سببا
لهذا القول والاعلام به دیمشدر كه معطوف علیه محذوف اولميوب
مذكور اولسه ومعطوفنه سبب اولسه معطوفه داخل اولان

فاء عاطفه، فاء سببیه اولدیغنه اشارت ایدر قوله لقد ظفرت لام توطئة للقسمدر که قسم محذوفه جواب اولان جمله یه داخل اولور قد تحقیق ایچوندر (ظفرت فعل ماضی مخاطبدر فاعلی ضمیر بارز اولان تادر جمله سی جملهٔ قسمیه محلا منصوب قلت فعلنك مفعوایدر جواب قسمدر تقدیری والله لقد ظفرت دیمکدر ظفر مقصوده سهولتله وصولدر غلبه معناسنده دخی استعمال اولنور بحبل الله جار مجرور ظفرت کلمه سنه متعلقدر لفظهٔ جلاله مضافدر حبل ترکیده ایب فارسیده رسن در حبل کلمه سنده استعارهٔ مصرحه واردر (ناظم قرآن کریمی حبله تشبیه ایلدی مشبه به اولان حبل لفظنی ذکر ایدوب مشبه اولان قرآن کریمی مراد ایلدی حبلك لفظهٔ جلاله اضافتی قرینهٔ استعاره در وجه شبه کشی یی مصیبت ومهالکدن تخلیص و صون وسلامته ایصال در یعنی کویا دریایه دوشوب غرق و هلاکه مشرف اولان شخصه یاپشمق واعتصام ایتمه سی ایچون کنار دریادن رمی وایصال اولنان حبل اول شخصی هلاکدن ساحل سلامته ایصال ایلدیکی کبی قرآن کریم دخی بر حبل الٰهیدر که تشبث وتمسك ایدنلر مهالك ومصائب دارینه دن سلامت ونجات ابدی یه ایصال ایدر دیمك معناسنی مفید اولور وجه شبه بو صورت ایله مرکب اولمق جائزدر (فاعتصم اعتصامدندر اعتصام یاپشمق و تمسك ایتمك اولمغین مستعار منه اولان حبلك ملایمی اولمغله فاعتصم کلمه سی ترشیح اولور فاعتصم امر حاضردر فاعلی تاء خطابدر که مخاطب قاریدر فاعتصم جمله سی شرط محذوفه جوابدر فاشرطیه در تقدیری لما ظفرت به فاستمسك تقدیرنده در دیمشلر یعنی چونکه اویله حبل سلامته نائل وواصل اولدك پك یاپش صقین الدن قویو یرمه دردمند یوخسه هر حالده هلاك مقرردر دیمك مآلنده اولور و اقعده قرآن کریمی تصدیق واخلاص ایله تمسك ایدوب احکامی ایله عامل اولنلر مهالك دنیویه واخرویه دن امین وسالم اولوب زحمت ومشقت وضرورت وملالتدن آسودهٔ حال اولور (نته کیم حکما لانتظام المعاش والمعاد واکمال النفس وضع اولنان علم حکمتی

عارف وانکله عمل وحرکت ایدن ذوات زحمت چکمز کرك معاشی امرنده و کرك امر معادده آسودهٔ حال اولوب کندوعالملرنده لذائذ صفای ابدی بولورلر دیدکلری کبی ادلهٔ شرعیه نك اصلی وهر حکمتك مأخذی اولان قرآن عظیم الشانه دخی خلوص قلب ایله بعد الایمان والقبول صدقله تمسك ایدوب احکامی ایله عامل اولانلر خلاف شرع حرکت ایتمکله دنیاده هر حالده صفا وراحت بولوب آخرتده دخی فوز ونجات وسلامت خصوصا مقصود اصلی یه وصلت ایله دولت وسعادت ابدیه یه نائل اولمق مقرر اولمغین وجوهله قرآن کریم حکمت حقیقیه اولدیغنی بیان ایله شرح مقاصدده سعد العلامه دیمش که قد فسر والحکمة الشاملة للقسم النظری ای والقسم العملی بانها خروج النفس من القوة الی الفعل فی کمالها الممکن علما وعملا الا انه لما کثر الخلاف وفشی الباطل والضلال فی شان الکمال وفی کون الاشیاء کما هی وقیام الامور علی ماینبغی بحیث لایکاد یهتدی الیها عقل بنفسه لزم الاقتداء فی ذلك بمن ثبت بالمعجزات الباهرة انهم علی هدی من الله تعالی فکانت الحکمة الحقیقیة هی الشریعة لکن لابمجرد الاحکام الفرعیة العملیة بل معرفة النفس مالها وما علیها والعمل بها کما ذهب الیه اهل التحقیق من ان الحکمة المشار الیها بقوله تعالی (ومن یؤت الحکمة فقد اوتی خیرا کثیرا) هو الفقه وانه اسم للعلم والعمل جمیعا بو تقریر علم عقاید علم فقهده داخل اولمق اوزره در که حکمت الهیه فقه شریف اولور اما بعض حکما علم عقایدی علم فقهده ادخال ایتیوب هر برینی مستقل اعتبار ایدوب حکمانك حکمت نظریه سی مقابله سنده علم عقاید اولان علم کلامی وحکمت عملیه سی مقابله سنده علم فقهی وضع واعتبار ایتمشلردر ثم قال کما دونت الفلاسفة الحکمة النظریة والعملیة اعانة للعامة علی تحصیل الکمالات دونت علماء الامة علم الکلام وعلم الفقه ای علم الشرایع والاحکام فوقع الکلام للملة بازاء الحکمة النظریة للفلسفیة وکذا قال وخصوا العملیات بالفقه والاعتقادیات بعلم التوحید والصفات (ایمدی هر حالده مأخذ کل قرآن کریم اولمغله

ناظمك بحبل الله ديديكى بو معنـاره بنـاء اولديغى ظاهر اولور
(نته كيم شارح حنفى نقل ايدر عن النبى صلى الله عليه وسلم (انى
تارك فيكم ما ان تمسكتم به لن تضلوا ابدا احدهما اعظم من الآخر
كتاب الله حبل ممدود من السماء الى الارض وعترتى اهل بيتى لن
يفترقا حتى يرد على الحوض فانظروا كيف تخلفونى فيهما (شارح
صاحب درة المضيئه تقرير معناى بيتده ديمش المعنى قرت بالايات
القرآنية عين قاريها وتنورت فقلت له لقـد ظفرت بحبل الله المتين
وقرت به فاعتصم واستمسك به فانه هو الحبل المتين الذى لا انفصام
له فمن تمسك به نجى وفاز بالمقصود فى الدنيا والاخرة ببركته وكرامته
وفى الخبر من قرأ القرآن فاكمله وعمل به البس والداه تاجا يوم القيمة
ضوءه احسن من ضوء الشمس فى بيوت الدنيـا (محصول معناى
بيت) اول آيات اويله آيات كريمه در كه انى تلاوت ايده نك ذاتى
سرور وابتهاجده ثابت اولدى يعنى سرور وابتهاج ايله حيـات
ابديه ده دائم اولور ياخود تاليـنك عين باصره سى اول آيات ايله
منوره اولدى (ايمدى بن اكه ديدمكه طوبالك اى قارى تحقيـق
سن حبل اللهه نائل وواصل اولدك پك يابش و پك طوت حقا كه
نجات وسلامت دارين انده در ديمك مآلنـده اولور (وفى البيت
من البديع الجناس المضارع فى قرب وقاريها والاستعارة فى حبل
الله مع المجاز والاقتباس

* * تخميس * *

ايدر تلاوتى انفاس قارئى خوشبو * دو چشم جانى ايدر نور حقله مملو
بلندى ظاهر و باطن انك ايله همه سو * قرت بها عين قاريها فقلت له
* لقد ظفرت بحبل الله فاعتصم *

ان تتلها مستفعلن خيفة فاعلن من حرنا مستفعلن ر لظى فعلن
اطفأت نا مستفعلن ر لظى فعلن من وردها الش مستفعلن شيم فعلن
(ان تتلها خيفة من حر نار لظى) (اطفأت نار لظى من وردها الشيم)
(ناظم عليه الرحمه فضائل قرآنيه دن فضيلت اخرايى دخى بو بيت
ايله ايراد مراد ايدوب بيورر كه قوله ان تتلها ان حرف شرطدر تتلى
يتلو تلاوة قراءت معناسنده در (تتلها فعل مضارع مخاطبدر فعل

وفاعلدر

وفاعلدر جمله سنك اعرابدن محلى يوق فعل شرطدر اصلنـده
تتـلو ايدى حرف جازم كلمكله واو سـاقط اولمشـدر ها ضمير
متصل مبنى محلا منصوب تتلهانك مفعوليدر ضمير آيته راجعدر
قوله خيفة خاف فعلنك مصدريدر خاف يخاف خوفا وخيفة (خوف
خشيت معناسنه در كه تركيده قورقمق فارسيده بيم ديرلر اعرابى
خيفة لفظا منصوب تتلهانك مفعول له سيدر (شـارح شيخ زاده
تميز اولمق ممكندر ديمش كما قال خيفة اما مفعول له ولك ان تجعل
تميزا اى من حيث الخيفة لا من حيث ارادة الوظيفـة (قال مولانا
جامى والقسم الثانى من التميز وهو ما يرفع الابهام عن ذات مقدرة
فى نسبة فى جملة يعنى نسبتدن تميـز اولور واقعـا قرآن كريمى
تلاوت خشية اولمه ليدر يوخسه مزارستانده يانجى افنـدى يه
اهل ميتك قراءت ايتدردكلرى يس شريف خشيت الهيدن
ناشى تلاوت اولمامق كركدر لكن بو مقامده خيفة مفعول له اولمق
ظاهردر ومفعول له نك قسم ثانيسـندن اولور (قال مولانا جامى
المفعول له ما فعل لاجله اى لقصد تحصيله او بسبب وجوده فعل
اى حدث مثل ضربته تأديبا مثـال لما فعل لقصد تحصيله فعل
وهو الضرب فان التأديب انمـا يحصل بالضرب ويترتب عليـه
وقعدت عن الحرب جبنا مثـال لما فعل بسبب وجوده فعل وهو
القعود فان القعود انما هو وقع بسبب الجبن (قوله من حر جار مجرور
خيفـة كلمه سنه متعـلقدر حار باردك ضديدر حر لفظى نار لفظنه
مضافدر نار لفظى دخى لظى كلمه سنه مضاف اولمشدر لظى لفظى
اصلنده خالص آتش يالكنه ديرلر ايدى كه فارسـيده تف وتاب
ديرلر بعده مطلقا ناره علم ايتمشلر (شارح شيخ زاده وفى الكشاف
لظى علمـا للنـار منقول من اللظى بمعنى اللهب الخـالص ديمش
بو صورتده غير منصرف اولور علت منع صرف علميت وتأنيثدر
سقر كبى مؤنث سماعيدر بعض شراح لظى كلمه سى جهنمك طبقه
ثانيه سنك علميدر ديمش بو صورتده دخى غير منصرف اولور تنوين
تفخيم وتهويل ايچوندر ديمشلر جهنمك عظم هول ومهابتنه تنوين
اشارت ايچون اولمغله تنوين ايله قراءت منجحدر وغير منصرفده

تنوين ضرورت اشعارده تجويز اولنديغى مشهوردر قوله اطفأت
فعل ماضى مخاطبدر اطفادن مشتقدر اطفا سيوندرمكدر اطفأت
فعل وفاعل جملهسى محلى يوق جزاء شرطدر جملهٔ شرطيه
كذلك ابيات سابقهده اولديغى كبى آياتك صفتيدر قوله نار اطفأت
قولنك مفعوليدر (قوله لظى تقديرا مجرور نارك مضاف اليهيدر
من وردها جار مجرور اطفأت كلمهسنه متعلقدر ورد بكسر الواو
مورد معناسنهدر ضمير آياته راجعدر (وانقوليده ورد واوك كسريله
صويه كلمكه ديرلر ديمشدر بومقامده ذكر حال ارادهٔ محل اولمق
اوزره مجازا مورد ماء معناسنه اولور شبم وردهانك صفتيدر شينك
فتحى بانك كسريله صفت مشبههدر (شبم بارد ديمكدر مابه الحياة
اولان مانك موردى مورث كسب حياة وحقا كه محل ارتياح
وصفاء وانشراح اولديغى كبى ناظم قرأن كريمك دخى موجب
حياة ورحمت وفيض انوار الهى ايله مملو ومؤيد مبالغة مورد
بارد اولديغنه اشارت ايدر (كما قال شيخ زاده ولما كان الورد البارد
موضع الانتفاع والراحة والتطهر والتطهير والحياة كذلك للقرأن
موردا شبما على طريق الاستعارة التجريدية كما فى قولك رأيت
من فلان صديقا يريد اثبات الصداقة لفلان على طريق المبالغة
فههنا يريد اثبات كون القرأن موردا على الطريقة المذكورة
ديمشدر استعارهٔ تجريديهنك بيانى خاتمهده مذكوردر (شارح
درة المضيئه خلاصهٔ معنايى بووجهله ادا ايدركه والمعنى اى
المخاطب ان تتل تلك الايات القرأنية خوفا من نار جهنم فانها
تطفيها من صاحبها وتبعده منها لقوة خواصها وكمال نفعها
لصاحبها كالادوية النافعة للمريض (قال صلى الله تعالى عليه وسلم
اقرؤا القرأن فانه يأتى يوم القيمة شفيعا لاصحابه (فائده) قال ابن جريج
طبقات النار سبعة اولها جهنم ثم لظى ثم الحطمة ثم السعير ثم سقر
ثم الجحيم ثم الهاوية فعصات الموحدين يدخلون الطبقة الاولى
والنصارى يدخلون الثانية واليهود الثالثة والصابئون الرابعة
والمجوس الخامسة اهل الشرك السادسة والمنافقون السابعة
قال الله تعالى (ان المنافقين فى الدرك الاسفل من النار) محصول

معناى بيت) اى مخاطب اگر سن اول آيات كريمهيى نار جهنمك
حرارتى خوفندن ناشى تلاوت ايدرسك اشتباه ايتمه كه نار لظى يى
اول آياتك كمال مبالغهده اولان مورد باردندن يعنى باردى ايله اطفا
ايلدك يعنى اطفا ايدرسك واقعا منبع ماء مقولهسى اولان نشيمن
دلكشالر وزطوبت هوا وبرودت ولطافت ايله متصف اولان
جاى مياه حيات افزالر وقت حرارتده اطفاء حرارت ودفع
اضطراب ايلديكى مسلم ومجرب كائناتدر (ايمدى قرأن كريم دخى
بويله اوصاف كمال مبالغه ايله متصف مورد بارددر (پس نار جهنمى
اطفا ايدرسك يعنى آيات كريمهنك تلاوتندن خالى اولمه ديمك
اولور ياخود مورد لفظنك ضمير آياته اضافتى لجين الماء قبيلندن
اولورسه معنى اوصاف مذكوره اوزره مورد بارد كبى اولان آيات
كريمه ايله نار جهنمى اطفا ايدرسك صقين تلاوتندن منفك اولمه
ديمك اوله بعض نسخهده مصراع ثانيده اطفأت حر لظى واقع اولمش
اشبو عبارته نظرا بومحلده خاطر فقيره بردقيقه خطور ايدر كه ناظم
اطفا اولنمغى حر جهنمه نسبت ايدوب نفس جهنمه نسبت ايتمدى يعنى
جهنمى اطفا ايدرسك ديميوب حر جهنمى اطفا ايدرسك ديمكدن
مرادى ديمك استر كه قرأن كريمى تلاوت ايدن كيمسه جهنمه
دخول دكل بلكه حرارتنى كوره مزقنده قالدى كه جهنمه كيروب
سوزان اوله زيرا جهنمك حرارتنى مشاهده جهنمه قريب اولمغه
توقف ايتدكه جهنمه قريب دخى اولماز ديمك اولور بونك حقيقتى
شو وجهلهدركه شئ لازمى ايله نفى دليل مقامنده اولمغله حرارت كه
جهنمك لازميدر لازمك نفى وانتفا سندن البتده ملزومك نفى
وانتفاسى لازم كلور (ايمدى حرارتك نفيندن البتده جهنمك نفى
وانتفاسى لازم كلور (پس تلاوت قرأن كريم تاليدن حرارت
جهنمى نفى ودفع ايدنجه جهنمى دخى نفى ودفع لازم كلور بلكه
نار جهنمدن امين اولمق اولويتده قالور بونك مثالى ضيا لازمدر
شمس ملزومدر ضيانك نفيندن شمسك انتفاسى لازم كلور ديدكارى
اهل منطقك بومعنالردهدر خصوصا نار جهنمك حرارتى يوزسنهلك
مسافهدن احساس ومشاهده اولنور ديدكارى اوزره قول

صحیح اوزره قرآن عظیم الشانی تلاوت ایدن كیمسه ایله جهنمك
بعدی بو نسنه لك مسافه اولور عذاب ودخول قطعا متصور
دكلدر مآلنده اولمق دخی ممكندر (وفیه من البدیع المطابقة بین
الحر والشبم والتكریر فی نارلظی والمقابلة بین الاطفاء والنار والورد
الكنایة والمجاز والاستعارة

* * تخمیس * *

* خواصی اولدی مجرب صایلدی معجزه‌دن *
* كه بولدی برنیجه مرضا شفا وصحت تن *
* اودر اوحرزامان هر بلاده حتی سن *
* ان تتلها خیفة من حر نار لظی *
* اطفأت نار لظی من وردها الشبم *

كانها ال فمستفعلن حوض تب فاعلن یض الوجو مستفعلن به فعلن
من العصا مفاعلن ة وقد فعلن جاؤه كال مستفعلن حم فعلن
(كانها الحوض تبیض الوجوه به) (من العصاة وقد جاؤه كالحمم)
قوله (كانها كان حروف مشبهه‌دندر ضمیر متصل مبنی محلا منصوب
اسمیدر آیاته راجعدر الحوض لفظا مرفوع كان كلمه سنك خبریدر
الف لام عهد ایچوندر مراد (انا اعطیناك الكوثر) آیت كریمه سنده
اولان حوض كوثر در بعضیلر پیغمبر علیه الصلاة والسلامك
موقف محشرده كندولره مخصوص اولان حوض در دیمشلر كه
(من شرب منه لا یظمأ ابدا) حدیث شریفی صفت كاشفه سیدر
لكن قول اول مرجحدر (تبیض انفعال بابندندر بیاضدن مشتقدر فعل
مضارع مؤنثدر (قوله الوجوه فاعلیدر وجوه وجهك جمعیدر وجه
تركیده یوز فارسیده روی دیدكلریدر لكن وجه لفظی سبب
وعلت معناسنده دخی استعمال اولنور (به جار مجرور تبیض كلمه سنه
متعلقدر تبیض جمله سی حوضدن حالدر یاخود جمله مستأنفه در
وجه شبهی بیاندر یاخود حوضدن صفتدر (من العصاة جار مجرور
محذوف كائن كلمه سنه متعلق وجوهدن حالدر عصاة عاصینك جمعیدر
قاضی قضاتك جمعی اولدیغی كبی الف لام كذلك عهد ایچوندر كه
مراد عصاة مؤمنیندر قوله وقد جاؤه واو حالیه در قد تحقیق ایچوندر

جاؤا

جاؤا فعل ماضی مذكردر تحتنده فاعل ضمیری عصاته راجعدر
جمله سی عصاتدن حالدر جاؤه كلمه سنده اولان ضمیر بارز مبنی
محلا منصوب جاؤا كلمه سنك مفعولیدر حوضه راجعدر قوله كالحمم
جار مجرور كائنا كلمه سنه متعلقدر جاؤا كلمه سنك تحتنده اولان
ضمیردن حالدر حمم ضم حا وفتح میم ایله همزه وزننده حممه نك
جمعیدر (بعض شراح فحمدر دیو تصریح ایتمش (شیخ زاده
الحمم جمع حممة وهی جمر انطفت نارها وبقی مسودة دیمش تركیده
كمور دیدكلرینه مناسب اولور خلاصهٔ معناده (شارح درة المضیئة
بو كونه تقریر اختیار ایدركه والمعنی ان القرآن العظیم كماء الحوض
فكما یزول بماء الحوض السواد الحسی عن ابدان العصاة
فی الآخرة كذلك یزول فی الدنیا بالقرآن السواد المعنوی عن قلوب
العصاة ویحصل باتباعه نور الایمان (فائده) الحوض فی الموقف
والكوثر جار فی الجنة ماؤه اشد بیاضا من اللبن واحلی من العسل
واطیب من المسك یجری علی جنادل اللؤلؤ حافتاه من الذهب
ویروی ان العاصی بعدما عذب فی النار واخرج منها وادخل الجنة
محترقا مسودا یشرب من ذلك الماء ویسبح فیه فینبت لحومه
ویستوی اعضاءه ویكون وجهه كالبدر فی الحسن والضیاء
وینسی ماجری علیه من العذاب والالم (محصول معنای عبارت
بیت) كان قرآن كریم اول حوضدر كه اكه عصاتدن كمور كبی
سیاه روكلر یوزلری انكله بیاض اولور یعنی روسیاه اولان مجرملر
آخرتده حوض كوثره كلوب اندن نوش ایدوب جرملری عفو اولنمغله
سفید روی اولدقلری كبی قرآن كریمی دخی تلاوت ایدن عصاة
مسلمینك (یعرف المجرمون بسیماهم) مفادنجه معصیتلری سببیله
وجوهلرندن آثار امارت معصیت اولان سواد قسوت مظهر
عفو و مغفرت اولدقلرینه بناء كیدوب وكلیا رفع اولوب
(ان الحسنات یذهبن السیئات) مفادنجه ثواب تلاوت شریفه سی
بركاتیله یوزلری اق ومنور وبیاض الوجه اولمقده یعنی ایشته بویله
تبیض وجوه عصاتده قرآن كریم حوض كوثر كیدر دیمك مراد
اولور زیرا الحوض قولنده حرف تعریف عهد ایچون اولوب

مراد حوض كوثر اولديغى بيان اولنمش ايدى بومعنى (شارح
درة المضيئه نك با لاده ذكر اولنان تقريرى اوزره لكن بعضيلردن
نقل اولنان سالف الذكر تقريرى ثانى اوزره معنى ديمك اولور كه
جهنمده كناهى مرتبه يانوب كمور كبى سياه اولديغى حالده
عصاتدن اول حوضه كلنلرك اجساد و وجوهلرى اول حوضله
بياض و پر نور اولور ديمكدر وجه بعضا ذات معناسنه كلديكنه
(و يبقى وجه ربك ذوالجلال والاكرام) آيت كريمه سنده مفسرين
ذاهب اولمشلردر (شارح مرقومك يشرب منه و يسبح فيه فينبت
لحومه و يستوى اعضائه و يكون وجهه كالبدر الخ ديديكى بو معنايه در
(وفى البيت من البديع التشبيه فى موضعين والمقابلة بين تبيض
والمجاز فى بيض الوجوه به

* * تخميس * *

* تلاوتينه توغلله شسته قيل كنهى *
* غريق لجهٔ نور اول يتر بو روسيهى *
* اونقد عين عنايتدن اولمه كاسد تهى *
* كانها الحوض تبيض الوجوه به *
* من العصاة وقد جاؤه كالحمم *

وكالصرا مفاعلن ط وكال فعلن ميزان مع مستفعلن دلة فعلن
فالقسط من مستفعلن غيرها فاعلن فى الناس لم مستفعلن يقم فعلن
(وكالصراط وكالميزان معدلة) (فالقسط من غيرها فى الناس لم يقم)
وكالصراط واو عطف ايچوندر (كالصراط جار مجرور محذوف كائن
كلمه سنه متعلق اولوب مبتداء محذوفك خبريدر تقديرى هى اى
الآيات كالصراط ديمكدر جمله سى بيت سابقده كانها اوزرينه
معطوفدر صراط جهنم اوزرينه مبسوط اولان جسر ممدود دركه
قلدن اينجه وقلجدن كسكين ديمكله مشهور اولان صراط كپريسى
(كالميزان صراط اوزرينه معطوفدر ميزان كندو ايله اشيا وزن
اولنان شيدر كه تركيده تراز و ديرلر بو مقامده مراد روز جزاده اعمال
مكلفين وزن اولنان ميزاندر معدلة مصدر ميميدر عدلدن يعنى عدل
وعدالت ايتمكدر (وآنقوليده تفصيل ايدر كه العدل عينك فتحى

و دالك سكونيله برنسنه يى محلنه وضع ايتمك كه ظلمك مقابليدر
يقال عدل عليه فى القضية من الباب الثانى وعدل ايكى كيمسه نك
بينى برابر قلمغه دخى ديرلر يقال عدلت فلانا بفلان اذا سويت
بينهما وعدل يولدن عدول و مثل معناسنه وفديه معناسنه كلور
كقوله تعالى (او عدل ذلك) اى فداء ذلك المعدلة ميمك فتحى
وعينك سكونى ودالك كسريله كذلك عدل معناسنه يقال بسط
الوالى عدله ومعدلته وفلان اهل المعدلة اى اهل العدل ديمشدر
معدلة وجه شبه در كالميزان كلمه سنده اولان تشبيهه ملايمدر
لكن معدلة نسبتدن تميزدر يعنى كالصراط والميزان تشبيهنده
اولان نسبتدن تميزدر ديمك اولور كه قرآن كريمى صراط
وميزانه مشابهدر ديو نسبت عدل يوندن وعدل جهتندندر يعنى
قرآن كريمده اولان احكام شرعيه وسائر حكم حكمت الٰهيه
جمله سى حق وعدل اوزره در كيمسه يه قطعا ظلم يوقدر مألنده
اولور لكن عدل صراطه ملايم اولمغله كالصراط قولنده وجه
شبه محذوفدر كه كالصراط فى المحافظة عن الوقوع فى المهالك
ديمكدر ياخود كالصراط فى الاحدية والادقية ديمك ممكندر
يعنى صراط نه كونه ادق وكسكين ايسه احكام ومعانيدن عبارت
اولان قرآن كريم دخى فصل خصامده سيف شريعت اولمغله
صراط كبى قلجدن كسكين حجت قاطعه ومعانيسى دقيق وقلدن
اينجه و ادق ديمك اولوب احد وادق اولمق صفتى ايله مشبه
ومشبه به متصف اولمغله وجه شبه محذوف ادق واحد لفظلرينك
معناسيدر ديمك ممكندر (قال شيخ زاده وجه الشبه بالصراط
هو العصمة عن الوقوع فى المكروه والتوصل به الى المقصود
ووجه الشبه فى الميزان اقامة العدل به و تبيين الراجح من المرجوح
ومعدلة تميزا اى من حيث استفادة قوانين العدل واحكامه
(وكما قال درة المضيئه معدلة بيان بوجه الشبه بالصراط والميزان
اى القرآن كالصراط والميزان فى العدل كما انهما لاظهار العدل
فى الآخرة كذلك القرآن لاظهار العدل فى الدنيا فى بيان الحلال
والحرام وقيل وجه الشبه فى الصراط محذوف وهو ان القرآن

ايضا احد من السيف حجة وادق من الشعر نكتة ويختلف
امور الناس فى المرور الى مقاصده علما وعملا (معلوم اوله كه ناظم
حرف تشبيهى مكرر تصريح ايلديكى كرك صراط وكرك ميزان
هر برى مستقلا مشبه به اولدوغنه اشارت ايچوندر قوله فالقسط
فا شرطيه در قسط لفظا مرفوع مبتدادر خبرى ذكرى آتى لم يقم
جمله سيدر تقديرى اذا كان القرأن كالصراط والميزان فلا يقوم
العدل من غيرها تقديرنده در قسط بكسر القاف عدل معناسنه در
يقال اقسط الرجل فهو مقسط اذا عدل فى الامر كذلك قوله تعالى
(ان الله يحب المقسطين) وارد اولمشدر قوله من غيرها مؤخر لم يقم
فعلنه متعلقدر من ابتدائيه در غيرهاده اولان ضمير آياته راجعدر
قوله فى الناس القسط كلمه سنه متعلقدر لم يقم فعلنه دخى متعلق اولمق
جائزدر فى الناس بين امور الناس تقديرنده در ناس انس وجنه
اطلاق اولنور ديمشلر حرف لم يقم فعل مضارع معلومدر جازم ايله
مجزومدر تحتنده فاعل ضميرى فالقسط كلمه سنه راجعدر لم يقم
كلمه سى ثبت معناسنه اولان قامدن اولورسه لم يثبت ديمك اولور
واكر دام معناسنه اولان قامدن اولورسه لم يدم ديمكدر (قال
شيخ زاده اى العدل فيما بين الناس لم يثبت اولم يغير الا آيات من قام
اى ثبت اودام ويروى ان الصراط جسر ممدود على متن جهنم
ادق من الشعر واحد من السيف يعبره اهل الجنة وتزل به اقدام
اهل النار ويتناولهم زبانية النار بالخطاطيف والكلاليب ومن الناس
من يمر مثل البرق الخاطف ومنهم كالريح ومنهم كالجواد المسرع
ومنهم من يحبو وخبوا الى غير ذلك مما ورد فى الحديث عن انس
رضى الله عنه انه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم (يؤتى بابن آدم
يوم القيمة حتى يتوقف بين كفتى الميزان وتوكل به ملك فان ثقل ميزان
نادى الملك بصوت يسمع الخلايق سعد فلان سعادة لا يشقى بعدها
ابدا وان خف ميزانه نادى بصوت يسمع الخلايق شقى فلان شقاوة
لا يسعد بعدها ابدا وعند خفة كفة الميزان اقبلت الزبانية
وبايديهم مقامع من حديد عليهم ثياب من نار فيأخذون نصيب
النار) فالميزان عبارة عما يعرف به مقادير الاعمال لحكمة يعلمها

الله سبحانه وعدم اطلاعنا على الحكمة لا يوجب العبث ولعل
الحكمة هى ان الله تعالى لا يخفى عليه حال الذين (خلطوا عملا
صالحا وآخر سيئا) ولكنها تخفى عليهم فاراد الله تعالى ان يعرفهم
حقيقة حالهم ومقادير اعمالهم لتبين فضله عند العفو وعدله
عند العقاب (شارح صاحب الدرة المضيئه خلاصهٔ معناى
بيتده ديمشدر كه والمعنى ان القرأن العظيم كالصراط والميزان
فى اظهار العدل وحصول الفضل به بين العباد فلم يقم العدل بين الناس
من غيره (محصول معناى عبارت بيت (ودخى اول قرأن كريم
صراط وميزان كبيدر عدل وحقانيتده ايمدى ناس بينده عدل قرأن
كريمدن غيريده قائم اولمدى يعنى ثابت ومتحقق اولمدى بلكه
عدل قرأن كريمه مقصوردر ديمك اولور بوصورتده سائر كتب
الهيه ده عدل اولمسق اقضا ايدر زيرا عدل قرأن كريمه مقصور
اولنجه غيريده بولنماز ديمك لازم كلمكله جواب ويرمشلر كه فى الناس
عبارتنده ناسدن مراد امت محمد عليه السلامدر واقعده امت محمد
بيننده عدل وحقانيت قرأن كريمه مقصوردر ياخود بو مقامده
كمال عدل مراد در اشبو كمال عدل ايسه قرأن كريمه مقصوردر
يعنى سائر كتب الٰهيه ده اولان معدلته نظرله كمال عدل قرأن
كريمه مقصوردر ديمك اولوب قصر اضافى اولور (شارح مصنفك
المراد حصر الكمال وسائر الكتب الالٰهية ليست فى هذه المثابة
ويلايمه حصر المستفاد من قوله تعالى (ذلك الكتاب لا ريب فيه)
اى الكتاب الكامل الذى يستأهل ان يسمى كتابا والمراد بالناس
المعهدون وهم امت محمد صلى الله عليه وسلم ولا شك ان القسط
القائم بين الامة انما هو المستفاد من القرأن لا غير والحاصل ان
الهداية والقسط بعد النزول وبعد البعثة مقصور عليه على مايدل
عليه الاشارة النبوية بقوله عليه السلام (ومن ابتغى الهدى بغيره
اضل الله) وقوله عليه السلام (لقد كنت فيكم ماان تمسكتم به لن
تضلوا بعدى كتاب الله وعترتى) وبالجملة فالحصر اضافى ديو
تفصيل وبيان ايدر (وفى البيت من البديع مراعاة النظير بين
الصراط والميزان وبين العدل والقسط

* * تخمیس * *

* اودر موازن میزان شرع مستحسن *

* انکله طارطله مزهر کتاب دین کهن *

* اورتبه کیم اکه ختم اولدی حق وصدق سخن *

* وکالصراط وکالمیزان معدلة *

* والقسط من غیرها فی الناس لم یقم *

لاتعجبن مستفعلن لحسو فعلن دراح ین مستفعلن کرها فعلن
تجاهلا مفاعلن وهوعی فاعلن نالحاذ قال مستفعلن فهم فعلن
(لاتعجبن لحسودراح ینکرها) (تجاهلا وهو عین الحاذق الفهم)
(ناظم علیه الرحمه قرأن کریمك مدایحندن صکره منکر اولنلرك
حالنی بیانه شروع ایتمشدر (قوله لاتعجبن فعل مضارعدر نهی
حاضردر نون خفیفه تأکید افاده ایدر معناسی البته سن عجبلنمه
دیمکدر لاتعجبن فعلنك فاعلی ضمیر مخاطبدر جملهسی سؤال مقدره
جواب اولان جملهٔ مستأنفهدر شراح تقدیرنده کانه قیل انت
مدحت القرأن بهذه الآیات فماتقول فی المنکرین فاجاب بقوله
لاتعجبن الخ دیمشلر لحسود جارمجرور لاتعجبن کلمهسنه متعلقدر
حسود فعول وزننده مبالغه ایچوندر حسد غیری کیمسهنك کرك
دنیوی وکرك اخروی نعمتنك زوالنی استمکدر استرسه او نعمتك
اول شخصدن کیدوب کندویه کلمهسنی طلب ایتسون کرك
ایتمسون دیمشلر غبطه غیرده اولان نعمتك مثلنی استمکدر لکن اول
غیردن نعمتك زوالنی طلب ایتممکدر حسود گاه گره عدو ومعاند
معنالرنده دخی استعمال اولنور راح افعال ناقصهدندر صار
معناسنهدر تحتنده اسمی اولان ضمیر مستتر حسوده راجعدر قوله
ینکرها انکاردن فعل مضارعدر ها ضمیر منفصل مبنی محلا منصوب
ینکر فعلنك مفعولیدر فاعلی تحتنده مستتر ضمیر کذلك حسوده
راجعدر جملهسی راح فعلنك خبریدر راح جملهسی حسود
کلمهسنك صفتیدر (تجاهلا ینکر فعلنك مفعول لهسیدر قعدت
عن الحرب جبنا قبیلندندر (تجاهل تفاعل بابندندر برشیئی بیلور
ایکن جهل اظهار ایدوب بیلمزلکدن کلمکدر فصحاء کفار کی که

قرأن

قرأن کریمك طوق بشردن خارج بلاغت وفصاحتنی ادراك
ایدوب معجزهٔ کبرا اولدیغنی بیلور ایکن تجاهل ایتمشلردر (وهو
واو حالیهدر ضمیر منفصل مبنی محلا مرفوع مبتدادر حسوده
راجعدر قوله عین خبریدر جملهسی حسوددن حالدر عین کلمهسی
الحاذق لفظنه مضافدر عین شیئك ذاتی ونفسیدر دیمشلر حاذق
عاقل وماهر دیمکدر وحذاقت مهارت معناسنهدر طبیب حاذق
دیرلر الفهم فتح فا وکسر ها ایله صفت مشبههدر کثیر الفهم المتفطن
دیمکدر (شارح شیخ زاده صفت مشبهه اسم فاعلدن ابلغدر دیمش
بو مقامده دیمك اولور که والحال ان ذلك الحسود هو الحاذق
فی صناعة البلاغة والفهم لخواص التراکیب ومقتضیات الاحوال
دیو تقریر ایتمشدر (شارح درة المضیئه خلاصهٔ معناده دیمشدر که
والمعنی ایها المؤمن لاتعجبن لحسود ینکر القرأن مع علمه به فان
هذا الانکار والحسد منه حبث الطبیعة ولعدم الانقیاد للحق
والله یهدی من یشاء الی صراط مستقیم

* * تخمیس * *

* نه در بو رتبه جسارت که ایتمهده اعدا *

* عناد ایلدی انکار بیلور ایکن حقا *

* ایناتمه کافره کیم قصد ایدر او حیله ربا *

* لاتعجبن لحسود راح ینکرها *

* تجاهلا وهو عین الحاذق الفهم *

قدتنکر ال مستفعلن عین ضو فاعلن ء الشمس من مستفعلن رمد فعلن
وینکر ال مفاعلن فم طع فعلن م الماء من مستفعلن سقم فعلن
(قد ینکر العین ضوء الشمس من رمد) (وینکر الفم طعم الماء من سقم)
قدتنکر قد تعلیل ایچوندر ینکر فعل مضارعدر انکاردندر که جحد
ونفی معناسنهدر (قوله العین فاعلیدر باصرهدر مؤنث سماعیدر
حرف تعریف عهد ایچوندر ضوء تنکر فعلنك مفعولیدر شمسه
مضاف لازمك ملزومه اضافتی قبیلندندر ضؤ نوردر تنکر جملهسی
بیت اولده اولان لاتعجبن قولندن تعلیلدر من رمد جارمجرور تنکر
فعلنه متعلقدر (من تعلیلیهدر یعنی عینك ضوئی انکار ایلدیکینك

سببی وعلتی مرض رمددر که علت رمد سببیله کرکی کبی تشخیص
ایده مدیکندن نور شمسی عین انکار ایدر رمد وجع فی العین
ومرض یمنعها عن رؤیة الشیٔ کما هو حقه ایله تعریف ایتمشلر
وینکر کذلك فعل مضارعدر فاعلی فم کلمه‌سیدر طعم لفظی
مفعو ایدر طعم دخی مایه مضافدر ینکر جمله‌سی سابق تنکر اوزرینه
معطوفدر (قوله طعم فتح طا و سکون عین ایله قوهٔ ذائقه نك
ادراك ایلدیکی شیدر (من سقم جار مجرور ینکر فعلنه متعلقدر
من تعلیلیه درفك طعم مائی انکارینك علتیدر (سقم وسقام مرضدر که
خروج طبیعة الانسان عن اعتداله الطبیعی ایله تعریف ایدرلر
(شارح درة المضیئه بوایکی بیتك معناسنی بر برینه مزج ایله خلاصهٔ
معناده تقریر ایدر که والمعنی لاتعجبن ایها السامع من انکار الحسود
الحاذق الفهم للآیات القرأنیة لعلة فی القلب فانما هوا علی
من ذلك واقع فان العین قد تنکر ضوء الشمس من علة الرمد والفم
ینکر لذة الماء من اجل السقم مع ان الضوء من اجلی البدیهیات
والعین والفم یشاهد انهما تنکرارا ویدر کانهما دفعات فاذاوقع
الانکار من احذق الحذاق فی المحسوسات فلاغروان یقع الانکار
ایضا من الحاذق الفهم فی المعقولات الغیر المشاهدة اشبو ایکی
بیتك فی الحقیقه معنالری بر برینه مربوط (شارح شیخ زاده قوله
(قدتنکر العین الخ) تعلیل لقوله لاتعجبن واستبعاده دیدیکی اوزره
علت مقامنده اولمغله (محصول معنای عبارت بیت) بودرکه
ای مخاطب قرأن کریمی تجاهلانه انکار ایدن حسوده سن صقین
تعجب ایتمه یعنی انکاری تجاهلانه درحال بوکه اول حسود عین
عاقل وماهر وکثیر الفهمدر زیرا رمده مبتلا اولان عین رمددن
ناشی نور شمس بو قدر دیو انکار ایدر مع هذا رمد نور شمسی
ادراکدن مانع دکلدر بوکه تعجب اولنماز حسود دخی بویله‌در
تجاهلانه انکار ایدر یوخسه قوله تعالی (الذین آتیناهم الکتاب
یعرفونه کما یعرفون ابناءهم) مصداقنجه حسود عین حاذق وکثیر
الفهمدر انکاری حقیقة دکلدر تجاهلدر (کذلك ای مخاطب
تعجب ایتمه که فم مریض خسته لکدن ناشی آبك طعم ولذتی اولدیغنی

انکار ایدر قرأن کریمی انکار ایدن حسودك حالی دخی بویله‌در
یعنی فم مریضك خسته لکدن قوت ذائقه‌سی فاسد اولمغله الذاشیا
اولان مانك طعم ولذتنی انکار ایدر قرأن کریمی منکر اولان حسودك
دخی اسقام مهلکهٔ ضلالت ایله ذائقهٔ استعدادی فاسد وادراك
لذائذ حقدن ساقط اولمغله نعم الٰهیه اولان قرأن عظیم الشانی
انکار ایلدیکنی تعجب ایتمه دیمك مألنده اوله (مصراع اول تجاهلانه
انکار ایدنلره نظرا در که بیلوبده انکار ایدنلردر (مصراع ثانی فساد
عقاید وضلالت جبلیتنه بناء انکار ایدنلره نظرا در (وفی البیت
من البدیع مراعاة النظیر فی کل من الشطرین والتکریر

* * تخمیس * *

مریض کفر وضلالت طبیعت حسدن
شأمتیله چکر درلو درد بیعددن
عمای حق ایدیجك تلخکام طبع بدن
قد تنکر العین ضوء الشمس من رمد
* وینکر الفم طعم الماء من سقم *

یاخیر من مستفعلن یمم ال فاعلن عافون سا مستفعلن حته فعلن
سعیا وفو مستفعلن ق متو فعلن نالاینق ال مستفعلن رسم فعلن
(یاخیر من یمم العافون ساحته) (سعیا وفوق متون الاینق الرسم)
اول ممدوح عالی مقام علیه الصلاة والسلام افندیمزك معجزات
کبرالرندن اولان قرأن کریمك بو محلده نظم فضائل جلیله سنی
تمام ایدنصکره حلقهٔ ذکر ومدایح رسول اللهده وجد محبت ظهوری
ایله ناظم علیه الرحمه کندوبی حالت استغراقده حضور سلطان
کائنات علیه افضل الصلاتده تخیل ایتمکین غیبتدن خطابه التفات
ایله یاخیر من دیو خطاب ایله اظهار آثار سوز وکداز محبته مبادرت
ایدر (نته کیم بو حاله مناسب بیضاوی علیه الرحمة والغفران
حضرتلری فاتحهٔ شریفه نك (ایاك نعبد وایاك نستعین) تفسیرنده
بیورر که ثم ذکر الحقیق بالحمد ووصف بصفات عظام تمیز بها عن
سائر الذوات وتعلق العلم بمعلوم معین خوطب بذلك ای یا من هذا
شانه نخصك بالعبادة فکان المعلوم صار عیانا والمعقول مشاهدا

والغيبة حضورا (ثم قال رحمه الله بنى اول الكلام على ماهو مبادى
حال العارف من الذكر والتفكر والتأمل فى اسمائه والنظر فى الاية
ثم قفى بما هو منتهى امره وهو ان يخوض لجة الوصول ويصير
من اهل المشاهدة عيانا ويناجيه شفاها (ايمدى بيضاوينك ذكر
ايلديكى اشبو حضور ومشاهدهٔ حالى ناظم قصيده عليه الرحمه
حضرتلرينه پيغمبر آخر الزمان افنديمزك مدايح عليه لرى اثناسنده
كمال علاقه ومحبتلرى ايله ظهورى احتمال اقربدر (ياخير من ياحرف
ندادر خير منادای مضاف اولمغله منصوب اولمشدر (نته كيم
ملا جامى عليه الرحمه نك تفصيلاتنك خلاصه سى بودر كه ويبنى المنادى
على الضمة اوالالف اوالواو اذا كان مفردا اى لايكون مضافا ولا شبه
مضاف واعلم ان شبه مضاف كل اسم لايتم معناه الا بانضمام امر آخر
اليه معرفة اما قبل الندا نحو يازيد ويازيدان ويازيدون او بعد
النداء نحو يارجلا خطابا لرجل معين وينجر المنادى بلام الاستغاثة
نحو يالزيد ويفتح مبنيا على الفتح بالحاق الف الاستغاثة ولا لام فيه
نحو زيداه بالحاق الهاء وينصب ماسواهما بالمفعولية اى ماسوى المفرد
المعرفة يعنى مالايكون مفردا بان يكون مضافا مثل ياعبدالله او بان يكون
شبه مضاف مثل طالعا جبلا ومايكون مفردا لكن لايكون معرفة
مثل يارجلا خذ بيدى مقولا لرجل غير معين اذ لو كان رجلا
معينا يكون من قبيل المعرفة بعد النداء كما سبق والقسم الرابع
مالايكون مفردا ولامعرفة نحو ياحسنا وجهه وقوله وجهه فاعل
حسنا (وانقوليده خير كلمه سى شر مقابليدر شريرا مراقدر ديمش
معلوم اوله كه بوندن اتك جوابى بيت آتيده اولان (سريت من حرم
الخ عبارتيدر (من يمم من اسم موصولدر مفرد اللفظ مجموع المعنادر
على سبيل الاستغراق الجمعى ياخود على سبيل الفرد هر برفرده
شامل اولور مقوله سندن اولمغله بومقامده نون ايله اولان الذين
معناسنه اولورسه (ساحته كلمه سنده اولان ضمير من كلمه سنه راجع
اولور لكن من كلمه سنك لفظى مفرد مجموع المعنى اولديغى
اعتباريله در واكر من لفظى بلانون اولان الذى معناسنه اولورسه
ساحته قولنده اولان ضمير من كلمه سنك لفظى اعتباريله بلاتكلف

من

من كلمه سنه راجع اولور لكن كل كلمه سى تقدير اولنوب (ياخير الذين
يمم ياخود (ياخير كل الذى يمم العافون ديمك اولور (درة المضيئه
اى ياخير الذين يمم او ياخير الذى يمم ديو تفسير ايدر قوله يمم فعل
ماضيدر تشديد ايله امم يمم كلور ام قصد معناسنه در قوله تعالى
(فتيمموا صعيدا طيبا) بيورلمشد عافون اسم فاعلدر عافك جمعيدر
اعلالى غاز وغازون كبيد رعافى سائل ديمكدر اصل لغتده عاف
خالى معناسنه در سائل تهى دست اولمغله عاف ديمشلر در جمع
مذكر سالمك حالت رفعى واو ايله اولمغله عافون كلمه سى يمم فعلنك
فاعليدر يمم جمله سى من موصولك صله سيدر من مع صلته ياخير
كلمه سنك مضاف اليهيدر ساحته لفظا منصوب يمم فعلنك مفعوليدر
ضميره مضافدر ضمير من موصوله راجعدر شراح ساحة الدار
فناها ديمشلر (وانقوايده فنا لغتده اوز جانبنده اولان ميدانه ديرلر
ديديكى اوزه بومقامده مراد خانه نك قپوسى اوكنده اولان ميداندر كه
باب كرمده سائللرك وضعفانك (ملجاء تذلل وسؤالريدر سعيا يمم
فعلنك فاعلى اولان عافون كلمه سندن حالدر (سعى سرعتله
يورمكه ديرلر ساعين فى المشى ديمك اولور (قال المصنف عليه
الرحمه سعيا حال من الفاعل بمعنى عدوا من قولهم سعى رجل سعيا
عدا عدوا ياخود محذوف يسعون فعلنك مفعول مطلقيدر يسعون
سعيا تقديرنده اولوب جمله سى فاعلدن حال واقع اولور قوله وفوق
واو عاطفه در نصبله محذوف راكبين ياخود كائنين كلمه سنك
ظرفيدر كه راكبين جمله سى سعيا اوزرينه معطوف اولدقده يمم
العافون حال كونهم راكبين فوق الخ تقديرنده در زيرا معطوف
معطوف عليهك حكمنده اولمغله معطوف دخى معناده حال اولور
متون لفظى فوقك مضاف اليهيدر (متون متنك جمعيدر متن
تركيده ارقه دركه عربيده ظهر ديرلر (اينق بتقديم الياء على النون
وبفتح الهمزة وسكون الياء وضم النون ناقه نك جمعيدر اينق
اصلنده انوق ايدى افعل وزننده در واو اوزره ضمه ثقيل اولمغله
قلب مكان اولنوب واو نون اوزرينه تقديم اولندن صكره اونق
اولور تخفيف ايچون واو يايه قلب اولندى اينق اولدى قوله الرسم

جر ایله اینق کلمه‌سنك صفتیدر رسم عنق وزننده رسومك جمعیدر
(نته کیم رسل رسولك جمعی اولدیغی کبی (شارح شیخ زاده الرسوم
هی الناقة التی یؤثر فوق الارض من شدة الوطی والتی یبقی علی
السیر یوما ولیلة دیمش (ایمدی بو صفت ایله متصف اولان ناقه‌یه
قوت سیر وسرعت لازم کلمکله اینق الرسم لفظیله اشبو معنای
لازمی اولان قوت سیر وسرعت مشی معناسی بطریق الکنایه
مراد در زیرا کنایه لفظ یراد به لازم معناه ایله تعریف اولنمشدر
(محصول معنای عبارت بیت) ای اول ذواتك که انلرك سائللر
ماشیا وکمی قوی السیر وسریع المشی اولان دوه‌لرك ارقه‌سنه
راکب اولدقلری حالده پیشکاه باب دولتنی قصد ایدرلر ای اول
ذواتك خیرلوسی سریت من حرم الخ تقدیرنده در یعنی سائللر
کمال شوق وامید عنایت واحساندن ناشی سرعت ایله ماشیا
وراکبا درکاه سعادتنی قصد وارزوا ایلدکلری ذوات کریم الشانك
ای خیرلوسی محبوب خدا سریت من حرم الی حرم جواب ندادر
لکن ناظمك عافون قولیله سائللردن مرادی جر وسؤال اربابندن
اولان سائللر دکلدر بلکه مفلس خیر اعمال وتهی دستان سرمایهٔ
حسنات اولان بزم کبی مجرم روسیهلردر که (ملا جامی قدس سره
السامی کمر بند عزم زیارت اولدقده (بیت) محمل رحلت ببند ای
ساربان کز شوق یار (می کشد هردم برویم قطره های خون قطار)
دیدیکی کفتهٔ کریه خیزه ماصدق قافلهٔ شوق واشتیاق ایله زیارته
عزیمت وعتبهٔ علیهٔ حرم روضهٔ مطهره‌یه یعنی درکاه والای
رسول اللهه یوز سوروب واصل سر منزل سعادت دارین اولمغله
پیاده وسوار صرف قدرت واستطاعت بلکه طرف طرف بذل
نقدینهٔ جانله ازدحام وقصد وتوجه ایدرلر کما قال الله تعالی (یأتوك
رجالا وعلی کل ضامر یأتین من کل فج عمیق (نته کیم روزنهٔ دل
بیقراری مهب هوای حجاز اولان عشاق زوار بی آرامدن چلبی
زاده علیه الرحمه مدینهٔ منوره قضاسیله بکام ورو براه عزیمت
* اولدقده دیمشدر شعر *

ای ساربان زمامی چك سمت کوی یاره
ویرانه دلده زیرا یر قالمدی قراره

بیم ظلام شبدن اولمه صقین وهمناك
آه شراره بارم حاجتمی قور نهاره

آزرده پای اولورسه جمازه‌ك ایلیم فرش
دیباجهٔ جبینم شوق ایله رهکذاره

ای ساربان مشفق هیچ اولمدکی عاشق
آهسته رولك ایمه رحم ایلیوب بوزاره

بن دردمند عشقم بریرده قلمم آرام
تا واصل اولینجه سرحد کوی یاره

اول کوی جانفزا کیم اهل نظرده کشمز
بر سنك ریزه‌سینی بیك در شاهواره

اول کوی عرش رتبت کیم خاك عطرناکن
ماالشکر ایلمش حق پیشانیٔ کباره

دار السکینه یعنی شهر مدینه کاولدر
عز وشرفله مأوی سلطان کامکاره

سلطان ملك سرمد محبوب حق محمد
کیم قوللغی شرفدر شاهان تاجداره

ای جمله عالمینه محضا عطاسی حقك
سندن اولورا واورسه عاصم فقیره چاره

* * تخمیس * *

جهان صفا ایله ساعیٔ درکهك همه سو
حریم کعبهٔ مقصوده اولدیلر رخسو
اوسمته قافلهٔ اهل مطلب ایتدی غلو
یا خیر من یمم العافون ساحته
(سعیا وفوق متون الاینق الرسم)

ومن هو ال مفاعلن آیة ال فاعلن کبری لمع مستفعلن تبر فعلن
ومن هون مفاعلن نعمة ال فاعلن عظمی لمغ مستفعلن تنم فعلن
(ومن هو الآیة الکبری لمعتبر) (ومن هو النعمة العظمی لمغتنم)

ناظم علیه الرحمه بیت سابقده ذکر اولندیغی اوزره سر مستئ
رحیق عشق محمدی علیه السلام ایله کمال شوقندن بو بیت انشادنده
دخی کندوینی حضور دولت سلطان رسالت پناهده تخییل ایدوب
غیبدن خطابه التفات طریقه سیله بیت اولده اولان منادی اوزره
عطفله و یاخود حرف ندای مقدر ایله بیوررلر که (قوله ومن هو الایة
من موصوله در هو ضمیر منفصل مبنی محلا مرفوع مبتدادر الایة لفظا
مرفوع خبریدر جمله سی من کلمه سنك صله سیدر صله جمله سی
بیت سابقده مذکور اولان منادی اوزرینه معطوفدر و یامن
هو الایة الکبری تقدیرنده در (مبتدا ایله خبر بیننده تذکیرا وتأنیثا
مطابقت شرط ایکن خبر واقع اولان آیت مؤنثدر ومن هی الایة
الکبری دیمك استرایدی دیو سؤال کلمز زیرا قاعده درکه اذا وقع
الضمیر بین المذکر والمؤنث یجوز فیه الوجهان باعتبارین دیمشلردر
(آیت لغتده علامتدر دلیل ومعرف معناسنه دخی اطلاق اولنور
و بو مقامده دلیل معناسنه در (قوله الکبری اکبرك مؤنثیدر تقدیرا
مرفوع آیتك صفتیدر (قوله لمعتبر جار مجرور آیت کلمه سنك معنای
وصفیسی اعتباریله آیت کلمه سنه متعلقدر یاخود جار مجرور کائنا
محذوفنه متعلق اولوب آیت لفظندن حالدر (معتبر اسم فاعلدر
متأمل کامل معناسنه در (شارح درة المضیئه دیمش که المعتبر
دیمك عموم اوزره هر معتبر دیمکدر زیرا نکره سیاق نفیده واقع
اولسه لا رجل فی الدار کبی عموم افاده ایلدیکی کبی نکره اثباتده
دخی عموم افاده ایدر کقوله تعالی (علمت نفس ماقدمت) ای کل
نفس کبی که نفس نکره در بو مقامده لمعتبر لمستدل دیمکدر (معلوم
اوله که شراح بو مقامده معتبر ایله مراد مستدلدر آیت دلیل دیمکدر
دلیل اولان آیت کبرادن مراد ذات فخر کائنات علیه الصلاة
والسلامدرکه وجود حقه دلیلدر دیمشلر لکن نه صورت ایله دلیل
اولور کرکی کبی تفصیل ایتمشلر (بو حقیر ناتوان ایکی وجهله
عاجزانه بیانه مبادرت ایدر وجه اول حکما اثبات وجود واجبده
دیمشلرکه استدللنا بوجود الواجب بانه لاشك فی وجود موجود
فهذه الموجود معلوم موجود بالضرورة فذلك الموجود ان قلت

انه واجب ثبت المطلوب وان قلت انه ممکن فالممکن محتاج الی العلة
فالعلة ان قلت انها واجب ثبت المطلوب وان قلت انه ممکن یتسلسل
وینتهی آخرا الی الواجب (ایمدی وجود واجبی اثبات ایچون
حکمانك ایراد ایلدکلری لاشك فی وجود موجود کلاملرنده اولان
موجودی (ناظم علیه الرحمه تبرکا ذات محمد علیه الصلاة والسلامی
فرض ایدوب لمعتبر قولیله معتبردن مراد وجود حقه استدلال
مراد ایدن کیمسنه در (ایمدی اویله مستدله وجود محمدی علیه السلام
آیت کبری و دلیل اولدیغنه ناظم هو الآیة الکبری لمعتبر قولیله
مذهب حکما اوزره استدلاله اشارت ایدر دیمك ممکندر بوندن
ماعدا (شارح شیخ زاده وکونه آیة الکبری یظهر للفطن مما سبق
من بیان صفاته ومما یأتی من شرح کمالاته دیدیکی اوزره ذات
کریم سلطان المرسلین علیه الصلاة والسلام افندیمزك (انك لعلی
خلق عظیم) آیت کریمه سی مفادنجه مستجمع اولدیغی جلائل
صفات وکمال مکارم اخلاق کریمه لریکه ناظم ماسبقده وآتیده
خلقا وخلقا نهایت مرتبه ده احراز ملاحت وحسن وکمالات
بیوردقلرینی وسائر محاسن اخلاق ومدایح جلیله لرنی امکانی قدر
انشاد ایله تعداد ایتمش ایدی ایمدی (بیت) صورتکر جمال تو بنهاد
نقطهٔ (از بهر امتحان قلم آفتاب شد) مصداقنجه اویله اوصاف عظیمه
ومدایح جلیله نك مظهری وسپهر حسن وجمالك شمس انوری اولان
ذاتك لاشك بر صانعی وموجدی اولدیغنه واول موجد صانع دخی نه
رتبه قدرت کامله صاحبی اولدیغنه ذات محمدی علیه الصلاة والسلام
کذلك دلیل واضح اولور بیت نقاش صنعی نقشدن آگاه اولان بیلور
قدر جمالی عارف بالله اولان بیلور) ایمدی بو ایکی صورتده وجود
محمدی هم واجب تعالینك وجودنه وهم صفات کمال ایله اتصافنه
مستدل ایچون دلیل اولور (وجه ثانی سر رشتهٔ نور الهی اولان
ذات محمدیه یه تعبید قلنان علوم اولین وآخرینی جامع وحکمت عقلیه
وشرعیه یی محتوی افراد بشردن بر احدك مظهر اولمدیغی
فیوضات الهیه شهادتندن غیری دعوای نبوتلرینی مصدق
کندودن ظهور ایدن خوارق عادت مقوله سی معجزات باهرات ایله

طرف حقدن مبعوث پیغمبر باهر البینات اولدیغی مثبت ومسلم اولمغله فرستادهٔ خدای متعال اولان بویله نبی عصمت قرینده احتمال کذب وافترا محالاتدن اولغین واجب الوجود اولان معبود بالحق جل وعلی موجوددر وقرآن کریم کلام حقدر دیو ویردیکی خبرلر جمله صادق وواقعه مطابق اولمق اقتضا ایتدیکنه بناء ذات محمدی بووجهله دخی وجود حقه دلیل بلکه دلیل ناطق و آیت کبری اولدیغی ظاهردر (کما قال الله تعالی للنبی صلی الله علیه وسلم (وانك لتهدی الی صراط مستقیم) (پس ناظم لمعتبر دیدیکی اوزره ذات محمدیه صوری ومعنوی بصر و بصیرت ایله نظر وفکر وتأمل ایدن ارباب نظر واعتبار ایچون پیغمبر آخر الزمان علیه الصلاة و السلام حضرتلری بالاده تفصیل اولندیغی اوزره دلیل وآیت کبری اولمش اولور (نته کیم شارح مصنفك علیه الرحمه دیمشدر که یشیر الناظم الی ان ذات الحضرة اعظم الدلائل علی الحق سبحانه و تعالی بالنسبة الی المعتبرین ای مستبصرین الذین انفتح ابواب بواطنهم بنور الاستدلال بالدلائل علی وجود الحق تعالی و تقدس (قال شیخزاده و المراد من المعتبر المستدل علی وجود الحق تعالی وعلی دینه الحق الممیز بین الحق و الباطل (قوله ومن هو النعمة واو عاطفهدر من کذلك موصولهدر هو النعمة مبتدا و خبردر جملهسی من موصولك صلهسیدر من مع صلته جملهسی مصراع اولده اولان من هو اوزرینه معطوفدر اشبو بیتده مصراع اولده مصراع ثانیده اولان ضمیر فصل ادات قصردندر کذلك مسند معرف اولمق مسند الیهه مسندك قصرنی افاده ایتمکله آیت کبری اولمق ونعمت عظمی اولمق پیغمبریمز علیه الصلاة والسلامه مقصور اولدیغی مفید اولور نعمت منعم به معناسنهدر (شارح حنفی واما کونه صلی الله علیه وسلم النعمة العظمی فلان النعمة قد یطلق علی المنعم به ولم ینعم علی عباده بنعمة اعظم مما انعم به ای برسول الله صلی الله علیه وسلم علیهم بارسال سید المرسلین الذی ارسل رحمة للعالمین وذلك فان عظم النعمة بحسب عظم فائدتها ولا فائدة اتم من نعمة الاسلام الذی

یترتب علیه سعادة الدارین ومن عدمه یترتب عذاب الابدی وهو صلی الله علیه وسلم سبب لهذه النعمة العظمی والسبب للنعمة العظمی نعمة عظمی دیمشدر قوله عظمی اسم تفضیلدر اعظمك مؤنثیدر تقدیرا مرفوع نعمتك صفتیدر (لمغتنم جار مجرور نعمة قولنه متعلقدر مغتنم اسم فاعلدر غنیمت طوتوجی ومنتفع اولیجی معناسنهدر دیمشلر (صاحب الدرة الاغتنام اخذ الشیء غنیمة دیمش (شارح مصنفك والمغتنم اغتنمه ای عده غنیمة دیو معنی ویرر لکن استعمالاتده اغتنام برشیئی غنیمت بیلمك یعنی انده کندویه منفعت وفائدهٔ کثیره بیلمك معنالرینه اطلاق واستعمال اولنور (محصول معنای عبارت بیت) ای وجود حقه مستدل ومتأمل ایچون دلیل وآیت کبری اولان ودخی مغتنم ایچون یعنی منفعت وکندویه فوائد کثیرهیی بولیجی ایچون نعمت عظمی اولان ای ذات جلیل الشان سریت من حرم لیلا الی حرم دیمك اولور پیغمبر آخر الزمان علیه الصلاة والسلام افندیمزك وجود حقه وصفات کمالهنه وجهله آیت کبری ودلیل ناطق صحیح المقدمات اولدیغی ونه کونه نعمت عظمی ایدوکی بالاده علی قدر الطاقة افاده وتفصیل اولنمشدی تکراره احتیاج یوقدر (وفی البیت من البدیع من التشطیر والترصیع والاستعارة والترشیح

* * تخمیس * *

*چیقوب همان یالکز قدرتیله مقتدرن *

چیقردی خارجه دعوای بعث مستترن

* که ذاتی اعظمیدر معجزات مشتهرن*

* ومن هو الآیة الکبری لمعتبر*

ومن هو النعمة العظمی لمغتنم

سریت من مفاعلن حرم فعلن لیلا الی مستفعلن حرم فعلن

کما سری ال مفاعلن بدر فی فاعلن داج من الظ مستفعلن ظلم فعلن

(سریت من حرم لیلا الی حرم) (کما سری البدر فی داج من الظلم)

(سریت فعل ماضی مخاطبدر بیت متقدمده منادی اولان سرور کائنات علیه افضل التحیات بو بیتده مخاطبدر که تاء خطاب سریت

فعلنك فاعليدر جمله سی بيت اسبقده اولان حرف ندانك جوابيدر
سری يسری ايكنجی بابدندر سری دن مشتقدر سری كيجه ايله يورمكدر
(شراح يقال سريت سری و مسری واسريت اذا سرت ليلا
فكلها بمعنی واحد ديمشلر (من حرم من ابتدائيه در جار مجرور سريت
فعلنه متعلقدر حرمدن مراد مسجد حرامدر كه بعض اشياء مباحه
حرم مكهٔ مكرمه ده حرام قلنمشدر قطع شجر و كميسه يه تعرض
اولنمق كبی مثلا جانی و قاتل دخی حرم شريفه داخل اولدقده
تعرض اولنماز وجه تسميه بودر (شارح حنفی والحرام الموضع
الذی اوجب الشارع احترامه وحرم فيه علی الناس ان يأتوا فيه
بما يدل علی هتك الحرم والمراد بالحرم مكة و بيت المقدس وان لم
يكن له حرم ديمش (قوله ليلا سريت فعلنك ظرفيدر يعنی مفعول
فيهيدر ليلا بحسب العوامل معرب اولان ظروف زمان محدوددندر
سری چونكه كيجه يورمكدر ليلا تأكيد اولور سريت امس ليلا
وسقاه ماء استعمالاتی كبی زيرا مطلقا سقی لغتده ماء ايله سقيه ديرلر
(ايمدی ماء لفظی تأكيد اولور (الی حرم كذلك جار مجرور سريت
فعلنه متعلقدر بو بيتده حرم ثانی ايله مراد مسجد اقصادر زيرا
مسجد اقصاده حرم يوقدر (ناظم رحمه الله مسجد اقصانك عند الله
وعند الناس حرمتنه نظرله مسجد اقصايه حرم اطلاق ايتمش
ونكره بعينه اعاده اولنسه ثانی اولك غيری اولور بو قاعده يه
بناء حرم لفظنی ايكی محلده نكره كتوروب حرم ثانی حرم اوله
مغاير اولديغنه اشارت مراد ايتمشدر ديمشلر (شارح بو مصراع
دلالتده (سبحان الذی اسری بعبده ليلا من المسجد الحرام
الی المسجد الاقصی) آيت كريمه سندن اقتباسدن خالی د كلدر
ديديلر (كما سری كاف مثل معناسنه در ما مصدريه در سری رمی
كبی فعل ماضی در (قوله البدر فاعليدر جمله سی تاويل مصدرده
مثل كلمه سنك مضاف اليهيدر مثل كلمه سی سريت فعلنك مفعول
مطلق اولان محذوف سيرا كلمه سنك صفتيدر قمره اون دردنجی
كيجه سنده بدر ديرلر (بعض شراح سمی القمر بدرا لتمامه وكمال
نوره ديمش (فی داج جار مجرور سريت فعلنه متعلقدر داج اسم

فاعلدر اصلنده داجی ايدی قاض اعلالی كبی اعلال اولنور (قال
المصنفك قوله داج ای ظلمة من الدجية وهی الظلمة دجی قراكلق
معناسنه در يقال داج الليل اذا اظلم ديمش (قوله من الظلم ضم ظا وفتح
لام ايله ظلمتك جمعيدر محذوف كائن كلمه سنه متعلق اولوب داجك
صفتيدر (شارح مشار اليه قوله من الظلم تأكيد داج ای فی ظلمة
معدودة من جملة الظلم و الظلمة خلاف النور و نسبة سراه
عليه الصلاة والسلام بسری البدر يتضمن سرعة السير وقطع
المنازل علی الكيفية المخصوصة والانارة ديمش لكن اشبو تشبيهده
اولان وجه شبه كه انواردر مشبه اولان صاحب سعادت افنديمزده
زياده واقوادر لكن قاعده بودر كه وجه شبه مشبه بهده زياده
اولمقدر ديو سؤال كلمز زيرا قلب تشبيه مقوله سندندر كه بلاغتدن
معدوددر ابيات قصيده دن ما سبقده (كالدهر فی ترف والبدر فی شرف
بيتنده تفصيل اولنمشدر (شارح شيخ زاده بو مقامده ديمشدر كه
يشير الناظم الی اعجب امر فی الامور جری بين الله و بين افضل
خلقه واخص عباده واحبهم اليه واعظمهم قدرا واعلاهم رتبة
وهو قوله سبحانه وتعالی (سبحان الذی اسری بعبده ليلا) واشار
الی حرية نبينا صلی الله تعالی عليه وسلم عن عبودية الموجودات
بوساطة فيض التجليات وخروجه عن قيد رق وجوده بجذبات
جناب الاحدية حيث اضاف سبحانه تعالی الفعل الی ذاته عز وجل
وقال (اسری) ولم يقل سری فلم يضيف الفعل اليه عليه الصلاة
والسلام بخلاف ما قال فی معراج موسی عليه السلام حيث اضاف
المجئ اليه وقال عز وجل (فلما جاء موسی لميقاتنا) اشعارا لبقاء اسمه
ورسمه انتهی (محصول معنای عبارت بيت) ای متأمل ومستدل
ايچون دليل اكبر وآيت كبری اولان ذات جليل الشان كيجه ده
حرم مكه دن مسجد اقصايه سير ايلدك بدرك ظلمتدن اولان
قرا كلقده سير ايلديكی كبی يعنی يا رسول الله سن بو دعوت حقك
وسعادت عظمانك مظهری سين بو توقير وتشريف سا كه مخصوص
اولدی انبيادن برينه ميسر اولمدی ديمك ايله مدايح مراد ايدر

** تخميس **

* عزيمتن طو يحق اجدى باب مغتنمن *

* يرايتدى مقصداقصى حريم محترمن *

* بولوب اوبرج شرف سعد اكبرعظمن *

* سريت من حرم ليلا الى حرم *

* كماسرى البدر فى داج من الظلم *

وبت ترمفاعلن قى الى فاعلن ان نلت من مستفعلن زلة فعلن
من قاب قو مستفعلن سين لم فاعلن تدرك ولم مستفعلن ترم فعلن
(وبت ترقى الى ان نلت منزلة) (من قاب قوسين لم تدرك ولم ترم)
قوله وبت واو عاطفه در بت افعال ناقصه دندر كه لتقرير الفاعل على
وصف ايله نحات تعريف ايتمشدر بت بانك كسريله فعل ماضى
مخاطبدر بعت وزننده در اصلى بييت در بعت فعلنك اعلالى كبى
اعلال اولنور بات يبيت بيوتا كلور كه كيجه اشلمكه ديرلر فلان بات
لفعل كذا اذافعله ليلا وفلان يظل يفعل كذا اذا فعله نهارا ديو.
معنى ويررلر (نته كيم تعب ومحنت روز كار ايله جاندن اوصانمش
بردردمند ديمشدر (بيت) اظل ارعى وابيت اطحن (والموت من بعض
الحياة اهون) عر بستانده طحن الدكرمنى ايله اكثريا كيجه لرده
اولور اظل كاهى صار معناسنده دخى استعمال اولنور (بت فعلنده
ضمير مخاطب اسميدر جمله سى حرف ندانك خبرى اولان بيت اولده
مذكور سريت كلمه سى اوزرينه معطوفدر (ترقى رقى يرقى رقيدن رضى
يرضى ترضى كبى فعل مضارع مخاطبدر ترقى صعد معناسنه اولان
رقيدن ترقى كلمه سى چيقدك صعود ايتدك ديمكدر ترقى فعلى وفاعل
جمله سى محلا منصوب بت فعلنك خبريدر بو صورتده بت افعال
ناقصه دن اولوب صار معناسنه در افعال ناقصه نك معناسى فاعلى ايله
تمام اولمديغندن ناقصه تسميه اولنمشدر مثلا كان زيد ديمك زيد
اولدى ديمكدر معنى تام اولماز كه زيد نه اولدى غنى مى اولدى
يوخسه عالم مى ياخود منصبمى اولدى معلوم دكلدر تا كه مفعولى
كلورسه معنى تام اولوب منفهم اولور (بعض شراح بت تامه در
بو صورتده ترقى جمله سى بت فعلنك فاعلندن حال اولور زيرا افعال
ناقصه تامه اولدقده فاعل ايله اكتفى ايدر مفعول اولمغه حاجت

يوقدر مثلا كان كلمه سى ثبت ووقع معناسنه اولوردیمش قوله الى ان نلت
حرف جر انتهاء غايت ايچوندر ان مصدريه در نلت ايكنجى بابدن
نال ينال كلور اصلى نيلت در خاف اصلى خوفت كبى اعلال اولنور
معناسى سن نائل اولدك يعنى واصل اولدك وبولدك ديمكدر نلت
فعل ماضى مخاطبدر مع فاعله جمله سى تأويل مفردده ترقى فعلنه
متعلقدر منزلة نلت فعلنك مفعوليدر منزلة مرتبة عظيمة ديمكدر
قوله من قاب قوسين جار مجرور ظرف مستقردر يعنى محذوف كائن
كلمه سنه متعلقدر قاب مقدار معناسنه در قوسين لفظنه مضافدر
قوسين قوسك تثنيه سيدر ناظمك من قاب قوسين كلامنك معناسى
انلرك بينى ايكى قوس مقدارندندر ديمكدر يعنى بينلرى غايت
قريبدر ديمك اولور واكر قاب لفظى نصبله اوقورسه ناظمك من
قاب قوسين كلامنده لفظى مراد اولوب قرأن كريمده اولان قاب
قوسين آيتندن ديمك اولور (نته كيم تفصيلى كلور قاب قوسين
عندالعرب غايت قربدن عبارت اولديغى (شارح درة المضيئه
وهذا عبارة عن غاية القرب عندالعرب وكانت العرب يعبر عن
قرب المسافة بالقوس والقوسين وهذا اشارة الى الآية الكريمة
(فكان قاب قوسين او ادنى) ولهذا قيل يقرأ قاب بالنصب
على الحكاية اى انه عليه السلام كان فى قربه الى الله تعالى مقدار
قوسين اواقل من ذلك ديمش (شارح مصنفك عليه الرحمه قاب
قوسين كلامنك بو معناده عربك استعمالنك اصلنى ومناسنى
بو وجهله تفصيل ايدركه قوله منزلة المنزلة الرتبة من قاب قوسين
بيان لتلك المنزلة والقاب القدر (والقوس معروف مذكر ومؤنث
فالباء من قاب مفتوحة على انه حكاية عما وقع فى التنزيل واشارة الى
قوله تعالى (فكان قاب قوسين اوادنى) قال صاحب الكشاف
التقدير فكان مقدار مسافة قربه قدر قوسين هذه الاضافات
محذوف ثم قال القاب المقدار فاختلف المفسرون فى القوسين
فجمهور ائمة التفسير على ان المراد بالقوس ماهو المعروف وهوما
يرمى به ثم اشتغلوا بيان وجه التقدير بقوسين قالوا ان الخليفتين
كانا اذا اراد اعقدا لصقا بين قوسيهما يشيران الى تظاهر هما

فذلك مبنى على عادة العرب وذهب بعضهم الى ان المراد بالقوس
الذراع اذالقوس مايقاس به ثم اختلفوا فى مرجع ضمير قوله تعالى
(فكان منهم من يقول هو جبريل عليه السلام اى كان مقدار
مسافة قرب جبريل من محمد عليه الصلاة والسلام والاكثرون
على ان المعنى كان مسافة قرب محمد عليه الصلاة والسلام من ربه
تعالى عز وجل ومبنى كلام الناظم على هذا فعلى هذا فمعنى الدنو
دنو الالفة لادنو الذاتية ودنو الاكرام لادنو الاجسام ودنو الوصال
لادنو الاتصال ديمش (ايمدى بو تحريراتدن منفهم اولديكه ناظمك
من قاب قوسين كلامنده اولان قاب لفظى من ايله مجرور قرائت
اولنورسه ديمك اولور كه اول رتبه ومنزله قاب قوسين دن ايدى
يعنى حقه مقدار قوسين ايدى (خلاصه يعنى حقه غايت قريب
ايدى اول منزله ديمك اولورا كر سالف الذكر قاب كلمه سى فتح ايله
قرائت اولنورسه قرآن كريمده اولان (قاب قوسين) آيت
كريمه سى مراد اولور كه قاب فتحله اولوب آيت كريمه نك نظم
ومعناسى مراد اوله يعنى اول رتبه ومنزله قرآنده اولان (قاب
قوسين) دن ايدى ديمك اولور قرآن كريمده اولان (قاب قوسين)
آيت كريمه سنك نه ديمكدر معناسى (كشافدن نقل ايله شراحك
تفصيلندن بالاده معلوم اولمش اولدى فارجع اليه (قوله لم تدرك
مجهول صيغه سى اوزره فعل مضارعدر تحتنده قائممقام فاعلى
ضمير منزلة لفظنه راجعدر تدرك جمله سى منزلة كلمه سنك صفتيدر
(تدرك ادراكدندر ادراك برشيئه وصول واوشيئى احرازدر حتى عقلك
برمعلومه وصول واستحضارينه ادراك ديرلر لم تدرك ديمك اول رتبهٔ
جليله برمنزله دركه براحد انى ادراك ايتممشدر ديمك اولور يعنى
وصول واكه نائل اولوب اول رتبه يى كيمسه احراز ايتممشدر ياخود
برمنزلهٔ جليله دركه تصوردن خارج اولمغله ادراك اولنماز (ايمدى
بو صورت ثانيه ده اول رتبهٔ جليله طلب اولنممق دخى لازم كلور
زيرا برتبه يى طلب بهر حال قبل الطلب تصوره وادرا كه توقف
ايدر زيرا مجهول مطلق طلب محالدر ديرلر (نتـه كيم منطقده
مبيندر كه برشيئه شروع اوشيئى وجه ما ايله تصوره توقف ايدر

زيرا مجهول مطلق طلب وتصور محالدر ديديلر (قوله ولم ترم رام
يروم دندر ترام فعلى تقام كبيدر لم جازم كلمكله لم ترم اولدى لم ترم
اصلنده تروم ايدى تقوم كبى اعلال اولنمشدر لم ترم لم تطلب
معناسنه در يعنى اول منزلهٔ عاليه برتبهٔ ساميه دركه هر كس اكه
وصول واحراز حدى اولمديغى بيلوب انى طلب قيدنده اولمغله
اول منزله طلب اولنممشدر مثلا سرير سلطنتى پادشاهدن غيرى
كيم طلبده اولور كيمسه طلب غائله سنده اولماز (شارح درة المضيئه
خلاصهٔ معناده ديمش كه والمعنى صرت راقيا الى المنازل العلية
والمقامات السنية حتى وصلت الى (قاب قوسين) فى القرب من
الحق سبحانه وتعالى وهذه المنزلة لم تكن مدركة ولامطلوبة
لغيرك لعزتها وشرافتها ايها النبى العربى صلى الله تعالى عليك
وعلى جميع المرسلين بعض شراح بو وجهله معنى ويرمش كه كما قال
(والمعنى وكنت فى ليلة المعراج تصعد فى المصاعد العلية وتخترق
السموات السبع الى ان وصلت منزلة جليلة هى قدر قرب قوسين
لم تدرك المنزلة بالمكاسب الاجتهادية من الفضائل العلمية بل
المواهب اللدنية ولم تطلب تلك المرتبة لغيره صلى الله عليه وسلم
من الانبياء عليهم السلام والمراد من قاب النبى عليه الصلاة
والسلام الى الله تعالى بقدر القوسين قرب المرتبة والكرامة لاقرب
المكان والمسافة لانه تعالى منزه عنه وقد رأيت فى بعض الحواشى
التعبير عن القرب بقدر القوسين على عادة العرب يعنى اذا ارادوا احد
منهم ان يحقق المحبة مع الآخر يضع قوسه عند قوس الآخر
ليعلم كمال المحبة بينهما (شارح حنفى بو وجهله مآل معنايى اختيار
ايلمش (كما قال انك صرت تترقى من درجة الى درجة من درجات
الكمال وتقطع حجابا بعد حجاب من حجب الكبرياء والجلال حتى
انتهت الى مقام تقصر عنها الهمم العوالى وسرت من القرب
فى المقام القدسى بعد التجرد عن المنزل الانسى الى المرتبة
اللاهوتية والحضرة الجبروتية وذلك هو المنزل الاسنى الذى
لم يسعه فيه ملك مقرب ولانبى مرسل وهو مقام الفناء الذى اختص به
من سائر الانبياء انتهى (محصول معناى بيت) يارسول الله سن قاب

قوسيندن منزلهٔ عاليه ورتبهٔ جليله يه نائل اولنجه ترقى ايلدك كه
براحد اول منزلى نه ادراك ايتدى ونه طلب ايتمشدر زيرا اول رتبهٔ
جليله برمنزله در كه هركس حدينى بيلوب اول رتبه يه طالب اولماز
ديمك مآلنده اوله بومعنى بت كلمه سى ناقصه اولوب صرت معناسنه
اولديغنه اعتبار ايله در (امابت فعلى تامه اولورسه ترقى جمله سى
فعلنك فاعلندن حال اولديغنه نظرا كماسبق بيانه معنى ديمك
اولوركه يا رسول الله دخى سن قاب قوسيندن منزلهٔ ساميه يه
نائل اولنجه يه دك ترقى ايلديكك حالده كيجه لدك يعنى ليلهٔ معراجده
اولدك اويله برمنزله ورتبهٔ جليله يه كه اول منزله يى نه كيمسه احراز
وادراك ايلمش ونه براحد طلب ايتمشدر زيرا هركس كندوحدين
بيلوب اول رتبه نك لايق اولمديغنى فهم ايتمكله براحد طالب اولممشدر
واقعا جناب كبريايه غايت قرب اولان مقام قاب قوسينى حبيب
خدا پيغمبريمز عليه الصلاة والسلامدن غيرى كيم ادراك واحراز
ايدر وكيم طلب ايدر بهرحال ادب مانع جرئت طلبدر غايت
قرب حقه ديمكدر بركره ملاحظه اولنسه حبيبته مخصوصه
برمقام قربدركه اندن مقدار قوسين ايله تعبير اولنمش يعنى هومقدار
مسافهٔ قرب محمد من ربه ايله مفسرين عظام معناى جليلنى تفسير
ايدرلر (شارح درة المضيئه عليه الرحمه فائدهٔ جليله اولمق اوزره
ذكر ايدر كه اختلف العلماء عليهم الرحمه فى رؤيته صلى الله عليه وسلم
ربه تبارك وتعالى ليلة المعراج فانكرت العايشة رضى الله عنها
وروى عن عباس رضى الله عنه انه رآه بعينه وعن ابى ذر رضى الله
عنه قال سئلت رسول الله صلى الله عليه وسلم هل رأيت ربك قال
نورانى اراه فله نور بالتنوين وانى بفتح الهمزة و تشديد النون
المفتوحة (واراه بفتح الهمزة هكذا رواه جميع الرواة ومعناه حجابه
نور فكيف اراه اى النور منعنى من الرؤية كما جرت العادة باغشاء
الانوار الابصار وفى رواية اخرى رأيت نورا

* * تخميس * *

* تجليات ايله نور مجسم اولدكسن *

* بعيد اولورمى بجرسك نوله فلكلردن *

* چونوردرك عقول منزلك اولوب روشن *

* وبت ترقى الى ان نلت منزلة *

* من قاب قوسين لم تدرك ولم ترم *

وقدمت مفاعلن ك جمى فعلن ع الانبيا مستفعلن ءبها فعلن
والرسل نق مستفعلن ديم مخ فاعلن دوم على مستفعلن خدم فعلن
(وقدمتك جميع الانبياء بها) (والرسل تقديم مخدوم على خدم)
قوله وقدمتك واو عاطفه در قدمت فعل ماضى مؤنثدر كاف خطاب
مبنى محلا منصوب قدمت فعلنك مفعوليدر خطاب سرور كائنات
عليه الصلاة والسلام افنديمزه در قدم فعلى كاهى لازم استعمال
اولنور تقدم معناسنه اولور (شارح شيخ زاده ومنه مقدمة الكتاب
ديمش وكاهى متعدى استعمال اولنور بومقامده اولديغى كبى قوله
جميع قدمت فعلنك فاعليدر جميع جماعت معناسنه اولمغله فعل
مؤنث اولان قدمت كلمه سنه فاعل اولمشدر (ياخود انبيا جمع اولمغله
كل جمع مؤنث قاعده سنه بناء مضاف اليه اعتباريله جميع كلمه سنه
تأنيث معامله سى اولنمشدر (شارح شيخ زاده وتأنيث الفاعل
باعتبار المضاف اليه كما فى سقطت بعض انامله ديمش يعنى سقطت
فعلنك بعض كلمه سى مضاف اليه اولان انامل دن تأنيث كسب
ايتمكله سقطت فعلنه فاعل اولمشدر يعنى فعل مؤنثه مذكر اولان
بعض كلمه سى فاعل اولدى (بها جار مجرور قدمت فعلنه متعلقدر
بافى معناسنه در صليت بالمسجد كبى ضمير تأنيث منزله كلمه سنه بقعه
اعتباريله ياخود مضمون بيت مقدمه راجعدر مقتداى هداة دين
مبين وقبلة العارفين اولان سلطان المرسلين عليه الصلاة والسلامك
ليلهٔ معراجده مسجد اقصاده ارواح انبياء كرامه عليهم السلام امام
اولدقلرينه ايما اولور (شارح مشار اليه عليه الرحمه والضمير فى بها
راجع الى منزلة والباء للسببية والمعنى قدمتك الانبياء على انفسهم
بتلك المنزلة ديمك اولور ديمش قوله والرسل رفعله قرائت اولنورسه
جميع كلمه سنه معطوف اولور (واكر جرايله اولورسه انبياء لفظى
اوزرينه عطف اولوب عطف الخاص على العام قبيلندن
اولور زيرا رسول خاصدر نبى عامدر كل رسول نبى و بعض النبى

لبس برسول صادقدر رسل رسوللك جمعيدر رسول ايله نبينك
تعريفلری سبقت ايتمشدر تقديم مخدوم تقديم نزع خافضيت اوزره
منصوبدر كتقديم مخدوم ديمكدر ديمشلر تقديم مصدر مجهولدر
قائممقام فاعلی اولان مخدوم لفظنه مضافدر (قوله علی خدم تقديم
كلمه سنه متعلقدر خادمك جمعيدر (مخدوم كلمه سی اول مصدر
مجهولك قائممقام فاعلی اولوب مصدر قائممقام فاعلنه مضاف
اولمش اولور بو صورتده معنی مخدومك خادم اوزرينه تقديم
اولنديغی كبی تقديم اولنور ديمك اولور و مصدرك اصل فاعلی اولان
تقديم ايلين ذات ياخود قوم ياخود ناس مقوله سی متروكدر (بعض
شراح ديمشدر كه تقديم كلمه سی قدمتك فعلنك مفعول مطلق
اولمق جائز دكلدر (زيرا معنی بو صورتده سنی تقديم ايتديلر تقديم
ايتمك ايله ديمك اولور بونك معناسی يوقدر مناسب اولان تقديم
كلمه سی قدمتك فعلنك برمحذوف مفعول مطلقنك مثل لفظی
تقديرايله صفتی اولمقدر تقديری قدمتك الانبياء تقديما مثل تقديم
مخدوم الخ) ديمك اولور (كما قال درة المضيئه قوله تقديم مخدوم
مفعول مطلق لقدمت وفی الاصل صفة لمفعول مطلق ای قدمتك
تقديما كتقديم المخدوم و المصدر مجهول مضاف الی مفعوله القائم
مقام الفاعل وليس مصدرا للفعل المذكور بل ذكر للتشبيه به
اذ التقديم بمعنی التقدم (و المعنی قدمتك جميع الانبياء و الرسل
ليلة المعراج فی سيرك مقام قوسين اوادنی كتقديم المخدوم علی الخدم
(خلاصه تقديم كلمه سی مصدر در ايكی احتمال واراگر مصدر
مجهول اولورسه معنی ديمك اولور كه جميع انبياء سنی تقديم ايتديلر
مخدوم خادم اوزرينه تقديم اولنديغی كبی واگر تقديم كلمه سی
مصدر معلوم اولورسه معنی ديمك اولور كه جميع انبياء سنی تقديم
ايتديلر مخدومی خادم اوزرينه تقديم ايلدكلری كبی (وفی البيت
من البديع مراعات النظير بين الانبياء والرسل وجناس الاشتقاق
بين قدمتك وتقديم مخدوم وخدم

* * تخميس * *

ايدنجه رتبهٔ معراجی ذاتكه اعطا
جنابك ايلدی سيد نبيلره مولا
علو جاهكی فهم ايلدكده سرتابا
وقدمتك جميع الانبياء بها
والرسل تقديم مخدوم علی خدم

وانت تخ مفاعلن ترق الس فعلن سبع الطبا مستفعلن ق بهم فعلن
فی موكب مستفعلن كنت فی فاعلن ها صاحب ال مستفعلن علم فعلن
(وانت تخترق السبع الطباق بهم) (فی موكب كنت فيه صاحب العلم)
قوله وانت واو حاليه در (انت ضمير منفصل مبنی محلا مرفوع مبتدا
تخترق فعل مضارع مخاطب فعل وفاعلدر جمله سی مبتدانك خبريدر
مبتدا مع خبره بيت سابقده اولان قدمتك كلمه سنده كی كاف خطابدن
حالدر (ياخود واو عاطفه ايله قدمت فعلنه معطوفدر جملهٔ اسميه يی
جملهٔ فعليه اوزرينه عطفدن احتراز ايچون حال اولمق مرجحدر
ديمشلر (بو محلده بعض شراح اعرابده تكلف ايدوب قوله تعالی
(وان احد من المشركين استجارك) اعرابی قبيلندن اضمار
علی شريطة التفسير ديمشلر (لكن شيخ زاده و درة المضيئه نك
مختارلری اولا اعراب اولنان وجه مذكوردر (شارح درة المضيئه
تخترق مضارع صيغه سيله ناظمك كتورمسنك سببی بووجهله
بيان ايدر كه آثر المضارع لاحضار صورة تلك الحالة الماضية
العجيبة الشان لان يری السامعين تلك الحالة مع ما فيه من الايماء
الی ان الناظم يخبر عنها عن المشاهدة تنبيها علی قوة اليقين فی ذلك
(و كما قال مصنفك وآثر المضارع علی الماضی مع انه خلاف الظاهر
استحضارا لتلك الصورة البديعة الدالة علی قطع البشر اطباق
السموات المشتملة علی المسافاة البعيدة فی المدة القليلة فان هذا
هو الذی يدل علی كونه رسولا والا فالبشر عاجز عن مثله ديمشلردر
(مخترق خرقدندر خرق يرتمق و قطع ايتمك معناسنه در
(وآنقوليده خرق خانك فتحی وراتك سكونيله بزی يرتمق التخريق
علی وزن التكريم والانخراق يرتلمق دردیمش (السبع تخترق فعلنك
مفعوليدر (قوله الطباق نصبله سبعك صفتيدر طباق طبق لفظنك

جعيدر جبل ايله جبـال كبى ياخود طبقة كلمه سنك جمعيدر رحبة
ورحبات كبى السبع كلمه سنده اولان الف لام عهد خارجيدر قوله
تعـالى (سبع سموات طباقا) آيت كريمه سنده اولان معهود سبع
طباقه اشارتدر يعنى سبع طبقـات اولان سماواتى صاحب المعراج
سرور كائنات عليه الصلاة والسلامك ليلهٔ معراجده دعوت كبرايه
عزيمتلرنده خرق بيور دقـلرينى ذكر اولور (ناظم عليـه الرحمه
تخرق لفظيله فلاسفه‌يى ردوانكار ايتمشدر زيرا حكمتده مفصلدركه
فلاسفه افلاك خرق والتيـام قبول ايتمز ديمشلر انلره تبعيت ايدنلر
معراج سعـادتى انكار ايتديلر زيرا وراى افلاكه عروج ودخول
افلاكى خرقه توقف ايدر افـلاكى خرق ايسه محالدر ديديلر
متكلمين عليهم الرحمه افلاك خرق والتيام قبول ايتديكنى بو وجهله
بيان واثبات ايتمشلردركه اولا افلاك متجانسه اولمغله متماثله اولديغنه
بنـاء متحد الحقيقـه دركه هر برينـه عارض اولمق ممكن اولان
صفت بلاشك آخره دخى عارض اولمق ممكندر ديوب اجسامك
تماثلى ايله افلاك قابل خرق و دخول اولديغنى اثبـات ايتمشلردر
(نته كيم شرح مقاصدده سعد الدين العلامه التماثل هو الاشتراك
فى صفات النفس ومراد هم بصفـات النفس ثبوتيـة يدل على
الوصف بهـا على نفس الذات دون معنى زائد عليها ككون
الجوهر جوهرا وذاتا وشيئـا موجودا ويقابله المعنوى وهى صفة
ثبوتية دالة على معنى زائد على الذات ككون الجوهر حادثا ومتحيزا
ومن لوازم الاشتراك فى الصفات النفسية الاشتراك فيما يجب ويمتنع
ويجوز ويمتنع ديو تفصيل ايتمشدر يعنى صفات نفس كه جوهريه
وذات وجسميـه وغيرها كبى بو صفاتده ايكى شئ مشترك اولسه
اكه متماثلين ديرلر كه حقيقتلرى متحد اولور مثـلا افلاك ايله شجر
كذلك ورق صفات نفسدن اولان جسميتده مشترك اولمغله متحد
بالحقيقتدر بينلرنده تماثل واردر هر برينه عارض اولان صفـات
آخره دخى عارض اولمق ممكن وجائزدركه مثلا شجره وورقه عارض
اولان خرق افـلاكه دخى عارض اولمق ممكنـدر (پس افلاكه

خرق عارض اولمق ممكن اولمغله قابل خرق ودخول اولور (كذلك
شرح مقـاصدده سعد العلامه ديمش كه ان الاجسام متماثلة اى
متحدة بالحقيقة و انمـا الاختلاف بالعوارض فان اختصـاص كل
جسم بصفاته المعينة لابد ان يكون بمرجح مختار اذ نسبة الموجب
الى الكل على السواء ولما جاز على كل جسم مايجوز على الآخر
كالبرد على النار والخرق على السماء ثبت جواز ما نقل من المعجزات
قوله بهم حرف جر مع معنا سنه‌در (كما قال بعض الشراح وضمير
بهم للانبيـاء والرسل عليهم الصـلاة والسلام اى فهم اومعهم
ديمش هم ضميرى جار ايله محلا مجرور مقدر كائنا كلمه سنه متعلقدر
تخترق فاعلنـدن حالدر ياخود مصاحبت ايچوندر مقـدر مارا
ياخود مصاحبا كلمه سنه متعلق اولوب كذلك تخترق فعلنك فاعلى
اولان ضمير خطـابدن حالدرهم ضميرى انبيايه راجعدر اى تخترق
وتقطع السموات السبع مارا او متجـاوزا بهم او مصا حبـا بهم
تقديرنده درديمشلر واقعـا مدعود ركاه احديت اولان حبيب كبريا
اثناء راهده منزل بمنزل طبقات سماواته وصولنده هر طبقهٔ سماده نبى
مكرمه مصادفت ايتكله (بيت) رسلك جمله سن اوذات شريف ؛
ايلدى التفات ايله تشريف) مصداقنجه مظهر تكريم بيوردقلرى
انبياى عظـام بونلردر (شـارح درة المضيئه ذكر ايتمشدر كما قال
ورد فى حديث مسلم انه عليه الصلاة والسلام مر فى السمـاء الدنيا
بآدم و بالثانيـة بعيسى و بالثالثـة بيوسف و بالرابعـة بادريس
و بالخامسة بهـارون و بالسـادسة بموسى و بالسابعـة بابراهيم
عليهم السلام (قوله فى موكب (صاحب درة المضيئـه الموكب
والكوكبة جماعة من الفرسان ديمش (فى موكب جار مجرور كذلك
مارا او مصـاحبا كلمه سنه متعلق اولوب تخترق فعلنـك فاعلندن
كذلك حالدر (قوله كنت افعال ناقصه‌دن فعل وفاعلدر فيه جار
مجرور ضمير موكبـه راجعدر (صاحب العلم خبريدر كنت جمله سى
موكبك صفتيدر علم لوادر تركيده سنجاق قدر لواء سعـادت تعبيرى
بو معنايه‌در (صاحب العلم جمع اولان عسكرك رئيسى وسر عسكرى
اولان ذات عاليدر (شارح مصنفك والموكب كسر الكاف القوم

الركبان على الابل للزينة ويقال الجماعة الفرسان فاراد بالموكب
ههنا جماعة الملئكة وارواح الانبياء ديمش (ايمدى بهم لفظنده
بامع معناسنه اولوب جار مجرور مقدر كائنا كلمه سنه متعلق كنت
فعلنك ضمير خطا بندن حال اولوب هم ضميرى انبياى عظامه
راجع اولدقده معنى ديمك اولور كه يارسول الله سن ارواح انبياى
عظام ايله معا اولديغك حالده سبع سماواتى خرق ايلدك برموكبك
ايچنده اولديغك حالده خرق ايلدك كه سن اول موكب ومعسكرده
سر عسكر وصاحب علم ايدك ديمك خلاصهٔ مأل معنى اولور فى موكب
لفظنده اولان تنوين تعظيم ايچون اولمغله ركبان وخدمهٔ سوارى
مقامنده كروه ملئكهٔ كرام وارواح انبياء عظام ايله مرتب كوكبهٔ
تعظيم ايله اول صاحب علم سعادت وعالمينه محض رحمت اولان
سلطان كائنات عليه الصلاة والسلامك سماوات سبعى خرق
ايدوب دعوت نعم قرب محبته عزيمتلرينى افاده ايچون اولمش اولور
اما بامصاحبت ايچون اولوب محذوف مصاحبا ياخود مارا
كلمه سنه متعلق اولورسه معنى انبيايه مصاحب اولديغك حالده
سبع سماواتى خرق ايلدك برموكب عظيمده صاحب جيش اولديغك
حالده يعنى معراج سعادته بودبدبهٔ عظيمه ايله مرور وعزيمت ايلدك
ديمك مراد ايدر فى موكب كلمه سنده تنوين تعظيم ايچون اولمغله
موكب عظيم ايله صاحب الدرة تعبير ايتمشدر (كما قال والمعنى
تخترق وتقطع السموات السبع مارا بالانبياء فيها مع جماعة عظيمة
من الملائكة وانت رئيسهم فيهم الى ان وصلت المأمول (محصول
عبارت بيت) يارسول الله انبياى كرامه مقارن وملاقى اولديغك
حالده سبع سماواتى خرق ايلدك يعنى مرور ايلدك برموكبده يعنى
برمعسكر عظيمده سيد سالار صاحب العلم اولديغك حالده ديمك
مراد اوله سماوات سبعى مرور وعبور خرقه توقف ايتمكله مرور
ايله خرق بيننده ملازمهٔ عاديه اولوب مرور سماواته خرق لازم
كلمكله بطريق الكنايه خرق ايله مرور معناسى مراد اولور يعنى
يارسول الله جناب دولتك اولى الامر صاحب الجيش اولديغك
حالده انبياء كرام ايله طبقات سبع سماواتى يرتوب چاك ايلدك دعوت

خاص كبريايه عروج وعزم ايلدك ديمك مألنده اولور

* * تخميس * *

عروج دعوته اى پادشاه ملك حلم
امين وحى ابدى دعوتجى بندهٔ مكرم
اوكوكده جيش سروش انبيا خدم سكا كيم
* وانت تخترق السبع الطباق بهم*
فى موكب كنت فيه صاحب العلم

حتى اذا مستفعلن لم تدع فاعلن شأوا لمس مستفعلن تبق فعلن
من الدنو مفاعلن وولا فعلن مرقى لمس مستفعلن تنم فعلن
(حتى اذا لم تدع شأوا للمستبق) (من الدنو ولا مرقى لمستنم)

حتى الى معناسنه حرف جردر الى كبى انتهاء غايت ايچوندر بيت اولده
اولان تخترق فعلنك غايتنى بياندر (قوله اذا كلمه سنده احتمالاته ذاهب
اولمشلردر اولا اذا شرط ايچون اولمغه ذاهب اولمشلر لكن (صاحب
درة المضيئه ظرف مكاندر ديمش (كما قال واذا ههنا لمجرد الظرفية
فلا يقتضى جوابا مثل اذا الشرطية اى الى وقت كذا (شارح
مصنفك تقديرمعناده يريد الناظم ان اختراقه الى حيث لم يترك محل
سبق لسابق اشبو تقدير معناده منفهم اولان كذلك اذا ظرف ايچون
اولمقدر كه بيت اولده اولان تخترق فعلنك ظرفى اولور لكن
(شارح مصنفك مرحوم كلام مزبوردن صكره واذا المحض
الظرفية والعامل خفضت ديوب ثانيده اولان خفضت فعلنه
ظرف اولمق احتمالنى دخى تصريح ايلمشدر لكن اذاده خفضت
كلمه سى عامل اولمق مناسب اولمغله فينبغى ان يجعل اذا زائدة
ديمشدر واقعا بو محلده اذا زائده در (لم تدع فعل مضارع مخاطب
مجزومدر فعل وفاعل در ماضيسى اولميان افعالدندر خطاب
سرور كائنات عليه الصلاة والسلامه راجعدر سن ترك ايتمدك
ديمكدر (قوله شأوا لم تدع فعلنك مفعوليدر شأو مسافه وخطوه
معناسنه در ديمشلر لم تدع جمله سى مقدر ان مصدريه ايله تأويل
مصدرده جار ايله مجرور اولوب بيت اولده اولان تخترق فعلنه
متعلقدر كه معناسى يارسول الله سابقه قرب الهيدن برمسافه

ياخود برخطوه ترك ايتمينجه يعنى براقماينجه سبع سماواتى خرق وعروج
ايلدك ديمك اولور (لمستبق لام حرف جردر مستبق اسم فاعلدر
سابق ديمكدر جارمجرور لم تدع كلمه سنه متعلقدر سابقدن مراد
قرب آلهى يه وصولده سبقت قصد ايدندر (شارح درة المضيئه
قوله لمستبق اى السابق ممن يطلب السبق من الانبياء والملائكة
ديمش (من الدنو دنو بضم الدال والنون قرب معناسنه در من الدنو
جارمجرور كائن محذوفنه متعلق اولوب شأو اكلمه سنك بيانى وصفتيدر
يعنى سابقه مسافهٔ قربدر ياخود سابقه قربدن برخطوه براقمادك كه
سابق انى سبق واحراز ايليه ديمك اولور قوله ولامرقى واو عاطفه در
لازائده در لم تدع فعلنده اولان نفى تأكيد ايچوندر مرقى فتح ميم ايله
چيقه جق وصعود ايده جك مكاندر اى محل عروج ومكان صعود
ديمكدر فهو اسم مكان من رقية السلم ديمش شارحلر مرقى تقديرا
منصوب شأواوزرينه معطوفدر ديمشلر (لمستنم جار مجرور لم تدع
كلمه سنه متعلقدر مستنم اسم فاعلدر طالب ارتفاع ديمكدر (بعض
شراح لمستنم اى لمتعال ديمش (صاحب درة المضيئه وهو اسم فاعل
من الاستنام وهو فى الاصل التعلى على سنام البعير ثم استعمل فى كل تعل
اى مرقا طالب رفعة ديمشدر (معلوم اوله كه بو بيتك معناسى كركى
كبى ظاهر اولمق بو تفصيله محتاجدر خلاصه سى بو دركه بيت
مزبورده اولان شأو لفظندن مراد قربدن مسافه ياخود قربدن
برخطوه ديمكدر زيرا قوله من الدنو كلمه سى شأو لفظنك صفت
مبينيدر ودخى مستبق لفظى اول مسافهٔ قربى سابق اولاندر ظاهر
عبارت بودر لكن ناظمك مرادى اول مسافهٔ قربى قصد ايدنلرك
جمله سنك سابقى ديمكدر انلر انبياى عظام وملائكهٔ مقربين دركه
مقام قرب حق قصد ايدنلرك جمله سنك مستبقى يعنى سابقى انلردر
(محصول معنى ديمك اولور كه يارسول الله سن سماوات سبعى
برغايته دك خرق وعروج ايتدك كه مسافهٔ قربى قصد ايدنلرك
جمله سنك سابقنه مسافهٔ قربدن بر مسافه يى ياخود برخطوه يى ترك
ايتمدك يعنى اكه سن واصل اولدك مسافهٔ قربى قصد ايدنلرك
جمله سنك سابقى اول مسافهٔ قربه واصل اوله مدى انجق واصل

سنسك ديمك اولور زيرا غير اول مسافهٔ قربه واصل اولسه
پيغمبريمز عليه الصلاة والسلام اول قربى سابقه ترك ايتمش اولور
كلام ايسه اول مسافهٔ قربى سابقه ترك ايتمدك معناسنده در
(شارح مصنفك الحاصل انه وصل الى مرتبة لم يكن الانبياء والرسل
والملائكة المقربون ان يصلوا اليه ديمش ناظم من الدنو عبارتيله
بو محلده اولان مسافهٔ قربدن مراد مقام او ادنى اولديغنه
مجانست حروف كلمه ايله نازكانه اشارت ايدر واقعده قرب معناسنه
اولان دنو ايله او ادنى بيننده جناس واردر اول مقام قرب كه ليلهٔ
معراجده سلطان رسالت پناه عليه صلوات الاله افنديمز عروج
ايدوب واصل اولمشدر اول سدرة المنتهى اولديغنى بعض شراح
يازمشدر (خلاصهٔ معناده صاحب درة المضيئه ديمشدر كه والمعنى
انت تخرق السماوات السبع وترقى اليها حتى ماتركت مسبقا لسابق
ولا مرقى لراق فتجاوزت من (قاب قوسين) ووصلت الى مقام (او ادنى
ففى البيت اشارة الى الترقى من (قاب قوسين) الى مقام (او ادنى)
(خلاصهٔ معناى مصراع ثانى) ديمكدر كه ودخى رتبهٔ عاليه يه طالب
اولانه محل عروج ومكان صعود وارتفاع ترك ايتمينجه يه دك سبع
سماواتى خرق وعروج ايلدك يعنى نهايت رتبهٔ سنيه ومصعد
اعلايى سن احراز ايلدك سندن غيرى احراز وواصل اولمش
بو قدر معناسنه در زيرا غير واصل اولسه طالب ارتفاع اولان
مستنمه يعنى طالب ارتفاع اولان ذاته اول رتبهٔ عاليه ترك اولنمش
اولور كلام ايسه مستنمه يعنى طالب ارتفاع اولان ذاته مرقى يعنى
رتبهٔ والا ترك اولنمقده در

* * تخميس * *

* سپهر عزت قربك طباق منطبقن *
* بجوردى دعوت حق اجدى وصلتك طرقن *
* كيم اوله در كنه قادر بو رفعتك افقن *
* حتى اذا لم تدع شأوا لمستبق *
* من الدنو ولا مرقى لمستنم *

خفضت كل مفاعلن ل مقا فعلن م بالاضا مستفعلن فة اذ فعلن

نوديت بالر مستفعلن رفع مث فاعلن ل المفرد ال مستفعلن علم فعلن
(خفضت كل مقام بالاضافة اذ) (نوديت بالرفع مثل المفرد العلم)
قوله خفضت فعل ماضى مخاطبدر تا فاعلدر خطاب سرور كائنات
عليه الصلاة والسلامه در (خفض رفعك ضديدر انخفاض
انحطاطدر بعض شراح الخفض جعل شئ تحت شئ ديمش كل
خفضت فعلنك مفعو ايدر (قوله مقام مضاف اليهيدر (مقام موضع
قيامدر (قوله بالاضافة جار مجرور خفضت فعلنه متعلقدر اضافت
نسبت معناسنه در مثلا رتبهٔ وزارت رتبهٔ خواجكانه نسبت اعلادر
ديمك اولور بو محلده عقدر تقدير اولنور مثلا الى مقامك عبارتنى تقدير
ايتمشلر يعنى بالاضافة كلمه سى قيد احترازيدر كه مقامات سائره
منخفضه واسفلدر ديمكدر احتراز ايچوندر زيرا مقامدن مراد
مقامات انبياء عظام عليهم السلام ومقام ملائكهٔ مقربيندر (قال
الشيخ والمراد من المقام نهاية سير الكامل الى الله تعالى والكل
سائر اليه تعالى مقام معلوم (ايمدى ديمك اولور كه مقامات سائره
كندو ذاتنده عاليدر لكن يارسول الله سنك مقامكه نسبتله منحط
واسفلدر ديمك مراددر مثلا سماء اول تاسعه نسبتله اسفل
واحقدر مع هذا سماء اول كندو ذاتنده نه رتبه عالى اولديغى
ظاهردر بو مثال محسوسات خارجيه در اما علو رتبهٔ معنويهٔ
اعتباريه ده صاحب مهر اولان وزير اعظمك مقام صدر وزارتى
نه مرتبه عالى ايكن سلطنت وتخت خلافته نسبت ايله بين الثرى
والثريا نه مرتبه دون اولديغى محتاج تعريف دكلدر بو بيت مباركده
هر مقامى خفض ومنحط ايلدك ديمه نك معناسنى (شارح مصنفك
بو وجهله شرح وبيان ايتمش كه فخفض المقام عبارة عن وصوله
الى مرتبة علية تصير المقامات بالنسبة اليها كانها اسافل كذلك
(قال الحنفى والمعنى جعلت كل مقام من مقامات الكمال تحت
مقامك تجاوزك عنه (قاضى عضد بويله تفصيل ايدر كه (اعلم
ان لكل من السائرين الى الله تعالى مقاما معينا لا يمكنه التجاوز منه
واذا وصل اليه صاحبه صار صاحب كمال ولا شك ان بعض المقامات
ارفع من بعض المقامات فيكون خفض المقام هو الترقى والتجاوز عنه

واذا تجاوزه واستعلى عليه فقد خفضه وخفض المقام يستلزم
خفض صاحبه اى صيرت كل مقام بالنسبة الى مقامك مخفوضا
وجعلت سائر المقامات بالقياس الى مرتبتك مخفوضا وان كان ذلك
المقام عاليا فى نفسه ديمشدر (اذ كلمه سى محضا ظرف اولمق وار ياخود
تعليل ايچون اولمق وار (كما قال المصنف اذ هذه تعليلية او متمحضة
للظرفية اكر تعليل ايچون اولورسه نوديت جمله سى خفضت
فعلنك علتى اولديغنى مفيد اولور (صاحب درة المضيئه اذ علة
لخفضت لا محل لها من الاعراب ديمش تعليلك معناسى زيرا سن
رفعله ندا اولندك ديمكدر واكر اذ ظرف ايچون اولورسه سكون
اوزره مبنى محلا منصوب خفضت فعلنك ظرفى اولوب نوديت
جمله سنه مضاف اولور معنى سن رفعله ندا اولنديغك وقتده مقامكه
نسبتله هر مقامى خفض ومنحط ايلدك ديمك اولور (نوديت صيغهٔ
مجهول اوزره فعل وفاعلدر ندا منادانك اقبالنى يعنى توجهنى
طلبدر قوله بالرفع جار مجرور نوديت كلمه سنه متعلقدر (معلوم اوله كه
اشبو رفع كلمه سى مصدر مجهول اولمق احتمالى وار ياخود مصدر معلوم
اولمق احتمالى وار صاحب درة المضيئه ابتدا مصدر مجهول اولديغنه
اشارت ايچون نوديت بالرفع الى مقام (قاب قوسين او ادنى) يعنى
يارسول الله مقام قاب قوسينه رفعله ندا اولندك ديمك مصدر مجهول
معناسيدر كذلك (شارح مشار اليه بالرفع كلمه سى مصدر معلوم
اولديغى احتمالنه اشارت ايچون او نوديت برفع الحجب بينك وبين
ربك سبحانه وتعالى ديمشدر (يعنى حجاب ايله موانعى بارى تعالى رفع
ايتمكله ندا اولندك ديمكدر ديوب فالمصدر على الاول مجهول وعلى
الثانى معلوم ديو تصريح ايدر (نته كيم شارح مصنفك والرفع
مصدر معلوم اى رفع الله اياك عليه السلام والاوجه ان يجعل مصدر
المجهول اى بارتفاعك ديمشدر (قال بعض الشراح اى نوديت رفيع
المنزلة اى جعلك رفيع المنزلة مثل المفرد العلم (شارح شيخ زاده واذ
ظرف تخصصت والنداء طلب الاقبال بالرفع اى ملتبسا برفع الله
تعالى اياك مصدر معلوم او مجهول اى بارتفاعك ديمشدر (بو حقير
ملالت سمير بو وجهله تقرير وملاحظه ايلدمكه كتب نحويه ده

النداء هو طلب الاقبال ايله تعريف ايدرلر (ايمدى بو محلده نوديت
كلمه سنك معناسى اقبالك طلب اولندى ديمك اولدقده يا محمد عليه
السلام اقبال وتوجهك طلب اولندى ديمك دعوت اولندك ديمكدر
زيرا خارجده بين الناس برذاتك توجه واقبالنى طلب اوذاتى دعوت
ايتمكدر بو معنالرك بينلرنده لزوم واردر خصوصا نحاة منادالرده
ادعو كلمه سنى تقدير ايدرلر نوديت كلمه سنى بو معناده استعمال ممكن
اولمغله ديمك اولور كه يا رسول الله سن رفعله ندا اولندك يعنى سن
رفعت وتعظيم وتكريم ايله ضيافتخانۀ نعم عظماى قرب حقه دعوت
اولندك ديمك مآلنده اولوب سريت من حرم الى حرم نظمنه
واندن صكره ابيات سابقه نك مضموننه مناسب دعوت اكرام
تعبيرى ايله (ناظم معراج سعادتى بركونه دخى ذكر وبيان ايتمش
اولور كبار اعياندن برذاتى خانه سنه بركيمسه چاغرسه دعوت ايتدى
تعبيرى اكرام وتوقيرده مستعملدر (قوله مثل المفرد مثل كلمه سى لفظا
منصوب نوديت فعلنك مقدر مفعول مطلق اولان نداء لفظنك
صفتيدر لكن مثل كلمه سندن صكره برمضاف اليه تقدير ايدوب
شراح اى نوديت نداء مثل نداء المفرد العلم ديمشلردر (المفرد مثلك
مضاف اليهيدر العلم مفردك صفتيدر مفرد ايله مراد امثالى بيننده
فضائل وكمالات ايله متفرد اولان ذاتدر العلم كمالات علمده علم اولان
ذات ديمكدر (شارح مصنفك اراد الناظم بالعلم العلامة المشهور
الذى امتاز بعلو القدر وسمو المرتبة الى حيث صار علما بالفضائل
والكمالات يشار اليه بالبنان ديمش (سعد العلامة حاشيۀ كشافده
يقال علم الكرام اوفى انكرم اى مشهور به اذا ذكر الكريم لم يتبادر
الفهم الى غيره بيورمشدر (ناظم رحمه الله نوديت مثل مفرد العلم
عبارتيله مناسبات ذكرينى مراد ايدوب قواعد نحويه دن منادى
اكر مفرد معرفه اولسه مرفوع اولمق قاعده سنى كمالات مدايحدن عد
ايدوب تمام ذكردن صكره قواعد نحويه دن خفض ورفع واضافت
ومفرد وعلم جملۀ اصطلاحات نحويه دن بو برجمعيت وذكر
متناسباتدر كه محير عقوللدر مع هذا معناى مقصوده قطعا مخل
دكلدر (معلوم اوله كه كلامده بو مقوله مناسبات ذكر اولنمق

بين البلغا والشعرا نهايت معتبردر كه علم بديعده محسنات معنويه دن
تعداد ايدوب مراعات النظير وتناسب تسميه ايتمشلردر (قال
العلامة السعد فى المطول ومن المحسنات المعنوية مراعات النظير
ويسمى التناسب ايضا وهو جمع امر وما يناسبه وقد يكون الجمع
بين امرين وقد يكون بين ثلثة امور وازيد نحو قول الشاعر فى صفة
الابل فى النحافة والهزال (بيت عربيه) كالقسى المعطفات بل
الاسهم مبرية بل الاوتار (جمع الشاعر بين القوس والسهم والوتر
انتهى اشبو مراعات النظير اشعار تركيه ده دخى مقبول ومعتبر اولوب
شعراء روم بوكه جمعيت ديرلر بو بيت كبى كه جمعيت واردر بيت
(مقبم زيرلواى توكلزنابى قراء مزرعۀ غيبدر زعامتمز (ايمدى مانحن
فيهمز اولان سالف الذكر بيت مبارك كه خلاصۀ معناسنده
(شارح درة المضيئه ديمش والمعنى ان خفض جميع المقامات
بالنسبة الى مقامك حين اختارك الله بالرفع اليه مثل رفع المفرد العلم
فى النداء فيكون التشبيه لطيفا غريبا ولا يخفى ما فى جمع الخفض
والاضافة والندا والرفع والمفرد والعلم من الحسن والمقابلة (قال
شيخ زاده يعنى طلب الله اقبالك بفضله وعنايته مثل فى ما يطلب
فيما بين الناس مثل ما هذا الرجل بل التعظيم والاكرام فانه روى ان
جبريل عليه السلام جاء بالبراق ودعاه بغاية التعظيم والاحترام
(محصول معناى بيت) بو وجه اوزره دركه بالاده تفصيل اولنديغى
اوزره نوديت مآلده دعوت معناسنه اولدقده ديمك اولور كه
يا محمد سن فضائل وكمالاتده منفرد وعلم كبى طرف حقه رفعله دعوت
اولنمغله يعنى دعوت اولنديغكه بناء برمقام كچوب اعتلا ايليوب
واصل اولديغك مقامك جمله مقامات وراسنده واسفلنده قالمغله جمله
مقاماتى منخفض ومنحط ايلدك ديمك اولور ياخود نوديت دعوت
معناسنه اولميوب (شارح مصنفك يقال ناداه مناد اى صاح به
ديديكى اوزره ندا اولندك معناسنه اولورسه ديمكدر كه مفرد معرفه نك
رفعله ندا اولنديغى كبى ندا اولنمغله خفضت كل مقام الخ يعنى مثلا
مفرد معرفه اولان زيد مثلا يا زيد ديو ندا اولنديغى كبى سن دخى
يا محمد ديو ندا اولندك لكن ندا مطلقا دكل بلكه رفعله ندا اولندك

يعنى يا محمد مرتفع اول عروج ايله مقام قربه مرفوع اول اعتلا ايله
ديوندا اولندك ديمك اولوب سبقت ايدن سريت من حرم ليلا الى
حرم بيتنى معنا تأكيد اولور لكن ندانك متوقف اولديغى حرف
ندا ادعو مقامنده درديدكلرى اوزره بو صورتده دخى ندا اولندك ديمك
دعوت اولندك ديمكدر زيرا يا محمد ديو حقيقة ندا اولنديغى نه دن
معلوم خصوصا جناب كبريا اصواتدن عبارت اولان ندادن منزهدر
بهر حال مراد نداء معنويدر (پس ندا اولندك ديمك بو تقديرده
دخى دعوت اولندك ديمك معناسنه اولمغله بيت آتى يى عليت ايله
ربط دخى مناسب اولور (لما سيجئ تفصيله وفى البيت من البديع
الاقتباس النحوى ومراعات النظير الخفض والاضافة والندا
والمنفرد والعلم والمقابلة بين الاضافة والمفرد والطباق بين الخفض
والرفع وحسن التعليل والتشبيه وتمكن القافية

* * تخميس * *

* اولوب نهايت قرب محبته نافذ *
* يدار آدتله سن سن اوحبله آخذ *
* اورتبه اولدك انكله نبيلره فائذ *
* خفضت كل مقام بالاضافة اذ *
*نوديت بالرفع مثل مفرد العلم

كيما تفو مستفعلن زبوص فعلن ل اى مس مستفعلن تتر فعلن
عن العيو مفاعلن ن وسر فعلن راى من مستفعلن كتم فعلن
(كيما تفوز بوصل اى مستتر) (عن العيون وسراى منكتم)

كيما تفوزكى فعل مضارع ناصب اولان حروف دندر تعليل
ايچوندر ما زائده در تفوز فعل مضارع مخاطبدركى ايله منصوبدر
فاعلى تحتنده انت ضميرى فخر عالم عليه الصلاة والسلامدن
عبارتدر جملهسى بيت سابقده خفضت كل مقام قولنك علة غائيه
مقامنده علتيدر (نته كيم بعض شراح انك خفضت لانك ظفرت
بوصلك الخ ديمكدر ديمش تفوز ظفر ونجاة معناسنه اولان فوزدندر
مقصودنه فائز اولدى يعنى مقصودنه ظفر بولدى واصل اولدى
ديرلر بو محلده تفوز فعلى فزت معناسنه در يعنى ناظم شمديكى

حالده رأى العين مشاهده يه دلالت ايلين فعل مضارع
كتوردیكى كمال تحقق فوز ووصله اشارت ايچوندر (شارح
مصنفك تفوز بمعنى فزت عدل عن الماضى استحضارا لتلك الصورة
الغريبة المطلوبة ديمشدر (قوله بوصل جار مجرور تفوز فعلنه
متعلقدر وصل هجرك ضديدر تنوين تعظيم ايچوندر وصل
عظيم اولديغى ظاهردر كه غايت مطلوب اولان وصول الى اللهدر
قوله اى مستتر اى كلمهسى بلا تشديد حرف تفسيردر جاءنى زيد اى
ابوك كبى تشديد ايله اولورسه كاهى استفهاميه اولور نحو اى وقت
مجيئك وكاهى صفت اولور بو مقامده اولديغى كبى زيرا صفت
ابتده مشتقاتدن اولمق لازم دكلدر بلكه موصوفده بر معنايه دلالت
ايلين كلمه صفت واقع اولمق جائزدر اى كلمهسى دخى استفهام
معناسندن غيرى بعض استعمالاتدن موصوفده واقع معنايه دلالت
ايتمكله صفت وقوعى جائزدر (قال مولانا جامى ولا فرق بين ان يكون
النعت مشتقا او غير مشتق فى صحت وقوعه نعتا اذا كان وضع
غير المشتق لغرض الدلالة على المعنى الواقع فى المتبوع بان يدل على
حصول معنى لذات مادح يجوز ان يقع نعتا على ذلك مثل مررت
برجل اى رجل اى كامل فى الرجولية فاى رجل باعتبار دلالته فى
مثل هذا التركيب على كمال الرجولية يصح ان يقع نعتا وفى مثل اى
رجل عندك لا يصح ان يقع نعتا بل هو استفهام (ايمدى بو محلده
اى لفظى بوصل قولنك صفتى اولمغله وصل كامل فى الاستتار
ديمك اولور واكر مستتر قولنك صفتى اولورسه اى مستتر كامل
معناسنهدر (قال الشيخ اى تظفر بوصل اى مستتر اى بوصل
مقول فيه اى مستتر اى كامل فى الاستتار لا يطلع عليه احد ولا يكتنه
كنهه كما يقال هو رجل اى رجل اى رجل كامل فى الرجولية
(شارح درة المضيئه واى مستتر بالجر صفت وصل مضاف الى
مستتر وفى الكلام قلب اى بوصل مستتر كامل فى الاستتار عن
غيرك بحيث لا يكتنه كنهه ديمشدر (عن العيون جار مجرور مستتر
كلمهسنه متعلقدر عيون ايله مراد حواس ظاهرهدن اولان ابصار
اولمق جائز كذلك بصائر اولمق دخى جائز ديمشلر (وسر بالجر

وصل اوزرینه معطوفدر سر امر مستور معناسنه در قوله ای کلمه سی
مصراع اولده سبقت ایلدیکی اوزره سر کلمه سنك صفتیدر منکتم
لفظنه مضافدر (منکتم کتماندن اسم مفعولدر کتم واخفا سزدر
بو محلده دخی قلب واردر ای سر منکتم کامل الاکتتام عن الخلق
دیمکدر (شارح مصنفك ظفرت بوصل کامل الاستتار بحیث
لا یطلع علیه احد من الانبیاء والملئکة المقربین علیهم السلام وقوله
وسر ای منکتم من قولهم کتمت الشیء سترته وانکتم استتر دیمش
(بعض شراح کما تفوز عبارتی بیت سابقده اولان خفضت فعلنه
علت غائیه اولدوغنی بو وجهله تقریر ایتمشدر ای خفضت لان
تفوز او حتی تفوز بوصل مستتر ای مستتر عن عیون اذ لا یمکن ان یطلع
علیه نبی ولا ملك مقرب علیهم السلام ولان تفوز بسر منکتم ای
منکتم ای لا یحیط به احد علما الا انت وربك دیمش

* * تخمیس * *

* عطا ایتدی سکا حق خزائن برن *
* عقول درك ایده مز ذات واجبك سرن *
* اوشام دعوتی اولدی خدای مقتدرن *
* کیما تفوز بوصل ای مستتر *
* عن العیون وسر ای منکتم *

فحزت کل مفاعلن ل فخار فعلن ر غیر مش مستفعلن ترك فعلن
وجزت کل مفاعلن ل مقا فعلن م غیر مز مستفعلن دحم فعلن
(فحزت کل فخار غیر مشترك) (وجزت کل مقام غیر مزدحم)
فحزت فا افعال سابقه یه تفریعیه در حزت حاء مهمله وزاء معجمه ایله
فعل ماضی مخاطبدر تاء خطاب فاعلیدر مخاطب سرور کائنات علیه
الصلاة والسلام افندیمزدر فحزت حوزدندر جمعت وحویت
دیمکدر یقال حازه ای حواه وجمعه دیرلر کل فخار مفعولیدر فخار
مضاف الیهیدر فخر وافتخار وفخار مصدر در بو محلده مراد ما
یفتخر به در مثلا کمالات الهیه وسائر انکله فخر اولنه جق اوصاف
وفضائلدر قوله غیر جر ایله فخارك صفتیدر یاخود نصبله فخاردن
حالدر قوله مشترك غیر کلمه سنك مضاف الیهیدر مشترك فیه

دیمکدر

دیمکدر زیرا اسم مفعولك صله سی ظاهر اولان محلده حذف
اولنمق قاعده در المال مشترك دیرلر یعنی مشترك فیه دیمك معناسی
مراد اولدیغی ظاهر اولمغله فیه حذف اولنمشدر فخار ایله مراد
اخر ذات ایله مشترك اولمیوب انجق پیغمبریمز علیه الصلاة والسلام
افندیمزه مخصوص ما به الافتخار اولان مفتخراتدر که من جملتها
خلاق عالم جل شانه وتعالی حضرتلرینك حبیب اکرمی اولدقلری
وقاب قوسین او ادنی رتبه سی قرب حقه وصوللری ومقام محمود
ولواء الحمد ایله مکرم اولدقلری ورفعنا آیه کریمه سی منطوقنجه
مدار ایمان اولان (لا اله الا الله محمد رسول الله) کلمتین شهادتینده
وآذان شریفده اسم ذاتله اسم محمدی معاذ کر اولنوب اشبو کرده
اسم ذاته مقارنت ایله ترفیع کندولره مخصوص اولان ما به الفخر
والمباهاتدر که غیر مشترك فیه در یعنی بونلرده مشترك اولمش یوقدر
(نته کیم قطب العارفین مقتدای واصلین حضرت شیخ
عبد القادر کیلانی قدس الله سره السامی صلوات مشهوره سنده
اول مفتخرات مخصوصه دن بعضیسی اثناء صلوات ودعاده
بو وجهله ذکر ایتمش

اللهم صل علی حبیبك محمد الذی هو فلق صبح الانوار الوحدانیة
وطلعة شمس الاسرار الربانیة قرة عین الیقین مرآة اولی العزم
من المرسلین نور انوار بصائر الانبیاء المکرمین محل نظرك وسعة
رحمتك من العوالم الاولین والآخرین اشرف الحقایق
الانسانیة الذی خلقته من نور ذاتك وخلقت من نور الانبیاء
والمرسلین رحمة للعالمین المؤید بالروح الامین
وخاتم النبیین

وسائر کلمات کرامت اشتمالیله کشف حقایق محمدیه دن لمعه نثار
بصائر معرفت اولمشلردر (ایمدی انبیاء عظامك ما به الافتخارلری
اولان رؤیت وخلت وتکلم وسائر جمیع مفتخراتلرنده ممدوح خدا
علیه الصلاة والسلام افندیمز سائر انبیانك جمله سیله مشارکت کلیه لری
اولدیغندن ماعدا سالف الذکر مفتخرات که حبیبیت ومقام قاب
قوسین مرتبه معراج قربیت کندولره مخصوص اولوب هر بری

خصيصهٔ ذات عاليلری اولان او مقوله مفتخراتك كلبسنی جمع
بيوردقلرينی (ناظم عليه الرحمه فجزت كل فخار غير مشترك قوليله
ادا و بيان ايتمشدر (وجزت جيم وزاء منقوطه ايله فعل ماضی مخاطبدر
فعل وفاعلدر جملهسی مصراع اولده فجزت اوزرينه معطوفدر
جاز يجوز جوازا اذا تجاوزه و تعداه ديمشلر معناسی سن كچدك
وتجاوز ايلدك ديمكدر (كل لفظی جزت فعلنك مفعوليدر مقام
مضاف اليهدر قوله غير لفظا مجرور مقامك صفتيدر ياخود منصوب
اولوب حال اولور مصراع اولده اولديغی كبی (شارح درة المضيئه
مقامی بيانده ديمش كه المراد من المقامات المزدحم فيه مقامات
الانبياء من الرؤية والمحبة و الخلة والتكلم و غيرها من مقامات
العارفين الواصلين المسمات عندهم بدرجة السلوك فی الحال والتعبير
عنها غير ممكن (قوله مزدحم غير لفظنك مضاف اليهيدر (مزدحم
فيه ديمكدر بو مقوله اسم مفعولك صلهسی ظاهر اولمغله اكثريا
حذف اولديغی مصراع اولده بيان اولنمشدی (بعض شراح
مزدحم مصدر ميميدر ازدحام معناسنه در ازدحام كثرتدن حاصل
اولان زحمته وتعبه ديرلر ديدی (شارح مصنفك يقال وازدحم
القوم علی كذا تزاحموا عليه وتنازعوا فيه ديمش من غير مزدحم ديمك
او مقاملر مزاحم فيه اولديغی حالده او مقاملری تجاوز ايلدك كچدك
ديمكدر غير كلمهسی مقام لفظندن حال اولديغنه كوره معنادر اما
صفت اولديغنه كوره معنی كل مقامی تجاوز ايلدك واصل اولوب
تجاوز ايلدك ديمكدر كل لفظی جميع مقاماتی حاوی اولمغله ديمك
اولور كه بلا تعب بر مقامه واصل اولدك بعده انی كچوب بر مقامه
دخی واصل اولدك بعده انی دخی كچوب كذا وكذا كل مقاماتی
يعنی مقامات انبيا كه درة المضيئهنك بالاده تفصيل ايلديكی
مقامانه واصل اولدك انی دخی تجاوز ايلدك آندن بر مقامه واردك
انی دخی كچوب كذا وكذا مقاماتی تجاوز ايلدك ديمك اولور
(ناظم عليه الرحمه نهايت وصول يعنی تجاوزنه محلده منتهی انی
ذكر ايتممكله بو عبد فقيرك ملاحظهمده بر معنای مقصوده اشارت
مراد ايدر ديمك ممكندر كه (يعنی يارسول الله كل مقام انبياء عظام

عليهم السلامه من غير ازدحام وتعب واصل وتجاوز ايلدك ديوب
نهايت وصولی ذكر ايتمديكی صاحب سعادت عليه الصلاة والسلام
افنديمزك سير فی اللهده ترقی دائمی والی غير النهايه مقامات
احرازلرينه اشارت ايدر (نته كيم مقامات سير الی الله تعالی غير
متناهی اولديغی حاشيهٔ بيضاويده سورهٔ فاتحهٔ شريفه تفسيرنده
(شيخ زاده عليه الرحمه تحقيق مقام ايدر كه فان السائر الی الله تعالی
يتجرد عن التعلقات الكونية الی ان يترقی مقام المشاهدة ثم الی مراتب
اخری من الاتصال والانفصال والفناء والبقاء وينتهی عنده السير
الی الله تعالی وعند انقطاعه يبتدی السير فی الله تعالی وهو لا ينقطع
ولا يتناهی واليه اشار من قال شربت الحب كأسا بعد كأس فما نفد
الشراب ولا رويت بو تقرير ضعيفانه من مقتضاسنجه سلطان انبيا
عليه الصلاة والسلام افنديمزك سير فی اللهده ترقيلری الی غير النهايه
اولوب بر مقامده منتهی اولمامغله شراح قصيدهنك وجزت كل مقام
نظمنده ای كل مقام سوی مقامك تقدير ايلدكلری تكلفاته دخی
احتياج قالماز (كما قالوا فان قلت اذا تعدی صلی الله عليه وسلم كل
مقام فقد تعدی مقامه ومنزله بحكم العموم قلنا المقصود كل مقام
غير مقامك والمخصص العقل كما فی قوله تعالی خالق كل شیء يعنی سؤال
ايراد ايتمشلر كه وجزت كل مقام ديمك هر مقامی تجاوز ايلدك كچدك
ديمكدر پس كل كلمهسنك تحتنده سيد الانبياء عليه الصلاة والسلامك
دخی مقامی داخل اولوب مشمولاتندن اولمغله كندو مقاملرينی
دخی تجاوز ايلمك لازم كلور مقصود ايسه جميع مقاماتی كچوب
اعلی الاعالی اولان كندو مقامكه واصل اولدك ديمكدر ديو ناظمه
اعتراض ايدوب بعده بو وجهله جواب ويرمشلر كل كلمهسی فی
الحقيقه مقامات انبيا ومقام نبينا عليهم السلامه شاملدر لكن عقل
بو مقامده كل كلمهسنی مشمولاتندن بعض افرادنه تخصيص
ايتمشدر كه اول بعض افراد مقامات سائره در بو صورتده كل
كلمهسی ايله مراد انجق مقامات سائرهده اولوب مقام سلطان انبيا
عليه الصلاة والسلام انده داخل اولمامغله وجزت كل مقام سوی
مقامك ديمك اولور (نته كيم (الله خالق كل شیء آيت كريمهسنده

شیء لفظی ذات حقه وسائر ممکناته شاملدر لکن عقل مخصصدر که
کل شیء سوی ذاته دیمکدر زیرا عقل جزم ایدر که حق سبحانه
وتعالی کندو ذاتنی خالق اولمق محالدر ایمدی خالق کل شیء سوی
ذاته دیمکله خلق ایتمه‌یی عقل ماسوایه تخصیص ایدر (امابو حقیرڭ
بالاده تقریر ایلدیکم معنی اوزره سؤال مزبور توجه ایتمز زیرا جزت
کل مقام عبارتی کل مقامی تجاوز ایلدڭ دیمك غیرالنهایه مقاماتی
تجاوز وسبقت ایلدڭ معناسنه اولمغله ترقی وتجاوز ایلدڭ دیمك
بر محلده و بر مقامده توقف ایدوب منتهی اولماز که حتی کندو مقامکی
دخی تجاوز ایلدڭ دیمك لازم کلمك محذوری ایله سؤال مزبور
توجه ایلیه خلاصهٔ معنای بیتده بعض شراح دیمش که فحاصل
المعنی جمعت کل فضائل التی لا اشتراك للغیر فیها وتجاوزت کل
مقامات المحبة التی لا ازدحام للغیر فیها لکونك مخصوصا بها
وبعض شراح یعنی لیلة المعراج کل فخر لم یکن یصلح الا لك
وجزت کل مقام من المقامات حال کونك وحیدا فریدا من غیر
مزاحم یزاحمك اذ لا یصلح لتلك المقامات الا انت دیمشلردر (معلوم
اوله که فجزت عبارتنده فاء تفریعیه وفاء نتیجه در دیدیلر (ایمدی
سبقت ایدن ایکی عدد بیتڭ نتیجه‌سی وانلره متفرع اولدقده
(محصول معنای بیت) بو وجهله ربط اولور که یارسول الله
فضائل وکمالاتده مفرد وعلم مرفوع اولدیغی کبی طرف حقه
دعوت اولندڭ که حتی براحد مطلع اولمق ممکن اولمیان وصل
کامل مستتر واسرار منکتمهٔ الٓهیه‌یه فائز اولمسن دیو (پس چونکه
بویله در اول رفعله دعوت ومعراج سعادتده جمیع مفتخراتی کندکده
جمع ایلدڭ وسیر الی اللهده اولان کل مقاماتی بلا تعب بجدڭ
تجاوز ایلدڭ دیمکدر بالاده تفصیل اولندیغی اوزره چونکه سیر
الی اللهده اولان مقامات غیرالنهایه اولمغله الی غیر النهایه تجاوز
وسبقت ایلدیکڭ مقامات غیرمتناهی در دیمك اولور (وفی البیت
من البدیع الجناس المطلق بین حزت وجزت لا اللاحق ولا المحرف کما ظن

*** تخمیس ***

خروش بحر محبت چو اولمدی ساکن
چیقردی ساحله نیچه لآلیٔ پاکن
خصوص ذاتڭه هب اولدی زیب ادراکڭ
فحزت کل فخار غیر مشترك
وجزت کل مقام غیر مزدحم

وجل مق مفاعلن دارما فاعلن ولیت من مستفعلن رتب فعلن
وعزاد مفاعلن راکما فاعلن اولیت من مستفعلن نعم فعلن
(وجل مقدار ما ولیت من رتب) (وعز ادراك ما اولیت من نعم)

قوله وجل واو عاطفه در فعل ماضی در جل یجل بالکسر اذا عظم فهو
جلیل وجل جلاله ای عظم عظمته وکبریائه دیمشلر بو مقامده جل
عظیم دیمکدر مقدار فاعلیدر جمله‌سی بیت سابقده اولان احد فعلین
اوزرینه معطوفدر شیئڭ مقداری قدری ومبلغیدر که المقدار
ما یتعرف به الشیء ایله تعریف ایتمشلر مقدار کلمه‌سی ماء موصوله
مضافدر مصدرڭ مفعولنه اضافتی قبیلندندر (قوله ما ولیت تشدید لام
ایله فعل ماضی مخاطبدر مجهول صیغه‌سی اوزره در ولایتدن مشتقدر
سن والی ورئیس قلندڭ دیمکدر فعل وفاعلدر جمله‌سی ماء موصولڭ
صله‌سیدر مابه عائد ضمیر محذوفدر ماء موصول مع صلته مقدار لفظنڭ
مضاف الیهیدر ای جل مقدار الشیء الذی ولیته او ولیت علیه دیمکدر
(شارح مصنفڭ تولیت برشخصی والی وحاکم قلمغه دیرلر دیمش (شارح
شیخ زاده ولاه العمل او البلدة قلده ورأسه فیه دیمشدر (وآنقولیده
التولیة علی وزن التربیة بر کیمسه‌یی برایشه والی قلمق یقال ولاه الامیر
عمل کذا یعنی امیر فلان عمله انی عامل قلدی وولاه بیع الشیء یعنی فلان
کیمسه برشیئڭ بیعنی اکا تفویض ایتدی سیبویه ولایة فتحله مصدر
کسرله اسمدر امارت ونقابت کبی زیرا ولایت اسمدر والی اولوب
اوزرینه طور دیمك نسنه‌نڭ (پس فتحن مصدر دیسه‌لر واوی
مفتوح قلرلر دیدی بو مقامده فتحله مصدر وآلی وحاکم قلندیغڭ
شیئڭ قدری واعتباری جلیلدر دیمك اولور من رتب من بیانیه در
مابی بیاندر (شارح کافیه مولانا جامی یجیء لفظة من للتبیین ای
لاظهار المقصود من امر مبهم وعلامته صحة وضع الموصول

في موضعه مثل قوله تعالى (فاجتنبوا الرجس من الاوثان) فانه او قلت
من الرجس الذي هو الوثن استقام المعنى ديمشدر (رتب جار ايله
مجرور اولوب مقدر كائنا كلمه سنه متعلق مادن حالدر رتب بضم
الراء المهملة وفتح التاء (رتبه نك جمعيدر رتبهٔ جليله ومنزلهٔ عاليه
معناسنه در (قوله وعز فعل ماضى در قلت معناسنه در (شارح
مصنفك وعز الشئ قل مايوجد ديمش قليل اولان شى رغبت
واعتبار بولديغى ظاهردر عرف ناسده دخى فلان شى پك
عزيز اولدى ديرلر يعنى قلتى واربولنمايور معناسنده مستعملدر
(شارح حنفى عز جاء لمعان عز بمعنى قل وعز بمعنى غلب وعز
الشئ اى تعسر وامتنع ومنه قوله تعالى (وماذلك على الله بعزيز)
بو مقامده عز امتنع معناسنه اولمق ظاهردر (قوله ادراك
عز فعلنك فاعليدر (ادراك علم ومعرفت معناسنه در
(قوله ما اوليت ما موصوله در اوليت صيغهٔ مجهول اوزره فعل
ماضى مخاطبدر فاعل ضميرى تاء خطابدر ايلادن مشتقدر
ايلا اعطا معناسنه در اوليت كلمه سى اعطيت بابندن اولوب
ايكى مفعوله تعدى ايتمكله مفعول اولى ماء موصوله راجع ضمير
محذوفدر اوليته تقديرنده در اوليت جمله سى ماء موصولك صله سيدر
ماء موصول مع صلته جمله سى ادراك لفظنك صفتيدر (قوله
من نعم من بيانيه در جار مجرور مقدر كائنا كلمه سنه متعلقدر ماء
موصولدن حالدر ياخود اوليت فعلنك مفعول ثانيسيدر (نعم
نعمتك جمعيدر بو محلده انعام اولنان شيئك اسميدر كه منعم به
معناسنه در (درة المضيئه صاحبى فاضل يكانكردى دانا
خلاصهٔ معناده ديمش كه (المعنى جل وعظم مقدار ما اوليت عليه
من المراتب العلية والمناصب الرفيعة وعز ادراك ما اعطيته من النعم
العظمى والرتب العليا قيل النعمة التامة ما يحمد عاقبته ولهذا
يقال الكافرون غير منعم عليه واعظم الرتب رتبة التقرب الى جنابه
المتعال واعز النعمة الوصال اللهم ارزقنا نعمة الوصل والتلاقى
وبعدنا من ذلة البعد والفراق (بعض شراح مآل معناده ديمشدر كه
وحاصل المعنى وجل مقدار ما جعلت واليا له من المراتب العظمية

منها

منها مقام (فاوحى الى عبده ما اوحى) وعز ادراك ما اعطيت من النعم
الكثيرة الجليلة منها مقام (لقد رأى من آيات ربه الكبرى)
(محصول معناى عبارت بيت) ودخى يارسول الله سنك والى
قلنديغك يعنى والى وحاكم نصب اولنديغك رتب ساميه نك قدرى
جليل وعظيم اولدى وسكا اعطا اولنان نعمتلرك علم وادراكى
عزيز اولدى يعنى ادراكى محال وممتنع اولدى (ياخود قليل وفهم
وادراك ايدن قتى ازونادر در ديمك اولور واقعا صاحب سعادت
عليه الصلاة والسلام افنديمزه تقليد وتفويض اولنان رتب
ساميه از جمله حبيبيت رتبهٔ جليله سى نه مرتبه عظيم القدر
وجليل اولديغى بياندن مستغنيدر كذلك ليلهٔ معراج سعادتده
اعطا اولنان خزائن اسرار ونيجه نيجه نعم جزيلهٔ دوسرا
على الخصوص مطلوب اقصى واصل مقصود اولان فنا فى الله
ووصول الى اللهك فهم وادراكى نه مرتبه عزيز اولديغى ظاهردر
(وفى البيت من البديع مراعاة النظير بين جل وعز والجناس
المطرف بين اوليت ووليت لا الناقص

** ** تخميس ** **

* فراز صدر حبيبيت ارفعى رتبن *
* كه و يردى ذاتكه حق اول مقام محترمن *
* عقول ايرشمز اكا صرف ايدرسه روز وشبن *
* وجل مقدار ما اوليت من رتب *
* وعز ادراك ما اوليت من نعم *

لطيفه (معلوم اوله كه ناظم عليه الرحمة والغفران اول سرور
كائنات محبوب خدا عليه افضل التحيات حضرتلرينك معراج
سعادت منهاجلرى بياننده اولان مدايح جليله يى بو محلده اتمام
ايدوب بوندنصكره شاهد معناى اوصاف عليه يى لباس ديكرده
وصورت اخرادن جلوه كر ساحهٔ ذكر وانشاد ايتمشدر (شراح
عليهم الرحمه معراج شريفى تمامه على التفصيل نقل يورمشلر
انلرك تحريراتلرينى بيان وتسطيره ثابت مرحومك ادهم نامه سى
ديباجه سنده اولان معراجيهٔ منظومه يى ذكر وتحرير ترجيح

واختيار اولنمغله بعينه بوكونه نقل بالمسطر ايله صفابخش ارباب
طبيعت اولمق انسب كورلدى

برشب انكه كه نو عروس سپهر * پردۀ شامى ايتدى پردۀ مهر
اول كيجه سرشريف كعبه‌دين * خانۀ امهانده ايدى مكين
خادم درسخانۀ تنزيل * موصل وحى حضرت جبريل
نازل اولوب حبيب معبوده * كلدى دعوتجى خوان مقصوده
بر براق خجسته يى در دست * همچو طاوس خلد زيب پرست
پاينه جهره ساى اولوب صد بار * دست لطفيله ايلدى بيدار
ديدى اى شاه مسند تبجيل * چوق سلام ايلدى خداى جليل
سزلرى دعوت ايلدى تنها * بيورك منتظردر اهل سما
لطف واحسان كبريايى كورك * بى تكلف كلك خدايى كورك
كعبۀ انبساطى زائر اولك * بو كيجه حضرته مسافر اولك
صحن جنت يول اوزره باغكدر * روضۀ لامكان قوناغكدر
سكا اى ناز پرور لولاك * بر يكلك خيامدر افلاك
ماه برقرص سفره هاله‌سيدر * حمل چرخ يول نواله‌سيدر
ظهر جبريل اولوب بنك طاشى * بندى اول پادشهلرك باشى
نه‌در اول حاجب حريم جليل * كاوله عكامى حضرت جبريل
بندى چونكه خواجۀ ابرار * يوكنى طوتدى اول خجسته مهار
نوله طارطاسه انده اول درناب * ايكى التون تراز وسيدى ركاب
شوقدن مست اولوب على الاطلاق * باصديغى يرى بيلمزايدى براق
اولدى نقش نعالى فرخ فال * سمت محراب قدس دولته دال
برجماعتله اول امام ورى * قلدى چون عزم مسجد اقصى
انبيا ايله مرسلينه تمام * اولدى بر مقتضاى وقت امام
چونكه اثناى راه ايدى اما * سفرى ايكى ركعت ايتدى ادا
رسلك جمله‌سن اوذات شريف * ايلدى التفاتله تشريف
كوردى بر نردبان بى مانند * درجات بهشت كبى بلند
جامع آسمانه منبر ايدى * نامۀ دعوته يامسطر ايدى
روح وش كيم بدندن ايتدى خروج * چيقدى دنيادن ايتدى اكه عروج
مفخر انس وجنى وصنف ملك * آسمانه چيقرديلر او كه رك

منزل ماهه واردى ضيف عزيز * ايتدى برتك ركاب دست اويز
باقدى اول خديو عاليشان * رخش عزمه اوزنكى ايتدى همان
مجلس ثالث اولدى چون مسكن * ويردى ناهيد ساز شوقه دوزن
نه نكاه ونه التفات ايتدى * دوزنن بوزمدى چكوب كتدى
نوله آرترسه شانى كيوانك * قره آغاسيدر سليمانك
غرفۀ عرش كيم مقرنس ايدى * پردۀ باركاه اطلس ايدى
باصيجق اوستنه براق ايله پا * اولدى اطلس قبرجغى پيدا
كلنجك سدره‌يه حبيب جليل * قالدى پروازدن پر جبريل
جاى ديرينه‌ده چكوب يرينه * قالدى يازلدى ماندۀ دفترينه
فرقتندن دوكوندى ياتدى براق * جسمنه نعل ياقدى داغ فراق
كاردن چونكه قالدى اول ايكى يار * ينا شوب رفرف اولدى خدمتكار
حاصلى رفته رفته رفرفده * قالدى يولده چو ماه يك هفته
برمقامه ايرشدى اول سلطان * نه زمين وارنه آسمان نه مكان
رنك وبودن منزه وطاهر * عالم نور وعشق وعالم سر
ايتدى تاكه صفارسان سماع * ادن منى كرامتن استماع
اوكرامتله جسم اولوب سوزن * كچدى بيك پرده نور وظلمتدن
بى تكلف اوضيف خوان قبول * مجلس خواص قربه بوادى وصول
برق اوروب شش جهاتدن انوار * لامكان اولدى هب تجلى زار
نه دهن وار ايدى نه سمع وزبان * هو ديو هوايشيدر ايدى همان
جانى محو ايليوب تجليلر * ينه اثبات ايدر تسليلر
كاه نابود ايدى كاه بديد * دل مشتاق سر خلق جديد
فانيات اولدى كائنات همان * نور ذات ايدى ايلين لمعان
كچدى تازكلك ايله نيجه سخن * قصۀ عشق ايدى محبتدن
كرمندن مهيمن غفار * مصطفايه خزائن ايتدى نثار
عقله صغمز عطيه‌لر ويردى * وصفه كلمز هديه‌لر ويردى
يوكنى طوتدى خواجۀ عالم * انصرافه اجازت اولدى اودم
سرعت مژده ايچون امتنه * طرفة العين ايچنده كلدى ينه
كرم بولدى فراش فاخرينى * كرم اسى صوغتمدى يرينى
يك بيك ايلدى رسول كريم * اول هدايايى امته تقسيم

ظرفی مقدارالدی هر کس فیض * استرم بنده ثابت اوز کس فیض
یا الهی عنایت ایله بکا * جام عشق کرامت ایله بکا
بن ره رضا ده قوللندر * خدمت مصطفا ده قوللندر
با بلندئ جاه سر وردین * بکمال جهار یار کزین

بشری لنا مستفعلن معشر ال فاعلن اسلام ان مستفعلن ن لنا فعلن
من العنا مفاعلن یه رک فعلن ناغیرمن مستفعلن هدم فعلن
(بشری لنا معشر الاسلام ان لنا) (من العنایة رکنا غیر منهدم)
(قوله بشری ثلاثی مصدریدر بشارت معناسنه در بشارت مسرت
وفرح وانبساط ویرن خبره دیرلر مژده خبرلری بو مقوله دندر (بشری
تقدیرا مرفوع مبتدادر نکرهٔ موصوفه مبتدا اولمق جائزدر (نته کیم
شراهر ذاناب عبارتنده شر کلمه سی نکرهٔ موصوفه یاخود
مخصصة بالتقدیم اولمغله مبتدا وقوعی جائزدر دیدیلر (بو مقامده
دخی صفت محذوفه اولان عظمی کلمه سی ایله موصوفه اولمغله
مبتدا اولمشدر قوله لنا جار مجرور کائن محذوفنه متعلق اولوب
مبتدانك خبریدر تقدیری بشارت عظمی لنا یعنی بزم ایچوندر
دیمك اولور یاخود بشری مبتداء محذوفك خبریدر تقدیری هذه
المناقب المذکورة بشری لنا (یعنی پیغمبریمز صلی الله علیه وسلم
افندیمزك مظهر اولدیغی سابق الذکر اکرام دعوت الهی
وضیافت نعم لاتناهی ایله کمال تقرب الی الله تعالی وغیرها بونلر
بزه بشارت وتبشیر ومژدهٔ عظیمه درکه بوقدر التفات وتقرب
ونظر محبته مظهر (بوله بر حبیب خدا پیغمبر ذیشان علیه الصلاة
والسلامك امتندن بولندق دیمك دائنده اولور بو صورتده لنا قولی
جار مجرور بشری کلمه سنه متعلق اولور (معشر جماعت معناسنه در
لفظا منصوب منادادر حرف ندا محذوفدر الاسلام مضاف الیهیدر
اضافت بمعنی اللام اولمغله اسلام ایچون اولان جماعت دیمك
اولور یاخود اهل لفظی محذوفدر جماعة اهل الاسلام دیمکدر
اسلام وایمان معرفتی واجب اقدم امور دینیه دن اولمغله تعریف
وبیانه عاجزانه مبادرت واقدام اولندی بحث تصدیق خاتمه ده
مفصلدر (معلوم اوله که ایمان لغتده اینانمقدر اصطلاحده رسوله

ومنزل الی الرسوله ایناندوب وتصدیق وقبول ایدوب رسوله متابعتی
التزامدر شرعده بوندن صکره دل ایله اقرار دخی ایتمکدر (ایمدی
ایمان تفصیل ایلدیکمز اوزره ماجاء به النبی علیه الصلاة والسلامی
اذعان وتصدیق وقبول ومتابعتی التزام اولمغله تصدیق منطقیدن
برنوعدر دیمشلر زیرا تصدیق منطقی دخی بو یله حکمی اذعان
وتصدیق وقبولدر لکن متابعتی التزام ایله مشروط ومقید دکلدر
اشبو فصل ممیز ایله جنس اولان تصدیق منطقیدن خاص اولمغله
اندن نوع اولور (سید شریف حاشیهٔ بیضاویده دیمشدر که
التصدیق المنطقی قبول لوقوع النسبة اولا وقوعها والتصدیق
المعتبر فی الایمان قبول نبوة محمد صلی الله تعالی علیه وسلم والتزامه
علی نفسه متابعته فی جمیع ماجاء به محمد علیه الصلاة والسلام
کذلك زنجانی حاشیهٔ تلویحده الایمان هو التصدیق المنطقی الا
انه مشروط بشرائط کالاختیار وترك الجحود والاستکبار وعدم
ظهور ماهو من علامات الانکار کشد الزنار واستعمال قلنسوة
الیهود والقاء المصحف فی القاذورات دیمش (اسلام ایمان تحقق
ایلدیکی محلده بهرحال متحقق اولور کذلك اسلام تحقق ایلدیکی
یرده ایمان دخی متحقق وصادق اولوب بونلرنده بحسب الصدق
بو وجهله تغایر اولمغله ایمان واسلام متحددر یعنی ایکیسی دخی
بردر دیمشلر (قال السعد العلامة فی شرح المقاصد الجمهور علی
ان الاسلام والایمان واحد اذ معنی آمنت بما جاء به النبی صدقته ومعنی
اسلمت به سلمته ولا یظهر بینهما کثیر فرق لرجوعهما الی معنی
الاعتراف والانقیاد والاذعان والقبول وبالجملة لا یعقل بحسب
الشرع مؤمن لیس بمسلم او مسلم لیس بمؤمن وهذا مراد القوم
ترادف الاسمین واتحاد المعنی وعدم التغایر کذلك علامة السعد
متن قسم ثانیده ان حکم الایمان والاسلام واحد ومرجعهما الی
القبول والاذعان لکن لتغایر مفهومهما قد یتعاطفان مثل (ان
المسلمین والمسلمات والمؤمنین والمؤمنات) ولا طلاق الاسم علی
الاستسلام والانقیاد الظواهر قد ثبت مع نفی الایمان مثل (قل
لم تؤمنوا ولکن قولوا اسلمنا) دیمشدر بونلردن معلوم اولدی که

ایمان واسلام بعضا مفهوملری مغایر ایسه ده هر بری بدون الاخر
تصور اولنمغله وهر بری آخرك صادق اولدیغی محله صادق
اولمغله ایکیسی دخی بردر دیدیلر قوله ان لنا ان کسرایله حروف
مشبهه دندر لنا جار مجرور کائن کلمهٔ محذوفنه متعلق اولوب ان
لفظنك اسمی اوزره مقدم خبریدر (قوله کان کلمه سنك اسمیدر ان مع
اسمه وخبره جمله سی بشارتك لنا یه اختصاصنك علتیدر (یعنی
بشارتك بزه حصول بولدیغنك علتی وسببی اول رکن رکین
عنایت اولان پیغمبریمز علیه الصلاة والسلام اولدیغی بیان اولور
(مصنفك ان لنا بکسر الهمزة تعلیل لحصول البشری وثبوته
لنا دیمش لکن ان کلمه سی فتحه اولورسه ان ایله ان دن حرف جرك
حذفی قیاسی اولمغله لان لنا تقدیرنده کذلك بشرانك حصولنك
علتیدر (رکن شیئك هو مایقوم به ی سیدر که اول شی انکله قائم
اولور یعنی شیئك رکنی اودرکه اوشی اکه طیانوب قیام ووجودی
انکله اوله مثلا محسوساتده ابنیه لرده اولان تمل دیواری وخانه نك
تحتنده اولان عمود اساس کبی (قال الشیخ رکن الشیء مایعتمد علیه
ذلك الشیء کذلك (صاحب درة المضیئه الرکن ماحصل به ذلك
الشیء دیمش (نته کیم حکمتده علت مادیه دیدکلری جزء مرکب که
رکنیدر کاجزاء السریر دیمشلر من العنایة من بیانیه در جار مجرور
محذوف کائنا کلمه سنه متعلق اولوب رکن لفظندن حالدر ورکنی
بیاندر رکن عنایتدن مراد حقا که عین رحمت وعنایت ازلی
اولان پیغمبریمز علیه الصلاة والسلام افندیمزدر قوله غیر منهدم غیر
کلمه سی رکنك صفتیدر منهدم مضاف الیهیدر انهدام یقلمق
واندراس وسقوط وخراب اولمق معناسنه در غیر منهدم اصلا
یقلمز ومندرس اولماز دیمکدر (صاحب درة المضیئه بو وجهله بیان
ایدرکه قال الشارحون المراد بالرکن الشریعة الباقیة الی آخر الزمان
وقیل المراد بالرکن الغیر المنهدم ذاته الشریفة صلی الله علیه وسلم
فانه فی الحقیقة هو الرکن الغیر المنهدم والمعنی البشارة لنا یامعشر
المسلمین لان لنا من العنایة الازلیة الالهیة رکنا لاینهدم بمرور الزمان
وهو دین الاسلام وشریعة خیر الانام علیه افضل الصلاة والسلام

شارح

(شارح فاضل مصنفك علیه الرحمه مآل معناده دیمش که ومعنی
البیت اذا کان لنبینا علیه الصلاة والسلام هذه القربة ولرسولنا
هذه الرتبة والزلفة فالبشارة حاصلة لنا (مصراع) چه غم دیوار امترا
که باشد چون تو پشتیبان) (فان اسوة القوم اذا کان مقربا الی
سلطان نهایة التقرب کان هؤلاء القوم اکرم الاقوام واقرب
الطوایف الی هذا السلطان فالمعنی علی التسبب والتفرع کما سبق
الا انه ترك الفاء تنبیها علی انه لظهوره غیر محتاج الی ان یستفاد من
لفظه (محصول معنای عبارت بیت) ای جماعت اهل اسلام بزلره
بشارت ومژدهٔ عظیمه درکه انهدام وسقوطدن مصون عنایت
ازلیدن بزم ایچون بر رکن سدید واردر یعنی (چو شمع جمالت
چراغم بود) (مرادردو عالم چراغم بود) مفادنجه ای جماعت
اهل اسلام بویله بر رکن عظمت پناه پیغمبر سامی المکان صلی الله
علیه وسلم شرف اسلام ایله امتدن بولندق بزلره حقا که بشارت
عظما ومژدهٔ کبرادر یعنی مهالك دارینده امان ودخول
جنان ونیل مطلوب اصلی ایله مقضی المرام اولمق بزم ایچوندر
دیمك اولور

* * تخمیس * *

* پناه جملهٔ امت او ملجأ ضعفا *
* گنجه رحمت مولی جهانه سهر تابا *
* ملکلر اولدی منادی ایدردی بویله ندا *
* بشری لنا معشر الاسلام ان لنا *
* من العنایة رکنا غیر منهدم *

لما دعی ال مستفعلن لاه دا فاعلن عینا لطا مستفعلن عته فعلن
باکرم الر مفاعلن رسل کن فاعلن نا اکرم ال مستفعلن امم فعلن
(لما دعی الله داعینا لطاعته) (باکرم الرسل کنا اکرم الامم)
قوله لما حین معناسنه ظرفدر ماضی یه داخل اولسه ظرف اولور
کذلك اذا شرطیه معناسنه اولمق ممکندر مابعدینه مضافدر
مدخولی اولان فعل ماضی فعل شرطدر لما خافض لشروطه اولمغله
محلا منصوبدر مصراع آتیده جواب شرط منصوبدر لما مضارعه

داخل اولسه حروف جوازمدن اولور مستقبلی ماضی یه قلب ایدر
لما تضرب اضرب کبی (شارح شیخ زاده لما للنفی فی المستقبل
وفی الماضی للظرف والشرط وغیرهما بمعنی الا نحو (ان کل نفس
لما علیها حافظ) دیمشدر (قوله دعی فعل ماضیدر سمی معناسنه در
(قال درة المضیئه ودعی من دعوت زیدا بکذا ای سمیته به (قال
شیخ زاده دعاه یرید سماه ودعاه طلبه فالدعاء الاول من الاول
والثانی من الثانی (شارح مصنفك قوله دعی الله سماه فالدعاء
الاول بمعنی التسمیة وداعینا من دعا کذا او علیه وهداه الیه
دیمشدر دعی فعلنك فاعلی لفظهٔ جلاله در جمله سی محلا مجرور
لما کلمه سنك مضاف الیهیدر (داعینا تقدیرا منصوب دعی فعلنك
مفعولیدر نا ضمیرینه مضافدر (بو مقوله کلمه لرك اعرابی تقدیری
اولور لکن حالت نصبنده اعرابی لفظی اولوب داعینایانك نصبیله
اوقنمق اقتضا ایدر لکن سکون یا ایله ضبط اولندیغی اعط القوس
باریها بسکون الیاء مثللویه قیاسدر (نته کیم شیخ زاده وسکون
الیاء فی داعینا کما فی اعط القوس باریها دیدی (داعی کلمه سی
دعوتندر دعاه طلبه دیرلر داعی ایله مراد پیغمبریمز علیه الصلاة
والسلامدر اسم فاعل نا ضمیرینه مضاف اولمشدر اسم فاعلك
مفعولنه اضافتی قبیلندندر (لطاعته لام الی معناسنه حرف جردر
داعینا کلمه سنه متعلقدر ضمیره مضافدر ضمیر لفظهٔ جلاله راجعدر
(شارح مصنفك دعی الله ای دعی الی الله علی نحو قوله تعالی
(والله یدعو الی دار السلام) دیمشدر وداعیدن مراد هادیٔ
امت پیغمبریمز علیه الصلاة والسلامدر که بزلری طاعت حقه
دعوت ایتمشدر (باکرم الرسل با حرف جردر دعی فعلنه متعلقدر
معناسی الله اکرم الرسل تسمیه ایلدی بزم طاعت مولایه داعیمزی
دیمك اولور او ذات مکرم جلیل الشان علیه الصلاة والسلامك
اکرم الرسل اولدیغی (انا سید ولد آدم یوم القیمة وانا اکرم الخلق
علی الله وانا اکرم الاولین والآخرین) حدیث شریفندن
مأخوذدر که (وما ینطق عن الهوی ان هو الا وحی یوحی)
آیت کریمه سیله مؤیدر (اکرم اسم تفضیلدر اشرف واعلی دیمکدر

رسل رسولك جمعیدر اکرمك مضاف الیهیدر (قوله کنا فعل ماضی
نفس متکلم مع الغیردر کوندن مشتقدر افعال ناقصه دندر ضمیر
متکلم اسمیدر (قوله اکرم الامم خبریدر امم امتك جمعیدر کنا
جمله سی لما شرطیه نك جوابیدر دیمك اولور که بزم پیغمبریمز
علیه الصلاة والسلام اکرم الرسل اولمغله بز دخی اکرم الامم
اولدق زیرا متبوع نه قدر عالی ومعتبر اولورسه توابعی دخی اویله
مکرم اولور خدام سلطانی اولان قرنا ایله سائرینك اتباعی برابر اولمدیغی
ظاهردر (صاحب درة المضیئه خلاصهٔ معنی تفصیلنده بو مقامده
دیمش که قیل استدل فی کتب الکلامیة علی افضلیة رسول الله
صلی الله علیه وسلم بقوله تعالی (کنتم خیر امة اخرجت للناس) الآیة
بکمال دینهم وکمال التابع بکمال المتبوع والناظم عکس الامر هنا
واجیب بان خیریة المتبوع سبب واقعی لخیریة التابع والعلم بخیریة
الامة یوجب العلم بخیریة المتبوع فجاز الامران علی ان طرق
الاستدلال غیر منحصر فیهما (والمعنی علی هذا کنا اکرم الامم
حین سمی الله تعالی داعینا محمد صلی الله علیه وسلم باکرم الرسل
دیمش (معلوم اوله که اهل کلام سرور کائنات صلی الله علیه وسلمك
خیر الرسل اولدیغی امتنك خیر الامم اولدیغی ایله استدلال ایتمشلردر
(ناظم علیه الرحمه بو دلیلی عکس ایدوب پیغمبر علیه الصلاة
والسلامك خیر الرسل اولمسی ایله امتنك خیر الامم اولدیغی اثباتی
اختیار ایتمشدر تقریری بو وجهله در (لما کان نبینا اکرم الرسل
کنا اکرم الامم لکن کان نبینا اکرم الرسل فکنا اکرم الامم بو قیاسك
حقیقت مقدمی با لاده ذکر اولنان (انا اکرم الخلق علی الله) الحدیث
حدیث شریفی ایله ثابت اولدیغندن ماعدا ابیات سابقه دن
(خفضت کل مقام الی آخره بیتی ایله کذلك (وجل مقدار ما اولیت)
الخ بیتلری ایله دخی ثابتدر زیرا کل مقام انبیایی مقامنه نسبت خفض
ایدوب انلره ارتقا واعتلا ایلین ذات شریف البته اکرم واعلی اولمق
بهر حال لازم کلمکله اکرم الانبیا اولدیغی بیتین مزبورتین ایله
دخی متعین اولمغله قیاس مرقومك حقیقت مقدمی یعنی لما کان
نبینا اکرم الرسل مقدمه سنك حقیتی وجهله ظاهر اولمش اولور

(معلوم اوله كه صاحب درة المضيئه (شارح فاضل كردى
عليه الرحمه آخر بر معناى لطيفه ذاهب اولمشدر بو وجهله
بيان ايدر (دعى فعل ماضى من الدعوة لا بمعنى التسمية لان الكلام
فى الاسرى والله فاعله داعينا مفعوله و لطاعته متعلق بدعى لا الى
قوله بداعينا كما فى التقرير الاول ديمش بو صورتده (دعى فعلنك
مفعول ثانيسى اولان الى حضرته ياخود الى طرفه ياخود الى
الاسرى مثللو مفعول محذوف اولدوغنه (اشبو فصل معراج
قرينه در ياخود لطاعته عبارتندن مراد ليلهٔ اسراده پيغمبر مدعو
عليه الصلاة والسلامك طاعت وعبوديت حقده اولان قياميدر
بو معنى مراد اولدقده دعى كلمه سيله دعوتدن مراد پيغمبر
عليه الصلاة والسلامى ليلهٔ اسراده اللهك كند وطاعته اولان
دعوت اولمغه ذاهب اولمش اولور (پس سالف الذكر (باكرم
الرسل كنا اكرم الامم) مصراعى ايله تقرير اولنان قياس استثنائينك
حقيت مقدمى بيت مرقومك مصراع اولى ايله دخى ثابت اوله جغنى
شارح مرحوم بيان مراد ايدرز برا دعوت اسرى پيغمبر عليه الصلاة
والسلامه مخصوص اولوب بر پيغمبره واقع اولمغله بو دعوت
و اكرام مخصوص ايله مدعو ومكرم اولان اكرم الرسل اولمق
لازم كلور نته كيم مشار اليه (شارح كردى محصول معناى بيتى
بو وجهله تفصيل ايتمش كما قال قوله كنا جواب لما وباكرم الرسل
متعلق بكنا والباء للسببية (والمعنى كنا اكرم الامم بسبب اكرم الرسل
وقت دعوة الله تعالى داعينا اليه لاجل طاعته اى انه عليه السلام
لما صار اكرم الرسل بالدعوة كنا اكرم الامم باكرامه لان اكرمية
المتبوع سبب لاكرمية التابع (محصول معناى عبارت بيت) وقتا كه
الله عظيم الشان بزلرى طاعت حقه دعوت ايدن داعيمزى يعنى بزلرى
ايمانه دعوت ايدن پيغمبريمزى اكرم الرسل تسميه ايلديسه يعنى
اكرم الرسل ايدوب اكرم الرسل تسميه سيله موسوم ايلديسه
بزدخى اكرم الامم اولدق زيرا پيغمبريمز سائر رسلك اكرمى اولدقده
بز دخى اول رسلك امتلرندن اكرم اولمز اقتضا ايدر ديمك اولور

* * * تخميس * * *

*خدا مكرم ايدوب اول شه ملك سپهى *
*انكله امتيده بولدى نيجه عزو بهى *
*عز يزايدر خدمى انتساب باب شهى *
*لما دعى الله داعينا لطاعته *
*باكرم الرسل كنا اكرم الامم *

* فصل فى غزوات النبى صلى الله عليه وسلم *

راعت قلو مستفعلن ب العدى فاعلن انباءبع مستفعلن ثته فعلن
كنبأة مفاعلن اجفلت فاعلن غفلا من ال مستفعلن غنم فعلن
(راعت قلوب العدى انباء بعثته) (كنبأة اجفلت غفلا من الغنم)
(ناظم عليه الرحمه اشبو فصل بيان غزواتده اول عالمينه رحمت
وهدايت ودارينده باعث امن وسلامت اولان پيغمبر آخر الزمان
عليه الصلاة والسلام افندميزك بعثت رسالتلرينى وغزوات
ظفر غايات ايله هر حالده مؤيد من طرف الله اولدقلرينى انشاد
وبيانه بو محلدن ابتدا ايله بركونه دخى مدايح جليله يه مبادرت ايدوب
بيوررلر كه (راعت عينك فتحيله روعدندر روع قورقق معناسنه در
راعت فعل ماضى مؤنثدر راعه يروعه روعا كلوب خوفت
معناسنه در (قوله قلوب نصبله مفعوليدر قلبك جمعيدر عدى كلمه سنه
مضاف در شيئك حقيقتى مهما امكن بلمك على البصيره شروعك
موقوف عليهى اولمغله قلبك تشريحنده كتب اطبانك بعض
تحريراتى نقل وبيان مناسب كورلدى (نته كيم ديمشلر قلب
اعضاء رئيسه نك اشرفيدر بدنده ابتدا حركت ايلين قلبدر
موتده آخر ساكن اولان دخى قلبدر روح حيوانينك محليدر
و حرارت غريزيه نك منبعيدر صنوبرى الشكلدر محلى كوكس
اور تاسنده در لكن اشاغى اينجه اوجى صول جانبه مائلدر وآق
جكر قلبى قبلامشدر و قلبك يلپازه سيدر ودوشكى شكلنده در هرنه
جانبه ياتسه اكا طيانور ايكى كوكلرينه طوقنمقدن حفظ ايدر كذلك
(ابن سينا قانوننده القلب مخلوق من لحم قوى ليكون ابعد من الافات
منتسج فيه اصناف من الليف قوية شديدة الاختلاف الطويل
الجذاب العريض الدفاع والمورب الماسك ليكون له اصناف

من الحركات واودع فى غلاف خفيف جدا ليكون له جنة ووقاية
ويرى جرمه عن ذلك الغلاف بقدره وعند اصله عضو كالاساس
يشبه الغضروف قليلا ليكون قاعده وثيقة مخلفة ديمش (قوله
العدى بكسر العين عدونك جميدر (شارح مصنفك العدى جمع
الاعداء وهو جمع لانظيراه ديدى (قوله انباء همزه نك فتحيله نبأ لفظنك
جميدر خبرلر ديمكدر راعت فعلنك فاعليدر بعثت كلمه سنه
مضافدر واكر انباء كسر همزه ايله اولورسه مصدر اولور بعثته
اضافتى مصدرك مفعولنه اضافتى قبيلندندر راعت فعلى مع فاعله
جمله سى ابتدائيه در شراح (جيئت به للانتقال من اسلوب الى اسلوب
آخر ديمشدر قوله بعثته مصدر نوعيدر اصل لغتده مطلقا ارسال
معناسنه ايدى بعده ارسال نبوت ورسالتده استعمالى غالب اولدى
ديديلر بعثتك مضاف اليهى اولان ضمير سرور كائنات عليه
الصلاة والسلامه راجعدر (كنبأة بتقديم النون على الباء وهمزه ايله
صيحه وصوت معناسنه در بعض شراح والنبأة صوت الاسد
ديمش كاف حرف تشبيهدر مصدر محذوف اولان روعا كلمه سنك
صفتيدر اى راعت روعا كروع نبأة تقديرنده در ياخود مبتداء
محذوفك خبريدر اى ذاك الروع كنبأة الخ تقديرنده در مبتدا مع
خبره جمله سى سؤال مقدره جواب اولان جملهٔ مستأنفه در كويا
كيف حال روع قلوبهم عند بعثته عليه الصلاة والسلام ديو
سؤال اولنمش بو سؤاله جواب اولور قوله اجفلت اى افزعت فعل
ماضى مؤنثدر تحتنده فاعل ضميرى نبأة قولنه راجعدر اجفلت
جمله سى نبأة كلمه سنك صفتيدر (وانقوليده الاجفيل همزه نك
كسريله و جيمك سكونى و فانك كسر ومديله قورقق يعنى جبان
معناسنه يقال ظليم اجفيل اذا كان يهرب من كل شئ وظليم ظاء
معجمه ايله دوه قوشيدر حتى نهايت قورقاق وجبان اولان كيمسه يى
نعامه كه دوه قوشيدر اكه تشبيه ايدرلر (نته كيم حجاج ظالم غايت
جبان ووهام ايمش حقنده بو بيتى ديمشلر (اسد علينا و فى الحرب
نعامة تفر من ادنى صفير صافر (اشبو صفير كلمه سى تركيده اصلق
ديدكارى صوت مشهوردر الاجفال همزه نك كسريله قاچمده

سرعت ايتمك اجفل القوم اذا هربوا سارعين ديمشدر شراح
اجفلت اى افزعت واصرعت وهربت ايله تفسير ايدرلر (قوله غفلا
ضمتينله در اجفلت فعلنك مفعوليدر اكثر شراح ديمش كه غفل
غافلك جميدر (صاحب درة المضيئه غفل بر لفظ مفرددر كه مبالغه
ايچوندر يعنى مبالغه ايله غافل ديمكدر ياخود غافلك جميدر ديمش
(شارح مصنفك اغفل بليد غافل لاتحس بالامارات الواضحة
وكانه مأخوذ من الغفلة ديوب (وصاحب درة المضيئه وفيه اشارة
ايضا الى ان الكفار كانوا غافلين من بعثته صلى الله تعالى عليه وسلم
ديمشلردر (قوله من الغنم جار مجرور مقدر كائنا كلمه سنه متعلق اولوب
غفل لفظندن حالدر ياخود صفتدر (غنم شاتدر تركيده قيون ديرلر
اسم مؤنثدر جنسه موضوعدر شاتك ذكور واناثنه اطلاق اولنور
كذلك ايكيسنه شامل اولمق اوزره دخى اطلاق اولنور (نته كيم
اسم جنسك حالى بودر (معلوم اوله كه بو بيتده ايكى محلده تشبيه
واردر اولكى اول پيغمبر مبعوث بالسيف رحمة للعالمين عليه الصلاة
والسلام افنديمزك قلوب مشركينى كمال خوف وخشيت ايله لرزان
ايدن بعثت ورسالتلرى خبرلرينى غافل طوران رمهٔ اغنامى يعنى
قيون سوريسنى قورقدوب سرعت فرار ايله طرف طرف پريشان
ايدن صيحه يه تشبيه ايكنجى تشبيه ضمنيدر كه كفارى كمال ضعفده
وخوف وخشيتده غنمه تشبيهدر زيرا غنم نه جنك ونه حربه
ونه هربه قادر بيچاره ضعيف القلب اولديغى ظاهردر (نته كيم
كمال خوفندن ناشى ادنا شيدن قورقوب فرارلرينى بعض شيئى
تشبيهده استعمال ايتمشلردر بو بيت اكا شاهددر (بيت) قرار
كورديكى يوق كوسفند انفاسم) (رميده ايلمه دن نايا وحوش اميد)
سؤال اولنورسه غنم اجل نعم الهيه دن بر مبارك حيواندر كفرهٔ
مكروهه نيچه تشبيه اولنور جواب بودر كه برشى برآخر شيئه تشبيه
اولندقده هر جهتده اول آخر شى كبى اولمق لازم دكلدر وجه شبه
نه ايسه انجق انده تشبيه اولنمشدر يوخسه مشبه بهده اولان جميع
اوصافده مشابهت اقتضا ايتمز بو مقامده انجق ضعف وخشيتده
وسرعتله فرارده تشبيهدر نته كيم تفصيل اولندى (شارح

مشار الیه درة المضیئه خلاصهٔ معنای بیتده دیمش (والمعنی
افزعت قلوب الاعداء انباء بعثة النبی علیه السلام وخوفتهم اخبار
الرسالة کما یخوف الغنم الغافل الصوت بغتة ویفزعها فجاءة
(محصول معنای عبارت بیت) پیغمبر آخر الزمان علیه الصلاة
والسلامك بو بعثتسرای عالمه بعث وسعادتله تشریفلری
خبرلری غافللر اولان قیون سوریسنی پریشان وسرعتله فرار
ایتدیرن صیحه کبی یعنی قلوب اعدایی اویله تخویف ایلدی
دیمك اولور یاخود پیغمبر علیه الصلاة والسلامك بعثتلری خبرلری
قلوب اعدایی تخویف ایلدی یاخود غافل طوران غنمی فرار
ایتدیرن صیحه کبی تخویف ایلدی دیمکدر یعنی غافل طوران
قیون سوریسنی خوف وسرعتله فرار وپریشان ایدن صیحه کبی
دیمکدر (وفیه من البدیع التشبیه وجناس الاشتقاق ومراعات النظیر

** تخمیس **

*ظهور دولت اسلام عدوی ر وسیهی *
*اسیر خشیت ایدوب و یردی حیرت وولهی *
*صدای هائل ودهشتله طولدی خوابکهی *
* راعت قلوب العدی انباء بعثته *
*کنبأة اجفلت غفلا من الغنم *

مازال یل مستفعلن قاهم و فاعلن فی کل مع مستفعلن ترك فعلن
حتی حکوا مستفعلن ابالقنا فاعلن لحما علی مستفعلن وضم فعلن
(مازال یلقاهم فی کل معترك) (حتی حکوا بالقنا لحما علی وضم)

قوله مازال افعال ناقصه دندر استمرار نفیه دلالت ایدر کما قال مولانا
جامی اما دلالتها علی الاستمرار فلان النفی مأخوذ من معناه فاذا
دخلت ادوات النفی علیها کانت معناه نفی النفی ونفی النفی استمرار
الوجود واعتبار الصلاحیة والقابلیة معلوم عقلا (ایمدی مازال
دام وثبت دیمك اولور (شارح مصنفك مازال ذلك الحضرة یقال
مازال یفعل کذا ای کان یستمر علی فعله دیمشدر مازال فعلنك
اسمی تحتنده مستتر ضمیر سرور کائنات علیه الصلاة والسلامه
راجعدر (قوله یلقا فعل مضارعدر تحتنده فاعل ضمیری سید کائنات

علیه الصلاة والسلامه راجعدر یلقی لقادن مشتقدر (بعض
شراح مصادفه ومقابله معناسنه در دیمش (قال درة المضیئه
یلقاهم من لقیه کرضیه یقال یلقاه لقاء اذا رأه وغلبة استعماله
فی الاجتماع والملاقات (ایمدی اخلاق فاضله دن اولان شجاعت
سید الانبیاء علیه الصلاة والسلامی بیان اولور که هر محاربه ده
بنفسه دشمن ایله ملاقات واجتماعدن خالی وزائل اولمدقلرینی
افاده در (قوله هم ضمیر منفصل مبنی محلا منصوب یلقانك مفعولیدر
کفاره راجعدر یلقا جملهسی مازال فعلنك خبریدر (مازال مع
اسمه وخبره جملهسی ابتدائیه در یاخود جملهٔ مستأنفه در (ماحاله
صلی الله علیه وسلم مع العدو دیو سؤاله جوابدر ((قوله فی کل جار
مجرور یلقا فعلنه متعلقدر (قوله معترك رانك فتحیله افتعال
بابندن مصدر میمیدر بو محلده اسم مکان معناسنده استعمال
اولنمشدر (شراح والمعترك موضع الحرب من اعترك ای ازدحم معترك
کل لفظنك مضاف الیهیدر (قوله حتی الی معناسنه در حکوا
کلمه سندن ان مصدریه محذوفدر (یلقاهم الی ان حکوا دیمکدر (قوله
حکوا فعل ماضی جمع مذکردر بکزدیلر دیمکدر مشابهت
معناسنه اولان محاکاتدندر حکوا اصلنده حکیوا در بعد الاعلال
حکوا قالور کاف فتحیله در زیرا کاف اصلنده دخی مفتوحدر
(قوله بالقنا باسببیه در جار مجرور حکوا فعلنه متعلقدر حکوا
فعلنك تحتنده فاعلی اولان جمع ضمیری کفاره راجعدر جملهسی
تأویل مصدرده حتی ایله مجرور اولوب یلقی فعلنه متعلقدر
(درة المضیئه حتی ابتدائیه و مابعده کلام مستأنفة دیمشدر قنا
فارسیده نیزه ترکیده مزراق دیدکلریدر (لحما لفظا منصوب
حکوا فعلنك مفعولیدر (علی وضم جار مجرور محذوف کائنا کلمه سنه
متعلق اولوب لحما لفظندن حالدر یاخود صفتیدر (وضم واوك
وضادك فتحه لریله قصاب دکانلرنده قصابلرك اوزرنده آت
قردقلری اغاجه دیرلر دیمشلر فضلاء شراحدن (شیخ زاده
ودرة المضیئه الوضم خشب یقطع القصاب علیه اللحم ویترك
معدی لکل من یمیل الیه و الغالب فی لحم الغنم ان یکون علی وضم

شبه الاجسام المنقطعة الممزوقة بضرب القناة بلحوم مقطعة مطروحة
على الخشب والغرض من التشبيه بيان كمال ضعف العدو وغاية
عجزهم وذلهم وهلاكهم ديديلر (شراحك اشبو تقريری اوزره
خشب مزبور قصابلرك دكانلرنده اوزرنده ات قطع ايدوب لحم
وضع ايلدكلری خشب اولور لكن وضم ايله مراد شول خشب مراد
اولسه كه قصاب دكانلرنده بالاده عرضا ممدود اولان اغاجلردر كه
اوزرينه بيع وارائت ايچون بعض دكانلرنده چنكاللر ايله ات اصارلر
و بالقنا قولنده باقی معناسنه اولمغله مزراقده اولان لحم عدويی
خشب مزبوره معلق لحمه تشبيه دخی زياده مشابهت اقتضا ايدر
نه مانع خشب قصاب ايله مراد بالادهات اصدقلری خشب اولسون
ياخود شراحك تعريف ايتدكلری خشب اولسون احتمالده
منافاة يوقدر مقصود اشبهنی بياندر (شارح درة المضيئه خلاصهٔ
معناده ديمش كه والمعنى جاهد النبي عليه الصلاة والسلام الكفار
ومازال يلقاهم ويقتلهم فی كل حرب حتى تركهم قتلاء معدين
لاكل السباع والوحوش من شوم كفرهم وفی البيت اشارة الى كمال
شجاعته وعظم همته والى كونه مبعوثا بالسيف والجهاد
(معلوم اوله كه ظاهر معنای بيت شارح مشار اليهك تقريری
اوزره در لكن ناظم عليه الرحمه بوندن معانیٔ لطيفهٔ اخری
مراد ايلمك احتمالندن خالی دكلدر تفصيلی بوكونه عاجزانه املا
وتقرير اولنور كه (اولا بيت مزبورك مصراع اولنده سلطان
انبيا عليه الصلاة والسلامك كمال شجاعت وقوت قلب وجلادتلرينی
بيان ايچون مقابلهٔ كفارده طوروب وراء عسكرده اختفا ايتميوب
كفار ايله ملاقات ومقابله ومقاتله دن كيرو طورمادقلرينی (مازال
يلقاهم عبارتی ايله ناظم ذكر وتصريح ايتمشدر (ثانيا مصراع
ثانيده قنالفظی كه نيزه معناسنه در ناظم مفرد صيغه سيله كتوروب
والف لام مضاف اليهدن عوض اولمغله قناته تقديرنده اولوب
اشبو مقدر اولان ضمير فخر كائنات عليه افضل الصلاة افنديمزه
راجع اولديغنه بناء نيزه دن مراد انجق انلرك نيزهٔ عاليلری اولمق
اقتضا ايدر (كذلك يلقاهم فعلی مفرد صيغه سيله كلوب تحتنده

ضمير مفرد انجق پيغمبر عليه الصلاة والسلامه راجع اولوب
بوندن صكره حكوا كلمه سی دخی جمع صيغه سيله كفاره راجع
ضمير جمله كفاردن عبارت اولدقده كفاری نيزه سی ايله خشب
قصابده مقطوع ومتروك اولان لحم كبی ايلدين انجق صاحب
سعادت افنديمز حضرتلری اولدوغی مفيد اولور لكن اومرتبه قطع
كفار جمعيت عسكر اسلام ايله اولوب سلطان منصور اللوا افنديمز
اول عسكر اسلامده داخل واجزاسندن ايكن اول قهر وغلبه يی
ناظم پيغمبر جليل الشان افنديمزه نسبت ايلديكی مجازادر كه
عسكر اسلام اول جزء اعظم اولان صاحب سعادت پيغمبر آخر الزمان
افنديمزدن عبارت اولوب نصرت وقوت وغلبه لری بالجمله عليه
الصلاة والسلامدن اقتضا ايتديكنه اشارت اولور (نته كيم مجاز
عقلی بحثنده (صاحب مفتاح سكاكی رحمه الله ديمشدر كه المجاز
العقلی هو الكلام المفاد به خلاف ما عند المتكلم من الحكمة فيه
بضرب من التأويل افادة للخلاف لا بواسطة وضع نحو هزم الامير
الجند (ايمدی بو مقامده دخی نسبتده مجاز اولمق اوزره جميع
نصرت وفتوحات سلطان الانبياء عليه الصلاة والسلامك آثار
توجه عاليلريدر ديمك مآلنده (ناظم عليه الرحمه يلقی فعلنی دخی
كما ذكرنا مفرد صيغه سيله كتوروب تحتنده مفرد فاعل ضميرينی
فخر عالم عليه الصلاة والسلامه ارجاع ايله بويله بر معنای لطيف
دخی قصد ايتمك احتمالندن بعيد دكلدر بو مقوله اسناد مجازی
لسان تركيده دخی كثير الاستعمالدر مثلا فاتح مرحوم سلطان
محمد قسطنطنيه يی قلج ايله فتح ايلدی ديدكلری كبی (ناظم دخی
بيت مرقومنده سرور كائنات عليه افضل التحيات افنديمز
حضرتلری نيزهٔ عاليلری ايله كفاری لحم مقطعه يه مشابه ايلدی
يعنی قهر واهلاك ايلدی ديوب اول فعل قطع واهلاكی عساكر
اصحاب كزينه اسناد ايتمدی بلكه نيزهٔ عاليلرينه اسناد ايلدی
مقصودی اول نصرت عظيمه وغلبهٔ كليه لرده قهر واهلاك
اعداده ركن اعظم بلكه علت مستقله پيغمبر جليل الشان عليه
الصلاة والسلام اولديغنه اشبو اسناد مجازی ايله ناظم اشارت

مراد ايدر (نته كيم قاهرهٔ مصرى سلطان سليم فتح ايلدى ديرلر
مع هذا اول فتح جليل سلطان سليم معيتنده اولان عسكر ايله
وجوده كلمشدر حتى سلطان مشاراليه مصرى فتح ايلدكده مقياس
نيل مباركده برقصر عالى انشاد ايدوب قصر مزبورده بر رخام
مرمرى اوستنه كندو دست مباركلرى ايله (بيت) لوكان لى
اولغيرى قدر انملة فوق التراب لكان الامر مشتركا) بيتنى تحرير
ايدوب مشتركا قوليله فتح وتسخيرده علت مستقله مشابه سنده
ايكن اويله برفتوحات نادرة الزمانده هضم نفس بيوردقلرينى
مصر تاريخى ناطق وانده مصر حدر

* * تخميس * *

* محيط آتش ايدوب هر هجوم بى باكن *
* ارائت ايلدى دورك وجود اشراكن *
*چويردى سيخ غزاده عدوى ناپاكن *
* مازال يلقاهم فى كل معترك *
* حتى حكوا بالقنا لحما على وضم *

ودواالفرا مستفعلن روكا فعلن دوايغبطو مستفعلن نبه فعلن
اشلاء شا مستفعلن لت مع ال فاعلن عقبان وال مستفعلن رخم فعلن
(ودواالفرار وكادوايغبطون به) (اشلاء شالت مع العقبان والرخم)
قوله ودوا فعل ماضى جمع مذكردر وديود ودا ومودة كلور ودوا
احبوا ديمكدر (شارح حنفى وديود احب يحب اوتمنى يتمنى والمودة
اسم منها تطلق على مايقتضيه الحب من الاحسان وغيره ومنه
قوله تعالى (قل لا اسئلكم عليه اجرا الا المودة فى القربى) كذلك
(شيخ زاده يقال وده احبه ودا ووده تمناه ودادا ديمشلر ودوافعلنك
فاعلى تحتنده جمع ضميرى كفاره راجعدر جمله سى سؤال مقدره
جواب اولان جملهٔ مستأنفه در كويا سائلك ماحال الكفار مع
مداومته على القتال حتى حكوا على وضم ديو سؤالنه ودواالفرار الخ
جواب اولور ياخود ودوا جمله سى حكوافعلنك فاعلى اولان كفاردن
حالدر (قوله الفرار لفظا منصوب ودوانك مفعوليدر وكادوا كادنك
جمعيدر كاد افعال متقاربه دندر قرب معناسنده در فاعلى تحتنده

جمع ضميرى كفاره راجعدر (ملاجامى رحمه الله بووجهله بيان
ايدر كه فكاد فى قولك كاد زيد ان يخرج يدل على قرب حصول
الخروج لزيد بجزمك لقرب حصوله ديمشدر (صاحب متوسط
كاد وضع لمقاربة حصول الخبر لا على مقاربة رجائه وكاد خبر
محض فلذلك تصرف اى يأتى منه مضارع واسم فاعل وامر
ديدى (شارح مصنفك يقال كاد يفعل كذا اى قارب ولم يفعل
ديو معنى ويرمش يغبطون ضرب يضرب بابندن فعل مضارع
جمع مذكردر تمنى ايدرلر ديمك مألنده در غبطه يغبطه غبطا وغبطة
كلور (غبطه آخرده اولان شيئك كندوده اولماسنى تمنى ايتمكدر
لكن اول شيئك آخردن زوالنى استهمك ايله تمنيدر زيرا بوقيد
ايله مقيد اولمسه حسد اولور يعنى آخرده اولان شيئك تمنيسى
آخردن او شيئك زوالنى استمك ايله اولورسه حسد در مذمومدر اما
غبطه مذموم دكلدر (قوله به جار مجرور مقدر ملتبسين قولنه متعلق
اولوب يغبطون فعلنك تحتنده اولان فاعلدن حالدر به قولنده
اولان ضمير فراره راجعدر تقديرى يغبطون ملتبسين بالفرار
ديمكدر (بعض شراح باسببيه دردیمش لكن قول اول مختاردر
اشلاء اشياء وزننده شلوك جمعيدر (شلو شينك كسريله ولامك
سكونيله عضو معناسنه در يغبطون فعلنك مفعوليدر يغبطون
جمله سى كادوا فعلنك خبريدر كادوا جمله سى ودوا فعلنك خبريدر
اشلاء اصلنده واو ايله اشلاو ايدى كساء كلمه سى كبى واو الف
زائده دنصكره طرفده واقع اولمغله يايه قلب اولنوب بعده يادخى
همزه يه بعد القلب تنوين ايله اشلاء اولدى غير منصرف اولمغله
تنوين حذف اولنمشدر (قوله شالت (شارح درة المضيئه شال لازم
بمعنى ارتفع ومتعد بمعنى رفعه ديمشدر بومقامده لازمدر وارتفعت
معناسنه در كه ارتفاع معناسنه اولان شلودندر مع العقبان كلمه سنك
اعرابده (شارح حنفى جار مجرور مقدر ملتبسا كلمه سنه متعلق
اولوب اشلاء كلمه سندن حالدر ديدى اما صاحب درة المضيئه
بووجهله تفصيله ذاهب اولدى كما قال (قوله مع العقبان ان لفظة
مع يدل على الصحبة واستحداثها وهو ظرف معرب لازم للنصب

ويلزم اضافته الى احد المتصاحبين ان ذكر بعده نحو كنت مع
زيد وان ذكر المتصاحبان قبله فهو منصوب منون على الظرفية
نحو جئنا معا اى فى زمان واحد وكنا معا اى فى مكان واحد وقد
يكون بمعنى عنه ونصب آخره على الحكاية غالبا وهو ههنا كلمة
دالة على الصحبة منصوب بشالت ظرف له مجازا مضاف الى
العقبان بكسر العين جمع عقاب بضمها وهو طير عظيم يصيد
الطيور وبعض الوحوش كالارنب والثعلب ونحوها ولا يقع على
الميتات غالبا ويقال انه سلطان الطيور كما ان الاسد سلطان الوحوش
ويجمع على الاعقب ايضا ديمشدر (وانقوايده العقاب عينك
ضميله يرنجى قوشلردن طوشنجيل ديدكارى قوشدر ديدى لكن
مشهور اولان تركيده قره قوش ديدكلريدركه شاهين
اسميله مسمى اولان طائر خرّاق جمله طيوره خرق واهلاك كده
غالب ايكن قره قوشدن خوف وهراس اوزره در ديرلر حتى عربيده
ارنب تركيده طوشان ديدكلرى حيوانى قره قوش روى ارضدن
آلوب چنكالى الله هوايه پرواز ايلديكنى نقل ايدرلر بلكه تركيده
بعضيلر طوشنجيل ديدكلرى بوكه بناء وجه تسميه در (قوله والرخم
عقبان اوزرينه معطوفدر رخم طلبة وزننده اولان رخمة كلمه سنك
جمعيدر (وانقوايده الرخمة فتحتين ايله شويله قوشدر كه ابلقدر
خلقتده كركسه بكزر الرخم كذلك فتحتينله جمعيدر ديدى (صاحب
درة المضيئه بووجهله تفصيل ايدركه الرخم جمع رخمة وهو طير
عظيم الخلقة اعظم من العقاب يسكن فى الجبال العالية ولا يؤذى
شيئا من الحيوانات مادام حيا وانما يقع الميتات والناس يزعمون انه
يرى الميتات فى منامه اذا مات حيوان فى الليل يقع عليه فى اول الصبح
وهذا التى ذكرناه من شانهما هو ماشاهدنا من حالهما ومن لم يعرف
شانهما تكلم باشياء لا ينبغى ذكرها ديوب عن مشاهدة نقل عجايبات
ايتمشدر رحمه الله شارح مشار اليه خلاصهٔ معنى بياننده بووجهله
تقرير ايدركه قيل الغبطة ارادة نعمة الغير والنعمة ما يستلذ به
والاشلاء المذكورة ليس فيها الا الهلاك باشنع الوجوه فما معنى
الغبطة لها واجيب بان ماشاهدوا من المصائب والشدائد فى

فى الحرب انساهم لذة الحياة وصار طعم الممات الذ عندهم وان كان
اشنع الحالات فعدوها نعمة وغبطة والمعنى احب الكفار الفرار
الذى هو اقبح الاشياء عند العرب فان افتخارهم بثلاثة اشياء
الشجاعة والفصاحة والسخاوة وكادوا يتمنون الموت بان يكون قطعا
ويأكلهم الطيور حتى يتخلصوا مما اصابهم من المحن والشدائد
الحاصلة من المؤمنين بشوم كفرهم (شارح مصنفك ديمشدركه
ومعنى البيت كان هؤلاء الاعداء يتمنون كونهم امواتا كالاعضاء
التى كسرها العقاب والرخمة وشالت معها فى الهواء من جهة
ان ليس لهم طاقة لمحاربة ذلك الحضرة (محصول معناى عبارت
بيت) كفار فراره ودو محبت ايتديلر بر رتبه ده كه انلر عقبان ورخم
ايله جو هوايه مرتفع اولان عضوه غبطه ايتمكه قريب اولديلر
يعنى غبطه ايتديلر ديمكدر زيرا كادوا وهو خبر محض ديديكى نحاتك
بو معنايه در (نته كيم بيان وتعريفى سبقت ايلدى (ايمدى ناظم
عليه الرحمه مراد ايدركه كفار اثناء جنكده فراره بر كونه ميل
ومحبت ايتديلر كه قره قوش وكركس ديدكلرى خرق واهلاك كه
معتاد اولان ايكى دانه طير جكر شكافك صيدى اولوب پاره پاره
ايتديكى عضولرى چنكالنه طاقوب هوايه پرواز وارتفاع ايلدكده
نجنده برهوا اول عضوى كوروب كفره اول عضوه غبطه ايدرلر
ايديكه معركه دن بعيد دست نارسا (يعنى بويله ال ايرمز محلده
امين ومجاهدين اسلامك تعرض وتعقيبندن اول عضولر ازاد
اولمشلراى كاشكه بزدخى شويله معركه دن بعيد اولوب پنجهٔ
طيرده جو هواده مجاهدين اسلامك تعرضندن آسوده اوليدق
ديو اول عضولره غبطه ورشك ايدرلر ايدى ديمك قصد ايدر

* * تخميس * *

*فراره پنجهٔ بازاللر ينه كيرسه كهى *
*طيور جانه ايدرلر دى اشيان بهى *
*اوحاله قويدى شدائد عدوى روسيهى *
*ودوا الفرار وكادوا يغبطون به *
*اشلاء شالت مع العقبان والرخم *

تمضى اللیا مستفعلن لى ولا فاعلن یدرون عد مستفعلن دتها فعلن
مالم تکن مستفعلن من ليا فاعلن لى الاشهر ال مستفعلن حرم فعلن
(تمضى اللیالی ولایدرون عدتها) (مالم تکن من ليالى الاشهر الحرم)
(تمضى فعل مضارع مؤنثدر مرور ایدر کچر دیمکدر (اللیالی تقدیرا
مرفوع فاعلیدر لیالی لیلك جمعیدر لیل اسم جنس واحدی
لیلة درتمر وتمرة کبیدر لیل غروب شمسدن طلوع شمسه وارنجه
اولان زماندر بو مقامده لیلدن مراد مطلقا وقت وزماندر زیرا
مقصود کفارك جمله او قاتی کرك یوم وکرك لیال مشرف هلاك
اولوب شدت واضطراب جان ایله کچدیکنی بیاندر (صاحب
درة المضیئه من قبیل الاکتفا بذکر احد المتقابلین کقوله تعالی
(سرابیل تقیکم الحر) ای الحر والبرد یعنی سربیل یالکز حردن
حفظ ایچون دکلدر هم حردن وهم بردن حفظ ایچوندر لکن
حر ذکر او لنمغله مقابلی دخی معلوم اولدیغنه بناء مقابلندن
برینی ذکر ایله اکتفا قیلنمشدر یاخود لیالی فراغ واستراحت
ونوم وصفا زمانی ایکن لیالی محنت وحیرت اضراب ایله کذران
ایدنجه اوقات قتال ومحاربه اولان ایاملرك کمال حیرت واضطراب
ایله کچه جکی اولویتده قالور (شارح مصنفك قوله تمضى اللیالی
من باب التغلیب اعنی تغلیب المؤنث وهو اللیل علی المذکر
وهو الیوم دیمش (شارح شیخ زاده وکثیرا مایستعمل اللیالی ویرادبها
الایام واللیالی وقد غلب ذلك عند ذکر الشدائد دیدی (ولایدرون
واو حالیه در یاخود عاطفه در یدرون فعل مضارع جمع مذکر
درایتدندر (درایت تعقل وادراکدن لایدرون لایعلمون معناسنه
اولور تحتنده فاعل ضمیری کفاره راجعدر جمله سی تمضى فعلنك
فاعلندن حالدر (یاخود تمضى اوستنه معطوفدر (عدتها لفظا
منصوب لایدرون فعلنك مفعولیدر ها ضمیر مبنی محلا مجرور
مضاف الیهدر عدتها دیمك عددها دیمکدر (کما قال الله تعالی
(ان عدة الشهور عند الله اثنی عشر شهرا) بیورلمشدر (مالم تکن
ما مصدریه در لم تکن افعال ناقصه دندر تحتنده اسمی اولان
ضمیر لیالی یه راجعدر (من لیالی جار مجرور لم تکن فعلنك خبریدر

لم تکن

لم تکن جمله سی تأویل مصدرده لایدرون فعلنك ظرفیدر مامدت
معناسنه در یعنی اول لیالیء مذکوره لیالیء اشهر حرمدن اولمدیغی
مدتده اول لیالینك عددنی بلمزلر ایدی یعنی لیالیء اشهر حرمدن
اولدقده عددنی اول زمان بیلورلر ایدی دیمك مآلنده در (نته کیم
صاحب درة المضیئه قوله مالم تکن ما مصدریة ظرفیة واسم
لم تکن ضمیر اللیالی الاشهر الحرم خبره والجملة فی تأویل المصدر
ظرف لایدرون ای لایدرون عدد اللیالی مدة عدم کون اللیالی
کائنة من لیالی الاشهر الحرم فانهم حینئذ یدرون عدد هادیمشدر
(شارح حنفی و مافی قوله مالم تکن بمعنی غیر ومعناها علی الاستثناء
والنفی اذا دخل النفی افاد الاثبات والتقدیر انهم لم یعرفوا عدد تلك
اللیالی الاان تکون تلك اللیالی الاشهر الحرم بین الناظم شدة بلائهم
وغایت حیرتهم وکیفیة دهشتهم بان اللیالی تمر بهم ولایدرون
عدتها فلایمیزون بین الاسابیع والایام ولایفرقون بین الاشهر
والاعوام الاان تکون تلك اللیالی لیالی اشهر الحرم وذلك من شدة
مالحقهم سلب الحواس بسبب صوارم اصحاب النبی علیه الصلاة
والسلام (قوله اشهر کلمه سی لیالینك مضاف الیهیدر اشهر شهرك
جمعیدر الحرم اشهرك صفتیدر (حرم ضمتینله حرامك جمعیدر اشهر
حرم ذی القعده ذی الحجة محرم رجبدر که عرب اشهر شهور
اربعه ده قتالی بالاتفاق کندولره حرام ایتمشلردر شهور قمریه نك
سبب تسمیه سنده (صاحب درة المضیئه دیمش که قال بعض
الافاضل الوجه فی تسمیه کل شهران العرب اذا رئت السادات
قد ترکوا العادات وحرموا الغارات قالوا المحرم واذا ضعفت
ومرضت ابدانهم واصفرت الوانهم قالوا صفر واذا زهرت
البساتین وظهرت الریاحین وارتبعت المساکین قالوا ربیعان
واذاقل النماء وامسك السماء وانجمد الماء قالوا جمادیان واذاماجت
البحار واجرت الانهار وترجبت الاشجار قالوا رجب واذا تفرقت
الوصایل وتباینت الحلائل وتشعبت القبائل قالوا شعبان واذا
اشتد الحار وانقطع الانهار ومکث الامطار قالوا رمضان واذا
شالت الاموال وحصل الانتقال وکثر الارتحال قالوا شوال واذا

تركوا الارتحال و مالوا الى الاشتغال وقعدوا عن الانتقال قالوا ذى القعده واذا كانت زيارة مكة واجتمعوا فى مكة قالوا ذى الحجة (كما قال فى القاموس انهم لما نقلوا اسماء الشهور عن اللغة القديمة سموها بالازمنة التى وقعت فيها (محصول معناى عبارت بيت بووجهله دركه بيت سابقده تفصيل اولنديغى اوزره برهوا مرتفع اولان اول عضوه كفار غبطه ايدرلر ايدى برحالده كه ايام ولياللى نه قدر ليالى وايام كذران ايلديكنى اول ليالى بى اشهر حرامدن اولمدنجه بلمزلر ايدى ليالئ اشهر حرم كلوب مجاهدين اسلام محاربه دن فراغت ايلدكلرنده كذران ايلين ليالى ليالرينك عددينى اول زمان بيلورلر ايدى كه حيرت واضطرابلرى تا اشهر حرمه كلنجه متمادى اولوب كفار غريق درياى دهشت وحيرت

واضطراب ايدى ديمك مألنده در

* * تخميس * *

چيقوب قرانله تقويم سال اهل شقا

حباب لجۀ خون اولدى چوق سر اعدا

زمان بيضۀ سرخ ايردى صانديلر كويا

تمضى الليالى ولايدرون عدتها

مالم تكن من ليالى الاشهر الحرم

(فصل فى مدايح مجاهدى الاصحاب الكرام اصحاب النبى عليه السلام)

كانما الد مفاعلن دين ضى فاعلن ف حل سا مستفعلن حتهم فعلن بكل قر مفاعلن م الى فاعلن لحم العدى مستفعلن قرم فعلن (كانما الدين ضيف حل ساحتهم) (بكل قرم الى لحم العدى قرم) (ناظم عليه الرحمه اشبو بابسابعده مدايح اصحاب كزين رضوان الله عليهم اجمعين حضراتى ايله اكتساب شرف وسعادته مبادرت ايتمشدر (قوله كانما ما كافه در كان كلمه سنى عملدن كف ومنع ايدر لكن (كان لفظنك معناسى اولان تشبيه معناسى باقيدر (قوله الدين مبتدادر الف لام عهد خارجيدر معلوم ومعهود اولان دين اسلام مراددر (شارح حنفى الدين فى اللغة الاطاعة والجزاء

وفى الاصطلاح قوانين الهية موضوعة لاصلاح امر العباد حياة ومماة ديمشدر (بو مقامده مراد معناى اصطلاحيدر كذلك ابن ملك اصولده دينك تعريفنده (الدين وضع الهى سائق لذوى العقول باختيارهم المحمود الى الخير احترز بقوله سائق عن الاوضاع الالهية الغير السائقة كانبات الارض وبقوله المحمود عن الكفر وقوله بالذات متعلق بسائق يعنى الوضع الالهى بذاته سائق لانه ماوضع الا لذلك ديمشدر (ضيف مسافر معناسنه در (قوله حل فعل ماضى در تحتنده فاعل ضميرى ضيفه راجعدر حلول نزول معناسنه در ولايتلرده اولان محله اشبو محلوا دندر حل نزول ايلدى ديمكدر (قوله ساحتهم حل فعلنه مفعول فيهدر جمع ضميرينه مضافدر جمع ضميرى سكون اوزره مبنى محلا مجرور ومضاف اليهدر كفاره راجعدر ديمشلر تفصيلى آخر بحثنده ذكر اولنور ساحه كلمه سنى شارح مشار اليه دارك فناسيدر ديو تفسير ايلديكى ابيات سابقه دن (ياخير من يمم العافون ساحته) بيتى شرحنده سبقت ايلدى بو مقامده (الساحة هى المكان الذى عند باب الدار المحاط بالحيطان دون الصحن ينزل اليه الضيف اولا ثم يدخل فى الصحن ديو (شارح مومى اليهك بياندن مستفاد در كه دارك ابنيه سندن خارج ديوار ايله محاط اولان ميدانكه تركيده حولى ديرلر خدم وحشم وخيام وبارگاهى ايله اعاظم كبار قبائل قونوب مسافرت ايدرلر ساحه ايله مراد اولمكان اولمق اقتضا ايدر (بكل جار مجرور حل فعلنه متعلقدر (با مصاحبت ايچوندر ياخود مع معناسنه در (نته كيم مع معناسنه اولمق ظاهردر (و بعض شراحك مختاريدر (قوله قرم مضاف اليهيدر فتح قاف وسكون را ايله قرم سيد عظيم معناسنه در (قوله الى لحم جار مجرور مؤخر قرم كلمه سنه متعلقدر (قوله العدى تقديرا مجرور لحم كلمه سنك مضاف اليهيدر قرم قافك فتحى ورانك كسريله صفت مشبهه در كل قرم كلمه سنك صفتيدر قرم ثانى لغتده لحم اكل ايتمكه شديد الاشتها اولان كيمسه يه ديرلر (بعض شراح يقال قرمت اللحم بالكسر اذا اشتهيته ديمشدر (صاحب درة المضيئه بو بيتك خلاصۀ معناسنى بو وجهله

ناقلدر كه قال عصام الدين فى شرحه بالفارسى (قيل اهل الاسلام اعداء لاعداء الله لاعلاء كلمة الله حتى كانما الدين ضيف عزيز حل بساحة اهل الاسلام وصفة الاسلام وصفة ذلك الضيف انه قرم الى لحم اعداء اهل الاسلام من العرب كل منهم يسعى ويجتهد فى مرغوبه ومحبوبه سيما اذا كان ذلك المحبوب عدو المضيف ففى التصريح بالعدى وان المقام مقام الضمير مبالغة لايخفى وقال جمهور الشارحين المعنى كان الدين ضيف حل ساحة العدى مع كل سيد وكل واحد من الضيف والسيد قرم الى لحم العدى وهذه كناية عن سرعة كونهم مقتولين كانهم بالطوع والرغبة يقتلون انفسهم لاجل مطلوب الضيف ومرغوبه على ماهو وظيفة العرب هكذا قالوا فى معنى هذا البيت) ديوب فاضل علامه عصامك وجمهور شراحك مختارلرينى بيان ايلدكدنصكره (صاحب درة المضيئه كندونك مختارى اولان معنايى بووجهله تقرير ايتمش كما قال والذى لاح على صحيفة خاطرى معنى البيت ان الدين الحق ضيف لطيف ومسافر شريف له اعوان وانصار من اهل الاسلام ذو شوكة مديد و بطش شديد كل واحد منهم قرم الى لحوم عدائهم وقاهر لمخالفهم دخل فى دار الكفار بالسكينة والوقار مع هؤلاء الاقرام فلم يضيفوه ولم يقبلوه ولم يعظموه حق التعظيم باتباعهم له وتوقيرهم اياه فسلط عليهم اعوانه واقرامه فاما القبول والاتباع او السيف والانقطاع وما احسن تشبيه الدين بالضيف على هذا الوجه الذى ذكرناه فانظر فيه واقسط فى نظرك (ان الله يحب المقسطين) انتهى (شارح فاضل شيخ زاده عليه الرحمه ديمش كه ضمير ساحتهم للعدى القرم بسكون الراء السيد وبكسرها شديد الشهوة الى اللحم و بكل قرم حال اى ملتبسا ومصحوبا والمراد من كل قرم صحابة رسول الله صلى الله عليه وسلم وهم جند الله والسادات الكرام بو صورتده معنى ديمك اولور كه كان يعنى كويا دين مبين لحم عدويه شديد الشهوه اولان اصحاب كزينه مقارن اولديغى حالده ساحهٔ كفاره حلول ونزول ايلين مسافردر ديمك اولور يعنى اويله ضيف كبيدر معناسى مراد اوله (ايمدى مأنى بووجهله

دركه خون اعدايه دلتشنه واتلرينى بمه كه شديد الشهوه حريص قتل واستيصاللرى اولان اصحاب كرام ايله دين قويم ديار كفاره نزول ايلين ضيف كبيدر يعنى كانه اودرديمكدر (معلوم اوله كه كفار ايله مقابلهده ابتدا قبول دين واسلام عرض اولنمق شعائر اسلاميهدن اولمغله (كانما الدين ضيف حل ساحتهم قولى ايله دين اسلامى ساحهٔ كفاره نازل اولان ضيفه تشبيهدن ناظمك مرادى دين اسلامك بو طريق ايله ساحهٔ كفاره حلولى اولمق يعيددكلدر بو بيت دلارانك معناسى كركى كبى اظهار وتفهيم ايچون شراحك اقوالى ومختارى ذكر اولندى الطبايع مختلفة فاختر بما شئت ولكل وجهة (وفيه من البدائع التشبيه والجناس الممزق بين قرم وقرم

* ⁑ تخميس ⁑ *

صحابهٔ عظما اول اكابر مردم

طريق حقه اولردر هدايه انجم

* قروم قوم هدى عين نصرته مردم*

* كانما الدين ضيف حل ساحتهم*

بكل قرم الى لحم العدى قرم

يجر بحر مفاعلن رخمى فعلن س ذوق سا مستفعلن بحة فعلن ترمى بمو مستفعلن ج من ال فاعلن ابطامل مستفعلن تطم فعلن

(يجر بحر خميس فوق سابحة) (ترمى بموج من الابطال ملتطم)

يجر فعل مضارعدر تحتنده هو ضميرى فاعليدر مقام قرينه سيله فخر كائنات عليه الصلاة والسلامه راجعدر بعضيلر بيت اولدهمذكور دين كلمه سنه بعضيلر قرم لفظنه راجعدر ديمشلر يجر جملهسى جملهٔ استينافيه كه پيغمبر افنديمزك جهاد وغزالرده اولان ترتيب جيوش وساير حاللرينى بياندر (ياخود يجر جملهسى دين لفظنك ياقرم لفظنك صفتيدر يجر فعل مضارع صيغهسيله مد ايدر يعنى چكر ديمكدر لكن مقصود دشمن اوزرينه عسكر اسلامى چكديكنى بيان اولمغله ماضى صيغهسيله اقتضا ايدركن ناظم صيغهٔ مضارعه عدولى اول صورت بديعهيى حالده اولمش كبى استحضار وتجدد واستمرارينى بيان

واغاده قصد ايدر ديمشلر (بحر لفظا منصوب يجر فعلنك مفعوليدر
خميس لفظنه مضافدر خميس عسكر معناسنه در عسكر مركب
اعتباريدر يعنى برمقدار آحاد واشيا جمع اولسه عقل انى امر
واحد اعتبار ايتدكده اول امر واحدى مركب اعتبار ايدر (كما
قال فى شرح المقاصد التركيب قد يكون حقيقية بان يجعل من
اجتماع عدة اشياء حقيقة واحدة بالذات مختصة باللوازم والآثار
وقد يكون اعتبارا بان يكون هناك عدة امور يعتبرها العقل امرا
واحدا وان لم يكن واحدا فى الحقيقة ربما يضع بازائه اسما كاسم
العشرة المركبة من الافراد (ايمدى اشبو امر واحد اعتبارى
اولان مركب اعتبارى كه عسكردر خميس اطلاق اولنديغنك
وجه تسميه سى عسكرى وقت محاربه بش قسمه تقسيم ايلدكلرندندر
ديمشلر (قسم اول قدام جيشه تعيين اولنان عسكردر كه مقدمه
ديرلر دولت اسلام اولان آل عثمان ايده الله تعالى بالنصر الى يوم
القيام محاربهٔ نصرت قريننده اكه چرخه جى تعبير ايدرلر (قسم
ثانى يه ميمنه ديرلر يمين عسكرده قائم اولورا كه صاغ قول ديرلر (قسم
ثالثه ميسره ديمشلر طرف يساره تعيين اولنمشدر كه صول قول
ديرلر (قسم رابعه قلب ديرلر اورته قول ديد كلريدر (قسم خامسه
ساقه ديرلر كرودن بغتة دشمن ظهورنده محافظه ايچون تعيين
اولنان عسكردر اكه ديدار ديرلر (ايمدى هيئات مجموعهٔ عسكر
بر مركبدر كه اشبو بش قسمه منقسم اولديغنه بناء فعيل بمعنى
مفعول اولمق اوزره جيش يعنى عسكره خميس اطلاق اولنمشدر
(پس خميس لفظى وصفيت معناسنى اعتبار ايله وصفيتدن اسميته
نقل اولنمغله جيشه اطلاق اولنمش اولور (اما من غير اعتبار نقل
اولنمشدر دينورسه جيش ايله لفظان مترادفان اولور ا بحرك خميس
لفظنه اضافتى لجين الماء كبى مشبه بهك مشبهه اضافتى قبيلندندر
جيش كالبحر ديمكدر (قوله فوق سابحة فوق ظروف مكان
مبهمه دندر كه ظروف زمان مبهم يا فعله يا معناى فعله متعلق اولمق
شرطدر بو نقاعده فوق كلمه سى فتح اوزره مبنى محلا منصوب يجر
فعلنك ظرفيدر ديمشلر لكن مناسب اولان مقدر كائن ياخود

راكب

راكب كلمه سنه متعلق اولوب خميس لفظنك صفتى اولمقدر
تقديرى خميس كائن فوق سابحة ديمكدر ياخود خميس كلمه سندن
حال اولور لكن حقيقتده خميس لفظنه صفت واقع اولان مقدر
كائن كلمه سيدر كذلك حال اولان مقدر كائنا كلمه سيدر يوخسه
فوق لفظى محذوف معناى فعل اولان كائن ياخود كائنا كلمه لرينك
ظرفيدر واكر ظرف زمان مبهم ظرف اولمق اوزره استعمال اولنماز
ايسه بحسب العوامل معرب اولور (من فوقهم (تجرى من تحتها
الانهار (من بعد الذكر) وغيرها كبى كما قال فى كتاب ضوء النحو وبعض
الظروف يستعمل اسما وظرفا نحو الجهات الست من المكان يقول
امامك خير من ورائك واليوم والوقت ونحوهما من الزمان نحو طاب
اليوم واظلم الليل وكالشهر والنهار والحول من الزمان (سابحة كلمه سى
مضاف اليهيدر (وانقولى السابح سكردبجى آت السابحة صوده
يوزنك ديمش بو مجلده سابحة لفظى ايله معناى اول اوزره سكردبجى
خيل مراد اولنورسه خيل تقديرينه حاجت قالمازواكر سابح كه يوزوجى
ونارسيده شناور معناسنى مراد ايدرلرسه خيل تقديرينه محتاج اولور
(شارح شيخ زاده ديمش كه سابحة صفة موصوف محذوف اى
خميس كائن او كائنا فوق خيل سابحة والسبوح الفرس الحسن
الجرى لا يتعب راكبها كانها تجرى فى البحر اى من سبح فى البحر
اى جرى بو محلده تفصيله محتاجدر كه (ناظم عليه الرحمه سابحة
لفظنى تا ايله كتورمكدن مرادى جمعيت عسكره مناسب اولان جمع
صيغه سيله خيول لفظى محذوف اولديغنه اشارتدر زيرا عسكر
برخيل اوزرنده ديمك مناسب اولمازا كه بناء ناظم سابحة كلمه سنى
تاء تأنيث ايله كتوردى كه كل جمع مؤنث قاعده سى اوزره محذوف
خيول كلمه سنك سابحة صفتى اولوب واول خيول صوده شناورلك
ايدر كبى يعنى صوده يوزر كبى جارى ولطيف المشى والحركة
اولديغنى دخى اشعار ايتمش اولور (ايمدى سابحة لفظى شناور كه
صوده يوزمك معناسنه اولان سبحدندر ديمك زياده انسب اولور
زيرا سابحة مجرد خيل معناسنه اولدقده خيل مفرد صيغه سيله
اولوب وتانك ثمره سى معلوم اولماز (ياخود سابحة اسم جنس اولمغله

اسم جنسك مذكر وتأنيثى ومفرد وجمعى مساويدر ديدكارى
قاعده اوزره مراد اوله قوله يرمى ياء تحتانيه ايله فعل مضارعدر تحتنده
فاعل ضميرى بحره راجعدر واكر تاء فوقانيه ايله اولورسه تحتنده
فاعل ضميرى مؤنث اولوب خميس لفظنه راجع اولور خميس اسم
جنس اولمغله مؤنث حكمنده در ديمشلر يرمى جملهسى بحر لفظندن
ياخود خميس لفظندن حالدر (قوله بموج جار مجرور يرمى كلمه سنه
متعلقدر موجى رمى ايدر ديمكدر شارح حنفى ديمشدر كه الموج يطلق
على ما ارتفع من البحر (موج بحر روزكار ايله بحرده تلاطم اولوب
قابران طالغه لره ديرلر تركيده فوم ديرلر حتى انكيلرده شدت روزكار ايله
طاغلر كبى قوملرك ارتفاعنى نقل ايدرلر قوله من الابطال جار مجرور
كائن محذوفنه متعلق اولوب موجك صفتيدر من بيانيه در الموج
الذى هو الابطال ديمكدر ديمشلر يعنى شجعان اولان موج ملتطم
ديمك برى برينه لطم ايدن اورن موج كه شجعاندر اول بحر
خميس انى رمى ايدر يعنى اعدانك اوزرينه آنى آتردفق ورمى
ايدر ديمكدر واقعا هيئت مجموعهٔ عسكرى بحره تشبيه وايچلرندن
اعدايه الاى الاى هجوم ايدن ابطال شجعانى تلاطم ايله آتلوب
حركت ايدن موج بحره تشبيهدر وعسكرى بو مقوله بحره تشبيه
كلام شعراده كثير الوقوعدر حتى قهرمان زمان مرحوم سلطان
سليم قاهرهٔ مصرى فتح وتسخيرنده چراكسهٔ مصر سركذشتلرينى
تذكير ضمننده انشاد ايلدكلرى قصيده ده (وقد جائت علينا الروم
حقا) (كبحر مايج فى الاند فاق) بيتى ايله غازيان رومك هجوم
واندفاق غضنفرانه لرينه اعتراف ايتمشلردر (شارح مصنفك
قوله من الابطال من جهة تكثير الابطال يتعلق بيرمى او بالموج
من جهة كثرتهم وجعله بيانا للموج ليس بشئ ديمشدر (ابطال
بطلك جمعيدر بطل بانك وطانك فتحه لرى ايله شجاع
معناسنه در يعنى شجيع و بهادر كيمسه لر ديمكدر (ملتطم التطامدن
اسم فاعلدر بودخى موجك صفتيدر التطام امواج بحرك بعضيسى
بعض آخرينه اورماسيدر لكن مراد سابق البيان تشبيه اعتبارى
ايله شجعان وابطالك دشمنه يربر ضربات والتطام وتصادميدر

كما

(كما قال الشارح شيخ زاده قوله ملتطم صفة موج يعنى يضرب
بعضهم على بعض من شدة الهيجان وقوته وههنا عبارة عن اتباع
بعضهم للبعض ومسابقة الابطال وانصباب البعض على بعض
واصطكاك اسلحتهم (شارح مصنفك يقال التطمت الامواج
ضرب بعضها بعضا) ديمش واقعا امواج بحر برى برى اردنجه
متعا قبا كلوب وبربرينه لطم وضرب بدن خالى اولمديغندن ماعدا
ساحل بحره ياخود سفينه يه توجه وانتهاسى وضرباتى مقرر اولمغله
عرف ناسده تلاطم امواج بو معنالرده استعمال اولنور (لكن موجدن
مراد تشبيه علاقهسيله ابطال عسكر اولمغله اوصاف مذكوره
ابطالده ملاحظه اولنور حق بوكيم بو نظم مخيل ودلكشا بر بيت
معجز اداولديغى ظاهردر (نته كيم صاحب درة المضئه بو وجهله
تقرير و بيان ايدر (قوله من الابطال بيان للموج صفته وملتطم
صفة الموج ايضا وهو اسم فاعل من الالتطام وهو ضرب الامواج
بعضها بعضا والمراد به ههنا اتباع بعض الفرسان لبعض بحيث
يصدمون من كثرة الجيوش وازدحام الخيول شبه اضطرام
الفرسان بين الصفين فى الاقبال و الادبار بامواج البحار وهذا
التشبيه ضمنى لازم للاول فتأمل (ولا يخفى حسن البيب لفظا ومعنى
وسبكا ولله در الناظم فيما نظمه والمعنى يجر النبى عليه الصلاة
والسلام الجيش العظيم الذى كالبحر فى الكثرة فوق الخيول
السرايع يرمى ذلك الجيش امواج الابطال متلاطمة يعقب
بعضها بعضا فى ايصال الحملة و الطعن الى الكفار (محصول
معناى عبارت بيت) اول سپهسالار ملائك جيوش صلى الله تعالى
عليه وسلم شناور كبى يعنى صوده يوزر كبى جارى لطيف السير
آتلر اوزرنده اولان عسكر درياسنى اعداى دينك اوزرينه چكر
ايدى يعنى عسكرى يورويش ايتدررايدى او يله درياى عسكركه
شجعان و بهادرلردن اولان امواج متلاطمنى رمى ايدر
يعنى كروه اعدا اوزرينه الاى الاى بربرينى متعاقب
ومتلاطم امواج بحر لشكر اولان بهادرلرى اول درياى عسكر
آتوب رمى ايدر (خلاصه اول پيغمبر آخر الزمان عليه الصلاة

والسلام عظمت نبوت وقوۀ قاهرۀ رب العزت ایله دریا کبی عسکر
مجاهدینی دشمن دین مبینك اوزرینه چكوب یورویش ایتدكده اول
دریا كبی عسكرك امواجی مثابه سنده اولان بهادران اسلام بلا توقف
همان كروه كفاره آتیلوب ایچلرینه دخول وحملۀ یكپاره ایله
قتل واستیصاللرینه مشغول اولورلرایدی دیمك مألنده اولاغله
(ناظم علیه الرحمه صاحب سعادت علیه افضل التحیه افندیمزك
غزالرده اولان قاهرانه عظمت توجهلرین اشعار و بو فصلده
مدایحی مقصود اولان اصحاب كزینك فدای جان ایله اعلاء
كلمة الله ده اولان جان سپارلقلرینی وصف و بیان مراد ایدر
(وفی البیت من البدیع مراعاة النظیر بین البحر والسابحة والموج
وملتطم و بین الخمیس والابطال والاغراق فی جعل البحر فوق
سابحة والاستعارة المرشحة

* * تخمیس * *

اوشهسوار رسالت او نور معد لتن
ایدردی عسكردریا عدویه هر جهتن
و یروب او مجمع فرسان دینه تقویتن
*یجر بحر خمیس فوق سابحة *
* ترمی بموج من الابطال ملتطم *

من كل من مستفعلن تدب فعلن لله مح مستفعلن تسب فعلن
یسطو بمس مستفعلن تأصل فاعلن للكفر مص مستفعلن طلم فعلن
(من كل منتدب لله محتسب) (یسطو بمستأصل للكفر مصطلم)
(من كل من حرف جر بیانیه در بیت اولده اولان ابطالی بیاندر
جار مع المجرور كائن كلمه سنه متعلق اولوب ابطالك صفتیدر منتدب
اجابت واطاعت معناسنه اولان انتدابدن اسم فاعلدر لله جار مجرور
منتدب كلمه سنه متعلقدر لام اختصاص ایچوندر اللهك امرینه
ودعوتنه هر بر مجیب اولانلردن اولان ابطال دیمك اولور (شارح
مصنفك یقال ندبه لكذا فانتدب دعا الیه فاجاب قوله من كل منتدب
بیان للابطال (محتسب مخلص تخلص الامر لله من الاحتساب وهو
ان یكون الامر لله خالصا (صاحب درة المضیئه المنتدب من الانتداب

یعنی

بمعنی الاجابة یقال ندبه للامر فانتدب ای دعاه فاجابه دیمشلر
(محتسب احتسابدن كذلك اسم فاعلدر منتدب كلمه سنك صفتیدر
اویله ابطال وشجعان كه دعوت حقه وامر خدایه مجیب اولنلردندر
اویله كل مجیب كه جهاد واعماللری خالصا لوجه الله انجق تحصیل
رضادر مرادلری دیمك اوله (شارح فاضل قاضی عضد محتسب
صفة منتدب ای عامل لوجه الله تعالی فان الاحتساب ان یكون
صدور الفعل منه خالصا لله تعالی واصله الترقب والرجاء لفضل الله
تعالی (شارح شیخ زاده یقال احتسب علیه حسبة من الله ای ترقبا
ورجاء لفضله كما فی قیام رمضان ایمانا واحتسابا دیمشلر (قوله یسطو
فعل مضارعدر حمله معناسنه اولان یسطو سطوا دندر حمله
ایدر دیمكدر یسطو فعلنك تحتنده فاعل ضمیری منتدب كلمه سنه
راجع اولوب جمله سی منتدب كلمه سنك صفتیدر (قاموس من سطا
علیه یسطو به سطوا و سطوة صال علیه اوقهره بالبطش
دیمش (صاحب درة المضیئه والتعبیر بالمضارع الحكایة حال
الماضی وافادة الاستمرار والتجدد دیمش (بمستأصل اسم فاعلدر
باستعانت ایچوندر (یسطو كلمه سنه متعلقدر مستأصل قهرله مهلك
دیمكدر شراح یقال استأصله ای قلعه من اصله دیمكدر تركی
تعبیرده كوكیله چیقردی كلیا محو وافنا ایتدی كوككی قازیدی
دیدكلری قلع من اصله معناسنی مفیددر بو مقامده مستأصل ایله
مراد قرآن كریمدر (وقاتلوا المشركین) آیت كریمه سی وامثالی آیات
بینات حقا كه قتل واستیصال كفارده مستأصل اولدیغی
ظاهردر (ایمدی مجاهدین اصحاب كزین رضوان الله علیهم
اجمعین حكم قرانیه یه امتثال واندن استعانت ایله فی سبیل الله
كفاره قهر و بطش ایله حمله وهجوم ایدن منتدبلردندر دیمك
مألنده اولور (بو صورتده للكفر كلمه سنده محذوف (اهل لفظی
تقدیرینه محتاجدر (لاهل الكفر دیمك تقدیرنده واكر للكفر لفظی
ایله عین كفر اولان كفار مراد اولورسه رجل عدل كبی یعنی مصدر
كاهی مبالغه ایچون اسم فاعل معناسنه استعمال اولندیغی كبی
اولورسه كفاری ازاله ایلین قرآن كریم ایله استعانت ایدن منتدبلردن

دیمك مألنده‌در بو صورتده للكفر لفظی للكفار معناسنده رجل عدل
دیمك رجل عادل دیمكدر دیدكاری كبی اولور واكر للكفر لفظی ایله
اصل كفر مراد اولورسه قرآن كریم كفری ازاله ایلدیكی مستأصل
دیمك اولمغله بو صورتده للكفر لفظنده رجل عدل كبی تأویل وتصرفه
حاجت قالماز (كما قال درة المضیئه قیل المراد بالمستأصل القرآن
لانه هو الرافع للكفر حقیقة وعلی هذا فالكفر لایؤول (بشیء بعض
شراح مستأصلدن مراد سیفدر دیمشلر یعنی سیف ایله كفاره
هجوم وحمله ایدن منتدبلردن اولان ابطال دیمك اولور واقعا
سیف حقیقة وفعلا مستأصل اولدیغی ظاهردر (قوله مصطلم اسم
فاعلدر مهلك وقطع ایدیجی معناسنه در مستأصل كلمه سنك صفت
مؤكده سیدر (بعض شراح مصطلم لفظی مستأصل كلمه سنك
معناسنده اولمغله مستأصل كلمه سنك صفت كاشفه سیدر (وفی القاموس
الاصطلام الاستئصال دیمشدر (درة المضیئه وفی شرح العصام
الفارسی المصطلم تأكید لمستأصل ان كان قوله للكفر متعلقا
بمستأصل وان كان متعلقا بمصطلم فهو تفسیر بعد الابهام دیو
نقل ایدر (بعض شراح خلاصهٔ معنایی بو وجهله تقریر ایتمش
وحاصل المعنی هؤلاء الابطال الذین یقاتلون الكفار هم من كل
مجیب لدعوة الحق بالرغبة الكاملة محتسب عندالله تعالی اجره
وثوابه یحمل علی الكفار بقالع اصل الكفار مهلك لهم من آلات
قتل الكفار مثل السیف والرمح وغیرهما (محصول معنای عبارت بیت)
بودر كه ناظم علیه الرحمه بیت سابقده امواج بحر عسكر تعبیر ایلدیكی
اول ابطال منتدبلردندر یعنی اللهك امر وجهادده دعوتی قبول
ایدوب هر بری مجیب اولانلردندر اویله منتدبلر كه محتسبدر یعنی
خالصا لوجه الله عمل ایدیجیدر كذلك اول منتدبلر اویله
منتدبلردر كه یسطو حمله وهجوم ایدرلر بمستأصل هلاك وافنا
ایدیجیدن استعانت ایله اویله مستأصل كه للكفر مصطلم كفاری
كوكیله قالدروب هلاك ایدنلردر یعنی قرآن كریمدن استعانت ایله
كفاری مضمحل ایدرلردر مألنده اولور (مقصود اصحاب كزین
رضوان الله تعالی علیهم اجمعین حضراتنك اعماللری وجهادلری

انجق لله اولوب هر برینك فرمان الهی یه سر دادهٔ اطاعت وتسلیم
اولدقلرینی وقرآن كریمك بركت انواری دائما اوزرلرندن زائل اولیوب
علی الدوام اندن استعانت ایله هجوم وحملات وشجاعتلرینی بیاندر

* * تخمیس * *

اولر كه امر غزا ایتدی وقت منتخبن
* صفای قلبله فرمان بر ایدی هر تعین*
او صرف ایدن ره دین قوتیه روز وشبن
من كل منتدب لله محتسب
یسطو بمستأصل للكفر مصطلم

حتی غدت مستفعلن ملة ل فاعلن اسلام وه مستفعلن ی بهم فعلن
من بعد غر مستفعلن بتها فعلن موصولة ر مستفعلن رحم فعلن
(حتی غدت ملة لاسلام وهی بهم) (من بعد غربتها موصولة الرحم)
(قوله حتی غدت حتی ابتدائیه‌در غدت فعل ماضی مؤنثدر افعال
ناقصه دندر صارت معناسنه‌در (قوله ملة لاسلام اسمیدر خبری
مصراع ثانیده اولان موصولة كلمه‌سیدر غدت جمله‌سی استینافیه‌در
افعال ناقصه مبتدا وخبره داخل اولدیغی بیاندن مستغنیدر
حتی نك مدخولی بو مقامده غدت فعلی یاخود جملهٔ اسمیه اولمغله
(شارح كردی حتی ابتدائیه‌در دیمش (كما قال حتی حرف ابتدائیة
والجملة بعدها مستأنفة مسببة عما قبلها كالفاء الفصیحة (ابتدی
حتی كلمه‌سی اوچ وجهله استعمال اولنور (اولكی جاره اولور الی
معناسنه اولور (كقوله تعالی (حتی مطلع الفجر) ای الی طلوعه
كاهی كی معناسنه اولور (اسلم حتی ادخل الجنة) ای كی ادخل
الجنة كبی (وجه ثانی حتی عاطفه اولور واو عطف كبی مطلقا
جمع ایچون اولور (وجه ثالث حتی ابتدائیه اولور اوچ شیئه
داخل اولور اولكی فعل ماضی یه داخل اولور نحو قوله تعالی
(حتی عفوا) ایكنجی مضارعه داخل اولور (حتی یقول الرسول
كبی كه ان مصدریه ایله منصوب اولور اندن احتراز ایچوندر
بو صورتده حتی كلمه‌سی الی معناسنه اولوب جاره اولور كقوله تعالی
(حتی تفیء) ای الی ان تفیء مثالی ایله بالاده بیانی سبقت ایلدی (اوچنجی

جملهٔ اسمیه یه داخل اولور قواعد اعراب شارحی بو وجهله تفصیل
ایدرکه حتی الابتدائیة تدخل علی الجملة الاسمیة فیکون ماقبلها
سببا لما بعدها من جنس ماقبلها سواء کان حقیقة اوحکما بان یکون
بینهما ملابسة یقال (ضربت القوم حتی زید غضبان لان بین
الضرب والغضب ملابسة فکانه کان من جنس الضرب وخبر
تلك الجملة تارة یکون موجودا کما فی المثال المذکور وتارة یکون
مقدرا کما فی اکلت السمکة حتی رأسها برفع رأسها لان تقدیره حتی
الرأس مأکول ویدخل ایضا علی الفعل سواء کان ماضیا اومضارعا
ولایلزم کون ما بعدها من جنس ماقبلها بل یکفی سببا لما قبلها
کما فی المثالین اللذین ذکرهما المصنف انتهی بومقامده حتی جملهٔ
اسمیه یه داخل اولمشدر زیرا افعال ناقصه نك اسمی مع خبره جملهٔ
اسمیه در کذلك کاهی کره مدخولی فعلدر ودخی حتی نك
ماقبلی که ابطالك کفاره حمله واستیصاللری مابعد حتی اولان
ملت اسلامك (موصولة الرحم اولوب مؤید وعلوالشان اولدیغنه
سببدر واول ابطال اصحاب کرامك کفره یه حملات واستیصاللری
ملت اسلامك موصولة الرحم مؤید ومعزز اولمسنی نتیجه ویرمشدر
بوصورتده حتی کلمه سنك ماقبلی مابعدینه سبب اولمق شرطی بولنمش
اولور ایمدی حتی کلمه سی بومقامده ابتدائیه اولمش اولوب مابعدی
جملهٔ ابتدائیه در یعنی استینافیه در ملت ودین واسلام بحسب
التحقیق جمله سی برمعنایه اولوب ابیات سابقه دن کانما الدین ضیف
بیتی شرحنده (وضع الهی سائق الی الخیر ایله تعریفی وتفصیلی
سبقت ایتمشدر ملتك اسلامه اضافتی بیانیه در دیمشلر (وهی بهم
واوحالیه در هی ضمیر منفصل مبنی محلا مرفوع مبتدادر (مصراع
اولده اولان ملت لفظنه راجعدر (بهم کلمه سنده با حرف جردر (هم
ضمیر منفصل مبنی محلا مجرور مقدر کائنا کلمه سنه متعلق اولوب
جمله سی مبتدا نك خبریدر مبتدا مع خبره جمله سی (ملتدن حالدر (هم
ضمیری بیت اسبقده اولان (ابطاله راجعدر یاخود کل منتدب
عبارتی معنای جمعی متضمن اولمغله (کل فی فلك یسبحون) آیت
کریمه سی کبی جمع ضمیری منتدب کلمه سنه رجوعی دخی جائزدر

من

(من بعد من حرف جردر بعد حرف جر ایله معمول اولوب مؤخر
موصولة کلمه سنه متعلقدر (غربتها مضاف الیهدر غربت دخی
ضمیره مضافدر (غربت لسان ترکیده بردیارده نه یار وارنه یاور
بی انیس ومعین کیمسه سز قالمغه دیرلر (وبوحال ایله متصف اولان
شخص غریبه ذلیل اولمق وضعیف بی اعتبار اولمق لزوم عادی ایله
لازم کلمکله بومحلده غربتها لفظی اشبو معنای لازمیده مستعملدر
ایمدی ملت اسلامك غربتدن مراد اوائل ظهورنده تکه وتنها
احباب وانصاردن خالی غریب ومبتلای غربت اولدیغی (ان
الدین بدی غریبا وسیعود غریبا) حدیث شریفندن ظاهردر
(شارح قاضی عضد) الغربة مفارقة الاهل والوطن والمراد ههنا
لازمها وهو الذل والهوان وسقوطها عن مرتبة الاعتبار وامثال
ذلك دیمش (شارح مصنفك قوله من بعد غربتها ای من بعد
کون ملة الاسلام غریبة ای ضعیفة لامؤید ولا معزز دیمشدر
(قوله موصولة الرحم موصولة اسم مفعولدر لفظا منصوب مصرع
اولده اولان (غدت کلمه سنك خبریدر موصولة مفصول منقطعك
ضدیدر (رحم بفتح الراء وکسر الحاء محل جنین درکه فارسیده
مشیمه دن اصطلاحده قرابت معناسنه در فقها اقربایه (ذی رحم
دیرلر بالذات وبالواسطه اقربا رحم واحدی مکان قلمغله قرابتلرینه
بناء درحتی ذوی الارحام آنه طرفندن قرابتی اولان اقربایه دیرلر که
تورینده بیت المال تقدیم اولنور (صلهٔ رحم اقربایی حمایت
ومطلوبلرنده اعانت وکاهی زیارت وحرمت واعانت ایتمکدر
نته کیم (صاحب درة المضیئه وصلة الرحم عبارة عن کل ما یستحسن
اعانته شرعا بالنسبة لی لاقارب کالزیارة والتفقد ونحوهما مما یلتمسون
منه والمراد من صلة ارحم ملة لاسلام علوشانها فی الاقطار بسبب
کثرة الاتباع وغلبة عزتها وغایة اعتبارها دیمشدر ایمدی بومقامده
مراد موصولة الرحم اولان شخصك حالیدرکه اقربا وانصار ایله
منصور اولدیغی حالده بری الساحه اعدا تعرضندن وتعدیاتدن
امین اولوب کثرت اعوان ایله معزز ومأمون الغائله اولور کذلك
ملت اسلام دخی کفاره حمله لر وهجوملر ایله استیصال ایدن اول

ابطال اصحاب کرام ایله موصولة الرحم اولمشدر یعنی مجاهدین
وانصار رضوان الله تعالی علیهم اجمعین حضراتی فدای جانله
اعوان وانصار اولوب ملت اسلام یومافیوما کمال قوت واستحکام
بولمغین علوشانی برتر والی آخر الزمان احکام وتابعینی افزون تر
اولدیغی مراد اولور (ایمدی ملة اسلامك موصولة الرحم
اولمسی ایله (ناظم اشبو معناسنی اراده ایتمشدر دیمك بعید دکلدر اما
خلاصهٔ معناده شراحك تقریرلری بودر (کما قال مصنفك وحاصل
معنی الکلام صارت ملة الاسلام حال کونها منصورة بهؤلاء المندبین
قویة بعد ما کانت ضعیفة (قال صاحب درة المضیئة والمعنی
ان دین الاسلام صار بسبب الال الکرام والاصحاب العظام موصولا
الی اهله ووطنه بعد ما کان غریبا ومفارقا عنهم (محصول معناسی
عبارت بیت) ملت اسلام منتدبینك یاخود اول بحر عسکرلك
امواجی اولان ابطال وشجعانك سببیله من بعد غربتها موصولة
الرحم اولدی یعنی صله سنه واصل اولوب صلهٔ رحم ایلدی دیمکدر
صلهٔ رحمدن مراد ملت اسلام غریب و بیکس وضعیف ایکن اول
ابطال وشجعان اولان اصحاب کرام ایله اعوان وانصارینه ومتعلقاتنه
واصل اولوب قوی ومستحکم ومعزز ومحترم اولدی دیمك اولور

* * تخمیس * *

* اولوب اعانت مولای قادر ملهم *
* عدودن ایتمدیلر کثرتیله خوف ووهم *
* علو دین ایدی انجق اولاره امر مهم *
* حتی غدت ملة الاسلام وهی بهم *
* من بعد غربتها موصولة الرحم *

مکفولة مستفعلن ابدا فعلن منهم بنجی مستفعلن راب فعلن
وخیر بع مفاعلن ل فلم فعلن تیتم ولم مستفعلن تئم فعلن
(مکفولة ابدا منهم بخیر اب) (وخیر بعل ولم تیتم ولم تئم)
(مکفولة رفعله مبتداء محذوفك خبریدر ای هی مکفولة تقدیرنده در
یاخود مکفولة نصبله بیت اولده اولان غدت فعلنك خبر ثانیسیدر
مکفولة کفل یکفل کفلا کفالة صیغه سندن اسم مفعولدر

(شارح کردی یقال کفلت به وعنه بالمال اذا جعلته فی ضمانك دیمش
مکفولة لفظی بو صورتده مکفلة معناسنه در لکن مکفولة محفوظة
معناسنه اولمق دخی احتمالدر حتی بعضیلر کفیل بالشیء حافظ له
دیمش بو مقامده مفکولة متکفلة معناسنه اولمغله دین مبینه کفالتك
معناسی ملت اسلامك تقویت والی یوم القیام بقاسنه وهر حالده
غالب ومصون اولوب حاشا منطفی اولمامسنه ضامن ومتکفل
ودر عهده والتزام معنالرینه در (قوله ابدا مکفولة کلمه سنك ظرفیدر
(وان قولیده الابد فتحتیله دهر معناسنه در که زمان طویلدن
عبارتدر وابد دائم معناسنه دخی کلور دیمش مکفولة دائما دیمکدر
واقعده برماله کفیل اولسه مال محفوظ وضیاع وتلفدن بعید
اولور کفیل اولان ذات انی ضیاعدن محافظه ایدر ضامن اولوب
ضایع ایتمز اول مال هر حالده موجود اولور کذلك ملت اسلام دخی
بویله کفیللر ایله مکفوله ومحفوظه در بعض نسخه ده منه عبارتی
واقع اولمش (شارح کردی قوله منه الضمیر راجع الی النبی صلی الله
علیه وسلم لکنه رکیك دیمش اکثر نسخه منهم عبارتیله در
(بعض شراح قوله مکفولة ای محفوظة علی النصب خبر ثان لغدت
وعلی الرفع خبر مبتدأ محذوف منهم متعلق بمکفولة وضمیر الجمع
للکفار اذا کانت المکفولة بمعنی محفوظة والا بطال اذا کانت
بمعنی متکفلة (بخیر متعلق بمکفولة والباء للسببیة وحاصل المعنی
صارت ملة الاسلام محفوظة من الکفار دائما بخیر مرب وخیر حافظ
وهو النبی علیه الصلاة والسلام واصحابه واولی الامر من العلماء
والآمرون بعدهم فلم یکن ملة الاسلام یتیمة من جهة الاب
وغیر منقطع من جهة النسل دیمش لکن ظاهر ومعنای مناسب
بو وجهله در که منهم کلمه سنده جار مجرور مکفولة لفظنه متعلقدر (هم
ضمیری معنای جمعی متضمن اولان کل منتدب کلمه سنه راجعدر (من
بیانیه در مکفولة کلمه سنی بیاندر بونده حذف وایصال واردر مکفولة لها
دیمکدر دیمشلر مرجع ضمیر اولان منتدبین ایله مراد بیت اسبقده
بیان اولندیغی اوزره داعی الی الله اولوب امر واطاعت حقی قبول
ومجیب اولان اصحاب کرامدر (ایمدی مکفولة منهم دیمك ملت اسلا

اول متد يندن مكفوله در يعنى انلر كفيل وملة اسلام مكفولة له در
ديمكدر (شارح كردى قاضى عضددن نقل ايدركه اى بقاء الدين
واعزازه وحفظه مضمون من جانب الصحابة وهم صائنون بسبب
النبى صلى الله عليه وسلم ديمشدر (فى الواقع ملت اسلام اوائل
ظهورنده قوت واستحكام بولماسنه والى يوم القيام دوام وهرحالده
مصون ومحمى اولماسنه متكفل وضامن ودرعهده والتزام ايلين
اول متد ين كرام ايديكه انلر جهاد وجان فدا لقلرى
ومحافظه لرى ايله يوما فيوما ملت اسلام قوت بولوب الى ساعة
القيام بقاسنه اقدام واهتمام ايلدكارى معلوم كائناتدر لكن اول
متد ين اولان اصحاب كرامك دخى بومرتبه درعهده والتزام ايله
تكفله جسارت ايلدكارى ودين اسلامك بويله مكفوله ياخود
محفوظه اولمسى (بخراب يعنى ملت اسلامك خير محض اولان پدرى
سببيله در ديمكدر كه پيغمبر عليه الصلاة والسلامك قوت نبوتى
بركاتيله در ديمك اولور يعنى يالكز مجرد كندو همتلرى ايله اولمق
اوزره دكلدر زيرا قوله بخراب جار مجرور مكفولة لفظنه متعلقدر
اب مضاف اليهدر تنوين مضاف اليهدن عوضدر اب ملت اسلامدر
ديمكدر بخراب لفظنده حرف جر اولان با سببيه اولمغله متد ين
اولان اصحاب كرامك اول التزام وتكفل وبيضهٔ اسلامى حمايت
واعلاء كلمة الله ده مصدر اولدقلرى خدمات ملائك پسند جمله
قوت قلبلرى وظهير وپناهلرى اولان پيغمبر آخر الزمان عليه
الصلاة والسلامك ملت اسلامه صاحب وعلاقهٔ ابوت ايله محب
صادق وپدر مشفق اولديغى سببيله در ديمك اولور بو صورتده
منهم كلمه سنده اولان من وبخراب كلمه سنده كى با مكفولة لفظنه
متعلقدر حروف جاره دن ايكى حرف جاره برمعناده اولسه مثلا ايكى
عدد من جاره ياخود ايكى عدد باء جاره برمتعلقه متعلق اولمق جائز
دكلدر بو محلده ايسه ايكى حرف جاره هر برى باشقه باشقه
معنايه دركه من بيانيه در با سببيه در پس متعلق واحده تعلق
جائز اولور (معلوم اوله كه خيراب كلمه سيله بو قاعده صاحب
سعادت عليه الصلاة والسلام افنديمز مراد اولديغى اب كلمه سنده

استعارهٔ مصرحه طريقيله در بيانى بو وجهله دركه قبل
البعثه زمان فترتده قبول واعتباردن ساقط خصما يننده ضعيف
وكيمسه سز قالان دين مبينك قوت واستحكام بولوب شانى عالى
اولماسنده معين وياورى وصاحبى اولان پيغمبر آخر الزمان عليه
الصلاة والسلامى (ناظم عليه الرحمه بيكس وناتوان يتيمه مددرس
اولوب حمايت وصيانت ايلين بابايه تشبيه ايلدى مشبه به اب در
مشبه پيغمبر عليه الصلاة والسلامدر (وجه شبه ابتداى ظهورندن
هرحالده حمايت ومحافظه وتقويت ويرمكله يومافيوما تمام قوت
واستحكام بولوب حد كماله ايصالده تشبيه اولنمشدركه اشبو
وجه شبه طرفين تشبيه اولان مشبه بهده كذلك مشبهده بولنمشدر
(نته كيم تشبيهده قاعده در وجه شبه طرفين تشبيهده
قدر مشترك اولمق شرطدر قرينهٔ استعاره منهم لفظيدر آخر
قرينه دخى بولمق ممكن در (معلوم اوله كه ناظم عليه الرحمه ابدا
لفظى ايله اصحاب كرامك على الدوام الى يوم القيام حمايت
وكفالتلرينى مراد ايلدى سؤال اولنورسه اول كفيل وحامىٔ دين
مبين اولان اصحاب كزين رضوان الله تعالى عليهم اجمعين جوار
رحمت حقه انتقال بيورديلر ابدا حمايتلرى ديمك نيجه صحيح اولور
جواب ويريلور كه مراد اصحاب كزين حضراتنك وكرك
كندولردن صكره الى يوم القيام مقاملرينه قائم اولان سلاطين
عظام وامراء كرام ومجاهدين اسلام وعلما وسائر تقويت ومحافظهٔ
دولت اسلامده قادر اولديغى قدر مدخلى واعانتى اولان مسلميندر
واشبو تكفل واعانته وقادر اولدقلرى قدر تقويت وحمايته ومحافظهٔ
بيضهٔ اسلامه مكنت واقتدارلرى جمله سرور كائنات عليه افضل
التحيات افنديمزك صورى ومعنوى امداد وسر نبوتلرى سببيله دركه
بركات انوار روحانيه لرى ملت اسلام اوزرندن زائل اولميوب الى
يوم القيام دائم ومبسوط اولديغنه اشارتدر (ايمدى بو صورتده
ناظمك مكفولة ابدا تعبيرى قتى معنيدار اولديغى ظاهر اولور
(قوله خير بعل واو عاطفه در خير بعل مصراع اولده اولان
خيراب اوزرينه معطوفدر بعل زوج معناسنده در مشبه به در

فخر عالم صلى الله عليه وسلم مشبه اولمق اوزره در بو محلده نسوانك
خصوصا عاجز وناتوان و بیکس قلان ترکیده طول فارسیده بیوه
دیدکلری نسانك امورنده قائم ومعین اولان زوجه تشبیه ایله بعل
لفظنده اولان استعارهٔ مصرحه ووجه شبه ما تقدمده تفصیل
اولنان بخراب لفظنده اولان استعاره یه قیاس اولنه (فلم تیتم
(شارح خالد رحمه الله بتائین مثناتین من فوق مفتوحتین بینهما
یاء مثناة تحتیة ساكنة دیمش فا تفریعیه در تیتم فعل مضارع
مؤنثدر یتم یتیم دن دردنجی بابدن وکاهی بشنجی بابدن استعمال
اولنور تحتنده فاعل ضمیری ملت اسلامه کیدر جمله سی شرط
محذوفك جوابیدر معناسی (پس اول ملت اسلام یتیم اولمدی
دیمکدر مصراع اولده اولان خراب کلمه سنه ناظر وآکه تفریعدر
تقدیری اذا كان ملة الاسلام مكفولة والنبی صاحبه مقام الاب
فلم تیتم دیمك اولور زیرا فاء تفریعیه نك مدخولنك ماقبلی مابعدینه
سبب اولان یرلرده استعمال اولنور واقعده پیغمبریمز علیه الصلاة
والسلامك اب ملت الاسلام اولماسی ملت اسلامك یتیم اولماسنك
سببی اولدیغی ظاهردر برذاتك باباسی سرور کائنات اوله اول یتیم
اولمق احتمال دکلدر (ولم تئم واو عاطفه در لم تیتم اوزرینه معطوفدر
تئم فعل مضارع مؤنثدر توم یتوم دن ایکنجی بابدندر تحتنده فاعل
ضمیری کذلك ملت اسلامه راجعدر اول ملت اسلام زوجسز قالمدی
یعنی کیمسه سز عاجز قالمدی دیمکدر (شارح مصنفك قوله لم تئم
علی وزن لم تبع من امة المرأة كباع یبع صارت بلا زوج دیمش
مكفولة کلمه سنده اولان کفالت کتب شرعیه ده ضم ذمة الی ذمة
فی الدین لا فی العین ایله تعریف اولنان کفالت شرعیه دکلدر
زیرا طرفینده عین ودین ذمت تصوری امکانده اولمدیغی ظاهردر
بلکه تکفل ایله مراد درعهده والتزام معنالریدر (تتمه کیم ماسبقده
اولان تفصیلاتدن وکلام شراحدن معلوم وآشکاردر (شارح
کردی بیتك خلاصهٔ معناسنده دیمش که والمعنی ان ملت الاسلام
صارت محفوظة بكفالة الله تعالى لها من جهة النبی علیه السلام
بان یجعلها دائما فی حضانة مرب مشفق وحمایة قیم یقوم بها

بل هی ابدا منصورة باولی الامر والعلم مصونة بصیانة الملك الجلیل
فنعم الكفیل ونعم الوكیل (شارح حنفی سابق الذکر بش عدد
بیتك معناسنی مزج ایله اختیار ایلدیکی تقریراتنك خلاصه سی
بودرکه (كما قال ان الناظم لما شبه اذین بالضیف والابطال ببحر
زخار بجر عسكر جرار للكفار فوق كل جواد یرمی باموج الابطال
من كل مجیب لدعوة الحق من غیر امهال قد احتسب فی اجابته
القربة لمولاه یسطوا علی الاعداء حتی صارت ملة الاسلام وهی
ملتبسة بهم ذات اقارب واعوان وانصار من بعد ما كانت مبلوة
بكربة الغربة وغدت مكفولة ابدا ابدالآباد بخیر الآباء مضمونة
باشرف البعول وهو النبی المختار وآله واصحابه الابرار صلی الله علیه
وسلم (محصول معنای عبارت بیت) ملت اسلام خیر محض اولان
اب و بعلی اولمق سببی ایله ممتد بین اولان ابطال اصحاب کرامدن
ابدا مکفوله اولدی یعنی انلرك حفظ وحراسته تجمع واتفاقلریله
ملت اسلام تقویت واستحکام بولوب الی یوم القیام اعزاز
وتکریم ایله مصون ومحفوظ اولماسنه انلر کفیل وضامن اولملریله
مکفوله اولدی (ایمدی خیراب و بعل سببیله ملت اسلام انلرك تکفل
والتزاملریله چون بویله مکفوله اولدیسه (پس ملت اسلام نه یتیم
اولدی ونه ارسز و کیمسه سز قالدی بلکه معین ویاور بوقدردیندار
ومتدین حامیٔ جان فدا وحارس صحیح الاعتقاد اتباع ومتعلقات ایله
مصون ومحفوظ وابدا قائم واستوار اولدی دیمك مألنده اوله

* * تخمیس * *

* مقیم سایهٔ صونی اولوب اوذوالحسبك *
* محافظ ایلدی هرکز شجاع منتخبن *
* حمای حب ابوتدر اکله هم سببن *
* مكفولة ابدا منهم بخیر اب *
* وخیر بعل ولم تیتم ولم تئم *

هم الجبا مفاعلن لفسل فعلن عنهم مصا مستفعلن دمهم فعلن
ماذارأوا مستفعلن منهمو فاعلن فی كل مص مستفعلن طدم فعلن
(هم الجبال فسل عنهم مصادمهم) (ماذارأوا منهم فی كل مصطدم)

(هم الجبال هم ضمير منفصل مبنى محلا مرفوع مبتدا (الجبال
خبريدر ضمير ابيات سابقه دن مكفولة ابدا يتنبده اولان منهم
ضميرينك مرجعى اولان بيت اسبقده واقع منتدب كلمه سنه
راجعدر كه كل منتدب ايله مراد (ناظمك بحر خميس تعبير ايلديكى
عسكر صحابۀ كرام اولديغنك تفصيلى سبقت ايلدى هم الجبال
جمله سى جملۀ ابتدائيه در ياخود جملۀ مستأنفه در كه سؤال مقدره
جواب اولان جمله در تقديرى كويا سؤال اولنمش كه كيف حالهم
فى الحروب والوقايع فاجاب هم الجبال يعنى انلر ثبات قدم واستقرار
وتمكين ومتانتده طاغلر كبيدر ديمك اولور زيرا جبال جبلك
جمعيدر تركيده طاغ وفارسيده كوه ديرلر ادات تشبيه كذلك وجه
تشبيه كندودن حذف اولنان تشبيه بليغ قبيلندندر زياده
مشابهتى مفيد اولور (قال السعد فى المطول واعلى مراتب التشبيه
فى قوة المبالغة باعتبار ذكر اركانه وحذف وجهه واداته فقط ثم
الاعلى بعد هذه المرتبة حذف احدهما اى وجهه او اداته (ايمدى
ادات تشبيه محذوف اولديغى كبى وجه شبه دخى محذوفدر كه ناظم
ابطال مجاهدين اسلامى ارتفاع ومتانتده وقوت ورزانت وصلابتده
وثبات وتمكين ويرلرنده استقرار ومتانتده جباله تشبيه ايتمشدر
وجه شبه بودر كذلك خبر معرفه اولسه مبتدايه مقصور اولور
(نته كيم جبال كلمه سى معرفه در كه خبر واقع اولمشدر مبتداسى
جمع ضميرى اولان هم كلمه سيدر كه ابطاله راجع اولمغله ابطال
مجاهديندن عبارتدر (پس جبال انجق مجاهديندر ديمك اولوب
قصر الصفة على الموصوف قبيلندندر وقصر افراديدر كويا
مخاطب جبال ايله مرادهم ابطال مجاهدين وهم عسكر كفاردر
اعتقاد ايدرمش هم الجبال ديمك يعنى جبال وجباله مشابه اولان
انجق ابطال مجاهدين اسلامدر يوخسه عسكر كفار دكلدر ديمك
اولور بومقوله قصر حقيقى اولميوب قصر ادعائى اولديغى وقصرك
قواعدى وتفصيلى ابيات قصيده دن (كانه شمس فضل هم كواكبها
بيتنده مرور ايتمشدر و بومقامده قصر قلب اولمق دخى ممكندر كه
سامع مثلا جباله مشابه عسكر كفاردر اعتقاد ايلمش بو اعتقادى

متكلم قلب ايدوب يوق اويله دكلدر جباله مشبه بومحلده عسكر
مجاهدين اسلامدر يوخسه اى سامع سنك اعتقاد ايلديكك
اوزره عسكر كفار دكلدر ديمك اولور لكن قصر افرادى مناسبدر
(فسل كلمه سنده فاء شرطيه در كه شرط محذوفه جواب اولان
جمله يه داخل اولور فاء شرطيه ايله تقديرى ان تصدقنى فسل عنهم
ديمكدر (عنهم كلمه سنده جمع ضميرى كفاره راجعدر (سل لفظنك
احد حروف اصليه سى همزه اولمغله مهموز اولان امر حاضردر
اسئل كلديكى كبى سل دخى كلور شرح عزيده تقول سئل يسئل
سل بقلب الهمزة الثانية الفا ولما فعل ذلك فى الامر استغنى عن همزة
الوصل وحذفت الالف لالتقاء الساكنين فقيل سل ديمشدر
(شارح مصنفك يقال سألته الشئ وقد يخفف الهمزة يقال سال
يسئل والامر منه سل ومن المهموز اسئل ديمشدر اشبو سل كلمه سى
فعل وفاعلدر ايكى مفعوله تعدى ايدر (عنهم جار مجرور سل لفظنه
متعلق اولوب محلا منصوب مفعول ثانيسيدر حصر ايچون وياخود
اهتمام بالذكر ايچون مفعول اول اوزرينه تقديم اولنمشدر عنهم
كلمه سنده اولان جمع ضميرى كفاره راجعدر عنهم كلمه سنده
هم ضميرينه مضاف اولان بقية لفظى محذوفدر تقديرى فسل
عن بقية الكفار اى من بقية السيف مصادمهم ديمك اولور
مصادمهم ضميرى بيت اسبقده من كل منتدب كلمه سنه راجعدر كه
مراد عسكر اسلام اولديغى ذكرى سبقت ايلدى مصادم
ميمك ضمى ودالك كسريله اسم فاعلدر سل كلمه سنك مفعول
ثانيسيدر تصادم تركيده طوقونمقدر مصادم اسم فاعل
اولديغى تقدير اوزره ديمكدر كه عسكر اسلامك مصادم ومحاربه لرينى
سن وار بقية السيوف اولان كفاردن سؤال ايله مجاهدين اسلامنه
كونه هجوم وقتال ومحاربه لر ايلديلر ديمك مألندهدر (بعض شراح
والمصادم اى المعارض والمحارب من صدمه صدما اى ضربه
بجسده (شيخ زاده واصطدام الفارسين صطكاكهما ديمشدر (شارح
كردى والمصادم بضم الميم اسم فاعل من المصادمة وهى مضاربة
الفرسان فى الميدان قصدا او بلا قصد مضاف الى مفعوله وروى

مصادمهم جمع مصدم اسم مكان من صدم يصدم صدمة من باب
ضرب فهو من ذكر المحل وارادة الحال ديمش (سل جمله سى شرط
محذوفه جوابدر تقديرى فان لم تصدقنى فسل مصاد مهم تقديرنده در
(قوله ماذا استفهاميه در تقديرا مرفوع مبتدادر ذا الذى
معناسنه اسم موصولدر (قوله رأوا فعل ماضى جمع مذكردر تحتنده
فاعل ضميرى كفاره راجعدر مايه راجع ضمير محذوفدر (ماذارأوه
تقديرنده در جمله سى اسم موصولك صله سيدر اسم موصول مع صلته
مبتدانك خبريدر ماء استفهاميه نك جوابى اولان والمصائب
محذوفدر سل عنهم ما الذى رأوهم من الشدة والمهالك والمصائب
تقديرنده در مبتدا مع خبره جمله سى فسل عنهم جمله سنى بياندر
بو محلده ماذا كلمه سنك اعرابنك تفصيلى نحاتك ماذا صنعت تركيبنده
يازدقلرى اوزره ايكى وجهله در (شارح حنفى كوزل بيان ايدر
(كما قال وفى ماذا صنعت وجهان احدهما ان ذا بمعنى الذى فيكون
ما حينئذ استفهامية مرفوعة المحل على الابتداء والموصول مع
صلته خبره والعائد محذوف اى شئ الذى صنعته والمختار فى الجواب
حينئذ الرفع للمطابقة بين السؤال والجواب وثانيهما ان ماذا بمعنى
اى شئ فيكون ماذا منصوب المحل مفعول صنعت قدم عليه لتضمنه
معنى الاستفهام فالمختار حينئذ فى الجواب النصب للمطابقة المذكورة
اى رأوا الشدة ديمكدر منهم جار مجرور رأوا كلمه سنه متعلقدر هم ضميرى
مصراع اولده اولان هم كلمه سنك مرجعى اولان عسكر مجاهدين
اسلامدر فى كل جار مجرور كذلك رأوا كلمه سنه متعلقدر (قوله مصطدم
اصطدامدندر بفتح الطاء اسم مكاندر الاصطدام هو تضارب
الفرسان فى الميدان ديمشلر (نته كيم ذكرى سبقت ايلدى (شارح
مصنفك المصطدم بضم الميم وفتح الطاء يحتمل المصدر ويصلح ان
يكون اسم مكان واسم زمان واسم مفعول من غير الثلاثى يصلح اربعة
معان والمراد هو الثالث اى فى مكان الاصطدام والقتال ديمشدر
مصطدم اسم مكان اولديغنه نظرله (شارح كردى خلاصهٔ معناده
بو وجهله تقرير ايدر كما وفى ذكر الاماكن وسؤال المصادم اشعار بان
اهلها من الكفار لم يبق منهم احد فيسئل عنه لاستيصال المسلمين

اياهم وبان الجمادات شاهدت فضيحتهم (والمعنى اصحاب النبى عليه
السلام وانصاره كالجبال الشامخة الراسخة فى الثبات فى الحروب
والوقايع وعلو الشان فان لم تصدقنى فى هذه المقالة فسل عنهم
مصادمهم قائلا ما الذى رأى منهم من الشدة فى المعارك والحرب
(محصول معناى عبارت بيت) اول مجاهدين اسلام طاغلر كبيدر
يعنى انلرده تزلزل وتخلف وانحراف اولماز ثبات قدم وتمكين
ومهابتده طاغلر كبيدر اكر شبهه ايدرسن واربقية السيوف
كفاردن اول عسكر مجاهدين اسلامك مصادم ومحاربه لرينى يعنى
طوتشوب حمله وهجوم ايدنلرينى سؤال ايله اول مجاهدين اسلامدن
هر معركه ده ياخود هر اصطدام ومحاربه ده نه كوردكلر يعنى وار
صور بر كره نه لر كوردكلر ونه كونه مصيبت و بلاء ومهالك مشاهده ايتديلر
ديمك مآلنده اوله ياخود وار معركه اولان مكان جنكه سؤال ايله
كفارده هر مصادمه ومحاربه ده نه مقهوريت ونه مصيبتلر كوردى
ديمكدر بو صورتده مصادمهم فتح ميم ايله اسم مكان اولمغله كفاردن
سؤال ايده جك كيسه قالميوب جمله طعمهٔ شمشير اولمغله وار معركه دن
ومحل جنكدن سؤال ايله بر كره نه لر اولدى ديمكه اشارت اولور

* * تخميس * *

* قوردى دشمنى قهر آغاظم مردم *
دوشاندى باشلرى خاكه دوكولدى جون قم قم *
* عدودن ايتمه تعجب ثباتنى اولديغى كم *
* هم الجبال فسل عنهم مصادمهم *
* ماذا رأوا منهم فى كل مصطدم *

وسل حنى مفاعلن ناوسل فاعلن بدراوسل مستفعلن احدا فعلن
فصول حتف مفاعلن فلهم فاعلن ادهى من ال مستفعلن وخم فعلن
(وسل حنينا وسل بدرا وسل احدا) فصول حتف لهم ادهى من الوخم)
(قوله وسل واو عاطفه در سل امر حاضردر فاعلى ضمير خطاب حنينا
مفعوليدر جمله سى بيت سابقده اولان سل فعلى اوزرينه معطوفدر
عطف الخاص على العام قبيلندندر ديمشلر (يعنى بيت سابقده
مسؤل عنه اولان مصادمهم فتح ميم وفتح دال ايله اسم مكان

اولدیغی تقدیر اوزره مصادم کلمه‌سی طوقشمق وجنك ومحاربه
مکانی معناسنده اولمغله فسل مصادمهم عبارتی مطلقا مکان
محاربه‌دن سؤالدر ایمدی بو بیتده وسل حنبنا الخ مکان جنکی
تخصیص ومواضع ثلثهٔ مذکوره‌یی تعیین ایله سؤال اولمغله عطف
الخاص علی العام بوطریق ایله اولمق کرکدر زیرا مصادم مطلقا
مکان محاربه ایدی (شارح مصنفك قوله فسل حنبنا الخ تفصیل
بمواقع الاصطدام وکرر السؤال باعادة فعله لانه ادل علی المرام
دیمش (حنبنا تصغیر صیغه‌سیله (سل فعلنك مفعولیدر مکهٔ مکرمه
ایله طائف بیننده بر وادینك اسمیدر (بدرا مدینهٔ منوره‌یه درت
کونلك مسافه اولان بدر حنیندر احد مدینهٔ منوره قربنده بر جبل
مبارکك اسمیدر بونلرك وجه تسمیه‌لری وبونلرده وقوع بولان
جنك ومحاربه وتأییدات الهیه‌نك ومعجزات نبویه‌نك تفصیلی عالمك
مسلمیدر لطافت انشا وحسن ادا صاحبی (ویسی ونابی علیهما الرحمه
ایکی دانه منشئ لانظیرك سیر نبی نام تألیف جلیللرینی مطالعه‌یه
حواله مناسب کورلدی (شعرای فصیح البیانده برذات مکرم معرکهٔ
بدری بو وجهله نقل وانشاد ایلمش حق بو کیم قتی دلنشین ومؤثر
ولطیف ادا ایتمشدر رحمه الله تعالی

دکلهٔ بدریهٔ خوش الحانی * نو آدا تحفهٔ سخندانی
نه‌لر اولدی بو جنك رعناده * نه اثرلر کورلدی دنیاده
بو غزا اولدی اشرف الغزوات * اقدم فتح سیدالسادات
اهل تفسیر ایتدی انی بیان * دخی اهل حدیث قیلدی عیان
سرور عالم اول پلنکانه * باشلدی خطبهٔ درافشانه
ایتدی رکب قریشی انده بیان * ایتدی انلرله جنکی استحسان
ظاهر اولدی نشان شدت حال * باهر اولدی بیان مافی البال
دیدیلر اول حبیب ذیشانه * جان فدا بو خجسته فرمانه
نه بیورسك مطیع فرمانز * دین عالی یولنده قربانز
اولیجق مجمع چو عقد نظیم * اولدی هر بری بر پلنك عظیم
ایتدی اول حضرت جلیل الشان * اول کرامه دعا واستحسان
اوچیوز اون اوچ اونوب اوجم کبار * شیر مولی علی ده سنجقدار

دخی مصعب ایله برانصاری * اولدیلر عسکرك علمداری
چیقدی عزتله اول عظیم الشان * اولدی اول سرو ران ایله روان
اولدی چون مقدم جلیل الشان * تاج عنوان منزل زفران
ظاهر اولدی قریشك اخباری * بدره سرعتلرینك آثاری
دیدی اول شاه ایها الاصحاب * کلیور اول قریش ایتدی شتاب
رأی وتدبیرلر بیان اولسون * سعی واقداملر عیان اولسون
اول کرم کانی حضرت صدیق * حضرت فخر انبیایه رفیق
اولدی جوهر نثار نادیده * سرور عالمه پسندیده
باشلدی حضرت جناب عمر * بولدی مجلس صفا ایله زیور
ایتدی اغاز حضرت مقداد * ایلدی خوش سخنلری ایراد
دیدیلر عزم ایت ای شفیع انام * ذات پاککله‌در بو جند عظام
ایتدیلر چون مهاجرین کبار * بویله غیرت ادالری اظهار
دوندی انصاره اول جناب کریم * دیدی سزلرده نیجه‌در تصمیم
دوندی سعد معاذ او سرور دین * دیدی ای نور پاك عرش برین
یوری عزتله جیش اشراره * سیف اسلامی جك بو کفاره
بولکه جانلر نثار ایده‌رز * ترك دنیایی اختیار ایده‌رز
چکلوب اول لواء فتح مبین * وار دیلر عزت ایله بدره یقین
اولدی صحرای عدوة الدنیا * مقدم ذات پاکله احیا
یجدی صدر عریشه صدر کزین * قوندی اطرافه جند دین مبین
یوریدی صف صف اولمش اهل قریش اول ابو جهل اولوب رئیس الجیش
اول کروهی کورنجه صدر کریم * ایتدی مولایه التجای عظیم
چیقدی فخر کزین او مأوادن * الدی بر قبضه حصی یردن
فتح ایدوب شاهة الوجوه زبان * روی اعدایه آتدی انی همان
ظاهر اولوب اورمیك اثاری * ایتدی مشغول چشم اشراری
دیدی اصحابه درعقب اول شاه * یوروبك جنکه یا عباد الله
کیم اولورسه بو راهده مقتول * ایدر اول درعقب جنانه وصول
اول شه عزتك پلنکانی * ایشیدوب بو خجسته فرمانی
کیردیلر اول کروه دشمانه * ایتدیلر حمله اهل طغیانه
الدی صحرایی جنك آتشبار * چیقدی عیوقه نعمهٔ اوتار

دره دی نعره لرله روی زمین * تیغلر اولدی خونله رنکین
طاغلر اکلدی بو حالتدن * برکون اولدی اوکون قیامتدن
ایردی اعدایه چون بو آفتلر * قوپدی اول دشمنه قیامتلر
کیمی مأیوس جریحهٔ غمده * کیمی سیران اید رجهنمده
ایردی کلزار دینه باد ظفر * بولدی ازهار فتحله زیور
سرور عالمك پلنکانی * اصدیلر عرشه تیغ بورانی
رضی الله عنهم اولدی همان * انلره زیب دفتر غفران
(قوله سل حنبنا عبارتنده مجاز حذفی واردر (سل اهل حنین دیمکدر
نته کیم (واسئل القریة) آیت کریمه سنده مفسرین اهل القریة ایله
تفسیر ایتمشلر یاخود تقدیری (وسل وقعة الحنین در دیمشلر
کذلك باقیلرنده دخی حال بو منوال اوزره در (بعضیلر تقدیره
حاجت یوق عین مواضع مذکوره دن سؤال در دیمش (شارح شیخ
زاده والاولی ان یکون المراد من هذه المواضع نفسها ولا یکون
القصد الی حقیقة الامر بالسؤال بل المقصود بیان التحقق والتقدیر
انتهی (شارح مصنفك وفی قوله فسل حنبنا و بدرا الخ تنبیه الی انه
لشدة انهزام هؤلاء و وضوح الحتوف بهم اوسئل الجمادات عن
مثل هذه الحالات لسمع فیها الجواب والاصوات دیمشدر (قوله وسل
بدرا سل حنبنا اوزرینه معطوفدر کذلك (وسل احدا قریب و بعیدنه
معطوف اولور (فصول حتف فصول فصلك جمعیدر فصل دیو
مبدأ و انتهاسی معین زماندن بر طائفه یه دیرلر دیمشلر (نته کیم فصول
اربعه بر سنه دن درت عدد معین معلوم طائفه درکه هر طائفه یه
بر اسم وضع ایتمشلردر (فصل بهار وفصل صیف وفصل خریف
وفصل شتا دیرلر بو مقامده فصول کلمه سیله طائفة من الزمان اولان
اوچ عدد فصول مراد اولدیغنه کوره اعرابی بو وجهله درکه
فصول لفظا مرفوع مبتدأ محذوفك خبریدر تقدیری (زمان
المحاربة معهم فی تلك المواضع الثلاث فصول حتف لهم) دیمك
اولور یعنی مواضع مذکوره ده وقوع بولان محاربه زمانلری کفاره
مثلا فصل وبا وطاعون کبی فصول موت ومصائبدر دیمکدر مبتداء
محذوف مع خبره جمله سی افعال ثلثهٔ مذکوره نك مضمونی بیان اولور

ایمدی بو صورت فصول کلمه سی رفعله اولدیغی تقدیرده در (اما اکر
فصول نصبله اولورسه نزع خافض اوزره منصوب اولور وسل عن
فصول حتف لهم تقدیرنده در (واختار موسی قومه) ای من قومه
قبیلندن اولور (یاخود کذلك فصول کلمه سی نصبله مواضع ثلثه دن
بدل اولمق اوزره قاضی عضد ذاهب اولمش (کما قال الفصول جمع
فاصلة و الاضافة بیانیة وهی منصوب بدل اشتمال من المواضع
المذکورة ای حتوفا فاصلة بین الارواح والاجساد دیمشدر
حتف بالاده سبقت ایلدیکی اوزره موت بلا سبب معناسنه در
موت جمعیدر دیمش (قوله لهم کائن محذوفه متعلق اولوب (حتف
کلمه سنك صفتیدر (قوله ادهی اسم تفضیلدر آفت عظیمهٔ شدیده
دیمکدر حتی (شارح شیخ زاده دواهی الدهر ما یصیب الناس
من عظیم نوبه دیمشدر (ادهی تقدیرا مرفوع فصول کلمه سنك
صفتیدر (قوله من الوخم جار مجرور ادهایه متعلقدر (وخم
خاء معجمه ایله مصائب عظیمه دن داهیهٔ دهیا در مثلا عیاذا بالله
علت طاعون ووبا که ابن سینا قانونده (فقد دهشت الاطباء فی امرها
دیوب مداواة دکل اطبایه حیرت ودهشت و یردیکنی اعتراف ایدر
ایمدی اولا ذکر اولندیغی اوزره فصول کلمه سی رفعله مبتداء محذوفك
خبری اولدیغی تقدیرا اوزره (ناظم علیه الرحمه معرکه کاه اولان اول
مواضع ثلثه ده کذران ایدن زمان غزوات ثلثه یی کفاره نظرا کندوده
موت عام وقوع بولمقده فصول سنه دن زمان طاعون ووبا اولان
فصوله تشبیه ایدوب دیمك مراد ایدرکه اول مقتلهٔ کفار اولان
مواضع ثلثه ده کی زمان جهاد وغزوات یعنی اوزمانلر کفار خاکساره
طاعون ووبادن ادهی موت جمعی فصللریدر سن اول مواضع ثلثه دن
یاخود اول مواضع ثلثه نك اهالیسندن بقیة السیف اولان کفاردن
سؤال ایله یعنی طاغلر کبی اولان مجاهدین اسلامی وار انلردن دخی
سؤال ایله شبهه ایدرسن دیمك مألنده در (زیرا قوله وسل حنبنا
عبارتی واو عاطفه ایله ابیات سابقه دن هم الجبال وسل عنهم بیتنده
اولان وسل عنهم اوزرینه معطوف اولدیغی مقدما بیان
اولنمش ایدی (شارح کردی خلاصهٔ معناده بو وجهله تقریر

ایدرکه (والمعنی ایها المخاطب ان لم تصدقنی فیما قلت لك فسل عن
هذه المواضع الثلثة التی هی ازمنة هلا کهم کالطاعون والوبا
فی الضرر لهم وایصال الالم الیهم

* * تخمیس * *

براولدی خون عدوایله عرصه گاه وغا
کسلدی نیشتر سیفیله عرق جان عدا
زمان فصل ایدی فصل حزاندن گویا
وسل حنینا وسل بدرا وسل احدا
فصول حتف لهم ادهی من الوخم

المصدری مستفعلن ی ابیض حم مستفعلن را بعدما مستفعلن وردت فعلن
من العدی مفاعلن ی کل مس فاعلن ود من ال مستفعلن لمم فعلن
(المصدری ابیض حمرا بعدما وردت) (من العدی کل مسود من اللمم)
(ناظم علیه الرحمه ابیات سابقه ده مجاهدین اصحاب کرامك حاللرینی
و معرکه ومکان محاربه لرینی و جلادت ومهابتلرینی بیان
ومدح ندنصکره اول ابطال شجاعتك قلج قوللنمقلرینی ومصیقل و پاك
اسلحه استعماللرینی وصف ومدایح وثنالرینی مراد ایتمکله بیورر که
المصدری آخرنده یاء ساکنه ایله اصداردن اسم فاعل جمع مذکردر
اصلی مصدرین در اضافت ایله جمع نونی ساقط اولمشدر صدور
معناسنه اولان رجوعدندر المصدرین ارجاع ایدیجیلر دیمکدر
(شارح شیخ زاده یقال ورد المنهل دخل فیه وصدر عنه خرج عنه
اورده جعله واردا واصدره جعله صادرا دیمشدر (شارح حنفی
الصدور وهو الخروج من المنهل بعد قضاء الوطر من الشرب
والغسل من الماء والورد الدخول فیه دیمشدر (المصدری جر ایله
ماسبقده مذکور مجاهدین اسلام اولان ابطالك صفتیدر یاخود
ابطالدن بدلدر یاخود منصوب بالمدحدر امدح المصدرین
تقدیرنده در حالت جری و نصبی یا ایله در (شارح مصنفك قوله
المصدری البیض من قبیل الضارب الرجل نصب علی المدح
او بدل منهم دیمش یعنی ماسبقده هم الجبال الخ بیتنده اولان هم
ضمیرندن بدلدر المصدرین کلمه سی البیض قولنه مضافدر اسم

فاعل مفعولنه مضاف اولمشدر قرآن کریمده * والمقیمی الصلوة *
آیت کریمه سنده الصلوة منصوب اولمق قرائتنه بناء مثالی اولور (بیض
بانك کسریله ابیضك جمعیدر ابیض صفت مشبهه در (شارح کردی
البیض بکسر الباء الموحدة جمع الابیض اصله بیض بضم البا وسکون
الیاء مثل حمر جمع احمر کسرت الباء محافظة علی الیاء بعدها دیمشدر
بو محلده مضاف محذوفدر السیوف الابیض دیمکدر واقعده سیوف
مصیقل ولامع اولدقده بیاض اولور بیض سیفه اطلاق اولنور حتی
بیض سیف معناسنده استعمال اولندیغی بو بیتده ظاهردر (شعر
وابیض مصقول کانه فرندة دموع حسناته فوق خد مورد فرنده لغتده
قلج جوهرینه دیرلر بو مقامده مصدرین جمعدر البیض کلمه سی دخی
جمع اولوب جمع جمعله مقابله ده انقسام الاحاد بالآحاد اولمق اوزره
هر بر مصدرك بر سیفی اولدیغنی مفید اولور نته کیم تقلد القوم سیوفهم
ترکیبی هر بر آحاد قومك سیفی اولوب تقلدلرینی افاده ایدر (قوله حمرا
لفظی بیض قولندن حالدر حمر ضمله وسکون ایله احمرك جمعیدر بعضیلر
بیضك صفتیدر دیمش بو صورتده احمر قرمزی فارسیده گلگون
معناسنه اولمغله بیض سیف معناسنده استعمال اولندیغنه بناء بیاضی
احمر ایله توصیف لطائف عجیبه دن اولور (بعد مصدری کلمه سنك
ظرفیدر (ماوردت ما مصدریه در وردت وقوع ودخول معناسنه
اولان ورددندر فعل ماضی مؤنثدر تحتنده فاعل ضمیری بیضه راجعدر
وردت جمله سی ماء موصولك صله سیدر ماء موصول مع صلته
ظرفك مضاف الیهیدر (من العدی من بیانیه در عدی جار مجرور
مقدر کائنا کلمه سنه متعلق اولوب مؤخر کل مسود کلمه سندن حالدر
حال عدویه اهتمام ایچون ذی الحال اوزرینه حال تقدیم اولنمشدر
دیمشلر بعضیلر من الی معناسنه در جار مجرور وردت فعلنه متعلقدر
دیمش (العدی کلمه سنده حرف تعریف استغراق عرفیدر جمع الامیر
الصایغ ای صایغ بلده قبیلندندر یاخود عهد خارجیدر
بالدفعات ذکری مرور ایدن معهود کفار محاربین مراد اولور
(عدی عدونك جمعیدر عدو صدیق مقابلیدر (کل مسود وردت
فعلنك مفعولیدر کل لازم الاضافه در (مسود بتشدید الدال اسود

فعلندن یاخود سود فعلندن اسم مفعولدر سیاه اولمش دیمکدر
بو محلده مسود موصوف محذوفك صفتیدر عنق مسود من اللمم
دیمکدر دیمشلر بو تقدیرجه ذکری آتی تفصیلاته حاجت قالماز
لکن عنق تقدیرینه قرینه اولمامغله تفصیلات آتیه ایله معنی دخی
اعلی اولور (لمم صاچلردر سیاه ایله ناظم قید ایتمکدن مرادی لشکر
عدونك شابلرینك حالی بودرقنده قالدیکه صاچی صقالی آغرمش
اختیارلری ضعفادن اولمغله اول حالده اولمق اولویتده قالدیغنه
اشارتدر (قوله من اللمم جار مجرور مسود کلمه سنه متعلقدر (لمم بکسر
اللام وفتح المیم لمه نك جمعیدر حکم حکمتك جمعی اولدیغی کبی
(وآن قولیده لمه بکسر اللام شول باشدن اینن صاچلردر که
شحمة الاذنی یعنی قولاقده اولان کوپه یرندن تجاوز قیله فقن
اوموزلره اینسه اکاجه دیرلر دیمش بو معناجه باشك اکسه سنده
قالوب اوموزه منتهی اولیوب اکسه یه دوکولوب اینن صاچلردر که
سیوف مجاهدین اسلامك تمام جلوه کاهنده اولمش اولور
(معلوم اوله که قریش واکثر قبائل صاچلرین باشلرندن اکسه لرینه
ایندروب ارسال ایتمك واکسه لری اوزرینه دوکولوب یاتمق عادت
عرب اولدیغی کبی کذلك اعناقلرینه ایندروب کردنلرینه
صارلمق دخی عادتلری ایمش (ایمدی بالاده سبقت ایدن وآن قوایده
(وبعض شراح لمم کلمه سنده ذاهب اولدقلری ایکی عدد معنای
مذکور متیقن اولدیسه (معلوم اوله که مسود من اللمم عبارتنده
من بیانیه اولمغله صاچلردن سیاه اولمش دیمك اولور که صاچلردن
سیاه اولمش کفارك اکسه لری وکردنلریدر یعنی اول سیاه صاچلر
اکسه وکردنلری اوزرینه اینوب دوکولمکله سیاه اولمشلردر
(ایمدی مجاهدین اسلام بیاض سیفلرین کفارك اکسه وکردنلرینه
بعد ما وردت یعنی ورود ودخول ایلدکدنصکره قرمزی اولدیغی
حالده ارجاع واخراج ایدیجیلردر یعنی کفارك باشلرینی کسوب
بویونلرینی اوردقلرینی (ناظم شاعرانه ادا ایدر (شارح کردی دخی
بو معنایه اشارت ایتمش (کما قال والمعنی بحر جبشه علیه السلام یرمی
من الابطال الذین یصدرون السیوف البیض المحمرة بدم الاعداء

من الکفار بعد ورودها منهم کل عنق مسود بالشعر (قال المصنفك
یریدان هؤلاء الاولیاء اشداء علی الکفار یرجعون السیوف الملونة
بلون الحمرة من جهة دماء الاعداء رؤسهم مرة بعد اخری
(بعض شراح ای امدح الذین اصدروا السیوف البیض حال کونها
حمرا ماوردت کل مسود من اللمم من العدی دیمش (محصول معنای
عبارت بیت) اول ابطال مجاهدین اسلام اویله مجاهدیندرکه
بیاض ومصیقل سیفلرینی اعدای دینك اکسه لرنده وکردنلرنده
مرسل ومبسوط اولان سیاه صاچلریله مسود اولنلرینه یعنی سیاه
اولنلرینه خلاصه اکسه لرینه واعناقلرینه که سیاه صاچلر اوزرینه
یایلوب دوکولمکله بالفرض نظرده سیاه اولمشلرایدی اشته اول کل
مسود من اللمم بعد الدخول قزل اولدیغی حالده اصدار واخراج
ایدیجیلردر دیمك اولمغله سیوف مجاهدین کرام دماء اعدا ایله قزل
قان کبی قرمزی چیقدیغی حالت موحشه یی کذلك کفارك وبال
کردنلری اولان صاچلری ایله سیاه اولان اکسه لرینه واعناقلرینه
سیفك ورود وخروجی هیئتنی تصویر وارائت ایله صورت قهر
وجلادت ابطال مجاهدینی تصویر بیان ایتمك مرادیدر رحمه الله

* * تخمیس * *

قزل یمرطه سیدر کافرك سری قت قت
* کلوب سیوفه اودمده دما ایله حمرت*
چیقردیلر قزلن کفرك ایلیوب همت
المصدری البیض حمرا بعد ما وردت
* من العدی کل مسود من اللمم *

والکاتبی مستفعلن نبسم فعلن رالخط ما مستفعلن ترکت فعلن
اقلامهم مستفعلن حرف جس فاعلن م غیر من مستفعلن عجم فعلن
(والکاتبین بسمر الخط ماترکت) (اقلامهم حرف جسم غیر منعجم)
(والکاتبین جمع مذکر سالمدر اعرابی حالت رفعنده واو ونصبنده
وجرنده یا ایله در بو محلده مجرور اولوب واو عاطفه ایله ابطال
صفتی اولان المصدرین اوزرینه معطوفدر کتابت قلم ایله اشکال
حروفی تصویره دیرلر کاتبین دیمك اول ابطال مجاهدین کتابت

ایدیجیلردر دیمکدر (قوله بسمر با حرف جردر کتبت بالقلم کبی استعانه
ایچوندر جار مجرور کاتبینه متعلقدر بسمر الخط یعنده خط دیدکلری
بلدنک رماحلریله دیمکدر (بعض شراح السمر جمع اسمر وهو الرمح
دیمشدر سمر کلمه سنک خطه اضافتی لامیه در تخصیص افاده
ایتمشدر سمر سینک ضمی میمک سکونیله اسمرک جمعیدر حمر احمرک
جمعی اولدیغی کبیدر اسمر لغتده بغدای اکلو دیدکلری قاره یه
مائل اولان لونه دیرلر (وآن قولیده قره یاغز اولان کیمسه دیمش
(ایدی خط مملکتنده چیقان رماحلر کحلی رنک اولمغله اول
ولایتک رماحنه سمر علم اولمش بعض صفات بر ذاتده کثرت
استعمال ایله اعلام غالبه دن اولدیغی کبی سمر دیمک رماح دیمکدر
(شارح کردی السمر جمع اسمر وهو المتلون بلون الخط من الصفات
الغالبة علی الرماح حتی صارت اسما له دیمشدر (الخط مضاف الیهدر
خط لفظی یعنده بر بلده نک اسمیدر انده معمول اولان رماح غایت
اعلا ومعتبردر سمر کلمه سنده استعاره بالکنایه واردر (ما ترکت
ما نافیه در ترکت فعل ماضی مؤنثدر ترک ایتمدیلر دیمکدر یعنی
قومدیلر براقدیلر تعبیری ایله ترکیده تعبیر ایدرلر (اقلامهم قلمک
جمعیدر لفظا مرفوع ترکت فعلنک فاعلیدر ضمیر جمعه مضافدر
ضمیر کاتبین کلمه سنه راجعدر اقلام معروفدر ما ترکت جمله سی
کاتبین کلمه سندن حالدر بطریق الاستعاره اقلام ایله رماح مجاهدین
مراددر نته کیم تفصیلی کلور (حرف لفظی ترکت فعلنک مفعولیدر
جسمه مضافدر جسم جسددر جسمه اولان تنوین مضاف الیهدن
عوض اولمغله جسم الکفار دیمکدر حرف لغتده جانب وطرف
معناسنه در وفی التنزیل (ومن الناس من یعبد الله علی حرف) ای
علی طرف وارد اولمشدر طرف جسم ایله مراد کفارک جسدینک
اطراف وجوانبیدر رماح مجاهدینک جسد کفارک هر جانبنه
اصابتی بیاندر حتی اصطلاح فقهاده اطراف جسم ایله مراد
ال وایقدر (نته کیم دیة الاطراف وقوده کذا دیرلر (غیر لفظا
منصوب حرف کلمه سندن حالدر یاخود صفتیدر (منجم
مضاف الیهدر منجم منقوط معناسنه در زیرا حروف معجمه

نقطه لی حرفلره دیرلر (شارح مصنفک العجم النقط بالسواد یقال
اعجمت الحرف اذا نقطته و المعجم المنقوط دیمش معجم صیغهٔ
مفعول ایله حرف منقوط دیمکدر منجم انعجامدن اسم فاعلدر
حرف منجم حرف منقوط دیمک اولور زیرا انفعال بابنک بناسی
مطاوعت ایچوندر (شارح کردی والحرف المنعجم المنقوط اسم
فاعل من الانعجام مطاوع عجمه واعجمه وعجمه اذا نقط الحرف
والمعجم علی صیغة المفعول الحرف المنقوط دیمشدر حرف اجسام
کفاردن یعنی اطراف جسد کفاردن نقطه لنمش یعنی اقلام
سنان کاتبیندن انده اثر جرح اولمش قومه دیلر براقدیلر دیمک
اولور (بعض شراح خلاصهٔ معناده دیمش که یعنی ان الکاتبین
باستعانة الرماح السمر الخطیة حال کون اقلامهم غیر تارکة اطراف
اجسام العدی غیر منجم بل هو منقوطة بتلک الاسنة (شارح کردی
بویله تقریر ایدر وجه تشبیه الصحابة بالکاتبین هو ان الکاتب کما
یکتب بفراغ البال والطمانینة حیث اراد من القرطاس کذلک الصحابة
متمکنون فی هذه الطعان علی الاجسام من الکفار حیث اراد من غیر
تشویش وتزعزع خاطر فلزم تشبیه الاجسام بالقرطاس واطرافها
بالحروف والمعنی ان الصحابة الطاعنین رضوان الله علیهم اجمعین
ما ترکوا بالرماح السمر من اجسام الکفار طرفا غیر مجروح وحرفا غیر
منجم دیمشدر (محصول معنای عبارت بیت نیرهٔ دیار خط ایله
کاتبین اولان مجاهدین اسلامک اقلامی یعنی رماحی حرف جسم
کفاردن نقطه لنماش یعنی زخم وجریحه اصابت ایتمش طرف
قومادیلر اجسام کفارک هر طرفنه وضع جریحه وزخم ایتدیلر
نته کیم اقلام حروفاته نقطه لر قیوب نقطه سز حرف قومادیغی
کبی دیمک اولور حق بودر که بو جمعیت اعرانه تشبیهات ودقایق
قواعد علمیه یله بویله نظم بلاغت سیر محضا کرامت وانطاق حق
اولدیغی ظاهردر حتی بر برینی متعاقب اشبو ایکی بیت معجزاتک
مدح وثناسنده فضلاء شراحدن محشئ بیضاوی شیخ زاده
علیه الرحمة وهذان البیتان مما یشتهی الانفس ویفلق الاسماع
ویهز القرایح ویبسط الاذهان دیمش فی الواقع هر بری شایستهٔ

مدح وثنا خصوصا اشبو بيت اخير سرلوحهٔ ديوان ادبا اولمغه
سزا برنظم دلارادر (اولا والكاتبين كلمه سنده استعارهٔ تبعيه اولوب
(سمر كلمه سى تفصيلى سبقت ايلديكى اوزره رماحه علم اولوب
رماح طاعنينك ملايمات ولوازمندن اولديغنه بناء استعارهٔ تبعيهٔ
مذكوره نك قرينه سى اولور (مصراع ثانيده اولان اقلام وحرف
ومنعجم كلمه لرندن هر برى استعارهٔ تبعيهٔ مرقومه ده مشبه به اولان
كاتبينك ملايمى اولمغله ترشيح اولور و بونلردن ماعدا (اقلام كلمه سنده
استعارهٔ مصرحه ومنعجم كلمه سى دخى استعارهٔ تبعيه اولوب بوقدر
تشبيهات واستعارات ايله رتبهٔ ايجازده الفاظ حسن ادايى ومعانئ
دلكشايى حاوى اولمغين غرائب اعجازندن ارباب طبيعتى ذهولدن
صيانت ايچون اطنابى بو وجهله تفصيل اولنور ومنه العون
والتوفيق اولا سمر كلمه سنده اولان استعارهٔ تبعيه نك واقلام كلمه سنده
اولان استعارهٔ مصرحه نك بيان وتعريفلرى بو وجهله تفصيل
اولنور كه اولا (اقلام كلمه سنده استعارهٔ مصرحه واردر كه مجاهدين
اسلامك نيزه لرينى كاتبلرك قلملرينه تشبيه ايدوب مشبه به اولان
اقلامى ذكر ايدوب مجاهدين اسلامك نيزه لرينى مراد ايدر
مشبه به ومشبه بركلامده ايكيسى دخى ذكر اولنمق جائز
دكلدر دينور ايسه مشبه اولان سمر مصراع اولده مذكوردر
مشبه به اولان اقلام مصراع ثانيده مذكور اولمغله ايكيسى معا
كلام واحده ذكر اولنمامشدر ديمك بله جواب ممكندر لكن
نيزهٔ مجاهدينى اقلام كاتبينه تشبيه ايله اكتفا استعاره تكلفندن
عارى ومناسبدر ايمدى بو بابده قواعد بيانيه بو كونه تفصيل
اولنور كه (قال السعد العلامة عليه الرحمة الاستعارة باعتبار لفظ
المستعار ان كان اسم جنس فالاستعارة اصلية كاسد فى نحو رأيت
اسدا فى الحمام وان لم يكن اسم جنس فالاستعارة تبعية كالفعل وما
يشتق منه من اسم الفاعل واسم المفعول وغيرهما من المشتقات
فالتشبيه فى الفعل ومايشتق منه لمعنى المصدر نحو الحال ناطقة بكذا
فيقدر تشبيه دلالة الحال بنطق الناطق فى ايضاح المعنى وايصاله
الى الذهن ثم يدخل الدلالة فى جنس النطق بالتأويل المذكور

فيستعار لها لفظ النطق ثم يشتق منه الناطق فيكون الاستعارة
فى المصدر اصلية وفى اسم الفاعل تبعية انتهى يعنى استعارهٔ تبعيه ده
تشبيه استعارهٔ تبعيه اعتبار اولنان مشتقك اولا مصدرنده جارى
اولور بعده اول مصدردن معناى مستعارده استعارهٔ تبعيه اولماسى
مراد ايلديكمز لفظ اشتقاق قلنور (نته كيم بو مقامده اسم فاعل
اولان كاتبين كلمه سنك مصدرى اولان كتابت لفظنده تشبيه
واستعاره بو وجهله تقرير واجرا اولنور كه طاعنين اولان مجاهدينك
جسم كفاره طعن وجرحى فراغ بال ايله بى پروا بلا تكلف
اولمقده كاتبلرك كتابته تشبيه اولنوب تشبيه مذبور سببيله جنس
كتابته طعن ادخال اولندقدنصكره اشبو طعن معناسنه اولان كتابت
مصدرندن كاتبين كلمه سى مشتق قلنوب طاعنين معناسنده كاتبين
كلمه سى استعارهٔ تبعيه اولور بو استعاره نك قرينه سى سمر كلمه سيدر
زيرا رماح معناسنه دركه رماح استعارهٔ تبعيهٔ مذكوره ده اولان طاعنينك
لازمى وملايميدر مشبهك لازمى وملايمى اولان اشبو رماح مشبه به اولان
كاتبلره نسبت اولنمق كاتبيندن مراد طاعنين اولديغنه قرينه در رماح
كاتبك ملايمى دكلدر (كذلك مصرع ثانيده اولان اقلام وحرف
ومنعجم كلمه لرينك هر برى سالف الذكر استعارهٔ تبعيه ده مشبه به
اولان كاتبينك مناسبى وملايمى اولمغله استعارهٔ تبعيهٔ مذكوره يه
ترشيح اولور (پس بيتمز بورده اولان استعارهٔ تبعيه بو صورت اوزره
متحقق اولور كذلك بيت مرقومده استعارهٔ مكنيه سمر كلمه سنده در
ايمدى استعارهٔ مكنيه يى اولا تعريفه محتاج اولمغله استعارهٔ
مكنيه ده اولان مذاهب ثلثه دن صاحب تلخيص خطيب عليه
الرحمه نك ذاهب اولديغى اوزره استعارهٔ مكنيه فهم واجراسى آسان
وظاهر اولمغين اجراده اختيار اولندى (وفى البيت من البديع
مراعاة النظير بين العين والحاجب والتكرير فيهما وايهام الطباق
بين السمر والبيض

* * تخميس * *

صحيفهٔ سبق كفره ايتديلر دقت * كلوب مقابله ده پرخطا وجهت
چقهردى كزلك شمشيرى باشه ذوالهمت * والكاتبين بسمر الخط ما تركت

* اقلامهم حرف جسم غیر منعجم *

شاکی السلا مستفعلن ح لهم فعلن سیما تمی مستفعلن یزهم فعلن
والوردیم مستفعلن تاز بالس فاعلن سیمامن الس مستفعلن سلم فعلن
شاکی السلاح لهم سیما تمیزهم * والورد یمتاز بالسیما من السلم
(شاکی اسم فاعلدر السلاح مضاف الیهدر تامی السلاح دیمکدر
اصلی جمع صیغه سیله شاکین در اضافت ایله نون ساقط اولمشدر
اسم فاعل اولان اشبو شاکی کلمه سی فاعلنه مضافدر اعرابی سابق
الذکر صدری کلمه سنک اعرابی کبیدر که ابطال مجاهدیندن صفتدر
یاخود حالدر کما سبق سلاح آلت حربدر لهم لام حرف جردر هم ضمیر
منفصل مبنی جار مجرور کائن کلمه سنه متعلق محلا مرفوع مقدم
خبردر (سیما تقدیرا مرفوع مؤخر مبتدادر جمله سی شاکی لفظنک
صفتیدر یاخود حالدر سیما علامت معناسنه در سومه لفظندندر
اصلی سومادر واوک ماقبلی مکسور اولمغله یایه قلب اولنمشدر
مد وقصری جائزدر تر کیده لفظ سیما انسانک وجهنه و بشره سنه
اطلاق اولنور یاخود صورتنده و بشره سنده اولان بعض حالت
مخصوصه یه اطلاق اولنور فلان کیسه نک بشره سنده سیمای صلاح
واردر یعنی علامت صلاح وار مرادیدر لر خصوصا اطبا تشخیص
علنده سحنهٔ علیل تعبیر ایتدکلری سیمای علیل نبضدن زیاده دلیل
وعلامتدر علی الخصوص استسقاده سیمای علیلدن علت ظاهردر
دیمشلردر یاخود سیماسنده بشاشت واردر دیرلر کذلک مجاهدین
اسلامک دخی بشره لرنده بر سیمای نور اسلام واردر که غیریده
یوقدر انلر بو سیما ایله آخردن ممتاز در دیمک مراددر (شارح کردی
وفیه اشارة الی قوله تعالی (سیماهم فی وجوههم من اثر السجود
ووصفهم الناظم بعد ان وصفهم بکمال الشجاعة لکثرة امتثالهم
لاوامر الله تعالی ونواهیه بانواع العبادات والطاعات من بذل الروح
فی سبیل الله واعلاء کلمة الله ونصرة النبی صلی الله علیه وسلم
فحصل لهم هذا السیما فی وجوههم بحیث یتلألؤ انوار العبودیة
دیمش (تمیزهم تمیز فعل مضارع مفرد مؤنثدر تحتنده فاعل ضمیری
سیما کلمه سنه راجعدر سیما نا ایله اولان علامت معناسنه اولمغله تمیز

فعلی مؤنث کلمشدر (هم ضمیر منفصل مبنی محلا منصوب تمیز فعلنک
مفعولیدر جمع ضمیری شاکی لفظنه راجعدر جمله سی سیما لفظنک
صفتیدر (والورد مبتدادر یمتاز فعل مضارعدر تحتنده فاعل ضمیری
ورده راجعدر جمله سی مبتدانک خبریدر مبتدا مع خبره جمله سی
ابتدائیه در یاخود حالیه در ورد قرمزی کلدر دیمشلر (بالسیما جار
مجرور یمتاز فعلنه متعلقدر کل مخصوص اولان سیما ایله یعنی علامت
ایله دیمکدر (من السلم کذلک جار مجرور یمتاز فعلنه متعلقدر سلم
بردکنلی شجرک اسمیدر صاری چیچکلری اولور (شارح خالد السلم
شجرله شوک یشبه شجر الورد نوره اصفر دیمش بو مقامده سلم ایله
مقصود شجر مزبوردر یوخسه شکوفهٔ سلم دکلدر زیرا ناظمک
مرادی ورد ایله شجری مقابل طوتمقدر یوخسه اول صاری
شکوفه لری ایله مقابله دکلدر بلکه مقصود کفاری خاره تشبیه ضمنیدر
ومجاهدین اسلامی سلطان ازهار اولان ورده تشبیهدر بعض شراح
سلم ایله مراد چیچکلریدر دیمش اوراده ده تکلف اولور وهم کفاری
ازهاره تشبیهی دخی طبیعت تجویز ایتمز نته کیم (شارح کردی
خلاصهٔ معناده دیمشدر که شبه الناظم الصحابة بالورد فی المطافة
وطیب الرایحه وحسن المنظر وطلاقة الوجه والغرة والاقبال الیه
وشبه الکفار بالسلم فی الاذی لمن قرب منهم والخباثة والانسب
ان لایقدر شئ لیکون تشبیه الصحابة بالورد والکفار بهذا الشجر
کثیرة الشوک وهذا التشبیه ضمنی (والمعنی اصحابه علیه السلام
تام السلاح فی الحروب * اشداء علی الکفار) فی الحروب (رحماء بینهم *
لهم سیما تمیزهم من غیرهم کامتیاز الورد من السلم بالسیما والرطوب
(محصول معنای عبارت بیت اویله مجاهدین اسلام یاخود اول
مجاهدین اسلام که آنلرک سیف وسنان وزرخ وکمان وسائر آلات
حربلری تمام ومکملدر بو معنی شاکی السلاح جمله سی صفت اولدیغی
تقدیرجه در لهم سیما تمیزهم یعنی اویله مجاهدین اسلام که انلرده
اولان سیمای نور ایمان انلری قبیح المنظر کفار بدلقادن
(تمییز ایدر نته کیم قرمزی کل شجر پرخار اولان سلمدن ممتاز
ومعین اولدیغی کبی دیمک مألنده اولور

* * تخمیس * *

* بساط جنك يقشوب اول اعاظم مردم *
* سماء احسن تقويمه اولديلر انجم *
* قالوردی كافری بد يانلرنده چون كژدم *
* شاكی السلاح لهم سيما تميزهم *
* والورد يمتاز بالسيما من السلم *

(تهدی الی مستفعلن لك ريا فعلن ح النصرنش مستفعلن رهم فعلن
فتحسب الز مفاعلن زهرفی ال فاعلن اكام كل مستفعلن لكی فعلن
(تهدی اليك رياح النصرنشرهم) فتحسب الزهر فی الاكام كل كمی
(تهدی تانك ضمیله و دالك كسريله فعل مضارع مؤنثدر
اهديت دن اولور ايسه تهدی ارسال ايدر ديمكدر كه اهديت اليه
ای ارسلت اليه هدية ديرلر واكر هدايتدن اولور ايسه ارشاد
معناسنه در يقال هداه الطريق اوهداه الی الطريق اذا ارشده
اليه ديمشلر (قوله اليك الی حرف جردر كاف ضمير مبنی محلا
مجروردر جار مع المجرور (تهدی كلمه سنه متعلقدر (شارح كردی
والخطاب عام لكل من يتوجه اليه ديمش (رياح ريحك جمعيدر
تهدينك فاعليدر النصر كلمه سنه مضافدر (نصر لغتده غلبه
وعون معناسنه در رياح كلمه سنده اخبارات معناسنه استعارهٔ
مصرحه واردر زيرا تهدی كلمه سی قرينه اولديغی كبی رياحی
نصره اضافت دخی قرينه در دينك ممكندر (رياح ايله مراد
نصرت خبرلريدر كه اطرافه ارسال اولنان خبر نصرتدر يوخسه
رياح نصرت ارسال واهداسنك معناسی يوقدر (رياحده استعارهٔ
مصرحه شو وجهله دركه (ناظم اخباری يعنی پيام وخبرلری هرنه
طرفه واصل اولوب يايلقده رياحه تشبيه ايلدی مشبه به اولان
رياحی ذكر ايدوب مشبه اولان اخباری مراد ايلدی قرينهٔ استعاره
تفصيلی سبقت ايلديكی اوزره رياحی نصره اضافت وتهدی
كلمه سيدر (نشرهم تهدی فعلنك فاعليدر نشر مصدردر فاعلنه
مضافدر انتشار و ارتحال معناسنه در زيرا نشر طاغلوب منتشر
اولوب يايلمغه ديرلر (هم ضمير بارز منفصل مبنی محلا مجرور مضاف

اليهيدر اشبو جمع ضميری بيت سابقده مجاهدين اسلام مراد اولان
(شاكی السلاح قولنه راجعدر ديمك اولور كه انلرك غزايه عزم
وتوجه وديار كفاره طاغلوب وانتشاری نصرت وفتوحات
خبرلرينی ساكه ارسال واهدا ايدر يعنی شاكی السلاح اولان اول
مجاهدين اسلام ديار كفاره توجه ايدوب ومنتشر اولدقلرنده منصور
ومظفر اولملريله اول نشر وانتشاری ساكه اخبار نصرتی بادوزان
كی ارسال وايصال واهدا ايدر (خلاصه غلبه ونصرت الهيه
انلر ايله معا درنه طرفه توجه ايتسه لر فتح ونصرت ملازم عزم
وتوجهلريدر ديمك معناسنی مراد ايدر فقير پرتقصيرك ملحوظمه
بو معنا مرجحدر (نته كيم شارح شيخ زاده والمراد من النشر
اخبارهم الطيبة وانباءهم المعجبة ديمشدر (كردی دخی بو معنايه
ذاهب اولمش لكن رياح النصر كلمه سنده نصرتی رياحه شبه بهك
مشبهه اضافتيله تشبيهدر ديمش فقيرك ملاحظه م اوزره
بطريق الاستعاره اخبار معناسنه اولديغنه ذاهب اولمش
(كما قال ان يكون النشر مصدرا بمعنی الانتشار والارتحال
والاضافة فی رياح النصر من قبيل اضافة المشبه به الی المشبه
كما سيجیء تفصيله (بعض شراح نشر رايحهٔ طيبه معناسنه در
ديمش نته كيم نقل و بيان اولنور (قوله فتحسب كلمه سنده فا سببيه در
ما قبلی كه معطوف عليهدر فانك ما بعدينه سبب اولان
استعمال اولنور (بو مقامده بيت سابقده اولان شاكی السلاح
تحسب فعلنك سببيدر يعنی مجاهدين اسلام آلات حرب ايچنده
مستغرق تام السلاح اولدقلری عجبا غلاف ايچنده مستور زهرمی
اوله ديو ظن اولنمغه سبب اولمغه قابلدر تحسب افعال قلوبدندر
(قال ملا جامی حسب للظن يدخل علی الجملة الاسمية فتنصب
الجزئين علی انهما مفعولان لها ديمش تحسب فعل وفاعلدر مفعول
اولی (الزهرة كلمه سی اولوب مفعول ثانيسی (كل كمی لفظی اولوب
تكلفه محتاج تشبيه مقلوب اولمق اقتضا ايدر (بو مقامده مناسب
اولان تحسب فعلنك كل لفظی مفعول اولی واولوب الزهر كلمه سی مفعول
ثانيسی اولمقدر بو صورتده انلری چيچك درنان ايدرسك ديمك

اولور تشبيه مقلوب ديمكه حاجت قالماز تشبيه مقلوب بيانى
كالزهر فى شرف بيتنده مفصلدر (تحسب جمله سى بيت سابقده
اولان (اليهم اوزرينه معطوفدر ياخود تهدى اوزرينه معطوفدر
زهر فتح زا ايله چيچك معناسنه در (فى الاكمام مقدره متعلق اولوب
زهرك صفتيدر ياخود حالدر اكمام لفظى كسر كاف ايله كمك
جمعيدر كم تشديد ميم ايله كسر كاف غلاف نور در يعنى چيچك
كركى كبى كشاد اولمازدن مقدم غلاف ايچنده بعضا مستور
(وبعض محلى ظاهر اولور غلافه كم ديرلر (بعض شراح تركيده
چيچك طبور جغنه ديرلر كه ايچنده چيچك اورتلمش اوله ديدى
(كل كلمه سى تحسب فعلك مفعول اولى اولوب كمى لفظنه مضافدر
كمى يانك تشديدى ايله در لكن بو محلده تخفيف وزن ايچون يانك
بريسى حذف اولنمشدر كه كمى سكون يا ايله قالمشدر كمى فعيل
بمعنى فاعلدر (درع واسلحه ايله جسدنى مستور ايدن رجل شجاع
مراددر چيچك بعض محلى ظاهر اولوب وبعضى محلى مستور
اولوب غلاف ايچنده اولديغى عالده غايت حسن المنظر ولطافتده
فوق الغايه اولمغله مستغرق درع واسلحه اولان اصحاب كزينى
غلاف ايچنده كى زهره تشبيه اولور اشبو كمى لفظنك جمعى قضاة
وزننده كماة در بوند نصكره (معلوم اوله كه الاكمام كلمه سنده حروف
تعريف جنس ايچوندر اكمام جمعدر جمعه الف لام داخل اولوب
معناى جمعيت مضمحل اولمق قاعده سنه بناء اكمام ديمك مفردى
اولان كم معناسنده اولمغله (خلاصهٔ معنى تام السلاح اولان يعنى
سلاح وآلات حرب ايچنده هر بر رجل شجاعى غلاف ايچنده بعضا
مستور چيچكدر ظن ايدرسك ديمك اولور (شراح بو مصراع
بيانك بياننده مقابلة الجمع بالجمع و بعضيلر مقابلة الافراد ديوب انواع
تكلفات ايله معنالر وير سلر عبارته ملايم اولمديغى ظاهر اولمغله
(شارح مصنفك عليه الرحمه نك تقرير و بيانى اختيار اولنوب
بالاده تفصيل اولنديغندن ماعدا بعبارته نقل و تحرير اولندى
(كما قال وجهه الشارحون بانه من قبيل انقسام الاحاد ونداء
ظاهره لفا و يرشد اليه لفظة كل فالوجه ان اللام فى الزهر للجنس

اى تحسب كل كمى زهرا فى كمه وامر الاكمام سهل اذ اللام مبطل
للجمعية على مايذهب اليه الاصوليون فيعود الى معنى المفرد فصار
معناه فى كمه فتأمل (بعض شراح خلاصهٔ معناده ذكرى سبقت
ايلديكى اوزره نشر كلمه سنى رايحهٔ طيبه معناسنه در ديوب والمعنى
تهدى اليك رياح النصرة على الاعداء هدية اخباراتهم التى
كالرايحة (و بعضيلر يرسل اليك الرياح التى تهب لنصر عسكر
النبى صلى الله عليه وسلم رايحتهم الطيبة فتحسب زهر الورد
فى الاكمام كل شجاع من جيش النبى صلى الله عليه وسلم ديمش
(و بعضيسى تهدى من الاعدا والنشر الرايحة الطيبة والاكمام
جمع كم بكسر الكاف وهو غلاف الزهر (والكمى الشجاع من كمى
جسده بالسلاح ستره (رياح فاعل تهدى نشر مفعوله الثانى
فى الاكمام حال من الزهر وحاصل المعنى تهدى رياح نصر تهم
اليك رايحتهم الطيبة نتظن كل شجاع منهم مستورا بالسلاح
والدرع الزهر حال كونه فى غلافه ديمشدر (اما شارح كردى نشر
لفظى رايحهٔ طيبه معناسنه مبنى تقريراتى استحسان ايتيوب نشر
انتشاردندر ديوب آخر شارحك اولا كلامنى بيان ونقل ايدوب
بعده مختارى اولان معنى كه نشر كلمه سى انتشاردن يايلمق وطاغلمق
معناسنه اولمق مرجح ومختارى اولديغنى بو وجهله تقرير ايدر كه
والمعنى يهدى اليك رياح النصرة على الاعداء هدية اخباراتهم
التى كالرايحة الطيبة فى انبساط النفس بها فتحسب ان الشجعان
ازهار فى اكمام من الدرع التى تضحك فى بستان المحاربة هذا ماقيل
فى معنى هذا البيت لكن المناسب ان يكون النشر مصدرا بمعنى
الانتشار وارتحال الى الغزوات ومحاصرة البلدان مضافا الى الفاعل
والنشر مرفوع على انه فاعل يهدى ورياح النصر مفعوله
والمراد برياح النصر اخبار الغزوات واحوال النصرة التى كالرياح
فى سرعة الوصول فيكون الاضافة فى رياح النصر من قبيل
اضافة المشبه به الى المشبه (والمعنى على هذا يهدى اليك ايها المخاطب
انتشار الصحابة فى الغزوات وتفرقهم على البلدان اخبار النصرة
على الاعداء وقوة الدين فى الاعلاء كالريح السريعة فى الوصول

والانهاء فتظن كل شجيع زهرا فى الغلاف المكم احاط به من الاسلحة
والبيضاء انتهى (محصول معناى عبارت بيت) مجاهدين
اصحاب كزينك ديار كفاره طاغلوب توجه وانتشارلرى نصرت
وفتوحات خبرلرينى صبا كه ارسال واهدا ايدرسن اول درع
واسلحه يه غرق اولوب كندولرينى مستورايدن هر بر شجاع اسلامى
كريا غلاف ايچنده مستور چيچك ظن ايدرسن اويله لطيف
ومنتظم ومستور وحسن المظردرلر ديمك اولور مصراع ثانيده
اولان تشبيه توصيف ايله ناظمك مرادى اول غزا وجهاده
منتشر اولان غزاة مجاهدين لآت حرب وسلاح ايچنده اولدقلرينى
واول هيئت ايله تزين وحسن منظر ولطافتلرينى بيان واعلامدر
(نته كيم بيت سابقده شاكى السلاح كلمه لرى دخى بو معناره دائردر
(وفى البيت من البديع الاستعارة والجناس اللاحق فى نشر ونصر
وجناس الاشتقاق فى لاكمام وكمى

❊ ❊ تخميس ❊ ❊

❊او انجمه منتشرن بلاد سوى عدو❊
❊طاغتدى صبا كه صبا كل وقلرين همه سو❊
❊شميم كلشن نصرتدن الديلر چون بو❊
❊ تهدى اليك رياح النصر نشرهم ❊
❊ فتحسب الزهر فى الاكمام كل كمى ❊

كانهم مفاعلن فى ظهو فاعلن رالخيل نب مستفعلن ت ربا فعلن
من شدة ال مستفعلن حزم لا فاعلن من شدة ال مستفعلن حزم فعلن
(كانهم فى ظهور الخيل نبت ربا) (من شدة الحزم لا من شدة الحزم)
بو بيت دلارانك ايكى عدد بيت سابقه مناسبت وربطى شو
وجهله در كه (ناظم بيت سابقده مجاهدين اسلام اولان اصحاب
كرينى نزاكت ولطافت وحسن منظرده ورد وازهاره تشبيه
ايلدى مشبه به لر رقت وضعف وذبول وفنادن خالى اولمغله
مجاهدين اسلامده دخى فى الجمله ضعف واثار نحافت توهم اولنمق
احتمالنى بو بيت ايله دفع ايتمك مراد ايدر يعنى مجاهدين اسلام
حسن ولطافتده كنده واقعا ورد وازهار كيدر لكن قوة

بدن ومتانت وجسامتده خصوصا آته سوار اولدقده آتده
اوطورمقده كوهى اشجار قديمه نك مكان مرتفعده اطرافه
باقمعر زمينه كوك صالوب سقوط وتزلزلى مسلوب الاحتمالى متين
ومستحكم قيامى كيبدر ديمك مراد ايدر حتى بلغراد فتحنده حاضر
اولان برذات نقل ايدر كه فرسان غزاتده وفور شجاعت ايله مشهور
بوسنه سرحدى اهالى سندن بر اختيار آدم جنكدن كيرو قالموب
زانولرنده فى الجمله علت اولمغله ايكى آدم اعانتيله آتنه سوار
اولوردى فقيره تعجب كلوب بويله ايكى آدم همتيله آته سوار اولان
كيمسنه نيه قادر اولوردى ولطيفه صورتنده اعتراض ايلدم جوابنده
بلى آته اوج آدم بندرر لكن يكرمى آدم آتدن اندوره مزديدكده
حاضرون غزاتدن عن مشاهدة نقل ايله قتى چوق آدم تصديق
ايلديلر ديو حكايتى مانحن فيه ده كويا مثال صورتنده اولمغله نقل
وتحريرى مناسب كورلدى (قوله كانهم كان كلمه سى حروف
مشبهه دندرهم ضمير منفصل مبنى محلا منصوب اسميدر ضمير
مجاهدين اسلام اولان اصحاب كزينه راجعدر (فى ظهور جار
مجرور مقدر كائنا كلمه سنه متعلق اولوب جمع ضميرندن حالدر
لكن حال وقوعى كان كلمه سنده معناى تشبيه اولديغنه بناءدر
زيرا حالده عامله محتاجدر حالده عامل فعلدر ياخود معناى فعلدر
تشبيه معناى فعلده در ديمشلر (كما قال مولانا جامى العامل فى الحال
اما الفعل او معناه المستنبط من فحوى الكلام كالاشارة والتمنى
والترجى والتشبيه نحو كان زيدا الاسد صائلا انتهى (ظهور ظهرك
جمعيدر بطنك مقابلى اولان ارقه در الخيل ظهورك مضاف
اليهيدر (بعض شراح خيل اسم جنسدر (وآنقوليده الخيل
خانك فتحى وياتك سكونيله آتلولر كذلك آتلر معناسنه دخى كاور
الخيول ضمتيله جمعيدر ديمشلر (هم ضمير جمع اولوب (ظهور دخى
جمع اولمغله مقابلة الاحاد بالاحاد اولوب مجاهدين اسلامدن
هر برينك بر عدد ظهر فرسده اولديغنى مفيد اولور (ونبت رفعله
(كان كلمه سنك خبريدر (نبت ونبات روى ارضده نابت اولوب
بتن شيدر (ربى ضم را و فتح يا ايله ربوة كلمه سنك جمعيدر (بعض

شراح وهی المكان المرتفع من الارض ونبتها انبت واكبر من غيرها
لطول عروقه حتى يصل الى الماء ومنه قوله تعالى (وآوينا هما الى
ربوة ذات قرار ومعين) بيورلدی (پس ربوه يوكسك ومرتفع
اولان يردر (بو مقامده مشبه به اولان نبت ايله مراد روی ارضده
مطلقا نابت اولان شی اولمغله اشجاره دخی شاملدر (ناظم نبتی
مكان مرتفعك نباتی اولمق ايله قيد ايتمكله ظاهر بودر كه مراد
افلاكه سر چكمش منتها كبير كوهی اشجار مراد اوله زيرا يوكسك
يرلرده تراب بهر حال زياده وكثير اولمغله اشجارك كوكلری تحت
الارض نايه منتهی اولنجه اوزايوب هر طرفه كوك صالمغله اشجار
دخی اول رتبه قوی وكبير ومنتها اولور (ايمدی مشبه اولان مجاهدين
اسلامی آت اوستنده اولدقلری حالده قوة وثباتلری وزره تقرر
وتمكنده يوكسك يرلرده نابت وقائم اولان منتها وكوهی شجره
تشبيه اولور (من شدة الحزم شدة فتح شين ايله زياده متانت
معناسنه در حزم كلمه سنه مضافدر (وانقولنده الحزم بفتح الحاء
المهمله وسكون الزای بر كيمسه كندو احوالنی ضبط ايتمك وتدارك
ايتمكه ديرلر ديدی (شارح مصنفك الحزم ضبط الرجل امره وجعله
وثقا ومحكما ديمش (يعنی كشی كند وامورنده بنفسه قائم غيرك
اعانتنه محتاج دكل اتمام امورنده محكم اولمق معناسنده اولور (من شدة
من لام معناسنه حرف جر جار مجرور كان كلمه سنده معنای فعل
اولمغله (كان لفظنه متعلقدر ديمشلر بعضيلر جار مجرور مقدر كائن
لفظنه متعلق اولوب مبتداء محذوفك خبريدر ديمش تقديری ذلك
من شدة الحزم ديمكدر يعنی مجاهدين اسلامك آت اوزرنده اوبله
جلادت واستوار وثبات اوزره محكم ومتين اوطور ملری كندولر محكم
ومتين وزياده اومورلرنده قائم اولدقلرندندر لا من شدة الحزم يوخسه
آتی قولانی صيق چكلديكندن ومتين اولديغندن دكلدر (نته كيم
(شارح مصنفك وذلك من شدة ضبطهم الامور لا من شدة الحزام
يريدان التمكن والاستحكام خلق لا جعلی ديمشدر (لا حرف
عاطفه در (من شدة الحزم ماقبلنده اولان من شدة الحزم اوزرينه
معطوفدر بو محلده اولان شدة فتح شين ايله پك چكمك وبرك باغلمق

معناسنه در الحزم حاء مهمله نك وزانك ضميله ظهر فرسده سربجی
بندايتدكلری حزامدر يعنی اكری باغلدقلری قولانكدر (شارح
درة المضيئه كردی عليه الرحمه خلاصهٔ معناده ديمش كه قال القاضی
عضد الدين شبههم حال كونهم على ظهور الخيل بالنبت النابت
على الربا ودخولهم بالربى ووجه الشبه الثابت التام والارتفاع وحسن
المنظر والنضارة وجعل المشبه به نبتا مضافا الى الربى لان النبت فی
النبوة له قوة واشتداد وحضرة ونماء وكمال وليس له فی غير الربى
والشجر فيها ازكى واحسن ورقا وثمرا ومن تعليلية والجار والمجرور
بيان لبعض وجه الشبه الكائن فی جانب المشبه به الى هذا كلامه
والمعنى ان الصحابة رضى الله عنهم فی ظهور خيولهم كنبت على الربى
والاماكن المرتفعة من شدة ثباتهم على ظهورها وزيادة خيانتهم
وفراستهم باحوالهم وكمال مناسبتهم لها لا من شدة الآلات وقوة
الاسباب اللازمة فی الخيول (محصول معنای عبارت بيت) مجاهدين
اسلام آت اوستنده كويا اماكن مرتفعه ده بتن كوهی قديم منتها
شجر كبی دركمال استقرار وثبات ومتانت ايله محكم طورمقده
واوطور مقده لكن انلرك اول متانت واستحكام اوزره آتده ميخلی كبی
اوطور ملری امورلرنده زياده صاحب تصرف اولوب ذاتنده قوی
ومتين اولدقلرندندر يوخسه اكر قولانك پك چكلديكندن دكلدر
وفی البيت من البديع جناس التحريف بين الشدة والشدة الحزم والحزم

* ⁂ تخميس ⁂ *

*رياض نشوه لری عون خالق ذی المن *
نظرلری سر كوه وقارهيبتدن
*همان كورنجه نيجه خشيت ايتمسون دشمن *
* كانهم فی ظهور الخيل نبت ربا*
من شدة الحزم لا من شدة الحزم

طارت قلو مستفعلن ب العدى فاعلن من بأسهم مستفعلن فرقا فعلن
فاتفر مفاعلن رق بی فعلن ن البهم وال مستفعلن بهم فعلن
(طارت قلوب العدى من بأسهم فرقا) (فما تفرق بين البهم والبهم)
(قوله طارت فعل ماضی مؤنثدر (وانقولی طيران او جمقدر يقال

طار يطير طيرانا ديمش بو مقامده حركت قلب و خفقان وشدت
اضطراب مراددر (بعض شراح طيران القلب عبارة من اضطرابه
وانزعاجه ديمش (شارح كردى و المراد بطيران القلب كمال
الاضطراب وزوال القرار ديمشدر لكن (طارت كلمه سندن معانىء
مذبوره مراد اولمق استعارهء تبعيه قاعده سيله شو وجهله دركه
ماسبقده تفصيل اولنديغى اوزره استعارهء تبعيه فعلده اولدقده
استعاره ابتدا اول فعلك مصدرنده جارى اولوب اول معناى
مستعارده مستعمل اولان مصدردن فعلى مشتق قلمق قاعده سى
اوزره (ناظم مجاهدين اسلامك خوف وخشيتلرندن ومهابتلرندن
ناشى قلوب اعدانك حركت خفقانيه واضطرابنى طيرك شدت ايله
طيرانه تشبيه ايلدى بعده طيران ايله حركت مراد ايلدكدنصكره
حركت معناسنده اولان طيراندن طارت فعلنى مشتق قلدى (ايمدى
طارت قلوب العدى عبارتنده طارت ايله قلوب اعدانك حركت
واضطرابى بلكه خفقانى بو طريق ايله مراد اولنمق ممكندر
(قلوب قلبك جمعيدر (طارت فعلنك فاعليدر العدى تقديرا
مجرور مضاف اليهيدر عدى عدونك جمعيدر (من بأسهم
من اجليه در تعليل ايچوندر (بأس من جاره ايله مجرور جار مجروردر
(طارت كلمه سنه متعلقدر جمع ضميرنه مضافدر (هم ضميرى
(شاكى السلاح تعبير ايلديكى مجاهدين اسلامه راجعدر (وانقولى
بأس بانك فتحى و همزه نك سكونيله عذاب معناسنه در بأس شدة
حربه دخى اطلاق ايدرلر ديمش (فرقا فانك ورانك فتحه لريله
مصدردر خوف معناسنه در فرقا لفظا منصوب طارت فعلنك
مفعول له سيدر لكن مفعول له ايكى نوعدر بو مقامده نوع ثانيسى
مراددر (كما قال جامى المفعول له هو ما فعل لاجله اى لقصد تحصيله
او بسبب وجوده (قال المحشى اعلم ان المفعول له نوعان الاول
علة غائية للفعل نحو التأديب فى قوله ضربت زيدا تأديبا مقدم
فى التصور مؤخر فى الوجود اى معلول الفعل و الثانى سبب
باعث اى حامل للفعل نحو قعدت عن الحرب جبنا فانه مقدم
فى الوجود والتصور لان الجبن موجود قبل القعود (بعضيلر

طارت فعلنك فاعلنك نسبتندن تمييزدر ديمش مراد اصحاب كزينك
جنك ومحاربه ده مهابت وشجاعتلرينى و كفارك ضعف قلوب و
خشيتلرينى واضطرابلرينى بياندر طارت جمله سى استينافيه در ياخود
بيت سابقده اولان شاكى السلاحك صفتيدر (فما تفرق فا عاطفه
سببيه در مسببه داخل اولمشدر قلوب اعدانك حركت واضطرابى
انلرك عدم فرق وتمييزلرينك سببى اولديغى فاء سببيه افاده ايدر
ما نافيه در (تفرق فعل مضارع مؤنثدر تحتنده فاعل ضميرى قلوب
اعدايه راجعدر تفرق تشنت در يعنى طاغلمق معناسنه در تمييز ايده مز
يعنى فرق ايده مز ديمكدر (بين تفرق كلمه سنك ظرفيدر (البهم كلمه سنه
مضافدر بهم بانك وهانك فتحه لريله بهم لفظنك جمعيدر
(وانقولى بهمه بانك فتحى وهانك سكونيله قيون قوزيسيدر
مذكر ومؤنثه اطلاق اولنور ديمش تمر وتمرة كبى اسم جنسدر البهم
ما قبلنه معطوفدر بانك ضمى وهانك فتحيله در بهمة كلمه سنك
جمعيدر كه بهمة بانك ضمى وهانك سكونيله شول آتلودركه
قندن كلديكى بلنميه زياده شوكتى وصولتى اولديغنه بناء البهم
بانك ضميله وهانك فتحيله ذكر اولنان آتلولر ديمكدر ديمش (تنه كيم
شراح رجل شجاع لا يدرى من اين يأتى فى الحرب من شدة بأسه
ديمشلر (شارح مصنفك البهم بضم الباء وفتح الهاء جمع بهمة
بضم الباء وهى جماعة الشجاع و الجيش ديدى (شارح
كردى خلاصه مألده ديمش كه والمعنى ان قلوب العدى
قد طارت من شدتهم و بأسهم خوفا وفزعا منهم فصارت بحال
لا تفرق بين البهائم والانام (شارح مصنفك بو وجهله تقريريدر
يريدان الصحابة شديد الصلابة حتى اذا التقى الجمعان تطير قلوب
العدى من جهة كمال خوفهم من هؤلاء حتى ما يميزون من الدهشة
وكمال الخشيته بين الرجل الشجاع واولاد الضان و حاصله
ما فرقوا الانسان من البهايم (محصول معناى عبارت بيت) اوبله
شاكى السلاح مجاهدين اسلامكه انلرك شدت جنك ومحاربه لرندن
ناشى خوف سببيله قلوب اعدا كمال حركت ايله حركت ايلدى
و يوركلرى اوينامق سببيله شجعان جيش اسلام ايله قوزيلرك بينى

اعدا فرق و تمیز ایده مدیلر یعنی اعـدا متحیر اولوب قوزی کبی
ضعیف وعاجز حیوان ایله شجعانی فرق ایده مدیلر وقوزولر دخی
کوزلرینـه عسکر اسلام کورندی دیمـك مراد ایدر (وفی البیت
من البدیع استعارة وحسن التعلیل و جناس الاشتقاق و تفرق
التحریف بین البهم والبهم

* * تخمیس * *

*چوسیل نصرت اولدر همیشه جنکه اقن *

* جریق قهرله بنیادکفروشرکی یاقن *

* که قوشجه جان عدودر اودم فراره باقن *

* طارت قلوب العدی من بأسهم فرقا *

* فاتفرق بین البهم والبهم *

ومن یکن مفاعلن برسو فعلن ل الله نص مستفعلن رته فعلن
ان تلقه ال مستفعلن اسد فی فاعلن اجامها مستفعلن تجم فعلن
(ومن یکن برسول الله نصرته) (ان تلقه الاسد فی آجامها تجم)
(شارح مصنفك علیه الرحمه بو بیتك ماقبلنه ربطنی برتوهمـك
دفعنی بیان ضمننده بووجهله تفصیل ایدر که هذا البیت دفع لماعسی
یخطر بالبال من الاستبعـاد بغلبة الاعداء و قوة الاحباء الی هذه
الغایة و حاصل الدفع لاتستبعد غلبتهم وقوتهم الی هذه الغایة فان
نصرتهم من قبل رسول الله صلی الله علیه وسلم ومن کان نصرته
من قبله فهو الغالب علی کل غالب ومن یکن واو ابتدائیه در من شرط
معناسنی متضمن اسم موصولدر یکن یا ایله فعل مضارعدر من الله
مجزومدر اصلی یکون ایدی حرف جازم ایله واو ساقط اولمشدر یکن
افعال ناقصه دندر برسول الله جار مجرور یکن کلمهسنـه متعلق اولوب
یکن کلمهسنك اسمی اوزرینه مقدم خبریدر (لفظهٔ جلال مضاف
الیهدر نصرته یکن فعلنك اسمیدر ضمیره مضافدر ضمیر من کلمهسنه
راجعدر یکن کلمهسنـك خبرینی اسمنـه تقدیم حصر ایچوندر یعنی
بو احکام انجـق نصرت رسول اللهه مخصوصدر یوخسه غیر ایله
اولان نصرتله اولماز دیمکه اشارتدر یکن جملهسی فعل شرطدر
(معلوم اوله که مصدر اولان نصرت کلمهسی ضمیره مضاف اولمشدر

نصرت فعـل معلومك مصدری اولدیغی تقـدیر اوزره مصدر
فاعلنه مضاف اولوب معنی اول ذاتك یاردم ایدیجی اولدیغی
یعنی ناصر اولدیغی دیمك اولور (واکر نصرت مجهولك مصدری
اولوب مصدر مفعول مالم یسم فاعله یه مضافدر دینورسه معنی
اول ذاتك که منصور ومؤید اولمسی رسول الله ایله اوله ان تلقـه
دیمك اولوب بو بیتك ماقبلنه مناسبت معنویه ایله ربطی بو ایکی
وجهله نصرت کلمهسنك معناسنی ملاحظه ایله اولور یعنی اصحاب
کرامك اوصاف علیه سنده اولان ابیات سابقه ده ذکر اولنان
حالات کویا بو نیجه اولوردیو بطریق الوهم خاطره کلان استبعادی
اشبو بیت ایله دفع ضمننده ماقبلنه بیت مرقوم کوزل ربط اولمغله
دیمك اولور که اصحـاب کزیندن اعلاء کلمة اللهده وقوع بولان
نصرت عظیمه وغلبهٔ کلیه و بو مرتبه لشکر اعدایی قهر واستیصال
نیجه استبعـاد اولنور اول ذاتك که ناصر اولمسی رسول الله ایله اوله
یعنی رسول الله سببی ایله اوله یاخود منصور ومؤید اولمسی رسول
کبریا سببی ایله اوله اول ذاتی ارسلانلر کنـد و مسکننده کورسه
تعرض ایتمك دکل خوفنـدن متحیر صامت وساکت قالور لشکر
کفار ایسه بر سوری ضعفادر انلره نسبت حالات مذکوره نیجه
استبعاد اولنور حاشا بر وجهله مستبعد دکلدر دیمـك مألنده اوله
(ایمدی نصرت کلمهسی مفعولنـه مضاف اولمق دخی انسبـدر
(ان تلقه ان حرف شرطدر تلق اصلنده تلقی در ان جازم ایله یا ساقط
اولمشدر لقی یلقی لقـاء رضی یرضی کبیدر لقا رؤیت ومصـادفت
معناسنهدر (شراح یقـال یلقـاه ای رأه ولقیته ای رأیته دیمشلر
(الاسد سینك ضمیله اسدك جمعیـدر وتلقه فعلك فاعلیـدر اسد
سلطان سبـاع اولان ارسلاندر تلق جمله سی فعـل شرطدر
(فی الآجام جار مجرور تلق کلمهسنه متعلقدر اجام لفظی طلبه وزننده
اولان اجمـه کلمهسنك جمعیدر (شارح شیخزاده الاجمة غابة الاسد
وجمعها الآجام دیمش (قاموسده الاجمة بحرکة الالف والجیم
الشجر الکثیر الملتف والجمع اجام و الاجم دیمش ارسلان یتاغی
صیق مبشه لك اولمق اوزره نقل ایلدکلری کلام قاموسی تأییدایدر

حتى سعد بن زبير رضى الله عنهك قصيده برده ده من خادر من ايوث
الاسد مسكنه من بطن عثر غيل دونه غيل بيتنده شراح غيل ارسلان
يتاغى اولان مبشه لكدر ديمشلر (بعض شراح آجام صيق وغايت
كثير قامشلقدر ارسلان غابه سى يعنى تركيده اين ديدكلرى مسكن
اسد اولان قامشلغه اجه ديرلر ديديكى مسكن اسد قامشلقدر
ديدكلرينه انسبدر آجام لفظى ضميره مضافدر اضافت ملابسه
ايچوندر ضمير اسده راجعدر (تجم فعل مضارع مجزومدر تحتنده
فاعل ضميرى اسده راجعدر جمله سى جزاء شرطدر مصرع ثانيده
فعل شرط اولان تلقه جمله سى شرط اول اولان تكن فعلنك
جوابيدر تكن فعلى مع جوابه جمله سى محلا مرفوع مبتدا ولان اسم
موصوللك خبريدر اسم موصول مع خبره جمله سى ابتدائيه در (شارح
كردى جمله سى معترضه دردیمش تجم كلمه سى وجم يجم وجما ووجوما
كلور تجم فعلى وجما مصدرندن اولمق وار وجوما مصدرندن
اولمق وار (شارح مزبور كردى قوله تجم من وجما او وجوما يقال
وجم اذا سكت على الغيظ ووجه كرهه وكرهه وقيل من الوجوم
وهو اشتداد الحزن بحيث لا يقدر على التكلم من الفزع ديمش
(ايمدى تجم ديمك اول نصرت سلطان كائنات عليه الصلوة والسلام
ايله محمى ومؤيد اولان ذاتى كندو اينده ده ارسلان كورسه وملاقى
اولسه تعرض ايتمك دكل بلكه تعرضه قادر اوله مديغنه انفعال
وغيظ اوزره ساكت وصامت طورر ديمك اولور (ياخود على
تقديركون وجه من الوجوم تعرضدن عاجز اولديغنه ارسلانك
حزنى بر رتبه ده مشتد اولور كه فزع وفرياده دخى قادر اولميوب
اوبله محزون وساكت طورر ديمكدر وجم كلمه سى جزاء شرط
اولمغله سكون ميم ايله اولمق اقتضا ايدر دى محافظهٔ وزن قافيه
ايچون ميمك حركه سى ايله كلوب وميمك كسرى ايله اولديغى الساكن
اذا حرك حرك بالكسر قاعده سنه بناء وجم جيمك وميمك كسريله در
(ناظم عليه الرحمه اسد كندو يتاغنده ومسكنده بولمق وكورمك
ايله قيد ايلديكى اشارتدر كه ارسلان اينده وكندو يرنده اجنبى
كوردكده قوهٔ خشميه وغضبيه سى قت قت مضاعف ايكن نه

تعرضه قادر دكلدر معناسنى مراد ايدر (نته كيم شارح لتوفر الغيرة
فى الدفع عن ساحته ديمش بوندن ماعدا بو بيت دلنشينك
لطائفندندر كه ان تلقه عبارتنده شكده يعنى امر مشكوكده استعمال
اولنان ان كلمه سنى ذكر ايلدى ناظم اشارت مراد ايدر كه اول طرف
سعادتدن منصور ومحمى ومؤيد اولان ذاتى ارسلانك كورمسى دخى
مشكوكدر قنده قالدى صولت وتعرض ايتمك يعنى فرضا كورسه
تعرض دكل حزنى مشتد اولوب فزع وانفعالده ساكت وصامت
قالوردیمك اولور نته كيم (سعد العلامه عليه الرحمه مطول ديباجه
سنده فلكدن شكايت ايدوب اذا اساء ديوب وقوعى متحقق اولان
امرده استعمال اولنان اذا كلمه سنى كتورمكله مصرع (فلكدن داغ
برداغ اولمدق بردلمى قالمشدر) مفاد نجه روز كارك اسائت واكدارى
متحقق اولديغنه اشارتدر نصكره وان احسن عبارتيله وقوعى
مشكوك اولان امورده استعمال اولنان ان كلمه سنى ذكر ايدوب لطف
ومساعدهٔ فلك امر مشكوك اولديغنه ايما وتلميح قصد ايدر ديو
حواشى مطول نكته سرد ايتمشلر در (شارح كردى خلاصهٔ معناده
ديمش كه (والمعنى من كانت نصرته وعونه برسول الله صلى الله عليه
وسلم ان لقيه الاسد فى اجامها وعرينها تسكت ولا يتحرك خوفا منه
ومهابة عنه ببركة رسول الله صلى الله عليه وسلم (بعض شراح
وحاصل المعنى من يكن نصرته واعانته بواسطة النبى صلى الله عليه
وسلم ان تلاقه جميع افراد الاسد حال كونها فى المواضع التى ولدت
فيها تحزن ولا يتحرك خوفا منه والحال انها اقوى الاعداء فاظنك
بالكفار الضعفاء ديمش (محصول معناى عبارت بيت اول ذاتك كه
نصرتى رسول الله ايله اوله ارسلانلر كندو مأوى ومسكننده يعنى
اينده ده آنى كورسه وملاقى اولسه اكه تعرض ايتمك دكل شدت
حزن وانفعال ايله كمال غيظ اوزره صامت وساكت طورر
ايدى ديمك اولور (وفى البيت من البديع الجناس المشتق فى
آجامها ومراعاة النظير بين الاسد والاجام

* * تخميس * *

نه در توسل ظاهرله تابكى تك پو * يترسكا دروالاى شاه معجزه كو

نه خلقدن حذر ایله نه قلبه خشیتی قو * ومن یکن برسول الله نصرته
* ان تلقه الاسد فی آجامها تجم *

ولن تری مفاعلن من ولی فاعلن ی غیر من مستفعلن قصر فعلن
به ولا مفاعلن من عد و فاعلن وغیر من مستفعلن قصم فعلن
(ولن تری من ولی غیر منتصر) (به ولا من عدو غیر منقصم)
(ولن واو عاطفه‌در (لن فعل مضارعی ناصب اولان حرف‌دندر
تأکیدنفی استقبال ایچوندر کشاف استقبالده نفی تأبید ایچوندر
دیمش ملا جامی تأبید ایچون استعمال اولنماز زیرا قوله تعالی
(لن ابرح الارض حتی یأذن لی ابی آیت کریمه‌سنده تناقض لازم کلور که
حتی انتهاء غایت ایچوندر انتها تأبیده منافیدر دیدی صاحب
کشافک قول مذکورینک بطلانی شارح کردی بو وجهله تفصیل
ایدر که (ولن عند صاحب الکشاف لتأبید النفی وجعله وسیلة الی
مذهبه الباطل فی حق الرؤیة فی حق الله تعالی فی دار الاخرة فی قوله
تعالی (لن ترانی قال القاموس ولادلیل لذلک الدعوی اذلو کانت
للتأبید لم تقبل التقیید بعدها فی قوله تعالی (فلن اکلم الیوم انسیا
ویکون ذکر الابد فی قوله تعالی (ولن یتمنونه ابدا) تکرارا قوله تری فعل
مضارع مخاطبدر رأی یرأی یراه دن کلور افعال قلوبدندر کتب)
نحویه ده الافعال القلوب تسمی افعال الظن والیقین وانما سمیت
افعال القلوب لان الظن والیقین یحصلان من القلب لا من الجوارح
والاعضاء دیمشلر بو مقامده افعال قلوبدن اولمیوب رؤیت عین
معناسنه اولور ایسه بر مفعوله تعدی ایدر افعال قلوبدن اولور ایسه
ایکی مفعوله تعدی ایدر زمان مستقبلده البته بلمزسن دیمکدر
بلمک که علمدر افعال قلبیه‌دن اولدیغی ظاهردر (من ولی جار مجرور
تری کلمه‌سنه متعلقدر محلا منصوب (تری فعلنک مفعول اولیدر
(غیر لفظی مفعول ثانیسیدر (واکر تری کلمه‌سی افعال قلوبدن
اولمیوب رؤیت حاسهٔ بصر معناسنه اولور ایسه سن کورمزسین
دیمک اولور (غیر کلمه‌سی جار مجرور مفعول اولوب غیر کلمه‌سی (ولی
لفظنک صفتی اولور (ولی برقاچ معناده استعمال اولنور (شارح
کردی الولی فی اللغة المحب والنصیر والصدیق وفی العرف هو

العارف بالله تعالی وصفاته المواظب علی الطاعة المعرض عن
المعاصی والانهماک فی اللذات والشهوات وکرامته ظهور امر خارق
للعادة غیر مقارن للتحدی وفی الاصطلاح الصوفیة هو من تولی
الحق حفظه وحراسته علی الدوام دیمش (شارح حنفی الولی فعیل
من الولی بمعنی القرب وقیل معناه یتعدد باعتبار تعدد المتعلق یقال
ولیه بمعنا قرب منه والمصدر منه الولی یقال ولی یلی ولیا وولیة
احبه ومصدره الولاء قال الشاعر (ولائی لکم یا آل احمد جنة تقینی
یوم الحشر من نیران) وولی امره ای قام به مصدره الولایة بالکسر
ومنه ولی الیتیم ووالی البلد والولایة بالفتح النصرة والولی من اسماء
الله تعالی بمعنی القریب الودود الذی ولی او یلی امر کل شیء دیو تمام
تفصیل ایتمشلردر (شارح شیخ زاده الولی القریب من ولیه ویطلق
علی الصاحب الصدیق دیمش بو مقامده مراد محب صادق
وصاحب معناسنه اولمق ظاهردر (منتصر تری فعلنک مفعول
ثانیسی اولان غیر کلمه‌سنک مضاف الیهیدر (منتصر صادک فتحیله
انتصاردن اسم مفعولدر (به ضمیری منتصر کلمه‌سنه متعلقدر
باء سببیه‌در ضمیر سرور کائنات علیه الصلاة والسلامه راجعدر اکر
(منتصر صادک کسریله اولور ایسه اسم فاعل اولور منتقم
معناسنه‌در (نته کیم شارح مصنفک قوله وغیر منتصر ای منتقم
من اعدائه به ای برسول الله دیمشدر معلوم اوله که لن تری کلمه‌سنده
اولان نفی قیده راجعدر یوخسه مقیده راجع دکلدر دیمشلر یعنی
منفی اولان مطلقا ولی دکلدر بلکه ولی غیر منتصردر که فن
منطقده رفع ایجاب کلیده اولان نفی قاعده‌در قیدی رفع ایدر
موجبهٔ جزئیه‌یه صادق اولور (نحو لیس کل حیوان انسان رفع
ایجاب کلیدر بعض الحیوان انسان صادق اولور (اما سالبهٔ
کلیه ده که (لاشیء من الانسان بحجر مثللیده اولان نفی مقیدی
نفی ایتمکله افراد موضوعدن هر فرددن منتفی اولور دیدکارینی
ملاحظه ایله بو محلده اولان نفیک قیده رجوعی واضح وظاهر
اولور (ولا من عدو ماقبلنده (من ولی اوزرینه معطوفدر (لا زائده‌در
(لن تری ده اولان نفیی تأکید ایچوندر (غیر منقصم غیر لفظی عدو

كلمه سنك صفتيدر منقصم غير لفظنك مضاف اليهيدر اشارح مشار اليه
كردى المنقصم بالقاف المثناة والصاد المهملة اى منكسر ومنهزم
وفى كلامهم قصم الفقر ظهره والفقر قاصمات الظهر ديمش
وانقوليده الانقصام همزه نك وقافك كسريله اوقانوب ايرلمق ديمش
شارح كردى) خلاصهٔ معناده ديمش كه (والمعنى لن ترى ايها المخاطب
وليا من اوليائه ولا صديقا من اصدقائه صلى الله عليه وسلم غير منتصر
منصور على الاعداء ولا ترى عدوا من اعدائه صلى الله عليه وسلم
غير منقصم منقطع هالك بسبب عداوته له عليه السلام وقد جرى
عادة الله تعالى على نصرة اوليائه وقهر اعدائه ولو بعد حين واوليائه
تعالى امناؤه تحت حفظه وحمايته (بعض شراح وحاصل المعنى
لن ترى وليا من اهل الايمان الا منصورا به صلى الله عليه وسلم ولا ترى
عدوا الا مكسورا ومقهورا به صلى الله عليه وسلم ديدى (شارح
مصنفك بو وجهله تقرير ايدركه ولما كان ههنا مخالفون ملحدون
فى دين الله تعالى وطمعهم انه سيكون الامر فى الازمنة الآتية على
عكس الماضى والحال فالناظم قصد ازالة طمعهم هذا بقوله
(ولن ترى اه اى لا تطمعوا ايها الطماع فى ضعف الاحباء وقوة الاعداء
انه سيكون الحال على خلاف الماضى والحال فانك (لن ترى فى الاستقبال
ما املته وان تيسر مارجوته وانه وان مات محمد صلى الله عليه وسلم
فان رب محمد عليه الصلاة والسلام حى لا يموت وامر الدين والملة
لا يفوت وقد جرت سنة الله تعالى على انتصار احبائه وانكسار اعدائه
تا باد اچنين بادا (معلوم اوله كه من ولى قولنده مضاف اليه محذوف
اولديغى ظاهردر زيرا ولى لفظى محب صادق وناصر وصاحب
معناسنه اولديغى مقدما بيان اولنمش ايدى البته محبوبه ومصحوبه
محتاج اولمغله من ولى الاسلام والدين تقديرندهدر يعنى دين محمدينك
محبى وصادقى ديمك مراد ايدر (ايمدى بو مقامده تفصيل وبيان
بو وجهله دركه پيغمبر آخر الزمان عليه الصلاة والسلام افنديمزك
لتركتكم الحنفية البيضاء ايله تعبير بيورديغى دين اسلام اوزرندن
حمايت معنويه وامداد روحانيهسى الى يوم القيام زائل اولميوب
معنوى حفظ وتصرفى دائم وبرقرار اولديغى (ناظم عليه الرحمه

افاده مراد ايدر لكن شريعت مطهره ودين مبينك ظاهرا محافظهسى
اسباب يوزندن اولهجغى ظاهردركه بو عالم كون وفسادى جناب
حق جل شانه وتعالى عالم اسباب قيلوب كون وفسادده جمله مقدرات
وتصرفاتى اسباب يوزندن كوستروب پردهٔ غيبدن بالذات
بو وجهله تصرف واظهار قدرت ايده كلمشدر (كذلك دين محمدينك
دخى الى يوم القيام دوام وبقاسى ظاهرا حمايهٔ بيضهٔ اسلام ايله
مؤيد اولان سلاطين عظام ووكلاء دولت وسائر اسباب عاديه
مقولهسى نيجه ولى وناصر ولاة عباد مؤمنين مباشرتيله اوله كلمكله
صاحب الشريعه پيغمبر عليه الصلوة والسلام افنديمزك نصرت
ايله امداد روحانيهلرينى (ناظم من ولى ديوب اسبابه نسبت ايلدى
نه كيم) لن ترى من ولى غير منتصر ديوب نصرة پيغمبرى بى دين
مبينك ولى وصاحبنه نسبت ايتمشدر يعنى پيغمبر عليه السلامك
نصرتى دين مبينهدر بونده شبهه يوق لكن پيغمبرك اول نصرة
وامداد روحانيهسنى (ناظم بو مقامده دين مبينك ناصرى اولان
عباد مؤمنينه اولمق اوزره ذكر ايلدى بوندن مرادى طرف رسالت
پناهدن منصور ومؤيد اومقوله ولى وصاحبدن دين مبين خالى
اولميهجغى ودين مبينك وليسى وصاحبى اولنلر البته پيغمبر
افنديمز طرفندن منتصر ومؤيد اولهجغى (بو نظم دلپذير ايله افاده
وبيان ايتمكدر وفى البيت من البديع الجناس المشتق فى اجامها ومراعات
النظير بين الاسد والاجام (محصول معناى عبارت (بيت) اى ذوات
مخاطبين البته زمان مستقبلدهسن دين مبينك محب صادقى وصاحبى
اولنلردن پيغمبريمز عليه الصلوة والسلام ايله منتصر ومؤيد
ومنصور اولمامش كورمزسك نه قدر ولى وناصر دين مبين وار ايسه
جملهسى اول طرف سعادتدن منتصردر يعنى منصور ومؤيد
رسول اللهدر (كذلك اطفاء دين اسلام قصدنده اولان
اعدادن دخى قوه ظهرى منقطع ومنكسر ومنهزمدن غيرى
كورمزسين يعنى جملهسى منقطع ومنهزمدر ديمك اولور

** تخميس **

* محبتك نيجه در اكله سر مستترن *

*رعايت ايله خلوص اوزره رسم مشتهرن *

*محب صادقى اول سن حبيب مقتدرن *

* ولن ترى من ولى غير منتصر*

* به ولاعدوغير منقصم *

احل ام مفاعلن مته فعلن فى حرزمل مستفعلن لته فعلن
كالليث حل مستفعلن لمع ال فعلن اشبال فى مستفعلن اجم فعلن
(احل امته فى حرزملته) (كالليث حل مع الاشبال فى اجم)

الباب التاسع فى عرض الحاجات على الممدوح والمناجات من المولى (ناظم عليه الرحمه اصحاب كزين رضوان الله عليهم اجمعين حضراتنك مدايح اوصاف جليله سنى بو محلده بعد الاتمام ابيات قصيده دن ذكرى آتى خدمته بمديح استقبل به بيتندن بدأ ايله الى آخر القصيده عتبهٔ سلطان كائنات عليه افضل الصلوات افنديمزه ترتيب ايلديكى عرضحالنه ديباجهٔ عنوان مقامنده اشبو محلده دخى جنديت يته مدايح سلطان انبيا عليه الصلاة والسلامه شروع ومبادرت ايدوب بيورر كه (احل امته احل اصلى احلل در افعال بابندن فعل ماضيدر ايندردى ونازل قيلدى يعنى قوندردى ديمك اولور تحتنده فاعل ضميرى صاحب سعادت عليه الصلاة والسلامه راجعدر (امت لغتده جماعت وطائفهٔ مجتمعه در ديمشلر (شارح مصنفك الامة الجماعة وقال الاخفش هو فى اللفظ واحد وفى المعنى جمع واراد الناظم بالامة امة الاجابة وهى من بلغه الدعوة الى الاسلام فآمن بالنبى عليه السلام لا امة الدعوة وهى من بلغه الدعوة ولم يؤمن فلا اشكال ديمشدر (فى حرز جار مجرور حل فعلنه متعلقدر حرز بكسر الحا وسكون الراء المهملة مع الزاى الموضع حصين معناسنه در درون حصار كبى مصون اولان مكان محفوظه ديرلر (شارح كردى الحرز الموضع الحصين الذى يحفظ فيه الامتعة ديمش (ملته حرز كلمه سنك مضاف اليهيدر ضميرملاذ ضعفا سرور انبيا عليه الصلاة والسلامه راجعدر حرزك ملته اضافتى مشبه بهك مشبهه اضافتى قبيلندندر ملت لفظى دين وشريعت معناسنه

اولمغله حصنه تشبيه اولنوب داخل حصن اولان مصون ومحفوظ اولدقلرى كبى كلمتين شهادتينى تقرير وتصديق ايله دين اسلامه داخل اولوب امة اجابتدن اولانلر دنيا وآخرتده جميع آفاتدن كهف الامان صون وسلامتده مصون اوله جغنه اشارت اولور (نته كيم حديث قدسيده (لا اله الا الله حصنى من دخل فى حصنى امن من عذابى وارد اولمشدر (كالليث جار مجرور مقدر كائنا كلمه سنه متعلق اولوب احل فعلنك فاعلندن حالدر (ياخود جار مجرور مقدر كائن كلمه سنه متعلق اولوب مبتداء محذوفك خبريدر مثاله كالليث تقديرنده در ليث ارسلاندر الف لام عهد ذهنيدر بعضيلر جنس ايچوندر ديمش (حل كما سبق فعل ماضيدر حلول ونزول معناسنه در تحتنده فاعل ضميرى ليثه راجعدر جمله سى ليثك صفتيدر (مع الاشبال شبلك جمعيدر شبل شينك كسرى وبانك سكونيله ارسلان ياورسيدر (فى اجم جار مجرور حل كلمه سنه متعلقدر اجمه نك جمعيدر اجمه فتحتين ايله غابة الاسد كه تركيده اين ديدكارى ارسلان يتاغيدر درة المضيئه صاحبى لطائف علم بياندن اولان تمثيل ديدكارى تشبيه مركب ملاحظه سيله بو بيتك مأل ومعناسنى قنى اعلا بيان وتفصيل ايتمش انك فوقنده بيان وتعبيردن خامهٔ شكسته زبان اظهار عجز ايتمكين (شارح مشار اليهك كلامنى نقل ايله اكتفا مناسب كورلدى (كما قال شبه النبى صلى الله عليه وسلم بالاسد والامة بالاشبال فى غابته وعرينه مع اولاده فى قوة الهيبة وكمال الشجاعة ورفعة الهمة وشدة البطش وغاية الحماية للاشبال وفى ذكره مع اشبال مبالغة فوق الحد اذ الاسد فى مسكنه امنع وادفع واشجع منه فى غيره فاذا انضم اليه الاشبال فيه تضاعفت شجاعته وحمايته بحيث لا يتصور المزيد عليه ويحتمل التشبيه التمثيل بان شبه حاله صلى الله عليه وسلم مع ازال امته فى حرز ملته التى هى الحرز المنيع بحال الليث الذى حل مع اولاده فى عرينه ووجه الشبه على هذا ازال جمع فى شئ حصين بسبب حماية صاحب كمال فى غاية الشجاعة وقوة السلطنة وفى ضمن هذا التشبيه تشبيه الامة بالاشبال فى شمول التربية وكمال المرحمة وفى كونهم الوارثين

منه العلوم وفى تشبيه الامة بالاشبال ايذان بشجاعتهم وشوكتهم
لانهم اولاد الاسد وجملة البيت مستأنفة للانتقال من اسلوب الى اسلوب
آخر والمعنى انزل النبى صلى الله عليه وسلم امته فى حرز دينه وملته
الذى هو الحصن الحصين كالاسد الذى حل مع اشباله واولاده فى غابته
واجمته (وفى البيت من البديع التشبيه ومراعات النظير والاستعارة

* * تخميس * *

* شريعتيدر انك تختكاه پادشهى *
* كيروب اوحصنه كيدر خوف وخشيت وولهى *
* قايرمه دشمن ابليس ونفس روسيهى *
* احل امته فى حرز ملته *
* كالليث حل مع الاشبال فى اجم *

كم جدات مستفعلن كلما فعلن ت الله من مستفعلن جدل فعلن
فيه وكم مفتعلن خصم ال فاعلن برهان من مستفعلن خصم فعلن
* كم جدات كلمات الله من جدل * فيه وكم خصم البرهان من خصم *
(معلوم اوله كه بسيط وزننده فعلن ضربنده جزء اول مفتعلن كه
مطوى كمك قاعدۀ رخاقاندن اولمغله مصراع ثانينك جزء اولى
اولان فيه وكم عبارتى مفتعلن كلمشدر (قوله كم استفهاميه اولور
(كم رجل ضربت ديمك قاچ آدم دوكدك ديمكدر وكاهى كم خبريه
اولور كم غلام اشتريت ديمك چوق غلام اشترا ايتدم ياخود
بو قدر غلام اشترا ايتدم (فلم اجده صادقا انلردن بر صادق
بوله مدم ديمك اولور كم استفهاميه اولورسه مميزى منصوب
اولور اكر كم خبريه اولورسه بو بيتده اولديغى كبى مميزى مجرور
اولور اشبو كم كلمهسى كثير الاستعمال اولمغله خاتمه ده قواعد
نحويهسى مفصلا ذكر اولنمشدر لكن خاتمه ده تفصيل اولنان
صوردن صورۀ اولى اوزره بو محلده بو وجهله اعراب اولنور كه
كم استفهاميه اولورسه مميزى منصوب اولور واكر كم خبريه
اولورسه مميزى مجرور اولور (كما قال مولانا جامى عليه الرحمة
كم الاستفهاميه مميزها الذى يرفع الابهام عن جنس المسئول عنه
منصوب على التمييز مفردا وكم الخبريه مميزها مجرور بالاضافه

مفرد تارة ومجموع اخرى ويدخل على مميزهما لفظة من ولهما
صدر الكلام وكلاهما يقع مرفوعا ومنصوبا ومجرورا يعنى اشبو
كم لفظنك اعرابى اوچ وجه اوزره در يا منصوب اولور ويا مجرور
وياخود مرفوع اولور وبو كم كلمهسنك بر وجه محلا منصوب
اولمق اوزره اعرابى مميزنه تابعدر (قوله كم جدات عبارتنده كم محلا
منصوب جدات فعلنك مفعول بهيدر زيرا مميزى مقدر مرة
كلمهسيدر جدات فعلنه مفعول به اولمق اقتضا ايدر وكم دنصكره
مذكور اولان فعل كه جدات در كه غير مشتغل عنه بضميره در
يعنى مميزه راجع ضميرى مشتمل دكلدر جدلت فعل ماضئ مفرد
مؤنثدر اوقعت معناسنه در يقال جدلته اى رميته على الارض
فانجدل اى سقط شارح كردى وهو فعل ماض من جدله
تجديلا اذا اوقعه على الجدالة وهى وجه الارض ديمش بو معنا
اوزره جدات ديمك تركيده يره اوردى ديدكلريدر يعنى كمال مرتبه
خصمنه غالب اولدى حريفى يره اوردى ديرلر بو تعبيرى اكثريا
پهلوانلر مصارعه سنده غالب اولنلرك غلبه سنى بيان ضمننده
استعمال ايدرلر (وآن قوليده الانجدال همزهنك وجيمك كسريله
يره دوشورمك يقال جدله فانجدل اى رماه بالارض ديمش (ايمدى
كم جدلت كلمات اللهك معناسى كلمة الله چوق منازع ومجادلى يره
اوردى غالب اولدى ديمك اولور كلمات جدات فعلنك فاعليدر
كلمات كلمهنك جمعى در كلمه ما يتكلم باللسان قليلا او كثيرا
معناسنده استعمال اولنور الله اسم ذاتدر كلمات لفظۀ جلاله
مضافدر اضافت ايله تخصيص كسب ايتمكله كلمات ايله كلام الله
اولان قرآن كريم مراددر جدات جملهسى جملۀ ابتدائيه در
(من جدل لفظا مجرور كم خبريهنك مميزيدر من زائده در (شارح
مصنفك قوله من جدل بكسر الدال بمعنى كثير الجدال مميز كم بزياده
من وكذا قوله من خصم بكسر الصاد بمعنى كثير الخصومة وزاد
من هربا على ما تقرر عند النحاة اذا وقع الفصل بين كم وبين مميزه بفعل
متعد وجب زيادة من كقوله تعالى (كم تركوا من جنات) ديمش جدل
جيمك فتحى ودالك كسريله جدالدندر جدال شقاق ومجادله ونزاعدر

جدل كثير المنازعه والمجادله اولان شخصه ديرلر (شارح حنفى
(والجدل صفة مشبهة من الجدال ديمش (فيه جار مجرور جدل
كلمه سنه متعلقدر ضمير بو ابياتده مقصود بالمدح اولان سرور
كائنات عليه الصلاة والسلامه راجعدر (وكم خصم كم خبريه در
خصم بتشديد الصاد تفعيل بابندن فعل ماضيدر بناسى
تكثير ايچوندر طوفت البيت ديمك چوق طواف ايتدم ديمك
اولديغى كبى خصم چوق خصومت ايتدى ديمكدر البرهان
خصم فعلنك فاعليدر (شارح مصنفك خصم البرهان قام واشتغل
بمعارضته ديمشدر (من خصم جار مجرور خصم فعلنه متعلقدر
من زائده در خصم خانك فتحى وصادك كسريله شديد الخصام
ديمكدر خصم لفظى خصومتدن صفة مشبهه در خصم جمله سى
ماقبلنه معطوفدر (شارح حنفى بيان معناده ديمشدر كه فكم جدلت
كلمات الله جدلا قد كثر جداله وكم خصم البرهان خصما قد برع
فى الخصومات (شارح مصنفك والبرهان الحجة برهن عليه اقام
الحجة عليه واراد بالبرهان مايعم العقلى والنقلى والمعجزة الباهرة
والبراهين الساطعة ديمش (ايمدى برهان حجتدر بومقامده برهان ايله
مراد پيغمبريمز عليه الصلاة والسلامك ماسبقده تعداد اولنان
خوارق عادات اولان معجزات باهره لريدر كه نبوتنى انكار ومجادله
ايدن خصمايه قتى چوق خصومت ايدوب معارضه يه قيام ايتمشدر
(نته كيم مصراع اولده بيان اولنديغى اوزره كلمات كه قرأن كريم
شقاق ومنازعه ايدن كثير المنازعه مجادللرى چوق كره يره
اوروب مغلوب وخاكسار ايلدى ديمك اولور (شارح فخر الدين
قوله خصم بفتح الصاد اى غلب والبرهان الحجة وقد برهن عليه
اى اقام الحجة والخصم بكسر الصاد شديد الخصومة اى كم من
جدل جدلت كلمات الله وكم من خصم خصمه البرهان ديمشدر
(معلوم اوله كه قصيدهٔ مباركه نك ابيات سابقه سندن (محكمات
فما يبقين من شبه لذى شقاق ولا يبقين من شبه واول فصلده
ابيات سائره دن قرأن كريمك نه كونه معجزهٔ كبرى اولوب بلغا
وخصمايى مغلوب وخاك مال ايلديكنك تفصيلى معلوم اولمش

ايدى

ايدى خصوصا بو بيتك خلاصهٔ معناسى شرح وتقرير اولنان
تفصيلاتدن ظاهر اولمغله (شارح كردينك وغيرك خلاصهٔ معناى
بيتى تقريرى ايله اكتفا اولندى (كما قال والمعنى كثيرا من المرات
جدلت كلمات الله جدلا مجادلا فيها وكثيرا ماغلب البرهان الذى
هو الحجة القاطعة القرأنية خصما مخاصما شديد الخصومة
(بعض شراح بو بيتك كرك اعرابنى وكرك خلاصهٔ معناسنى قتى
اعلا تقرير ايتمشدر (كما قال جدلت اى قطعت والجدل بكسر
الدال شديد الجدال وخصم بمعنى غلب والخصم بكسر الصاد
شديد الخصومة (جدلت فعل ماض كلمات فاعله من جدل مفعوله
من زائدة فى الموضعين (وخصم فعل ماض البرهان فاعله من خصم
مفعوله (وكم خبرية فى الموضعين والظاهر ان المجرورين بمن
تميز ان لكم لكونهما فى الحقيقة مفعولان اذا تأملت بالاذعان
(وحاصل المعنى كثير المرات قطعت الآيات القرأنية شديد
المجادلة فى النبى عليه الصلاة والسلام بانكار نبوته وكثير مرآت
غلب الدليل القاطع شديد الخصومة فى النبى عليه الصلاة والسلام
بمعارضته فى بلاغة القرأن (ومن البديع جناس الاشتقاق فى المصرعين

* ⁑ تخميس ⁑ *

* كلام معجز حق و يردى حجت ازلن *
* كسلدى عجزله دعواسى خصم پرحيلك *
* معارضى اوليجق اول رسول پيدلن *
* كم جدلت كلمات الله من جدل *
* فيه وكم خصم البرهان من خصم *

كفاك بال مفاعلن علم فى ال فاعلن امى مع مستفعلن جزة فعلن
فى الجاهلى مستفعلن يه والت فعلن تأديب فى ال مستفعلن يتم فعلن
(كفاك بالعلم فى الامى معجزة) (فى الجاهلية والتأديب فى اليتم)
بو مقامده ناظم مراد ايدر كه اول خواجهٔ كائنات پيغمبر
آخر الزمان عليه افضل الصلاة حضرتلرينك صدق نبوتنه
دلالت ايلين سابق الذكر معجزهٔ كبرى اولان قرأن كريم وكرك
كندولردن صدور ايدن خوارق عادات ومعجزات باهرات ايله حق

پیغمبر ذیشان اولدیغی ظاهر ومثبت ومبیندر استدلال آخره حاجت
یوقدر آنلردن قطع نظر کیمسه دن تعلمه تنزل ایتمامش امی ایکن زمان
جهالتـده علوم اولین وآخرینی علم ومعرفتی سکا معجزه یتر بوسکا
کافیـدر غیریلری شویله طورسون معناسنی افاده ایچون بیورر که
(کفاك فعل ماضیـدر کفی یکفی اعلالی رمی یرمی کیدر کاف
ضمیر خطـاب محلا منصوب مفعولیـدر خطاب عامدر بالعـلم
با زائده در (کقوله تعـالی وکفی بالله شهیدا) وارد اولمشدر العـلم
باایله مجرور غیر متعلق بشئ محلا مرفوع کفی فعلنك فاعلیـدر
(شـارح کردی والمراد بالعـلم ههنا وهو العلم الکامل الشـامل
للمعقول والمنقول والظاهر والباطن وهو العلم اللدنی والسر الالهی
الذی ینتهی الیـه کل علم وهو ینتهی الی علم الحق سبحانه وتعـالی
الذی لانهایة له دیمش (فی الامی مقدر کائنا کلمه سـنه متعلق
اولوب علمدن حالدر امی لغتده شول کیمسه یه دیرلر که استاد اوکنه
اوطورمامش اوقیوب یازمامش اوله (پس امی دیمك خلقت اصلیه سی
اوزرینه اولوب کیمسه دن تعلم ایتمامش ایکن دیمکدر (خاقانی مرحوم
حلیهٔ شریفه منظومه سنده (بیت) اکه امی لقب اولمق محضا
اولدیغندندر رام الاشیادیدیکی انطاق حقدر که ام لغتده اصل معناسنه
معدن ومأخذ علوم وباعث خلقت عالم اولدقلرینـه اشارت
اولور (شارح مصنفك قوله فی الامی ینبغی ان یجعل صفة للعلم وفیه
اشعار انه معـدن للعلوم ومحل للاسرار وذلك شـاهد نبوته
حیث احاط بالمعـارف الالهیة والاسرار السبحانیة وعلم الشرایع
والاحکام مع انه لم یکن یتعلم من اسـتاد ولا یأخذ من کتاب (شـارح
کردی قیل نسبته الی ام القری وهو الکعبة الشریفة سمیت به لانهم
یزعمون انها وسط الدنیـا والام فی اللغـة اصل کل شئ دیمش
معجزة کفی فعلنك مفعولیـدر یاخود کفی فعلنك فاعلنك نسبتندن
تمییزدر (معجزه امر خارق للعـادة ایله تفصیلی سبقت ایلـدی
(فی الجاهلیـة جار مجرور مقدر کائنا کلمه سنه متعلق اولوب
علمـدن حالدر زمان محذوفدر فی زمان الجاهلیـة تقدیرنده در
(شارح مصنفك وزمن الجاهلیة عبـارة عن الزمان الـذی

اضمحل الشرع السابق ولم یلحق به الشرع اللاحق فانقسم الناس
الی اقسـام شتی فی ادیانهم فلا مرشـد ولا هادی دیمش (ناظم
فی الجاهلیـة دیمکله لطف مقابله قصد ایلدیکندن ماعدا زمان
جهلده حصول عـلم الحق تعلیم الهی اولدیغنـه اشارتدر زیرا
زمان جاهلیتده استاد یوق عالم یوق معـلم یوق (والتأدیب جرایله
العلم اوزرینه معطوفدر یاخود رفعله العلم کلمه سنك محلنـه عطفدر
کفاك کونه مؤدبا دیمکدر زیرا تأدیب لفظی مجهولك مصدریدر
تأدیبدن مراد تربیه وتأدیب ربانیدر (کما قال صلی الله علیـه وسلم
ان الله ادبنی فاحسن تأدیبی رواه ابن السمعالی فی کتاب ادب الاملاء
دیو نقل اولنمش (فی الیتم جار مجرور تأدیبه متعلقدر مضاف محذوفدر
ای فی زمن الیتم تقدیرنده در یتم بضم الیاء والتـاء دریتم فعلنك
مصدریدر یتم ییتم علم یعلم وزننده در مصدری یتما کلمشدر بعض شراح
الیتم بضم التاء الفوقیة لغة دیمشدر (شارح کردی خلاصهٔ معانی
بووجهه تقریرایدر (کما قال والمعنی کفاك العلم والتـأدیب الحاصلین
لك من جنـاب الحق سبحانه وتعـالی معجزة لك فی دعوی رسالتك
فی وقت الامی والمدة الجاهلیـة وزمان الیتم ای ان لم یکن لك معجزة
غیرهما فهما کـافیان معجزة لك فی دعوی رسالتك ونبوتك
ونسبة الوقت الی الامیة کنایة عن اهله مجـازا مرسلا والامیة صفة
مدح فی حق النبی صلی الله علیه وسلم کنایة عن کون علمه من عند الله
تعـالی وهو العلم اللدنی (کما قال الله سبحـانه (وعلمناه من لدنا علمـا)
ومن اسمائه صلی الله علیه وسلم النبی الامی انتهی (محصول معنـای
عبارت بیت ای بحسب الکیف ایمانده قوت وزیاده لك استه ین
مخاطب پاك اعتقاد اول پیغمبر آخر الزمان علیه الصلاة والسلامك
طرف حقدن مبعوث نبی حق ورسول کبریا اولدیغنـه علوم اولین
وآخرینی زمان جهل وجهالتده امی اولدیغی حالده علم وکمالی واول
دریتیم درج نبوتك مربی ومؤدب ظاهریسی اولان ابدن خالی یتیم ایکن
تربیهٔ معنویهٔ الهیه ایله مؤدب اولدیغی سکا معجزه یتر غیری معجزه
طلبنده اولمه اول معجزه کافیدر دیمك مراد اوله (وفی البیت من البدیع
الطبـاق بین الیتم والجاهلیة والمقابلة بین التأدیب والیتم وبین الامی والعلم

* ** تخميس ** *

اودراوخواجهٔ عالم عليم سروعلن * اديب مكتب اوحى محيط جملهٔ فن
تفحص ايله سازدايل ومعجزه‌دن * كفاك بالعلم فى الامى معجزة
* فى الجاهلية والتأديب فى اليتم *

خدمته مفاعلن بمدى فعلن ح استقى مستفعلن لبه فعلن
ذنوب عم مفاعلن رمضى فاعلن فى الشعروال مستفعلن خدم فعلن

(خدمته بمديح استقيل به) (ذنوب عمر مضى فى الشعر والخدم) ناظم عليه الرحمه قصيدهٔ مباركه‌يه بومحلدن ذيل ايلديكى اشبو عرضحالنده ابتدا كذران ايدن ايام عمر عزيزى مدايح سلطان انبيا عليه الصلاة والسلامه حصر ايتيوب كبار دولتدن كندوكبى عاجز بوقدر عبد ناچارك خدمت ومدايحى ايله اضاعت واتلاف سببيله صدور ايدن جرايم وتقصيراتنى اعتراف واستغفارد نصكره ثابت افندى مرحومك معراجيهٔ مشهوره‌سنده بيت (قصيده وير سه برسلطانه شاعر اطف اميد ايلر) (سوندر بنده‌كى نقد شفاعتله خداوندا) مصداقنجه اول سلطان سرير رسالت عليه افضل التحية فديمزك همطاق عرش برين اولان عتبهٔ عليه‌لرينه نقدينهٔ كرم وشفاعت سؤالى ايله عرضحاله ابتدا ايتمشدر (قوله خدمته فعل وفاعلدر مفعول ضميرى شهبيت قصيدهٔ رسالت عليه الصلاة والسلامه راجعدر (خدمت لفظى بذل المجهود بطريق المحبوب بتقرب اليه ايله تعريف اولنمش خدمت جمله‌سى ابتدائيه‌دركه بومحلدن تحرير عرضحاله ابتدادر (بمديح باحرف جردر (خدمته‌يه متعلقدر مديح ما يمدح به من كلام الموزون المقفى ايله مفسردر (شارح مصنفك اسم لما يمدح به لكن غلب فى العرف على الممدوح به الموزون المقفى ديمشدر (بعض شراح مديح مصدردر مدح معناسنه باخود مديح فعيل بمعنى فاعلدر مادح معناسنه‌در تقدير كلام خدمته بهذه القصيدة المادحة ديمش (مدح ثنا حسندر ما سبقده (فاتطاول امال المديح الى آخره بيتنده مدحك تعريفى وحمد ايله بينهماده اولان نسبت على التفصيل بيان اولنمشدر (معلوم وله كه مصراع اولده اولان (خدمته بمديح اشعار مادحه ايله

خدمت ايلدم ديمك اشعار مادحه انشادنده بذل مجهود ايلدم ديمكدر بوتعبير لطيف استعمالات شعراده بيت (خدمتكم بدعاء لانفادله) (فى كل وقت من الاصال والسحر) بيتنده اولديغى كبى كثير الاستعمالدر اما مصراع ثانيده اولان (والخدم لفظى ايله مراد آخرك مصلحتنى اتمامه بذل مجهود معناسنه اولان خدمتدركه خدمات اهل دنياده اضاعت وقته تأسف اولديغى بيان وتفصيلى مرور ايلدى (شارح كردى نعت نبى ومدايح پيغمبرينك وسيلهٔ قرب الهى اولديغى بيان ضمننده بووجهله تفصيل ايدركه (حيث قال والمدح لله تعالى ولرسوله من افضل القرب واعلى الرتب وفى شرح الهمزية مدح النبى عليه السلام بانشاد الشعر والصوت الحسن من اقوى الاسباب الباعثة على محبته عليه السلام فانه يحدث للسامع سكرا وطربا ويحدث من ذلك احضار المحبوب فى الذهن ويحصل من هذه اللذة مايعمر القلب والروح مما هو عذب من سكر الشراب وهذه اللذة تغنى من الجنة ونعيمها لاتاركه العبادة ايله تفصيل اولنمشدر (استقيل استفعال بابندن فعل مضارع نفس متكلمدر (به جار مجرور (استقيل فعلنه متعلقدر وضمير (مديح كلمه‌سنه راجعدر (استقيل استعفا معناسنه اولان استقاله‌دندر (اقاله اصل لغتده بيعده فسخ وبيعى اعدامدر (به لفظنده (باسببيه‌دريعنى اول مدح سببيله ذنوب ماضانك عفو واعدامنى طلب ايدرم ديمك اولور ذنوب جرم معناسنه اولان ذنبك جمعدر (استقيل فعلنك مفعوليدر (استقيل جمله‌سى مديحك صفتيدر (شارح مصنفك استقيل به اطلب العفو بذاك المديح من الاقالة فى البيع وهواعدامه بالكلية (شارح كردى من الاستقالة وهى الاستعفا اومن اقالة البيع لان الاستقالة طلب الاقالة والرجوع فى البيع فان صرف الوقت فى الشعر والمدح للملوك وارباب المناصب واهل الدنيا من بيع الدين بالدنيا فكانه يريد اقالة هذا البيع اى طلب العفو هذا الجرم بسبب هذا المديح ديمشلر (شارح حنفى ومنه ماجاء فى الدعاء اللهم اقل عثرتى فالمراد بالاستقالة ههنا طلب ديدى (ذنوب عمر لفظنه مضافدر (مضى فعل ماضيدر فاعل

ضميرى عمره راجعدر جملەسى عمرك صفتيدر عمر عينك فتحيله
قسمده استعمال اولنور لعمرك كذا ديرلر يعنى سنك حياتك
حقيچون ديمكدر بوقاعده قسم اولمغله عينك ضميله در يوم
ولادتدن موته رسيده اولنجه اولان مدت حياتدر (عمر كلمه سنده اولان
تنوين تعظيم ايچوندر يعنى عظيم القدر اولان عمر عزيزى
بو وجهله حيفا اضاعت ايلدم ديمك اولور (عمردن بعض مراد در
زيرا جميع ايام عمرى خدم وشعره حصر متعذر اولديغى ظاهردر
(پس ناظم اشارت مراد ايدر كه عمر دخى زمان شبابدن عبارتدر
ماعداسى عمردن عد اولنماز مضى اولان بعض عمر ايكن زمان
شباب اولمغله مراد اولان اول زمان شبابه جميع مدت حيات اولان
عمر اطلاق اولنمغه سزادر ديمك مراد ايدر ذكر كل ارادهٔ جزء
قاعدهدر (فى الشعر جار مجرور مضى كلمه سنه متعلقدر شعر ايله معناى
مصدرى اولان شعر ياپمق معناسى مراد اولديغى كبى شعر ايله نظم
دخى تعبير ايلدكلرى كلام موزون مراد اولمق احتمالدر شعر
علم معناسنده بعضا استعمال اولنور (ياليت شعرى من المكلف
بو قبيلدندر (شارح كردى انشاء الشعر وانشاده كسائر الكلام
مباحه مباح و حرامه حرام والغناء لدفع الوحشة جائز ولايكون
لهوا ولايكره ان يتغنى الانسان لنفسه ولان يسمع غناء جاريته كذا
فى كتاب الاقتناع ديمش (والخدم كلمهسى شعر اوزرينه معطوفدر
(خدم خدمتك جمعيدر حكم حكمتك جمعى اولديغى كبى (بعض
شراح والخدم جمع الخدمة والمعنى خدمة حضرة الرسول بهذه
القصيدة المادحة له اطلب العفو من ذنوبى التى مضت فى مدايح الملوك
وخدمتهم وذلك لان الناظم كان شاعرا وفى عنفوان عمره مادح
الامراء والسلاطين ديمش (خلاصهٔ معناده شارح كردى والمعنى
خدمة النبى صلى الله عليه وسلم بهذه القصيدة طلب بها العفو
من الله تعالى من ذنوب صدرت منى فى مدة عمر مضى بعضه
فى الشعر و بعضه فى الخدم لاهل الدنيا و ارباب المناصب بشفاعة
النبى صلى الله عليه وسلم ديمشدر (و بعض شراح ديمش كه تشرفت
بخدمته صلى الله عليه وسلم بالثناء الحسن حال كونى طالبا من الله

تعالى العفو بسببه من ذنوب مدة عمر مضى فى الاشتغال بالشعر
فى مدح الناس وضاع فى خدمات ارباب الدنيا للاغراض الفاسدة
(محصول معناى عبارت بيت) اول شاه بيت ديوان رسالت عليه
الصلاة والسلام حضرتلرينى بذل مجهود ايدوب بر مديحه ايله
خدمت ايتدم كه يعنى قصيدهٔ مادحه ايله مدح ايلدم كه (اول
مديحه سببيله شعر وخدمتده كچن ذنوب عمرى عفو ومغفرت طلب
ايدهرم يعنى كبار اهل دنيانك خدمتلرنده و ياپديغم اشعار و مدايحلرنده
كذران ايدن عمر عزيزمك ذنب ومعصيتنه عفو واقاله ومغفرت
استرم ديمكدر (وفى البيت من البديع رد العجز على الصدر مع
جناس الاشتقاق فى خدمته والخدم ومراعاة النظير فى خدمته
بمديح و بين المديح والشعر

* * تخميس * *

* كبار دواتى چوقدر ستايشم كنهى *
* خطامك عفونه قيلدم پناه او پادشهى *
* قصيده خوانى بنم دركهنده كاسه نهى *
* خدمته بمديح استقيل به *
* ذنوب عمر مضى فى الشعر والخدم *

اذقلدا مستفعلن نى ما فعلن يخشى عوا مستفعلن قبه فعلن
كانى مفاعلن بهما فعلن هدى من الن مستفعلن نعم فعلن
(اذقلد انى مايخشى عواقبه) (كانى بهما هدى من النعم)
(اذقلدانى (اذ كلمهسى تعليل ايچون اولور (ظرف اولور (مفاجاءه
اولور تفصيله محتاج اولمغله قواعد اعراب شرحندن وغيريدن
نقل ايله بوكونه تقرير اولنور كه (كما قال اذ تارة يقال فيها ظرف لما
مضى من الزمان و يدخل على الجملتين الفعلية والاسمية لانعدام
تضمن معنى الشرط الذى يقتضى الفعل بعده قوله تعالى (واذكروا
اذ كنتم قليلا) فاذكروا عامل فى اذ وهو ظرف داخل على الجملة
الاسمية وهى كنتم قليلا والجملة مضاف اليها الاذ واعرابها ان اذ ظرف
مضاف الى الجملة الاسمية وهى كنتم (وكان من الافعال الناقصة اسمها
ضمير الخطاب وخبرها قليلا وتارة تكون حرف مفاجاءة وتارة حرف

تعليل كقوله تعالى (ولن ينفعكم اليوم اذ ظلمتم) اى لاجل ظلمكم
والاولى فيكون للتعليل حرفيتها اذ لامعنى لتأويلها بالوقت حتى
تدخل فى حد الاسم ويكون ظرفا (قال ملا جامى ومن الظروف
المبنية اذ الكائنة للماضى وتقع بعدها الجملتان الاسمية والفعلية
مثل كان ذلك اذ قام زيد ونحو كان ذلك اذ زيد قائم وقد يجئ
للمفاجأة انتهى (خلاصهٔ ضبط بو وجهله دركه اذ كلمه سى
زمان ماضى ايچوندر جملهٔ فعليه يه داخل اولديغى كبى جملهٔ اسميه يه
دخى داخل اولور زيرا معناى شرطى متضمن دكلدركه
كندودن صكره انجق جملهٔ فعليه اولسون بو صورتده اذ تقديرا
منصوب كندودن مقدم ياخود مؤخر ذكر اولنان فعلك ظرفى
اولور اكر فعل مقدمك ظرفى اولورسه فعل مؤخرك جملهسنه مضاف
اولور صورت اولى بودر صورت ثانيه مفاجأه ايچون اولور خرجت
فاذا السبع واقف كبى بو صورتده اذ حرفدر لاحظ لهامن الاعراب
والمحل صورت ثالثه حرف تعليل اولور كذلك لاحظ لها من الاعراب
والعمل (ايمدى اذ كلمهسى بو مقدمهده (حرف تعليل در بيت اولده
ولان استقبل فعلنك علتيدر قلدانى تفعيل بابندن فعل ماضى
تثنيهٔ مذكردر فاعلى تثنيه ضميرى اولان الف حرفى شعر وخدمدن
عبارتدر جملهسى ابتدائيه در ياخود صورت اولى اوزره اذ كلمهسى
سكون اوزره مبنى محلا منصوب بيت اولده مذكور اولان استقبل
فعلنك ظرفيدر مابعدنده مذكور قلدانى جملهسنه مضافدر
نته كيم (شارح كردى اذ تعليل لقوله استقبل لامحل لها من الاعراب
او فى محل النصب ظرف له وفيه معنى التعليل على مافيه من القولين
فيضاف على هذا الى جملة قلدانى ديمشدر قلد تقليددندر تقليد
بر كيمسهيه برامرى تفويضدر نته كيم فلان شخصه تقليد قضا
صحيحدر ديمك امر قضا اول ذاته تفويض صحيحدر معناسنده
استعمال اولنور (شارح كردى قلدانى من قلدته الامر جعلته
كالقلادة فى عنقه يقال اذ وليته عليه لكن لغتده قلاده كردنه اصلان
شيدركه تركيده دخى قلاده ديرلر (وان قوليده القلادة شول
نسنه دركه بوينلرينه باغارلر التقليد على وزن الكريم قلاده طاقق

وتقليد ديننده تابع اولمق وتقليد بدنه حج قربانى معلوم اولسون
ايچون قربانك بوينونه برنسنه باغلمق ديمش (ايمدى بو معناى لغوى
اوزره بو محلده قلدانى كلمه سنك معناسى اول شعر وخدم بنى
قلاده ايديلر يعنى كردنمه قلاده تعليق ايديلر ديمكدر معناى
اصطلاحيسى دخى بو معنادن خالى دكلدركه بر كيمسه يه برامرى
تفويض ايتمك اول شخصك كردننه تعليق قلاده مثابهسنده اولمغله
تقليدك معناى لغويسى اشبو معناى اصطلاحيده ملحوظ وآندن
مأخوذ اولديغى ظاهردر لكن بو مقامده مراد معناى لغوى اولديغنه
ذاهب اولنلر زيرا تفويض امر معناسى بر وجهله ملايم اولماز
ديمشلر لكن ناظمك كردننه قلاده تعليق اولنديغى يوقدركه
معناى لغوى حقيقت مراد اوله بطريق المجاز اولديغى ظاهردر
(شارح شيخ زاده قلده الشئ اى جعله قلادة وتقليد الهدى
ان يجعل فى رقبته شئ يعرف به فى العادة هو هدى والهدى
مايهدى الى مكة على قصد التقرب ديدى (معلوم اوله كه حقيرك
ملاحظهمده قلدانى لفظنده استعارهٔ تبعيه اولسه معناى مراد
واضح اولورايدى استعارهٔ تبعيهنك تفصيلى ماسبقده (عموا وصموا
فاعلان البشارة الخ بيتنده كذر ايلمشدر بو مقامده اجراسى و بيانى
بو وجهله دركه قلدانى مايخشى عواقبه ديمك جعلانى مهيئة
لما يخشى عواقبه ديمكدركه قلدانى هيأنى معناسنده استعارهٔ تبعيه
طريقيله مستعملدر يعنى استعارهٔ تبعيه قاعدهسى اوزره اولا
استعاره قلدانى فعلنك مصدرنده جارى اولمق شرط اولديغنه
بناء (ناظم كندوسنى خدم وشعرك عاقبتنده قورقلور وخيم العاقبه
شيئه تهيئه ومستعد ايلديكنى عاقبتنى ذبح وهلاك اولان تقليد قلادهٔ
هديه تشبيه ايدوب تقليد مصدرى ايله تهيئه معناسنى بعد الاراده
تهيئه معناسنده اولان تقليددن قلدانى فعلنى مشتق قيلوب قلدانى
كلمه سيله هيأنى معناسنى مراد ايتمكله بو وجهله قلدانى فعلنده
استعارهٔ تبعيه اولمق اوزره هيأنى معناسنى مراد ايلدى ديمك ممكندر
قرينهٔ استعاره بودركه قلدانى فعلنى ناظم شعر ايله خدمدن عبارت اولان
تثنيه ضميرينه نسبت ايلدى لكن شعر وانشا حقيقتده قلاده

اولمیه جغی ظاهر در بو قرینـه در که قلدانی کلمه سی معنـای
حقیقیسنده مستعمل دکل ایمش بلکه بطریق الاستعـاره معنای
مجـازیده مستعمل ایمش (ایمدی اشبو استعاره طریقه سیله دیمك
اولور که شعر وخدم بنی عاقبتی ذبح و هلاك اولان شیئه حاضر
ومهیا قلدیلر شویله که کویا بن غمـدن هدی اولدم یعنی بیت
اللهده ذبح اولنان قربان اولدم لکن قلدانی تلفظنك استعارهدن
قطع نظر ایله لفظنه نظرا کویا ذبح وهلاك ایچون نشان قونیلوب
بوینه قلادهٔ علامت تعلیق اولنان هدیم دیمکه دخی دلالت ایدر
عربده هدیك بوینـه علامت ذبح ایچون قلاده طاقق عادتلری
اولدیغنی شارح کردی تصریح ایدر (پس حرم شریفـده
ذبح ایچون اهدا اولنان دوه قربانه تشبیه اولور استعارهٔ تبعیه نك
تعریفی وتفصیلی ابیـات سابقهده مذکور در (قوله قلدانی فعلنده
اولان متکلم ضمیری محلا منصوب قلدانی فعلنك مفعول اولیـدر
فاعلی علامت تثنیه اولان الفدر قلدانی جملهسی اکر اذ
کلمهسی تعلیلیه اولورسه ابتدائیـه اولور واکر فعل مقدمه ظرف
اولورسه قلدانی جملهسی مضاف الیه اولور (مایخشی ما موصولدر
یخشی فعل مضارع مجهولدر خشیتدن مشتقدر (عواقبه قائممقام
فاعلیدر ضمیره مضافدر ضمیر مایه راجعـدر یخشی جملهسی مانك
صله سیدر ماء موصول مع صلته قلدانی فعلنك مفعول ثانیسیدر
عواقب عاقبه نك جمعیدر عاقبه شیئك آخریدر النظر فی العواقب
دیدکلری بو معنـایه در (کاننی کان حروف مشبهدندر نی کلمهسی
تقـدیرا منصوب اسمیدر (بهما با حرف جر در هما ضمیر تثنیـه محلا
مجرور کان کلمهسنه متعلق اولوب کان لفظنك خبریدر کان کلمهسنده
معنـای فعل اولمغله جار مجروره متعلق اولمق جائزدر یاخود سـابق
الذکر بهما کلمهسی جار مجرور مقـدره متعلق اولوب کان کلمهسنك
اسمندن حالدر ضمیر تثنیه شعر ایله خدمه راجعدر هدی کان کلمهسنك
خبریدر (شارح کردی الهدی مایهدی الی الحرم للذبح من شـاة
او بعیر وغیرهما وتقلیـد الهدی ان یجعل فی عنقه شیٔ لیعـلم انه
هدی دیمشـدر (من النعم نونك وعینك فتحه سیله در من ایله جار

مجرور اولوب کائن مقدرنه متعلق هدی کلمه سنك صفتیـدر نعم
شاة ایله ابله دیرلر بعضیـلر انجق ابله اطلاق اولنور دیمش جمعی
انعام جمعی اناعمدر بو ایکی بیتك خلاصهٔ معناسنده (شارح فاضل
شیخ زاده قال الناظم رحمـه الله یقول خدمت رسول الله صلی الله
علیـه وسلم بمدیح اطلب به العفو واستقیـل ذنوب ایام مضت
فی الشعر والخدمات لانی رأیت ان خدمة المخلوق والرکون الیه
ونظم الاشعـار فی مدایح کل احد وعرضها علیه مما قلدانی عملا
یخشی عواقبـه دیمش (بعض شراح وحاصل المعنی اطلب من
الله تعـالی ان یقبلنی بسبب مدحی حبیبه صلی الله علیـه وسلم
وان یغفر لی ذنوبی مدة حیـاتی حصلت من الشعر والخدمة فانهما
جعـلا قلادة فی عنقی من الاثام التی یخشی علیها العذاب بالنـار
کانی مصاحبا بهما عینت الهلاك کما ان الهـدی عین للذبح لاجل
الجنایات دیمشـدر (صاحب الدرة شارح کردی شبه الناظم نفسه
باعتبـار تقلیده الامور التی تخشی عواقبها بالهدی المعلق فی عنقه
ما یدل علی العقوبة فان عاقبـة الهدی الذبح والهـلاك فکانه
رحمه الله علق فی عنقـه مایدل علی هلاکه فی آخر الامر والمعنی ان
الشعر والخدم لارباب المنـاصب قلدانی الامور المخوفة من عواقبها
وجعلاها کالقلادة فی عنقی کالهدی الذی یهدی الی بیت الله الحرام
للذبح دیو تفصیل ایدر (وفی البیت من البدیع التشبیه ومراعاة النظیر

* * تخمیس * *

* روامی خدمت مخلوقه جانله تك وپو *

* قویوب خدایی دراهل جاهه ناصیه سو *

* بو ایکی معصیت اولدی بکا نشان دورو *

* اذ قلـدانی ما یخشی عواقبـه *

* کاننی بهما هدی من النعم *

اطعت غی مفاعلن ی الصبا فاعلن فی الحالتی مستفعلن ن وما فعلن
حصلت ال مستفعلن لاعلی ال فاعلن آثام والن مستفعلن ندم فعلن
(اطعت غی الصبا فی الحالتین وما) (حصلت الا علی الاثام والندم)
(بو بیتك لفظی خبردر معناسی ومفادی اظهار حزن وتحسردر (قوله

تعالى (انى وضعتها انثى) آيت كريمه سنده اولديغى كبيدر كذلك (بيت
(هواى مع الركب اليمانين مصعد) (جنيب وجسمانى بمكة موثق)
دخى بوقبيلدندر حتى تركى اشعارده دخى وقوعى كثيردر (نظم)
(حدن زياد اولدى كناه) (دستم تهى ورويم سياه) بيتى اظهار
انكسار درون وحسرت وحزن محلنده اولمغله شاعرك مرادى
ايتديكى معاصى يه ندامت كاوب متأثر وملول ومحزون ونادم
اولديغنى اظهاردر (قوله اطعت اطاعتدن فعل وفاعلدر اطاعت
امره امتثالدر قوله غى نصبله مفعوليدر صبابه مضافدر (شارح كردى
الاضافة بمعنى اللام اى الغى اللازم للصبا غالبا او بمعنى فى اى الغى
الذى فى حالة الصبى ديدى يعنى اضافت بمعنى اللامدر صبابه ملازم
اولان غى ياخود صباده اولان غى ديمكدر (بعض شراح الغى
الضلالة والصبا اما من الصبوة بمعنى الميل الى الجهل واما من
الصبا بفتح الصاد يقال صبى صباء مثل سمع سماعا اى لعب مع
الصبيان ديمش (شارح كردى دخى الغى الضلال وهو مصدر
غوى يقال يغوى غيا اذا ضل والصبا بكسر الصاد مصدر
يصبو صبا اى مال الى الجهل ديدى بومعنى اوزره ديمك اولور كه
حيفا ودردا كه ميل جهالت ضلالتنه اطاعت ايلدم ياخود
ميل جهالتده ضلالته اطاعت واتباع ايلدم ديمك اولور اما
صبا كلمه سنك معناى ثانيسى اوزره معنى بو وجهله دركه لاطائل
تحته اولان ملاعبهٔ صبيان ضلالتنه اطاعت وميل واتباع ايلدم
ديمكدر (شيخ هدايى عزيز قدس سره حضرتلرينك نطق
پاكيزه لرى اولان (قطعه (اكلدكمى ربكى هى كندودن بيلمز كشى)
(حاضر ايكن خالقك اطرافه باقق يولميدر) (قوسوايى صدقله
كل حقه ايله اعتذار) (هر مرادى حق ويرسن غيره باقق
يولميدر) مفهومنجه واقعا در والاى حقدن انحراف ايدوب
ارباب جاه واهل دنيادن اميد لطف مرحمت ايله انلرك مدايح
وثناسنده وخدمتلرنده اولمق ميل جهالتده ضلالته اطاعت وعبثه
اشتغال ايله ارتكاب درد ومشقت ومؤدئ حرمان وملالت
اولمغله حقا كه كذران ايدن عمر عزيزه جاى تأسف ومحل حزن

وتحسر

وتحسردر (فى الحالتين تثنيه در حالت جرى يا ايله در جار مجرور
اطعت فعلنه متعلقدر اطعت جمله سى استينافيه در ياخود بيت
سابقده اولان قلدانى فعلنك مفعولى اولندن حالدر قدلفظى مقدردر
حالتيندن مراد حال اشتغال بالاشعار ايله حال اشتغال بالجد متدر
(قوله وماحصلت واو حاليه در ما نافيه در حصلت فعل وفاعلدر
جمله سى اطعت فعلنك فاعلندن حالدر (وماحصلت ديمك يعنى
برشى تحصيل ايتمدم وبرشيئه نائل اوله مدم ديمكدر (نته كيم
بعض شراح يعنى ماحصلت شيئا من جهتهما ديمش بو معناى
مناسب حصلت فعلى صادك تشديدى ايله اولورسه در واكر
صادك تخفيفى ايله اولورسه ماحصلت على شئ ديمكدر (نته كيم
شارح شيخ زاده وما حصلت اما عطف او حال يقال حصل
على كذا اذا بقى عليه وصار غاية امره ذلك فالمعنى ما بقيت منهما
على شئ الا على الاثام ديمش (شارح حنفى يقال وماحصلت الا
على هذا اى لم يبق فى يدى من حاصل عملى الا هذا الامر الحقير
ديمشدر (قوله الا على الاثام الا حرف استثنادر استثناء مفرغده
مستثناء منه محذوف اولوب مستثنى على حسب العوامل معرب
اولديغى قواعدى ماسبقده بالدفعات مرور ايلدى بو محلده دخى
مستثنى منه محذوف شيئا لفظيدر (على الاثام جار مجرور حصلت
فعلنه متعلقدر (شارح الاستثنا مفرغ اى ماحصلت على شئ
الا على الاثام ديمشدر (آثام اثمك جمعيدر اثم كناه معناسنه در
(قوله والندم آثام اوزرينه معطوفدر (شارح حنفى والندم مصدر ندم
والاسم منه الندامة وهى شدة الاسف على اصدار الفعل والتمنى
انه لم يفعله ابدا والمعنى اظهار التحسر والندامة على ما فاته من فوائد
العمر العزيز الذى لاعطية اشرف منه فانه مناط ما يتعلق بسعادة
الدارين والناظم رحمه الله لما كان فى عنوان شبابه مشغولا بهذين
العملين اعنى عمل الديوانى المشتمل لهما وفى آخر العمر انتبه من الغفلة
اظهر التحزن والندامة على ماضيعه من رأس ماله عبارتيله خلاصهٔ
معناى بيتى تقرير ايتمش (صاحب درة المضيئه كردى والمعنى انى
اطعت الضلالة والغواية فى حال الصباوة والفتوه فاشتغلت بالشعر

والخدم لاهل الدنيا فاحصلت على شیء الاعلى الآثام والندامة على
الفعل والامر الذى كنت عليه ديمش (بعض شراح وحاصل المعنى
اطعت الضلالة من الميل الى الجهل واتباع الهوى فى حالتى
اشتغال الخدمة لارباب الدنيا والحال انى ماحصلت شيئا من
جهتهما الا الوقوع على المعاصى وعن الندامة والتحسر على
ماوقعت فيه من المناهى ديمشدر (وفى البيت من البديع المقابلة
بين الطاعة والغى وبين الاثام والندم ومراعات النظير بين الغى
والصبا والاثام

* * تخميس * *

*بازق كه قيمت انفاسى بلمدم حيفا *
كه مدح وخدمت آخرله عمرم اولدى هبا *
*بوآتش ايله يانوب ايتمه يمى واويلا *
*اطعت غى الصبا فى الحالتين وما *
*حصلت الاعلى الآثام والندم *

فياخسا مفاعلن رة نف فعلن س فى تجا مستفعلن رتها فعلن
لم تشترالد مستفعلن دين بالد فاعلن دنيا ولم مستفعلن تسم فعلن
(فياخسارة نفس فى تجارتها) (لم تشتر الدين بالدنيا ولم تسم)
قوله فيا فا تفريعيه در يا حرف ندادر اكر منادى مضاف اولسه منصوب
اولمق قاعده سنه بناء خسارت لفظى منادى منصوبدر نفسه
مضافدر خسارت اصل سرمايه دن ضرر ايدوب خسارت
كورمكدركه عند التجار مصيبت عظيمه در اكر سؤال اولنورسه خسارت
مدعو اولوب نيجه منادى اولور (شارح كوردى مقام جوابده
بو وجهله بيان وتقرير ايدركه فالنداء ههنا للتعجب لان العرب
اذا استعظموا شيئا ينادونه على سبيل التعجب اى ايها الخسارة تعال
ينظر اليك اهل الابصار فهذا اوانك ليقضى منك العجب ديمشدر
ياخود ندا كذلك تعجب ايچوندر منادى محذوفدر قوم لفظيدر خسارة
لفظا منصوب محذوف انظروا فعلنك مفعوليدر تقدير كلام ياقوم
انظروا خسارة نفسى وتعجبوا منه ديمك اوله (شارح مومى اليه
وحاصله التعجب من خسارة النفس اى ما اخسرها فى تجارتها

ديمش بو مقامده اولان فا تفريعيه اولديغى ذكرى سبقت ايلدى
نته كيم (شارح مشار اليه بو كونه تقرير وتفصيل ايدركه (كما قال الفاء
تفريع على اطعت جواب لشرط مقدر اى اذا كان هذا حالى
وسؤالى فليتعجب ارباب البصيرة من تجارة نفسى الخاسرة ديمشدر
واكر بيت سابقده اولان اطعت فعلنه تفريع اولدقده تقديرى
اطعت ضلالة الصبا فيا خسارة نفسى تعال حتى يتعجبوا الناس بحالك
ديمك اولسه بو صورتده حرف شرط وفعل شرط تقديرى ايله تكلفا نه
حاجت قالماز نته كيم (شارح مصنفك بو معنايه ايما ايدر (حيث
قال زاده فى حديث التحسر فنادى الخسارة تعجبا وتأسفا قائلا
يا خسارة نفسى تعال فهذا اوانك ليتعجب منك المتعجبون (قوله
نفس ماسبقده دخى تفصيل اولنمشدركه نفس اوچ معناده استعمال
اولنور بو مقامده روح معناسنه در نفسده اولان تنوين مضاف
اليهدن عوضدر نفسى ديمكدر ياخود تحقير ايچوندر (نته كيم شارح
مصنفك والتنوين للتحقير او للتكثير اى كل نفس فيدخل فيه نفسه
ديمشدر قوله فى تجارتها جار مجرور خسارة كلمه سنه متعلقدر ها ضمير
مبنى محلا مجرور ومضاف اليهدر ضمير نفسه راجعدر تجارة لفظنك
معناسى تبديل المال بالمال طلبا للربح والزيادة ايله بيان ايتمشدر
فى تجارتها كلمه سى قرينه در كه (ناظم بو مقامده نفسنى تاجره
كندو ملاحظه سنده تشبيه ايتكله نفس كلمه سنده استعارهٔ مكنيه
قصد ايتمشدر شرى وسوم وخسارة كلمه لرى مشبه به اولان تاجرك
ملايماتندن اولمغله استعاره بالكنايه ترشيح اولور نته كيم (شارح
كرديدنك تفصيلى كلور (لم تشتر الدين لم تشتر مزيداتدن فعل
مضارعدر اصلى تشترو در واو يايه قلب اولنوب تشترى اولور حرف
جازم كلكله علامة الجزم ياساقط اولمشدر تحتنده فاعل ضميرى
نفسه راجعدر اشترادندركه اشترا ثمن ايله برشى المقدر الدين نصبله
تشترى فعلنك مفعوليدر جمله سى محلا مجرور نفس لفظنك صفتيدر
دين اسلام ماجاء به النبى عليه الصلاة والسلام من طرف الله ايله
تعريف وتفصيلى بالدفعات مرور ايلدى (بالدنيا جار مجرور تشترى
فعلنه متعلقدر با مقابله ايچوندر اكثريا متروكه داخل اولور ديمشلر (كما فى

قوله تعالى (اشتروا الضلالة بالهدى والعذاب بالمغفرة) تا لى ضلالتى اشترا ايلديلر هدايتى ترك ايلديلر ديمك اولور با متروك اولان هدايته داخل اوله لكن بومقامده عكسى واقع اولمشدر يعنى مقابله ايچون اولان (با نفسك ترك ايتديكى دنيا لفظنه داخل اولمشدر بودخى جائزدر (دنيا ايله مراد جاه ومال وبيوت وعقار وسائر زخارف دنيويه دركه بياندن مستغنيدر (شارح شيخزاده عليه الرحمه طريقت عليهٔ صوفيه مسلكنه ذاهب اولوب شيخانه بو وجهله نطق ايدركه والدنيا مايشغلك عن الحق (فقوله لم تشترما انقطعت بالكلية عما يشغلها عن المطلوب والسالك مابقى شئ من وجوده الموهوم فهو ممن ابتلى باعظم الجرايم واكبر الذنوب (كما قيل وجودك ذنب لايقاس عليه ذنب اللهم خلصنا بجود وجودك عن توهم وجودنا (شارح مصنفك قوله لم تشتر الدين بالدنيا اى لم تستبدل ولم تؤخذ الدين على عوض الدنيا ولم تسم ديمشدر (ولم تسم قولى لم تشتر اوزرينه معطوفدر (لم تسم اصلنده تسوم در واو ساكن ميم دخى حرف جازم ايله ساكن اولمغله اجتماع ساكنين اولور اجتماع ساكنينى دفع ايچون واو حذف اولنوب لم تسم قالور سام يسوم سوما دندر سوم تركيده مبيعى شراء آلمغه طالب اولمغه ديرلر (لم تسم فعلنك تحتنده فاعل ضميرى نفسه راجعدر لم تسم فعلنك مفعولى محذوفدر لم تسمه تقديرنده در مفعول ضميرى دين كلمه سنه راجعدر (ناظم عليه الرحمه لم تسم عبارتيله نفسك كمال خبائتنه اشارت ايدركه دنيايى ويروب دين مبينى اشترا ايتمك دكل شرايه طالب دخى اولمدى معناسيله نفسك دنيايه زياده ميل وافراط محبتنى بيان مراد اولور (شارح كردى بو بيتك تمام معناسنى ومآلنى بيان وتفصيلده ديمش كه (قوله ولم تسم اى لم تسمه ولم يتعرض لاخذه بل اخذت الدنيا وتركت الدين الذى تجوبه فى الاخرة فهى خاسرة فى ذلك خسرانا مبينا مع كونه ممكنا بوجود القدرة عليه والمراد بشراء الدين بالدنيا التقيد به والتعرض بطرق الخيرات واحياء السنة وابقاء الشريعة شبه النفس بتاجر خسر فى تجارته ووقع النقصان فى رأس ماله حيث لم يشتر ماهو

انفع له ولم يتعرض لشرائه بل اخذ ما فيه الخسران والنقصان فذكر النفس استعارة بالكناية وذكر التجارة تخييل للمكنية وذكر الشراء والسوم والخسارة ترشيح لها (بعض شراح خلاصهٔ معناده ديمش اى ياقوم انظروا الى خسارة نفسى الفاسدة فى معاملتها الكاسدة من اختيارها الدنيا الفانية على الدين القويم لم تشتر الملك الباقى بالثمن الغالى ولم تقصد الدين بترك الدنيا (محصول معناى بيت) اى عبرت بين اولان عقلا كسب وتجارتنده خسارت نفسه بر كره باقكده تعجب ايدك كه نفس دار محنت ودست فنا دركريبان اولان دنياى دنى يى ويروب مقابله سنده موجب سعادت ابدى اولان دين مبينى اشترا ايتمدى بلكه اشترايه دخى طالب اولمدى زهى خذلان وزهى خسارت ديمك اوله (وفى البيت من البديع الاستعارة المرشحة ومراعاة النظير والمقابلة بين الدين والدنيا

* * تخميس * *

* بو كاركاه فناده متاع خير بقا *

* آلورمزاده ويروب نقد وقتنى عقلا *

* شراسى ممكن ايكن يوق بهاسنه حيفا *

* فيا خسارة نفس فى تجارتها *

* لم تشتر الدين بالدنيا ولم تسم *

ومن يبع مفاعلن آجلا فاعلن منه بعا مستفعلن جله فعلن

يبن له ال مفاعلن غبن فى فاعلن بيع وفى مستفعلن سلم فعلن

(ومن يبع آجلا منه بعاجله) (يبن له الغبن فى بيع وفى سلم)

(ومن يبع واو عاطفه در جملهٔ شرطيه بيت سابق اوزرينه عطف ايچوندر (ياخود واو حاليه در فعل محذوفك نفسه راجع فاعلندن حالدر (كما قال شارح كردى ومن مبتداء وما بعده من الشرط والجزاء خبره والجملة عطف على الجملة الاول او الحال من فاعل الفعل المحذوف بقرينة البيت الاول والجملة حال منه اى باعث النفس الدين بالدنيا ومن يبع يحصل كيت وكيت ان يحصل له الغبن فى الخ (معلوم اوله كه من وما كلمه لرى اقسام كثيره اولوب كتب نحويه ده جمله سى برمحلده مذكور اولمغله جمله اقسامنى احاطه وضبط متعسر اولمغين

كتب متعـددەدن جمع ايله بوكونه رسم و بيـان عاجزانه مبادرت
مناسب كورلدى (اوّلا من كلمه سى اسم موصول اولور كذلك اسم
موصوف اولور كذلك استفهاميه اولور كذلك شرطيه اولور كلم
مجازاتدن اولور بوصوتلرده من لفظى سكون اوزره مبنى اولوب
اعتبار محلنه‌در (كما قال مولانا جامى من يكون موصولة نحو اكرمت
من جاءك وموصوفة اما بمفرد نحو قال الشاعر (وكفى بنا فضلا على
من غيرنا) (حب النبى محمد ايانا) او موصوفة بجملة نحو من جاءك
اكرمته و يكون استفهامية نحو من غلامك وشرطية نحو من تضرب
اضرب (قال فى المتوسط وانما بنى من وما شرطيتين واستفهاميتين
لتضمنهما معنى الحرف وبنيا موصولتين وموصوفتين لاحتياجهما
الى الصلة والصفة بواقسامى كمال ايضاح و بيان ايچون و برقت دخى
تفصيله اهتمام و مبادرت اولندى فاعلم ان كلمة من اربعة اقسام
(الاوّل موصولة وهى اسم نحو قوله تعالى (ومن الناس من يقول)
فمن فى قوله من يقول موصولة والعائد الضمير المستتر (الثانى
موصوفة بصفة تليها نحو مررت بمن معجب لك فمن موصوفة
ومعجب بالكسر صفتها او موصوفة بجملة (الثالث استفهامية
معلوم اوله كه اكر استفهاميه اولورسه اعرابى بو وجهله‌در يعنى
ان كان بعد من الاستفهامية فعل غير مشتغل عنه بضميره يعنى
كندويه راجع ضميردن خالى فعل اولورسه فهو منصوب
بذلك الفعل نحو من ضربت وان كان قبله حرف جر فهو مجرور
محلا او يكون قبله مضاف فهو كذلك مجرور محلا مضاف اليه نحو
بمن مررت ونحو غلام من ضربت واما ان لم يكن كذلك اى ان لم
يكن بعده فعل غير مشتغل عنه بضميره ولا حرف جر ولا مضاف
فهو مرفوع محلا مبتدأ نحو من ضربته (الرابع شرطية فاعرابه
ان كان بعده فعل غير مشتغل عنه فهو منصوب بذلك الفعل
كما فى الاستفهامية فان كان قبله حرف جر او مضاف فهو مجرور
بحرف الجر والاضافة نحو بمن تمرر امرر وغلام من تضرب اضربه
واما ان لم يكن كذلك اى ان لم يكن بعده فعل غير مشتغل بضميره
ولا قبله حرف جر ولا مضاف فهو مرفوع محلا مبتدأ نحو من يأتنى

فهو مكرم قال فى شرح قواعد الاعراب من يكون شرطية نحو
قوله تعالى (من يعمل سوء يجز به) من حرف شرط يعمل فعل شرط
و يجز به جزاء شرط وهما مجزومان بمن اعلم ان من فى المجازات
لا يكون الا مبتدأة غير واقع عليها العامل قبلها من غير ما ذكرنا
بطلت المجازات وصارت بمعنى الذى و يكون موصولة نحو (من الناس
من يقول) فمن موصولة والجملة الفعلية (وهى قوله تعالى يقول صلته
والعائد الضمير المستتر (ايمدى بو اقسام اربعه‌دن بو مقامده اولان
من كلمه‌سى شرطيه‌در سكون اوزره مبنى محلا مرفوع مبتدادر
(بيع فعل مضارعه من كلمه‌سى داخل اولسه جزم ايدر بيع فعلنك
تحتنده فاعل ضميرى من كلمه‌سنه راجعدر جمله‌سى اعرابدن محلى
يوق فعل شرطدر جزاء شرط مصراع ثانيده اولان يبن جمله‌سيدر
فعل شرط جزاء شرط جمله‌سى جملهٔ شرطيه اعرابدن محلا
مرفوع مبتدا اولان من كلمه‌سنك خبريدر مبتدا مع خبره جمله‌سى
بيت اول اوزرينه معطوفدر ياخود واو حاليه‌در محذوفدن حال
اولور (نته كيم شارح كرديدن نقل ايله تفصيلى آنفا ذكر اولنمشيدى
بيع مبادلة مال بمال ايله تعريف اولنمشدر بو مقامده بيع ايله مراد
اقسام بيعدن اولان سلمدر آخر بيتده مصرحدر (آجلا بيع فعلنك
مفعوليدر اجل ايله مراد آخرتدر (زيرا تأجيل تأخيردر آخرت
دخى مؤخر اولديغندن اجل ايله تعبير اولنمشدر (شارح مصنفك
سمى الآخرة اجلا لكونه من التأجيل وهو التأخير والآخرة
مؤخرة من الدنيا ديمش (بنه جار مجرور اسم فاعل اولان آجل
كلمه‌سنه متعلقدر من لام معناسنه‌در ضمير من كلمه‌سنه راجعدر (كما قال
مصنفك يريد من يترك الآجل الذى له بالعاجل ديمش اجل كلمه‌سنده
اولان تنوين مضاف اليه‌دن عوضدر آجله ديمكدر (بعاجله
با حرف جردر بيع ثمنه داخل اولور بعت هذا بعشرة دراهم ديرلر
بو محلده دخى باثمن مقامنده اولوب كندودن دنيا مراد اولان عاجل
لفظنه داخل اولمشدر جار مجرور بيع كلمه‌سنه متعلقدر (عاجل ايله
مراد دنيادر زيرا عاجل اسم فاعلدر عجله‌دن سريع معناسنه‌در
دنيانك نه مرتبه سريع الزوال اولديغى مجرب كائناتدر (شارح

کردی دنیایه عاجل آخرته آجل اطلاقی کثرت استعمال ایله اسماء
غالبه دن اولمشدر دیمش (عاجله کلمه سنده اولان ضمیر دخی من
لفظنه راجعدر مقصود آخرتی دنیا مقابله سنده بیع ایدوب یعنی
کیدروب دنیایی قبض ایدوب الان کیسه نك حالنی بیاندر (یبن
فعل مضارعدر (له لام حرف جردر ها ضمیر مبنی محلا مجروریبن
کلمه سنه متعلقدر ضمیر کذلك من لفظنه راجعدر ظهر معناسنه
اولان بان بیاندندر اصلی یبین در یانك کسره سنی ماقبلنده ساکن
اولان بایه ویرمکله یبین اولمشدر بو مقامده من جازمه نك جزاسی
اولمغله علامة الجزم یا ساقط اولوب یبن قالمشدر بیع فعلنك
دخی اعلالی بو وجه اوزره در (الغبن یبن کلمه سنك فاعلیدر غبن
فتح غین معجمه وکسر با وسکون نون ایله بیعده الدانمق معناسنه در
یاخود مالده خسارت و ضرردر که الدانمغه لازم کلور (ناظم علیه
الرحمه (الغبن لفظی ایله یوم التغابن تعبیر اولنان روز قیامته اشارت
ایدر (فی بیع جار مجروریبن کلمه سنه متعلقدر (وفی سلم سینك ولامك
فتحیله ومیمك سکونی ایله در واو عاطفه ایله فی بیع لفظنك عطف
بیانیدر (نحاة العطف البیان تابع توضیح متبوعه ایله تعریف
ایتمشلردر (سلم اقسام بیعدندر زیرا بیع درت قسمدر (اولکی بیع العین
بالعین در که مقایضه دیرلر (ایکنجی بیع الدین بالعین در که سلم دیرلر
(اوچنجی بیع العین بالدین در مداینه دیرلر (دردنجی بیع الثمن
بالثمن در صرف دیرلر (سلم شو وجهله در که برکیسنه باغچه سنده
حاصل اوله جق شو قدر وقیه فلان نوع میوهٔ معینه سنی
بر وقت معهودده تسلیم ایتمك اوزره مثلا یوز غروشه زیده بیع
وثمنی قبض ایلیه بو صورتده بیعه سلم دیرلر وقت معهود کلدکده
اولمقدار میوهٔ معینه یی زیده بیع مرقوم سببیله تسلیمه اول کیسه یه
شرعا جبر اولنور اول میوهٔ معینهٔ مرقومه یی اول کیسه دن شرعا
آلور بایع اول میوه دن خائب وخاسر قالور کذلك اقسام بیعدن
اولان سابق الذکر بیع وسلم سببیله یعنی آجل نعم آخرتدن
عاجل که زخارف دنیویه در اشبو ثمن اجل مثابه سنده اولان زخارف
دنیویه مقابله سنده زمان آتیده ملاقی اوله جق فضائل ونعم آخرتی

بیع ایدوب کیدرمکده غبن فاحش وخسران وخذلان اولدیغی
ظاهر ومحققدر (بیت) بقاسی اولمیجق نائلی بو مرحله ده)
(سه روزه دولت پادر رکابی نیلرسن) مفادنجه مالا عین رأت ولا اذن
سمعت بوقدر عطایای الهیه وسعادت ابدیه یی دست فنادر کریبان
اولان صور تاذوق وصفا حقیقتده عین محنت وجفا دنیای
دنی مقابله سنده بیع واضاعتده غبن فاحش وخسارات ابدیه اولدیغی
(ناظم علیه الرحمه کوزل افاده وضمنا نصح وپند قصدینه اشارت
ایدر سلمده مبیع حالا حاضرده موجود اولمیوب زمان آتیده
استصحاب ونائل اوله جق شی اولدیغی کبی نعم اخرت دخی زمان
آتیده ملاقی اوله جق شی اولمغله فتی نازکانه تشبیه لطیفدر
(شارح شیخ زاده ای یحرز العاجل الفانی بترك الباقی وهذا من غایة
سخافة العقل ونهایة خسارة النفس دیمشدر (شارح مصنفك
ای یأخذ العاجل وهو الدنیا ویترك الآجل وهو الاخر فبیعه هذا
مغبون وصفقة خاسرة دیدی (بو بیت مجرادانك لطائفندندر که
بیت اولده استعاره بالکنایه طریقیله مشبه اولان نفسك
مشبه بهی قلنان تاجرك بو بیتده مذکور بیع وغبن وسلم لفظلری
ملایماتندن اولدیغی استعاره بالکنایه یه ترشیح اولمشدر (شارح
کردی رحمه الله خلاصهٔ معناده دیمش که واعلم ان هذا البیت
من لوازم البیت السابق وهو ترشیح للاستعارة المکنیة التی فی الاول
کما ذکرنا والمعنی ومن یبع ثواب الآخرة الباقیة المحققة بمنافع الدنیا
العاجلة الفانیة المزخرفة السریعة الزوال سیظهر له الخسارة
والندامة فی ذلك البیع یوم التغابن قوله تعالی (یوم لا ینفع مال ولا بنون
الا من اتی الله بقلب سلیم) قال صلی الله علیه وسلم من احب دنیاه
اضر بآخرته (محصول معنای عبارت بیت) اول کیمسه که اخرتی
دنیاسی مقابله سنده بیع ایدوب کیدره اول کیمسه یه بیعنده وسلمنده
غبن وضرر وخسران ظاهر ومتبین اولور (یعنی اول کیمسه که
عمل وخیر وثواب آخرتدن اعراض ایدوب حطام دنیایی ترجیح
ولذائذ زخارف فانیه یه عمر نازنینی قصر واتلاف ایلیه روز جزاده
خسران وندامت اول کیمسه یه ظاهر اولور دیمکدر (وفی البیت

من البدیع الطباق بین الآجل و العاجل ورد العجز علی الصدر
فی بیع و بیع ومراعاة النظیر بین البیع والسلم والغبن

* * تخمیس * *

* متاع ملك بقادر باقلسه تاج شهی *
* صاتوب زخارف فانی یی کورمه روسیهی *
* کوزل نصیحت ایدر دکل بو بیتی بهی *
* ومن یبع آجلا منه بعاجله *
* یبن له الغبن فی بیع وفی سلم *

ان آت ذن مستفعلن باخا فاعلن عهدی بمن مستفعلن تقض فعلن
من النبی مفاعلن ی ولا فعلن حبلی بمن مستفعلن صرم فعلن
(ان آت ذنبا فا عهدی بمنتقض) (من النبی ولا حبلی بمنصرم)
(ناظم علیه الرحمه ذنوب عمر مضی فی الشعر الخ بیتندن بو محله کلنجه
کذران ایدن ابیات سابقهده کندو حال زارینی بیان ضمننده خسارت
نفسله ارتکاب ایلدیکی معاصی واثامی ذکر ایدوب (قطعه)

حددن فزون اولدی کناه * دستم تهی رویم سیاه
کچدی عمر یوق بر عمل * کارم ینه طول امل

حنظو فنجه زمین ندامت ومعذرته روی ضراعت وابتهالی وضع
ایدوب اساس عهد ایمانه معصیتله خلل کلیه چکسنه اعتمادا
توسل ایلدیکی دامن شفاعتدن امید وار عفو وسلامت اولدیغنی
بو مقامده افاده مراد ایدوب بیوردر که (ان آت ذنبا ان حرف
شرطدر (آت فعل مضارع نفس متکلمدر اتیت دن اتیان کتورمك
و ایشلهمك معناسنهدر (شراح (من آتیت کذا اذا فعلته دیمشلر
آت اصلنده ءاتی ایدی کلمهده همزهتان جمع اولمغله همزهٔ ثانیه جنس
حرکه ماقبلهایه قلب اولنمق قاعدهسنه بناء همزهٔ ثانیه الفه قلب
اولنمغله آتی اولدی بعد الالف بعده حرف جازم کلمکله آخرندن
یاساقط اولدی (آت قالدی فعل وفاعلدر (ذنبا مفعولیدر
(آت جملهسی فعل شرطدر (ذنبا کلمهسنده تنوین تفخیم ایچوندر
ذنب عظیم دیمکدر (شارح حنفی وقوع النکرة فی سیاق الشرط
کوقوعها فی سیاق النفی مفید للعموم ای ان آت کل ذنب عظیم

دیمکدر دیمش (فا فا جزائیهدر (زیرا شرطك جزاسی جملهٔ اسمیه
اولورسه فا ایله اولمق واجبدر (ما نافیهدر (عهدی تقدیرا منصوب
مانك اسمیدر (بمنتقض با زائدهدر (منتقض مجروردر (با زائده
بر محله متعلق اولماز (منتقض محلا مرفوع مانك خبریدر (ما
جملهسی جزاء شرطدر حرف شرط جملهسی ابتدائیهدر (بعض
شراح والجملة الشرطیة مستأنفة استدراك لدفع توهم الیأس
بسبب الذنوب دیمش عهدی کلمهسی مصدر در بو محلده فاعلنه
مضاف اولمق احتمالی وار کذلك مصدر مفعولنه مضاف اولمق
احتمالی واردر اکر مصدر فاعلنه مضاف اولورسه بنم عهد ایمانم
والتزام ملت اسلام ایلدیکم دیمکدر (کما قال شیخ زاده المراد من العهد
التزامه التوحید والدین و العقاید الحقة و تبعیته و اکر مصدر
مفعولنه مضاف اولورسه پیغمبر علیه الصلاة والسلامك بکا که
عهدی ووعدی دیمك اولور (وکما قال و یجوز ان یکون المراد من قوله
عهدی النبی بی وهو الوعد الذی جاء فی التسمیة بمحمد (ایمدی بیت
آتیهیه مقدمه وتوطئهدر (قال شارح کردی والعهد مصدر مضاف الی
الفاعل ای عهدی النبی او مضاف الی المفعول ای عهدی النبی علیه
السلام ای والمراد بالعهد الایمان به علیه السلام وبما جاء به من عند
الله من التوحید والشرایع وتصدیقه بها (شارح مصنفك یرید الناظم
ان الذنوب وان کانت کبیرة والاثام وان کانت عظیمة الا انی لا اکون
منقطع الرجاء ولان العهد الذی جری بینی و بین ذلك الحضرة هو
عهد الدین والاسلام والتزام الملة والتوحید علی التمام ویجوز
ان یراد بالعهد العهد النبی علیه السلام مع امته المسماه باسمه ای
وعده الذی وعده لامته علی مانقل عن ابن عباس رضی الله عنهما
من انه اذا کان یوم القیمة نادی مناد الا لیقم من اسمه محمد لیدخل الجنة
کرامة لمحمد صلی الله علیه وسلم یرشدك الیه البیت الاخیر دیمشدر
(معلوم اوله که اشبو عهد کلمهسنده استعارهٔ بالکنایه واردر که
مهالك ظاهریهدن تخلیص وسلامته اخراج ایتمکده ومتفرقاتی
بربرینه ربط ایتمکده ناظم کندو نفسنده عهدی حبله تشبیه
ایلدی عهد مشبه حبل مشبه به اولدی مشبه به اولان حبلك لازمی

وملايمی اولان نقضی مشبه اولان عهده اثبات ایلدی قرینهٔ
استعاره اولدی زیرا نقض اصل لغتده بوزمق وحبلی چوزمك
معناسنه اولمغله قرینه‌درکه عهد حبله تشبیه اولنمشدر (ایمدی
تشبیه مضمر فی النفس تحقق ایدوب خطیب مذهبی اوزره استعاره
بالکنایه اولور منتقض کلمه‌سی تخییل اولورنته کیم استعاره عصامنده
کشافدن نقل ایله مثال (لا تنقضوا بعهدالله آیت کریمه سیدر (من
النبی جارمجرورمنتقض کلمه سنه متعلقدر (ولاحبلی واوعاطفه در
لانفی جنس ایچون اولان لادر حبلی تقدیرا منصوب اسمیدر (بمنصرم
جارمجرور درکذلك با زائده در منصرم محلامرفوع لانك خبریدر
جمله‌سی فاعهدی اوزرینه معطوفدر یاخود لا کلمه‌سی نفی سابق
تأکیدایچوندر زائده اولمغله حبلی مبتدا منصرم خبراولوب جمله‌سی
کذلك ماقبلنه معطوف اولور منصرم منقطع معناسنه‌در حبل
لفظنده استعارهٔ مصرحه واردر یعنی ناظم (بیت) مرادمقصدعالم
امید کاهم) (ملاذر وزندم ملتجای یوم خلود) وسیلهٔ عظمی
سلطان الانبیاءعلیه افضل التحیات افندیمزه اولان نسبت وارتباط
قلبیه‌سنی عمیق مهالك ظاهریه‌یه دوشنلره وسیلهٔ اخراج وسلامت
اولان حبله تشبیه ایلدی لفظ مشبه به اولان حبلی ذکر ایلدی
صاحب سعادت افندیمزه اولان ارتباط قلبنی مراد ایلدی مقام
قرینه سندن ماعدا من النبی لفظی قرینه درکه حبلدن مراد
ارتباط قلب وتعلق معنویدر زیرا حقیقتده حبلك پیغمبر
علیه الصلاة والسلامه تعلق وانقطاعی مراد اولمدیغی ظاهردر
انصرام وانقطاع حبلك ملایمی ولازمی اولمغله ترشیح اولور زیرا
مشبه بهك ملایمیدر بو مصرعده اولان استعارهٔ مصرحه ده
ناظم) حبل کلمه سنی مشبه ایدوب مصراع اولده اولان استعاره
بالکنایه‌ده عهد کلمه‌سنی نفسنده حبله تشبیه ایدوب کذلك حبلی
مشبه به ملاحظه سیله حقا که اظهار ظرافت لطائف ایتمشدر
اشبو مصراع اولده ومصراع ثانیده اولان استعاره لری (شارح
کردی بووجهله تفصیل ایدر که شبه الناظم فی المصرع الاول
العهد ای الایمان بالحبل المتصل بالشیء استعارة بالکنایة واثبت لها

الانتقاض تخییلا ثم صرح بالمشبه به فی قوله ولاحبلی بمنصرم
استعارة مصرحة واثبت لها الانصرام ترشیحا والمعنی ان فعلت
ذنبا عظیما فاعهدی بمنتقض من النبی علیه السلام ولارجائی
بمنقطع منه علیه الصلاة والسلام فارجو شفاعته یوم القیامة
وعفوالحق تعالی بالندامة (محصول معنای عبارت بیت) اکر بن
ذنوب عظیمه ایله مذنب ایسه‌م دخی یعنی نقدر جرایم بیشمار ایله
مجرم ایسه‌م دخی نبی محترم افندیمزدن اولان عهدم یعنی عرض
اولنان ایمان وتصدیقم نه منتقض ونه منکسردر ونه طرف رسالت
پناهه اولان علاقهٔ استمداد ونسبت محتم منقطعدر دیمك اوله

* * تخمیس عربیه * *

* رفضت رأیی فامری بمعترض *
* علی المضیق ولابسطی بمنقبض *
* احرزت منه الحمی من غیرمنتهض *
* ان آت ذنبا فما عهدی بمنتقض *
* من النبی ولاحبلی بمنصرم *

فان لی مفاعلن ذمة فاعلن منه بتس مفتعلن میتی فعلن
محمدا مفاعلن وهواو فاعلن فی الخلق بالذ مستفعلن ذمم فعلن
(فان لی ذمة منه بتسمیتی) (محمدا وهواوفی الخلق بالذمم)

(فان لی فا عاطفهٔ تعلیلیه‌در یاخود مجرد عطف ایچوندر تفصیلی
بووجهله درکه بیت سابقده اولان عهدی کلمه‌سی فاعلنه مضاف
اولوب بنم عهدایمان وتصدیقم دیمك مراداولورسه بو محلده اولان
فامجرد عطف ایچون اولور اکر عهدی کلمه‌سی مفعولنه مضاف
اولوب پیغمبر علیه الصلاة والسلامك محمد اسمیله تسمیه اولنانلرك
دخول جنت اولملرینی عهد والتزاملری معناسی مراد اولورسه
فا تفسیریه اولور (شارح شیخ زاده دخی فا تفسیریه‌در دیمش ظاهر
اولان تفسیریه اولمقدر (کما قال والمراد من العهد التزامه التوحید
ویجوز ان یکون المراد عهد النبی بی وهو الوعد الذی جاء
فی التسمیة بمحمد فیکون الفاء فی قوله فان للتفسیر وعلی الاول لمجرد
العطف (قوله ان حروف مشبهه دندر (لی لام حرف جردر یاء متکلم

محلا مجرور كائنا كلمه سنه متعلق اولوب ان لفظنك اسمی اوزرینه
مقدم خبریدر (ذمة نصبله ان نك اسمیدر جمله سی بیت سابقك
علتیدر یاخود مجرد بیت مشروح بلا تعلیل بیت سابقه معطوفدر
یا جملهٔ تفسیریه در ذمت عهد معناسنه در (نته كیم اهل جزیه
اولان كفره یه اهل ذمت دیرلر زیرا انلر اطاعته و جزیه لرینی
ادایه تعهد ایتمشلر بو مقامده عهد لفظی امان معناسنه در دیمشلر
(كما قال شیخ زاده الذمة الامان ومنه اهل الذمة ای اهل الامان
بقبول الجزیة والذمة وقد یطلق علی العهد (منه جار مجرور كائن
كلمه سنه متعلق اولوب ذمت لفظنك صفتیدر ضمیر مجرور كائنات
علیه الصلاة والسلامه راجعدر (بتسمیتی با حرف جردر تسمیه
مجروردر ذمت كلمه سنه متعلقدر تسمیه مصدردر مفعول اولنه
مضافدر فاعلی متروكدر تقدیری بتسمیة الله ایای یاخود بتسمیتی
الابوین تقدیرنده در (محمدا مفعول ثانیسیدر لفظ محمد صیغهٔ
مبالغه دندر (شارح فخر الدین محمد اسم مفعول من الحمد ای محمود
مرة بعد اخری فان صیغته للمبالغة دیدی (وان قولی الحمد میمك
ضمی وحانك فتحی ومیم ثانینك فتحی وتشدیدی ایله خصال حمیده سی
چوق اولان كیمسه دیمش (وهو واو حالیه در هو ضمیر منفصل
مبنی محلا مرفوع مبتدأدر (اوفی تقدیرا مرفوع مبتدانك خبریدر
جمله سی منه كلمه سنده اولان ضمیردن حالدر اوفی وفادن اسم
تفضیلدر (شارح كردی وفی بالعهد واوفی به ای قضی حقه
(شارح مصنفك یقال وفی بعهده راعی مقتضاه وفی بعهده انجز
دیمشلر (الخلق مضاف الیهدر خلق اصل لغتده مصدردر عرفده
مخلوق معناسنده مستعملدر (بالذمم جار مجرور اوفی كلمه سنه متعلقدر
یعنی حال بو كه اول پیغمبر ذیشان خلقك عهدنده وفالرینك
اوفاسی واكملیدر دیمك اولور (كما قال شارح كردی ای النبی
اوفی الخلق بالعهود وقضاء الحقوق فمن توسل الیه بعهد من
العهود اوبذمة من الذمم بطریق صحیح فقد نجی من العذاب
بشفاعته صلی الله علیه وسلم دیمش (شارح حنفی بیت اولی
شرح وبیاندن صكره بو بیتك خلاصهٔ معناسنده دیمش كه

ثم الناظم رحمه الله اكد قواعد رجائه وشید بنیان اماله بما یشید
ذلك الرجاء والامل ولو تعرت من مصالح العمل وهو انه ساعده
التوفیق الازلی والعنایة الربانی بانه وافق اسمه علیه الصلاة والسلام
فانه بذلك حل فی جوار لایصل الیه ید الاخذ لان كما نطقت به
الاحادیث الصحیحة فمنها ماروی عنه صلی الله علیه وسلم انه قال
(اتینی جبریل علیه السلام فقال یا محمد ان الله یقرأ علیك السلام
ویقول لك عزتی وجلالی لا اعذب من سمی باسمك بالنار (خلاصهٔ
معناده شارح كردی دیمشدر كه (ومعنی البیت فانی وان فعلت الذنوب
لكن لا اقطع رجائی من رحمة الرحمان لان لی ذمة وعهدا من نبیه
محمد علیه الصلاة والسلام وهو كونی سمیاله ومسمی باسمه
الشریف محمد وهذه التسمیة عهد وامان لی من جانبه وهو
اوفی الخلق بالعهد والامانات ورد فی الحدیث انی شفیع لكل محمد
یوم القیمة (محصول معنای عبارت بیت) محمد عربی یعنی سید الثقلین
خدیو هر دوسرا فخر نوع انسانی اول ملاذ امت علیه اكمل التحیت
افندیمزه اولان حبل تعلق و نسبتم وامیدم منقطع دكلدر
(زیرا محمد اسمیله تسمیه اولندیغم سببیله دخول جنت ایله بنم ایچون
پیغمبر علیه الصلاة والسلامدن عهد وامان واردر حال بو كه
اول پیغمبر صادق الوعد الامین علیه الصلاة والسلام وفاء عهد
وامانده خلقك اوفی واكملیدر دیمك اوله

* * تخمیس * *

* كناهم ایلدی سد انتسابه هر جهتی *

* نه اكلدك بو فقیره مدارم حجتی *

* آررسن ای دل مجرم اكر مناسبتی *

* فان لی ذمة منه بتسمیتی *

* محمدا وهو اوفی الخلق بالذمم *

ان لم یكن مستفعلن فی معا فاعلن دی اخذا مستفعلن یدی فعلن
فضلا وال مستفعلن لا فقل فاعلن یازلة ال مستفعلن قدم فعلن
(ان لم یكن فی معادی آخذا یدی) (فضلا والا فقل یازلة القدم
(قوله ان لم یكن ان حرف شرطدر لم یكن فعل مضارع مخاطبدر

مجزومدر افعال ناقصه دندر يصير معنا سنه در تحتنده مستتر ضمير
اسميدر سرور كائنات عليه الصلاة والسلامه راجعدر جمله سى
فعل شرطدر (فى معاد جار مجرور لم يكن فعلنه متعلقدر ياء متكلمه
مضافدر معاد اسم زمان واسم مكان اولمق احتمالدر مراد يوم
قيامتدر ياخود عرصه كاه حشردر كه جمله نك عود ورجوعى
اول ديوان كبريايه‌در (معادك تفصيلى ابيات سابقه‌دن (من المعاد
وعن عاد وعن ارم) مصرعنده كذار ايتمشدر (آخذا لفظا منصوب
لم يكن فعلنك خبريدر راخذدن اسم فاعلدر (با ايله تعدى
ايتمشدر كه يدى كلمه‌سنده اولان (بادر حرف جردر جار مجرور آخذا
كلمه‌سنه متعلقدر (يد لفظى ياء متكلمه مضافدر (بو مقامده آخذ
يد عبارتى (بيت) كروه عجز وقصورك شفيع وسلطانى) (عصات
امتنك داور جهانبانى) يعنى اول مددرس افتاد كان امت عليه
اشرف التحيت افنديمزك امداد شفاعتندن كنايه در ديمشلر (قوله
فضلا لفظى اخذا كلمه سنك (يد لفظنه نسبتندن تميزدر يعنى
اول سلطان ذيشان عليه الصلاة والسلام الم المق وامداد شفاعت
ايتك بنم استحقاقم ولياقتم ايله دكلدر بلكه فضلا وكرما در ديمك
مرادايدر (قوله والا فقل الاصلنده ان لا در ان كلمه سى لاء نافيه ده
ادغام اولنمشدر (ان كلمه‌سى بو محلده مجرد شرط سابق تأكيد
ايچوندر (فقل كلمه‌سنده فا جزائيه در قل فعل امردر مع فاعله
جمله سى بيتك اولنده اولان حرف شرطك جزاسيدر جملهٔ
شرطيه بيت سابقى بيان وتفسيردر (والا كلمه سنده تفصيل
بو وجهله دركه، واو عاطفه‌در الاصلنده ان لا اولمغله حرف
شرطدر بيتك اولنده اولان ان لم يكن فعلنى مجرد تأكيد
ايچون كلمشدر يوخسه فعل شرط وجزايى مقتضى اولان حرف
شرط دكلدر ديمشلر (پس مجرد شرط مقدمى تأكيد ايچون
اولمغله شرط مقدمى مجرد تأكيد اولور شرط مقدمك فعل شرطى
معناسيله تقدير اولنوب (والاى وان لم يكن آخذا يدى ديمك
ايله معنى ويريلور شرط مقدمى تأكيد اولديغى ظاهردر جزايه دخى
محتاج اولمغله فقل كلمه سى بيان اولنديغى اوزره شرط اولك

جزاسيدر

جزاسيدر ظاهر اولان بو وجهله اولمقدر (شارح شيخ زاده دخى
بو معناى تأكيدى ترجيح ايتمشدر (بعض شراح تكلف ايدوب
الا كلمه‌سنده مقدر فعل شرط وجزاء شرط تقديراتى ايله معناره
ذاهب اولمشلردر (لكن سهولت واختصار مطلوب اولمغله والا
مجرد شرط سابقى تأكيد اولمق اوزره اعرابنده تكلفات ايله
تعبيردن اهون ومختاردر (شارح فاضل شيخ زاده نك مختارى دخى
بودر (كما قال يحتمل وجها آخر وهو ان يكون قوله والا تكرار
للشرط السابق ويكون لمجرد تأكيد الشرط فقط لمزيد تقرر
الغرض المذكور بكلمة ان لان هذا الغرض مستبعد عنده لقوة
حسن ظنه بالنبى الشفيع الرحيم صلى الله عليه وسلم فعلى هذا
لا يحتاج الى الجوابين لكون الشرط واحدا وهذا الوجه الطف
من الوجوه (اكثر شراح والا فقل عبارتنده الا كلمه سى مصراع
اولده اولان ان لم يكن شرطنى انجق تأكيد ايچون كلمشدر
كندو معناسنه دكلدر ديدكلرينك سببى بودر كه نفيدن استثنا
اثباتى مفيد اولور اثباتدن استثنا نفيى مفيددر ديدكلرى قاعدهٔ
مقرره اوزره بو مقامده والا فقل نفيدن استثنا اولمغله اثباتى مفيد
اولدقده مصراع اولده‌كى استثنا بو صورتده ان لم يكن نفيدن
استثنا اولوب ان تكن فى معادى اخذا بيدى ديمك معناسنه اثباتى
مفيد اولمغله فقل يازلة القدم كلامى خطاء فاحش اولور زيرا
پيغمبر عليه الصلاة والسلام افنديمز يدنى اخذ ايلديكى يعنى
شفاعت ايلديكى كيسه نك آيغى سورجمك حاشا متصور دكلدر
(قوله يازلة القدم نداء تعجبيدر ناظم كندونك سوء حالنه واحوال
دكركوننه تعجب ايچون زلة القدم كلمه سنى منادى ايلدى تقديرى
يازلة القدم تعال يتعجب منك المتعجبون ديمكدر ياخود منادى
محذوفدر زله كلمه‌سى محذوف انظروا فعلنك مفعوليدر تقديرى
ياقوم انظروا زلة القدم ديمك اولور زله تركيبده سورجمكدر
فارسيده لغزيدن معناسنده‌در زلة القدم ايق سورجمك ديمكدر
لكن عرفده مهالكه وقوع معناسنده مستعملدر حتى بعض تلف
وهلاكه مؤدى اوله جق امر مخاطره يه مزالق اقدام ديرلر (قاموس

الزلة بفتح الزاء المعجمة اسم من زل يزل زلا وزلة من باب ضرب وعلم
اى زلق فى الطين ديمشدر زله كلمه سى القدم لفظنه مضافدر
قدم رجلدر جملهٔ ندائيه اولان يازلة القدم جمله سى محلا منصوب
فقل قولنك مفعوليدر قل فعلى جمله سى حرف شرط اولك
جزاسى اولديغى سابقا بيان اولنمشيدى (شارح فاضل قاضى عضد
عليه الرحمه ابتداء بيتده مذكور اولان ان كلمه سنده اولان معناى
لطيفى بووجهله ملاحظه بيورمش كه (كما قال اتى الناظم بان
فى الشرط الاول ايذانا بان الكلام جار على سبيل الفرض كما
يفرض المحالات فان بحر كرمه وسحاب جوده صلى الله عليه وسلم
اوفى واكمل امطارا من ان يتوهم فيه مثل هذه التوهمات الا على
سبيل الفرض والتقدير وفى الثانى للمشاكلة والا فحسن الظن بالنبى
الكريم يقتضى الاتيان باذا (شارح كردى معناى بيتده ديمشدركه
والمعنى ان لم يكن صلى الله عليه وسلم اخذا بيدى يوم القيمة بسبب
هذه الذمة الكائنة لى عنده فقل يازلة القدم عن الصراط المستقيم
فى نار الجحيم وان كان اخذا بيدى بسببها فيا سرور البال وحسن
المآل (شارح حنفى والمعنى انه لما اظهر انه لا وسيلة فى النجاة من
مهاوى الهلاك الا شفاعة النبى عليه السلام حقق حصول ما
امله واستدل على وقوع ما رجاه بانه ان لم تأخذ يد عنايته
التى قد شملت جميع من استعان به كان جديرا ان يتعجب
من شانه قائلا يا قوم انظر الى زلة القدم ديمش

* * مخمس * *

* جميع امتك اولدك معين ومعتمدى *
* قناد كان مهالك اميدا يدرمددى *

* حمايت ايله بو لغزيده پاى جرم بدى *
* ان لم يكن فى معادى آخذا بيدى *
* فضلا والا فقل يازلة القدم *

حاشاه ان مستفعلن يحرم الر فاعلن راجى مكا مستفعلن رمه فعلن
او يرجع ال مستفعلن جار من فاعلن منه غير مح مفاعلن ترم فعلن
* حاشاه ان يحرم الراجى مكارمه * او يرجع الجار منه غير محترم *

قوله

(قوله حاشاه اشبو حاشا كلمه سنده ايكى احتمال واردر (اولكى حرف
جر اولوب مابعدى مستثنى اولمق اوزره مجرور اولمق نحو جاءنى
القوم حاشا زيد (احتمال ثانى فعل اولوب مابعدنده مذكور اولان
منصوب مفعولى اولمقدر (كما قال ملا جامى حاشا لاستثناء مابعدها
عما قبلها فاذا جررت بها ما بعدها يكون حرفا جارة نحو جاءنى القوم
حاشا زيد واذا نصبت يكون فعلا ديمش كذلك استثنا بحثنده
والمستثنى مجرور بعد حاشا لكونها حرف جر واجاز بعض النحاة
على ان حاشا فعل متعد فاعله مضمر ومعناه تبرئة المستثنى عما نسبت
الى المستثنى منه نحو ضربت القوم عمرا وحاشا زيدا اى برأه ونزهه عن
ضرب عمرو ديمشدر (معلوم اوله كه حاشا حرف اولدقده البتده
مابعدنى جرايدر وبهرحال حرف اولدقده استثنا ايچون اولور
اكر مابعدنى اضافت ايله جر ايدرسه حاشا بمحله متعلق اولماز واكر
حرف جاره اولمق اوزره جر ايدرسه جار مجرور اولوب بر فعله
متعلق اولور ياخود فعل اولور (نته كيم تفصيلى كلور خلاصهٔ
اعرابى بودر (بو مقامده حرف جر اولمق احتمالى (شارح كردى بو
وجهله بيان ايتمشكه حاشا اما حرف جر او فعل ماض وعلى كلا
التقديرين معناه التنزيه والتبرئة ولا استثناء فان كان حرفا فالضمير
مجرور بها متعلق بقوله لم يكن او غير متعلق بشئ كما قالوا والضمير
عائد الى النبى صلى الله عليه وسلم لكن بو مقامده حرف جر اولمق
ملايم دكلدر بلكه فعل اولمق انسبدر حاشا تبرئة معناسنه در
(شارح مصنفك عليه الرحمه فحاشا كلمة تنزيه وهو ههنا فعل
كضربه والضمير مفعوله راجع الى النبى عليه الصلاة والسلام ديمش
يعنى ضرب فعلنده ضمير مستتر كه فاعل ضميريدر مقامه مناسب
ملاحظه اولنان ذاته راجعدر كذلك ضربه ده اولان ضمير بارز ضرب
فعلنك مفعوليدر مضروبا لان شخصه راجعدر (ايمدى بو مثال
اوزره بو مقامده دخى حاشا فعلنك فاعل ضميرى بو مقامه مناسب
اولان لفظهٔ جلاله راجعدر ضمير بارز كه مفعول ضميريدر سرور
كائنات عليه الصلاة والسلامه راجعدر معناسى بارى تعالى اول
پيغمبر ذيشانى منزه ومبرا ايدر جارنى محروم ايتمكدن (نته كيم شراح

تقدیری برء الله الرسول عن ان یحرم الخ دیمك اولور (شراح والضمیر
فی حاشا علی الدوام ان یکون مستترا دیمشلردر (اشبو فاعل ضمیرینك
مرجعنده (شارح کردی برقاچ احتمالی دخی تجویز ایتمشدر کما قال
وفاعله راجع الی الناظم علی طریق الالتفات ای انا حاشه صلی الله
علیه وسلم عن حرمانی مکارمه اوالی کل یتأتی منه التنزیه الجملة
مستأنفة لدفع توهم الیأس مما مضی من الابیات دیمش حاشانك
مأل معناسنده (شارح شیخ زاده فرض الناظم اولا بکلمة ان ثم
قال حاشاه مبالغة فی تنزه ذاته عن الحرمان دیمشدر (بعض شراح
حاشا معا ذالله معناسنه در دیمش (قوله ان یحرم ان مصدریه در
یحرم فعل مضارعدر حرم حریما وحرمانا کلور ضرب وعلم بابندندر
حرم منعه معناسنه در ایکی مفعوله تعدی ایدر تحتنده فاعل ضمیری
سلطان انبیا علیه الصلاة والسلامه راجعدر (الراجی سکون یا ایله در
قاعده نصب یا ایله اولمق ایدی رأیت القاضی کبی لکن اعط القوس
باریها قبیلندندر محلا منصوب یحرم فعلنك مفعول اولیدر جمله سی
تأویل مصدرده منصوبدر حاشا فعلنك مفعولیدر حاشاه ان یحرم
الجار تقدیرنده در (قوله مکارمه یحرم فعلنك مفعول ثانیسیدر ضمیره
مضافدر مکارم نصب میم ایله در ضمله اولان مکرمه لفظنك جمعیدر
(شراح المکرمة الصفة المرضیة الفائض نفعها علی الغیر ایله
تعریف ایتمشلردر (شارح حنفی بو وجهله تفصیل ایدر که ان حاشا اسم
منتصب انتصاب المصدر الواقع بدلا من الفعل وهو مثل سقیا ورعیا
وحاشاه الله بالاضافة فهو مثل سبحان الله هذا والظاهر ان الناظم
انما استعمله فعلا لانه جعل ان یحرم فی محل الرفع علی انه فاعله ویحرم
بفتح الیاء معلوما من حرمه مثل ضربه یضربه من احرم یحرمه فالراجی
مفعول اول ومکارمه مفعوله الثانی وبضم الیاء مبنیا للمفعول فالراجی
علی انه قائم مقام الفاعل (قوله او یرجع او حرف عاطفه در یرجع فعل
مضارع منصوبدر الجار فاعلیدر جمله سی یحرم اوزرینه معطوفدر
شارح شیخ زاده الجار الملاصق او القریب بیته الی بیتك ویطلق علی
من استجار بواحد یقال انه جاره دیمشدر (قوله منه من حرف جر (ها
ضمیر مبنی محلا مجرور من ایله جار مجرور یرجع کلمه سنه متعلقدر

ضمیره مضافدر (غیر نصبله در فاعل اولان الجار کلمه سندن حالدر
(محترم مضاف الیهدر محترم اسم مفعولدر احترام مندر توقیر
واکرام معناسنه در (شارح کردی خلاصهٔ معناده دیمش والمعنی
حاشاه من قدرة الجلیل ان یحرم الراجی الذلیل کرمه الجزیل او یرجع
الجار من جواره المنیع وجنابه الرفیع محروما من نواله الوسیع بعض
شراح ای انزه رسول الله من ان یجعل من یرجو لطفه وکرمه
محروما عن ملاطفته دیمشدر (وبعض شارح حاصل المعنی انزه
النبی صلی الله علیه وسلم من ان یمنع الراجی شفاعته او یرد المستجیر
منه بغیر احترام لانه معدن الکرامات ومنبع الاحترامات دیدی
(محصول معنای عبارت بیت) اول سلطان الانبیاء پیغمبر کریم
الشان علیه الصلاة والسلامك الطاف جزیله ومکارم جلیله سی
درگاه رحمت پناهدن رجامندا اولان ضعفایی حاشا که محروم ایده
(یاخود جوار سعادتنه التجا ایدوب استجاره ایدنلری بلا حرمت
ولا اعتبار خائب وخاسر رجوع ایتدوره یعنی رجامندانی محروم
ایتمك واستجاره ایدنلری خائب وخاسر درکهندن رجوع
ایتدرمکدن جناب حقانی منزه وتبرئه ایلدی اویله پیغمبر
عالیمقامدر دیمك اوله (وفی البیت من البدیع جناس الاشتقاق بین
یحرم ومحترم وجناس القلب بین الراجی والجار ،

* * * تخمیس * * *

* کشاده درکه لطف وشفاعتی همه سو *
* ید نیازیمی کسمم او بابدن سرمو *
* جهانه رحمت ایکن اول حبیب معجزه کو *
* حاشاه ان یحرم الراجی مکارمه *
* او یرجع الجار منه غیر محترم *

ومنذال مفاعلن زمتاف فاعلن کاری مدا مستفعلن بحه فعلن
وجدته مفاعلن لخلا فعلن می خیرمل مستفعلن ترم فعلن
(ومنذ الزمت افکاری مدایحه) (وجدته لخلاصی خیر ملتزم)
(ومنذ الزمت (واو استینافیه در (مذ ومنذ زمان ماضیده ابتداء
زمان ایچوندر (انتهکیم من مکانده ابتداء غایت ایچوندر منذ حرف جر

اولور (نحو ما رأيته منذ يوم الجمعة ديمك يوم جمعه ابتداسندن
برو كورمدم ديمكدر لكن كورممك يعنى فعل عدم رؤيت الى الان
ممتد اولديغنى دخى مفيددر (كما قال ملا جامى مذ ومنذ لابتداء الزمان
الماضى كما اذ قلت سافرت من البلد منذ سنة كذا او ما رأيت
فلانا مذ سنة كذا بشرط ان يكون هذه السنة ماضية فمعناه ان
مبدأ مسافرتى او عدم رؤيتى كان هذه السنة و امتد الى الآن
مثال مزبور ما رأيته منذ يوم الجمعة تركيبنك بو صورتده اعرابى منذ
حرف جردر يوم مجروردر رأيت فعلنه متعلقدر (كما قال الشارح
الكردى منذ حرف جر بمعنى من الابتدائية وكاهى ظرف اولوب
فى معناسنده اولور جمله مدت معناسنه اولوب زمان حاضره
مخصوص اولور (كما قال جامى وهما للظرفية من غير اعتبار
معنى الابتداء والزمان الحاضر الذى اعتبر به حاضرا فالمراد ان
جميع زمان الفعل هو ذلك الزمان الحاضر نحو ما رأيته منذ شهر
اى جميع زمان انتفاء رؤيتى هو هذا الشهر بو مقامده
منذ كلمه سى جملهٔ مدت معناسنه اسمدر تقديرا مرفوع
مبتدادر (الزمت فعلنك جملهسنه مضافدر وجدت جملهسى
مبتدانك خبريدر جملهسى ابتدائيهدر (ياخود منذ وجدت فعلنك
ظرفيدر (قال شارح شيخ زاده والعامل فى منذ ههنا (قوله وجدته
ان جعل مفعول فيه والافتداء اى جميع المدة التى الزمت افكارى
(وقال المصنفك منذ مبتدأ بمعنى جميع المدة التى الزمت افكارى مدايحه
فيها وخبره جملة وجدت والعائد محذوف اى فيه ديمشلر (كما قال الحنفى
و التقدير ههنا جميع المدة التى الزمت افكارى مدايحه وجدته فيه
خير ملتزم بخلاصى هذا على تقدير جعله مبتدأ وعلى تقدير ان يجعل
مفعولا فيه فالتقدير وجدته فى جميع المدة لخلاصى خير ملتزم (شارح
كردى منذ ههنا ظرف لوجدت مضاف الى جملة الزمت ديدى (قوله
الزمت افعال بابندن بن لازم قلدم و الزام ايلدم ديمكدر (بعض
شراح بن ملازم قلدم ديمكدر ديمش (الزمت نفس متكلم وحده در
فعل وفاعلدر جملهسى منذ كلمهسنك مضاف اليهيدر لزوم منطقى مراد
اولورسه امتناع انفكاك معناسنه اولمغله ديمكدر كه بن قوت طبع

وافكاريمى مدايح سلطان كائناته ملازم ومداوم قيلدم امتناع
انفكاك ايله ديمك اولور يعنى افكارى اول سلطان ذيشانك
مدايحندن قطعا دور ومنفك اولميوب دائما من غير انفكاك مدايح
رسول الله صلى الله عليه وسلمده اولديغنى (ناظم عليه الرحمه بيان
وافاده مراد ايدر الزمت فعلى ايكى مفعوله تعدى ايتمكله قوله افكارى
تقديرا منصوب الزمت فعلنك مفعول اوليدر (شارح مصنفك
والزمته الشئ يتعدى الى المفعولين اى جعلته لازماله يريد جعلت
لازمت المدايح ذات الحضرة ديمشدر (افكار فكرك جمعيدر فكر
لغتده تأمل معناسنهدر اهل منطق برامر مجهولى بلمك ايچون
ذهنده اولان معلوماتى ترتيبدر ديديلر (شيخ زاده الفكر استعمال
القوة العاقلة لاستحضار ما ليس بحاضر ايله تعريف ايدر (مدايحه
قولى الزمت فعلنك مفعول ثانيسيدر ضميره مضافدر ضمير ممدوح
خدا عليه الصلاة والسلامه راجعدر (مدايح مديحه نك جمعيدر
مديحه مابه المدح اولان شيئه ديرلر (قاموسده المديح والمديحة
ما يمدح به والجمع المدايح ديمش (ناظم مدايحى قوليله اول سلطان
انبيانك مدايح جليله سنده انشاد ايلديكى زادهٔ طبعى ونتايج
افكارى اولان نظم قصائد وسائر جمله آثارينى مراد ايدر المرمابه
المدحدر (وجدته فعل وفاعلدر ضمير متصل محلا منصوب مفعول
اوليدر ضمير سرور عالم صلى الله عليه وسلمه راجعدر وجدته ديمك
(بيت) (امان هول قيامت ضمان رأفت وجود) (اميد روز ندم
ملتجاى يوم خلود) اول پيغمبر ذيشان عليه الصلاة والسلامى
يوم جزاده مهالكمدن خلاصمه متكفل بولدم ديمكدر (لخلاصى
لام فى معناسنه حرف جردر جار مجرور وجدت كلمهسنه متعلقدر
(خلاص نجاتدر خلاصى مصدرينك مفعولى تعميم ايچون حذف
اولنمشدر اى لخلاصى عن كل مكروه ومهالك تقديرنده در يعنى
وقد يحذف المفعول ليذهب ذهن السامع لكل امر مناسب
للمفعولية قاعدهسيله هر حال پريشانمده وجميع اضطرابمده خلاص
ونجاتمه متكفل بولدم ديمك ايچون محذوفدر (خير لفظى وجدت
فعلنك مفعول ثانيسيدر (ملتزم لفظنه مضافدر ملتزم كسر زا ايله

اسم فاعلدر التزامدندر التزام تکفل معناسنه‌در (شارح کردی
یقال التزمته الشئ فالتزمه ای جعلته کفیلاله واوجبه علی نفسه
دیمش (شارح شیخ زاده التزم تکفل واوجب علی نفسه دیدی
بو محلده ملتزمك خبرلوسی دیمکدن مراد لوعد الملتزمون واحدا
فواحدا فهو خیر منهم دیمکدر دیمشلر (شارح کردی منذ کلمه‌سنك
ابتداء غایت فی الزمان ایچون اولدیغنی اراده‌ایله بو کونه تقریر ایدرکه
وفی البیت نوع من المبالغة لانه یفیدانه صلی الله علیه وسلم تکفل
بخلاصه فی اول المدة قبل اتمام المدح واوجب علی نفسه خلاصه
من الوقوع فی المهالك وهذا غایة کرم الخلق ونهایة الرأفة
علی الخلق والمعنی وجدت النبی صلی الله علیه وسلم وصادفته
خیر ملتزم لخلاصی من المهالك من الوقت الذی الزمت افکاری
مدایحه فی ذلك الوقت دیمشدر (بعض شراح خلاصهٔ معناده
دیمش وتعلق هذا البیت بماقبله انه اذا امدحه النبی صلی الله علیه وسلم
والمادح یرجو الجائزة نخیب الزم افکار مدایحه وجده لخلاصه
من النیران خیر ملتزم لانه حاشاه ان یحرم الراجی مکارمه (وبعض
شراح وحاصل المعنی حین توجهت الی النبی صلی الله علیه وسلم
بصرف افکاری فی انشاد مدایحه باخلاص النیة تکفل لی وقام
بتخلیصی من کل شدة وبلیة دیمشدر (محصول معنای عبارت
بیت) مدایح سلطان انبیا علیه الصلاة والسلامه افکارمی امتناع
انفکاك ایله لازم قلدیغم زماندن برو یعنی مدح رسول اللهده بومقوله
نظم قصائد واشعار انشادینه مباشرت ایدوب ذکر وفکریمی مدایح
علیه‌سنده امتناع انفکاك ایله حصر ایدلدن برو هر حال اضطرابده
وهر مهالکمده اول پیغمبر ذیشانی خلاص ونجاتم ایچون خیر ملتزم
بولدم خلاصه افکاریمی مدایحنه بن التزام ایلدم انی دخی جمیع
نقلت واضطرابمده خلاصمی التزام ایلمش بولدم یعنی بنی خلاص
وتخلیص آنك التزامنده بولدم دیمك اولور

* * تخمیس * *

نه‌دم که محنت دنیا فقیره ایتدی غلو

* توجه‌ایله آجلدی دغالقم همه سو *

نیجه اولام اوشهك مدحنده غفلتخو

* ومنذ الزمت افکاری مدایحه *

* وجدته لخلاصی خیر ملتزم *

ولن یفو مفاعلن ت الغنی فاعلن منه یدا مفتعلن تربت فعلن
ان الحیا مستفعلن ینبت ال فاعلن ازهار فی ال مستفعلن اکم فعلن
(ولن یفوت الغنی منه یدا تربت) (ان الحیا ینبت الازهار فی الاکم)
(معلوم اوله که بحر بسیطك حشونده مطوی مفتعلن کلمك قاعده‌در
اکا بناء مصراع اولده منه یدا عبارتی مفتعلن وزننده کلمشدر
(قوله ولن یفوت واو عاطفه‌در لن ناصب فعل مضارع اولان
نفی استقبال ایچوندر (یفوت فعل مضارع منصوبدر زوال وضیاع
معناسنه اولان فوتدندر (الغنی تقدیرا مرفوع فاعلیدر البته غنی
فوت وزائل اولماز دیمکدر (منه جار مجرور مقدر کائن کلمه‌سنه متعلق
اولوب غنانك صفتیدر (ضمیر فخر عالم صلی الله علیه وسلمه
راجعدر غنی غینك کسریله فقرك ضدیدر کثرت مال وثروت
ویسار معناسنه‌در بعضا غنی غیره محتاج اولممقدر دیدی (شارح
کردی والمراد بالغنی ههنا الظفر بالمقصود والخلاص من المکروه
فی الدارین بشفاعته علیه السلام فیعم الدنیوی والاخروی
دیمشدر (شارح شیخ زاده المراد من الغنی العنایة منه والشفاعة
التی یغنی من الاعمال دیدی (یدا نزع خافضیت اوزره منصوبدر
عن ید دیمکدر دیمشلر (فاضل شیخ زاده وکبار شراح ذکر جزء
ارادهٔ کل قبیلندندر ید ایله مراد اجزاء متصله سندن اولدیغی
ذات انساندر دیمشلر (شارح مصنفك زیدك عمامه وسائر اجزاء
غیر متصله سنه قیاس ایدوب بی وجه اعتراض ایلمش (تربت فعل
ماضی در تحتنده فاعل ضمیری یده راجعدر تربت جمله سی یدك
صفتیدر (تربت فقیر اولدی دیمکدر (قاموسده ترب کفرح
یترب یفرح ترباکثر ترابه وصار فی یده التراب وخسر وافتقر
دیمشدر آیت کریمه‌ده (او مسکینا ذا متربة) وارد اولمشدر خلاصه
فقیر ومحتاج ومفلس اعمال حسنات اولنلردن غنای صوری ومعنوی
طرف رسالت پناهدن منقطع وزائل دکلدر دائما واصلدر دیمك

مألنده‌در (قوله ان الحيا ان حروف مشبهه‌دندر حيا تقديرا منصوب
اسميدر حيا مطر معناسنه‌در (باران رحمت احياى ارض ايتديكنه
بناء حيا ديمشلر (ينبت فعل مضارعدر تحتنده فاعل ضميرى حيا
كلمه‌سنه راجعدر جمله‌سى ان لفظنك خبريدر (ينبت انباتندندر
انبات بتورمكدر يعنى ارضدن نباتاتى اخراجدر (الازهار ينبت فعلنك
مفعوليدر زهرك جمعيدر چيچكلر معناسنه‌در انباتى مطره نسبت مجاز
عقليدر كه حقيقتده انبات خلاق ذوالجلاله اسناد اولنور (مطولده
مذكور انبت الربيع البقل قبيلندن اسناده مجازدر يعنى فعلى ماهو
له سندن غيره اسناددر زيرا انبات فعلنك ماهو له‌سى بارى تعالى در
مطر اسباب عاديه‌دندر (قوله فى الاكم جار مجرور ينبت فعلنه متعلقدر
اكم لفظى طلبة وزننده اولان اكمة كلمه‌سنك جمعيدر (اكه‌يى شراح
وهى ما ارتفع من الارض وغلظ ديو تفسير ايتمشلر (يعنى يوكسك
يرده نابت اولان ازهارى دخى مطر انبات ايدرديمك ‌ولور (ناظم
رحمه الله ازهارى بو قيد ايله تقييد ايلديكنك وجهنى (شارح كردى
بو وجهله بيان ايتمش كه الاكم جمع اكمة ويجمع على الاكام وخص
الاكم بالذكر لعموم المطر مع انها لعلوها مظنة عدم النبات لعدم
ثبات الماء عليها فكما لم يفت المطر الانبات فى الاكم لم يفت الغنى
من النبى عليه السلام يدا لا يظن غناءها ولا يستحق له فكيف هو
اهل له (شارح فخر الدين مأل معناى بيتده ديمشكه يعنى من تشبث
باذيال مدايح النبى صلى الله عليه وسلم عاد فقره الى الغنى وعسره
الى اليسر الم تران المطر ينبت الازهار فى الاكم (وبعض شراح
حاصل المعنى لا يفوت غنى النبى صلى الله عليه وسلم ونفعه من يد
احد من المحتاجين بل يصل الى جميع الايدى المفتقرة كما ان المطر
ينبت الازهار فى الارض المرتفعة والجبال العالية مع بعدها من الماء
كذلك النبى صلى الله عليه وسلم يصل نفعه الى جميع المحتاجين
لانه ارسل رحمة للعالمين ديمش (شارح كردى فى هذا البيت اثبت له
صلى الله عليه وسلم وصف جلب النفع كما اثبت له فى البيت الاول
دفع الضرر عمن يلتجاء اليه والمعنى عم غنى شفاعته ورحمة رأفته
كل احد فى الدنيا والآخرة كالمطر المنبت لانواع النباتات فى الاراضى

المختلفة والاماكن المرتفعة ديمشدر (محصول معناى عبارت بيت)
صفر اليد يعنى فقير اوللردن اول پيغمبر كريم الشان عليه الصلاة
والسلامدن ظهورات امداد سببيله غنا اصلا زائل ومنفك اولماز
(نته كيم مطر يوكسك يرلرده اولان ازهارى دخى انبات ايدر)
يعنى كرك فقر واحتياج دنيويه ايله معسر وتهى دست اولان
ضعفادن وكرك مفلس اعمال حسنات اولان اهل معصيتدن
اول خازن گنجينهٔ رحمت الهى حبيب محترم طرفندن ظهورات
جميله غناى دنيويه واخرويه زائل ومنفك دكلدر (نته كيم
مطرك فيض احسانى جمله‌يه سارى اولمغله يوكسك يرلرده
نابت اولوب مياهك قلت سريانته بناء قبول نمادن ظاهرا
نقصانى اولان ازهارى دخى انبات ايدر ديمكدر (وفى البيت
من البديع الطباق بين الغنى وتربت والمجاز ومراعات النظير
والتذييل فان المصرع الثانى دليل وذيل للاول

* * تخميس * *

* قدومى امته غيث عنايت رحمت *
* انكله نشو ونما بولدى گلشن ثروت *
* انكله ايلدى تحصيل برك بارامت *
* ولن يفوت الغنى منه يدا تربت *
* ان الحيا ينبت الازهار فى الاكم *

ولم ارد مفاعلن زهرة الد فاعلن دنيا التى مستفعلن قطفت فعلن
يدا زهى مفاعلن ربما فاعلن اتى على مستفعلن هرم فعلن
(ولم ارد زهرة الدنيا التى قطفت) (يدا زهير بما اثنى على هرم)
(بيت سابقده غنى مطلق ذكر اولنوب زخارف فانيه اولان غناى
دنيويه مراد اولمق احتمالى اولمغله بو بيت ايله اول احتمالى كندودن
دفع ايچون ناظم عليه الرحمه (ولم ارد زهرة الخ (ديمشدر ولم ارد واو
حاليه‌در (لم ارد فعل مضارع مجزوم نفس متكلمدر فعل وفاعلدر
اراده‌دندر كه اراده قصد وميل وطلب معناسنه‌در جمله‌سى جملهٔ
حاليه‌در ارد فعلنك فاعلندن حال اولور ياخود واو عاطفه‌در
(زهرة زانك فتحى وهانك سكونى ايله‌در (شارح كردى وهى نور

الشجر وزهرة الدنيا حسنها وبهجتها ديمش (زهرة ارد فعلنك
مفعوليدر دنيا تقديرا مجرور مضاف اليهدر اضافت بيانيه در اى الزهرة
التى هى الدنيا ديمكدر ديمشلر لكن ظاهر اولان اضافت بو مقامده لاميه
اولمقدر (زهره جونكه چيچك معناسنه در زهرهٔ دنيا ايله مراد
دينار ودرم مقوله سى مشتهيات ولذائذ فانيه در كه ظاهرده چيچك كبى
لطيف لكن حقيقتده مورث درد سر وسريعا مشرف زبول
وفنادر زهره لفظى مشبه به اولوب مشبه اولان مشتهيات فانيه ده
استعارهٔ مصرحه اولديغنه (قطعت يدا زهير الى آخره مصراع
ثانى قرينه در (التى اسم موصولدر (قطعت فعل ماضى مؤنثدر
(يدا اصلنده يدان ايدى زهره لفظنه اضافت ايله نون ساقط
اولمشدر (يدا دست معناسنه اولان يدك تثنيه سيدر حالت رفعى
الف ايله در مؤنث سماعيدر (قطعت فعلنك فاعليدر (قطعت
جمله سى اسم موصولك صله سيدر موصوله عائد ضمير محذوفدر
(قطعتها تقديرنده در اسم موصول مع صلته (زهره كلمه سنك
صفتيدر (يدادن مراد زهيرك شخصى وذاتيدر يعنى كندودر
بوخسه (يدانى دكلدر مجاز عقليدر يعنى قطعت فعلنى فاعل
حقيقيسنك غيرى يه اسناددر كه اصل زهرهٔ دنيا اولان صلهٔ دينار
وعطيه بى دوشوروب اخذ ايدن زهيردر اقتطافى ذاتنه نسبت
ايتميوب يدينه نسبت فعلى سببنه اسناد قبيلندن مجاز عقلى اولور
ومجاز عقلينك قسم ثانيسندن اولور زيرا مجاز عقلى درت قسمدر
(كما قال السعد التفتازانى فى المطول واقسام المجاز العقلى اربعة
لان طرفيه وهما المسند اليه والمسند اما حقيقيان نحو انبت الربيع
البقل او مجازيان نحو احيى الارض شباب الزمان فان المراد باحياء
الارض تهيج القوى النامية فيها ونضارتها بانواع النباتات والاحياء
فى الحقيقة اعطاء الحياة وهى صفة تقتضى الحس والحركة والبدن
والروح وكذا المراد بشباب الزمان ازدياد قوتها النامية وهى فى الحقيقة
عبارة عن كون الانسان فى زمان تكون حرارته الغريزية قوية
مشتعلة واعلم ان الاسناد المجازى لايخرج الطرف عما هو عليه بل حاله
كحال سائر الالفاظ المستعملة فى انه اما حقيقة او مجاز ايدى

بو مقامده (يدا زهير قطعت عبارتنده مسند اليه اولان يدا لفظنك
معناى حقيقيسى جارحهٔ معروفه در لكن مجازا انسان مشخص
اولان زهيرده استعمال اولنمشدر كذلك مسند اولان (قطعت
كلمه سنك معناى حقيقيسى ميوه وازهارى دوشورمكدر بو محلده
معناى مجازى اولان مشتهيات دنيويه دن دينار ودرم مقوله سنى
اخذ ايتمكده يعنى المقده استعمال اولنمغله قطعت كلمه سى دخى معناى
مجازيسنده استعمال اولنمشدر كذلك (قطعت فعلى ماهوله سى
اولان ذات زهيره اسناد اولنميوب ماهوله سنك غيرى اولان (يدا
لفظنه اسناده مجازا اولان مجاز عقلى دخى تحقق ايدر پس بو صورتده
مجاز عقلينك طرفينى مجاز اولمش اولور زهير لفظى صيغهٔ تصغير
ايله زمان جاهليت شعراسندن باب كعبهٔ مكرمه يه تعليق اشعار ايدن
اصحاب سبعهٔ معلقه دندر كه محضا معجزهٔ باهره اولان ايات بيناتدن
قوله تعالى * وقيل يا ارض ابلعى ماءك ويا سماء الخ آيت كريمه سى
نازل اولدقده نهايت رتبهٔ بلاغتنه شعراى مسفورون انكشت بردهان
حيرت اولوب جمله سى پشت دست عجزى زمين اعتراف ومعذرته
وضع ايتمكله باب كعبهٔ مكرمه دن اشعار معلقه يى رفع واسقاط ايدوب
وراى جدار حجابده هر برى متوارى وكمنام اولديلر (قوله بما اثنى باحرف
جردر سببيه در يا استعانت ايچوندر (ما موصوله در (اثنى افعال
بابندن فعل ماضى در تحتنده فاعل ضميرى زهيره راجعدر جمله سى
ماء موصولك صله سيدر ماء موصوله عائد ضمير محذوفدر (اثنى به
تقديرنده در ماء موصول مع صلته باء جاره ايله محلا مجرور قطعت
فعلنه متعلقدر (اثنى ثنادن مدح معناسنه در (قوله على هرم جار مجرور
(اثنى فعلنه متعلقدر (هرم بكسر الراء بذل وسخا ايله معروف
بلكه اجود ملوك عربدن هرم بن سناندر (شارح شيخ زاده
هرم بفتح الهاء هو هرم بن سنان كان من اجود ملوك العرب ولزهير
مدايح واشعار فى حقه ووصل منه اليه صلات وخلع كثيرة
خارجة عن العادة ديمشدر حتى (شارح كردى ومن مدايح
له (شعر) قف بالديار التى لم يعفها القدم) (بلى وغيرها الارياح
والديم) (ان البخيل ملوم حيث كان ولا) (كن الجواد على علاته

الهرم) قوله على علاته معناه على كل حال ديمش (شارح مصنفك
معناى بيتى يريد الناظم رحمه الله انى وان كنت طالبا من ذلك
الحضرة صلة المدايح الا انى لم اطلب ما يتعلق بالمقاصد الدنيوية
كما طلب زهير تلك عن هرم بن سنان حين يأتى بمدايحه اليه ديو
تقرير ايدر (قال الشارح فخر الدين يعنى لا اريد بمدايح النبى
صلى الله عليه وسلم زينة الدنيا التى كانت مطمح نظر زهير
بمدايحه لهرم بل اريد بها مرضات الرب المتعال والوصول الى
مقام الاخيار الابرار (وقال بعض شراح وحاصل المعنى لم ارد من
النبى صلى الله عليه وسلم مستلذات الدنيا ومنافعها التى اخذها
زهير من هرم عوضا عن مدحه له انما اردت بمدايحى للنبى صلى الله
عليه وسلم شفاعته فى الاخرة (محصول معناى عبارت بيت) شاعر
زهيرك ملوك عربدن هرمى كه ابن سنانى مدح وثناسيله نائل
اولديغى يعنى صلهٔ زخارف دنيايى قصد وطلب ايتم يعنى مدح
سلطان كائناته بو قصيده يى انشاد ادم مال وجاه وسائر منافع
دنيويه اميديله دكلدر بلكه (شعر) چوسن سن دردمندانه مددكار
(قومه بو دردمند زارى ناچار (سزاى لطفك اولسون ناظم زار
(شفاعت يارسول الله شفاعت) منطوقنجه اميد شفاعت ايله
نياز نامهٔ عاجزانه مدر ديمك مراديدر (ومن البديع جناس الاشتقاق
بين زهر وزهير ومراعات النظير بين زهرة وقطفت

* ⁂ تخميس ⁂ *

* اوپادشاهه نه حدم هديهٔ مدحت *
* بو برك سبزه بن ايتدم جسارتله جرأت *
* اولور سه مثمر اكر انتسابيدر دولت *
* ولم ارد زهرة الدنيا التى قطفت *
(يدا زهير بما اثنى على هرم)

يا اكرم ال مستفعلن خلق ما فاعلن لى من الو مستفعلن ذبه فعلن
سواك عن مفاعلن د حلو فعلن ل الحادث ال مستفعلن عمم فعلن
(يا اكرم الخلق مالى من الوذبه) (سواك عند حلول الحادث العمم)
ناظم عليه الرحمه بو مقامده غيبتدن خطابه التفات ايتمشدر اشبو

التفاتك وجهنى بيانده (شارح شيخ زاده ديمش كه التفت من الغيبة
الى الخطاب كما فى اياك نعبد لان السؤال فى الخطاب ادعى الى
الاجابة من الغيبة (شارح مصنفك رحمه الله بيضاوينك فاتحه
شريفه تفسيرنده اولان تحقيقات معنويه سنه قياسا بوكونه
تفصيل ايدركه هذا التفات من الغيبة المسلوكة السابقة الى الخطاب
له والاقبال اليه ووجه ذلك انه لما ذكر الحقيق بالثناء وتقرب
اليه بانواع الخشوع والدعاء عن قلب حاضر ووجد من نفسه محركا
للاقبال عليه والتكلم لديه وكلما اجرى عليه صفة من تلك الصفات
العظام قوى ذلك المحرك الى ان يؤل الامر الى خاتمة الصفات وهى
انه من تشبث باذيال مدحه عاد فقره الى الغنا وانقلب عسره الى
اليسر لان نفعه عام كالحيا فح صار ذلك المحرك لكمال قوته سببا
للاقبال على ذلك الحقيق بالثناء والخطاب لديه والدعاء كما فى قوله
تعالى (اياك نعبد واياك نستعين) قوله يا اكرم يا حرف ندادر
اكرم مناداى مضاف اولمغله منصوبدر اكرم كرمدن اسم تفضيلدر
كرم صفة لمرضية الفائزة نفعها على الغير ايله تعريف اولنمشدر
(خلق مصدردر مخلوق معناسنده مستعملدر (حرف تعريف
استغراق ايچون اولمغله جميع مخلوقات ديمك اولور (مالى ما ليس
معناسنه نفى ايچوندر مذهب مختارده مبتدا وخبره داخل اولور
(لى ده لام حرف جردر يا سكون اوزره مبنى محلا مجروردر جار مع
المجرور كائن محذوفنه متعلق محلا مرفوع مقدم خبردر
(من موصوله در (الوذ فعل مضارع نفس متكلمدر لاذ يلوذدن
مشتقدر صغنمق معناسنه در فعل وفاعلدر جمله سى من موصولك
صله سيدر (به جار مجرور الوذ فعلنه متعلقدر ضمير من موصوله
راجعدر (من موصول مع صلته جمله سى مؤخر مبتدادر مبتدا
مع خبره جمله سى جواب ندادر جملهٔ ندائيهٔ استينافيهٔ دعائيه در
ديديلر (سوى اسميدر غير معناسنه در تقديرا مرفوع من موصولدن
بدلدر (كاف خطابه مضافدر (عند الوذ فعلنك ظرفيدر حلول
لفظنه مضافدر حلول نزول معناسنه در يعنى بر محله كلوب اينوب
نزول ايتمكدر (حلول لفظى الحادث كلمه سنه مضافدر مصدرك

فاعلنه اضافی قبیلندندر (الحادث دن مراد معدوم ایکن وجوده
کلوب ظهور ایدن شیدر (العمم حادثك صفتیدر عینك وميم
اولانك فتحه سیله شمول تام معناسنه‌در (شراح یقال عمم ای شمله
والحادث العام التام هو الموت دیمشلر واقعا موتك عموم وشمولی
قوله تعالی (کل نفس ذائقة الموت) آیت کریمه‌سندن مستفاددر
وحادث عالم ولان موتك انسان صحیفه‌ نزول وورودنده پیغمبر علیه
الصلاة والسلامه التجا واستمداد دن غیریدن چاره جوی سلامت
اولمق محال اولدیغنه ایما ایدر (شارح درة المضیئه کردی رحمه الله
خلاصهٔ معناده بوکونه تقریر ایدرکه والمعنی یا اکرم الاولین
والاخرین علی الله تعالی مالی احد التجاء الیه والوذ به غیرك عند
حلول الموت ونزول الشداید فانه محل الخوف والفزع لانه آخر
منازل الدنیا واول منازل الاخرة شارح فخر الدین دیمش که یعنی
التجاء الیك یا اکرم الخلق علی الخالق عند حلول الموت وآخر
المهاجرة عن الدنیا واول النزول الی منازل الاخرة والعقبی
فانه مظنة انتزاع الایمان من کید الشیطان (محصول
معنای عبارت بیت) ای جمیع مخلوقاتك اکرم کریمی اولان پیغمبر
جلیل الشان حادث عام الشمول اولان موت کلوب نزول وحلول
ایلدیکی وقتده بنم ایچون سندن غیری ملاذ وملجأ یوقدر یعنی
مخاطرهٔ هلاك ابدیه ومهلکهٔ عظیمه اولان یوم انتقال مظنهٔ نزع
ایمان اولمغله تسلط شیطان لعیندن پناهم وصغنه‌جق یرم
انجق سنسك دیمك مراددر

* * تخمیس * *

* پناه وملجأم اولدی تحیرو ولهی *
* قپوکدن ایلیه رد بو کمینه روسیهی *
* کوکل قیوب کیمه کتسون بو باب پادشهی *
* یا اکرم الخلق مالی من الوذ به *
(سواك عند حلول الحادث العمم)

ولن یضی مفاعلن قرسو فعلن ل الله جا مستفعلن هك بی فعلن
اذ الکری مفاعلن م تجل فعلن لا باسم من مستفعلن تقم فعلن

(ولن یضیق رسول الله جاهك بی) (اذ الکریم تجلی باسم منتقم)
(واو بیت اولده اولان (مالی من الوذ به اوزرینه یضیق جمله‌سنی
عطف ایچوندر (لن یضیق لن کلمه‌سی تأکید نفی استقبال
ایچوندر (یضیق فعل مضارعدر لن ایله منصوبدر ضیق وسعتك
خلافیدر مضایقه ویرمز دیمکدر (رسول الله منادای مضافدر حرف
نداسی حذف اولنمشدر یارسول الله دیمکدر جملهٔ ندائیه یضیق
فعلی یله یضیقك فاعلی اولان (جاه لفظی بینه دخول ایتمشدر جاه
منصب رفیع وقدر ومنزلت عالی معناسنه‌در (کاف خطاب
مضافدر ضمیر خطاب سید کائنات علیه الصلاة والسلامه‌در بیت
اولده صاحب سعادت علیه الصلاة والسلامه (یا اکرم الخلق
عنوانی ایله ندا وابتهال ایلدی بو بیتده ندایی تکرار ایدوب
(یارسول الله وصفیله ندا وتضرع ایتمك لطافتنی (شارح کردی
بووجهله بیان ایدرکه مکرر نداء علیه السلام بصفة غیر الاول
تأکیدا لرجائه واستلذاذا بذکر اسمائه دیمشدر رسول کلمه‌سی لفظهٔ
جلاله مضافدر کلمهٔ بی بنم ایله دیمکدر با حرف جردر یاء متکلم مبنی
محلا مجروردر (شارح کردی یضیق فعلنه متعلقدر تقدیری لن یضیق
بسبب شفاعتی یوم القیمة دیمکدر دیمش لکن جار مجرور مقدر شفاعتی
کلمه‌سنه متعلق اولمق ربط معناده دخی مناسب اولورا کرچه جار
مجرورك متعلقی مقدر اولورسه افعال عامه دن اولمق شرطدر
زیرا مقدر اولان معین ومعلوم اولمغه محتاجدر پس معلوم اولمق
افعال عامه دن اولورایسه‌در دیمشلر لکن کثرت قرائن سببیله
بو محلده شفاعتی کلمه‌سی افعال عامه حکمنده‌درکه قرائندن
معلوم وظاهردر تقدیری (یارسول الله بکا شفاعتك ایله قدر وجاه
منزلتکه مضایقه کلمز دیمك اولور (اذ الکریم اذ کلمه‌سنك تفصیلی
ابیات سابقه‌دن (اذ قلدانی ما تخشی عواقبه) بیتنده کذار ایتمشدر
بو محلده اذ سکون اوزره مبنی محلا منصوب یضیق فعلنك ظرفیدر
یاخود مقدر شفاعتی کلمه‌سنك ظرفیدر (الکریم لفظا مرفوع
مبتدادر صفت مشبهه دندر موصوفی محذوف (الله الکریم
دیمکدر لفظ کریم اسماء الله‌دندر بعضیلر معناه المفضل الذی یعطی

بغير وسيلة ولا مسئلة ايله تعريف ايتمش (تجلى تفعل بابندن فعل
ماضى در اى ظهر وانكشف ايله تفسير ايتمشلر تجلى فعلنك فاعلى
تحتنده ضمير كريمه راجعدر جمله سى مبتدانك خبريدر مبتدا
مع خبره جمله سى محلا مجرور اذ كلمه سنك مضاف اليهيدر (باسم جار
مجرور تجلى فعلنه متعلقدر اسمدن مراد اسماء اللهدن اولان اسم
منتقمدر كه صفات فعليه دندر اسم كلمه سنك مضاف اليهيدر اسمك
منتقمه اضافتى بيانيه در منتقم اولان اسم ايله ديمكدر (نته كيم
بسم اللهده اولان اضافته بيانيه ديمشلردر (منتقم انتقامدن اسم
فاعلدر (شارح كردى والمنتقم من الانتقام بمعنى المعذب والمعاقب
اسم من اسماء الله تعالى والمراد بتجلى الكريم باسم المنتقم ظهور آثار
الانتقام من ذات موصوفة بالكرم (كتب ربكم على نفسه الرحمة
فيتجلى الحق فى المحشر لفضل العباد والانتقام من الاعداء تجليا تاما
وظهورا كاملا بحيث لايبقى لاحد شك ولا شبهة من اهل المحشر
ديمشدر معلوم اوله كه بو مقامده (تجلى باسم منتقم عبارتنده اولان
تجلى كلمه سنك لغت معناسى جناب حق انتقام صفتى ايله ظهور
ايلديكى وقتده ديمكدر انكشاف وظهور جهت وتحيز اقتضا
ايتمكله مجسمانده ملاحظه اولنور بارى تعالى حقنده جهت
وتحيز متصور دكلدر منزهدر (ايمدى بو مقامده بارى تعالينك
اسم منتقم ايله تجلبسنده ديمك يعنى روز جزاده جناب حقك
تكوين صفتنك انتقام وتعذيبه تعلقنده ديمكدر اول تعلق كه
صفات افعالدن صفت فعليه در اول صفت فعليه نك اسمى منتقمدر
(نته كيم مذهب حنفيهٔ ماتريديه اوزره صفات ذاتيه دن اولان
تكوين صفتى ايله حق تعالينك اتصافى ازلا وابدادر لكن
بو تكوين صفتنك وجود ممكناته تعلقاتى يعنى هر بر تعلق
صفات فعالدن بر صفتدر ديديلر عارف افندى مرحوم ماهجده
بو وجهله بيان ايدر كه صفات افعالى جميعا اسم تكوين جامع
يعنى جمله سنه صادق اولوب مجموع صفات افعال معناى تكوين
تحتنده مندرجه در وصفات افعالدن هر صفت اثرينك اسمى
اعتباريله تسميه اولنمشدر مثلا تكوين صفتنك اثرى خلق

اولديغى

اولديغى صورتده اول صفته دلالت ايلين اسم اسم خالق وصفت
صفت تخليقدر و اثرى حيات اولدقده اسم اسم محيى وصفت
احيادر وقس على ذلك (محققين حنفيه مسلكى بودر كه صفت
تكوين صفت ذاتيهٔ ازليه در تخليق وترزيق واحيا واماته مثللو
سائر صفات افعالك مجموعى تكوينك مكوناته تعلقندن عبارتدر
امور اضافيهٔ اعتباريه دندر ديمشلر كذلك مثلا تكوين
صفتى ترزيقه تعلق ايدر ايسه صفت ترزيق اولور اسم رزاق
اولور انتهى كذلك بو مقامده دخى حقك صفت ذاتيه سندن
اولان تكوين روز جزاده عبدك انتقامنه يعنى تعذيبنه وعقابنه
تعلق ايلدكده اول تعلق صفات افعالدن صفت فعليه دندر
اول صفت فعليه نك اسمى منتقمدر (ايمدى اسم منتقم ايله
ظهورك معناسى بو تقرير وبيان اوزره ديمكدر كه كريمك
صفت ذاتيه سندن اولان تكوين صفتنك تعذيب وانتقامه
تعلق وقتنده بكا شفاعتكله قدر وجاه ومنزلتك يارسول الله
ضيق اولماز معناسنده اولور (اكر اشاعره مذهبى
اوزره تقرير اولورسه ارادت وقدرت صفتلرينك روز جزاده عبدك
تعذيب وانتقامنه تعلق ايلديكى وقتده يارسول الله بكا شفاعتكله
قدر جاهكه مضايقه كلمز ديمك اولور زيرا اشاعره صفت تكوين
صفة ذاتيه دن دكلدر بلكه اراده وقدرتك مقدوره تعلقندن
عبارت صفت اعتباريه در ديوب حقك اراده وقدرتى ايجاد
ممكناتده كافيدر تكوين صفتنه حاجت قالماز ديمشلردر مشايخ
صوفيه قدس الله اسرارهم كلاملرنده اولان تجلى وظهور حق
عبارتلرى كشف وكرامته متوقف بر معنى اولمغله علوم ظاهره ايله
بر وجهله معلوم اولميه جغى ظاهردر (بعضيلر بو بيتده ناظم
جناب حقى كريم صفتى ايله متصف قيلدى بعده منتقم صفتى ايله
توصيف نجه مناسب اولور ديمشلر (كما قال المصنف فان قيل
ذكر الكريم ههنا لايلايم المقام اذ المقام مقام القهر والانتقام قلنا نبه
بذلك على شدة الانتقام اذ العقوبة من الكريم الحليم اشد نعوذ
بالله من غضب الحليم (شارح فخر الدين معناى بيتده ديمش يعنى

لايطوف النقصان حول عزتك وعظمتك يارسول الله تشبثي بك
والتجائي اليك ان كنت شفيعي حين كان الله الكريم منتقما
من العصاة (شارح كردى والمعنى يارسول الله لايضيق جاهك
الواسع ومنصبك الساطع بشفاعتي وقت تجلي الحق الرحيم باسم
المنتقم الكريم ديمشدر (بعض شراح اذالكريم عبارتنده اولان
اذكلمه سنى علت معناسنه درديوب وحاصل المعنى لن يضيق جاهك
ووسعة مرتبتك بسبب شفاعتك لى يا رسول الله لان الكريم
متصف باسم المنتقم بالفعل من المذنبين وانا منهم فيجود على
شفاعتك اوحين تجلى الكريم باسم المنتقم ديو معنى ويرمش
(محصول معناى عبارت بيت) روز جزاده عباد مذنبينه جناب
رب كريم اسم منتقم ايله تجلى وظهور ايلديكى وقتده يعنى (قطعه)
اى شافع كبائرعصيان اوكونده كيم * ورد زبان امت امان الامان
اولور * لطف ايت شفاعت ايله مدد يوخسه دوزخك * واديلرى
قراركه عاصيان اولور * منطوقنجه رب منتقمك اراده وقدرتى
تعذيب وانتقامه تعلق ايلدكده وسعتكده رحمة للعالمين
اولان جاه عالى وقدر ومنزلتك يارسول الله بأكه شفاعت ايله
ضيق اولماز ديمك مألنده در

* * تخميس * *

*اوكونكه ظاهراوله يوم محشرك تعبى *
* شفاعتك ويريلورسا كه اوسع رتبى *
*اوذات پاكك ايكن وسع رحمتك سببى *
* ولن يضيق رسول الله جاهك بى *
* اذالكريم تجلى باسم منتقم *

فان من مستفعلن جودك الد فاعلن دنياوضر مستفعلن رتها فعلن
ومن علو مفاعلن مك عل فعلن م اللوح وال مستفعلن قلم فعلن
(فان من جودك الدنيا وضرتها) (ومن علومك علم اللوح والقلم)
قوله (فان فاتعليليه در بيت سابقك مضموننك علتيدر يعنى يارسول
الله بكا شفاعت ايله سنك رتبهٔ عالى وقدر منزلتك نيجه ضيق
اولوركه دنيا وآخرت سنك جود احسانكله در كرم وجودك

اورتبه

اورتبه ده ايكن بكا كرم شفاعتك علو منزلتكه مضايقه ويرمزكه
حتى دريغ بيوريله ديمك مألنده در (شارح مصنفك هذا البيت
تعليل لقوله ولن يضيق يريد ان من كان الدنيا والآخرة من آثار
جوده وسخائه والمخلوقات فيضا من فيوض كرمه وعطائه كيف
ينقص من جاهه شئ اذاسعى فى دفع البلاء اذا نزل به داء وعناء
ديمش (ان حروف مشبهه دندر (من جودك جارمجرور مقدر كائن
كلمه سنه متعلق محلا مرفوع ان كلمه سنك اسمى اوزرينه مقدم
خبريدر (جود لفظى كاف خطابه مضافدر خطاب سرور كائنات
عليه الصلاة والسلامه در جود سخا واحساندر لكن بعضيلر الجود
اعطاء ماينبغى لمن ينبغى ايله تفسير ايتمشلر جود جاد يجوددن
مصدردر (الدنيا تقديرا منصوب ان كلمه سنك اسميدر (وضرتها
نصبله دنيا اوزرينه معطوفدر ضميره مضافدر ضمير دنيايه
راجعدر ضره تركيده اورتاق تعبير ايتدكلرى دركه ايكى عدد
زوجه سى اولان رجالك اول زوجتينى بربرينه ضره در اضراردندر
ديمشلر (بعض شراح وانماسميت الدنيا والاخرة ضرمين لامتناع
اجتماعهما وكون الاشتغال بكل منهما مضر باحوال الاخرى ديمش
دنيانك دخى آخرت ضره سى اولمغله ايكى عدد ضره يى ارضا ايله
احدهما آخره بلا اضرار جمع ايتمك متعسر بلكه متعذر اولديغى كبى
دودولت وصفاى دنيا ايله نعيم آخرتى جمع ايتمك اكثريا متعذر ومتعسر
اولديغنه اشارت اولور (شارح شيخ زاده وضرة الدنيا هى الاخرة
وانما سماها ضرة لها لان الجمع بينهما متعذر فى الارضاء الا ان
يوفق الله تعالى ديمش (نته كيم حديث شريفده (مثل الدنيا والاخرة
كضرتين ان ارضيت احدهما اسخطت الاخرى) بيورلمش خلاصهٔ
كلام دنيا وآخرت يارسول الله سنك جود وكرمكدندر ديمك اولور
بو مقامده جود كلمه سنك بياننده شراح عليهم الرحمه نيجه
احتمالات ذكر ايتمشلر از جمله (شارح شيخ زاده ولما كان النبى صلى الله
عليه وسلم هو المقصود الاصلى من الجود كما ينبئ عنه خطاب لولاك
لولاك لما خلقت الافلاك فكانه سبب الجود لما سواه فكان الكون
من جوده مجازا ديمش (معلوم اوله كه قوله من جودك عبارتنده جود

مصدردر مفعولنه مضافدر دینورسه یارسول الله دنیا وسعادت
آخرت جناب حقك سكا اولان جود وكرم واحسانیدر دیمك
اولور یعنی سنك ایچون خلق اولنمشدر كه سكا ویرلمك ایچون یعنی
سكا جود واحسان ایچون خلق اولندی دیمك اولور واكر مصدر
اولان جود كلمه‌سی فاعله مضافدر دینورسه انلر یارسول الله سنك
جود واحسانكدر دیمكدر یعنی سبب خلقت وایجادلری اولدیغك
حسبیله انلر سنك جود واحسانكدر دیمك صحیح اولور لكن دنیا
وآخرت كه مراد نعم وسعادت آخرتدر انلرك وجودی محضا جود
وكرم حق ایكن (ناظم من جودك دیوب پیغمبر علیه الصلاة
والسلامه نسبت ایلدیكی سینه اسناد قبیلندن مجاز عقلی اولور
زیرا پیغمبر علیه الصلاة والسلام افندیمز باعث ایجاد دوجهان
وسبب خلقت اولدیغی مسلمدر (نابی علیه الرحمه زیارت روضهٔ
مطهره ده انشاد ایلدیكی قصیدهٔ مدحیه‌سنده بو معناره كوزل
تلمیح ایدركه قال (شعر) هب سنك آب رخك حرمتنه كلمشدر*
بو جهان خلق ولی سن سین اولان اصل مراد هب سنك ریختهٔ
سفرهٔ انعامكدر* عالمه جود وجود ایلسون الله زیاد* بعض
اهل تحقیق *خلقی مبدأ ظهور جهان* بعثتی باعث هدایت عام*
دیمش حق بودر كه ذات محمدی باعث هدایت ودلیل صراط
مستقیم اولدیغی حسبیله اهل ایمانه وعد وعنایت الهی اولان نعم
جنات عالیاتك خصوصا مقصود اصلی تجلیات لقاء اللهك دخی
سببی اولمغله ضرتها كلمه‌سیله مراد اولان امر آخرت دخی جود
پیغمبریدن اولمش اولور (ومن علومك واو عاطفه در من جودك
اوزرینه معطوف اولدیغی كبی (علم اللوح والقلم دخی مصرع اولده
الدنیا وضرتها اوزرینه معطوفدر دیمشلر (علوم علمك جمعیدر
علم مصدردر مصدر جمع صیغه‌سیله كلمه‌كله بو مقامده انواع مراد
اولندیغندن ماعدا (علمك مالم تكن تعلم) آیت كریمه سنده عام الشمول
اولان ماء موصولك تحتنده علم محمدی تعلق ایتدیكی جمیع مجهولاتك
تعلیم اولندیغنه تأویل واشارت ما انجه علم ذات وصفات الهیه
ومعارف اسرار قدسیه وسائر جمیع علوم اولین وآخرینی ذات

محمدی حاوی اولمغله لوح وقلمده اولان علوم معلومات دخی انك
مشمولاتندن اولدیغنه بناء (ناظم من تبعیضیه ایله علم لوح وقلمك
علم محمدیدن بعض اولدیغنی افاده قصد ایتمشدر (شارح حنفی
بو وجهله تفصیل ایدركه ولا یبعد انه سبحانه وتعالی قد اطلع
حبیبه علی جمیع ما هو مسطور فی اللوح وقد جری به القلم ولا شك
انه صلی الله علیه وسلم قد تجلی بالمعارف الالهیة من الصفات
الربانیه والاحوال القدسیة مما لا یحیط به لوح ولا یجری به قلم ولم یعلمه
ملك ولم یخطر بقلب احد فیكون علم اللوح والقلم بعضا من علومه
صلی الله علیه وسلم فانه اذا انضم ما فی اللوح وما فی القلم الی غیره
كان ما فی اللوح وما فی القلم بعضا من المجموع (لكن شارح شیخ زاده
علیه الرحمه فاضلانه وشیخانه علم حقیقتدن افاضه ایله بوكونه
تعبیر بیورمش كه لعل الله تعالی اطلعه صلی الله علیه وسلم علی جمیع
ما فی اللوح وزاده ایضا لان اللوح والقلم متناهیان فما فیهما متناه
ویجوز احاطة المتناهی بالمتناهی هذا التقریر علی قدر فهمك اما
من اكتحلت عین بصیرته بالنور الالهی فیشاهد بالذوق ان علوم
اللوح والقلم جزء من علومه كما هی جزء من علم الله سبحانه لانه
علیه الصلاة والسلام عند الانسلاخ عن البشریة كما لا یسمع
ولا یبصر ولا یبطش ولا ینطق الا به جلت قدرته وعمت نعمته
كذلك لا یعلم الا بعلمه الذی لا یحیطون بشیء منه الا بما شاء كما اشار
الیه بقوله (وعلمك ما لم تكن تعلم (شارح كردی خلاصهٔ
معناده دیمش كه (والمعنی یا رسول الله لا یضیق جاهك الجلیل
بشفاعة العبد الذلیل لان من وجودك وفیضان جودك وجود
الدارین ومن علومك علم القلمین (محصول معنای عبارت بیت)
یارسول الله بكا لطف شفاعتكله علو قدر ومنزلتكه اصلا مضایقه
كلمز زیرا سنك وسعت آباد عشق ومحبت الهی اولان قدر ومنزلتك
اول رتبه دركه بالجمله ممكنات سنك ایچون خلق اولنمغله سبب
وجود اولدیغك حسبیله دنیا وآخرت آثار جود وكرمك وعلم ذات
وصفات وعلوم اولین وآخرینی حاوی اولان علومكدن علم لوح وقلم
بعضدر بو رتبه ده جود وكرمكه نسبتله وعلم عالم شمولكله حالم

معلومك اولديغنه نظرله بكا لطف شفاعتله قدر ومنز لتكده
مضايقه احتمال محالدر ديمك مألنده اولور

* * تخميس * *

*ايدوب وجودك ايله خلق عالمى احيا *
*جهانه ذاتكى چون رحمت ايلدى مولى *
* جميع امتى اعفا بعيد او اودمى سكا *
* فان من جودك الدنيا وضرتها *
* ومن علومك علم اللوح والقلم *

يا نفس لا مستفعلن تقنطى فاعلن من ذلة مستفعلن عظمت فعلن
ان الكبا مستفعلن ئر فى ال فعلن غفران كال مستفعلن لمم فعلن
* يا نفس لاتقنطى من ذلة عظمت * ان الكبائر فى الغفران كاللمم *

(يانفس يا حرف ندادر نفس منادای معرفه در ومضاف ياخود شبه مضافاو لمغله ضم اوزره مبنيدر (قال مولانا جامى وبنى المنادى على الضم او الالف او الواو ان كان المنادى معرفة مفردا اى لايكون مضافا ولا شبه مضاف نحو يا طالعا جبلا وهو كل اسم لايتم معناه الا بانضمام امر آخر اليه مثل يا زيد ويا رجل مثالان لما هو مبنى على الضمة اولهما معرفة قبل النداء وثانيهما معرفة بعد النداء ومثل يازيدان مثال المبنى على الالف ومثل يا زيدون مثال المبنى على الواو وبو قاعده اوزره يانفس كلمه سنده ايكى احتمال واردر اكر مرفوع اوقنورسه مفرد معرفه اولمغله ضم اوزره مبنى اولور واكر يانفس كسر سين ايله قرأت اولنورسه يانفسى تقديرنده اولمغله منادای مضاف اولوب اكتفاء بالكسره يا حذف اولنمشدر دعالرده اولان يارب دخى بومقوله دندر وينصب المنادى ما سوى المفرد المعرفة قاعده سنه داخل اولور يعنى نفس منصوب اولور لكن اكتفاء بالكسر يا حذف اولنمغله نفس مكسور اولمشدر لاتقنطى لانهى ايچوندر انكيچون آخرندن نون ساقط اولمشدر اصلى تقنطين در نهى حاضر مفرد مؤنثدر ايكنجى بابدن قنط يقنط قنوطا كلور فاعلى تحتنده انت ضميرى نفسه خطابدر (قنوط يأس معناسنه در اى نفس اميدك كسمه مأيوس اولمه ديمكدر لاتقنطى جمله سى

اعرابدن محلى يوق جواب ندادر (من ذلة شارح شيخ زاده من لابتداء الغاية او للسببية ديمش من ذلة كلمه سنده جار مجرور لاتقنطى كلمه سنه متعلقدر ذله جرم وكناه معناسنه در كناه كبيره يه وصغيره يه شامل اولمغله عظمت فعلى ايله تخصيص اولنمشدر كه عظمت مفرد مؤنثدر تحتنده فاعل ضميرى ذله كلمه سنه راجعدر جمله سى ذلة لفظنك صفتيدر عظمت كبرت معناسنه در يعنى كبيره اولان كناه ديمكدر (ان الكبائر ان حروف مشبهه دندر (الكبائر اسميدر (كاللمم خبريدر جمله سى لاتقنطونك علتيدر لان الكبائر ديمكدر كبائر كبيره نك جمعيدر كناه كبيره يى (شارح كردى بووجهله تفصيل ايتمشدر ان الذنوب ثلاثة اقسام كبائر وصغائر وذلات الكبيرة ماجاء عليه الوعيد وبولغ واكد تحريمه فى القرأن او فى الحديث الصحيح او اجتمعت الامة على حرمته (والذلة ماقصد به المعروف فافضى الى المحظور من غير قصد اليه ولا يكون الافضاء اليه غالبا او اكثريا والصغائر غيرهما وقيل الكبيرة سبعة الشرك والفرار من الزحف وعقوق الوالدين وقتل النفس ونهب مال المسلم والزنا وشرب الخمر وقيل اكل الربوا (قوله فى الغفران جار مجرور (كاللمم قولنده اولان جار مجرورك متعلق اولديغى مقدر كائن كلمه سنه متعلقدر (بو محلده جواز لفظى ياخود رجا لفظى محذوفدر تقديرى ان الكبائر فى رجاء الغفران ديمكدر ديمشلر (شارح كردى قوله وفى الغفران متعلق بالكاف او بما تعلق به الكاف فى الغفران ديمش (شراحدن حنفى وفى الغفران متعلق بالكاف لما فيه من رائحة الفعل وهو فى محل النصب على الحال والتقدير ان الكبائر تشابه اللمم فى الغفران ديدى (شارح مصنفك فن تعليليه لاصلة لتقنطى وصلته محذوفة اى من ربك وجعله صلة غلط قوله ان الكبائر تعليل للنهى عن القنوط من جهة الذنوب الكثيرة ديمشدر (غفران غفردندر ستردر بو مقامده مراد عفو الهى معناسنه اولمقدر (كاللمم جار مجرور سابق الذكر مقدر كائن كلمه سنه متعلقدر ان لفظنك خبرى اولديغى وجملهٔ تعليليه ايدوكنك ذكرى بالاده سبقت ايلدى

(نته كيم شارح كردى كاللمم خبران والجملة علة للنهى عن القنوط
وانما نهى عنه لقوله تعالى (ياعبادى الذين اسرفوا على انفسهم
لاتقنطوا من رحمة الله ان الله يغفر الذنوب جميعا انه هو الغفور الرحيم)
(لمم كناه صغائر معناسنه در (شارح حنفى واللمم مادون الفاحشة
من صغائر الذنوب ومنه قوله الشاعر (بيت) ان تغفر الله تغفر جما
(واى عبدلك ما الما) ديمشدر بو مقامده سؤال ايتمشلر كه كناه كبائر
كناه صغائر كبى اولديغى ظاهردر ناظمك كاللمم تعبيرى نيجه صحيح
اولور (شارح شيخ زاده بو وجهله تقرير وجواب ويرمش كما قال
قوله ان الكبائر فى الغفران كاللمم ان اراد انهما فى جواز الغفران
ورجائه مثل اللمم فسلم لكن الكبائر فى الغفران ابعد من غيرها على
مقتضى النصوص الواردة فان الصغائر يكفر ويغفر بالحسنات
دون الكبائر ولعل المعنى ان الكبائر فى جنب عظمة الغفران كاللمم
(شارح فخر الدين خلاصهٔ معناده اى يانفس لاتقنطى من رحمة الله
فان القنوط منها كفر وان عظمت الذلات فان الذلة العظيمة
عند عفو الله تعالى كالصغيرة فانه لاتفاوت للغفار بين غفران
وغفران وعصيان وعصيان ديمش (شارح حنفى بو وجهله تقرير ايدر
والمعنى يخاطب النفس اللوامة فى مقام الحسرة والندامة على
مافرطت فى جنب الله بارتكابها المعاصى حتى اشرفت على مقام
اليأس من رحمة رب العالمين نظرا الى عظم الخطيئات لاتقنطى
من رحمة البر الرحيم ولاتيأسى من روح رحمة ارحم الراحمين (فانه
لاييئس من روح الله الا القوم الكافرون) وعظايم الاثام وكبائر الذنوب
بالنسبة الى الرحمة وسعة المغفرة فى العفو مساوية لصغائر الذنوب
كما لايعسر على قدرته وكرمه غفران الصغائر لايعسر عليه التجاوز
عن الكبائر (محصول معناى عبارت بيت) اى نفس كناه كبائر
سببيله سن مأيوس اولمه يعنى اى نفس روسياه جرايم بسيار وكبائر
بيشمارك سببيله عفو ومغفرت حقدن مأيوس اولمه (بيت) بحر
سفيده كلدى كم اولدى يم سياه عفو خدايه نسبت ايله بويله دركاه)
مأنجه دریای بیکران رحمت مغفرت الهى يانده كناه كبائر عفو
اولنقده صغائر كبيدر يعنى كناه صغائرى ادنى بهانه ايله رب

غفور نيجه عفو ومغفرت ايدرسه كبائرى دخى اويله عفو ايدر
(بيت) ايت كرم حقدن اميد سترله) (اولماز اودر كاعده خرد و بزرك
منظور نيجه عظمت سيئاته بتوب رحمت حقدن مأيوس اولمه كوجك
بيوك عفو خدايه نظرله بردر ديمك مراد اوله (وفى البيت من البديع
مراعاة النظير والمقابلة بين الصراط والغفران وبين الكبائر
واللمم وبينهما وبين له

* ⁂ تخميس ⁂ *

* خلوص قلبله ايمان اودر بيوك نعمت *

* چالش تشبثه ذيل رسوله قيل همت *

* او فخر عالم ايكن يار و ياور امت *

* يانفس لاتقنطى من ذلة عظمت *

* ان الكبائر فى العصيان كاللمم *

لعل رح مفاعلن مه‌رب فعلن بى حين يق مستفعلن سمها فعلن
تأتى على مستفعلن حسب ال فعلن عصيان فى ال مستفعلن قسم فعلن
(لعل رحمة ربى حين يقسمها) (تأتى على حسب العصيان فى القسم)
(لعل حروف مشبهه بالفعلدندر ترجى ايچوندر كه بن اومارم
رجا ايدرم ديمكدر (ناظم عليه الرحمه لعل كلمه‌سيله تعبيرى مذهب
اعتزالى رد ايچوندر كه جناب حقك عفو ومغفرتى فضلا وكرما
اولوب وجوبا اولمديغنه اشارت مراد ايتمشدر (كما قال شيخ زاده
وانما جاء به لان الاصلح لايجب على الله تعالى وهو فاعل مختار
ولايتجاوز فعله الفضل والعدل (لعل ممكن الحصول اولان شيئى
طمع ورجادر تمنى عامدر يعنى ممكن الحصولده استعمال اولنور
(رحمة لعل نك اسميدر (رب كلمه‌سنه مضافدر اضافت بمعنى اللامدر
كذلك رب كلمه‌سى دخى ياء متكلمه مضافدر (بعض شراح
فى اضافة الرب الى ياء المتكلم ابتهاج وافتقار وتقوية لامر الرجاء
ديمشدر رحمتدن مراد كرم واحساندر كه عفو سيئات دخى نوع
احساندر لغتده رحمت رقت قلبه ديرلر رقت قلب مجسمات اوصافندندر
بارى تعالى حقنده بو وصف تصور اولنماز (ايمدى رقت قلبك نتيجه‌سى
احسان وكرم اولمغله رحمت حقدن مراد غايت رحمت مرحمت اولان

احساندر اهل كلام جناب حقك صفات فعليه لرى ايله مرادلرى غايا تدر
ديدكلرى بو معنايه در (نته كيم شارح فخر الدين بو وجهله بيان
ايتمش والرحمة والرأفة والمرحمة واسماء الله تعالى باعتبار الغايات التى
هى افعال دون المبادى التى هى انفعالات مثلا اذا انعطف ومال خاطر
شخص الى شخص آخر واحسنه فبدأ الاحسان الانعطاف والميل ونهاية
الانعطاف الاحسان ديمش (ربى رب مصدردر مرب معناسنه در
ياخود صفت مشبهه در بو مناسبتله صفت مشبهه نك بيانه مبادرت
اولندى (قال مولانا جامى الصفة المشبهة ما اشتق من فعل لازم احتراز
عن اسم الفاعل واسم المفعول المتعديين لمن قام به اى صفة اشتق
لمن قام ذلك الصفة به على معنى الثبوت لا بمعنى الحدوث احتراز
عن نحو قائم وذاهب مما اشتق من فعل لازم لمن قام به الحدوث فانه
اسم فاعل لا صفة مشبهة ديمشدر ملا فنارى اسم الفاعل ما اشتق
لمن قام به الفعل حدوثا والصفة المشبهة لمن قام به ثبوتا ديمش
و بعضيلر الصفة المشبهة تدل على الثبوت و صيغة اسم الفاعل
تدل على الحدوث ديدى (معلوم اوله كه اسم ايكى قسمدر برى اسم
شجر كبى وحجر كبى برى اسم معنادر ضارب كبى احمر كبى يعنى ذات مع
المعنى ديمكدر اكر او معنى ذاتله بمعنى الحدوث قائم اولورسه اسم فاعل
اولور واكر بمعنى الثبوت قائم اولورسه صفت مشبهه در حسن كبى
واحمر كبى نتيجه صفت مشبهه ذات مع الصفة در بمعنى الثبوت مثلا
حسن ديمك صفت حسن صاحبى ديمكدر احمر ديمك حمرت صاحبى
ديمكدر كذا وكذا ذو وصاحب معناسنى متضمندر اسم فاعل فعل
متعديدن مشتقدر كذلك اسم مفعول دخى فعل متعديدن مشتقدر اما
صفت مشبهه دائما فعل لازمدن مشتقدر (ملا فنارى اساس اتصرفنده
الصفة المشبهة سماعية مخصوصة باللازم من الثلاثى ديمشدر واقعا
صيغه لرى سماعى در و نهايت چوقدر (ابن حاجب رحمه الله شافيه ده
ثلاثى مجردك عين الفعلنك حركه سى اعتباريله تقسيم و بيان
ايتمشدر يعنى ثلاثى مجردك ماضيسنك عين الفعلى مكسور اولورسه
صفت مشبهه يجيء كذا واكر مضموم اولورسه يجيء كذا واكر مفتوح
اولورسه يجيء كذا ديو بر تمام تفصيل و تعداد و بيان ايتمشدر

(ايمدى بو مقامده رب كلمه سى صفت مشبهه اولورسه ربوبيت ايله
متصف اولان ذات ديمكدر يعنى فعل ربوبيت كندويه ثابت
اولوب تربيه صاحبى اولان ذات ديمك اولور (شارح كردى
والرب مصدر بمعنى المرب او صفة المشبهة ورب العالمين مالكهم
ومربيهم والربانى العالم بالله وصفته ولا يطلق المعرف باللام منه
على غير الله تعالى والجمع الارباب والربوب ديمش (حين ظرف زمان
مبهمدر ظروف زمان كرك مبهم اولسون حين ودهر وزمان كبى
وكرك محدود اولسون سنه وشهر ويوم كبى بحسب العوامل
معربدر كذلك ظروف مكان محدود دخى مسجد كبى بحسب
العوامل اعراب اولنور بو محلده حين لفظا منصوب مؤخر تأتى
فعلنك ظرفيدر (يقسمها افعال بابندن فعل مضارعدر تحتنده
فاعل ضميرى رب كلمه سنه راجعدر يقسم جمله سى حين لفظنك
مضاف اليهيدر تأتى فعل مضارع مؤنثدر تحتنده فاعل ضميرى
رحمة كلمه سنه راجعدر تأتى جمله سى لعل لفظنك خبريدر لعل
مع خبره جمله سى استينافيه در بيت اولده لا تقنطى فعلنك علتيدر
(نته كيم بيت اولده اولان ان الكبائر جمله سى دخى كذلك استينافيه در
وعدم قنوطك علتى ايدى علت ايله مراد بو مقامده سببدر
زيرا شيئك وجودينك علتى متعدد اولماز اما اسبابى متعدد اولمق
جائزدر (نته كيم ضيانك سببى شمس اولور وكاهى شمع ونار اولمق
ممكندر (على حسب جار مجرور تأتى فعلنه متعلقدر حسب سينك
حركه سى ايله فخر وشرف ومقدار وقدر ووفق معنالرنده استعمال
اولنور بو محلده وفق معناسنه در ديمشلر حتى قضانك امضاء حتنده
يازدقلرى حسبما حرر فيه وفق معناسنه اولمق مناسب كورينور
(شارح حنفى بو وجهله تفصيل ايدركه حسب بالفتح والسكون
المقدار ومنه قولهم احسنت الى فلان حسب الطاقة واصله
من حسب المال عده وحسب الرجل مآثر آبائه لانه يحسب به من
المناقب (وقوله صلى الله عليه وسلم (الحسب المال والكرم التقوى)
معناه ان الغنى يعظم كما يعظم الحسب وان المتقى هو الكريم لا من
يجود بماله ويبذره ويخطر بنفسه ليعد جوادا (قوله العصيان

معصيتدر كه طاعتك ضديدر وهى ارتكاب ما لااذن للشرع فيه ايله تعريف ايتمشلر صغائر وكبائره شاملدر (فى القسم جار مجرور تأنى كلمه سنه متعلقدر قسم قافك كسرى وسينك فتحه سيله قسمتك جمعيدر قسمت نصيب معناسنه در حق تركيده قسمتم بوايمش ديرلر (شارح كردى والقسم بكسر القاف وفتح السين جمع القسمة بمعنى القسم والنصيب الحاصل من الشئ بالقسمة فالمراد ههنا هو الحاصل بالمصدر وهو ما قسمه الله تعالى لخلقه ولذا جمعه او المراد معناه المصدرى والجمع باعتبار المعنى المختلفة واللام فيه عوض عن المضاف اليه اى فى قسمة الله تعالى الرحمة بين الخلايق يوم القيمة فان ذنبى كبير فارجو نصيبه من الرحمة بقدره وطبقه ووفقه ليطهرنى منه والمعنى يانفس لاتقنطى من رحمة الله وغفرانه لاجل ذنب عظيم لان القنوط من الرحمة واليأس من الرأفة كفر فان الكبائر والصغائر فى غفران الله تعالى سواء وانى لارجو اتيان الرحمة على قدر المعصية فى وقت القسمة يوم القيمة ديمش (بعض شراح وحاصل المعنى ارجو رحمة ربى حين يقسمها ويظهرها يوم القيمة بان تأتى على مقدار المعصية الكثيرة والقليلة فى القسمة ديمش (محصول معناى عبارت بيت) اومارمكه ربم رحمتنى تقسيم ايلديكى وقتده رحمت حق هركسك قسمت ونصيبنده عصيانى مقدارى كله ياخود ربم رحمتنى تقسيم ايلدكده اومارمكه رحمت حق تقسيملرده هركسك عصيانى مقدارنجه ووفقنجه كله يعنى كناه نقدر كبيره ايسه رحمت حق دخى اكا وافى واول وفق اوزره كلك مأمول ايدرم ومأمول اودر ذات ومعصيتك عظم وكبرى سببله اى نفس رحمت حقدن مأيوس اولمه ديمك مألنده اوله

* * تخميس * *

سيول ايدر شجر وخارى جماله اجرا

كنا هه نسبتله بوبله در اوفضل خدا

عظيم ايسه نقدر سيئات وجرم وخطا

* لعل رحمة ربى حين يقسمها *

* تأتى على حسب العصيان فى القسم *

يارب واج مستفعلن على رجا فاعلن ئى غير من مستفعلن عكس فعلن

لديك واج مفاعلن على حسا فاعلن بى غير من مستفعلن خرم فعلن

*يارب واجعل رجائى غير منعكس *لديك واجعل حسابى غير منخرم*

شارح كردى بو بيتك ماقبلنه ربطى ومناسبتنى درة المضيئه سنده بو وجهله تحرير وتفصيل ايتمش (كما قال فلما توسل الناظم بالنبى عليه الصلاة والسلام واوصى نفسه وتسليها بعدم القنوط من الرحمة وامنها برجاء المغفرة لكون الغفران متعلقا بالكبائر والصغائر مع اتيان الرحمة على قدر المعصية نادى ربه سبحانه وتعالى وسأله عدم عكس هذا الرجاء عنده فقال يارب واجعل الخ قوله يارب يا حرف ندادر تفصيلى بيت سابقده مرور ايتمشدر رب منادای مضافدر مضاف اليه اولان ياء متكلم اكتفاء بالكسره حذف اولنمغله رب كسرله منادا دراشبو ندا ايله مخاطب اولان رب تعالى هر حالده حاضر واقرب من حبل الوريد ايكن بعيده خطابه موضوع اولان حرف ندا ايله خطاب اولنديغنك لطائفى بيانده (شارح شيخ زاده قد ينادى القريب بماينادى به البعيد لحرص المنادى على اقبال المدعو عليه لما يدعوله وجعله نفسه فى عداد من لايستأهل القرب لحقارة المنادى او لعظمة المنادى ديمش (بعضيلر استبعادا بنفسه عن درجة القرب منه سبحانه وتعالى لاقراره بالمعصية (وبعضيلر هضما للنفس وابعادا عن ساحة عز الحضور ديمش (جمله ندائيه استينافيه در واجعل واو عاطفه در بعض نسخه ده فاء عاطفه ايله در اجعل فعل امردر فاعل ضميرى انت در جمله سى محذوف ارحمنى اوزرينه معطوفدر (شارح شيخ زاده وجملة واجعل معطوف على محذوف اى حقق رجائى او نحوه ومثل هذا للمبالغة فى اظهار الطلب ديمشدر (درة المضيئه والظاهر ان الواو زائدة لتأكيد الطلب والرجاء والجملة جواب النداء اى يارب اجعل كذا وكذا رجائى تقديرا منصوب واجعل فعلنك مفعول اولىدر ياء متكلمه مضافدر غير لفظا منصوب واجعلك مفعول ثانيسى در (غير لفظى منعكس كلمه سنه مضافدر منعكس اسم فاعلدر انعكاسدن مشتقدر شيئك عكسى خلافيدر (شارح حنفى والعكس فى اللغة

الضد فعكس الرجاء خيبة وعكس السعادة الشقاء وقد يطلق
على القلب ويراد به جعل الفوق تحتا والتحت فوقا ديمش (بو مقامده
رجا كلمه سي مصدر اولورسه اميد وامل ونياز معناسنه اولور بو معنايه
اولان رجانك عكسي خيبت ويأس وحرماندر واكر رجا لفظي اسم
مفعول معناسنه اولورسه مرجو معناسنه در بو مقامده مرجو اولان
مغفرت ونجات وسعادت اولمغله بونك عكسي جزاء معصيت وعذاب
وخذلاندر (نته كيم بعض شراح يارب لا تبدل المغفرة بالتعذيب
ديو معني ويرمشدر لديك عندك ديمكدر لدى بقصر الالف ظروف
مبنيه دندر عند معناسنه در لكن عند عامدر مثلا المال عند زيد
كلامي مال زيدك دولابنده وخزينه سنده موجود اولسه ده
اولماسه ده صادق اولور اما المال لدى زيد كلامي مال اوزرنده
ياخود ديار آخرده اولسه صادق اولماز بهرحال يانده موجود
اولمغه توقف ايدر (كما قال جامي لدى بالالف المقصورة من الظروف
المبنية بمعنى عند وحكمها ان يجر بها نحو المال لدى ديمشدر بو محلده
لدى سكون اوزره مبني محلا منصوب واجعل كلمه سنك ظرفيدر
ياخود رجائي كلمه سنك ظرفيدر ديمشلر كاف خطابه مضافدر
خطاب حق سبحانه وتعالى جلت عظمته حضرتلرينه تضرع
وابتهالدر واجعل حسابي واو عاطفه در اجعل كذلك امردر
نياز وتضرعدر فعل وفاعلدر جمله سي مصرع اولده اولان
واجعل اوزرينه معطوفدر حسابي ياء متكلمه مضافدر تقديرا
منصوب واجعل فعلنك مفعول اوليدر مصرع اولده اولان لدى
قرينه سيله بو محلده دخي لديك كلمه سي محذوفدر (حساب مصدردر
مضاف واليه ياء متكلم فاعليدر مفعولي محذوفدر رحمتك
وعفوك ياخود حسن كلمه سي تقديري ايله حسن ظني بك تقدير
اولنور (درة المضيئة والحساب مصدر حسب مضاف الى فاعله
ومفعوله محذوف اي ظني رحمتك وعفوك يتعدى الى واحد لتضمينه
معنى الرجاء والمفعول الثاني محذوف اي ظني رحمتك كائنة ديو
تفصيل ايتمشدر (قوله غير واجعل كلمه سنك مفعول ثانيسيدر (منخرم
لفظنه مضافدر منخرم انقطاع معناسنه اولان انخرامدن مشتقدر

غير

غير منخرم ديمك غير منقطع ديمكدر (شارح شيخزاده والحساب
يطلق على ثلثة معان العد والترقب والظن وتقديره واجعل
عدى نعمك المتصلة المتوالية غير منقطع او ترقبي مزيد انعامك
او حسن ظني بك وقد قلت (انا عند ظن عبدي بي) غير منخرم اي
غير منقطع ديمشدر (كما قال الحنفي والحساب بمعنى العدل وجاء
بمعنى المحاسبة وهي عد افراد ما للرجل وما عليه ومنه جاء في الدعا
وحاسبني اللهم اجعل حسابي يسيرا او بمعنى الترقب اي الاحتساب
ومنه قوله تعالى (ويرزقه من حيث لا يحتسب) مأمولي او لم يوب
مترقب او لديغي يردن ديمكدر وبمعنى الظن كقول الشاعر (شعر)
ظننت بك الحسنى فافسدك العدى) (واوتيتني ما لم يكن في حسابنا
(بعض شراح وحاصل المعنى يارب ارحمني واجعل رجائي لرحمتك
غير منعكس عندك واجعل حسابي وحسن ظني بعفوك عن ذنوبي
غير منقطع لقولك في الحديث القدسي (انا عند ظن عبدي بي) ديمش
(وحنفي عقب الابيات السابقة بالنداء والاستغاثة بان لا يرده خائبا
غير مقضي المرام وان لا يعكس رجاءه في اقتحام المضايق وازدحام
الاقدام في يوم القيام يارب وسيدي استجب دعائي ولا تجعل
رجائي عفوك معكوسا ولا تمنائي رحمتك منكوسا واجعل ظني
الحسن في جناب رحمتك وعفوك غير منقطع ديمشدر (شارح
فخر الدين بو وجهله تقرير ايدر اي اني ارجوك يارب ان تغفر لي
ذنوبي فلا تبدل المغفرة بالتعذيب واجعل حساب ثوابي غير
منقطع (محصول معناي عبارت بيت) يارب بنم سنده اولان اميد
ورجامي منعكس ايتمه يعني نكس اميد ورجا اولان خيبت وخسرانله
بني خائب وخاسر ايتمه وسنده كي حسن ظنمي منقطع قلمه يعني
انا عند ظن عبدي بي) بيور ديغك اوزره سنده اولان حسن ظنمي
منقطع ايتمه حسن ظنم اوزره بني مظهر رحمت وكرم
ومغفرت ايله ديمك اولور

* * تخميس * *

* كيدر فقرك الهي جميع ملتمسن *

* كه حب ذاتكده قصر ايله قلب پرهوسن *

* مقرمظهر توحيدك ايله صون نفسن *
* يارب واجعل رجائى غير منعكس *
* لديك واجعل حسابى غير منخرم *

والطف بعب مستفعلن دك فى الدفعلن دارين ان مستفعلن ن له فعلن صبرامتى مستفعلن تدعه ال فاعلن اهوال ين مستفعلن هزم فعلن *والطف بعبدك فى الدارين انله *صبرامتى تدعه الاهوال ينهزم* والطف واوعاطفه در الطف امرحاضردر فعل و فاعلدر جمله سى بيت اولده اولان واجعل اوزرينه معطو فدر نصر بابندندر يقال لطف اى رفق به ودنى اليه ايله بيان ايتمشلر (شارح فخر الدين اللطف فى العمل الرفق فيه اللطف من الله تعالى التوفيق والعصمة والطفه بكذا اى بربه والاسم اللطف (شارح حنفى وللطف فعل الاصلح واللطافة ضدا لكثافة (شارح درة المضيئه وللطف من لطف من باب نصر اى رفق به ودنى اليه واوصل مراده اليه برفق وانف فاللطف من الله تعالى التوفيق والهداية والاحسان والعفو واللطيف من اسماء الله تعالى ومعناه البر المحسن الى خلقه بايصال المنافع لهم برفق واطف ومن خواصه من اشتغل به ساعة يدفع الغم العاجل و البلاء السارى ويورث السرور والتيسير فى الامور ديمشلردر (بعض شارح للهك لطفى عبدنه الله تعالى دن توفيق و عصمتدر ديدى قوله بعبدك جارمجرور لطفه متعلقدر (شارح كردى العبد هو الانسان حرا اورقيقا والمملوك ايضا وهو صفة مشبهة من العبادة وهومن اشرف اسماء المؤمن ديمشدر (ناظم بيت مقدمده يارب ورجائى كلمه لرنده كندونى ياء متكلم ايله تعبير ايدوب بو محلده دخى عبدك ديموب نى لفظى ايله تعبير ايتمك كرك ايدى ناظمك وضع الظاهر موضع الضمير ايلديكنك وجهنى واطفنى (شارح مصنفك بو وجهله بيان ايتمش كما قال وفى ايثار الظاهر وهو عبدك على الضمير وهو بى مع اقتضاء المقام تنبيه على تخشعه اشعارا بالاستعطاف لدلالة لفظ عبدك على الذلة والمسكنة واستحقاق الرحمة وترقب الشفقة (كقوله الهى عبدك العاصى اتاكا) بخلاف

الضمير فانه بمعزل عن ذلك بوتعبيرك نظيرى لسان تركيده واردر كه كبار دولتدن شى طلب ايدن ظرفا قولكه شونى احسان ايله ديرلر (فى الدارين جارمجرور الطف فعلنه متعلقدر دارينده مراد دنيا واخرتدر انسان هرحالده لطف حقه محتاج اولديغى بيان ايچون طلب لطف حق آخرته حصر ايتميوب دنياده دخى لزوم لطف حقه اشارتدر (فاضل مصنفك بو قامده ناظمه مؤاخذه صورتنده سؤال وجواب ايدر كما قال فان قيل فقد زاده الناظم فى طلب السؤال عن جانب الحق تعالى وتقدس على المسؤل من النبى عليه السلام ونفى ذلك فيما سبق بقوله (ولم اردزهرة الدنيا الخ) ففيه لزوم الزيادة على جهة القربة بل اثبات لما نفاه وسيلة الزلفة فكيف وجهه (قلنا اراد بطلب الملاطفة فى الدنيا مايتعلق بمصالح الدين ويرجع الى منافع الآخرة كتوفيق القيام بالطاعات والاشتغال بالخيرات والمبرات ليستفيد سعادة الدارين انتهى (قوله ان له ان حروف مشبهه دندر له جارمجرور كائن كلمه سنه متعلق اولوب مقدم خبردر (قوله صبر ان لفظنك مؤخر اسميدر جمله سى استبنا فيه در (رجا لفظنك علتيدر (الصبر هو حبس النفس عن الجزع عنداصابته المكروه ايله تعريف ايتمشلردر متى ظرف زماندر شرط معناسنى متضمندر اسماء جازمه دندر ينهزم قولنك ظرفيدر (كما قال مولانا جامى اين ومتى من كلم المجازات اى كلمات الشرط والجزاء يجزم المضارع بهما (قوله تدعه دعوتدن فعل مضارعدر اصلنده تدعوايدى علامة جزم ايچون واو ساقط اولمشدر (ها ضمير مبنى محلا منصوب مفعوليدر ضمير عبده راجعدر (بعضلر صبره راجعدر ديمش (قوله الاهوال تدعه كلمه سنك فاعليدر جمله سى فعل شرطدر (اهوال هولك جمعيدر هول خوف معناسنه در لكن بو محلده امور هالكه مخوفه مراددر مصائب وبليات كبى تدعه ديمك مصائب ومهالك عبدك اوزرينه هجوم ايدوب طلب وتوجه ايلديكى زمانده ديمكدر (شارح مصنفك تدعه اى تطلبه لتصيبه ديمشدر (ينهزم فعل مضارعدر آخرى مكسور اولديغى ضرورت شعر ايچوندر يو خسه فعل

فعل مضارعك آخری مضموم اولور ينهزم فعلنده اولان فاعل
ضميری صبره راجعدر ينهزم جملهسی جزاء شرطدر فعل شرط
جملهسی جملهٔ شرطيه محلا مرفوع صبر كلمهسنك صفتيدر
(شارح مصنفك عليه الرحمه ناظم تدعه كلمهسيله تعبير ايلديكينه
فتی اعلی وجه ذكر ايتمش (كما يقال يريدان له صبرا متی اخذته
الاهوال والامور الهائلة المفزعة يفر صبره وينعدم بالكلية
وفی الكلام رمز خفی الی تناهی صبره فی الضعف حيث ينهزم عند
مجرد طلب الاهوال قبل الوصول فما ظنك به الوصول ديمش
(شارح درة المضيئه صبر كلمهسنده ودخی اهوال كلمهسنده استعاره
بالكنايه وار در ديمش بيانی بو وجهلهدر كه (نته كيم استعاره
بالكنايهده مشبه مذكور اولور مشبه به ذكر اولنماز بو محلده دخی
ذكر اولنان صبر مشبهدر كويا ناظم صبری بر انسان ضعيف محاربه
كندو نفسنده تشبيه ايلدی انسان محارب ضعيفك لازمی وملايمی
اولان انهزامی صبره نسبت ايدوب قرينهٔ استعاره قلمشدر (كما قال
شبه الناظم الصبر بشخص ضعيف لايقدر علی الحرب استعارة
بالكناية وذكر الانهزام تخييل لها ديمشدر كذلك اهوال كلمهسنده دخی
استعاره بالكنايه بو وجهله ممكندر كه اول صبرك اوزرينه توجه
ايدن اهوالی ناظم بر قوی محارب شخص مقابله كندو نفسنده
تشبيه ايلدی مشبه اولان اهوالی ذكر ايدوب مشبه به اولان
شخص محاربی مراد ايلدی واول مشبه بهك ملايمی كه تدعه
كلمهسيدر مشبه اولان اهواله اثبات ايتمكله خطيب مذهبی اوزره
تشبيه مضمر فی النفس اولان استعارهٔ مكنيه اهوال كلمهسنده دخی
متحقق اولور (كما قال وشبه الاهوال بشخص قوی علی المحاربة
استعارة بالكناية وذكر الدعوة تخييل لها (والمعنی يارب الطف
بعبدك الضعيف فی الدنيا والاخرة لان له صبرا ضعيفا قليلا متی
تدعه الاهوال ويتوجه اليه الشدائد ينهزم ويتركه وحيدا فريدا
فيهلك وبلطف منك يدفع عن نفسه الهلاك (شارح حنفی
خلاصهٔ معناده ديمشدر كه والمعنی يارب والطف بی فی الدنيا
والآخرة فانی انا عبدك الذی لايقاوم صبره الاهوال ولايثبت

قدمه عند توجه الاهوال فانك عالم لضعف صبره عند قوة
الشدائد وبانهزامه اذا دعته الاهوال (وبعض شراح وحاصل
المعنی يارب الطف لعبدك بتوفيق الطاعة فی الدنيا ونيل الشفاعة
فی العقبی لان له صبرا ضعيفا متی تطلبه الامور المخوفة ينهزم صبره
ولايثبت فيهلك واذا الطفت به يثبت كالجبال ولاينهزم من الاهوال
ديمشدر (محصول معنای عبارت بيت) ودخی عبدكه دنيا وآخرتده
لطف ايله زيرا اول عبدك بر صبری واردر كه اهوال ومصائب
آكه نه زمان توجه ايلسه منهزم وكليا مضمحل اولور كيدر يعنی يارب
بو عبد ضعيفه مرحمت ولطفكله معامله بيور زيرا كمال ضعف
وعجزندن اهوال وبليات دنيويه واخرويهدن بريته صبر وطاقتی
يوقدر توجه اهوال ومصائبده صبر وطاقتی كيدر بر وجهله مجال
وتحملی يوقدر مرحمت ولطفكله معامله ايله خلاصه مقتضای جرم
ومعصيتی ايله مؤاخذه ايلمه صبر وطاقتی يوقدر يا ربی ديمك مآلنده اوله

* * مخمس * *

* مكدرات دو عالم اودمكه ايده غلو *
* ضعيف مكئ ناچاره قيل مدد همه سو *
* مجال وصبری كبی يوق تحملی سرمو *
* والطف لعبدك فی الدارين ان له *
* صبرا متی تدعه الاهوال ينهزم *

وأذن لسحب مستفعلن بصلا فعلن ةمنك دا مستفعلن ئمة فعلن
علی النبی مفاعلن ی بمن فعلن هل ومن مستفعلن سجم فعلن
(وأذن لسحب صلاة منك دائمة) (علی النبی بمنهل ومنسجم)
ناظم عليه الرحمه قصيدهٔ مباركهيی يدی باب اوزرينه ترتيب
ايتمكله اشبو باب سابعده اول سلطان كائنات عليه افضل الصلات
افنديمزه واصحاب كرام رضوان الله عليهم اجمعين حضراتنه صلاة
وسلام ايله قصيدهٔ غرايی حسن خاتمه موفق اولمشدر (قوله وأذن
واو عاطفهدر اذن امر حاضردر تأذن كلمهسندندر حرف مضارعت
حذف اولندی ساكن ايله ابتدا متعذر اولمغله اولنه همزهٔ وصل
كتوريلوب لام الفعلی اسكان اولندی اذن له فی شیء اجازه ايله

تفسير ايتمشلردر خطاب بارى تعالى يه دعادر (شارح حنفى الاذن
فى اللغـة الايذان وهو الاعلام ومنه قوله تعالى (واذان من الله
ورسوله الى النـاس يوم الحج الاكبر) وقديستعمل بمعنى الاجازة عند
طلب الاذن ومنه قولهم اذن له بالدخول ومنه قوله تعـالى (فأذن
لمن شئت منهم) بو مقـامده وأذن اجازه وأذن معنـاسندندر كه
اذن ويريارى ديمكدر وأذن جمله سى بيت سابقده اولان الطف
جمله سى اوزرينـه معطوفدر (لسحب جار مجرور اءذن فعلنـه
متعلقدر سحب سينك ضميله حالك سكونيله سحابك جميدر سحاب
تركيده بولود فارسيده ابر ديدكلريدر (شارح كردى فى ذكر الاذن
ايذان بان سحب الرحمة لايزال يتوجه الى النبى عليه السلام وينتظر
الاذن من الله فى النزول عليه ديمشدر (صلاة لغتده دعادر شرعده
اركان مخصوصهٔ معهوده يه ديرلر (شارح حنفى وقد يطلق الصلاة
فى الشرع على الدعاء الخاص وهوطلب مزيد الكرامة للانبياء عليهم
السلام غائبا عندالله وقيل انها من الله الرحمة ومن الملائكة الاستغفار
ومن البشر والجن الدعاء الخاص ديمش (فائده بومقامده تفصيـل
تحقيق بووجهـله دركه صلات لفظى اكرچه لغتده دعايه
موضوعدر لكن بارى تعـالى يه نسبت اولنورسـه صلاة الله كبى
الله تعالى دن دعا اولماز (پس رحمت معنـاسنه دير ديدكلرندن مراد
پيغمبر عليه السلام افنديمزه عطاياى ربانى وتجليات سبحانيدر زيرا
رحمت مرحمتدر كه رقت قلبه ديرلر حق تعالى قلبدن منزهدر مراد
رقت قلبك ومرحمتـك غايتى وثمره سى اولان عطاياى ربانيـدر
(ايمدى علما صلاتك معناسى اللهدن رحمت ديدكلرى بومعنـايه در
ملائكه لردن استغفـار يعنى صلاتى ملائكه لره نسبت ايدوب
وصلات الملائكه ديدكلرنده استغفـاردن مقصودينه دعادر زيرا
استغفار مغفرت طلبيدر اولدخى پيغمبر عليه السلام افنديمزه عطاياى
جليلهٔ خدايى قت قت زياد ايله ديودعادر مؤمنلردن دعادر ديدكلرينك
معنـاسى يعنى صلاتى مؤمنلره نسبت ايدوب وصلاة المؤمنـين
ديدكلرنده صلاتدن مراد مؤمنلرك پيغمبر افنديمزه تفصيل اولنديغى
اوزره دعالريدر (ايمدى صلات لفظى بارى تعـالى يه اضافت ايله

رحمت وملائكه لره ومؤمنينه اضافت ايله دعا معنـاسنه اولمش
اولور فاضل روم عبد الحليم افندى مرحومك كندو خط دستندن
نقل وتسطير اولنمشـدركه الصلاة من الله تعـالى الرحمـة
ومن غيره طلبها فى الثلاثة المشهورة ثنائية فى الحقيقة ديمشـدر
واكر صلاة لفظى برجانبه نسبت اولنميوب مطلق ذكر اولنورسه
(نته كيم مصنفك ديباجهٔ مؤلفاتلرنده بعـد الحمد له ذكر ايلدكلرى
والصلاة على نبينـا محمد كبى صلاة لفظنك معناى حقيقيسى دعا
معناسيدر معناى مجازيسى رحمت حقدر شافعيه معناى حقيقى ايله معناى
مجازى يى جمع جائزدر ديدكلرينه اعتبار اولنورسه صلاة لفظى ايله
رحمت حق ودعاء ملائكه ومؤمنين معنالرينى مجازا اراده جائز اولوب
معناى حقيقى ايله معناى مجازى يى ارادهٔ واحده ده مجازا جمع اولور
اما حنفيه عدم جوازنه ذاهب اولدقلرينـه بناء بومقوله صلاتده
يارحمت حق مراددر ياخود دعاء ملائكه ومؤمنين مراد اولور
(ايمدى بوصورتده دعا معناسى اراده اولنورسه صلاة لفظى معناى
حقيقى سنده استعمال اولنمش اولور زيرا صلاة لغتده دعايه موضوعدر
اكر رحمت حق معناسى مراد اولورسه معناى مجـازيده استعمال
اولنمش اولور لكن صلاة اصطلاحده رحمت حق معنـاسنه وضع
اولنمشدر دينورسه رحمت حقده استعمالى اصطلاحه نظرله دخى
معنـاى حقيقى سنده استعمال اولنمش اولور بومقوله تفصيل برمحلده
بولنمغله كتب متعـدده دن جمع وبعضا اخذ ايله عاجزانه تحرير
وبيانه مبادرت اولندى (قوله منك من ابتـدائيه در كاف خطاب
مبنى محلا مجرور كائن كلمه سنه متعلق اولوب صلاة لفظنك صفتيدر
اى صلاة ناشية منك ديمـك اولور (دائمة جر ايله صلاة كلمه سنك
صفتيدر ياخود نصبله حالدر (على النبى جار مجرور صلاة كلمه سنه
متعلقدر (نته كيم اللهم صل على محمد عبارتنده اولديغى كبى (قوله
بمنهل معلوم اوله كه بو مقامده شراح اهتمام وتفصيل ايتمشـلردر
(كما قال الشارح مصنفك (قوله بمنهل معناه بافاضة مطر منهل
شديد الانصباب اليه حال من سحب اى مصاحبة ملتبسة به كذلك
شارح شيخ زاده بمنهـل متعلق باءذن اى اءذن بافاضة مطر

منصب سائل بلا انقطاع من انهلت السماء صبت وانهل المطر سال وسجم الدمع وانسجم سال ديمش (وقال بعض الشراح والمراد بالصلاة زيادة التعظيم والاكرام وانهل السحاب بالمطر اى اشتد انصبابه والمنسجم بكسر الجيم اى السائلة واءذن امر حاضر لسحب متعلق به صلاة مضاف اليه منك صفة صلاة دائمة صفة اخرى على النبي متعلق بدائمة وصلاة بمنهل باءذن ومنسجم عطف على منهل وقد اتى الناظم بالصلاة على سيد المرسلين صلى الله عليه وسلم بابلغ الوجه واحسن الاكرام حيث جمع فى هذه البيت ذكر الصلاة ودوامها ونزولها ومبدأها ومبدأ النزول ومنتهاه وكثرتها فى ضمن الانصباب وعمومها فى ضمن السيلان ومحلها وتشبيهها بالامطار واثبات السحب لها فهذه عشرة اشياء يستفاد بعضها بالدلالة وبعضها بالاشارة وحاصل المعنى يارب وأذن لسحب صلاة نازلة منك دائمة على النبي صلى الله عليه وسلم بافاضة المطر شديد الانصباب والسيلان عليه (وقال فخر الدين من فى منك للابتداء وهو صفة الصلاة اى ناشية منك (وقوله دائمة صفة لقوله صلاة بمنهل فى محل النصب بانه حال من سحب اى ائذن لسحب صلاتك حال كونها متصفة بالانهلال والانسجام تشبيه الصلاة بالمطر استعارة بالكناية واثبات السحب قرينتها (شارح كردى بو وجهله بيان اختيار ايلمش (قوله بمنهل صفة سحب وهو اسم فاعل من انهل المطر انهلالا اى سال بشدة ومنسجم عطف عليه من سجم الماء والدمع يسجم سجوما اى سال من باب نصر وموصوفهما محذوف اى بمطر منهل ومنسجم والذى ظهر لى فى هذا البيت ان المنهل والمنسجم بفتح الجيم مصدران ميميان (قوله على النبى متعلق بهما على السبيل التنازع اى وأذن لسحب صلاتك بالانهال والانسجام على النبى عليه الصلاة والسلام والمعنى اللهم أذن لسحب صلاتك بالانهلال والانسجام على نبيك بالدوام انتهى (محصول معناى عبارت بيت) شديد الفيضان والانصباب وسائل وجارى اولان مطر ايله دائما سحاب صلاتى نبى اكرم صلى الله عليه وسلم افنديمزه افاضه يه اذن وير يارب ديمك

اوله بو تقريرمنهل كلمه سى صلاتك صفتى اولديغى تقدير اوزره معنادر فاما اگر منهل صلاة لفظندن حال اولورسه ديمك اولور كه صلاة دائمه نك سحابلرينه شديد الفيضان وسائل اولديغى حالده نبى محترمه افاضه يه اذن وير يارب معنا سنه در

* * تخميس * *

رياض روضه سنك اول بلندمنزلتن
كل صلاتيله يارب پر ايله هرجهتن
* ويروب تجلىٔ ذاتكله نورتسليتن *
* وأذن لسحب صلاة منك دائمة *
* على النبى بمنهل ومنسجم *

والال والصـ مستفعلن صحب ثم فاعلن م التابعى مستفعلن ن ابهم فعلن
اهل التقى مستفعلن والنقى فاعلن والجود وال مستفعلن كرم فعلن

(والآل والصحب ثم التابعين لهم) (اهل التقى والنقى والجود والكرم) (شارح مصنفك بو محلده ديمش كه قدقرعت سمعك ان حصول القربة الى الله تعالى لما توقف على التوسل بحضرة النبى صلى الله عليه وسلم كذلك الزلفة لدى هذه الحضرة متوقف على التوسل باله واصحابه الكرام فلذا عقب الصلاة عليه بالصلاة عليهم تحصيلا للقربة وارشادا للامة وتكميلا للامة انتهى (قوله والال واو عاطفه در بيت سابقده اولان النبى اوزرينه معطوفدر (آل اصلنده اهل ايدى الك تصغيرى اهيل كلمشدر همزه يه هانك قرب مخرجى اولمغله ها همزه يه قلب اولندى اءل اولدى همزه ساكن ماقبلى مفتوح الفه قلب اولندى ال اولدى ديمشلر آل كلمه سى شان عظيم صاحبى اشرافه اطلاق اولنور حتى بعض شراح خص استعماله فى الاشراف ديو تخصيص ايدر آل فرعون ايله رتبهٔ دنيويه اعتباريله فرعونك اعيان مقربلرى مراد در ديديلر بو مقامده آل ايله مراد اهل بيت اشرف الانبيا عليه الصلاة والسلامدر (والصحب بالفتح والسكون صاحبك جمعيدر انته كيم اصحاب دخى صحبك جمعيدر (شارح كردى من صحبه يصحب صحبة وصحابة اى باشره وقارنه من باب علم ديمشدر والصحب واو عاطفه ايله

آل اوزرینه معطوفدر صحب ایله مراد اصحاب کزین رضوان
الله تعالی علیهم اجمعین حضراتیدر که اصطلاحده اصحاب
پیغمبریمز علیه الصلاة والسلام افندیمزی کوروب وایمان کتوروب
وایمان اوزره وفات ایدن ذوات کرامدر (ثم التابعین ثم عاطفه‌در
صحب اوزرینه معطوفدر تابعین تابعك جمعیدر تابعیندن مراد
اصحاب کرام وقتنه ایریشوب وانلرك طریق وسیرتی اوزره
اولنلردر که هر حالده انلره تابع واقتدا ایدنلردر حتی امام اعظم
رضی الله عنه تابعیندندر * بیت * بو امت افضلی بعد الصحابه *
محقق تابعیندر دوشمه تابه * منظومه‌ده ثم کلمه سی تراخی ایچون اولمغله
تابعینك رتبه سی اصحاب کرامك رتبهٔ جلیله سندن دون اولدیغنه ناظم
اشارت قصد ایدر (شارح کردی والتابعین مأخوذ من تبع کفرح تبعا
ای مشی خلفه عطف الناظم الصحب علی الآل بالواو المفیدة للجمع
المطلق لان التابعین بثم المفیدة للتراخی والتأخیر لانهم فی الرتبة دونهم
دیمشدر (لهم ضمیری صحب کلمسنه یاخود آل کلمه سنه راجعدر جار
ومجرور تابعین کلمه متعلقدر لکن تابعین لفظنك معنای اصلیٔ لغویسی
تبعیت معناسی ملاحظه سیله تابعینه متعلقدر یعنی اصحاب کرامه تابع
اولنلر دیمکدر زیرا تابعین اسمیدر جار مجرور اسمه متعلق اولمز متعلق
یا فعل اولور یاخود معنای فعل اولور (اهل التقی اهل رفعله مبتدأ
محذوفك خبریدر هم اهل التقی تقدیرنده در بو مقامده سزا
ومستحق معناسنه در (شارح کردی اهل الرجل عشیرته واقرباؤه
والجمع الاهالی وهو اعم من الآل استعمالا مضاف الی التقی والاهل
ههنا بمعنی المستوجب او المستحق کقوله تعالی (هو اهل التقوی
واهل المغفرة) ای مستحق التقوی ومستوجبه فالاضافة علی هذا
بمعنی اللام الاختصاصی دیمشدر (والتقی ضم ایله مصدر در هدی
وزننده در وقی یقی وقایه دن کلور تقی اصلنده وقی ایدی واو یایه
قلب اولنمشدر تجاه وتراث کبیدر معناسی منهیاتدن پرهیز واحتراز
ایدوب کندونی صیانت اوزره اولمقدر (بعض شراح التقی بالضم
مصدر تقیة اتقیه تقی حذرته والتقوی اسم منه واصل التقا
الواو لانه من الوقایة من الحفظ والصیانة دیمشدر (شارح فخر الدین

والتقی والتقوی واحد لانهما من وقی یقی نقایه وتقاوة ونقاوة کل
شیء خیاره دیمش والنقی واو عاطفه ایله والتقی اوزرینه معطوفدر
نقایه پاکلك ومختار اولمق لازم کلور حتی اطبا اجزاء منقی دیرلر
ایقلنمش پاك اولمش کذلك تنقیهٔ دماغ دیرلر یعنی دماغده اولان
ماده‌یی ازاله ایدوب دماغی پاکلمك معناسی مراد ایدرلر بویله
منقی اولان شیئه مختار اولمق دخی لازم کلور بو مقامده اهل النقی
دیمك یعنی انلر پاك طاهر الذیل جمله سنك مختاری ومقبولیدر
دیمك اولور (شارح مصنفك والنقی الخیار ونقاوة کل شیء خیاره
دیمشدر (شارح کردی والنقی بضم النون مصدر نقیه کرضیه نقاء
ای اختاره فهو نقی ای مختار والقصر للضرورة دیمش (مهمه
صلاة وسلام انبیای عظامه مخصوص ایکن (ناظم بو بیتی بیت
سابقده اولان نبی کلمه سنه عطف ایتدکه اصحاب کرامه وتابعینه
صلاة وسلامی نیجه تجویز ایدر دیو بر سؤال استفساری کلور
(شارح شیخ زاده علیه الرحمه مقام جوابده بو وجهله بیان وتفصیل
ایدر کما قال یرید الناظم ان هؤلاء باجمعهم جامعون لهذه الصفات
کاملون من جمیع الجهات بشرف المصادفة الصحابة اشرف
المخلوقات فاستحقوا لذلك السلام والصلاة لکن لا علی طریق
الاستقلال والاستبدال بل بطریق التبعیة لا کمال العبادة وهذه
مسئلة مهمة یشتد الاحتیاج الیها فلنصرف عنان العنایة الی بیانها
فنقول قد انعقد الاجماع علی جواز الصلاة والسلام علی جمیع
الانبیاء علیهم السلام استقلالا بلا شبهة (واما غیر الانبیاء کالاکابر
من الصحابة والاولیاء والصلحاء فکذلك انعقد الاجماع لکن علی المنع
فیهما ثم اختلفوا فی طریق المنع انه مکروه او حرام فالجمهور علی انه
حرام مطلقا لانه من شعار الروافض واهل البدع وقد نهینا عن
شعارهم فلا یقال مثلا ابو بکر علیه الصلاة والسلام لکن الممنوع هو
الصلاة والسلام علیهم بطریق الاستقلال واما بطریق التبعیة
بان یکون ذکرهم بعد ذکر النبی علیه السلام قد وقع الاتفاق علی
جواز ذلك فطریق الصحابة وغیرهم من الاولیاء هی الترضیة والترحم
انتهی (قوله والحلم واو عاطفه ایله تقی کلمه سنه معطوفدر کذلك والکرم دخی

محل مزبوره عطفدر مشار الیهم حضراتنك اهل حلم واهل كرم وسخا اولـدقلرینی بیان اولوب وحلیم سلیم و سنجی وكریم ایدیلر دیمك مرادایدر

* * تخمیس * *

*دخی سـلام اوله همچون تعدد انجم *
*ذوات اكرمه كیم ایتدیلر ضلالتی كم *
* كه یعنی یار چهار اول اعاظم مردم*
* والآل والصحب ثم التـابعین لهم *
*اهل التقی والنقی والحلم والكرم *

مارنحت مستفعلن عذبا فعلن ت البان ری مستفعلن ح صبا فعلن
واطرب ال مفاعلن عبس حا فاعلن دی العبس بالن مستفعلن نغم فعلن
(مارنحت عذبات البان ریح صبا) (واطرب العبس حادی العیس بالنغم)
(قوله مارنحت ما مصدریه ظرفیه درمدة معناسنه در (نته كیم قواعد اعرابده ما مصدریة ظرفیه بمعنی المـدة نحو مادمت حیا ای مدة دوامی حیـا دیمش بیت سـابقده اولان وأذن فعلنك ظرفیـدر (رنحت تفعیل بابندن فعل ماضیدر ترنحدن مشتقدر ترنح حركت ومیل ایتمكدر تركیده صالنمق معناسنه در (عذبات عذبه نك جمعیدر عذبة الشجر اغاجك اغصـانیدر كه تركیده داللریدر فی الواقع روزكارده میل وحركت ایدن اغاجك داللریدر (عذبات جمع مؤنث سالم درحالة نصبی جرنه محمولدر (رنحت فعلنك مفعولیدر (البان مضافدر (بان بریه ده نابت برنوع اغاجدر كه غایت موزون ولطیف اولغله شعرا محبوبك قدر وقامتنی اكا تشبیه ایدرلر اغصانی دخی نضارتده ومیل وحركتده لطافتدن اولدیغنه بناء ناظم اختیـار ایلـدی (بعض شراح (بان بلاد مزده معروف اولان سـكوت اغاجیدر كه عربیـده خـلاف دیدكلری در دیمش (ریح مؤنث سماعیـدر مفرد ومؤنث اولان رنحت كلمه سنك فاعلیـدر رنحت جمله سی تأویل مصدرده بیت سابقده اولان اذن فعلنك ظرفیدر (شـارح كردی الماء مصدریة ظرفیـة وجملة رنحت فی تأویل المصدر ظرف لماقبلها ای وأذن لسحب صلاتك علی النبی والآل

مدة ترنیح الصبا اغصان البان والمراد به بناء الدنیا دیمش (شارح حنفی ما بمعـنی مادام وهی ظرفیة فیهـا معنی التعلیق والشرط ومن ثم احتـاجت الی كلام دیمشدر (صبا تقدیرا مجرور ریحك مضـاف الیهیدر عامك خاصه اضافتی قبیلندندر (صبـا وقت استواء لیل ونهارده مطلع شمسـدن وزان اولان روزكاردر (ناظم انواع ریاحدن صبـایی تخصیص بالذكر ایلدیكی پیغمبر علیه الصلاة والسلامك (نصرت بالصبا) حدیث شریفی ایله صبایه التفات علیه سنه بناءدر (واطرب واو عاطفه ایله رنحت اوزرینه معطوفدر (اطرب اطرابدندر افعـال بابندندر طرب اضداددن اولمغله سرور وحزنده استعمال اولنور (شراح هو خفـة یعتری الانسـان من السرور والحزن دیمشلردر بو مقامده نشاط وشوق وسرور معناسنه اولان طربدندر خوانندهیه مطرب دیدكلری ارباب مجلسه نشاط وانبسـاط ایراث ایتدیكنه بنـاء در (العیس نصبله اطرب فعلنك مفعولیدر عیس بیاض ایله مخلوط لونی اولان دوهیه دیرلر (بعض شراح وهو من كرائم الابل دیمش (حادی تقدیرا مرفوع اطرب فعلنك فاعلیدر (حادی لفظی اكر حدودن مشتقدر اعتبار اولنورسه حدی سوق معناسنه در حادی سـائق ابل دیمك اولور تركیده دوهجی كه دوهیی سوریجی وچكیجی اولان ساربان معنـاسنه در واكر حدا مصدرندن مشتق اولورسـه حدا كلمه سی تغنی معناسنه اولمغـله (حادی دوهیه تغنی ایدیجی دیمـك اولور بدوی عرب قافله سنده سـائق ابل اولان عربانك كیجه لرده تغنیلر ایله دوهلره شوق وطرب وانبساط كلوب برحالة زائده ایله توجه وسرعت مشی وحركتلری بالدفعات منظور ومشاهد وركب قافله حجاز بیننـده مشهور ومتعارف در (حادی لفظی عیسه مضـافدر (شارح مصنفـك والعیس جمع اعیس كبیض جمـع ابیض وعدل عن الضمیر بتكریر العیس لقصـد الاستلذاذ كقول الشاعر (بیت) بالله یاظبیات القاع قلن لنا (لیلای منكن ام لیلی من البشر) دیمش بالنغم باسببیه در اطرب فعلنه متعلقدر (نغم نونك وغینك فتحه لریله نغمه نك جمعیـدر وزننده لغتده حسن صوته دیرلر عرفده طرب ونشاط وسرور واهنك وین

صوت حسنه دیرلر که نغمات شعباتندندر (شارح کردی والنغمة فی العرف صوت یقصد به الاطراب (والمعنی اللهم صلی علی محمد وعلی آله واصحابه مادامت الدنیا باقیة وعذبات البان مائلة والابل طاربة واغفر یاربی بناظمها وقاریها واسمع لسامعها وشراحها بالعفو والکرم ایله ختم کلام ایلمش رحمه الله (محصول معنای عبارت بیت) بان دیدکلری شجرك اغصانی روزکار صبا میل وحرکت ایتدردکجه (وساربان جمال کرایم اول نغمات معهوده لریله جماله طرب وسرور شوق ویردکجه دیمکدر (یعنی بو مدتده امطار متصلهٔ صلاة ابدیه سحابلرینه نبی محترم صلی الله علیه وسلم اوزرینه افاضه یه وآل واصحاب وتابعینه ایصاله اذن وفرمان ایله یاربی دیمك اولور (بعض شراح مادامت الدنیا ایله تعبیر ایلمش یعنی بانك ریاحله حرکتی وسائق ابلك اطرابی وقتا فوقتا الی یوم القیمة متمادی اولمغله ومدهٔ قیام دنیا دخی الی یوم القیمة اولدیغنه بناء ایکی مدت واحده اولمغین مادامت الدنیا ایله تفسیر ایلدکلری بو اعتبار ایله در

* * تخمیس * *

بولوب روایح روح محبتکله بقا * نبی محترمه یارب ایله سن اهدا
صلاة بی عددوهم سلام لا یحصی * مارنحت عذبات البان ریح صبا
* واطرب العیس حادی العیس بالنغم *

قد کمل طبع هذا الشرح الشریف * بعون الله الملك اللطیف *
فی عهد سلطان العرب والعجم * وخلیفة صاحب البردة والعلم *
السلطان ابن السلطان السلطان الغازی محمود خان عدلی ابن
السلطان الغازی عبد الحمید خان ابن السلطان احمد خان * دام
فی سریر الشوکة والاجلال * ماحرك السن الصلوات کل تال *
بمعرفة العبد الفقیر الی آلاء ربه الصمد * صحافلر شیخی زاده السید
محمد اسعد * القاضی بدار الخلافة العلیة متشرفا برتبة
اناطولی والناظر لتقویم الوقایع السنیة اوائل
جمادی الاخرة لسنة احدی وخمسین
ومأتین والف

* تاریخ ختام الطبع لاسعد الفقیر *

صاحب البرده نبی مدنی خدمتنی
شاه محمود شیم قیلسه هردم ایفا
اشته بو شرح شریف الرقم مکی نك
نشرینه باعث اولوب ایتدی کرامت اجرا

نیجه شرح اولنکیم اناك متن لطیفی برده
نیجه بر برده کاودر نعت شه هر دوسرا
اولدی بکدیکر ایله شیر وشکر معتاده
نوله دلتشنهٔ عرفانی ایدرسه اروا

شویله حل ایلمش اول نظم جواهر قدری
مأخذ جمله فنون ایدسه سزادر علما
اسم سامیسی نوسلدر اولورای تا آلی
اکتساب امل خیره وسیله حفا

شارحه رحمت ایده حضرت حق کیم خالق
طبعنه اولدی مرخص ایدیجك استدعا
یعنی مفتئ زمان عاصم افندی کیم اودر
داعئ موتمن پادشه داد آرا

بو اثر حاصلی با همت شیخ الاسلام
سایهٔ شاه کرمورده چوغالدی حالا
اسعدا مخرج تاریخی دل پاکله در
اولدی مطبوع ستانبولده توسل زیبا

١٢٥١